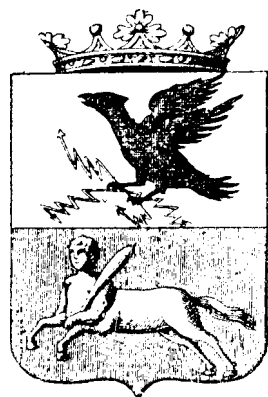

ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ

ΜΝΗΜΕΙΑ
ΤΗΣ
ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ V

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 1969

FRANCESCO BASILICATA

RELAZIONE

1630

ALL' ILL^{MO} ED ECC^{MO} SRE
SRE ET PADRONE MIO COLMO IL SR
PIETRO GIUSTINIANO
DIGNISS^{MO} CAP^{NO} G: NEL REGNO DI CANDIA

CANDIA M.CM.LXIX.

ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ 750 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1968-1969

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ προηγούμενος IV τόμος τῶν ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, στὸν ὁποῖο δημοσίεψα τὴν ἔκθεση τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς Κρήτης Μπενέτο Μόρο τοῦ 1602, εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας τὸ 1958. Ὑστερα ἀπὸ 11 χρόνια ἐκδίδεται ὁ ἐπόμενος τόμος V. Ἡ καθυστέρηση ὀφείλεται στὴν ἔλλειψη οἰκονομικῶν μέσων. Ἡ ἀντιγραφή τοῦ κώδικα ἀπὸ τὸ μικροφίλμ καὶ ἡ μετάφραση εἶχε γίνῃ ἀπὸ τὸ 1955 καὶ ἀπὸ τότε ἦταν ἑτοιμος γιὰ ἔκδοση.

Ὁ ἀείμνηστος Ἰωάννης Καλιτσουνάκης, Γραμματεὺς τῶν Δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, σὲ μιὰ ἐπίσκεψή του στὸ Ἡράκλειο τὸ 1963, εἶδε τὸ χειρόγραφο, ἐκτίμησε τὴν σπουδαιότητα τῶν πληροφοριῶν του καὶ τὸ παρέλαβε μὲ τὴν πρόθεση νὰ τὸ ἐκδώσῃ ἡ Ἀκαδημία, στὴν ὁποία τὸ παρουσίασε, ὅπως ἀναφέρεται στὰ Πρακτικά. Μάλιστα στὸ ἐξώφυλλο τοῦ χειρογράφου σημείωσε μὲ μολύβι: «Δημοσιευθήτω εἰς τὰς Πραγματείας. 31 Ὀκτ. 1964. Ἰω. Καλιτσουνάκης».

Πέρασαν χρόνια δίχως νὰ δημοσιευθεῖ. Τὸ χειρόγραφο παρέμεινε στὴν ὑπηρεσία τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἀκαδημίας. Φαίνεται ὅτι μεσολάβησαν ἀντιδράσεις ὀρισμένων καὶ ὁ Καλιτσουνάκης περίμενε εὐθετώτερον χρόνον, ὅπως μοῦ εἶπε τότε ὁ ἴδιος. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1964 τηλεφώνησε στὸ γυιό του ἐδῶ γιὰ νὰ μὲ πληροφορήσῃ δι: δὲν βρῆκε ψυχολογικὴ εὐκαιρία διὰ τὴν ἔγκρισιν τυπώσεως τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ φροντίσῃ μόλις ἀρχίσουν οἱ ἐργασίες τῆς Ἀκαδημίας τὸν Ὀκτώβριο.

Ἀλλὰ «εὐθετώτερον χρόνον» δὲν βρῆκε ὁ ἀείμνηστος καὶ ὁ θάνατος διέκοψε τὸ γνωστὸ γιὰ κάθετι τὸ κρητικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐκλεκτοῦ τέκνου τῆς Κρήτης, καὶ χάθηκε ὀριστικὰ κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴ δημοσίευση τοῦ πολύτιμου ἀνέκδοτου ντοκουμέντου ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Ἡ σημερινή δημοσίευσή του ὀφείλεται ἀποκλειστικά στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Προέδρου τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἡρακλείου 1968 - 69 κ. Γεωργίου Καφετάκη. Ὁ δικηγόρος κ. Καφετάκης, παρὰ τὸν φόρτο τῆς ἐπαγγελματικῆς του δραστηριότητος, ἐξοικονομεῖ καιρὸ, γιὰ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν πνευματικὴ κίνησι τοῦ τόπου του καὶ νὰ παρακολουθεῖ μὲ ζήλο καὶ ἐνδιαφέρον κάθετι γενικὰ ποὺ ἀφορᾷ τὴν Κρήτη. Εἶναι κι ἐκεῖνος ἓνας Κρητικολάτρης.

Ὁ κ. Καφετάκης εἰσηγήθη στὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο τὸ θέμα τῆς οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης, γιὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ ἀνὰ χεῖρας τόμου. Τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο ἐνέκρινε παμψηφεί τὴν πρότασι τοῦ Προέδρου καὶ ἐψήφισε ποσὸν 30000 Δρ. γιὰ τὴν ἀγορὰ 100 ἀντιτύπων τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου.

Φυσικὰ τὸ ποσὸν καλύπτει μόνο τὸ ἥμισυ τῆς γενομένης δαπάνης. Ἀλλὰ ἡ δμόφωνη ἀπόφασι τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου εἰλικρινὰ μὲ συγκίνησε καὶ ἐθεώρησα τὸν ἑαυτὸ μου ὑποχρεωμένο νὰ ἀναλάβει τὴν ἔκδοσι, μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι καὶ ἄλλοι Ὁργανισμοί, ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τὴ δημοσίευσιν παρόμοιων ντοκουμέντων, θὰ συντρέξουν οἰκονομικὰ γιὰ νὰ καλυφτεῖ τὸ ὑπόλοιπον τῆς δαπάνης.

Ἔτσι βρῖσκομαι σήμερα στὴν εὐχάριστη θέσι νὰ παραδώσω στὸ Κοινόν, ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ παρόμοιες ἐργασίες, καὶ τὴν πολύτιμη ἔκθεσι τοῦ Φραγκίσκου Βασιλικάτα.

Ἡράκλειο, 1969

Σ. Γ. Σ.

Εἰσαγωγή

Στὸν V τόμο τῶν Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας δημοσιεύω μιὰ πολύτιμη ἔκθεσι περὶ Κρήτης, ποὺ ὁ μηχανικὸς Francesco Basilicata ὑπόβαλε τὸ 1630 στὸν τότε Capitan Generale del Regno di Candia Pietro Giustiniano. Ἡ ἔκθεσι ὑποβάλλεται στὸν ὑπεύθυνον γιὰ τὴ στρατιωτικὴ διοίκησι τῆς Κρήτης καὶ συνεπῶς καὶ γιὰ τὴν ἄμυνά της, σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἦταν ἐπικείμενος, ἄμεσος. Καὶ ὁ Βασιλικάτα, γνώστης τῆς ἱστορίας της, τῶν φρουρῶν της, τῶν ἀκτῶν της καὶ τῶν δυνατοτήτων τῆς ἄμυνάς των, τοῦ ὀπλισμοῦ τῶν φρουρῶν καὶ τῶν πολεμοφοδίων, ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτά, ἀπὸ προσωπικὴ ἀντίληψιν, θέλει νὰ βοηθήσῃ στὸ ἔργο του τὸν ὑπεύθυνον γιὰ τὴν ἄμυνα ἀρχιστράτηγῳ Pietro Giustiniano, στὸν ὁποῖο ἡ εἴχε προηγούμενες ὑποχρεώσεις ἢ ἤθελε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοιά του, γιὰ τὴ θέσι του ὡς μηχανικὸς στὸ Βασίλειο ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1600.

Ἡ ἔκθεσι βρῖσκεται σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀγ. Μάρκου τῆς Βενετίας μὲ τὴν ἐνδειξιν: Mss. Ital. Cl. VI, No 1683, collocazione 8976. Ἀντίγραφόν της ἔχω πάρει σὲ μικροφίλμ ἀπὸ τὴν Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα θανμάσιον καλλιγραφημένον χειρόγραφο ἀπὸ 81 fogli, δηλαδὴ 162 σελίδες, ὅλες μὲ ὥραϊα καλλιτεχνικότητα πλαίσια, ἀπὸ χέρι εἰδικοῦ, ποὺ πιθανότατα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Βασιλικάτα. Ὁ Σπυρ. Θεοτόκης, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸν κώδικα, τὸν περιγράφει στὸν «Κατάλογο τῶν Χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Βενετίας» ποὺ δημοσίευσεν στὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικά», τόμ. Ε', σελ. 29: «Χειρόγραφον δεδεμένον διὰ περγαμηνοῦ δέσματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγχρώμως ἀπετυπώθησαν διὰ πολλῶν κοσμημάτων εἰς ἀμφοτέρω τὰ ἐξώφυλλα τὰ οἰκόσημα Ἰουστινιάνη, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἴσταται ἡ Θέμις, κάτωθεν δὲ ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ συγγραφέως. «Francesco Basilicata, Relazione di Candia. Ἡ ῥάχη τοῦ βιβλίου ἐπίσης πεποικιλμένη.

Ἐσωτερικῶς εἰς τὸ πρῶτον φύλλον τοῦ χειρογράφου, ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου καὶ τὰ οἰκόσημα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, κάτωθι τῶν ὁποίων τὸ ρητόν: Justus es, et Justitiam dilexisti.

Τίτλος: Relazione di tutto il Regno di Candia, nella quale si descrivono tutte le sue città, fortezze, castelli, ville, monti,

campagne, spiagge, fiumi principali, cavalleria, fanteria, antichità, munizioni, vittovaglie et armare delle galee. Con il modo della sua difesa et altre cose notabili¹.

Εἰς τὸ δεύτερον φύλλον ἡ ἀφιέρωσις: All' Illustrissimo et Eccellentissimo Signore Signore et Padrone mio Collendissimo, il Signor Pietro Giustiniano dignissimo Capitano Generale nel Regno di Candia.

Εἰς τὰ τρία ἀκολουθοῦντα φύλλα, 3, 4 καὶ 5, ὁ πίναξ τῶν περιχομένων. Μεταξὺ 4 καὶ 5 φύλλον ὁ χάρτης τῆς νήσου Κρήτης 0,80×0,35 μ. ἔγχρωμος καὶ χρυσοποίκιλος. Εἶναι ἔργον λεπτομερὲς σχεδιασθὲν μετ' ἐπιμελείας καὶ τέχνης.

Τὸ κείμενον περιλαμβάνει φύλλα 71², ἅπαντα φέροντα περιθώριον κοσμηματογραφημένον. Εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα γράφει: Datta nella città di Candia li 6 Decembre MDCXXX Humilissimo Devotissimo et Affezionatissimo³ Francesco Basilicata.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ Βασιλικάτα δὲν μοιάζει μὲ τις ἄλλες γνωστὲς ἐκθέσεις τῶν Γενικῶν Προβλεπτῶν ἢ τῶν Δουκῶν. Ἐκείνες ἀπευθύνονται πρὸς τὴ Γερουσία τῆς μητροπόλεως ἀπὸ τοῦς ἀνώτατους ἐκπροσώπους τῆς Βενετίας στὸ «Βασιλεῖο τῆς Κρήτης», στίς ὁποῖες ἐκθέτουν τὴ στρατιωτικὴ, τὴν πολιτικὴ, τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ κατάστασι, ἀναφέρουν τὰ μέτρα ποὺ ἔλαβαν καὶ προτείνουν ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνουν γιὰ τὴ βελτίωσι τῶν κακῶς κειμένων.

Ὁ Βασιλικάτα δὲν εἶχε τέτοια δικαιοδοσία. Τὴν ἐκθεσὶ τοῦ τὴν ἀπευθύνει στὸν «προστάτη» τοῦ Generale Giustiniano, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν ἐνημερώσει γιὰ τὴν κατάστασι τῆς Κρήτης, ὅπου ὑπηρετοῦσε ὡς Capitan Generale καὶ νὰ τὸν βοηθήσει ἔτσι στὴν ὑπηρεσίαν του. Γι' αὐτὸ προτάσσει μιὰ συνοπτικὴ ἱστορίαν τοῦ νησιοῦ, ἀναφέροντας ὅ,τι εἶχε διαβάσει σχετικὰ καὶ ὅ,τι εἶχε ἀντιληφτεῖ ὁ ἴδιος κατὰ τὴν πολυχρόνια παραμονή του στὴν Κρήτη. Ἐπειτα δίδει στατιστικὰς πληροφορίας γιὰ τὴ διοικητικὴ διαίρεσι τοῦ νησιοῦ, ἀναφέροντας τὰ

¹) Στὸ microfilm δὲν μοῦ ἀντιγράψαν τὸν τίτλο αὐτοῦ τοῦ κώδικα οὔτε τὸ χάρτη τῆς Κρήτης ποὺ εἶναι ἀνάμεσα στὰ φύλλα 4' καὶ 5.

²) Ὁ Θεοτόκης σφάλλει στὸν ἀριθμὸ τῶν φύλλον (fogli) γιατί εἶναι 81 καὶ ὄχι 71.

³) Τίς λέξεις αὐτὲς ἔχει γράψει λάθος ὁ Θεοτόκης. Τὸ σωστὸ εἶναι: Humilissimo Devotissimo et Ubbligatissimo Servitore Francesco Basilicata.

ὀνόματα τῶν χωριῶν ποὺ ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσίαν κάθε μιᾶς καστελανίας. Ἀκολουθεῖ λεπτομερὲς κατάλογος τῶν φρουρίων καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ καθενός, στὸν ὁποῖο ἀναφέρει τὸν ἀριθμὸ καὶ τὸ εἶδος τῶν πυροβόλων καὶ τὴν ποσότητα τῶν πυρομαχικῶν κάθε φρουρίου χωριστά, ζητήματα ποὺ εἶχαν ἐνδιαφέρον κυρίως γιὰ τὸν ὑπεύθυνον τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως, τότε κυρίως ποὺ ἦταν ἐπικείμενη ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων γιὰ τὴν κατάληψι τῆς Κρήτης.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς δίδει σχετικὰ μὲ τίς καστελανίες (ἐπαρχίες), τὰ χωριὰ κάθε καστελανίας γιὰ ὁλόκληρη τὴν Κρήτη, πληροφορίες ποὺ δὲν τίς ἀναφέρει οὔτε ὁ Καστροφύλακας γιὰ τὰ territori (νομοὺς) τοῦ Ρεθύμνου καὶ τῶν Χανίων, ἡ λεπτομερὲς καταγραφή τοῦ ὀπλισμοῦ κάθε φρουρίου, μὲ τὸ εἶδος καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν πυροβόλων καὶ τίς ποσότητες κάθε εἶδους πολεμοφοδίων, στοιχεῖα ἀσφαλῶς αὐθεντικά, παρμένα ἀπὸ τίς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες, τὰ ὁποῖα ἦταν ἄγνωστα μέχρι σήμερον, μᾶς δίδουν μιὰ ζωντανὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ἐξοπλιστικὴ κατάστασι τοῦ βρισκόμενου ἐν Κρήτῃ δεκαπέντε χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων.

Ὁ Βασιλικάτα ὑπηρετοῦσε στὴν Κρήτη σὰν μηχανικὸς τῶν δημοσίων ἔργων καὶ ἐγνώριζε τὸ κάθε φρούριον καὶ τὸν ὀπλισμὸ του καὶ θὰ εἶχε στὴ διάθεσίν του ὅλα τὰ σχετικὰ στοιχεῖα τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν. Γι' αὐτὸ οἱ πληροφορίες του εἶναι αὐθεντικὲς.

Μαζὶ μὲ τὴν ἔκθεσι ὁ Βασιλικάτα ὑπόβαλε, πιστεύω, καὶ τὸν ἄτλαντα τῶν φρουρίων, παραλίων καὶ λοιπῶν τόπων στρατιωτικῆς σημασίας τῆς Κρήτης⁴, γιὰ νὰ τοῦ γνωρίσει καὶ παραστατικὰ μὲ τὴν εἰκόνα τὰ διάφορα ἐνδιαφέροντα μέρη τοῦ «Βασιλείου».

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ Βασιλικάτα ὑποβάλλει σὲ ὑψηλὰ πρόσωπα παρόμοια ἔκθεσι μὲ ἄτλαντα. Τὸ 1618 ὑπόβαλε μιὰ τέτοια ἔκθεσι στὸν Natale Donato, ἀρχηγὸ τοῦ ἱππικοῦ τῆς Κρήτης, ὅπου ἐξέθετε, καὶ σ' αὐτή, τὴν ὁχυρωματικὴν κατάστασι τοῦ νησιοῦ. Μαζὶ μὲ τὴν ἔκθεσι τοῦ ὑπόβαλε καὶ ἓνα παρόμοιο ἄτλαντα, λίγο μεγαλύτερου σχήματος (42×29 ἑκατοστόμ.) μὲ 43 χαρτογραφήματα. Ὁ ἄτλας αὐτὸς βρίσκεται στὸ Museo Correr τῆς Βενετίας, μὲ ἀριθ. 44 τοῦ καταλόγου τῶν Portolani.

Τὰ χαρτογραφήματα αὐτοῦ τοῦ ἄτλαντα ἔχουν γίνῃ σὲ περγαμηνὴ καὶ εἶναι καλλιτεχνικότερα καὶ ἔγχρωμα. Οἱ καλλιερηγμένες ἐκτά-

⁴) Βλ. σελ. 321.

σεις, χωράφια, ἀμπέλια, δάση χρωματίζονται πράσινα. Ἡ θάλασσα καὶ τὰ ποτάμια μπλέ. Τὰ βουνὰ καὶ τὰ ὑψώματα γενικὰ εἶναι κοκκινωπὰ χρωματισμένα. Οἱ πόλεις καὶ τὰ φρούρια εἶναι χρωματισμένα μὲ πιὸ ἀνοιχτὸ κόκκινο χρῶμα. Τὰ γράμματα τῶν διαφορῶν τοπωνυμίων εἶναι χρυσωμένα. Σὲ κάθε χαρτογράφημα εἶναι σχεδιασμένο τὸ στέμμα τοῦ οἴκου Donato καὶ εἶναι γραμμένη ἡ χρονολογία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλικάτα: *Humil(issi)mo et Devot(issi)mo Servi(tio)re Francesco Basilicata fecit Anno Domini 1618*.

Στὸ ἐξώφυλλο ἄνω εἶναι σχεδιασμένο τὸ στέμμα τοῦ οἴκου Donato καὶ τὸ motto: *Pulcra pro Libertate*, ποὺ σημαίνει: Γιὰ τὴν ὁμορφὴν τῇ Λευτερίᾳ. Στὴν πρώτη σελίδα μέσα σὲ καλλιτεχνικὸ πλαίσιο ἔχει κάτω ἀπὸ τὸ στέμμα τοῦ Donato γραμμένα αὐτὰ τὰ λόγια:

PERVETUSTI ATQVE NOBILISSIMI CRETENSIS REGNI
VRBES ARCES OPPIDA
SINVS PORTVS ORASQVE MARITIMAS
QVAE SINGVLA
TABELLIS SINGVLIS CHOROGRAPHICE EXPRESSA
ET SVB OCVLIS POSITA
INTVERIS
(NATALE) DONATVS TOTIVS REGNI EQVITIB SVMMO
CVM IMPERIO PREFECTVS
LXX DIEBVS CONTINVISQ ITINERIBVS
NON MODO PERAGRAVIT
SED ETIAM
QVEQVMQ AD OPPVGNANDVM VEL PROPVGNANDVM
SPECTARE POSSENT
SVMMA CVRA ACRIQ ET ATTENTISSIMA COGITATIONE
EXQVISIVIT ET EXPENDIT
ANNO
M DC XVIII

Καὶ πιὸ κάτω σὲ χωριστὸ πλαίσιο:

VERBIS NE TEMERE CREDAS NON AVRIBVS
SED OCULIS ASPICE
NAM AVRES MENDACII OCVLOS VERITATIS
OSTIA IVRE DICTITANT

Αὐτὰ σημαίνουν στὰ ἑλληνικὰ περίπου:

Θαύμαζε τίς πόλεις, τὰ φρούρια, τὰ κάστρα, τοὺς κόλπους, τὰ λιμάνια καὶ τίς παραλίες τοῦ ἀρχαιότατου καὶ ἐδγενέστατου Βασιλείου τῆς Κρήτης, ποὺ ἕνα ἕνα σχεδιάστηκαν καὶ εἶναι μπροστὰ στὰ μάτια σου γιὰ τὰ δεῖς *Natale Donato*, ἀρχηγὲ τοῦ ἱππικοῦ ὄλου τοῦ

Βασιλείου, ποὺ σὲ ταξίδια συνεχῇ 70 μέρες ἐπισκέφτηκες ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ φροντίδα ἐξέτασες κάθε πρᾶγμα, ποὺ μπορούσε νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν εἰσβολὴ καὶ τὴν ἄμυνα, ἔτος 1618.

Καὶ τὸ ἀκόλουθο:

Γιὰ νὰ μὴν πιστεύεις ἀπερίσκεπτα στὰ αὐτιά ἀλλὰ νὰ βλέπεις μὲ τὰ μάτια, γιὰ τὴν αὐτιά εἶναι πόρτες τῆς ψευτιᾶς καὶ τὰ μάτια πόρτες τῆς ἀλήθειας.

Φωτογραφίες τῶν χαρτογραφημάτων ποὺ ὑπάρχουν, ὅχι ἐγχρωμες, ἐφρόντισα καὶ ἔλαβα καὶ βρίσκονται σήμερα στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης καὶ ἄλλη μία σειρὰ στὴ βιβλιοθήκη μου.

Ἀλλὰ ὁ Βασιλικάτα ἔχει κάνει καὶ ἄλλες σειρὲς ὁμοίων χαρτογραφημάτων. Ὁ τρίτος ἄτλαντας τῆς Κρήτης τοῦ Βασιλικάτα βρίσκεται στὸ British Museum, Departement of Manuscripts, CXIII, 104.

Ὁ ἄτλαντας τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ ἔκανε ὁ Βασιλικάτα. Σὲ χαρτογραφήματα τοῦ ἄτλαντα αὐτοῦ ἀναφέρεται ἡ χρονολογία 1612. Τὰ κυριότερα χαρτογραφήματα τοῦ κώδικα αὐτοῦ εἶναι: 1.—Scoglio et Fortezza delle Garabuse. 2.—Scoglio et Fortezza di S. Todoro. 3.—Città et Fortezza della Canea. 4.—Porto di Marathi. 5.—Scoglio et Fortezza della Suda. 6.—Paleocastro posto sopra il porto della Suda. 7.—Città et Fortezza di Rettimo. 8.—Riviera del Castel di Milopotamo. 9.—Paleocastro all' incontro la città di Candia et monte di Chierà Rodhea. 10.—Città et Fortezza di Candia. 11.—Fondamenta del castel di Candia. 12.—Castel Temene. 13.—Scoglio et Fortezza di Spinalonga. 14.—Castel di Mirabello. 15.—Castel di Settia. 16.—Spiaggia et Castel di Gerapetra. 17.—Spiaggia et Castel di Priotissa. 18.—Sito del Castel della Sfacchià. 19.—Castel del Seli-no⁵.

Ἀλλὰ ὅπως φαίνεται ἀπὸ μιὰ σημείωση τοῦ Gerola⁶, ὑπάρχει καὶ τέταρτος Portolano τοῦ Βασιλικάτα στὴν Bologna, ποὺ ἔχει γίνει τὸ 1638, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει οὔτε ποῦ βρίσκεται οὔτε ποιά καὶ πόσα χαρτογραφήματα ἔχει. Οὔτε τὸν ἀναφέρει στὸν κατάλογο τῶν χαρτῶν τῆς Κρήτης ποὺ ἔχει στὸν I τόμο τῶν Monumenti⁷.

⁵) G. Gerola, Monumenti ecc. vol. I, pag. 46.

⁶) G. Gerola, Monumenti ecc. vol. III, pag. 42.

⁷) G. Gerola, Monumenti ecc. vol. I, pag. 46, 47

Ἄλλὰ ποιὸς ἦταν ὁ Francesco Basilicata; Ὅπως ἀναφέρει ὁ Gerola, ὁ Βασιλικάτα ἀνῆκε πιθανότατα στὴν οἰκογένεια τῶν Basilicata, στὴν ὁποία ἀνῆκαν καὶ δυὸ ἄλλοι σπουδαῖοι ἀρχιτέκτονες, ὁ Aurelio καὶ ὁ Francesco, ποὺ ἔζησαν στὸ Παλέρμο τὸν 16. αἰῶνα⁸. Συνεπῶς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἦταν οἰκογενειακὴ παράδοση στοὺς Βασιλικάτα καὶ ὁ Φραγκίσκος τοῦ 17. αἰῶνα ἐδικαίωσε τὴν καταγωγὴ του.

Ὁ Φ. Βασιλικάτα ὑπηρετήσε στὴν Κρήτη σὰν μηχανικὸς στὰ δημοσία ἔργα, ὀχυρωματικὰ κλπ. τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του. Πότε ἤλθε στὴν Κρήτη δὲν εἶναι γνωστό. Ἀλλὰ ἀπὸ χρονολογίες ποὺ ἀναφέρει στὰ χαρτογραφήματά του ξέρομε θετικά, ὅτι βρισκότανε στὴν Κρήτη ἀπὸ τὸ 1612, χρονολογία ποὺ σημειώνεται στὸν Portolano τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου, μέχρι τὸ 1638, χρονολογία ποὺ σημειώνεται σ' ἐκεῖνο τῆς Bologna⁹.

Ὁ Βασιλικάτα ἔκανε τὸ σχέδιο τῶν στρατώνων τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Χάντακα, ποὺ προκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Lorenzo Contarini¹⁰, ὡς καὶ τὸ σχέδιο τῆς μεγάλης δεξαμενῆς, ποὺ ἦταν ἀπέναντι στοὺς ἴδιους στρατώνες, στὴν τάφρο τοῦ βυζαντινοῦ τείχους¹¹. Ὁ Βασιλικάτα εἶχε, φαίνεται, εἰδικότητα καὶ στὰ λιμενικὰ ἔργα. Ὁ Gerola δημοσιεύει σχεδιαγράφημά του γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ λιμένα τοῦ Ρεθύμνου¹². Εἶναι δὲ πιθανὸν τὸ σχέδιο τῆς ὥραιας loggia τοῦ Ἡρακλείου, ποὺ ἀναστηλώνεται τώρα, νὰ εἶναι ἔργο τοῦ Βασιλικάτα, ποὺ βρισκόταν στὴν Κρήτη ὅταν ὁ Francesco Morosini οἰκοδόμησε τὸ ὡραιότερο αὐτὸ κτήριο τῆς Βενετοκρατίας στὴν Κρήτη, (1626 - 1628)¹³.

⁸) G. Gerola, Monumenti ecc., vol. III, pag. 42.

⁹) Βλ. παραπάνω σελ. 1ε'.

¹⁰) G. Gerola, Monumenti ecc. v. III, p. 87, ὅπου καὶ τὸ σχέδιο τῶν στρατώνων.

¹¹) Βλ. σχεδιάγραμμα τῆς δεξαμενῆς G. Gerola, Monumenti ecc. v. IV, p. 26 fig. 12.

¹²) Βλ. G. Gerola, Monumenti, ecc. vol. IV, p. III, fig. 68.

¹³) Βλ. Σ. Σπανάκη, Ἡ Λότζα τοῦ Ἡρακλείου, «Κρητικαὶ Σελίδες» Γ'. 686, (ἀνατύπου 21).

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

All' illmo et eccmo sigr sigre et padrone mio collmo il sigr

Fº 1r

PIETRO GIVSTINIANO

*Dignissimo Capno G: nel Regno di Candia*¹

DAL chiaro Nome, et dall' Egregie, e Prestantisse / opre, che l' Illma et Eccellma Casata IVSTINIANA / ha sempre dimostrato, et hoggi più che mai dimostra al Mo(n)-/do. Mi s'è suegliato già lungo temno un' intenso desio, et un' Ma/rauiglioso ardore di potermi Acquistar luogho fra li minimi Serui, / che alli Cenni di questa Genrosissa Famiglia ruerentemte ubidie(n)ti / Si dimostrano: Onde con uarij Modi, e mezi hò ricercato far chiaro / quanto à Cuore mi sia

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατο καὶ ἐξοχότατο κ.κ.

καὶ προστάτη μου σεβάσμιο

κ. ΠΕΤΡΟ ΓΚΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟ

ἀξιότατο Καπετὰν Γκενεράλε

στὸ Βασίλειο τοῦ Χάντακα¹

Ἀπὸ τὸ φωτεινὸ ὄνομα καὶ ἀπὸ τὰ ἐξαιρετὰ καὶ μοναδικὰ ἔργα, ποὺ ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ ἐξοχότατος Οἶκος τῶν Γκιουστινιάνι ἔχει πάντοτε ἐπιδείξει καί, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ, ἐπιδεικνύει καὶ σήμερα στὸν κόσμος, ξύπνησε μέσα μου, τώρα καὶ τόσον καιρὸ, μιὰ ἀπέραντη ἐπιθυμία κι ἓνας τεράστιος διακαὴς πόθος, νὰ μπορέσω νὰ πάρω θέση, ἀνάμεσα στοὺς ταπεινοὺς δούλους, ποὺ στὰ νέματα τοῦ μεγαλόψυχου τούτου Οἴκου ἀποδείχνουν πὺς ὑπακούουν μὲ σεβασμό. Γι' αὐτὸ ἔχω προσπαθήσει, μὲ διάφορους τρόπους καὶ μέσα, νὰ φανερώσω ὅ,τι εἶχα, καὶ πάντα θὰ ἔχω, μέσα στὴν καρδιά· νὰ

1. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Καπετὰν Γκενεράλε, δηλαδὴ τοῦ Ἀρχιστρατήγου, ἰδρύθηκε τὰ μέσα τοῦ 14 αἰῶνα. Τὸ ἀναθέταν σὲ εὐγενεῖς Βενετοὺς ποὺ στέλλονταν στὴν Κρήτη. Ἡ θητεία τους διαρκοῦσε δυὸ χρόνια.

Ἡ θέση του στὴν ἱεραρχία τῶν ἀξιωματῶν ἦταν ἀμέσως ὑστερὰ ἀπὸ τὸν Δούκα, τὸν ὁποῖον ἀναπλήρωνε ὅταν ἀπουσίαζε ἢ ἂν πέθαινε. Ἦταν ὁ ἀνώτατος στρατιωτικὸς διοικητὴς καὶ εἶχε τὴν ἐπιμέλεια τῶν φρουρῶν καὶ τῶν δημοσίων ἔργων. (Βλ. Στ. Ξανθοῦδίδη, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν Ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Ἀθῆναι 1939, σ. 12).

stato, et sarà sempre, il poter in alcuna O/casione impieghare le mie debil forze à Seruigij suoi; Ne mai hò/usato manifestar ad altri questo mio desire. Solo hora mi è parso/farlo Noto a V. Eccza: Illma: Alla quale tutti gli Altri di questo Subli/me Sangue s'appoggiano, come i Rami al Tronco, et in ciò m'jnuit/to si la Natural sua Cortesia, et Natiua Benignità, come le sue/anco segnalate, et Eccelse Virtù, et per un minimo Saggio del/mio Deuotism^o: animo uerso questa Nobilissima PROLE, m'è/parso per hora offerirle Humilm:^{te} questa mia operetta, la quale tratta/delle cose di questo Regno, et credo che le sarà cara, e gradita, Poi/che ad un' cosi lodato, et Eccelso IVDICE, che altro offerire vi potreb/be, che più caro, et gradito Le fosse di questo picciolissimo volume/.

Dunque Illmo et Eccell.^{mo} Sig:^r Suplico V. Eccell:^{za} ad accettare/volentieri con una mia Prontissima Voglia questo piccioliss:^o segno della/mia deuozione uerso lei, Mentre io con tutte le forze del mio Cuore/Attenderò à preghar Iddio, che La conduca à quel sublime Grado, che/tutti Le Augurano, et il suo supremo Valore Le uà promet-

μπορέσω δηλαδή κάποτε να θέσω τις ασθενικές δυνάμεις μου στην ύπηρεσία του. Αυτή την επιθυμία μου ποτέ δεν την φανέρωσα σε άλλους. Μόνο τώρα θεώρησα καλό να την κάμω γνωστή στην εκλαμπρότητα και εξοχότητά σας, στην οποία στηρίζονται όλοι οι άλλοι, που κατάγονται από το έξοχο αυτό αίμα, όπως στηρίζονται οι κλάδοι στον κορμό του δένδρου. Σ' αυτό με παρακίνησαν οι φυσικοί ευγενικοί σας τρόποι και η έμφυτη ευγένειά σας, όπως και οι όνομαστές και έξοχες αρετές σας και σαν ελάχιστο δείγμα της αφοσίωσής μου προς την ευγενέστατη αυτή γενιά, θεώρησα καλό να σας προσφέρω ταπεινότητα το μικρό αυτό έργο μου, που διαπραγματεύεται τα ζητήματα του Βασιλείου αυτού και ελπίζω να σας είναι αγαπητό και ευπρόσδεκτο· σ' ένα τόσο παινεμένο και έξοχο Κριτή τί άλλο θα μπορούσε κανένας να προσφέρει, που να του είναι πιο αγαπητό και ευπρόσδεκτο από τούτο το μικρότατο τόμο;

Λοιπόν, εκλαμπρότατε και εξοχότατε Κύριε: Ίκετεύω την εξοχότητά σας να δεχτεί μ' ευχαρίστηση, μαζί με την προθυμότητα διάθεσή μου τούτο το ελάχιστο σημάδι της αφοσίωσής μου προς Έγώ. Ένώ εγώ, μ' όλες τις δυνάμεις της καρδιάς μου θα καταγίνομαι στο να παρακαλώ το Θεό, να σας φέρει στον ανώτατο εκείνο βαθμό, που όλοι σας έχουν και η υπέρτατη αξία σας σας υπόσχεται· εκείνη που

tendo, del/quale Quei SAVII PADRI havendola conosciuta Degna, Le han(n)o/per hora concesso il Capitaneato di Questo si preggiato Regno;/Preghando ancora Iddio Sommo Fattore, che Le conceda Lunga,/et felice uita, acciò Sormontata nel più supremo Grado, Goda li de|biti honori delle sue Preggiate virtù, et la Patria fruisca lieta Tran/quillità sotto il suo Maturo Governo, et li suoi Serui contenti ui ua/no, et sicuri sotto l' ombra delle sue Ali./

Data Nella Città di Candia li 6 Decembre 1630.

D. V. Eccell:^{za} Ill:^{ma}

Humill:^{mo} et Deuotiss:^{mo} Ser:^{re}

Francesco Basilicata

οί σοφοί πατέρες έχουν αναγνωρίσει αντίξια και σας ανάθεσαν για την ώρα το Καπετανάτο του τόσο πολύτιμου τούτου Βασιλείου.

Παρακαλώ ακόμα το Θεό, τον Άνώτατο Δημιουργό, να σας χαρίσει μακρόχρονη και ευτυχισμένη ζωή, για να βγείτε στον πιο ανώτατο βαθμό να απολαύσετε τις τιμές που αξίζουν οι έντιμες αρετές σας, και η Πατρίδα να καρπωθεί γλυκειά ήσυχία κάτω από την συνετή διακυβέρνησή σας, και οι δοῦλοι σας να ζήσουν ευχαριστημένοι και ασφαλείς κάτω από την σκιά των πτερυγών σας.

Δόθηκε στην πόλη του Χάντακα στις 6 του Δεκέμβρη 1630.

Της Έκλαμπρότητας και Έξοχότητάς σας
Ταπεινότητας και πιστότατος δοῦλος

Φραγκίσκος Μπασιλικάτα

TAVOLA
DELLE COSE PIV NOTABILI,
CHE NELLA RELATIONE
SI CONTENGONO

Fº 3r

Il disegno del Regno di Candia	à cte	5
La forma et positura di esso	à care	6r
La sua longezza, larghezza, et quanto circonda	à carte	6r
Cavi principali di esso, et quali siano	à car:e	6r
Nota di tutti li porti del Reg:o	à car:e	6v
Monti principali di esso	à car:e	8r
Campagne seminabili del reg:o	à c:te	9v
Nota di tutti li fiumi d'esso	à ca:e	13r
Antichità del Regno	à car:e	15v
Nomi delle cento città	à car:e	17r
Forma et misure dl laberi(n)to	à car:e	19r
Croce miracolosa della Madona di Saittures	à carte	19v
Dichiaratione delle gorne delle Sante Vergini	à carte	20r

ΠΙΝΑΚΑΣ
ΤΩΝ ΠΙΟ ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ
ΠΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Σχέδιο τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης	στὸ φύλλο	5
Τὸ σχῆμα καὶ ἡ θέσις τοῦ	»	6
Τὸ μᾶκρος, τὸ πλάτος καὶ ἡ περιφέρειά τοῦ	»	6
Τὰ σπουδαιότερα ἀκρωτήριά τοῦ καὶ ποῖα εἶναι	»	6
Σημείωσις ὅλων τῶν λιμανιῶν τοῦ Βασιλείου	»	6
Τὰ σπουδαιότερα βουνά τοῦ	»	8
Κάμποι τοῦ Βασιλείου γιὰ σπορὰ	»	9
Σημείωσις ὅλων τῶν ποταμῶν τοῦ	»	13
Ἀρχαιότητες τοῦ Βασιλείου	»	15
Ὄνόματα τῶν ἐκατὸ πόλεων	»	17
Σχῆμα καὶ διαστάσεις τοῦ Λαβυρίνθου	»	19
Θαυματουργὸς Σταυρὸς τῆς Παναγίας στὶς Σαῖτούρες	»	19
Ἐξήγησις γιὰ τὶς σαρκοφάγους τῶν Ἀγίων Παρθένων	»	20

La gran spellonca àpresso al casale Milledone . . .	à carte	20v
In che modo questo Regno ven(n)e sotto il dominio della serenissima Sig:ia di Venetia . . .	à carte	21v
À che modo li Parici di Ca(n)dia dominano . . .		21v Fo 3v
Dodici nobili da Venet:a li quali divisero il Regno in quattro parti . . .	à carte	22v
Dichiaratione delle cavallarie, serventarie, et caratti, con il suo discorso . . .	à carte	23r
Divisione delli quattro territorii . . .	à carte	25v
Descrittione delle quattro città principali nel stato, che al presente si trovano, et prima della città di Settia . . .		26r
Descrittione particolare della città di Candia . . .	à carte	26v
Opinioni sopra il Forte di S(n) Dimitri . . .	à carte	27v
Discorso sopra li cuniculi et la fossa . . .	à carte	28r
Oppositione fatta alli detti cuniculi . . .	à carte	29v
Discorso sopra il porto, molo, et Castello di Candia . . .	à carte	30v
Descrittione della città di Retthimo, della for-		

Τὸ μεγάλο Σπήλαιον κοντὰ στὸ χωριὸ Μελιδόνι . . .	στὸ φύλλο	20
Μὲ ποῖο τρόπο τὸ Βασίλειον αὐτὸ ἤλθε στὴν κατοχὴ τῆς Γαληνότητος Σινιορίας τῆς Βενετίας . . .	»	21
Πὼς κυβερνοῦνται οἱ Πάροικοι τῆς Κρήτης . . .	»	21
Δώδεκα εὐγενεῖς σταλμένοι ἀπὸ τὴν Βενετία μοίρασαν τὸ Βασίλειον σὲ τέσσερα μέρη . . .	»	22
Διακήρυξη τῶν φέουδων τῶν ἱπποτῶν, τῶν φέουδων τῶν πεζῶν καὶ τῶν καρατιῶν, καὶ λόγος πάνω σ' αὐτὸ . . .	»	23
Διαίρεση τῶν τεσσάρων διαμερισμάτων . . .	»	25
Περιγραφή τῶν τεσσάρων κυριωτέρων πόλεων ὅπως εἶναι σήμερον. Καὶ πρῶτα ἡ Σητεία . . .	»	26
Λεπτομερὴς περιγραφή τοῦ Χάντακα . . .	»	26
Γνώμες γιὰ τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου . . .	»	27
Λόγος γιὰ τὶς ὑπόγειες σήραγγες καὶ τὴν τάφρον . . .	»	28
Ἀντίθετη γνώμη γιὰ τὶς σήραγγες αὐτὲς . . .	»	29
Λόγος γιὰ τὸ λιμάνι, τὸ Μόλο καὶ τὸ Φρούριον (Κοῦλε) τοῦ Χάντακα . . .	»	30
Περιγραφή τῆς πόλης τοῦ Ρεθύμνου, τῆς Φορτέτσας		

tezza, et suo porto . . .	à carte	32r
Descrittione della città della Canea, et del suo porto . . .	à carte	32v
Nota particolare di tutte le fortezze del Regno, et prima : . . .	à carte	33r
Scoglio et fort:za delle Garabuse . . .	à carte	33r Fo 4r
Scoglio et fortezze di S(n) Todoro . . .	à carte	33v
Sco:o et fort:za della Suda . . .	à carte	33v
Fort:za di Paleocas:o di Ca(n)dia . . .	à carte	34v
Sco:o et fort:za di Spinalo(n)ga . . .	à carte	34v
Rellatione particolare di tutti li castelli del Regno sottoposti alle sudette quattro città, con li nomi, et num:o de' casali sottoposti alle iurisdictioni d'essi castelli, et con il num:o delle genti angharici, et cernide arollati nell'ordinanze. Et prima		
Castelli et casali del territorio di Settia . . .	à carte	35v
Castelli et casali del territorio di Candia . . .	à carte	36r
Castelli et casali del territ:o di Retthimo . . .	à carte	39v

καὶ τοῦ λιμανιοῦ τῆς . . .	στὸ φύλλο	32
Περιγραφή τῆς πόλης τῶν Χανίων καὶ τοῦ λιμανιοῦ τῆς . . .	»	32
Ἰδιαίτερη σημείωση γιὰ ὅλα τὰ φρούρια καὶ πρῶτα : . . .		
Τὸ νησι καὶ τὸ φρούριον τῆς Γραμπούσας . . .	»	33
Τὸ νησι καὶ τὰ φρούρια τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου . . .	»	33
Τὸ νησι καὶ τὸ φρούριον τῆς Σούδας . . .	»	33
Τὸ φρούριον τοῦ Παλαιόκαστρου τοῦ Χάντακα . . .	»	34
Τὸ νησι καὶ τὸ φρούριον τῆς Σπιναλόγκας . . .	»	34
Λεπτομερὴς ἐκθεση γιὰ ὅλα τὰ Καστέλια τοῦ Βασιλείου, τὰ ὑπαγόμενα στὶς τέσσερις παραπάνω πόλεις, μὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν χωριῶν, ποὺ ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσίαν τῶν Καστελιῶν αὐτῶν, καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγγαρικῶν καὶ τῶν πολιτοφυλάκων, τῶν καταγεγραμμένων στὶς ὀρντινάντσες. Καὶ πρῶτα :		
Καστέλια καὶ χωριὰ τοῦ διαμερισματος τῆς Σητείας . . .	»	35
Καστέλια καὶ χωριὰ τοῦ διαμερισματος τοῦ Χάντακα . . .	»	36
Καστέλια καὶ χωριὰ τοῦ διαμερισματος τοῦ Ρεθύμνου . . .	»	39

Castelli et casali del territ:º della Canea . . .	à carte	41v
Su(m)ma di tutti li castelli, casali, genti, angarici, et privilegiati di tut il Regno . . .	à carte	43v
Discorso sopra le cernide, et ordinanze de privil- legiati del Regno . . .	à carte	44r
Rellatione delle spiagge dove potrebbe sbarcar armata comodam:º nel Regno et che sono più in consideratione . . .	à carte	44v
Su(m)mario delle spiagge sopranominate . . .	à carte	45v Fo 4v
Discorso intorno alle guardie delle marine del Regno	à carte	46v
Nota di tutta l'artiglieria, et munitioni, che si trovano, nel Regno. Et prima . . .	à car:º	
Munitioni d:a città di Ca(n)dia . . .	à car:º	47r
Munit:ni d:a città d:a Canea . . .	à car:º	48v
Munit:ni di Retthimo . . .	à car:º	49r
Munit:ni di Settia . . .	à car:º	49v
Munitioni della fortezza delle Garabuse . . .	à car:º	49v
Munitioni delle fortezze di S(n) Todoro . . .	à carte	50r

Καστέλια καὶ χωριά τοῦ διαμερίσματος τῶν Χανίων .	στὸ φύλλο	41
*Ἀθροισμα ὄλων τῶν Καστελιῶν, τῶν χωριῶν, τῶν πληθυσμῶν τῶν ἀγγαρικῶν, καὶ τῶν προνομιούχων ὄλου τοῦ Βασιλείου . . .	»	43
Λόγος γιὰ τὴν πολιτοφυλακὴ καὶ τὶς ὀρντινάντιξες τῶν Προνομιούχων τοῦ Βασιλείου . . .	»	44
*Ἐκθεσὴ γιὰ τὶς παραλίες, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ γί- νουν ἀποβάσεις μὲ εὐχέρεια στὸ Βασίλειο, καὶ ποιὲς εἶναι οἱ σπουδαιότερες . . .	»	44
*Ἀθροισμὸ τῶν παραπάνω παραλίων . . .	»	45
Λόγος γιὰ τοὺς φρουροὺς τῶν παραλίων τοῦ Βασιλείου	»	46
Σημείωση γιὰ ὅλο τὸ πυροβολικὸ καὶ τὰ πυρομαχικὰ ποὺ βρίσκονται στὸ Βασίλειο. Καὶ πρῶτα :		
Πυρομαχικὰ τοῦ Χάντακα . . .	»	47
Πυρομαχικὰ τῶν Χανιῶν . . .	»	48
Πυρομαχικὰ τοῦ Ρέθυμνου . . .	»	49
Πυρομαχικὰ τῆς Σητείας . . .	»	49
Πυρομαχικὰ τοῦ Φρουρίου τῆς Γραμπούσας . . .	»	49
Πυρομαχικὰ τῶν Φρουρίων τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου . . .	»	50

Munit:ni d:a fort:za d:a Suda . . .	à car:º	50r
Mun:ni d:a fort:za di Paleocas:º . . .	à car:º	50v
Mun:ni d:a fort:za di Spinalo(n)ga . . .	à car:º	50v
Mun:ni delli castelli, che sono vicini alle marine	à car:º	51v
Su(m)ma di tutta l'artiglieria et del num:º di bombar:ri che fa bisogno nel'adoperarla . . .	à car:º	51v
Avertimento sopra li letti, et ruote delle dette artig:º . . .	à car:º	51v
Discorso intorno all' arme, et munitioni . . .	à car:º	52r
Relatione della Standia, et del sito di Messovugni	à car:º	52v
Sito di Monforte . . .	à car:º	53r
Relatione dell' isole di Gozi: . . .	caº	53r
Discorso sopra il Marathi . . .	à car:º	53v
Difesa del Regno di Candia . . .	à car:º	54r
Su(m)mario delle spiagge, et luoghi discorsi nella difesa del Regno, et con il num:º d:a fanteria, et caval:a bastevole in tempo di guerra . . .	à car:º	65v Fo 5r

Πυρομαχικὰ τοῦ Φρουρίου τῆς Σούδας . . .	στὸ φύλλο	50
Πυρομαχικὰ τοῦ Φρουρίου τοῦ Παλαιόκαστρου . . .	»	50
Πυρομαχικὰ τοῦ Φρουρίου τῆς Σπιναλόγκας . . .	»	50
Πυρομαχικὰ τῶν Καστελιῶν ποὺ εἶναι κοντὰ στὶς πα- ραλίες . . .	»	51
*Ἀθροισμα ὄλου τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πυροβολητῶν, ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ τὸ χρησιμο- ποιήσουν . . .	»	51
Πληροφορίες γιὰ τοὺς κιλίβαντες καὶ τοὺς τροχοὺς τῶν πυροβόλων αὐτῶν . . .	»	51
Λόγος γιὰ τὰ δπλα καὶ τὰ πολεμοφόδια . . .	»	52
*Ἐκθεσὴ γιὰ τὴ Ντρία καὶ τὴν τοποθεσίαν Μεσοβούνι . . .	»	52
*Ἡ τοποθεσία τοῦ Μονφόρτε . . .	»	53
*Ἐκθεσὴ γιὰ τὰ νησιὰ τῆς Γαύδου . . .	»	53
Λόγος γιὰ τὸ Μαράθι . . .	»	53
*Ἀμυνα τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης . . .	»	54
*Ἀθροισμα τῶν παραλίων καὶ τῶν τόπων ποὺ ἀναφέ- ρονται στὴν ἀμυνα τοῦ Βασιλείου, μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν τοῦ ἱππικοῦ ποὺ θὰ ἀρ- κοῦσε σὲ καιρὸ πολέμου . . .	»	65

Discorso sopra le vittovaglie necessarie per il bisogno d:l Reg:o	à car:e	66v
Avertimento sopra la provisione delle acque necessarie per le città, et fort:ze d:l Regno . .	à car:e	67v
Avert:to sopra le legne et carboni	à carte	68r
Discorso sopra l'armare delle galee nel Regno cosi in tempo di pace, come in tempo di guerra	à car:te	68v
Discorso sopra li arsenali del Regno	à carte	73r
Discorso sopra le maestra(n)ze per il bisogno delli sudetti arsenali	à carte	74r
Relatione (1) dell' isola di Cerigo	à carte	76r
Relatione dell' isola di Tine	à carte	77r

Λόγος γιά τὰ τρόφιμα ποὺ χρειάζονται γιά τὶς ἀνάγκες τοῦ Βασιλείου	στὸ φύλλο	66
Πληροφορίες γιά τὴν προμήθεια τοῦ νεροῦ ποὺ χρειάζεται στὶς πόλεις καὶ στὰ φρούρια τοῦ Βασιλείου . .	»	67
Πληροφορίες γιά τὰ ξύλα καὶ τὰ κάρβουνα	»	68
Λόγος γιά τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν γαλερῶν στὸ Βασίλειο, τόσο στὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης ὅσο καὶ στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου	»	68
Λόγος γιά τοὺς ταρσανάδες τοῦ Βασιλείου	»	73
Λόγος γιά τὸ τεχνικὸ προσωπικὸ ποὺ χρειάζεται γιά τὶς ἀνάγκες τῶν ταρσανάδων	»	74
Ἐκθεση γιά τὸ νησὶ Κύθηρα	»	76
Ἐκθεση γιά τὸ νησὶ Τήνος	«	77

1. Ὁ Basilicata παραλείπει νὰ ἀναφέρει στὰ περιεχόμενά του τὶς ἐκθέσεις του γιά τὴ νῆσο Κύθηρα καὶ τὴ νῆσο Τήνο, ποὺ ὑπαγότανε στὸ «Βασίλειο τῆς Κρήτης» γιά λόγους στρατηγικούς.

FORMA ET POSITURA
DEL REGNO DI CANDIA

F0,6r

L' ANTICHISSIMO Regno di Candia ha / la sua forma più longha che largha, et è Posto al Pri(n)cipio / del Quarto Clima¹ à gradi 35, et minuti 15, al nono Pa-/ ralello, il suo maggior Giorno è di hore 14 ¹/₂, Dalla parte / di Tramontana lo bagna il Mare 5 Egeo, et il Mar Cretico, così detto / dal suo Anticho Nome CRE-TA²; Da Levante lo bagna il Mare di / Scarpanto, Da Ostro il Mare Mediterraneo, o uero di Barbaria, et / da Ponente il Mare Adriatico. È quasi nel mezo delle tre parti del / Mondo, Africa, Asia, et Europa; Si discosta per Leuante da Terra- / ferma uerso 10 Soria miglia, 700, Per Sirocco si discosta da Alessandria / miglia, 400, Per Ostro si allontana dalla Barbaria³ miglia, 300, Da / Po-

ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Τὸ παλαιότατο Βασίλειο τῆς Κρήτης ἔχει σχῆμα πιδ μακρὸν παρὰ πλατὺ καὶ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ τέταρτου κλίματος¹, 35 μοίρες καὶ 15 λεπτά, στὸν ἑνατο παράλληλο. Ἡ μεγαλύτερή του μέρα εἶναι ὥρες 14 ¹/₂. Ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος τὸ βρέχει τὸ Αἰγαῖο καὶ τὸ Κρητικὸ πέλαγος, ποὺ λέγεται ἔτσι ἀπὸ τὸ παλὶὸ ὄνομα τοῦ νησιοῦ: Κρήτη². Ἀπὸ ἀνατολικά τὸ βρέχει ἡ θάλασσα τῆς Καρπάθου, ἀπὸ τὸ νότο ἡ Μεσόγειος ἡ θάλασσα τῆς Μπαρμπαρίας, καὶ ἀπὸ τὰ δυτικά ἡ Ἀδριατικὴ θάλασσα. Βρίσκεται σχεδὸν ἀνάμεσα στὰ τρία μέρη τοῦ Κόσμου: τὴν Ἀφρικὴ, τὴν Ἀσία καὶ τὴν Εὐρώπη. Ἀπὸ τὰ ἀνατολικά ἀπέχει ἀπὸ τὴν ξηρὰ τῆς Συρίας μίλια 700, ἀπὸ τὸ νότο ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μίλια 400, ἀπὸ τὴν Μπαρμπαρία³ μίλια 300. Ἀπὸ τὰ δυτικά μέχρι τὸν Κάβο Σπαρτιβέντο⁴

1. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλικάτα οἱ γεωγράφοι διαιροῦσαν τὴ Γῆ σὲ ζῶνες, ποὺ κάθε μιὰ λεγόταν κλίμα καὶ περιλάμβανε ὀρισμένο ἀριθμὸ παραλλήλων. Ἡ γεωγραφικὴ θέση ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Βασιλικάτα εἶναι τοῦ Χάνδακα, ποὺ βρίσκεται στὸν 35 παράλληλο Βόρειου πλάτους καὶ 20'.

2. Ὁ Βασιλικάτα ὀνομάζει antico τὸ ὄνομα Κρήτη, γιὰτὶ στὰ χρόνια του εἶχε ἐπικρατήσει νὰ λέγεται ὅλο τὸ νησὶ Candia, ἀπὸ τὴν κυριότερὴ πόλη καὶ πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ.

3. Barbaria ἐννοεῖ τὴ Λιβύη. Μπαρμπαρία λεγόταν τότε ὅλα τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἀπὸ τὴ Λιβύη ὡς τὸ Μαρόκο. Barberi ἢ Berberi λεγόταν οἱ αὐτόχθονες κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

nente sino al Cauo Spartiuento⁴ miglia, 600, et dalla Parte di / Tramontana sino a Cauo Malio miglia, 100.

LO(N)G:za LARG:za ET QVA(N)TO CIRCO(N)DA

Circonda tutto il Regno all'intorno Le zenziue del Mare miglia, 625. / La sua Longhezza si stende da Levante, à Ponente, da Cauo Sa- / lamone⁵ sino al Cauo Buso⁶ miglia, 240. La maggior Larghez- 5 za / è da Ostro a Tram:a dalla Ponta di Allazzogremnos⁷ sino al Cauo Sassoso⁸ / per Spatio di miglia, 60. Il suo più stretto luogho è dal Castello di / Gerapetra sino a Pacchianamo miglia 12.

CAVI PRINCIPALI DEL REGNO

Nel Regno sono 11 Caui Principali, li 7 dalla parte di Tra- 10 mont:a / nominati Cauo Buso, Cauo Spada, C:o Mellecca C:o Sas-

μίλια 600 καὶ ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος μέχρι τὸ ἀκρωτήρι Μαλέα μίλια 100.

ΜΗΚΟΣ, ΠΛΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Περίμετρος ὅλου τοῦ Βασιλείου μίλια 625. Τὸ μᾶκρος του ἀπλώνε- ται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ πρὸς τὴ Δύση, ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι Σαμώνιο⁵ μέ- χρι τὸν Κάβο Μπουζο⁶ μίλια 240. Τὸ μεγαλύτερο πλάτος ἀπὸ νότο πρὸς βορρᾶ, ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι Ἀλατσογκρεμνός⁷ μέχρι τὸν πέτρι- νο Κάβο⁸ εἶναι μίλια 60. Τὸ πὺδ στενὸ μέρος εἶναι ἀπὸ τὸ Καστέ- λι τῆς Γεράπετρας μέχρι τὴν Παχιάμμο, μίλια 12.

ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Στὸ Βασίλειο τὰ σπουδαιότερα ἀκρωτήρια εἶναι 11. Τὰ 7 ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος, πὺδ ὀνομάζονται: Κάβος Μπουζο, Κάβος Σπάθα, Κά-

4. Τὸ ἀκρότατο νότιο ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου, στὴν Calabria.

5. Ἦτοι ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι τὸ Σαμμώνιον, τὸ σημερινὸ ἀκρωτήριο Πλάκα.

6. Κάβο Μπουζο λένε καὶ σήμερα οἱ ναυτικοὶ τὸ δυτικότερο ἀκρωτήριο τῆς βόρειας ἀκτῆς τῆς Κρήτης, τὸ ἀρχαῖο Κώρυκον, ἢ Κίμαρον.

7. Ὁ Ἀλατσογκρεμνός εἶναι στὰ νότια παράλια, δυτικὰ τῆς Ἀγ. Γαλήνης. Βλ. τὸν πίνακα Spiaggia di Priotissa.

8. Ὁ Βασιλικάτα κάνει λάθος στὴ γραφὴ τοῦ Cavo Sassoso πὺδ σημαί- νει πέτρινο ἀκρωτήριο, ἐνὼ πρόκειται γιὰ τὸ ἀκρωτήριο San Sozo = Ἅγιος Σώζων. Ἀὖ Σώστη τὸ λένε οἱ σημερινοὶ ναυτικοί. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχαῖο Δίον ἀκρωτήριον πὺδ οἱ σημερινοὶ χάρτες τὸ ἀναφέρουν: ἀκρωτήριον Στανρός. Ὅμως στὰ σχέδιά του τὸ ἀναφέρει: S(n). Sosso. Βλ. πίν. Spiaggia di Fodele.

soso, C:o / S. Zuane, Cauo S(n). Sidero⁹, et Cauo Salamone. Et dalla parte d' / Ostro li altri: 4. Nominati Cauo Xacro, C:o Lionda, Fo 6v C:o Matala / et Cauo Crio.

NOTA DI TVTTI LI PORTI

Nel principio¹⁰ del Regno si trovano li Scogli delle Garabuse, l'uno / de'quali nominato lo Scoglio Domestico, che è più uicino, 5 forma con/la Terraferma del Regno Porto capace per buon Numero di Armata, / Et questo Porto ueramente è stimato per il più im- portante Propugna-/colo, Poichè essendo il primo oue si arriva dalla parte di Ponente, / per riceuer i Soccorsi in benefittio di tutte le altre Fortezze del / Regno, et impedingli à Nemici, che da 10 quella parte più facilmente, / che da ogni altra li potrebbero mandare al suo Essercito quando fosse / sbarcato sopra il Regno.

Il Circuito del Golfo, ò Porto della Suda gira miglia 12, et

βος Μελέχα, Πέτρινος Κάβος, Κάβος Ἀγ. Ἰωάννης, Κάβος Σίδερο⁹, καὶ Κάβος Σαμώνιο. Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νότου εἶναι τὰ ἄλλα τέσσερα καὶ ὀνομάζονται: Κάβος Ζάκρο, Κάβος Λιόντα, Κάβος Μάταλα, καὶ Κάβος Κριός.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΓΙΑ ΟΛΑ ΤΑ ΛΙΜΑΝΙΑ

Στὴν ἀρχὴ¹⁰ τοῦ Βασιλείου βρίσκονται τὰ νησάκια τῆς Γραμπού- σας ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα, ὀνομαζόμενο νησὶ Ντομέστικο, πὺδ εἶναι πὺδ κοντὰ, σχηματίζει μὲ τὴν ξηρὰ τοῦ Βασιλείου λιμάνι ἱκανὸ γιὰ πολυάριθμη ἀρμάδα. Αὐτὸ τὸ λιμάνι θεωρεῖται στ' ἀληθινὰ ὁ πὺδ σπουδαῖος προμαχώνας, γιὰτὶ, ἐπειδὴ εἶναι τὸ πρῶτο, ὅπου φθάνει κανένας ὅταν ἐρχεται ἀπὸ τὴ δύση, μπορεῖ νὰ πάρει βοήθεια, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα φρούρια τοῦ Βασιλείου καὶ νὰ ἐμπο- δίσῃ τὸν ἐχθρὸ, πὺδ εὐκολότερα ἀπὸ κεῖνο τὸ μέρος παρὰ ἀπὸ κάθε ἄλλο θὰ μποροῦσε νὰ στείλῃ βοήθεια στὸ στράτευμά του, ὅταν θὰ τὸ ἀποβίβαζε στὸ Βασίλειο.

Ἡ περίμετρος τοῦ κόλπου ἢ λιμανιοῦ τῆς Σούδας εἶναι 12 μί-

9. Σωστὰ γράφει ὁ Βασιλικάτα τὸ ἀκρωτήριο Σίδερο, S(an) Sidero πὺδ ἐννοεῖ Ἅγιος Ἰσίδωρος (βλ. Ἑμ. Ἀγγελάκη, Σητειακά, τόμ. Α', σ. 2).

10. «Ἀρχή» τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης ἐννοεῖ ὁ Βασιλικάτα τὴ Γραμποῦσα γιὰτὶ οἱ Βενετσάνοι, ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὴ Βενετία, τὸ πρῶτο φρούριο τῆς Κρήτης πὺδ συναντοῦσαν ἦταν τὸ φρούριο τῆς Γραμποῦσας.

nel-/le sue rive si formano altri Reduti e luoghi com(m)odi, quali sono, / Marathi, Lutrachi, S(n). Georgio, Spalatheia, Culata, Salto della uec-/chia, Callami doue ui è una fontana di buonissima et perfetta acqua ;/ Questo Golfo è predominato da Leuante, ma ui è buonissimo tenitore, / et è Capacissimo di Armate, Essendo nel 5 rimanente il Paese d'intor-/nouì fertilissimo d'ogni cosa, soprastà, alla Porporella un Sito detto / Paleocastro atto a riceuer fortificatione, si come anco al Marathi sopra/il Scoglio del istesso Nome ; il Golfo è lontano dalla Città di Candia /miglia 70, et dalla Città della Canea per mare miglia 28. Dalla For/tezza sino 10 in culata¹¹ per mare sono miglia 5, et per terra sino alla Ca-/nea miglia 3, cioè dalle Saline del Porto passando per il piano del/Prato hora assai buono.

Il Porto di Spinalonga è lontano dalla Città di Candia miglia 50, /uerso Leuante, Hà la sua bocca per Grego Leuante, et all' intrar di/essa ui si attrauersa un' Scoglio, doue è stata fabricata 15

λια, καὶ στὶς ἀκτὲς τοῦ σχηματίζονται ἄλλοι ὄρμοι καὶ τόποι πρόσφοροι, ὅπως εἶναι τὸ Μαράθι, τὸ Λουτράκι, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἡ Σπαλαθέα, ἡ Κουλάτα, τῆς Γρᾶς ὁ Πῆδος, τὸ Καλάμι ὅπου ὑπάρχει μιὰ πηγὴ ἁριστοῦ καὶ τέλειου νεροῦ. Ὁ κόλπος αὐτὸς κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸ Λεβάντε. Μὰ ἐκεῖ ὑπάρχει ἓνα ἄριστο ἀγκυροβόλιο, ἱκανότατο γιὰ Ἀρμάδες, γιὰτὶ ὁ τόπος τριγύρω εἶναι εὐφορότατος ἀπὸ κάθε πρᾶγμα. Πάνω ἀπὸ τὴν Πορπορέλα ὑπάρχει μιὰ τοποθεσία ποὺ λέγεται Παλαιόκαστρο, κατὰλληλο νὰ ὀχυρωθεῖ, ὅπως στὸ Μαράθι, πάνω ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο νησάκι. Ὁ κόλπος ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 70 μίλια καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Χανίων, ἀπὸ τὴ θάλασσα, 28 μίλια. Ἀπὸ τὸ φρούριο μέχρι τὴν Κουλάτα¹¹, ἀπὸ τὴ θάλασσα, εἶναι 5 μίλια. Ἀπὸ τὰ Χανιά ἀπέχει, ἀπὸ τὴν ξηρὰ, 3 μίλια, δηλαδὴ ἀπὸ τὶς ἀλυκὲς τοῦ λιμανιοῦ, περνώντας τὸν κάμπο τοῦ Λιβαδιοῦ, ποὺ εἶναι τώρα ἀρκετὰ καλός.

Τὸ λιμάνι τῆς Σπιναλόγκας εἶναι μακρὺ ἀπὸ τὸ Χάντακα 50 μίλια, πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τὸ στόμιό του εἶναι ἀπὸ τὸ Γρέγο Λεβάντε (BA) καὶ τὴν εἰσοδὸ του διαχωρίζει ἓνα νησί, ὅπου ἔχει κατασκευαστεῖ ἓνα φρούριο γιὰ τὴν ἀμυνά του. Τὸ νησάκι αὐτὸ χωρί-

11. Culata ἔλεγον οἱ Βενετσάνοι τὸ βάθος τοῦ κόλπου τῆς Σούδας, ὅπου ἦταν καὶ οἱ Ἀλυκὲς.

La Fortezza /per sua difesa. Il detto Scoglio forma due Boche, l'una uerso Colo-/chita largha passi 80, et l'altra passi, 350. Gira il Porto miglia, 7. /et è capace per ogni gran numero di Armate, hauendo altri 3. Porti /dentro di sè. Il Primo nominato S(an)ta Veneranda uerso Grego Leuante, /il secondo Nominato Vathi all' 5 incontro del sopradetto, che guarda uerso /Ponente Garbino, il Terzo è sotto di questo alla medesima faccia nomina/to Christò : Il rimanente di detto Porto uien formato da una Penisola/che si stacca quasi dall' Isola Maggiore, in detti Porti non si troua /acqua, eccetto nella Culata doue sono le Saline sono 3, ò 4. poz- 10 zi/di aqua salmastra. Dalla Fortezza in Culata sono miglia 3. i(n)- circa, / nel qual luogo si fa Sale in quantità che supplisce al bisogno della/ Città di Candia, et Settia con suoi Territorij, et alcune uolte se/ne carica per Venetia.

Il Porto di Colochita si troua appresso il Porto di Spinalonga uerso/ Leuante, et è Capace di 50 Galee sicure da Ponente Ma- 15 estro, ha/ inanti la sua Bocca un' Scoglio, il quale ha forma di una ghamba di/ huomo, detto Porto non hà acqua et quando l' Inimico tentasse di ueni/rui à sbarcare, lo farebbe solo per

ζει σὲ δυὸ στόμια τὴν εἰσοδὸ. Τὸ ἓνα, πρὸς τὴν Κολοκύθα, ἔχει πλάτος 80 βήματα καὶ τὸ ἄλλο 350. Τὸ λιμάνι ἔχει περιφέρεια 7 μίλια καὶ χωρεῖ καὶ τὴν πρὸ πολυάριθμη Ἀρμάδα, ἔχοντας ἄλλα τρία λιμάνια μέσα του. Τὸ πρῶτο λέγεται Ἀγία Παρασκευή, πρὸς τὸ Γρέγο Λεβάντε τὸ δεύτερο, ἀπέναντι τοῦ παραπάνω, ποὺ κοιτάζει πρὸς τὸν Πονέντε Γαρμπίνο (NNA), λέγεται Βαθύ. Τὸ τρίτο εἶναι φάτσα καὶ λέγεται Χριστός. Τὸ ὑπόλοιπο τοῦ λιμανιοῦ αὐτοῦ σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ Χερσόνησο, ποὺ σχεδὸν χωρίζεται ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο νησί. Στὰ λιμάνια αὐτὰ δὲν ὑπάρχει νερό, ἐκτὸς στὴν Κουλάτα, ποὺ εἶναι οἱ ἀλυκὲς, ὅπου ὑπάρχουν 3 ἢ 4 πηγὰδια μὲ βλυχὸ νερό. Ἀπὸ τὸ φρούριο στὴν Κουλάτα εἶναι 3 μίλια περίπου. Ἐκεῖ γίνεται ἄλατι σὲ ποσότητα ποὺ ἐπαρκεῖ στὶς ἀνάγκες τῆς πόλης τοῦ Χάντακα καὶ τῆς Σητείας μὲ τὶς περιφέρειές τους, καὶ καμιά φορὰ φορτώνουν καὶ γιὰ τὴν Βενετία. Τὸ λιμάνι τῆς Κολοκύθας βρῖσκεται κοντὰ στὸ λιμάνι τῆς Σπιναλόγκας πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ χωρεῖ 50 γαλέρες, ἀσφαλισμένες ἀπὸ τὸν Πονέντε Μαῖιστρο (BAA). Μπροστὰ στὸ στόμιό του ἔχει ἓνα νησάκι ποὺ μοιάζει σὰν τὴ γάμπα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ λιμάνι αὐτὸ δὲν ἔχει νερὸ καὶ ὅταν ὁ ἐχθρὸς θὰ

andare sopra il Monte, et battere/ la Fortezza di Spinalonga da esso Monte puoco distante.

Discosto dal Castel Mirabello miglio uno in circa, si troua il Porto/ Nominato, S(n) Nicolò d' Amudhi, Capace per, 25. Galee, Detto Porto/ hà la sua Bocca per ostro è Sirocco, no(n) hà acqua, et è discosto dalla/ Città di Candia miglia, 50.

Appresso Cauo Salamone si troua il Porto del Paleocastro di/ Settia, capacissimo per ogni gran Numero de Vasselli, abondante/ di acqua et legne, doue per beneficio di quel Territorio pare, che/ quel luogho stesse bene fortificarlo, per assicurar quella Parte, con/ fabricarui sopra l' Eminentia di detto Paleocastro un Maschio, ò/ uero forte, che con 5, ò 6, pezzi di Artiglieria uietasse ogni Nemico/ Vassello, che uenir uolesse in detto Porto, con 5, ò 6 Mille ducati, et/ con l'aiuto delle Angherie si potrebbe Essequire la fabricatione di det/to Forte, doue poi in detto luogho si potrebbero fare tante Saline,/ che in breue tempo si cauarebbe la spesa della fabrica, et del/ pressidio, che ui si

δοκίμαζε νὰ ἀποβιβαστεῖ σ' αὐτό, θὰ τὸ 'κανε μόνο καὶ μόνο γὰ νὰ ἀνεβεῖ στὸ ὕψωμα καὶ νὰ κτυπήσει τὸ Φρούριο τῆς Σπιναλόγκας ἀπὸ τὸ ὕψωμα αὐτὸ ποὺ ἀπέχει λίγο.

*Μακρὰ ἀπὸ τὸ Φρούριο τοῦ Μεραμπέλου ἓνα μίλι περίπου βρίσκεται τὸ λιμάνι ποὺ λέγεται Ἁγίος Νικόλαος στὸ Ἀμμουδι, ποὺ χωρεῖ 25 γαλέρες. Τὸ λιμάνι αὐτὸ ἔχει τὸ στόμιό του πρὸς τὸ Νότο καὶ τὸ Σιρόκο, δὲν ἔχει νερὸ καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 50 μίλια.

Κοντὰ στὸν Κάβο Σαμμώνιο βρίσκεται τὸ λιμάνι τοῦ Παλαιόκαστρου τῆς Σητείας, ποὺ μπορεῖ νὰ χωρέσει καὶ τὸν πῦρ μεγάλο ἀριθμὸ πλοίων, μὲ ἄφθονο νερὸ καὶ ξύλα. Γιὰ τὴν ὠφέλεια τοῦ διαμερίσματος ἐκείνου, φαίνεται πὼς ὁ τόπος αὐτὸς πρέπει νὰ ὀχυρωθεῖ, γὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἐκεῖνο τὸ μέρος, κατασκευάζοντας πάνω στὸ ὕψωμα τοῦ Παλαιόκαστρου αὐτοῦ ἓνα ὀχυρὸ ἢ Φρούριο, ποὺ μὲ 5 ἢ 6 κανόνια θὰ ἐμπόδιζε κάθε ἐχθρικό πλοῖο, ποὺ θὰ ἤθελε νὰ μπεῖ σὲ κεῖνο τὸ λιμάνι. Μὲ 5 ἢ 6 χιλιάδες δούκατα θὰ μπορούσε νὰ γίνει ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Φρουρίου αὐτοῦ. Ἐπειτα σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν τόσες ἀλυκὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα θὰ βγαίναν τὰ ἔξοδα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Φρουρίου καὶ τῆς φρουρᾶς ποὺ θὰ τὸ φύλασσε καὶ θὰ ἐδιώχνε ἀπὸ τοὺς ἐχ-

tenesse, et si leuerebbe l'animo sinistro alli | Nemici di uoler sbarcare da quella parte.

Trouasi il Porto di Calus Limniones dalla parte d'Ostro qua | si nel mezo del Regno discosto dalla Città di Candia miga 50, | doue in faccia di esso Porto ui è uno Scoglio, che gira 300, e più | passi, et intorno à detto Porto ui son due Spiaggiette, l'una di 40, | et l'altra di 60 passi di longhezza, et tutto il detto Porto nel con | tinente dell' Isola gira passi 360, sicuro per, 10, Galee, et per | 20, et più Naui Eccetto, che dalli venti Ostro Sirocco, et Sirocco | Leuante, et in dette Spiaggiette zappando si trouano acque, se | bene Salmastre: In questo Porto capitano quasi del continuo Ga | lee, Naui, et altri Vasselli, i quali ui stan(n)o qualche tempo senza | sapersi quali siano, smontando le Genti loro liberamente sù l' | Isola senza rispetto di Justitia alcuna, praticando, Conuersando, | et mercantando à uiua forza de danari, con quei puochi Paesani, | che loro possono, che in interuallo di giorni non è possibile, che no(n) | siano ueduti, et uisitati, non restando di usare ogni arte per | hauer la com(m)odità delli rinfrescamenti; Onde per questa uia | si corre

θροὺς τὴν κακὴ σκέψη νὰ ἀποβιbasτοῦν σ' αὐτὸ τὸ μέρος.

Τὸ λιμάνι Καλοὶ Λιμνινῶνες, βρίσκεται στὸ νότιο μέρος, στὴ μέση σχεδὸν τοῦ Βασιλείου. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 50 μίλια. Ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ λιμάνι εἶναι ἓνα νησάκι, ποὺ ἔχει περιφέρεια 300 καὶ περισσότερα βήματα, καὶ γύρω στὸ λιμάνι αὐτὸ ὑπάρχουν δυὸ ἀκρογιαλιές, ἡ μιὰ 40 καὶ ἡ ἄλλη 60 βήματα μακρός. Ὅλο τὸ λιμάνι ἔχει περιφέρεια ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς 360 βήματα. Μπορεῖ νὰ προστατέψει 10 γαλέρες καὶ 20 καὶ περισσότερα πλοῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, νότιο, σιρόκο καὶ σιρόκο-λεβάντε. Στὶς ἀκρογιαλιές αὐτὲς σκάφτοντας βρίσκεται νερό, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι βλυχό. Στὸ λιμάνι αὐτὸ καταφθάνουν, σχεδὸν συνεχῶς, γαλέρες, νάβες καὶ ἄλλα πλοῖα ὅπου παραμένουν κάμποσον καιρὸ, δίχως νὰ ξέρει κανένας ποιοὶ εἶναι. Ἀποβιβάζουν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐλεύθερα πάνω στὸ νησί, χωρὶς νὰ σέβονται καμμιά δικαιοσύνη, ποὺ συναναστρέφονται, συζητοῦν καὶ ἐμπορεύονται μὲ πολλὰ χρήματα μὲ τοὺς λίγους ἐκείνους χωρικοὺς ποὺ μπορούν. Στὸ μεταξὺ δὲν εἶναι δυνατό παρὰ νὰ τοὺς δοῦν καὶ νὰ τοὺς ἐπισκεφθοῦν καὶ δὲν παραλείπουν νὰ χρησιμοποιήσουν τίς προμήθειές τους. Γιὰ τοὺς λόγους

in non puoco rischio di infettare il Paese di mal Conta | gioso. il che sarebbe bene, quando ui si fabricasse una Torre co(n) | guardia di 3, ò 4, pezzi di Artiglieria, leuando per questa uia | l'ombra de Vasselli suspectti, et molte altre considerationi.

Il Porto Lutro si trova dalla parte d'Ostro lontano dal Castel | lo della Sfacchia miglia, 4 1)2 ha un' Scoglio quasi nel me- 5 zo, | che forma due bocche, l'una per Ostro e Sirocco, et l'altra per | Ostro e Garbino. Detto Porto è Capace per buon numero di Vas | selli, et in questo le Galee Ponentine Capitano qualche uolta | per comodità di far acqua, et altro.

Vi sono anco altri Porticelli, et Redoti, doue à suo luogo ne | 10 farò mentione si come farò anco delli Porti Generali, delle Città.

MONTI PRINCIPALI DEL REGNO

Il Regno è Montuoso, et hà molti Monti, et Colline, li qua- li | alcuni sono di terra et alcuni parte di terra et sasso, quelli 15 di | terra quasi tutti si seminano; et ui sono piantate Vigne,

αὐτοὺς διατρέχει μεγάλο κίνδυνο ὁ τόπος νὰ μολυνθεῖ μὲ καμιά κα- κὴ ἐπιδημία. Καλὸ θὰ ἔταν, λοιπόν, ἂν οἰκοδομοῦνταν ἐκεῖ ἕνας πύρ- γος, μὲ 3 ἢ 4 κανόνια, ἀποκλείοντας ἔτσι τὰ ὑποπτα καράβια καὶ 15 πολλὰ ἄλλα ζητήματα.

Τὸ λιμάνι τοῦ Λουτροῦ βρίσκεται ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νό- του, μακρὰ ἀπὸ τὸ Καστέλι τῶν Σφακιῶν 4 1/2 μίλια. Ἔχει ἕνα νησάκι στὴ μέση σχεδόν, ποὺ σχηματίζει δυὸ στόμια τὸ ἕνα πρὸς τὸ Νότο-Σιρόκο (NNA) καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸ Νότο-Γαρμπή (N ND). Τὸ λιμάνι αὐτὸ εἶναι ἱκανὸ γιὰ μεγάλο ἀριθμὸ πλοίων· καὶ σ' αὐτὸ φθάνουν καμιά φορὰ οἱ πονεντίνικες γαλέρες, γιὰ νὰ πάρουν νερὸ ἢ τίποτε ἄλλο.

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα λιμανάκια καὶ ὄρμιοι, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ κάμω λόγο ἐκεῖ ποὺ πρέπει, ὅπως θὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὰ λιμάνια τῶν πό- λεων.

KYPIOTERA BOYNA TOY BASILAEIOY

Τὸ Βασίλειο εἶναι ὄρεινὸ καὶ ἔχει πολλὰ βουνὰ καὶ λόφους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ εἶναι ἀπὸ χῶμα καὶ ἄλλοι ἀπὸ χῶμα καὶ πέτρες. Οἱ χωματόλοφοι σπέρνονται σχεδὸν ὅλοι, καὶ σ' αὐτοὺς εἶναι φυτε-

Oliui, | et Giardini con arbori di più sorti.

Tra questi Monti ne sono doi famosissimi, et grandi più degl' altri, | l'uno è posto dalla parte di Leuante uerso Sirocco nel Territorio | di Candia nominato PSILORITI¹, il quale si 5 sopralcia alla | Campagna di Lassithi.

Sono anco Li Monti di Mallaura posti uerso leuante, nel Territo | di Settia, li quali soprastàn(n)o al Piano di Gerapetra. L'altro Monte famosissimo, et altissimo più di tutti li altri del R^o 8v Regno | è posto dalla parte di Ponente, uerso Garbino quasi nel mezzo d'esso, | Nominato il Monte IDHA, il quale tutto si 10 diuide in altri Mo(n)ti, et | Colli, et nel mezzo sorge, et sopra- uanza tutti gl'altri; Si sono trovati | animali in detto Monte con le mascelle indorate², ui si troua anco | il Dittamo³, herba

μένα, ἀμπέλια, ἐλιές καὶ κῆποι μὲ δένδρα πολλῶν εἰδῶν.

Ἀπὸ τὰ βουνὰ αὐτὰ ὑπάρχουν δύο πολὺ διάσημα καὶ πιὸ μεγάλα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Τὸ ἕνα εἶναι πρὸς τὰ ἀνατολικά, καὶ τὸ σιρόκο (AAN) στὴν περιφέρεια τοῦ Χάντακα, καὶ ὀνομάζεται Ψηλορείτης¹ καὶ ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὸν κάμπο τοῦ Λασιθιοῦ.

Εἶναι ἐπίσης τὰ βουνὰ τῆς Μαλάβρας, πρὸς τ' ἀνατολικά, στὴν περιφέρεια τῆς Σητείας, ποὺ ὑψώνονται πάνω ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Γεράπετρας.

Τὸ ἄλλο διασημότερο καὶ ὑψηλότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα βουνὰ τοῦ Βασιλείου, βρίσκεται στὸ δυτικὸ μέρος, πρὸς τὸ γαρμπή (ΔΔΝ) στὴ μέση σχεδὸν τοῦ Βασιλείου, καὶ ὀνομάζεται Ἰδῆ. Αὐτὸ ὑποδιαιρεῖται σὲ ἄλλα βουνὰ καὶ λόφους καὶ στὴ μέση ὑψώνεται καὶ ξεπερνᾷ ὅλα τὰ ἄλλα. Σ' αὐτὸ τὸ βουνὸ ἔχουν βρεθεῖ ζῶα μὲ ἐπι- χρυσωμένες μασέλες². Ἐδῶ βρίσκεται ἐπίσης ὁ Δίκταμος³, ἕνα χορτό

¹) Ὁ Βασιλικὰτα ὀνομάζει τὰ Λασιθιώτικα Βουνὰ Ψηλορείτη. Ἄρα γε κάνει λάθος ἢ μήπως πραγματικὰ λεγόταν τότε ἔτσι; Παρακάτω ὁμιλεῖ γιὰ τὸ Monte Idha, δηλαδὴ τὴν Ἰδῆ, δίχως νὰ ἀναφέρει τὴ λέξη Ψηλορείτης.

²) Πρῶτὴ φορὰ συναντῶ τὴν περιεργὴ αὐτὴ πληροφορία τοῦ Βασιλικά- τα, γιὰ τίς χρυσωμένες μασέλες τῶν ἀγριμῶν τῆς Ἰδῆς. Θὰ πρόκει- ται γιὰ κάποιο ἀρχαῖο μῦθο, ποὺ ἴσως θὰ ἄκουσε στίς περιοδεῖες τοῦ ἡ Εἰ- δε σὲ παλαιότερα ἄγνωστά μας κείμενα.

³) Γιὰ τὸ δίκταμο τῆς Κρήτης καὶ τίς θεραπευτικὲς του ιδιότητες ἔχουν ἀσχοληθεῖ πολλοί. Βλ. ἐκτενέστατὴ μελέτὴ τοῦ Ἑλευθ. Πλατά- κη, ὁ Δίκταμος τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1951, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

salutifera, et Pietre christalline fatte à ponte di | Diamanti naturali¹; La longhezza di detto Monte si stende da Le | uante à Ponente miglia 20 in circa, et è posto nel Territorio di | Retthimo, discosto dalla Città di Candia miglia, 30. |

Lontano dalla Città di Candia per Ostro miglia 6, in circa 5
si troua | il Monte di IOVE, il quale eccettuando la parte d' Ostro, è circo(n)da | to da una infinità di Fontane perfettissime², per la bontà delle quali | seruendo io Basilicata³ come Ingegnero nel Regimento dell' Ecclmo sigr | Gnal Franco Moresi-
ni fui uno di quelli, che li augurai di farne ue | nire una nella 10
Città di Candia buonissa et abontante dal detto | Monte, il quale è uestito nelle radici d'una quantità di Giardini, | che producono frutti di diuerse sorti. Detto Monte hà all'incontro | l'

θεραπευτικό, καὶ πέτρες κρυστάλλινες, γινομένες ἀπὸ τὰ φυσικὰ διαμάντια¹. Τὸ μᾶκρος τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ, 20 μίλια περίπου, ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ πρὸς στὴ δύση, καὶ βρίσκεται στὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυμνου, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 30 μίλια.

Ἐξί μίλια περίπου μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα πρὸς τὸ νότιο βρίσκεται τὸ βουνὸ τοῦ Δία (Γιούχτας), ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ νότια πλευρά, περιβάλλεται ἀπὸ ἄπειρες πηγές² μὲ τελειότατο νερό.

Τὴν καλὴ αὐτὴ ποιότητα τοῦ νεροῦ εἶχα ὑπόψει μου, ἐγὼ ὁ Μπασιλικάτα³ σὰν μηχανικὸς στὴν Κυβέρνηση τοῦ ἐξοχότατου Γενικοῦ Προβλεπτῆ κ. Φραγκίσκου Μοροζίνι, καὶ εἶμον ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ τοῦ εὐχέθηκε νὰ φέρει στὴν πόλιν τοῦ Χάντακα μιὰ ἀπὸ κείνες τὶς πηγές τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ, τὴν πιὸ καλὴ καὶ πιὸ πλούσια. Τὸ βουνὸ αὐτὸ οκεπάζεται στοὺς πρόποδες του ἀπὸ πολλοὺς κήπους, ποὺ παράγουν φρούτα διαφόρων εἰδῶν. Ἀπέναντί του ἔχει τὸ νησὶ τῆς

¹) Ἴσως πρόκειται γιὰ τὶς γνωστὲς ἀλατσόπετρες, ποὺ εἶναι κρυσταλλικὸ ἀνθρακικὸ ἀσβέστιο, γνωστὸ μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ ὄνομα ἀραγονίτης, (γνώμη τοῦ καθηγητῆ τῶν Φυσικῶν Ἑλ. Πλατάκη).

²) Τὸ βουνὸ μὲ τὶς ἄπειρες πηγές. Οἱ Τοῖχοι τὸ εἶχαν ὀνομάσει Ἀκάρ Σουλάρ Νταγί, ποὺ σημαίνει: τὸ βουνὸ τῶν τρεχάμενων νερῶν.

³) Ὡστε ὁ Βασιλικάτα ἦταν ὁ μηχανικὸς γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ὕδραγωγείου Μοροζίνι. Σχετικὰ μὲ τὸ ὕδραγωγεῖο Μοροζίνι βλ. τὴν ἐκθεσὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Μοροζίνι στὸν II τόμο τῶν Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, Ἡράκλειο 1950, καὶ τὴν ἀνεκδοτὴ μελέτη μου: Ἡ Ὑδροεπιστὴς τοῦ Ἡρακλείου.

Isola della Standia, che pare, che faccia segno, che fra essa, et | il Monte sia la Città di Candia. |

Sopra la Messarea si troua il Monte COFINA, il quale altre | uolte rispondeua con le guardie di fuoghi, che si fan(n)o per sicura(n)za | con il sudetto Monte di Ioue, et corrispondeuano l' 5
uno co(n) l'altro | alla Torre della Città di Candia. | Vi è anco un'altro Monte nel Territorio di Retthimo dalla parte | d'Ostro nominato CEDROS, all'intorno circondato da aliqua(n) | ti Casa-
li, di molte fontane parimente, et di molti Giardini frutti | feri. 10

Nel sudetto Territorio appresso il casal Mellidone si troua | Fº 9r
il Monte CVLVCONA, et dirrimpetto alla Città di Retthi | mo il Monte nominato VRISSINA.

Nel Territorio della Canea, appresso il Castello Apicorna si è | il Monte nominato CALAPODHA, et sopra il Porto da Suda | il Monte di MALACSA, et più oltra si trouano li Monti nomi | nati della CHIERAMEA. 15

Nel sudetto Territorio, appresso il Castello Chissamo si troua | il Monte nominato S(n)to ELIA, di doue si scuopre l'Isola di Cerigo, | et Cerigotto. |

Ντίας, ποὺ φαίνεται σὰν νὰ σημειώνει, ὅτι ἀνάμεσα στὸ νησὶ καὶ στὸ βουνὸ εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ Χάντακα.

Πάνω ἀπὸ τὴ Μεσσαρά εἶναι τὸ βουνὸ Κόφινας ποὺ ἄλλοτε ἔδιδε τὸ σινιάλο μὲ τὶς φωτιές, ποὺ ἀνάβονται γιὰ τὴν ἀσφάλεια, στὸ παραπάνω βουνὸ τοῦ Γιούχτα, καὶ τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τὸν πύργο τῆς πόλης τοῦ Χάντακα.

Ὑπάρχει ἐπίσης ἕνα ἄλλο βουνὸ στὴν περιφέρεια τοῦ Ρέθυμνου, ἀπὸ τὸ νότιο μέρος, ποὺ λέγεται Κέδροσ, τριγυρισμένο ἀπὸ κάμποσα χωριά, πολλὲς πηγές ἐπίσης καὶ πολλοὺς κήτους καρποφόρους. Στὴν ἴδια περιφέρεια, κοντὰ στὸ χωριὸ Μελιδόνι, βρίσκεται τὸ βουνὸ Κουλούκουνας καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Ρέθυμνου τὸ βουνὸ ποὺ λέγεται Βρύσινας.

Στὴν περιφέρεια τῶν Χανίων, κοντὰ στὸ Καστέλι τοῦ Ἀποκόρωνα ὑπάρχει τὸ βουνὸ ποὺ λέγεται Καλαποδὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Σούδας τὸ βουνὸ τῆς Μαλάξας καὶ πιὸ πέρα βρίσκονται τὰ βουνὰ ποὺ λέγονται τῶν Κεραιῶν. Στὴν περιφέρεια αὐτὴ κοντὰ στὸ Καστέλι τῆς Κισάμου βρίσκεται τὸ βουνὸ ποὺ λέγεται Προφήτης Ἡλίας, ἀπ' ὅπου φαίνονται τὰ Κύθηρα καὶ Ἀντικύθηρα.

Vi sono anco nelle parti della Sfacchia molti Monti co(n) boscagli | di Ancipressi, Roueri, et altri arborei in infinito, di doue si condu | cono nelle Città, tauole, traui, et legnami per far Galee, et Vasselli¹, | coprir case et altri negotij. |

CAMPAGNE SEMINABILI DEL REGNO

F^o 9v

Nel Regno si trouano alcune Campagne, la principale | delle 5
quali è la MESSARIA, di forma longa et stretta, | la sua larghezza non passa miglia, 5, et in alcuni luoghi ma(n)co | la sua longhezza si uà stendendo da Leuante, à Ponente per | spatio 10
di miglia, 40. Principia dalla parte d'Ostro, dal Castello | Priotissa, et uien per Leuante uerso Castel Nouo per spatio di | miglia, 12, lasciandolo à man manca sopra un' Monticello; più |

Ὑπάρχουν ἐπίσης πρὸς τὰ μέρη τῶν Σφακιῶν πολλὰ βουνὰ μὲ ἀπέραντα δάση ἀπὸ κυπαρίσσια, πρίνους καὶ ἄλλα δένδρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φέρνουν στὴν πόλιν τάβλες, τράβες καὶ ξυλεία γιὰ τὴν κατασκευὴ γαλερῶν καὶ πλοίων¹, τὴ στέγαση σπιτιῶν καὶ ἄλλους σκοπούς.

ΚΑΜΠΟΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΙΑ ΣΠΟΡΑ

Στὸ Βασίλειο βρίσκονται κάμποσες πεδιάδες, ποὺ ἡ σπουδαιότερη τους εἶναι ἡ Μεσσαρά. Στὸ σχῆμα εἶναι μακρὰ καὶ στενὴ. Τὸ πλάτος της δὲν περνᾷ τὰ 5 μίλια, καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα ὀλιγότερο. Τὸ μᾶκρος της ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ ἀνατολικά πρὸς τὰ δυτικά 40 μίλια. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ νότιο μέρος, ἀπὸ τὸ Καστέλι Πυργιῶτισσας, καὶ ἔρχεται πρὸς τὰ ἀνατολικά πρὸς τὸ Καινούργιο Καστέλι σὲ ἀπόσταση 12 μίλια, ἀφίνοντάς το στὸ ἀριστερὸ χέρι, ἐπάνω σ' ἓνα

¹) Εἶναι γνωστὸ καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές, ὅτι ἀπὸ τὰ δάση τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σφακιῶν γινόταν ξυλεία ναυπηγήσιμη, καὶ σ' αὐτὸ ὀφείλεται ἡ ἐπίδοση τῶν Σφακιανῶν στὴ ναυσιπλοΐα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ κυρίως τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Δασκαλογιάννη ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Σφακιανῶν κατατράφηκε καὶ ἐκμηδενίστηκε.

²) Ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Iseppo Civran, μιλώντας στὴν ἐκθεσὴ του τὸ 1639 (Archivio di Stato di Venezia (V.A.S.) Relazioni LXXX) γιὰ τὰ Σφακιά, ἀναφέρει τὴν ἐπίδοση τῶν Σφακιανῶν στὴ θαλασσοπορεία. Οἱ Σφακιανοὶ ἐφθιναν τὰ πλοῖα τοὺς μόνους μὲ τὴν ξυλεία τῶν δασῶν τῶν βουνῶν τους, ποὺ ἦταν κατάφυτα ἀπὸ κυπαρίσσια καὶ γαύρους (carpino). Ἀλλὰ τὸ 1612 ἐγινε μιὰ μεγάλη πυρκαϊά, ποὺ βάσταξε ἓνα χρόνο καὶ κατέστρεψε τὰ δάση τῶν Σφακιῶν.

oltre per Grego stendendosi per spatio di altri miglia, 12, si troua | il Castel Bonifatio parimente à banda manca in Monte alqua(n) | to Eminente, dal quale continuando per altri miglia, 12, per Si | rocco si troua il Castello Belvedere sito nel mezo del Piano, ma | in Monte Eminente, dal quale più oltra per spatio 5
di miglia, 4, | finisce, et è per tutto Seminabile, et fondamento delle seminaggio | ni del Territorio di Candia. |

Più oltra si troua la Campagna di PEDIADA di circuito di | miglia, 10, tutta fruttifera, et Abondante di seminaggioni, nella qua | le quasi nel mezzo si troua situato il Castello nominato l' 10
istesso | Nome. |

LASSITHI Campagna¹. posta sopra su(m)mità de Monti | Piana et Bellissima, et opera dalla Natura quasi Miracolosa, | sopra la quale con Divino Artificio ui si sopr'alciano, altri Monti. | la sumità de quali, et Maggiori sono dalla parte d'Ostro, 15
Africa, et | Sirocco, che per la loro sterile natura sono inasces-sibili, come si | può comprendere dalle puoche strade, che da

βουνναλάκι. Προχωρώντας πρὸς τὸ Γρέγο, σὲ ἀπόσταση ἄλλα 12 μίλια, βρίσκεται τὸ Καστέλι Μονοφάτσι, ἐπίσης στὸ ἀριστερὸ μέρος, σὲ ὕψωμα ποὺ ἐξέχει ἀρκετά. Ἀπὸ ἐκεῖ συνεχίζοντας ἄλλα δώδεκα μίλια πρὸς τὸ σιρόκο, εἶναι τὸ Καστέλι Μελβεγντέρε, ποὺ βρίσκεται στὴ μέση τῆς πεδιάδας μὰ σὲ ὕψωμα ποὺ ξεπερνᾷ τὰ ἄλλα. Τέσσερα μίλια πιο πέρα τελειώνει καὶ εἶναι ὁλόκληρη κατ'ἀλληλῇ γιὰ σπορὰ καὶ ἡ βάση τῆς σπορᾶς στὴν περιφέρεια τοῦ Χάντακα.

Πιο πέρα βρίσκεται ὁ κάμπος τῆς Πεδιάδας, ποὺ ἔχει περιφέρεια 10 μίλια, ὅλος καρποφόρος καὶ πλούσιος σὲ σπορές. Στὴ μέση του σχεδὸν βρίσκεται τοποθετημένο τὸ Καστέλι ποὺ φέρνει τὸ ἴδιο ὄνομα.

Τὸ Λασίθι¹ εἶναι κάμπος, ποὺ βρίσκεται πάνω στὰ βουνὰ, ἐπίπεδος καὶ ὠραιότατος, ἔργο τῆς φύσης σχεδὸν ἐκπληκτικό. Πάνω ἀπ' αὐτὸ ὑψώνονται, σὰν μὲ θεϊκὴ τέχνη, ἄλλα βουνὰ, ποὺ ἡ ψηλότερη κορυφὴ τους εἶναι ἀπὸ τὸ νότιο μέρος, τὴν Ἀφρικὴ καὶ τὸ σιρόκο. Ἐπειδὴ εἶναι ἄγονα εἶναι ἀπρόσιτα, ὅπως μπορεῖ νὰ καταλάβει κα-

¹) Σχετικὰ μὲ τὸ Λασίθι βλ. Στεργ. Γ. Σπανάκη, Συμβολὴ στὴν ἱστορία τοῦ Λασιθίου κατὰ τὴ Βενετοκρατία, Ἡράκλειον 1957.

questa parte si tro | uano, Essendo il suo Circuito di miglia, F 10r
 15, et, 17, e mezo compu | tate le Valli, CLORO, et CHOR-
 TASSA, senza le due | Campagnole LIMNIACARO, et GNIS-
 SAMO poste | sopra altri Monti, Hauendo essa Campagna qua-
 si nel mezo | un Monte in Isola nominato Messochiefala, di cir-
 cuito, 3, miga | in circa, il qual Monte alcuni uogliono, che sia 5
 in mezo di detta | Campa ma io lo trouo¹, per Croce lontano
 da Leuante passi, 1150, | da Ponente quasi 3000; Da Tramò-
 tana nella maggior largza | passi, 800, et nella minore, 100, et
 questo per una lingua di | colle, che escie da Faganù, sino tu
 Codù Metochio dirimpetto à | S(n) Co(n)stantino, lato di doue 10
 per mezo passa il Torrente maggiore², | della Campagna; et dal-
 la parte d'Ostro si discosta passi, 330³, | sino alle Collinette,

νένας ἀπὸ τοὺς λίγους δρόμους ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ κεῖνο τὸ μέρος.
 Ἡ περιφέρειά του εἶναι 15 ὥς 17 μίλια καὶ μισό, λογαριάζοντας καὶ
 τὶς κοιλάδες Κλωρός καὶ Χορτασά, δίχως τοὺς μικροὺς κάμπους τοῦ
 Λιμνάκαρου καὶ τοῦ Νήσιμου, ποὺ βρίσκονται πάνω σὲ ψηλά βουνά.
 Ὁ κάμπος αὐτὸς τοῦ Λασιθιοῦ ἔχει σχεδὸν στὴ μέση ἓνα ἀπομονω-
 μένο σὰν νησὶ λόφο, ποὺ λέγεται Μεσοκεφάλια, μὲ περιφέρεια 3 περί-
 που μίλια. Ὁ λόφος αὐτὸς ὑποστηρίζουν μερικοὶ πὼς εἶναι στὴ μέση
 τοῦ κάμπου, μὰ ἐγὼ τὸν βρίσκω¹, πὼς ἀπέχει, σταυρωτά, ἀπὸ τὸ ἀ-
 νατολικὸ μέρος 1150, ἀπὸ τὸ δυτικὸ 3000, ἀπὸ τὸ βόρειο στὸ μεγα-
 λύτερο πλάτος 800 βήματα καὶ στὸ μικρότερο 100, καὶ τοῦτο γιατί
 ὑπάρχει μιὰ γλώσσα ἀπὸ λόφους, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Φαγανοῦ μέ-
 χρι τοῦ Κοντοῦ τὸ Μετόχι, ἀπέναντι στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Ἀπὸ
 τὸ μέρος αὐτὸ ἀνάμεσα περνᾷ ὁ πῦρ μεγάλος χεῖμαρρος² τοῦ κάμπου.
 Καὶ ἀπὸ τὸ νότιο μέρος ἀπέχει 330 βήματα³, μέχρι τοὺς μικροὺς λό-

¹) Ὅπως φαίνεται ἀπὸ αὐτὴ τὴν παράγραφο ὁ Βασιλικάτα εἶχε ἐπισκε-
 φθεῖ ὁ ἴδιος τὸ Λασιθί, καὶ γι' αὐτὸ οἱ πληροφορίες του εἶναι ἀξιόπιστες.

²) «Μεγάλος Ποταμός» λέγεται καὶ σήμερα ὁ χεῖμαρρος ποὺ συγ-
 κεντρώνει τὰ νερά τῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς Δίκτης, περνᾷ τὸ «Χαβγά», ἔ-
 πειτα ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ χωριὸ Ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ τὸ Μοναστήρι τῆς
 Κρουσταλλένιας, διασχίζει μὲ διάφορες διακλαδώσεις τὸν κάμπου καὶ καταλή-
 γει στὸ «Χῶνος».

³) Ἐκεῖ ἦταν ὁ συνοικισμὸς Μόρο, ὅπου ἦταν οἱ δημόσιες ἀποθήκες,
 γιὰ τὴν ἀποθήκευση τῶν σιτηρῶν, ποὺ εἰσέπραττε τὸ Κράτος ἀπὸ τὴν ἐνοι-
 κίαση τοῦ κάμπου.

che contiguano con le radici d'alcuni altri | Colli, che hanno
 Capo à piedi del Monte, la Distanza delle quali | è passi, 450.
 Non restando di dire esser questa Campa nella | sua maggior
 Larghezza 3, miglia, che è dalla strada, che uà | à Cardiottissa 5
 sino alla bocca della Valle di Cloro, et la sua mag | gior lon-
 ghezza da un capo all'altro attrauersando il Monte Messo | chie-
 fala miglia, 5; Hauendo essa Campagna 14, ingressi¹, 10, de |
 quali escono liberi da essa, et 4, dano Capo à Campagnole, et
 Valli, | che sono d'intorno, et che pure medemamte riferiscono,
 et escono fuori. | Et acìò V.S.Illma resti quanto più meglio da
 me informata di que | sta Campagna, dirògli no(n) già come 10
 Paesano del luogo, ma come ri | cercante à quelli che per lon-
 ghezza di tempo iui habitano, et che | per consumption di età si
 ricordano con longhe osseruationi, et prati | ca di molti effetti
 occorsi in detta Campagna, come di alcune in(n)ond | ationi di
 acque, che spessissimo tolgono il grano della buona parte | di 15

φους ποὺ ἀγγίζουν στοὺς πρόποδες μερικῶν ἄλλων λόφων, ποὺ ἀ-
 ποτελοῦν τοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ. Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ κεῖ εἶναι 450
 βήματα. Δὲν παραλείπω νὰ πῶ, ὅτι ὁ κάμπος αὐτὸς εἶναι 3 μίλια στὸ
 μεγαλύτερο πλάτος του, ποὺ εἶναι ἀπὸ τὸ δρόμο ποὺ πάει στὴν Καρδιώ-
 τισσα μέχρι τὸ στόμιο τῆς κοιλάδας τοῦ Κλωρός, καὶ τὸ μεγαλύτερο
 μῆκος του, ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν ἄλλη, διασχίζοντας τὴ Μεσοκεφά-
 λια, εἶναι μίλια 5. Ἡ πεδιάδα αὐτὴ ἔχει 14 εἰσόδους¹ ἀπὸ τὶς ὁποῖες
 οἱ 10 βγαίνουν ἐλεύθερα ἔξω ἀπὸ αὐτὴ καὶ οἱ 4 ὁδηγοῦν σὲ μικροὺς
 κάμπους καὶ κοιλάδες, ποὺ βρίσκονται τριγύρω. Κι αὐτοὶ ὅμως (οἱ
 δρόμοι) ὁδηγοῦν ἐπίσης ἔξω. Καὶ γιὰ νὰ πληροφορηθῇ ἡ ἐκλαμπρό-
 τητά σας ἀπὸ μένα ὅσο τὸ δυνατό καλύτερα, θὰ τῆς ἀναφέρω ὅχι βέ-
 βαια σὰν χωρικὸς τοῦ τόπου, μὰ σὰν ἐρευνητής, ποὺ ζήτησα πληρο-
 φορίες ἀπὸ κείνους ποὺ κατοικοῦν ἐκεῖ πολὺν καιρό. Οἱ ἄνθρωποι
 αὐτοί, ποὺ ἔχουν περάσει τὴ ζωὴ τους ἐκεῖ, καὶ ποὺ ἔχουν κάνει τόσες
 καὶ τόσες παρατηρήσεις καὶ ἔχουν ἀποκτήσει πείρα τοῦ τόπου, θυ-
 μούνται πολλὰ γεγονότα, ποὺ συνέβησαν στὴν πεδιάδα αὐτὴ, ὅπως
 κάμποσες πλημμύρες, ποὺ συχνότατα καταστρέφουν μεγάλο μέρος ἀ-
 πὸ τὰ σιτάρια αὐτοῦ τοῦ κάμπου, καὶ μάλιστα τοῦ μέρους ἐκείνου ποὺ

¹) Σχετικὰ μὲ τὶς «εἰσόδους» τοῦ Λασιθιοῦ βλ. Σ. Σπανάκη, Συμ-
 βολή κλπ. op. cit. σ.136.

questa Campagna, et quella à ponto, che è dell' Illma signoria¹,
 | si come ho havuto notitia da alcuni uecchi del Paese, che F 10v
 si ricorda | no, che questo luogho fù un' anno tanto sopra-
 bondato dalle acque, | che allaghò sino à piedi del Monte Mes-
 sochiefala con tanto spauen | to, che pareua à punto che doues-
 se uenire il Dilluio, le quali | acque uì dimorarono in circa, 5
 50, giorni continui con grandissimo | danno, et da all' hora sino
 à ogn' anno è andata migliorando, ma | però quella parte doue
 sono i CHONEI ordinariamente uì stan(n)o | 12, et 15, giorni,
 et quando non è tanta la furia, 6, et, 8. |

Da questo piglio fondamento, che si potrebbe rimediare à 10
 questa | Campa perchè si come la Natura ha prouisto miraco-
 losamente per | la parte sua, così non si doueria mancar d' aiuta-
 re questo suo ef | fetto con partecipare queste acque in molte
 parti; poiche non uì | essendo altro, che tre acque, assai grosse,
 due delle quali sono come | fossi et un' solo, che se ne uien dal- 15
 la Valle di Tripes nominato | CHAVGA, che si può dire Torren-

νήκει ακριβώς στην έκλαμπρότατη Κυβέρνηση¹. Από μερικούς γέ-
 ρους του τόπου, που θυμούνται, πληροφορήθηκα, ότι κάποιος χρόνο
 ο τόπος αυτός είχε τόσα πολλά νερά, που πλημμυρήσαν κι έφτασαν
 ως τους πρόποδες της Μεσοκεφάλας. Τόσος ήταν ο φόβος ώστε νό-
 μιζαν πως ήλθε ο Κατακλυσμός. Τα νερά αυτά έμειναν εκεί 50 περί-
 που μέρες συνέχεια, και έκαναν πολύ μεγάλη ζημιά. Από τότε κάθε
 χρόνο βελτιώνεται. Όμως, στο μέρος εκείνο που είναι οι χώνοι, τα
 νερά παραμένουν κατά κανόνα 11 και 15 μέρες, και όταν δεν είναι
 τόσο πολλά 6 και 8 μέρες.

Στο γεγονός αυτό βασίζομαι και λέω πως θα μπορούσε να διορ-
 θωθεί αυτή η πεδιάδα. Όπως η φύση επρόβλεψε αξιοθαύμαστα για
 το δικό της μέρος, έτσι δεν πρέπει να παραλείψει κανείς να βοηθήσει
 το έργο της αυτό, μοιράζοντας σε πολλά, μέρη τα νερά αυτά, αφού
 δεν είναι παρά τρία μόνο ποτάμια, με αρκετά νερά, από τα όποια
 δυο είναι σαν χαντάκια και ένα μόνο, που έρχεται από την κοιλάδα
 Τρύπες, που λέγεται Χαβγάς, μπορεί να πει κανείς πως είναι χείμαρ-

¹) Στη Βενετική Κυβέρνηση άνηκε το δυτικό τμήμα του κάμπου, όπου συγκεντρώνονται τα νερά, γιατί είναι χαμηλότερο, και «λιμνάζει» ακόμη και σήμερα όταν είναι πολλά τα νερά των βροχών.

te, quale comincia da Leuante | costeggiando per Tramonta
 et facendo due Cunei, finisce in Po | nente nel terzo Choneo
 Maggiore, congiungendosi in questo li | altri due, insieme con
 li riui, che escono dalle Valli, et da Fonti, | che uengono dalli
 Monti; Si che io credo per opinion mia, che di | uidendo que- 5
 ste acque in molte parti, et dando tempo à questi | Chonei di
 riceuer comodamente quella quantità, che di già la Natu | ra ha
 prouisto, che si uerrebbe à leuar questa parte della Suggettio |
 ne dell' esser palludata, et aneghata¹, detta Campagna, liberan
 | dola anco dalla Sirica², in maggior parte, essendo senza du-
 bio | causata dalli uapori della terra per le molte acque morte³, 10

ρος. Αυτός αρχίζει από την ανατολή, τρέχει από τη βόρεια πλευρά
 του κάμπου, και αφού κάμει δυο σφήνες, καταλήγει προς τα δυτικά,
 στον τρίτο μεγάλο χώνο, όπου ενώνεται με τους δυο άλλους και τα
 ρυάκια, που βγαίνουν από τις κοιλάδες και τις πηγές που έρχονται
 από τα βουνά. Κατά τη γνώμη μου, αν μοιραστούν τα νερά αυτά σε
 πολλά μέρη, δίδοντας καιρό στους χώνους εκείνους να απορροφήσουν
 με άνεση την ποσότητα εκείνη που η φύση έχει προβλέψει, θα μπο-
 ρούσε να απαλλαγεί το μέρος εκείνο της πεδιάδας, ώστε να μη λι-
 μνάζει και να μην πνίγεται¹. Έτσι θα απαλλαγεί επίσης από το σίρ-
 κο², κατά το περισσότερο μέρος, γιατί, χωρίς αμφιβολία προέρχεται
 από τους άτμους της γης και τα πολλά λιμνάζοντα νερά³, στο μέρος

¹) Η ίδια λέξη χρησιμοποιείται ακόμη και σήμερα στο Λασίθι με την ίδια σημασία. Λέγεται: επνίγηκε το χωράφι δηλαδή επλημμύρησε και σάπισε ο σπόρος. Το χωράφι είναι πνιγάρικο, που σημαίνει: λιμνάζει και πνίγεται και σαπίζει ο σπόρος ή και το φυτό.

²) Ο σύρικας, ή ο σύρκος ή το σύρκος, όπως λέγεται στο Λα-
 σίθι, είναι μια φυτονόσος, ή έρυσίβη, που προσβάλλει κυρίως τα σιτηρά, άλ-
 λά και όλα τα φυτά, όταν έχει πολύ υγρασία. Υπάρχει και ρήμα συρκώ-
 νω. Έσσυρκωσε το σπαρμένο. Μεταφορικά συρκωμένος λέγεται ο κα-
 χεκτικός, κίτρινος και αδύνατος άνθρωπος.

³) Πριν 50 χρόνια, που στο Λασίθι δεν υπήρχαν τόσες χιλιάδες πηγά-
 δια, τα νερά της βροχής συγκεντρώνονταν σε λάκκους, τους κολύμπους,
 όπου διατηρούνταν ολόκληρο το καλοκαίρι. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν ύ-
 πήρχαν κουνούπια στα στάσιμα έκείνα νερά, επειδή δεν τα ευνοεί το ύψό-
 μετρο του τόπου. Σήμερα δεν υπάρχουν τέτοια στάσιμα νερά, γιατί τα απορ-
 ροφούν τα πηγάδια και άντλούνται από τους μύλους.

che | si riducono in detto Sito, et à questo modo riuscirebbe di
diffetto | so, libero, sano, et fruttifero, quale si come si uede
per Esperienza | nelle buone Annate serue, et è un Granaro
alla Città di Can | dia, la quale poi come Madre delle altre Cit- F 11r
tà, et Fortezze contri | buisce, così Gouvernata dalla Prudenza 5
de Ministri di questa | felicissima Republica.¹ |

Nomi delli Metochi, che si trouano esser nella Campagna di
LA | SSITI con il Numero delle Case, che seruono per Habita-
tione | in essi Metochi.² |

Metochio Cudumaglia	Case	n:º	5	10
Metochio Anaouraconda	Case	n:º	5	
Metochio Maghazèn.	Case	n:º	2	
Metochio Ocra ò Plaideno	Case	n:º	6	
Metochio Caminachi	Case	n:º	5	
Metochio Magulà	Case	n:º	15	15

αὐτό. Ἔτσι ἀπὸ τόπος ἐλαττωματικὸς θὰ γινόταν ὑγιεινὸς καὶ καρ-
ποφόρος, ποὺ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν πείρα, κατὰ τὶς καλὲς χρονιὲς
θεωρεῖται καὶ εἶναι ἓνας σιτοβολώνας γιὰ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα.
Καὶ ὁ Χάντακας ἔπειτα, σὰν μητέρα, ποὺ κυβερνᾶται μὲ τὴ φρόνηση
τῶν ὑπευργῶν τῆς εὐτυχισμένης αὐτῆς Δημοκρατίας, θὰ συνεισφέρει
γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις καὶ τὰ προύρια¹.

Ὄνόματα τῶν Μετοχιῶν ποὺ βρίσκονται στὸν κάμπο τοῦ Λασι-
θιοῦ, μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν σπιτιῶν, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ κατοικίες
στὰ μετόχια αὐτά².

Μετόχι Κουδουμαλιά	σπίτια	ἀριθ.	5
» Ἀβρακόντες	»	»	5
» Μαγατζές	»	»	2
» Ὁκρα ἢ Πλαϊδενω (Πλαθιανῶ)	»	»	6
» Καμινάκι	»	»	5
» Μαγουλᾶς	»	»	15

¹) Ἡ σπουδαιότητα ποὺ εἶχε ὁ κάμπος τοῦ Λασιθιοῦ γιὰ τὴ Γαληνό-
τατη Δημοκρατία τῆς Βενετίας διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ
σημασία ποὺ τοῦ δίδει στὴν ἐκθεσὶ τοῦ ὁ εἰδικὸς Βασιλικάτα. Τὸν ἀναφέ-
ρει ἀμέσως μετὰ τὴ Μεσαρά καὶ ἀφιερώνει στὸ Λασιθι ὅλο του τὸ ἐνδιαφέ-
ρον, περιγράφοντάς το μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια.

²) Σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα τῶν «μετοχιῶν» τοῦ Λασιθιοῦ βλ. Σ. Σπα-
νάκη, Συμβολὴ κλπ. op. cit. σ.69 ἐξ.

Metochio Psichrò	Case	n:º	20	
Metochio S(n) Chirlo. chiesa	Case	n:º		
Metochio Assomato	Case	n:º	5	
Metochio Mussi	Case	n:º	6	
Metochio Gero to Muri	Case	n:º	10	5
Metochio Zoia	Case	n:º	3	
Metochio Perghami	Case	n:º	2	
Metochio Plati	Case	n:º	3	
Metochio Paspalù	Case	n:º	3	
Metochio Gaiduromandra	Case	n:º	15	10
Metochio Chono Meghalo	Case	n:º	2	
Metochio Vidianò	Case	n:º	8	
Metochio Cardamuzza	Case	n:º	6	
Metochio Lagù	Case	n:º	10	
Metochio Chierassà	Case	n:º	3	15
Metochio Gaitanù	Case	n:º	6	
Metochio Zermiades	Case	n:º	50	F 11v
Metochio Scaffidhia	Case	n:º	4	

Μετόχι Ψυχρὸ	σπίτια	ἀριθ.	20
» Ἁγιος Κύριλλος, ἐκκλησία	»	»	
» Ἀσώματος	»	»	5
» Μοῖση	»	»	6
» Γέρων τὸ μουρὶ	»	»	10
» Ζόϊα	»	»	3
» Περγάμι	»	»	2
» Πλάτη	»	»	3
» Πασπαλοῦ	»	»	3
» Γαῖδουρόμαντρα	»	»	15
» Χῶνος Μεγάλος	»	»	2
» Βιδιανῶ	»	»	8
» Καρδαμοῦτσα	»	»	6
» Λαγοῦ	»	»	10
» Κερασᾶ	»	»	3
» Γαῖτανοῦ	»	»	6
» Τζερμιάδες	»	»	50
» Σκαφίδια	»	»	4

Metochio Farsari	Case	n:o	5
Metochio Marmàchiotti	Case	n:o	6
Metochio Tu Codù	Case	n:o	2
Metochio Sarackinù	Case	n:o	12
Metochio Migiogiani	Case	n:o	4 5
Metochio S(n) Constantin	Case	n:o	30
Metochio Zancalocori	Case	n:o	6
Metochio Foradari	Case	n:o	5
Metochio Sti Anargiri	Case	n:o	6
Metochio Alexena	Case	n:o	3 10
Metochio Sidiacò	Case	n:o	1
Metochio Moro granari della serma Signoria et Case	Case	n:o	3
Metochio Vassilicù	Case	n:o	2
Metochio Veneri	Case	n:o	2 15
Metochio S(n). Zorzi	Case	n:o	12
Metochio Agustini	Case	n:o	10

A Piedi delli Monti di Lassiti uerso Ponente si troua la F 12r

Μετόχι Φαρσάροι	σπίτια	ἀριθ.	5
» Μαρμακιότοι	»	»	6
» Τοῦ Κοντοῦ	»	»	2
» Σαρακηνὸ	»	»	12
» Μιγιογιάννη	»	»	4
» Ἅγιος Κωνσταντῖνος	»	»	30
» Τσαγκαλοχώρι	»	»	6
» Φοραδάρι	»	»	5
» Ἅγ. Ἀνάργυροι	»	»	6
» Ἀλέξανδρα	»	»	3
» Σιδιακὸ (ἢ Σιδιακῶ)	»	»	1
» Μόρο, σιταποθήκες τῆς Γαληνότητος Κυβέρνησης καὶ σπίτια	»	»	3
» Βασιλικῶ	»	»	2
» Βενέρι	»	»	2
» Ἅγιος Γεώργιος	»	»	12
» Ἀγουστίνι	»	»	10

Στοὺς πρόποδες τῶν Λασιθιώτικων Βουνῶν πρὸς τὰ δυτικὰ ὑπάρ-

Campagna | di EMBARO, et un'altra Campagna sopra il Territorio di detta | Embaro sopra Monti nominata OMALO, la qual gira miga 6, | et hà buonissi terreni per ogni sorte di Seminagioni. |

Si trouano parimente uerso leuante le sottoscritte Campagne, OCÈS | CRICÈS, CARÈS, et sopra Monti FVRGNI le quali si | possono nominar anco per Valli, et sono tutte seminabili

Verso Trama ui è la Campa DI MAGLIA di buona capacità | et sopra colline un'altra nominata MOCHO.

Vi è anco la Campa di GERAPETRA nel Territorio di Settia¹ | la quale è tutta seminabile, et abundantissima di oglio, che si charichano | vasselli per Venetia. |

Nel Territorio di Retthimo si troua la Campa nominata SIVRI | TO di buona capacità, et alla Costa del Monte Idda la Campagna | nominata d'Idda. |

Sonoui ancora nel Territorio della Canea le sottoscritte Campa | et prima ARMIRO Campagna in fra terra circon(n)da mi-

χει ὁ κάμπος τῆς Ἐμπάρου καὶ ἓνας ἄλλος κάμπος στὴν περιφέρεια τῆς Ἐμπάρου αὐτῆς, πάνω στὰ βουνά, ποὺ λέγεται Ὀμαλός. Ἡ περιφέρειά του εἶναι 6 μίλια καὶ ἔχει ἄριστα χωράφια γιὰ κάθε εἶδους σπορά. Πρὸς τ' ἀνατολικά βρῖσκονται ἐπίσης οἱ παρακάτω πεδιάδες, ἡ Ὅτοσες Κριτσές, Καρές καὶ πάνω σὲ βουνά ἡ Φουρνή, ποὺ μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν καὶ κοιλάδες. Ὅλες εἶναι σπάρσιμες.

Πρὸς τὸ βορρὰ ὑπάρχει ὁ κάμπος τῶν Μαλιῶν, ἀρκετὰ μεγάλος, καὶ πάνω ἀπὸ τοὺς λόφους ἓνας ἄλλος ποὺ λέγεται Μοχό.

Εἶναι ἐπίσης ἡ πεδιάδα τῆς Γεράπετρας, στὴν περιφέρεια τῆς Σητείας¹, ποὺ εἶναι ὅλη σπάρσιμη καὶ πλουσιότατη σὲ λάδι, ποὺ φορτῶνεται στὰ καράβια γιὰ τὴ Βενετία.

Στὴν περιφέρεια τοῦ Ρέθυμνου βρῖσκεται ἡ πεδιάδα ποὺ λέγεται Σίβριτος μὲ μεγάλη ἔκταση καὶ στὴν ἄκρη τοῦ βουνοῦ Ἰδα ὁ κάμπος ποὺ λέγεται Ἰδα. (Νίδα)

Εἶναι ἀκόμη στὴν περιφέρεια τῶν Χανίων οἱ παρακάτω πεδιάδες καὶ πρῶτα ἡ πεδιάδα τοῦ Ἀρμυροῦ, ποὺ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς στεργιάς

¹) Ἡ ἐπαρχία τῆς Γεράπετρας μὲ τὴν ἐπαρχία τῆς Σητείας ἀποτελοῦσαν τὸ διαμέρισμα τῆς Σητείας.

glia, 10, | Nel istesso Territorio sopra Monti si troua la Campa, nominata | OMALO la qual circonda miglia, 16. |

Vi è la Campagna di Chissamo, la quale è longa miglia, 10, | in circa, et è larga in alcuni luoghi 3, et 4. | 5

Vn'altra Campagna adimandasi l'AGIA, che è di ragione F 12v del | Vescouado della Canea longa da 5, miglia, et largha in alcuni | luoghi miglia 3, et in alcuni più e manco. |

Vi sono anco 3, Campagne le quali si possono anco nominar Valli, | come SCHIFO,¹ ANOPOLI, ARNA, poste sopra Monti 10 | le quali tutte si seminano. |

Vn'altra Campagna parimente appresso la detta Città circa, 2, Mí^a | confinante alla Culata del Porto della Suda, nominata il PRATO | in forma quasi rotonda, larga, et longa per ogni uerso miga 4, in circa. |

είναι 10 μίλια. Στην ἴδια περιφέρεια, πάνω στὰ βουνὰ βρίσκεται ὁ κάμπος τοῦ Ὀμαλοῦ, ποὺ εἶναι ἡ περιφέρειά του γύρω — γύρω 16 μίλια. Εἶναι καὶ ἡ πεδιάδα τῆς Κισάμου, ποὺ ἔχει μάκρος 10 μίλια περίπου καὶ πλάτος, σὲ μερικὰ μέρη, 3 καὶ 4.

Μιὰ ἄλλη πεδιάδα ποὺ ὀνομάζεται Ἀγιά, καὶ ποὺ ἀνήκει στὴν Ἐπισκοπὴ Χανίων, μακρὰ 8 μίλια, καὶ πλατειά σὲ μερικὰ σημεία 3 μίλια καὶ σὲ ἄλλα περισσότερα ἢ ὀλιγότερα.

Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐκεῖ τρεῖς πεδιάδες, ποὺ μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν καὶ κοιλάδες ὅπως τοῦ Ἀσχύφου¹, τῆς Ἀνώπολης καὶ Ἀρνά, πάνω στὰ βουνά, ποὺ σπέρνονται ὅλες.

Μιὰ ἄλλη πεδιάδα, ἐπίσης κοντὰ στὴν πόλη ποὺ εἴπαμε 2 μίλια περίπου, ποὺ συνορεύει μὲ τὸ πίσω μέρος (κουλάτα) τῆς Σούδας, ὀνομαζόμενη Λιβάδι, σὲ σχῆμα σχεδὸν στρογγυλὸ, πλατειά καὶ μακρὰ πρὸς κάθε διεύθυνση 4 μίλια περίπου.

¹) Εἶναι γνωστὴ ἡ παραφθορὰ τῶν τοπωνυμίων τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ὅπως ἄλλωστε κι ἀπὸ κάθε ξένο, ποὺ δὲν ξέρεي τὴ γλῶσσα ἢ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν προφέρει σωστά. Συνήθως οἱ Βενετοὶ μεταβάλλαν τὰ τοπωνύμια ἀνάλογα μὲ τὶς διαθέσεις τους καὶ τὴ δική τους γλῶσσα. Τὸ Candia μετατρέψαν σὲ Candida, ποὺ στὰ βενετσάνικα σημαίνει π ἄ λ λ ε υ κ ο ς, λ α μ π ρ ὅ ς, παραβάλλοντάς τὴν ἀσφαλῶς μὲ τὴν ὕψη καὶ μουντὴ Βενετία. Τὴ Σπιναλόγκα γράφουν Spina Longa, δηλαδὴ Μακρὰ καὶ παλιότεροι ἱστορικοὶ τὴν μεταφράζαν Μακράκανθα. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο μετατρέψαν τὸ χωριὸ Ἀσχύφου σὲ Schifo, ποὺ σημαίνει ἀπεχθής, ἀπαίσιος, γιατί κι ἐκεῖ ἦταν ἔδρα τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς Βενετίας.

Si troua anco il Piano del Castello Abicorna il quale è ferti-
liss^o | et di buona Capacità. |

Sono poi in diuersi luoghi del Regno molte altre pianurette,
et Ca(m) | pagnole; si come sono anco molte Valli, le quali sono
piantate | Vigne, oliuari, et giardini con Arbori di più sorti. | 5

NOTA DI TUTTI LI FIVMI DEL REGO

F^o 13r

In tutto il Regno si trouano li infrascritti Fiumi, principi-
ando da | Leuante ui è il Fiume XACRO con acqua buona et
continua, | il qual Macina alquanti molini, et uoltando dalla
parte uerso Tra | montana da Cauo Salamone, passando Cauo
Sidero si troua il Fiu | me CALA NERA, et il Fiume sotto la 10
Città di Settia nominato | POTAMVS¹, Abondantiss^o: di acqua
buona et continua. |

Sotto Caussi appresso Agrimomandra nasce un Fiume à piè
di quel | Monte di Mallaura uicino alla marina, qual è di acqua
assaissa | buonissima et continua. |

Lontano dal Castel Mirabello miglia 11 in circa, si troua il 15

Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ ἵσιωμα στὸ Καστέλι Ἀποκορώνου ποὺ εἶ-
ναι γονιμότατο καὶ μεγάλης ἑκτασης.

Εἶναι ἔπειτα σὲ διάφορα μέρη τοῦ Βασιλείου πολλὲς ἄλλες μικρὲς
πεδιάδες καὶ ἰσώματα, ὅπως καὶ πολλὲς κοιλάδες, φυτεμένες μὲ ἀμπέ-
λια, ἐλιές, καὶ μὲ κήπους μὲ δέντρα πολλῶν εἰδῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Σ' ὅλο τὸ Βασίλειο ὑπάρχουν οἱ παρακάτω ποταμοί. Ἀρχίζοντας
ἀπὸ τ' ἀνατολικά ὑπάρχει ἐκεῖ ὁ ποταμὸς Ζάκρος μὲ νερὸ καλὸ ὅλο
τὸ χρόνον ποὺ κινεῖ κάμποσους μύλους. Γυρίζοντας πρὸς τὸ βορρᾶ
ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι Σαμώνιον, περνώντας τὸν κάβο Σίδερο, ὑπάρχει ὁ
ποταμὸς Καλὰ Νερὰ καὶ ὁ ποταμὸς κάτω ἀπὸ τὴν πόλη Σητεία, ποὺ
λέγεται Ποταμὸς¹ μὲ ἀφθονότατο καλὸ νερὸ συνεχῶς.

Κάτω ἀπὸ τὸ Καβούσι, κοντὰ στὴν Ἀγριμόμαντρα, πηγάζει ἕνας
ποταμὸς, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ τῆς Μαλάβρας, κοντὰ στὴν ἀ-
κροθαλασσά, ποὺ τὸ νερὸ του εἶναι πάρα πολὺ, ἄριστο καὶ τρέχει
συνεχῶς.

Ἐντεκα μίλια περίπου μακρὰ ἀπὸ τὸ φρούριο τοῦ Μεραμπέλου

¹) Σήμερον λέγεται Στόμιος ἢ Παντέλης.

Fiume | ISTRONA¹, et macina alquanti Molini con acqua assaissa, buona, | et continua. |

CARTERO Fiume lontano dalla Città di Candia uerso Leua(n) | te miglia 3, in circa, et macina alquanti molini. Abondantissimo di | aqua buona, et continua. |

CAZZAPAN Fiume discosto dalla Città di Candia per leua(n)te | miglio uno, doue vicino al mare è un'pozzo grande con acqua | assai buona, et continua². |

Passando la Città di Candia uerso Ponente per miglio uno si troua | il Fiume GEOFIRO con acqua abondante, et continua. |

Il Fiume GASI Macina alquanti molini, et ha acqua abondante(n)te | buona et continua. |

βρίσκεται ὁ ποταμὸς Ἰστρώνας¹· κινεῖ κάμποσους μύλους μὲ νερὸ ἀρκετό, καλὸ καὶ τρέχει συνεχῶς.

Καρτερός, ποτάμι 3 μίλια περίπου μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα πρὸς τὰ ἀνατολικά. Κινεῖ κάμποσους μύλους, ἔχει ἄφθονο καλὸ νερὸ καὶ τρέχει συνεχῶς.

Κατσαμπὰς ποταμὸς, ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα πρὸς τ' ἀνατολικά ἓνα μίλι, ὅπου ὑπάρχει, κοντὰ πρὸς τὴ θάλασσα, ἓνα μεγάλο πηγάδι μὲ πάντα ἀρκετὸ καὶ καλὸ νερό².

Περωνάκης τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα, πρὸς τὰ δυτικὰ ἓνα μίλι, βρίσκεται ὁ ποταμὸς Γιόφυρος μὲ νερὸ ἄφθονο· τρέχει διαρκῶς.

Ὁ ποταμὸς Γάζι κινεῖ κάμποσους μύλους καὶ τρέχει συνεχῶς ἄφθονο καὶ καλὸ νερό.

¹) Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι: Ποταμὸς τοῦ Καλοῦ Χωριοῦ (Μεραμπέλου). Τὸ Καλὸ Χωριὸ λεγότανε «μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων» (λέει ὁ Σταυράκης, Στατιστικὴ 1890, σ. 74) Ἰστρώνας ἢ Νίστρώνας, ἀλλὰ ὑποχώρησε σιγὰ σιγὰ στὸ ὄνομα Καλὸ Χωριό, ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι κατ' εὐφημισμὸ, γιατί ἦταν τότε νοσηρότατο ἀπὸ τὰ ἔλη ποὺ ἦταν ἐκεῖ κοντά.

²) Ἡ συνεχὴς ροὴ τοῦ Κατσαμπὰ ἐξαίρεται κι ἀπὸ τὸ γνωστὸ λαϊκὸ στίχο:

ὁ ποταμὸς τοῦ Κατσαμπὰ βρέχει δὲ βρέχει τρέχει,
τόσον καιρὸ νὰ σ' ἀγαπῶ! καὶ σὺ δὲν τὸ κατέχεις.

Σήμερα τόσο ὁ Κατσαμπὰς ὅσο καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποταμοὶ τῆς Κρήτης, ποὺ ἔτρεχαν καὶ τὸ καλοκαίρι, στείρεψαν, γιατί τὰ νερά τους χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὸ πότισμα κήπων, ἀμπελιῶν κ.λ.π.

ARMIRO¹, Fiume discosto dalla Città di Candia uerso Ponente(n) | te miglia 5; il quale nasce da una Voragine di acqua salsa, et | ui sono alquanti Molini della Serjma Sigria li quali si affittano | ogni anno al Publico incanto al più offerente. |

FODELE², Fiume nel Territorio di Retthimo, macina Molini, | et ha acqua buona, abondante, et continua. |

Appresso il Porticello di ATALI, che è lontano dalla Città di Ca(n) | dia miglia 36, ui è un' Fiume con acqua abondante, et co(n)tinua. |

ARCADI³, Fiume discosto dalla Città di Retthimo miglia, 10, | qual macina alquanti molini, et hà acqua abondante, et continua. |

PETREA⁴ Fiume lontano dalla città di Retthimo miglia 12, | uerso Ponente, co(n) acqua assai buona, et continua. |

Ὁ Ἀρμιρὸς¹ εἶναι ποταμὸς ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα πρὸς τὰ δυτικὰ 5 μίλια, πηγάζει ἀπὸ ἓνα βάραθρο καὶ τὸ νερὸ του εἶναι ἄλμυρό. Ἐδῶ ὑπάρχουν κάμποσοι μύλοι τῆς Γαληνότατης Κυβέρνησης, ποὺ νοικιάζονται κάθε χρόνο σὲ δημόσιο πλειστηριασμό, σὲ κείνο ποὺ δίδει τὰ περισσότερα.

Φόδελε², ποταμὸς στὴν περιφέρεια τοῦ Ρέθυμνου. Κινεῖ μύλους καὶ τρέχει συνεχῶς καλὸ καὶ ἄφθονο νερό. Κοντὰ στὸ λιμανάκι τῆς Ἀτάλης, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 36 μίλια, ὑπάρχει ἓνας ποταμὸς ποὺ τρέχει συνεχῶς ἄφθονο νερό.

Ἀρκάδι³ ποταμὸς· ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Ρέθυμνου 10 μίλια. Κινεῖ κάμποσους μύλους καὶ ἔχει συνεχῶς ἄφθονο νερό.

Πετρέας (Πετρές)⁴ ποταμὸς, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Ρέθυμνου 12 μίλια πρὸς τὰ δυτικὰ μὲ νερὸ συνεχῶς ἀρκετὰ καλό.

¹) Σχετικὰ μὲ τὸν Ἀρμιρὸ βλ. Ἑλευθ. Πλατάκη, Ὁ Ἀλμυρὸς τοῦ Ἡρακλείου, Κρητικὰ Χρονικά ΙΘ', σελ. 54 ἐξ.

²) Στὸ χάρτη ἀναφέρεται σήμερα Παντομούτριος ἀπὸ τὴν ἀρχαία πόλιν Παντομάτριον. (Βλ. Κρητικὰ Χρονικά Β' 364 καὶ ΙΓ' 196).

³) Ἀρκάδι λέει ὁ Βασιλικάτα τὸν σημερινὸ Μυλοπόταμο, ποὺ διαρρέει τὴν ὁμώνυμὴ του ἐπαρχία Μυλοποτάμου. Ἀρκάδι τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Coronelli στὸ χάρτη τῆς Κρήτης.

⁴) Ὁ σημερινὸς Πετρέας. Στὴν ἀρχαιότητα ὀνομαζόταν Μέσαπος καὶ Μεσάπιος.

MUSSELLA¹ Fiume uerso Ponente, quasi nel mezo della | Sabionara di Rettimo, il quale serue anco per confin trà Retthimo, | et la Canea, macina molini, et ha acqua assai buona, et continua. |

ARMIRO Fiume lontano dalla Città di Retthimo per Po-
ne(n)te | miglia 18, qual nasce dal sorgere di acque salse per es-
ser nel | piano appresso mezo miglio dal mare, et macina alqu-
anti molini. |

Vn'altro Fiume, che qualche uolta si unisce con l' Armirò
sudetto | nominato CAMARA² da un Ponte antico, che si passa
per andar | per strada uerso la Canea. |

XIDHA³, Fiume sotto il Castello Apicornia, macina molini 10
| et ha acqua assaissa buonissa et continua. |

CHILIARI⁴, Fiume, che nasce sotto il Casal Stilo discosto F^o 14r

Μουσέλας¹, ποταμός πρὸς τὰ δυτικά, σχεδὸν στὴ μέση τῆς Ρεθε-
μνιώτικης παραλίας. Χρησιμεύει καὶ σὰν σύνορο μεταξὺ Ρεθύμνου
καὶ Χανίων, κινεῖ μύλους καὶ ἔχει νερὸ ἀρκετὰ καλὸ, ποὺ τρέχει
συνεχῶς.

Ἀρμιρός. Ποταμός 18 μίλια μακρὰ ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο πρὸς τὰ
δυτικά. Γίνεται ἀπὸ τὰ ἄλμυρὰ νερά, ποὺ εἶναι ἄλμυρὰ ἐπειδὴ βγαί-
νουν στὴν πεδιάδα, μισὸ μίλι κοντὰ στὴ θάλασσα. Κινεῖ κάμποσους
μύλους.

Εἶναι ἓνας ἄλλος ποταμός, ποὺ καμιά φορὰ ἐνώνεται μὲ τὸν πα-
ραπάνω Ἀρμιρό, ποὺ λέγεται Καμάρα² ἀπὸ μιὰ ἀρχαία γέφυρα ἀπὸ
τὴν ὁποία περνᾶ κανεὶς, γιὰ νὰ πάει στὸ δρόμο πρὸς τὰ Χανιά.

Ξυδάς.³ Ποταμός κάτω ἀπὸ τὸ φρούριο τοῦ Ἀποκόρωνα. Κινεῖ
μύλους καὶ ἔχει ἀφθονότατο νερό, ἄριστο καὶ τρέχει συνέχεια.

Κυλιάρης⁴. Ποταμός ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ χωριὸ Στύλος, ποὺ

¹) Ὁ Μουσέλας ἢ Ξερὲς ἀποτελοῦσε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Βενετο-
κρατίας μέχρι σήμερα τὸ ὄριον μεταξὺ τοῦ νομοῦ Χανίων καὶ Ρεθύμνου.

²) Πρόκειται γιὰ τὴ λεγόμενη Ἑλληνηκὴ Καμάρα, μιὰ μονότοξη γέ-
φυρα ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων, κτισμένη μὲ ὀγκόλιθους δίχως λάσπη. (Βλ.
Μιχ. Δέφνερ, Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις, Ἀθήναι, σελ. 21).

³) Σήμερα λέγεται Ξυδές.

⁴) Μερικοὶ τὸν γράφουν Κυλιάρη, ἀλλὰ ὁ Δέφνερ (ὀδοιπορικαὶ Ἐντυ-
πώσεις ὁρ. cit. σ. 14) λέγει ὅτι δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μὲ τὴν κοιλά, ἀλλὰ
παράγεται ἀπὸ τὸ κυλῶ, ἐπειδὴ κυλᾶ πέτρες, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ γρά-

| dal Castel Apicornia miglio 1 1/2, macina molini, et ha acqua
| abundantissima, buona, et continua. |

GLADISSO¹ Fiume discosto dalla Città della Canea | per Po- F 13v
nente miglio 1 1/2, in circa con acqua buona, et continua. |

PLATANEA² Fiume, che uien dal Piano dell'Agia, et sbocca 5
| appresso il scoglio di S(n) Todoro, macina Molini, et ha acqua
Abon | dantissima, buona, et continua. |

NOPIA³, Fiume, che macina Molini, et è nella Spiaggia del
| Castello Chissamo, ui son anco DOPRONEA, et CACCO |
PERATO, Fiumi distanti l'uno dall'altro miga 2, in circa, |
abondantissimi di acqua buona, et continua. |

10

Tutti li Sudetti Fiumi sboccano nel Mare di Tramontana. |

Nella Parte del Regno uerso Ponente, sboccano nel Mar 2,
Fiu | mi l'uno, et l'altro nominati POTAMVS di SFINARI, |
macinano molini, et sono Abondantissi di acqua buona, et con-
tinua. |

ἀπέχει ἀπὸ τὸ φρούριο τοῦ Ἀποκόρωνα 1 1/2 μίλι. Κινεῖ μύλους καὶ
ἔχει ἀφθονότατο καὶ ἄριστο νερό, ποὺ τρέχει διάρκως.

Κλαδισός¹. Ποταμός ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη Χανιά 1 1/2 μίλι
περίπου πρὸς τὰ δυτικά, μὲ νερὸ καλὸ ποὺ τρέχει συνεχῶς.

Πλατανιάς². Ποταμός ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιάς
καὶ χύνεται κοντὰ στὸ νησάκι τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου. Κινεῖ μύλους
καὶ ἔχει ἀφθονο καλὸ νερό, ποὺ τρέχει συνεχῶς.

Νοπιγιάς³. Ποταμός ποὺ κινεῖ μύλους. Βρίσκεται στὴν παραλία
τοῦ Καστελιοῦ Κισάμου. Εἶναι ἐπίσης ὁ Ντοπρονέα καὶ ὁ Κακοπέρα-
τος, ποταμοὶ ποὺ ἀπέχουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο 2 μίλια περίπου, μὲ
ἀφθονο, καλὸ νερό, ποὺ τρέχει διαρκῶς. Ὅλοι οἱ παραπάνω ποταμοὶ
χύνονται στὴ θάλασσα τῆς Τραμουντάνας.

Στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ Βασιλείου χύνονται στὴ θάλασσα δυὸ πο-
ταμοὶ ποὺ ὀνομάζονται Ποταμός στὸ Σφινάρι. Κινοῦν μύλους καὶ ἔ-

φεται Κυλιάρης. Στὴν ἀρχαιότητα λεγόταν Πυκνός, ἐπειδὴ εἶχε πυ-
κνοὺς θάμνους στὶς ὄχθες του, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ ἴδιου Δέφνερ.

¹) Ὁ Ὀδερός τῶν ἀρχαίων.

²) Ὁ Πλατανιάς εἶναι ὁ ὁμηρικὸς Ἰάριδανος.

ἦχι Κύδωνες ἔναιον Ἰαρδάνου ἀμφὶ ρέεθρα. (γ 292)

³) Ὁ Νοπηγιάς ἀναφέρεται καὶ μὲ τὸ ὄνομα Κολένης.

Dalla parte d'Ostro del Regno, si trouano li sottoscritti Fiumi, et | prima sotto il Castel Sellino si troua il Fiume VLI-THEA¹, | il qual macina molini, et è copioso d'acqua buona, et continua. |

SOGGIA², Fiume discosto dal Castel Selino circa miglia 9, | macina molini, et è abondante di acqua buonissa et continua. | 5

Sa(n)ta ROMELI, et S(n) PAVLO, Fiumi doue qualche uol- F 14v
ta | le Galee Ponentine ui capitano per far acqua, macinano molini | et abondano di acque buone, et continue. |

Vicino al Castello della Sfacchia, sotto un'altissimo Grebano | sorge appresso il mare un Fonte, che tutta la Sfacchia si 10
serue | di esso, et 4 passi più à dentro nel mare proffondo, si trae acqua | dolce, et si iudica che quiui sbocchi qualche gran fiume. |

Fiumi 2, nel luoco detto VAI³ lontan da Castel Franco ma 7
| in circa, abondanti di acqua buona, et continua. |

χουν ἄφθονο καλὸ νερό, πὺν τρέχει διαρκῶς.

Ἀπὸ τὸ νότιο μέρος τοῦ Βασιλείου εἶναι οἱ παρακάτω ποταμοί. Καὶ πρῶτα ὁ ποταμὸς Βλιθιάς¹, στὸ Καστέλι Σελίνου πὺν κινεῖ μύλους καὶ εἶναι πλουσιότατος σὲ νερὸ ἄριστο, πὺν τρέχει συνεχῶς.

Σόγια², ποταμὸς πὺν ἀπέχει ἀπὸ τὸ Καστέλι Σελίνου 9 περίπου μίλια. Κινεῖ μύλους καὶ ἔχει ἄφθονότατο καὶ ἄριστο νερό. Τρέχει συνεχῶς.

Ἅγιά Ρουμέλη καὶ Ἅγιος Παῦλος. Ποταμοί, ὅπου καμιά φορὰ οἱ πονεντίνικες γαλέρες πηγαίνουν γιὰ νὰ πάρουν νερό. Κινοῦν μύλους καὶ ἔχουν ἄφθονα καλὰ νερά, πὺν τρέχουν συνεχῶς.

Κοντὰ στὸ Καστέλι τῶν Σφακιῶν, κάτω ἀπὸ ἓνα πανύψηλο βράχο, ἀναβλύζει κοντὰ στὴ θάλασσαν μιὰ πηγὴ, πὺν ὅλα τὰ Σφακιά τὴ χρησιμοποιοῦν καὶ 4 βήματα πὺν μέσα στὴ βαθειὰ θάλασσα βγαίνει γλυκὸ νερό. Αὐτὸ δείχνει πὺς ἐκεῖ χύνεται κάποιος μεγάλος ποταμός.

Λυὸ ποταμοί, στὸν τόπο πὺν λέγεται Βάι³, μακρυνὰ ἀπὸ τὸ Φραγκοκάστελο 7 περίπου μίλια, μὲ ἄφθονα καὶ καλὰ νερά, πὺν τρέχουν συνεχῶς.

¹) Β λ η τ έ ς, Β λ η θ ι α ν ό ς, Κ α κ ο δ ι κ ι α ν ό ς ἢ Σ τ ρ ά τ ο ς ποταμός. Ἐκβάλλει στὴν Παλιόχωρα.

²) Πρόκειται γιὰ τὸ χεῖμαρρο πὺν ἐκβάλλει στὴ Σούγια.

³) Ὡστε ὑπῆρχε καὶ στὴν περιοχὴ αὐτὴ τοπωνύμιο Βάι.

Meghalo POTAMO Fiume principalissimo del Regno, macina | molini, et ha acqua perfetissima, buonissima, et continua. |

LIGRES¹, Fiume, che macina molini, et ha aqua buona, et continua. |

MALOGNITI², Fiume, che passa per mezo la Campagna | Messarea, et sbocca uicino al Castel Priottissa con acqua co(n)ti- 5
nua | ma non buona, perche uien guasta dal bagnarui i lini.

ANAPODHARI Fiume, che passa per la Valle della | Messarea et hà acqua buona et continua. Vi è anco nel luogho | detto Zuzzuro una fonte, detta SMARIDACHI con acqua buona et | abondante. | 10

POTAMO Fiume, che passa per mezo la Valle di VIANES | macina molini, et ha acqua buona, et continua. |

CRIOPOTAMO Fiume, che uien dalla Valle sotto il Casal F 15r
| S(n) Basegio con acqua buonissa et continua. |

Μεγάλος ποταμός. Σπουδαιότατος ποταμός τοῦ Βασιλείου. Κινεῖ μύλους καὶ ἔχει νερὸ τελειότατο, ἄριστο πὺν τρέχει διαρκῶς.

Λίγρες¹, ποταμὸς πὺν κινεῖ μύλους καὶ ἔχει καλὸ νερὸ διαρκῶς.

Μαλονίτης², ποταμὸς πὺν περνᾷ στὴ μέση τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαράς καὶ χύνεται κοντὰ στὸ Καστέλι Πυργιώτισσας, μὲ νερὸ πὺν τρέχει διαρκῶς μὰ ὄχι καλὸ, γιὰτὶ τὸ χαλοῦν τὰ λινάρια πὺν μουςκεῦουν ἐκεῖ.

Ἀναποδάρης. Ποταμὸς πὺν περνᾷ ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαράς καὶ ἔχει καλὸ νερὸ καὶ τρέχει συνεχῶς. Ὑπάρχει ἐπίσης στὴ θέση πὺν λέγεται Τσουτσουρος μιὰ πηγὴ πὺν λέγεται Σμαριδάκι μὲ ἄφθονο καὶ καλὸ νερό.

Ποταμός. Ποταμὸς πὺν περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν κοιλάδα τῆς Βιάννου. Κινεῖ μύλους καὶ ἔχει καλὸ νερό. Τρέχει συνεχῶς.

Κρυοποταμός. Ποταμὸς πὺν ἔρχεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου μὲ νερὸ ἄριστο πὺν τρέχει συνεχῶς.

¹) Πρόκειται γιὰ τὸ χεῖμαρρο πὺν περνᾷ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ Κεραμὲ ἐπαρχίας Ἁγ. Βασιλείου. Τὸ ὄνομα ἔχει πάρει ἀπὸ τὸν τότε μικρὸ συνοικισμό Λίγρες, (31 κάτοικοι). Σήμερα δὲν ὑπάρχει.

²) Μὲ τὸ ὄνομα Μαλονίτης ἀναφέρεται καὶ στοὺς βενετσάνικους χάρτες ὁ λεγόμενος σήμερα Γέρω Ποταμός τῆς Μεσαράς. Ὁ Ι. Νουχάκης (Κρητικὴ Χωρογραφία, Ἀθῆναι 1903, σ. 43) ἀναφέρει ποταμὸ Μαλλονίτη, πὺν ἐκβάλλει πρὸς ἀνατολὰς τῶν Μαλίων.

CONDRO Fiume, che nasce dalle radici de Monti di Lassi-
thi, macina molini, et ha acqua buona, et continua. |

Vi è anco il Fiume della MADA d'ARVI, il Fiume FLAVOS,
et il Fiume MIRTO, che parte il confin del Territorio di Ca(n)-
dia | da quello di Settia, et tutti questi 3, sono di acqua buona, 5
et co(n)tinua |

Nella Spiaggia di Gerapetra sono, 3, Fiumi nominati CA-
LOGERVS, CHIEDRI, ET POTAMVS, li quali | sono di ac-
qua buona et continua. |

Parimente ui sono nel Territorio di Settia, il Fiume di S(n)ta
LUCI | A, et il Fiume LANGADHA li quali sono di acqua co- 10
piosa, | buona, et continua. |

Sonouì poi all'intorno il Regno molti TORRENTI, li quali
li | corrono d'Inuerno, et l'Estate si seccano, come anco infini-
te | Fontane all'intorno, et nel Corpo di detto Regno. |

ANTICHITÀ DEL REGNO

F 15v

L'ANTICHITÀ, che al presente si uedono sono molte, | ma 15
delle sottoscritte ne farò mentione, le quali sono Famosissime.

Χόντρος. Ποταμός πού πηγάζει από τις ρίζες των Λασιθιώτι-
κων βουνών. Κινεί μύλους κι έχει νερό καλό συνεχώς.

Είναι επίσης ο ποταμός της Παναγίας της Ἀρβης, ο ποταμός
Φλάβος και ο ποταμός Μύρτος που χωρίζει τα όρια του διαμερίσμα-
τος του Χάντακα από το διαμέρισμα της Σητείας. Και οι τρεις έχουν
νερό καλό και τρέχουν διαρκώς.

Στην παραλία της Γεράπετρας είναι τρεις ποταμοί, που ονομά-
ζονται Καλόγερος, Κεντρὶ και Ποταμός, που έχουν καλό νερό και
τρέχουν συνεχώς.

Ἐπίσης στο διαμέρισμα της Σητείας είναι ο ποταμός της Ἀγίας
Λουκίας (Ἀγίας Φωτεινῆς) και ο ποταμός Λαγκαδάς, που έχουν πολ-
λά και καλά νερά και τρέχουν συνεχώς.

Ὑπάρχουν επίσης γύρω-γύρω στο Βασίλειο πολλοὶ χείμαρροι,
που τρέχουν το χειμώνα και το καλοκαίρι ξεραίνονται, όπως και ἄ-
πειρες πηγές στο έσωτερικό και στον κορμό του Βασιλείου αυτού.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Οἱ ἀρχαιότητες που φαίνονται σήμερα είναι πολλές μὰ θὰ ἀναφέ-
ρω μόνο για τις παρακάτω που είναι ονομαστές. Και πρώτα ἄ-

| Et primo dalla parte di leuante appresso il mare d' Ostro,
appresso | il Castello di Gerapetra, si trouano molti fragmenti
di Colone di | Marmo, et cornici di diuersi Colori, et Statue,
nel qual luogo | molti Illmi Regti ne hano fatto cauare, et
portar uia¹, si che per le | Vestigie che ancora nel detto luogo
si uedeno, dimostra d'esserui | stata una Città Grandissima. | 5

Seguitando per il mar d'Ostro uerso Ponente si troua il lu-
ogho | nominato LA MADONA di MATALA doue sono alcune
vestigie, et Antichità con Lauori di Mosaico, Il qual luogo si
troua | scritto esser stato, l'E(m)phorio cioè Mercato della Città
GORTI | NA della quale qui sotto si dirà; Detto Matala si chi- 10
amaua an | tichamente Mettalia, qui era un Tempio, nel qua-
le erano scritte | queste parole, LAVATE IL CAPO, ET MONDATE
| LI PIEDI, INTRATE POI IN QUESTA CASA | DIVINA le quali let-
tere erano in Jdioma Greco². Dal qual | luogo procedendo per

πὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος, κοντὰ στὴ νότιο θάλασσα, κοντὰ στὸ Καστέ-
λι τῆς Γεραπέτρας, βρίσκονται πολλὰ κομμάτια ἀπὸ μαρμάρινες κολό-
νες, κορνίζες διαφόρων χρωμάτων και ἀγάλματα. Στὸν τόπο αὐτὸ
ἔσκαψαν πολλοὶ ἐκλαμπρότατοι Διοικητὲς και πῆραν τὰ εὐρήματα¹.
Ἀπὸ τὰ λείψανα που βλέπει κανεὶς ἀκόμη στὸν τόπο αὐτὸ φαίνεται
πὼς ἐκεῖ ἦταν μιὰ πολὺ μεγάλη πολιτεία.

Ἀκολουθώντας τὴ νότια παραλία πρὸς τὰ δυτικὰ συναντοῦμε τὸν
τόπο που λέγεται ἡ Παναγία τῶν Ματάλων, ὅπου ὑπάρχουν κάμποσα
λείψανα και ἀρχαιότητες μὲ μωσαϊκά. Ὁ τόπος αὐτὸς, εἶναι γραμμé-
νο, ὅτι ὑπῆρξε τὸ ἐμπόριο δηλαδὴ ἀγορὰ τῆς Γόρτυνας, για τὴν ὁ-
ποία θὰ μιλήσουμε παρακάτω. Τὰ Μάταλα αὐτὰ ὀνομαζόταν στὴν ἀρ-
χαιότητα Μεταλλεῖα. Ἐδῶ ἦτανε ἕνας ναός, στὸν ὁποῖο ἦταν γραμ-
μένα αὐτὰ τὰ γράμματα: ΠΛΑΥΝΕΤΕ ΤΗΝ ΚΕΦΑΛΗΝ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΙΣΕΤΕ
ΤΟΥΣ ΠΟΔΑΣ ΚΑΙ ΕΠΕΙΤΑ ΕΙΣΕΛΘΕΤΕ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥΤΟΝ ΟΙΚΟΝ,
στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα². Ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸ προχωρώντας πρὸς τὸ

¹ Και ἀπὸ ἄλλες πηγές (βλ. Στ. Σπανάκη, Τὸ Θέατρο στὴ ρωμαϊκὴ
Κρήτη, Πρακτικὰ Β' Κρητολ. Συνεδρίου τ. Β', σ. 115, ὑποσ. 43) εἶναι γνω-
στό, ὅτι οἱ Βενετσάνοι ἔκαναν ἀνασκαφές και ὅσα ἀγάλματα ἢ ἄλλα ἀντικεί-
μενα εὗρισκαν τὰ μεταφέραν στὴ Βενετία, για νὰ στολίσουν τὰ μέγαρά τους.

² Ὁ ναὸς αὐτὸς που ἀναφέρει ὁ Βασιλικὰς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ναὸς τῆς
Παναγίας, που σώζεται και σήμερα κάτω ἀπὸ μιὰ σπηλιά, μὲ δυὸ ἅγιες τρά-
πεζες μαρμάρινες, μὲ σκαλισμένα χριστιανικὰ σύμβολα, στὸ συνοικισμὸ Μά-

Trama infra terra per spatium di miglia, 14, | si trouano le Vestigie della Città Gortina sotto Castel Nouo, In | questa Città erano sepolte molte Collone, Statue, et altre cose di | Marmo di diuersi colori, et di più ui è una Machina d' una Porta | fabri-
cata di Mattoni, nel qual luogho più che si uà cauando il terre-
| no si scuoprono pur Collone della sorte sudetta, Appresso il
qual | luogho è una Chiesa Antichissa sostentata da Collone
di Marmore, | et lauorata di Mosaico, la qual si nomina AIVS
DHECA | che in lingua Italiana SANTI. X. Questi Santi fu-
rono par | te Cretensi, li quali scoperti che erano Christiani fu-
10

βορρά, στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ, σὲ ἀπόσταση 14 μίλια, βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Γόρτυνας, στὴν περιφέρεια τοῦ Καινούργιου Καστελίου. Στὴν πόλη αὐτὴ ἦτανε θαμμένες πολλὲς κολόνες, ἀγάλματα καὶ ἄλλα μαρμάρινα ἀντικείμενα, διαφόρων χρωμάτων. Ἐκεῖ εἶναι ἐπίσης μιὰ μεγαλειώδης πόρτα, κτισμένη μὲ τοῦβλα. Στὸν τόπο αὐτὸ ὅσο σκάβει κανένας τὸ ἔδαφος ἀνακαλύπτονται κολόνες, ὅπως οἱ παραπάνω. Ἐκεῖ κοντὰ εἶναι μιὰ ἐκκλησίᾳ ἀρχαιότατη, ποὺ ὑποβαστάζεται μὲ μαρμαρίνες κολόνες καὶ ἔχει μωσαϊκά. Ὀνομάζεται Ἁγιοὶ Δέκα ποὺ στὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα σημαίνει Ἁγιοὶ Δέκα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους αὐτοὺς ἦτανε Κρητικοί, καί, ἀφοῦ τοὺς ἀνακάλυψαν πῶς ἦτανε

ταλα.

Τὸ ἔθιμο νὰ εἰσέρχεται ὁ πιστὸς ἀκάλυπτος καὶ ἀνυπόδητος στὸ ναό του, εἶναι ἀρχαιότατο γνωστὸ καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ὁ νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος Ἰάμβλιχος ἀναφέρει: «*θεῖον χρὴ ἀνυπόδητος*» καὶ «*ἀνυπόδητος θεὸς καὶ προσκύνει*».

Ἀλλὰ καὶ στὴν ἀρχαία Τάβρα, στὴ σημερινή Ἁγιά Ρουμέλη Σφακίων, ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης ἢ τῆς Ἀρτέμιδος στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε παρόμοια ἐπιγραφή, ὅπως ἀναφέρει ὁ Buonadimonti (Creta Sacra, I, 85): «*Munda pedem, vela caput, et intra*».

Παρόμοια φράση εἶπε καὶ ὁ ἄγγελος Κυρίου στὸ Μωϋσῇ στὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ Χωρήβ, ὅπου «*ὁ βᾶτος καίεται πυρί, ὁ δὲ βᾶτος οὐ κατακαίεται*» (Ἔξοδος 3, 2). «*Μὴ ἐγγίσης ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημά σου ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν*» (Ἔξοδος 3, 5).

Τὸ ἔθιμο εἶναι καθιερωμένο καὶ σήμερον σὲ ἀνατολικὲς θρησκείες. Στὴν πόλη Momhassa τῆς Κένυα στὴν Ἀνατολική Ἀφρικὴ ἐπισκέφθηκα ἕνα Ἰνδιάνικο ναό, τὸν Hindu Temple τοῦ Shiva, ὅπου οἱ πιστοί, καὶ οἱ ξένοι ποὺ θέλουν νὰ μποῦν, πρέπει νὰ ἀφήσουν τὰ ὑποδήματά τους ἔξω ἀπὸ τὸ ναό. Τὸ ἴδιο γίνεται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, καὶ στὰ μουσουλμανικὰ τεμένη.

rono marti | rizati da un Re tiranno¹.

Puoco più lontano dalla detta Città ui è un'altra nominata MI | TROPOLI. Antichissima mà rouinata, ne si uede solo una Portice | lla la quale stà in essere, appresso alla quale à un tratto d'arco, ui | è un Ponte di pietra fabricato in uolto largo
di passi 6, sotto il | quale si può andar à cauallo per passi 25,
ma più che si procede | in dentro uerso Tramontana ua crescendo il terreno, ne più | oltre si può passage²: sotto à questo uolto sorgono una quantità | di acque, et si iudica, che per
inanzi, corresse qualche gran Fiu | me. Vi sono anco molti
Condotti, che corrispondeno in detto luogho, | et in particolare uno uerso Trama nominato STERNES. doue | sono alcune muraglie grosse, et antiche di Quadrelli; Da questo | luogho si uedeno alcuni condotti, che corrispondono sopra la Mes | sarea. |

In essa Antiquità si dice esser stata la Città Gortina Ressi-

Χριστιανοὶ ἐμαρτύρησαν κατὰ διαταγὴ ἐνὸς τυράννου βασιλιᾶ¹.

Λίγο πιὸ μακρὺ ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὴ ὑπάρχει μιὰ ἄλλη ποὺ λέγεται Μητρόπολη, ἀρχαιότατη μὰ καταστρεμμένη. Ἐκεῖ βλέπει κανεὶς μόνο μιὰ μικρὴ πόρτα. Κοντὰ σ' αὐτὴ σὲ ἀπόσταση βολῆς τόξου, ὑπάρχει μιὰ γέφυρα πέτρινη, καμωμένη μὲ τόξο, πλατεῖα 6 βήματα. Κάτω ἀπ' αὐτὴ μπορεῖ νὰ προχωρήσει κανένας, καβαλάρης, μέχρι 25 βήματα. Μὰ ὅσο προχωρεῖ κανεὶς μέσα πρὸς τὸ βορρᾶ πληθαίνουν τὰ χώματα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσει περισσότερο². Κάτω ἀπὸ τὴν καμάρα αὐτὴ ἀναβλύζουν νερά, καὶ πιστεύεται ὅτι προτιότερα θὰ ἔτρεχε ἐκεῖ κανένας μεγάλος ποταμός. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλοὶ ἄγωγοὶ νεροῦ ποὺ ἀνέχουν στὸν τόπο ἐκεῖνο καὶ ἰδιαίτερα ἕνας πρὸς τὸ βορρᾶ, ποὺ λέγεται Στέρνες. Ἐκεῖ εἶναι κάμποσα χοντρά τεῖχη καὶ ἀρχαῖοι ἄβακες κιονοκράνων. Ἀπὸ κεῖ φαίνονται μερικοὶ ὑδαταγωγοὶ ποὺ πηγαίνουν πρὸς τὴ Μεσαρά.

Στὸ χῶρον ἐκεῖνο τῶν ἀρχαιοτήτων λέγεται, ὅτι ἦτανε ἡ πόλη Γόρ-

¹) Σχετικὰ μὲ τὸ Μαρτύριο τῶν Ἀγ. Δέκα βλ. Κρητικὰ Χρονικά, Β' 569, Δ', 79 καὶ ΣΤ', 235. Καὶ οἱ Δέκα ἅγιοι ἦταν Κρητικοί.

²) Γιὰ τὴ γέφυρα αὐτὴ ἀναφέρει καὶ ὁ Onorio Belli, ὅτι περπάτησε κάτω ἀπ' αὐτὴ. (Βλ. Στ. Σπανάκη, Τὸ θέατρο στὴ ρωμαϊκὴ Κρήτη, ὁρ. cit. σελ. 157).

denza | del RE MINOS¹; Vi sono ancora sopra un Monticello
chiamato | CASTELO, molti ediffitij Antichi di quadrelli, et in
particolare | un Muro longo di passi 50, et pare che fosse luo-
gho da iudicare, | ò fosse la Cancellaria della Città sudetta; qui
sono quantità gra(n)de | di pietre longhe e larghe un passo per
una, la qual fabrica è fatta | à gradi in circonferenza di più di
100 passi, et si iudica, che | questa fabrica fosse il THEATRO
della Città detta². |

Discosto dal Castel Padiada uerso Leuante quasi nel mezzo
del | Regno, sopra un' Eminente colle, si trouano molte Anti-
chità assaissi | Marmi, molte Sepulture, gran numero di Col-
lon(n)e, et altre cose, et | fù trouato un Re scolpito in Marmo,
che haueua in mano un Scet | tro, et à piè della Statua era
scritto *EMBERINVS REX*. | In detto luogo dicono esser stata

τυνα, ἔδρα τοῦ Βασιλιᾶ Μίνωα¹. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐπάνω σ' ἓνα λό-
φο ποὺ λέγεται Κάστελος πολλὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα, ἄβακες κιο-
νοκράνων καὶ ἰδιαίτερα ἓνας τοῖχος μακρὸς 50 βήματα, ποὺ φαίνε-
ται νὰ ἦτανε τόπος δικαστηρίου ἢ ἡ Καγκελαρία τῆς πόλης, ποὺ ἀ-
ναφέρω παραπάνω. Ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη ποσότητα ἀπὸ πέτρες μα-
κρὺς καὶ φαρδιές ἓνα βῆμα ἢ κάθε μιά. Τὸ κτήριο αὐτὸ εἶναι κα-
μωμένο μὲ βαθμίδες κυκλικές σὲ μᾶκρος περισσότερο ἀπὸ 100 βή-
ματα, ποὺ δείχνουν, ὅτι τὸ κτήριο αὐτὸ ἦταν τὸ θέατρο τῆς παρα-
πάνω πολιτείας².

Ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Καστέλι τῆς Πεδιάδας, σχεδὸν στὴ μέση τοῦ
Βασιλείου, ἐπάνω σ' ἓνα ψηλὸ λόφο βρίσκονται πολλές ἀρχαιότητες,
πᾶρα πολλὰ μάρμαρα, πολλοὶ τάφοι, μεγάλος ἀριθμὸς κολόνες καὶ
ἄλλα πράγματα. Ἐκεῖ βρέθηκε ἓνας βασιλιάς σκαλισμένος στὸ μάρ-
μαρο, ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι ἓνα σκήπτρο καὶ στὸ κάτω μέρος τοῦ
ἀγάλματος ἦτανε γραμμένο: *EMBERINUS REX*. Στὸν τόπο αὐτὸ λένε

¹) Ὁ Μινωϊκὸς πολιτισμὸς, ὅπως εἶναι γνωστὸς σήμερα ἀπὸ τὶς ἀνασκα-
φές καὶ τὶς μελέτες, ἦταν φυσικὰ ἄγνωστος τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλικάτα, καὶ
οἱ σχετικὲς πληροφορίες τοῦ εἶναι συγκεχυμένες.

²) Σχετικὰ μὲ τὴν περιγραφὴ τῶν θεάτρων τῆς Γόρτυνας, ὡς καὶ σχέδιά
των ἀπὸ τὸν Ο. Belli βλ. Στ. Σπανιάκη, Τὸ θέατρο κ.λ.π. op. cit. σελ.
149, 156 καὶ πίν. ΚΑ' καὶ ΚΒ'.

una Città nominata ETHOS, | et al presente LIDO¹.

Ancora nel Mare di Tramontana lontano dalla Città di Can-
dia | uerso Leuante miglia 18 trouasi un' luogo uicino al Ma-
re sotto il | Vescouado di Cherissonisso, doue si uedono Assais-
si condotti d' acqua, | Muri di marauigliosa grossezza ruinati,
sicche dimostrano esser | statta Città, è ben uero, che ui è un
Porto nominato PORTO | DI TIGHANI, il quale al Presente
è Aterrato che à pena | le barche ui possono stare. | Lontano
dalla Città di Candia miglia, 3, per Ostro si uedono le | Vesti-
gie dell' Antichissa Città di GNOSOS, Nominata, doue | al pre-
sente ui è il Casal Macriticho, doue sono alcune machine | de
Volti, et un' infinità di Ruine, et in particolare ui è un muro |
longo di molti passi, et ben grosso, del quale si dice hauer pre-
so il | Nome il detto Casal Macriticho; in detto luogo non ui
sono Col | lone, ne Statue, della qual causa si iudica che non
ue ne fossero, | ò se pure ui erano siano state leuate nel fabri-
car la Città di Ca(n)dia | trouansi bene alcuni lauori di pietre ne-

πὼς ἦτανε μὲ πολιτεία ποὺ τὴν ἔλεγαν Ἔθoς καὶ τώρα Λύντο¹.

Ἐπίσης στὴ θάλασσα τῆς Τραμουντάνας, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη
τοῦ Χάντακα πρὸς τὰ ἀνατολικά 18 μίλια, εἶναι ἓνας τόπος κοντὰ
στὴ θάλασσα, στὴν περιοχὴ τῆς Ἐπισκοπῆς Χερσονήσου, ὅπου φαί-
νονται πᾶρα πολλὰ ὑδραγωγεία, τοῖχοι ἐκκληκτικοῦ πάχους γκρεμι-
σμένοι, ποὺ δείχνουν πὼς ἦτανε πολιτεία. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐκεῖ
εἶναι ἓνα λιμάνι (ποὺ τὸ λένε Τηγάρι, ποὺ σήμερα μὲ τὶς προσχώ-
σεις μόλις μποροῦν νὰμποῦν βάρκες.

Μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 3 μίλια πρὸς τὸ νότο φαί-
νονται λείψανα τῆς ἀρχαιότατης πολιτείας Κνωσοῦ, ὅπως ὀνομαζό-
τανε, ὅπου σήμερα εἶναι τὸ χωριὸ Μακρὸς Τοῖχος. Ἐκεῖ ὑπάρχουν
ἀρκετὰ κτήρια μὲ καμάρες καὶ ἄπειρα ἐρείπια. Ὑπάρχει ἓνας τοῖχος
μακρὸς πολλὰ βήματα καὶ ἀρκετὰ παχύς, ἀπὸ τὸν ὁποῖο λέγεται,
ὅτι πῆρε τὸ ὄνομα τὸ χωριὸ αὐτὸ καὶ λέγεται Μακρὸς Τοῖχος. Στὸν
τόπο αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν κολόνες, οὔτε ἀγάλματα καὶ λέγεται, ὅτι δὲν
ὑπῆρξαν ποτὲ τέτοια ἐκεῖ, ἢ, ἂν ὑπῆρξαν τὰ σήκωσαν ὅταν κτίζανε τὴν
πόλη τοῦ Χάντακα. Βρίσκονται ἐπίσης μερικὰ ἔργα μὲ μαῦρες πέτρες,

¹) Πρόκειται γιὰ τὴ Λύττο. Ἡ ὀνομασία Ἔθoς εἶναι ἄγνωστη.

gre alla Romana ma sotterrati. |

Nel Territorio della Canea discosto dal Castel Apicorna mi-
ga 3, | in circa sopra un'Monte all'incontro della Fortezza della
Suda, | si troua esser stata una Città famosissima¹, doue si ue-
dono ancora | Vestigie di uolti, et muraglie intiere, et si è troua-
to un pauimento | fatto di Mosaico sopra del quale si è fabrica- F 17r
ta una Chiesiola, et ui | è anco un theatro in forma circolare
fatto à gradi di pietre uiue, et il | detto luogho al presente si
nomina PALEOCASTRO, detta | Città Anticha circonda miglia
3, in circa. |

Similmte al Castello di Chissamo si uedeno Vestigie, et roui-
ne | quali dimostrano esserui stata una gran Città; il detto lu- 10
ogho al | presente è nominato Paleócastro, et dagli Antichi
CHISSAMOPOLI. |

Sonoui ancora nel Corpo del Regno molte Vestigie, et Roui-
ne come | Acquedotti, Ponti, Muraglie, et altre Antichità, qua-
li dimostrano | d'esser state Città, ma non si troua memoria so-
lo delle infrascritte. |

κατὰ τὸ ρωμαϊκὸ σύστημα, μὰ εἶναι χωσμένα στὴ γῆ.

Στὸ διαμέρισμα τῶν Χανίων, σὲ ἀπόσταση 3 μίλια περίπου ἀπὸ
τὸ φρούριο τοῦ Ἀποκόρωνα, πάνω σ' ἓνα βουνὸ ἀπέναντι στὸ φρού-
ριο τῆς Σούδας ἦτανε μιὰ περίφημη πολιτεία¹, ὅπου φαίνονται ἀκό-
μη λείψανα τόξων καὶ ὀλόκληρα τείχη καὶ βρέθηκε ἓνα πάτωμα μὲ μω-
σαϊκὸ πάνω στὸ ὁποῖο ἔχει κτιστεῖ μιὰ ἐκκλησοῦλα. Ἐκεῖ ὑπάρχει
ἐπίσης ἓνα θέατρο κυκλικό, μὲ βαθμίδες γινομένες σὲ ριζιμιὸ χαρά-
κι. Ὁ τόπος αὐτὸς τώρα λέγεται Παλαιόκαστρο. Ἡ ἀρχαία αὐτὴ πο-
λιτεία ἔχει περιφέρεια 3 μίλια περίπου.

Ἐπίσης στὸ Καστέλι τῆς Κισάμου φαίνονται ἐρείπια καὶ λείψα-
να, ποὺ δείχνουν, ὅτι ἐκεῖ ἦτανε μιὰ μεγάλη πολιτεία. Ὁ τόπος τώ-
ρα λέγεται Παλαιόκαστρο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λεγότανε Κισαμό-
πολη.

Στὸ Βασίλειο ὑπάρχουν ἀκόμα πολλὰ λείψανα καὶ ἐρείπια, ὕδρα-
γωγεία, γέφυρες, τείχη καὶ ἄλλες ἀρχαιότητες, ποὺ δείχνουν, ὅτι ὑ-
πῆρξαν πολιτείες, μὰ δὲν μνημονεύεται καμμιά παρὰ μόνο οἱ παρα-
κάτω.

¹) Πρόκειται γιὰ τὴν πόλη Ἀπτερα.

NOMI DELLE CENTO CITTA

Sopra tutto il Regno, così nel Circuito ò Recinto di Mare,
come nel | corpo, si come si troua scritto da molti scrittori,
che ui erano Cento | Antiche Città, delle quali non si trouano
tutte, solo queste sottoscritte¹. | OMPHALIVM, GNOSSOS,
HENE, DIA, GORTI | NA, BENE, PIRANTO, PARESE- 5
SOS, le quali si troua | no frà Castel Bonifatio et Castel Nouo,
lontan dalla Città di Can | dia miglia, 30, in circa. La Città di
Candia con la Città uecchia, | si nominauano antichamte RAVCO,
et CITHEO. la Città | di Rettimo dalli antichi detta RETHI-
MNA. Appresso di essa | sono le Vestigie della Città COLVMNA, 10
et le uestigie delle Cit | tà STELE, et PRIESOS, uerso terra.
APOLONIA, et | poi CIDONIA, si nomina al presente la Città
della Canea; | CHISSAMVS, uestigie d'una anticha Città soto
il proprio Castello, | et Porto di Chissamo. SIBRITOS Città F 17v

ONOMATA TΩΝ ΕΚΑΤΟ ΠΟΛΕΩΝ

Στὸ Βασίλειο, τόσο στὶς παραλίες του ὅσο καὶ στὸ ἐσωτερικό,
ὑπῆρχαν, ὅπως ἀναφέρουν πολλοὶ συγγραφεῖς, ἑκατὸ ἀρχαῖες πολι-
τείες ἀπὸ τίς ὁποῖες δὲν βρίσκονται ὅλες παρὰ μόνο οἱ παρακάτω:¹
Ὁμφάλιον, Κνωσός, Ἦνη, Δία, Γόρτυνα, Βήνη, Πύρανθος, Παραι-
σός, οἱ ὁποῖες βρίσκονται ἀνάμεσα στὸ Καστέλι Μονοφατίου καὶ τὸ
Καστέλι Καινούργιου, μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 30 μίλια
περίπου. Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα μὲ τὴν παλιὰ πόλη ὀνομαζότανε στὴν
ἀρχαιότητα Ραῦκος καὶ Κύταιον. Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου ἀπὸ τοὺς
ἀρχαίους ὀνομαζότανε Ρίθυμνα. Κοντὰ σ' αὐτὴ ὑπάρχουν τὰ λείψανα
τῆς πόλης Κολούμνα καὶ τὰ λείψανα τῶν πόλεων Στήλαι, καὶ Πραι-
σὸς πρὸς τὴν ἐνδοχώρα. Ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἔπειτα Κυδωνία ὀνομάζεται
τώρα ἡ πόλη Χανιά. Κίσσμος, λείψανα μιᾶς ἀρχαίας πόλης κάτω ἀπὸ
τὸ ἴδιο φρούριο καὶ τὸ λιμάνι τῆς Κισάμου. Σύβριτος, πολιτεία ἀρ-

¹) Παρ' ὅλο ποὺ ὁ Basilicata εἶχε, ὡς φαίνεται, ἱστορικὲς γνώσεις, οἱ
πληροφορίες ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ γιὰ τίς ἀρχαῖες πόλεις τῆς Κρήτης εἶναι λαν-
θασμένες οἱ περισσότερες. Γιὰ τίς ἀρχαῖες πόλεις τῆς Κρήτης, τὴ θέση τους
κ.λ.π. βλ. Paul Faure, La Crète au Cent villes, Κρητικά Χρονικά
1Γ', 171 ἐξ. καὶ 1Ζ', 16 ἐξ. καὶ Στ ε ρ γ. Γ. Σπ α ν ά κ η, Ἀνέκδοτος Κατά-
λογος τῶν 100 πόλεων τῆς Κρήτης, Κρητικά Χρονικά, 1Α' 277 ἐξ.

Antichissa come appare | per le uestigie, che hora sopra esse Vestigie è fabricato il Casale | nominato Siurito: sotto il Territorio di Rethimo lontan dalla | Città miglia 12, si troua AXOS Città Anticha al presente ui è | il Casal nominato l'istesso nome. Nel detto Territorio lontan dalla | Città miglia 15, uicino 5
à detto Axòs si uedeno le uestigie della | Città ELEVTHERONISSOS¹. ITANOS², Città Anti | cha uicina al Casal Itagna discosto dalla Città di Candia ma 6, | CAMARA Città Anticha lontana da Candia per Ostro miga 6, | hora si chiama Casal Camara. DICTAMUS Città anticha | sotto il Monte Idda. META- 10
LIA Cittadella et Porto al presente | si nomina Santa Maria Matala. BONVM SITVS Città, et | Porto al presente si nomina Calus limniones. Nel Castello Gerape | tra sono le Vestigie delle Città Antiche nominate HIERAPI | ENA, ELIOROS pu-
oco discoste da esso Castello, et furo | no già delle Principali. 15
PRESSVS Città Anticha nel Territoo | di Settia lontana da essa miglia 8, in circa: PASSOS uerso Ostro | sopra Colline BI-

χαιότατη, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ λείψανα πάνω στὰ ὁποῖα ἔχει χτιστεῖ σήμερα τὸ χωριὸ ποὺ λέγεται Σύβριτος. Ὡς τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ρεθύμνου, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη 12 μίλια βρίσκεται ἡ Ἀξός, ἀρχαία πολιτεία, ὅπου σήμερα τὸ χωριὸ ποὺ ὀνομάζεται μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα. Στὸ ἴδιο διαμερίσμα, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη 15 μίλια, κοντὰ στὴν ἴδια Ἀξό, φαίνονται τὰ λείψανα τῆς πόλης Ἐλευθερόνησος.¹

Ἰτανός, ἀρχαία πόλη κοντὰ στὸ χωριὸ Ἰτάνια.² Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 6 μίλια. Καμάρα ἀρχαία πόλη, μακρὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα πρὸς τὸ νότο 6 μίλια. Τώρα λέγεται χωριὸ Καμάρα. Δίκταμος, ἀρχαία πόλη κάτω ἀπὸ τὸ βουνὸ Ἰδα. Μάταλα, ἀκρόπολη καὶ λιμάνι. Σήμερα λέγεται Παναγία στὰ Μάταλα. Καλὸς Τόπος bonum situs πόλη καὶ λιμάνι. Σήμερα λέγεται Καλοὶ Λιμνῶνες. Στὸ Καστέλι τῆς Γεράπετρας εἶναι τὰ ἔχνη ἀρχαίων πόλεων, ποὺ ὀνομαζότανε Ἱεράπυτνα, Ἐλιόρος, λίγο μακρὰ ἀπὸ τὸ Καστέλι αὐτό. Ὑπῆρξαν ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες. Πραισός, ἀρχαία πόλη στὸ διαμερίσμα τῆς Σητείας. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Σητείας 8 μίλια περίπου. Πάσος πρὸς τὸ νότο, πάνω σὲ λόφους. Βίενος, ἀρχαία πόλη πάνω

¹) Ἐννοεῖ τὴν Ἐλεύθερα.

²) Ἡ Ἰτανός ἔχει διαπιστωθεῖ πὺς ἦταν στὴν ἀνατ. ἄκρη τῆς Σητείας.

ENOS¹ Città Anticha sopra Cauo S(n) Sidero | in riu del mare uerso Leuante al presente nominata Rimopoli. | ALORIA uestigie, et Città Antichissima fra terra sotto il Terri | torio di Settia lontano miglia 12, nominata al presente Monfor | te². GLESON uestigie d' una Cittadela sopra il sasso al p(rese)nte | nominata Paleócastro di Settia CLETOS vestigie di una | Cit- 5
tà sopra certe Colline, et Sassi in riu del Mare, discosto dalla | Città di Settia miga 4, nominata al presente S(n)to Antonio. |

SACERNOS uestigie di una Città Anticha appresso il Ca | sal Sichià al Territorio di Settia, sopra un Monte detto S(n)to 10
Elia, | discosto dalla detta Città frà terra miglia 10. SITOS al | pre | sente Città di Settia. ASSOS uestigie d'una Città sopra F 18r
u(n) Monte | Eminente Grebanoso nominata al presente Leonepe-

στὸν Κάβο Σίδερο, στὴν παραλία τὴν ἀνατολική. Σήμερα λέγεται Ρημόπολη. Ἀλόρια, ἔχνη καὶ πόλη ἀρχαιότατη στὸ διαμερίσμα τῆς Σητείας, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη 12 μίλια. Σήμερα λέγεται Μονφόρτε². Γλέζος, ἔχνη ἀκρόπολης πάνω στὸ βράχο, ποὺ λέγεται σήμερα Παλαιόκαστρο Σητείας. Κλέτος, ἔχνη πόλης πάνω σὲ λόφους καὶ πέτρες στὴν ἀκτὴ τῆς θάλασσας, 4 μίλια μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Σητείας. Σήμερα λέγεται Ἅγιος Ἀντώνιος. Σάκερνος, ἔχνη ἀρχαίας πόλης, κοντὰ στὸ χωριὸ Συκιά, στὸ διαμερίσμα Σητείας, πάνω σ' ἓνα βουνὸ ποὺ λέγεται Προφήτης Ἡλίας, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Σητείας πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ 10 μίλια. Σίτος, σήμερα πόλη τῆς Σητείας. Ἀσσος, ἔχνη μιᾶς πόλης πάνω σ' ἓνα ψηλὸ πετρώδικο βουνὸ ποὺ λέ-

¹) Βίεννος. Στὴν Κρήτη ἀναφέρονται δυὸ πόλεις μὲ τὸ ὄνομα Βίεννος. Ἡ Βίεννος ἢ Βιάννος, ποὺ ἦταν στὴ θέση τῆς σημερινῆς Βιάννου (βλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τῆς Κρήτης, Ἀθήνησι 1890, σ. 66 καὶ Paul Faure, La Crète au Cent Villes, op. cit. p. 195). Ἡ ἄλλη Βίεννος τοποθετεῖται ἀνάμεσα στὸ Κριοῦ Μέτωπο καὶ τὴ Φαλάσσαρνα στὴ Δυτικὴ Κρήτη (Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ op. cit. σ. 66 καὶ Paul Faure, La Crète etc. op. cit. p. 66). Στὴ θέση ποὺ τὴν ἀναφέρει ὁ Basilicata ἦταν ἡ Ἰτανός.

²) Μονφόρτε. Ὁχυρὴ θέση στὴ Σητεία. (βλ. Σ. Γ. Σπανᾶκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας τόμ. IV, σ. 68). Ὁ Coronelli τὸ ἀναφέρει στὸ χάρτη του (βλ. Gius. Gerola, Monumenti Veneti nell'Isola di Creta I) Monte Forte κοντὰ στὸ χωριὸ Σφάκα, ὅπου τοποθετεῖ καὶ τὴν ἀρχαία Aloria.

tro, uicino al mare, | discosto da Settia miglia 6. ISTROS sopra il scoglio di Pras | sonisso¹, lontano per Leuante dal fiume Istrona in circa miga 2. | ISSATRA Città et Vestigie Antiche nella Culata del Porto di | Spinalonga. AMICHEUM Città et Vestigie Antiche sopra | il Scoglio Spinalonga, doue al presente ui è la Fortezza. |

CHIERISONISSOS Due Città, l'una frà terra lontana | dal Mar di Trama in circa miglia 2, et dalla Città di Candia | miglia 20, L'Altra sotto à quella puoco discosto nominata S(n). | Georgio di Tighani. ELEA Cittadella, et Vestigie sopra u(n) sasso | spiccato appresso il Porto della Fraschia hora nominata la Fortza | di Paleocastro di Candia.

AROS ò ELAVTHERA Città | Antichissima, ui si uedono le uestigie sopra monte all'incontro | della Fortezza della Suda, sopra il Calami, hora nominata Paleocastro², | IDABRIA Cittadella, Porto, et Vestigie appresso Caluslimniones | per miglia 2,

γεται σήμερα Λιόπετρο, κοντά στη θάλασσα. Ἀπέχει ἀπὸ τὴ Σητεία 6 μίλια. Ἰστρος, πάνω στὸ νησάκι Πρασόνησο¹, ἀπέχει πρὸς τ' ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἰστρονα 2 μίλια περίπου. Πόλη Ἰσατρα, ἔχνη ἀρχαίας πόλης στὸ βάθος τοῦ λιμανιοῦ τῆς Σπιναλόγκας. Πόλη Amicheum, ἔχνη πόλης ἀρχαίας πάνω στὴ νησίδα Σπιναλόγκα, ὅπου σήμερα εἶναι τὸ φρούριο. Χερσόνησος, δυὸ πόλεις, ἡ μιὰ πρὸς τὴν ἐνδοχώρα, μακριὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα τῆς Τραμουντάνας 2 μίλια καὶ ἀπὸ τὴ πόλη τοῦ Χάντακα 20 μίλια. Ἡ ἄλλη, κάτω ἀπὸ κεῖνη, σὲ λίγη ἀπόσταση, ποὺ λέγεται Ἅγιος Γεώργιος στὸ Τηγάνι. Ἐλαία, ἀκρόπολη καὶ ἔχνη πάνω στὸ βράχο ποὺ ἐξέχει, κοντὰ στὸ λιμάνι τῶν Φρασκιῶν. Τώρα λέγεται τὸ φρούριο τοῦ Παλαιόκαστρου τοῦ Χάντακα.

Ἄρος ἢ Ἐλευθέρα, πόλη ἀρχιότατη. Τὰ ἔχνη της φαίνονται πάνω σ' ἓνα βουνὸ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ φρούριο τῆς Σοίδας, πάνω στὸ Καλάμι· τὴν λέγεται Παλαιόκαστρο². Ἰδαύρια ἀκρόπολη, λιμάνι καὶ ἔχνη κοντὰ στοὺς Καλοὺς Λιμνιώνες, 2 μίλια περίπου· σήμερα

¹) Πρασόνησο. Ὁ Coronelli στὸ χάρτη του ὀνομάζει Πρασόνησο ἓνα μικρὸ νησάκι ἀπέναντι στὸ Καλὸ Χωριὸ Μεραμπέλου.

²) Ἐδῶ ὁ Βασιλικάτα ἐννοεῖ τὴ γνωστὴ σήμερα πόλη Ἀπτερα, τὴν ὁποία ὀνομάζει: Ἄρος (Ἄωρος) ἢ Ἐλεύθερα. Γιά τὴν ἴδια πόλη ἀναφέρει καὶ παραπάνω. (Βλ. σ. 46).

in circa, nominata al Presente Paleòmolò. ARCA | DES al Presente Vescouado di Arcadià, posto nel corpo del Regno | lontan' dalla Città di Candia miglia 18. GLICASTRO sopra | Messochiefala¹ per mezzo la Campagna di Lassithi al presente nomi | nata Castelos². LITOS³ Città Anticha si comprende dalli fragme(n)ti, | che fosse delle Principali, lontana dal Castel Pediaa in circa | miglia 2 sopra Colline, nominata al presente Casal Xidhà del Clarmo | Sigr Zorzi Cornèr⁴. POLIRENE Città et Vestigie Antiche ap | resso il Castello Belueder in piano lontano da esso Castello per | Tramonta miglia 3, in circa, al presente si nomina Polis. |

λέγεται Παλαιὸς Μῶλος. Ἀρκάδες, σήμερα Ἐπισκοπὴ Ἀρκαδίας, τοποθεσία στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ· ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 18 μίλια. Λύκαστος, ἐπάνω στὴ Μεσοκεφάλαι¹, στὴ μέση τῆς πεδιάδας τοῦ Λασιθιοῦ· τώρα λέγεται Κάστελος². Λύκτος³, ἀρχαία πολιτεία· ἀπὸ τὰ συντρίμματα φαίνεται ὅτι ἦταν ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες. Ἀπέχει ἀπὸ τὸ Καστέλι Πεδιάδας 2 μίλια περίπου, ἐπάνω σὲ λόφους. Σήμερα ὀνομάζεται χωριὸ Εἰδαῖς τοῦ ἐκλαμπρότατου κ. Τζώρτζη Κορνάρου⁴. Πολυρρήνια, πόλη καὶ ἔχνη ἀρχαία κοντὰ στὸ Καστέλι Μπελβεντέρε, στὴν πεδιάδα, μακριὰ ἀπὸ τὸ Καστέλι αὐτὸ 3 μίλια περίπου πρὸς τὸ βορρᾶ. Σήμερα λέγεται Πόλις.

¹) Ἡ Λύκαστος τοποθετεῖται τελευταῖα στὸ χωριὸ Βιτσιλιά Μονοφατίου. Στὸ λόφο τῆς Κεφάλας στὸν κάμπο τοῦ Λασιθιοῦ δὲν ἔχουν σημειωθεῖ ἔχνη ἀρχαίας πολιτείας. Ὁ Pendlebury ἀναφέρει: (The Archaeology of Crete, New York 1963, p. 361) ὅτι εἶδε ἀργυρὰ καὶ χάλκινα νομίσματα, ποὺ βρέθηκαν στὴν Κεφαλα.

²) Ὁ Κάστελος εἶναι ἄλλη τοποθεσία, ἀνατολικά τοῦ Τζερμιάδω, μακριὰ ἀπὸ τὴν Κεφαλα. Στὸν Κάστελο ἔκαμε ἀνασκαφὴ ὁ Pendlebury τὸ 1937, ὅπου βρῆκε a house, which had clearly been continuously occupied. Below the floors and in the interstices of the walls was M.M. I pottery. The deposit on the floors was uniformly M.M. III, and outside, round about the base of the walls, was a mixed dump of M.M. I and M.M. III. (J. Pendlebury, Archaeology, op. cit. p. 94).

³) Λύκτος Ἐδῶ ὁ Basilicata ἀναφέρει τὸ ὄνομα σωστά, ἐνῶ παραπάνω (σελ. 45) ἀναφέρει τὴν Ethos καὶ Lido στὴν ἴδια τοποθεσία.

⁴) Ὡστε ὁ Εἰδαῖς ἦταν φέουδο τοῦ Τζώρτζη Κορνάρου, πιθανότατα τῆς γνωστῆς οἰκογένειας τῶν Κορνάρων. (Βλ. Στ. Γ. Σπανάκη, Ἡ Διαθήκη τοῦ Ἀνδρέα Κορνάρου (1611), ὅπου καὶ γενεαλογικὸ δένδρο τῆς οἰκογένειας. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται ὁ Zorzi Cornaro, γιὸς τοῦ Bernardo, τὸ 1611.

PICNILASIVM Città, et uestigie Antiche sotto il Territ^o del | Castel Belueder per Trama lontan da esso miglia 4, al presente | ui è il Casal nominato Vicilea ¹. |

AMNISSOS uestigie di Città Anticha sopra un'Monte di ^{F 18v} durriss | simo sasso, ui si uedono grossissime muraglie, et al ⁵ presente si no | mina Rocca del Castel Temene, discosto dalla Città di Ca(n)dia ma ¹². | PANTEMETRIVM città et Vestigie d'Antichità sotto il | Territorio del Castel Bonifatio al presente nominato il Casal | S(n) Thomà. |

ASTERVSSI Città et uestigie Antiche sotto il Territorio ¹⁰ del | Castel Pediada lontan da esso miglia 4, Al presente ui è un' | Casal nominato Astrici. |

Le quali sopranominate Città sono |
in tutto il numero delle, 50. |

Delle sottoscritte CITTA Antiche no(n) si troua Vestigie ¹⁵ nissuna. |

AMPHILIVM.	IERAPNE.	ARADEM.
GRAMIVM.	DRAGMO.	ELEFTHERE.

Ποικιλᾶσσός, ἀρχαία πόλη καὶ ἔχνη, στὴν περιφέρεια τοῦ Καστελίου Μπελβεντέρε' ἀπέχει ἀπ' αὐτὸ πρὸς τὸ βορρᾶ 4 μίλια. Ἐκεῖ βρίσκεται σήμερον τὸ χωριὸ πού λέγεται Βιτσιλιά ¹.

Ἀμνισός, ἔχνη ἀρχαίας πολιτείας ἐπάνω σ' ἓνα βουνὸ ἀπὸ σκληρότατο βράχο. Ἐδῶ φαίνονται μεγάλα τείχη καὶ τώρα ὀνομάζεται φρούριον τοῦ Καστελίου Τεμένους' ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 12 περίπου μίλια.

Παντομάτριον, πόλη καὶ ἔχνη ἀρχαία, στὴν περιφέρεια τοῦ Καστελίου Μονοφατίου. Σήμερον ὀνομάζεται χωριὸ Ἅγιος Θωμᾶς. Ἀσπερούσι, πόλη καὶ ἀρχαία ἔχνη στὴν περιφέρεια τοῦ Καστελίου Πεδιάδας, μακρυνὰ ἀπ' αὐτὸ 4 μίλια. Ἐκεῖ εἶναι σήμερον τὸ χωριὸ πού λέγεται Ἀστρίτσι. Οἱ παραπάνω πόλεις εἶναι 50.

Τῶν παρακάτω ἀρχαίων πόλεων δὲν ὑπάρχουν καθόλου ἔχνη.

Ἀμφίλιον	Ἱεράπνε	Ἀραδὴν
Γράμμιον	Δραγμός	Ἐλεύθερε

¹⁾ Ἡ Βιτσιλιά εἶναι σημερινὸς συνοικισμὸς τῆς κοινότητος Παρτήρων Μονοφατίου. Ἐδῶ τοποθετεῖται σήμερον ἡ Λύκαστος. (Βλ. Paul Faure, La Cité au cent villes, op. cit. 196).

ELYROS.	HYERA.	CANDANOS.	
CORITOS.	LAMPE.	OLIS.	
SYIA.	RESENIA.	RITRVM.	
HIRTACOS.	SYIRINTOS.	FANOS.	
PLENICOS.	PHESTOS.	PHALANEA.	5
ANICORIVM.	CALESTRIV(N).	PSICHIVM.	
CINONA.	IARBA.	HEBENO.	
PHILEROS.	ERACLIA.	PANORMOS.	
MIRENE.	PANAPO.	MILETOS.	
LAPA.	OLVLIS.	MATRVVM.	10
BAVCOS.	PITHIVM.	BALEE.	
ELLEFTERNA.	TARRA.	ARTOCINA.	F ^o 19r
CORIAM.	PHALASARMA.	PANACRA.	
ONICHIVM.	OLEROS.	DEDAGLI.	
STRENOS.	SNATOS.	Il Numero delle altre 50.	15

FORMA ET MISVRE D^e LABERINTO

Trà le altre Antichità del Regno, si troua per spatium di un' miglio | appresso Castel Nouo, alla Costa d' un Monte il fauo-

Ἐλυρος	Ἰέρα	Κάνδανος
Κόριτος	Λάμπη	Ὀλίσ
Σύια	Ριζηνία	Ρίτρον
Ἰριτακος	Σύρινθος	Φανός
Πλένικος	Φαιστός	Φαλανέα
Ἀνικόριον	Καλέστριον	Ψύχιον
Κινόνα	Ἰάρβα	Ἑμπενος
Φίλερος	Ἡράκλεια	Πάνορμος
Μιρένε	Πάναρο	Μίλητος
Λάππα	Ὀλουλίσ	Μάτρον
Ραύκος	Πύθιον	Μπαλέ
Ἐλεύθερα	Τάρρα	Ἀρτοκίνα
Κόριον	Φαλάσσαρνα	Πάνακρα
Ὀνύχιον	Ὀλερος	Δαϊδάλι
Στρήνος	Σνάτος	Ὁ ἀριθ. τῶν ἄλλων 50

ΣΧΗΜΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΥ

Ἀνάμεσα στίς ἄλλες ἀρχαιοτάτες τοῦ Βασιλείου εἶναι καὶ ὁ περίφημος Λαβύρινθος, πού βρίσκεται σὲ ἀπόσταση ἑνὸς μιλίου κοντὰ

loso LA | BERINTO, et si dice, che il detto Laberinto sia una Concaui | tà, ò spelonca, fatta dagl'Antichi nel cauar, et trar sassi, con li | quali fu fabricata la sudetta Città Gortina, et fù nominato LA | BORINTO, perchè fù fatto CVM LABORE¹, PRO | EDIFICANDA CIVITATE GORTINA. Et hà | l'in- 5
gresso suo in forma d' un Buso di spelonca, et il suo principio | è dalla parte d'Ostro, di doue intrando dentro non si uà per dritta | linea ma alquanto tortuosa, et è passi, 410, dall'un'lato all'altro, | nel quale continuando si trouano le altre sottoscritte strade, la prima | di Passi, 65; da banda destra, da banda sini- 10
stra passi, 85, Da banda | destra passi, 33, Dalla parte destra altri passa, 80, et dalla medema | Passi 20, dalla medema parte un' altra di passi 34, appresso à que | lla un' altra di passi 33, uicino a questa una più torta dell' altra | di passi 35 che sono 15
in tutto strade, 9, computando la prima et | principale, et su-
mano in tutto passi, 795. In alcuni luoghi è | basso, et special-

στό Καστέλι Καινούργιου. Λέγεται ότι ο Λαβύρινθος αὐτὸς εἶναι μιὰ κοιλότητα ἢ σπήλαιον, ποὺ ἐγίνε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, βγάζοντας τὶς πέτρες μὲ τὶς ὁποῖες κτίσαν τὴν παραπάνω πολιτεία Γόρτινα, καὶ ὀνομάστηκε Λαμπορίντο γιατί ἐγίνε μὲ ἐργασία (labor)¹ γιὰ τὴν οἰκοδόμησι τῆς Γόρτινας. Ἡ εἰσοδὸς τοῦ ἔχει τὸ σχῆμα στόμιου σπηλαίου καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ νότον. Μπαίνοντας κανεῖς ἀπὸ καὶ μέσα, δὲν προχωρεῖ εὐθεῖα γραμμὴ μὰ ἀρκετὰ ἐλικοειδῆ. Εἶναι βήματα 410 ἀπὸ τῆ μιὰ ἄκρη στὴ ἄλλη. Ἐξακολουθώντας βρίσκει κανεῖς τοὺς παρακάτω δρόμους. Ὁ πρῶτος, βήματα 65, ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ἀριστερὸ βήματα 85. Ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος βήματα 33. Ἀπὸ τὸ δεξιὸ ἄλλα 80 βήματα. Ἀπὸ τὸ ἴδιο 20 βήματα. Ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος ἓνας ἄλλος (δρόμος) 34 βήματα. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἓνας ἄλλος 33 βήματα. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἓνας πὺν σκολιδὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο 35 βήματα, ποὺ εἶναι ὅλοι μαζί 9 δρόμοι, συμπεριλαμβάνοντας τὸν πρῶτον καὶ σπουδαιότερον καὶ εἶναι ὅλοι μαζί 795 βήματα. Σὲ μερικὰ μέρη εἶναι χαμηλός, καὶ εἰδικὰ στὴ μέση, τόσο ποὺ χρειάζεται νὰ σέρ-

¹) Λ α β Ὑ ρ ι ν θ ο ς. Συνηθισμένες ἐτυμολογίες τῶν Βενετῶν. Περιγραφή τοῦ Λαβυρίνθου βλ. R. Pashley, Travels in Crete, vol. I, London 1837 p. 208, καὶ T. A. B. Spratt, Travels and Researches in Crete, vol. II, London 1865, p. 46 ἐξ. ὅπου καὶ σχεδιάγραμμα σ. 49.

mente nel mezzo, tanto che conuiene strascinarsi | per terra, rispetto l'im(m)onditia, che dalle Nottole, per longhezza di | tempo ui è cresciuta, a talche chi ui uuol andare conuiene con Tor | zi, et gridi, secondo che usano quelli, che per pratica lo- ro sogliono con | dure, et tornar fuori le Persone. |

CROCE MIRACOLOSA DELLA | MADA DI SAIITTVRES.

F 19v

Lontano dalla Città di Retthimo uerso Ponente Garbino per mi | glia 11 si troua un Casale chiamato Saittures, nel mezzo del quale | ui è una Chiesa Greca Anticha nominata LA MA- DON(N)A | DI SAIITTVRES, nella quale si troua una Cadena 10
di | ferro come quella de Galeotti, et dall'uno delli Capi di detta Catena | è leghata una † pur di ferro, coperta d'Argento, et per il longo pro | cesso del Tempo è quasi tutta disfatta; Ne mai hà possuto nissun' | Mastro rimetterlo più, ne manco acconciare 5
la Catena, ma subi | to si stroppiauano. Questa Catena per la memoria, che han(n)o li | più uecchi di quel Casale; Dicono, che inanti, che ui fosse fabricato, | furono trouate la Croce, et Ca- tena sotto le fundamenta della detta | Chiesa, ò lì uicino per

νεται κανεῖς χάμαι προσέχοντας νὰ μὴ λερωθεῖ ἀπὸ τὶς ἀκαθαρσίες τῶν νυκτερίδων, ποὺ μὲ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου ἔχουν πολλαπλασιαστεῖ σὲ τέτοιο σημεῖο, ποὺ ὁποῖος θέλει νὰ πᾶει ἐκεῖ πρέπει νὰ ἔχει μαζί λαμπάδες καὶ νὰ φωνάζει, ὅπως συνηθίζουν ἐκεῖνοι, ποὺ μὲ τὴν πεί- ρα τοὺς συνήθως ὀδηγοῦν μέσα καὶ γυρίζουν ἔξω τοὺς ἀνθρώπους.

ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΣΤΙΣ ΣΑΙΤΤΟΥΡΕΣ

Νοτιοδυτικὰ τοῦ Ρέθυμνου σὲ ἀπόσταση 11 μίλια βρίσκεται ἓνα χωριὸ ποὺ λέγεται Σαῖτουρες. Στὴ μέση τοῦ χωριοῦ εἶναι μιὰ παλιὰ ὀρθόδοξη ἐκκλησία, ἡ Παναγία στὶς Σαῖτουρες, ὅπου βρίσκεται μιὰ σιδερένια ἀλυσίδα, σὰν ἐκεῖνη τῶν γαλεότων. Ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη τῆς ἀλυσίδας αὐτῆς εἶναι δεμένος ἓνας †, ἐπίσης σιδερένιος, σκεπα- σμένος μὲ ἀσήμι, ποὺ μὲ τὸ πέρασμα τόσο χρόνου εἶναι σχεδὸν χα- λασμένος. Ποτὲ δὲν μπόρεσε κανένας μάστορας νὰ τὸν ξαναφτιάσει πιά· οὔτε νὰ διορθώσει τὴν ἀλυσίδα, γιατί ἀμέσως ἀκροτηριαζό- τανε. Ὅπως λένε οἱ πὺν γέροι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ὅσο θυμοῦνται, ἡ ἀλυσίδα αὐτὴ καὶ ὁ σταυρὸς βρέθηκαν, πρὶν νὰ χτιστεῖ τὸ χωριό, κάτω ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς παραπάνω ἐκκλησίας ἢ ἐκεῖ κοντά, ὅπως ἔ-

quanto ancora loro habbino inteso dalli | altri loro Antecessori. |

La Virtù di questa CROCE, è di sanare tutti li frenetici, et | spiritati, lighandoli con la Catena, et distendendoli per terra, mette(n) | dogli la Croce nel petto, corre subito essa Croce, et mette il braccio | sinistro, nella bocca del spiritato, et in spatio 5 di 2, ò 3, hore co | mincia à Gonfiarsi la Persona, et doppio gli uiene schiuma dalla | bocca, et in puoco interuallo perde quella infiasone, et si leua | sano, et libero¹. |

Ancora dalla detta Villa per Tramontana lontano miglia, 10, si | troua il Casal Varsamonerò; Puoco discosto da questo Ca- 10

χουν ἀκούσει ἀπὸ τοὺς προπάτορές τους.

Ὁ Σταυρὸς αὐτὸς ἔχει τὴ δύναμη νὰ γιατρεύει ὅλους τοὺς φρενοβλαβεῖς καὶ τοὺς δαιμονισμένους, δένοντάς τους μὲ τὴν ἀλυσίδα καὶ ἀφοῦ τοὺς ξαπλώσουν κατὰ γῆς τοὺς βάζουν στὸ στῆθος τὸ σταυρό. Ὁ σταυρὸς αὐτὸς τρέχει ἀμέσως καὶ βάζει τὴν ἀριστερὴ κεφαλαία στὸ στόμα τοῦ δαιμονισμένου καὶ σὲ δυὸ ἢ τρεῖς ὥρες, ἀρχίζει νὰ πρήσκεται τὸ πρόσωπο καὶ ἔπειτα βγάζει ἀφροὺς ἀπὸ τὸ στόμα καὶ σὲ λίγο χάνει ἐκεῖνο τὸ πρήξιμο καὶ σηκώνεται ὑγιὲς καὶ ἐλεύθερος¹.

Δέκα μίλια μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ πρὸς τὸ βορρᾶ βρίσκεται τὸ χωριὸ Βαρσαμόνερο. Σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χωριὸ βρί-

¹) Ἀρχετὰ ἐνδιαφέρουσα ἡ περιγραφὴ τοῦ Βασιλικάτα γιὰ τὸ θαυματουργὸ σταυρὸ τῆς Παναγίας στὸ χωριὸ Σαῖτοῦρες.

Ὡς μὲ πληροφορεῖ ὁ ἀγαπητὸς μου Χριστόφ. Σταυρουλάκης ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο, ποὺ ὕστερα ἀπὸ παράκλησή μου ἐξέτασε τὸ ζήτημα, (καὶ γι' αὐτὸ τὸν εὐχαριστῶ κι ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση), ὅχι μόνον διασώζεται ἡ παράδοση γιὰ τὸ θαυματουργὸ σταυρὸ ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ σιδερένιος σταυρὸς σώζεται στὴν κατάγραφη ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Δὲν πηγαίνουν ὅμως δαιμονιζόμενοι γιὰ νὰ θεραπευθοῦν, γιατί πιστεύουν, ὅτι ὁ σταυρὸς ἐκεῖνος δὲν εἶναι ὁ γνήσιος ἀλλὰ ἄλλος, γιατί ὁ γνήσιος βρίσκεται σήμερον στὰ χέρια τοῦ Γεωργ. Παπαδάκη ἀπὸ τὴ Σαῖτοῦρες, ποὺ τὸν κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του. Τὴν ἐποχὴ τοῦ παπᾶ Χατζῆ, προπάπου τοῦ Παπαδάκη, γινόνταν θαύματα πολλὰ καὶ πολλοὶ ζητοῦσαν τὴ θεραπεία τους ἀπὸ τὸ θαυματουργὸ σταυρὸ.

Ἡ προέλευση τοῦ θαυματουργοῦ σταυροῦ δὲν εἶναι γνωστὴ στοὺς κατοικοῦς τοῦ χωριοῦ, πιστεύουν ὅμως στὴ θεραπευτικὴ του δύναμη καὶ διηγοῦνται πολλὰ γιὰ τὰ θαύματά του.

Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, διηγεῖται ὁ πρόεδρος τοῦ χωριοῦ Δασκαλάκης, κάποιος ἄγνωστος πῆγε στὸ χωριὸ καὶ ζητοῦσε πληροφορίες ἂν ὑπάρχει ὁ γνήσιος σταυρὸς καὶ σὲ τίνας τὰ χέρια βρίσκεται, γιατί αὐτὸς ποὺ βρίσκεται στὴν ἐκκλησία δὲν εἶναι ὁ γνήσιος.

sale | per la costa del Monte, si troua un sasso, che da una banda hà | un'Apertura grande, et proffonda, dalla quale non si è mai potuto | trouare il fondo, ma solo ordinariamente per tutto l'anno et ma | ssimamente più l'inuerno che l'estate, la notte F 20r quando è più oscura | si uede una lume grande non perpetua, 5 mà à modo di lampo, et di | questa non si sà, che possi esser¹. |

DICHIARATION DELE GORNE | DELLE CINQUE VERGINI

Discosto dal sudetto Casale miglia, 3, in circa sopra una

σκαται ἓνας βράχος, ποὺ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχει ἓνα μεγάλο καὶ βαθὺ ἄνοιγμα, ποὺ δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ βροῦν τὸν πάτο του. Ἀλλὰ κανονικὰ ὅλο τὸ χρόνο καὶ κυρίως τὸ χειμῶνα περισσότερο παρὰ τὸ καλοκαίρι, τὴν νύχτα ὅταν εἶναι βαθὺ σκοτάδι φαίνεται ἓνα μεγάλο φῶς, ὅχι συνεχῶς μὰ σὰν ἀστραπή. Καὶ αὐτὸ δὲν ξέρεи κανεὶς πὼς γίνεται¹.

ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΟΥΡΝΕΣ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Σὲ ἀπόσταση 3 μίλια περίπου ἀπὸ τὸ παραπάνω χωριό, πάνω σ'

¹) Ὡπως μὲ πληροφορήσε ὁ πρόεδρος τοῦ Σπηλαιολογικοῦ Κλιμακίου Κρήτης τῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρίας Ἑλευθ. Πλατάκης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ πάλι, πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ στοὺς σπηλαιολόγους βράθρο Περδίκης No 977, 1,2 χιλιόμετρα δυτικὰ τοῦ χωριοῦ Κάτω Βαρσαμόνερο Ρεθύμνου.

Παραθέτω ἐδῶ ἀφήγηση τοῦ γέροντα Ἰωάν. Γ. Καλιτσουνάκη, ἀπὸ τὸ Κάτω Βαρσαμόνερο, ποὺ ἔκανε τὸ 1962 στὸ δάσκαλο Εὐάγγ. Φουντουλάκη, ὅπως μοῦ τὴν ἀνεκοίνωσε ὁ ἴδιος κ. Ἑλευθ. Πλατάκης:

«Στὰ 1906 ἔβροσκα τὶς αἰγες μου στὸ μέρος αὐτό, ποὺ εἶναι ἰδιοκτησία μου. Ἦτανε μεσημέρι καὶ οἱ αἰγες εἶχανε σταματήσει στὴ σκιά τῶν βράχων καὶ τῶν δένδρων γιὰ νὰ ξαποστάσουν λίγο καὶ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὶς καυτερές ἀκτίνες τοῦ καλοκαιριάτικου ἡλίου. Ἐκεῖ, ποὺ καθόμουν καὶ ἔτρωγα λίγο ψωμοτύρι κάτω ἀπὸ τὴ σκιά δένδρου, εἶδα ξαφνικὰ δυνατό φλόγες νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὴ σχισμὴ, ποὺ βρίσκεται στὸ μέσα μέρος τοῦ φαραγγιοῦ. Ἐτρεξα γρήγορα γιὰ νὰ διώξω τὶς αἰγες νὰ μὴν καοῦν, νομίζοντας, ὅτι κλέφτες εἶχαν βάλει φωτιά ἀπὸ ἀπροσεξία, ψήνοντας κανένα κλεψίμι μέσα στὴ σχισμὴ. Δὲν ἐβάδισα ὅμως πολὺ καὶ οἱ φλόγες χαθήκανε. Ἐπλησίασα, ἐκοίταξα ἀπὸ τὴ σχισμὴ μέσα στὸ βράθρο μὰ δὲν εἶδα τίποτε, οὔτε στάχτη, οὔτε ξύλα ἀναμμένα οὔτε μέρος γιὰ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ σταματήσει. Μὴ μπορώντας νὰ ἐξηγήσω τί συνέβαινε, ἐσκέφθηκα, ὅτι ἦτο τὸ σημάδι μου καὶ ἔφυγα. Ἀπὸ τότε, ἂν καὶ πολλὰς φορὲς ἐπῆγα στὸ ἴδιο μέρος, δὲν ξανάδα αὐτὸ τὸ πράγμα».

Collina, si | troua una Chiesiola Antichissima, che si nomina LE Gorne delle | sante Vergini, nella qual Giesiola intrando dentro si troua un'altra | Porta, la qual risponde in un' Camerino, et nel detto si trouano, 5, | Gorne di sasso uiuo, lauorate à forza di scarpello, 5, piedi longhe | et, $2\frac{1}{2}$ larghe; Queste Gorne dicono, che erano sepolture di | queste Cinq. Vergini, le quali furono decapitate da un RE tiran(n)o, | et puoco discosto dalla ditta Chiesa, si trouano le Vestigie della | sua Città chiamata POLIS; Doue ancora al presente ui è un' | Casale, che hà il medemo Nome. Per quanta diligenza, che s'hab | bi potuto usare in questi presenti tempi per sapere il nome di quel | RE, non è mai stato possibile. |

Esse Vergini si trouano dipinte nella detta Chiesiola con la Croce | in mano, et con la Corona in testa. Et la uirtù di dette Gorne, | ancor che siano in un'luogho asciutto, ne che ui mostri segno di hu | midità, si dentro, come di fuori, tutta uia no(n) | manca d'esserui acqua | dentro; Et perche alle uolte ui uan(n)o molti per curiosità, ò deuotio | ne à uisitar questo luogho, secondo la qualità, et deuotione delle Per | sone, l'acqua, che si

ένα λόφο βρίσκεται μιὰ ἀρχαιότατη ἐκκλησοῦλα ποὺ λέγεται οἱ Γ' οὐρνες τῶν Ἀγίων Παρθένων. Μπένοντας κανένα: σὲ κείνη τὴν ἐκκλησοῦλα βρίσκεται μιὰ ἄλλη πόρτα, ποὺ ὁδηγεῖ σ' ἕνα μικρὸ δωμάτιο, μέσα στὸ ὁποῖο βρίσκονται 5 γοῦρνες στὸ ριζιμιδὸ χαρῆκι σκαλισμένες μετὰ τὸ σκαρπέλο, 5 πόδια στὸ μᾶκρος καὶ $2\frac{1}{2}$ στὸ πλάτος. Οἱ γοῦρνες αὐτὲς λένε πὼς ἦτανε τῶν πέντε αὐτῶν παρθένων, οἱ ὁποῖες ἀποκεφαλίστηκαν ἀπὸ ἕνα τύραννο βισιλιά. Σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἐκκλησία αὐτὴ βρίσκονται τὰ ἴχνη τῆς πολιτείας του, ποὺ ὀνομαζότανε Πόλις, ὅπου ἀκόμη καὶ σήμερον βρίσκεται ἕνα χωριό, ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ὄνομα. Πρῶτ' ὅλη τὴν ἐπιμέλεια ποὺ καταβλήθηκε γιὰ νὰ μάθουν τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ βασιλιά δὲν τὰ κατάφεραν.

Οἱ παρθένες αὐτὲς εἶναι ζωγραφισμένες στὴν ἐκκλησοῦλα αὐτὴ μετὰ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι καὶ μετὰ τὴν κορώνα στὸ κεφάλι. Οἱ γοῦρνες αὐτὲς, παρ' ὅλο ποὺ βρίσκονται σὲ τόπο ξηρό, καὶ οὔτε παρουσιάζεται ἴχνος ὑγρασίας, τόσο μέσα ὅσο καὶ ἔξω, ὅμως δὲν λείπει νὰ ἔχουν μέσα νερό. Πολλοὶ ἄλλοτε πήγαιναν ἐκεῖ, ἄλλοι ἀπὸ περιέργεια καὶ ἄλλοι ἀπὸ εὐλάβεια, νὰ ἐπισκεφτοῦν αὐτὸ τὸν τόπο, ἀνάλογα μετὰ τὴν

troua nelle Gorne, ò cresce in maniera, che | soprauanza esse Gorne, et' si sponde fuori, ò uero quella che si tro | ua si perde subito, et restano secche à fatto, et non si uede segno | di humidità alcuna¹. |

ιδιότητα τῶν προσώπων καὶ τὴν εὐλάβειά των· τὸ νερὸ ποὺ βρίσκεται στὶς γοῦρνες ἢ πληθαίνει τόσο ποὺ νὰ ξεχειλίζει ἀπὸ τὶς γοῦρνες αὐτὲς καὶ νὰ χύνεται ἔξω ἢ αὐτὸ ποὺ βρίσκεται χάνεται ἀμέσως καὶ ξηραίνονται τελείως καὶ δὲν φαίνεται κανένα ἴχνος ὑγρασίας¹.

¹) Μετὰ τὸ μῦθο τῶν «Πέντε Ἀγίων Παρθένων» ἔχουν γράψει ὅλοι σχεδὸν οἱ Βενετσάνοι, ποὺ ἔχουν ἀσχοληθεῖ μετὰ τὴν ἱστορία τῆς Κρήτης, παίρνοντας τὰ στοιχεῖα ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Οἱ Buon del monti (Creta Sacra, I, 17) ἀναφέρει: «...Ecclesia est, in qua quinque sepulcra antiquorum discoperta, et aquis plena sunt...».

«...Ecclesia est, iuxta quam sepulcra quinque discoperta et aqua plena videbis, in quibus egroti homines ob reverentiam illarum quinque prudentium Virginum, in quibus tenent ibi fuisse sepultae, se lavant, et ex devotione purgare videntur».

Οἱ Cornelius (Creta Sacra II, 148) περιγράφει λεπτομερέστερα τὴν ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Παρθένων: «In ea Ecclesia, per minorem januam aditus patet ad coemeterium, in quo quinque urnae sunt ex vivo marmore scalpri ictibus elaboratae, ad longitudinem quinque pedum, ad latitudinem vero duorum cum dimidio. Quinque hae urnae, ut ex traditione acceptum est, sepulcra erant quinque Sanctarum Virginum, quae sub quodam Rege Tyranno, cujus nomen ignoratur, martyrium capitis abscissione compleverunt, earumque imagines, corona redimitae crucemque manu deferentes, in Ecclesia adhuc visuntur. Quamvis autem urnae hae in arido loco sitae sint, ubi nullum proximae aquae indicium invenitur, attamen miro prodigio aquas habent: cumque a multis devotionis causa visitentur, aqua, juxta virorum pietatem et devotionem, vel redundat, et ex urnis defluit, vel decrescit, et ad ariditatem deducitur».

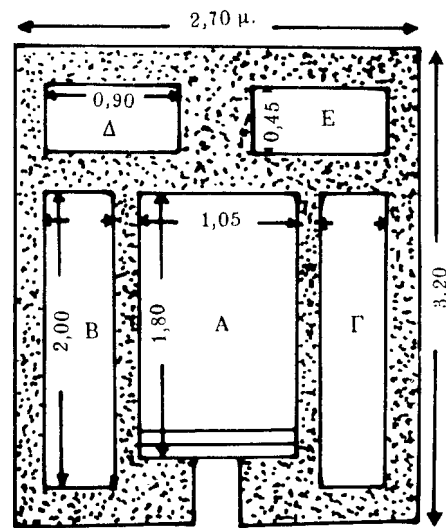
Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρει καὶ ὁ Franc. Barozzi, Descrittione dell'Isola di Creta, 1577, Fo 11, 12 τοῦ χειρογράφου ἀριθ. 384 Fonds Italien. τῆς παρισίνης Βιβλιοθήκης, καὶ ὁ M. Boschini, Isola e Regno di Candia, Venezia 1653, Fo 15, 16.

Ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ ἀσχολήθηκε εἰδικότερα μετὰ τὸ θέμα εἶναι ὁ γερμανὸς καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Δέφνερ, ποὺ ἐπισκέφτηκε τὴ Δυτικὴ Κρήτη τὸ 1918. Ὁ Δέφνερ ἐπισκέφτηκε τὶς Γοῦρνες τῶν Ἀγίων Παρθένων, μέτρησε τὶς διαστάσεις των, καὶ κατέληξε στὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ οἰκογενειακοῦ τάφου ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἡ περιγραφή του εἶναι ἐνδιαφέρουσα καὶ τὴν μεταφέρω ἐδῶ: «Κατεβαίνοντας τὴν κοιλάδα (Ροῦμα) ἐφθάσαμεν εἰς μίαν ἐκκλησοῦλα, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουν «Ἐκκλησία

Sotto al sudetto medemo Casal POLIS ui è un'Apertura F 20v

Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ Πόλις ὑπάρχει ἓνα ἄνοιγμα σὰν τὸ βα-

τῶν πέντε ἀγίων Παρθένων», ἔχει πλάτος ἐσωτερικὸν 3,50 μ. καὶ μῆκος ἐσωτερικὸν 5 περίπου μέτρων καὶ ἀκκουμπᾷ εἰς τὸν ὄρθιον βράχον. Τὸ ἱερὸν εἶναι πρὸς ἀνατολάς, ἡ πόρτα ὅμως δὲν εἶναι πρὸς δυσμάς, ἀλλὰ πρὸς μεσημβρίαν. Πρὸς δυσμάς, ὅπου ἡ ἐκκλησίᾳ ἀκκουμπᾷ εἰς τὸν βράχον, εἰς ὕψος 70 περίπου ἑκατοστῶν εἶναι εἰς τὸν βράχον ἓνα ἄνοιγμα, ποὺ ὁμοιάζει μὲ γοθρικὸν παράθυρον. Ἀναψα ἓνα κεράκι καὶ ἐφέξα μέσα. Εἶδα λοιπὸν ἓνα χώρον, βγαλμένον ἀπὸ τὸν βράχον, μὲ 5 σενόμακρες διαιρέσεις, μισογεμάτες νερό, ποὺ ἔσταζε ἀπὸ πάνω. Ἐχώθηκα μέσα, ἐπάτησα ἐπάνω εἰς τὰ τοιχάρια καὶ ἐμέτρησα. Ὁ χώρος ἔχει πλάτος 2,70 μ., μᾶκρος 3,20 καὶ ὀλικὸν ὕψος 1,80. Αἱ διαιρέσεις ἔχουν βάθος 0,90 μ. Μὲ λίγα λόγια ἀπὸ τὰ 5 διαμερίσματα τὸ Β καὶ τὸ Γ εἶναι τάφοι διὰ μεγάλους, τὸ Δ καὶ τὸ Ε τάφοι διὰ παιδιὰ. Ὁ χώρος Α ἦτο προσωρισμένος διὰ τοὺς ζωντανούς, ὅταν ἤρχοντο καὶ ἔκαμναν σπονδὰς. Ἐχομεν λοιπὸν μπροστά μας ἓνα οἰκογενειακὸν τάφον ἀρχαῖον. Τώρα θὰ σὰς εἰπῶ, ποῖαν σχέσιν ἔχει τὸ ἐκ-

Σχεδιάγραμμα τῶν γουρνῶν τῶν «Ἀγίων Παρθένων». (Μ. Δέφνερ, Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις κλπ. σελ. 71).

ρος εὕρηκεν ἓνα παλαιὸν χειρόγραφο, καὶ εἰς αὐτὸ εἶναι γραμμένο πὺς στὲς 18 Ἰουνίου (τὸ ἔτος ἔλειπε) πέντε παρθένοι αὐτῆς τῆς πόλεως (ἀγνωστον, ἀν ἐλέγετο τότε Λάππα ἢ Γαῖδουρόπολις) ἀπέθαναν ἀπὸ μαρτυρικὸν θάνατον. Τὸ χειρόγραφον ἔγραφε καὶ τὰ ὀνόματά των: ἐλέγοντο Θέκλα, Μαριάμνα, Αἰναθά, Μάρθα, Μαρία. Εἶπε, λοιπὸν, ὁ καλόγερος, πὺς δὲν πρέπει πλέον τὸ πανηγύρι νὰ γίνεται τὴν Τρίτην τοῦ

κλησιδάκι τῶν «5 ἀγίων Παρθένων» μὲ αὐτὸν τὸν τάφον οἰκογενείας εἰδωλολατρῶν. Ὅταν πρὸ πολλῶν ἐτῶν, πρῶτος ἴσως ἀπὸ ὅλους τοὺς τάφους τοῦ Ρούματος, ἀνεκαλύφθη τυχαίως αὐτὸς ὁ τάφος μὲ τὰς 5 διαιρέσεις, οἱ χωριάται μὲ τὴν θρησκευτικὴν των ἀπλοϊκότητα ἐπίστευαν, πὺς εἶχαν εὑρεῖ τοὺς τάφους πέντε ἀγίων παρθένων, ποὺ χάριν τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ Ρωμαίων ἀπέθαναν μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ παπᾶδες, ἐννοεῖται, δὲν εἶχαν καμμίαν ἀντίρρηση! Οἱ χωριάται ἔκτισαν ἀπ' ἐξω ἀπὸ τοὺς τάφους ἓνα ἐκκλησιδάκι καὶ ἐώρταζαν τὴν μνήμην αὐτῶν τῶν 5 ἀγίων Παρθένων χρόνια πολλὰ τὴν Τρίτην τοῦ Πάσχα.

Ἐτυχεν ὅμως ἓνας καλόγηρος ἀπὸ τὴν Ἀργυρούπολιν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, καὶ ὅταν ἀπ' ἐκεῖ ἐγύρισε ξεσκολισμένος, ἔφερε τὸ σπουδαῖο μαντάτο, πὺς στὸ Ἅγιον Ὅρος

come di | una botte, doue caminando in dentro per quella, per spatio di 1/2 miglio | si troua una Fonte grossa di grandissima quantita d'acqua, et uien | fuori per la medesima bocca, della quale macinano 7, Molini. |

Trouasi appresso il Casal Mille done sotto la Jurisdiction del Castel | Millopottamo, nel Territorio della Città di Retthimo, una SPEL | LONCA lontana dal detto Casale per un miglio e mezzo, à piè | d'un Monte, l'ingresso della quale penetriando in dentro passi, 50, | et nell'andar giù al basso, si troua un Pila- | stro, che pare una Colon | na grossissima, et ariua fino al Colmo di detta Spelonca, et pare | che sostenghi detto Colmo, et mostra per la longhezza del tempo, che | sia stata fatta dalle sco-

ρέλι. Περιπατώντας κανεῖς μέσα στὸ ἄνοιγμα αὐτὸ σὲ βάθος 1/2 μίλι βρίσκει μιὰ μεγάλη πηγὴ μὲ ἄφθονα νερά, ποὺ χύνονται ἔξω ἀπὸ τὸ ἴδιο στόμιο. Μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ κινοῦνται 7 μύλοι.

ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΕΛΙΔΟΝΙ

Κοντὰ στὸ χωριὸ Μελιδόνι, στὴν περιφέρεια τοῦ Καστελίου Μυλοποιάμου τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ρεθύμνου, βρίσκεται ἓνα σπήλαιο, μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ ἐνάμισι μίλι, στοὺς πρόποδες ἐνὸς βουνοῦ. Ὅταν περάσει κανεῖς τὴν εἰσόδὸ τοῦ 50 βήματα μέσα, πηγαίνοντας πρὸς τὰ κάτω, βρίσκει μιὰ παραστάδι, ποὺ μοιάζει σὰν μιὰ κολόνα πολὺ χοντρή, ποὺ φτάνει μέχρι τὴν κορυφὴ τοῦ σπηλαίου αὐτοῦ καὶ φαίνεται σὰν νὰ ὑποβιστάζει τὴν κορυφὴ αὐτὴ καὶ δείχνει ὅτι μὲ

Πάσχα ἀλλὰ στὲς 18 τοῦ Θεριστή. Κι ἔτσι γίνεται τώρα.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ τάφος οἰκογενείας εἰδωλολατρῶν τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς ἔγινε προσκύνημα πέντε χριστιανῶν μαρτύρων». (Βλ. Μιχ. Δέφνερ, Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Λυτικὴν Κρήτην, Ἀθήναι, σελ. 70 ἔξ).

Ὅπως μὲ πληροφόρησε ὁ Ἐλευθ. Πλατάκης, ἄλλοτε γυμνασιάρχης στὸ Ρέθυμνο, ἡ παράδοση τῶν Ἀγίων Πέντε Παρθένων σώζεται καὶ σήμερον στὴν Ἀργυρούπολη, ἀλλὰ παραποιημένη, ὡς συνήθως. Ἡ παράδοση αὐτὴ λέει, ὅτι οἱ Παρθένοι παραδόθηκαν ἀπὸ ἑλληνα ἱερεῖα στὸν πασὰ τῆς περιφέρειας καὶ ἀποκεφαλίστηκαν. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο βράδυ κρεμάστηκε ἀπὸ τὸν πασὰ καὶ ὁ προδότης παπᾶς, ὅπως εἶχαν προείπει οἱ Παρθένοι. Στους τάφους των ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ἄναβε μόνο του φῶς.

Σχετικὰ βλ. καὶ R o b. P a s h l e y, Travels in Crete, vol. I, p. 88.

lature, et stillare delle acque, la qual tutta | dalla cima, fin al fondo è fatta all'intorno di bellissime Soaze, tutte | à linea, come se da un'famosisso Maestro, ò Architetto fossero state | Ordinate, et ancora si uedono in qualche parte di esse soaze fresche | et fra(n)gibili per il colare delle dette acque, le quali non sono ancora | congelate, ne impetrite à quella perfettione, che sono ancora | congelate, ne impetrite à quella perfettione, che sono le altre. |

In alcuni altri luoghi ancora d'essa Spelonca si trouano Colonne | picciole in forma di Piramidi, et alcune altre di, 5, ò 6, brazza, | più, ò meno, le quali più che uan(n)o alzandosi nelle sumità sono pon | tite, et dal Cielo detta Spellonca nascono altre all'opposito, grosse | di sopra, et nel fine pontite, quasi perpendicolari sopra quelle, che | son in terra, ui sono alcune, che dalla parte di sopra con quelle di | sotto si toccano; Vedesi ancora qualche goccia d'acqua stillata, et | così di tal sorti di materia n'è piena la detta Spelonca. |

Segue più oltre caminando, et si troua un'luogho strettissimo à mo | do d'un'pertuso, per il quale non può, andar più

τὴν πολυκαιρία ἔγινε ἀπὸ τὸ στάλαγμα τοῦ νεροῦ. Ὀλόκληρη, ἀπὸ τὴν κορυφή ὡς τὴ βάση, ἔχει γύρω τριγύρω ωραιότατα κρύσα, ὅλα στὴ γραμμή, σὰν νὰ τὰ ἔφτιασε ἓνας διασημώτατος τεχνίτης ἢ ἀρχιτέκτονας. Σὲ μερικὰ μέρη τῆς κολόνας αὐτῆς φαίνονται τέτια κρύσια φρεσκοκαμωμένα καὶ εὐθραστα, ἀπὸ τὶς σταγόνες τοῦ νεροῦ, ποὺ δὲν ἔπηξε ἀκόμη καὶ δὲν ἀπολιθώθηκε, στὴν τελειότητα ποὺ εἶναι τὰ ἄλλα.

Σὲ μερικὰ ἄλλα μέρη τοῦ Σπηλαίου αὐτοῦ βρίσκονται μικρὲς κολόνες, σὲ σχῆμα πυραμίδας καὶ μερικὲς ἄλλες 5 ἢ 6 μπράτσα (πῆχες) περισσότερο ἢ λιγότερο. Ὅσο ψηλώνουν ὀξύνονται στὴν κορυφή καὶ ἀπὸ τὸ θόλο τοῦ σπηλαίου γεννοῦνται ἄλλες ἀντίθετα, χοντρὲς ἐπάνω καὶ στὸ τέλος τους μὲ αἰχμή, σχεδὸν κάθετες ἐπάνω σὲ κείνες ποὺ εἶναι χάμαι. Ὑπάρχουν μερικὲς ποὺ ἐνώνονται οἱ ἀποπάνω μὲ τὶς ἀποκάτω. Φαίνονται ἀκόμη μερικὲς σταγόνες νεροῦ ποὺ στάζουν καὶ ἔτσι, τέτοια πράγματα εἶναι γεμάτο τὸ σπήλαιο αὐτό.

Προχωρώντας κανένας βρίσκει ἓνα μέρος πάρα πολὺ στενό, σὰν μιὰ τρύπα, ἀπὸ τὴν ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ περάσει παρὰ ἓνας ἀνθρώπος. Ἔτσι κατεβαίνοντας ἀπὸ κρημνοὺς σκοτεινοὺς, περπατώντας μὲ

d'un'huomo alla | uolta, et così d'esscendendo per alcuni Grebani oscurissimi, si che ca | minando con torzi per spatio di passi, io, al fine de quali ui è un' | altra Spellonca; longha, et molto largha, piena di quella sorte di | Colonne: Ma in particolare poi ui è una Statua di donna la qua | le tiene una Cretura in braccio, che pare fatta à mano, così della | prima, come della seconda Spellonca, et di sotto il Colmo, ui sono | attaccate di quelle colature congelate, et impetrite, che paiono | Vesti, Habiti, et molte altre cose simili, che ueramente fan(n)o | un'Marauiglioso uedere¹. |

πυρσούς, σὲ ἀπόσταση 10 βημάτων, συναντᾷ ἓνα ἄλλο σπήλαιο, μακρὸ καὶ πολὺ φαρδύ, γεμάτο ἀπὸ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τὶς κολόνες. Μὰ ἰδιαίτερα ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα ἄγαλμα γυναικείας, ποὺ κρατᾷ στὸ γέρι ἓνα πλᾶσμα, ποὺ φαίνεται σὰν νὰ ἔχει γίνει μὲ τὸ χέρι. Ἔτσι καὶ στὸ πρῶτο καὶ στὸ δεύτερο σπήλαιο, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο εἶναι κολλημένοι σταλακτίτες ποὺ φαίνονται σὰν μανδύες, σὰν ροῦχα, καὶ ἄλλα παρόμοια πράγματα, ποὺ ἀληθινὰ δίδουν μιὰ μεγαλοπρεπὴ θέα¹.

¹) Πρὶν ἀπὸ τὸ Βασιλικάτα πολλοὶ Βενετσάοι ἔχουν γράψει πολλὰ γιὰ τὸ Σπήλαιο τοῦ Μελιδονιοῦ, ποὺ ἀσφαλῶς εἶχε ὑπόψει του ὁ Βασιλικάτα Ἡπιο παλιὰ γνωστὴ περιγραφή εἶναι τοῦ F r a n c. B a r o z z i, (Descrittione dell'Isola di Creta, 1577, Bibliot. Nationale, Paris, Manuscripts, Fonds italiens, 384, fo 7v). Ὁ Barozzi ἀναφέρει, ὅτι τὴν παλιὰ ἐποχὴ τὸ σπήλαιο τοῦ Μελιδονιοῦ ἦταν ναὸς ἀφιερωμένος στὸν Ἑρμῆ. Ἀριστερὰ στὴν εἴσοδο τοῦ σπηλαίου ἦταν σκαλισμένη στὸ βράχο μιὰ ἐπιγραφὴ δωδεκάστιχη, μὲ ἐλληνικὰ γράμματα, ποὺ ἔλεγε, ὅτι κάποιος Σαλούιος εἶχε κάμει τάξιμο καὶ ἐρχόταν κάθε χρόνο μὲ τὴ γυναῖκα του, ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ πρόσφερε θυσία στὸν Ἑρμῆ. Μὰ ἡ γυναῖκα του ἀπέθανε, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦλθε τὸ χρόνο ἐκεῖνο ἦλθε τὸν ἐπόμενο καὶ ἔκαμε διπλὴ θυσία.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτὴ, ποὺ δὲν φαίνεται σήμερα, ἴσως ἔχει καταχωστεῖ, ἔχει δημοσιευτεῖ ἀπὸ τὴν M a r g h e r i t a G u a r d u c c i στὸ Corpus Inscriptiones Creticae, Roma 1939, p. 303.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ Berozzi ἔχει γράψει στὴν ἔκθεσή του γιὰ τὸ σπήλαιο καὶ ὁ Leonardo Quirini τὸ 1595. Ἀπὸ αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἀντλεῖ τὶς πληροφορίες του καὶ ὁ Βασιλικάτα.

Σχετικὰ μὲ τὸ σπήλαιο τοῦ Μελιδονιοῦ βλ. Ἀ ν ν α ς Π ε τ ρ ὸ χ ε ι λ ο υ, Τὸ Σπήλαιο τοῦ Μελιδονίου Κρήτης, στὸ Δελτίον τῆς Ἑλλ. Σπηλαιολ. Ἑταιρίας τεῦχος 3, 1965, σελ. 61—71, ὅπου καὶ κάτοψη, φωτογραφίες καὶ ἡ σχετικὴ μὲ τὸ σπήλαιο βιβλιογραφία, καὶ P. F a u r e, Fonctions etc. passim.

Σχετικὰ μὲ τὴ νεότερη ἡρωικὴ ἱστορία τοῦ σπηλαίου βλ. κυρίως τὸν R. P a s h l e y, Travels in Crete, London 1837, vol. I, p. 127, ποὺ τὸ ἐπι-

100 Galee, et | uen(n)e alla parte di Ponente, di doue gionto al Castello Chissamo, | et sbarcatosi n'hebbe la Vittoria, et Ridotto il Regno alla prima | deuotione, fece morire quanti puotte hauer nelle mani, et li resta(n)ti | furono fatti Villani Schiaui, et signoreggiati per tali, diuidendoli | per tutto il Regno, Questi tali poi da Barbari, che prima s'adima(n) | dauano furono chiamati Parici, et per conseguenza li figliuoli, | et Descendenti da essi. |

Doppo passato alquanto tempo, che il Regno uenne in Compreda | al Sermo Dominio Veneto, il qual ne fece diuisione, come quì | sotto si dichiara. |

Li detti Parici natiui dalli Barbari furono diuisi, et separati, | à tutte le Cauallarie 25 ad ogn'una, et era tanta l'Autorità | concessa alli Padroni di quelli, che poteuano liberamente detti | Parici à suo beneplacito uenderli fuori dell'Isola; Ma poi fù pre | sa parte, che non si potessero uender fuori, et se alcuno li uole | ua uendere gli conueniua darli nel Regno per Marcelli, 100, | l'uno, et questi tali dimandauansi di poi Parici Gratificati. |

ἀνεχθεῖ μιὰ τέτοια προσβολή, ἀρμάτωσε 100 γαλέρες καὶ πῆγε ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος, ὅπου ἀποβιβάστηκε στὸ Καστέλι Κισάμου, καὶ νίκησε καὶ ξανάφερε τὸ Βασίλειο στὴν προηγούμενη ὑπακοή, καὶ διάταξεν νὰ σκοτώσουν ὅσους μπόρεσαν νὰ πιάσουν. Οἱ ὑπόλοιποι ἔγιναν βιλάνοι, σκλάβοι, καὶ τοὺς διοίκησαν σὰν τέτοιους, μοιράζοντάς τους σ' ὅλο τὸ Βασίλειο. Αὐτοὶ ποὺ ὀνομαζόταν πρὶν Βάρβαροι, ὀνομάστηκαν Πάροικοι, ὥς καὶ τὰ παιδιά τους καὶ οἱ ἀπόγονοί τους.

Ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὸν καιρὸ, τὸ Βασίλειο μετὰ τὴν ἀγορὰ πέρασε στὴν κυριαρχία τῆς Γαληνότατης Βενετίας, ἡ ὁποία τὸ μοίρασε, ὅπως περιγράφεται ἐδῶ παρακάτω.

Οἱ παραπάνω πάροικοι, ἀπόγονοι τῶν Βαρβάρων, μοιράστηκαν καὶ χωρίστηκαν σ' ὅλες τὶς καβαλαρίες, 25 στὴν καθεμιὰ. Ἡ ἐξουσία ποὺ παραχωρήθηκε στοὺς κυρίους τους ἦταν τέτοια, ποὺ μπορούσαν ἐλεύθερα κατὰ τὸ γούστο τους νὰ πουλήσουν τοὺς πάροικους αὐτοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ νησί. Μὰ ἔπειτα ἀρβήθηκε ἀπόφαση νὰ μὴ μποροῦν νὰ τοὺς πουλοῦν ἔξω, καὶ ἂν κανένας ἤθελε νὰ τοὺς πουλήσει ἔπρεπε νὰ τοὺς δώσει στὸ Βασίλειο μέσα, ἕκατὸ μαρκέλες τὸν ἕνα. Οἱ τέτοιοι λεγότανε ἔπειτα πάροικοι ἀπελεύθεροι.

Doppo passato tempo ancora, uen(n)ero alcuni altri Forestieri dalle | Isole Circonuicine dell'Arcipelago, et ciò per esser sicuri, perche | erano corseggiati da Barbari, et questi tali paghauano alla Serma | Sigria un Marcello¹ per Persona all'anno, Di poi passò parte di | farne paghare, 2. Da doue Nati sono quelli, che si chiamano | Parici, Comuni, cognominati in Greco Mes-sites. |

Con la longhezza del tempo li sudetti Parici, dalli Proprij loro | Padroni furono fatti liberi dal obligho, et servitù loro, li restanti | poi furono liberati dall'Eccmo Sigr Iacomo Foscari², che fù già | Prouedre Gnal in questo Regno.

Nel Mille 214³, uscì di Genoua un'huomo di bassa Conditi-

Ἀφοῦ πέρασε κι ἄλλος καιρὸς ἀκόμη ἤλθανε κάμποσοι ἄλλοι ξένοι ἀπὸ τὰ γύρω νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους, γιὰ νὰ εἶναι ἀσφαλισμένοι, ἐπειδὴ οἱ Βάρβαροι τοὺς κούρσευαν. Αὐτοὶ πληρώναν στὴν Γαληνότατη αὐθεντία ἕνα μάρκελο¹ καθέννας τὸ χρόνο. Ἐπειτα ἀποφασίστηκε νὰ πληρώνουν δυό. Ἀπ' αὐτοὺς γεννήθηκαν ἐκεῖνοι ποὺ ὀνομάζονται Κοινοὶ Πάροικοι, ποὺ τοὺς ὀνομάζουν στὰ Ἑλληνικὰ Μεσίτες. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ πάροικοι αὐτοὶ λευτερώθηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κυρίους τους, ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὴ δουλεία τους. Οἱ ἄλλοι λευτερώθηκαν ἔπειτα ἀπὸ τὸν ξεροχότατο κ. Ἰάκωβο Φοσκαρίνι², ποὺ ὑπῆρξε Γενικὸς Προβλεπτὴς σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο.

Στὰ 1214³, βγῆκε ἀπὸ τὴν Γένοβα ἕνας ἀνθρώπος ταπεινῆς κα-

¹⁾ Ἡ μαρκέλα ἦταν ἀσημένιο νόμισμα βενετσάνικο, ποὺ ἔκοψε ὁ δόγης Niccolò Marcello (1473-4), ἀξίας 0,50 λιρ.

²⁾ Ἀντίγραφο τῆς σπουδαιότατης ἐκθεσης τοῦ σοφοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ Jacomo Foscari² ἔχω καὶ ἐλπίζω νὰ δημοσιευτεῖ σὲ τόμο τῶν Μνημείων τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας.

³⁾ Ἀσφαλῶς ἡ χρονολογία 1214 εἶναι λανθασμένη. Ὁ γενοβέζος πειρατὴς Enrico Pescatore, κόμης τῆς Μάλτας, ἀποβιβάστηκε στὴν Κρήτη τὸ 1206 (βλ. G. Gerola, Monumenti ecc. vol. I, op. cit., p. XXXIX) καὶ τὸ 1211 ἀποχώρησε, ὕστερα ἀπὸ συνθήκη μὲ τοὺς Βενετσάνους. Σχετικὰ μὲ τὴν κατοχὴ τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Γενοβέζους βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ Gius. Gerola, La dominazione Genovese in Creta, (Atti dell' Accademia degli Agiati, serie III, vol. VIII, fasc. 2, Rovereto 1902).

one | nominato Enrico Bassano¹, ritrouandosi Costui una Naue
(come | huomo Valoroso) si risolse di uedere il suo destino, et
sciolte le | uele al Vento, messosi nelle mani di Colei, che la
Mortal ruota | possiede; non passò molto, che combattendo con
una Naue Pisana | et portandosi ualorosamte la prese, doue per
tal Vittoria scome(n)zò | a farsi alquanto più Potente, et Presa-
go della sua Fortuna, se ne | andaua uaghando, doue di nuouo
incontratosi in una Naue Vene | tiana medemamte la prese, et
per la Vittoria, che Costui si trouaua | hauer Conseguita, comin-
ciò à sperare cose Maggiori, et andatose | ne à Malta si fornì di
Gente, et Vittouaglia, et se ne uenne alla | uolta di Candia, doue
gionto che fù detto Enrico co la solita sua for | tuna, et Valo-
re, et con l'aiuto de Genouesi prese una gran parte | di questo
Regno, con l'aiuto de Villani del Territorio della Canea, | et in-
sieme con quelli della Sfaccchia², che s'erano fatti Ribelli, et dop-
po | costui con tal acquisto fece fabricare alquanti Castelli nel

ταγωγής, πού τὸν λέγανε Ἐρρίκο Μπασάνο¹. Τοῦτος βρῆκε ἓνα κα-
ράβι (σὰν ἀνδρείος ἄνθρωπος) κι ἀποφάσισε νὰ δεῖ τὴν τύχη του.
Ἀπλωσε τὰ πανιά στὸν ἄνεμο, καὶ πῆγε στὰ χέρια Ἐκείνου, πού
κρατεῖ τὸ θανάσιμο τροχό. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἐπολέμησε
μὲ ἓνα πλοῖο ἀπὸ τὴν Πίζα, πού μὲ τὴν ἀντρεία του τὸ κυρίεψε. Μὲ
τὴ νίκη αὐτὴ ἄρχισε νὰ γίνεται πιὸ ἰσχυρὸς καὶ μάντεψε τὴν τύχη
του. Πήγαινε περιπλανώμενος, ὅπου ξανασυναντήθηκε μὲ ἓνα βενε-
τσάνικο πλοῖο. Τὸ κυρίεψε κι αὐτό. Μὲ τὴ νίκη αὐτὴ ἄρχισε νὰ ἐλ-
πίζει μεγαλύτερα πράγματα. Πῆγε στὴ Μάλτα, πῆρε πληρώματα καὶ
ζωοτροφές καὶ ἔβαλε πλώρη πρὸς τὴν Κρήτη. Ἀφοῦ ἔφτασε ἐκεῖ ὁ
Ἐρρίκος αὐτός, μὲ τὴν συνηθισμένη τύχη του καὶ ἀντρεία καὶ μὲ τὴ
βοήθεια τῶν Γενοβέζων, κατάλαβε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ Βασιλείου
αὐτοῦ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν βιλάνων τῆς περιφέρειας τῶν Χανίων καὶ
μαζὶ μὲ τοὺς βιλάνους τῶν Σφακιῶν, πού εἶχαν ἐπαναστατήσῃ². Ὑ-
στερα ἀπὸ τὴν κατάκτηση αὐτὴ ἔχτισε κάμποσα φρούρια στὸ ἐσωτερικὸ
καὶ στὰ παράλια τοῦ Βασιλείου, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ κυριαρχήσει καὶ

¹) Στὶς γνωστὲς πηγὲς ἀναφέρεται Enrico Pescatore. (βλ. προηγούμενη σημείωση).

²) Βλ. Ν. Κ. Ζουδιανό, Ἱστορία τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1960, σ. 56.

Corpo, | et recinto del Regno per puotersene preualere nelli suoi
bisogni, | et saluarsi dalle Forze della Serma Signoria di Vene-
tia. |

Il Primo Castello fù Mirabello, et poi Maluesin, Bonifatio,
Castel | Nuouo, Beluedere, Padiada, et Castel Temene¹. |

DODICI NOBILI MANDATI DA VENA |
LI QUALI DIVISERO TUTTO IL REGNO |
IN QVATTRO PARTI |

Hauta la Nuoua del Danno riceuto da questo Enrico Ge-
noue | se, subito la Serma Signoria spedì Iacomo da Cà Baseio
Valoro | sissimo Capitano da Mare, il quale uscito fuori di Ve-
netia con l' | Armata di 32, Galee, et otto Naui, s'incontrò per
uiaggio in Le | on² Genouese uechio Corsaro Nemico de Veneti-
ani, doue combattendo | fù preso, et per Com(m)andamento del
Proueditor fù impiccato, et si | presero, 12, Galee, et Cinque
Nauì, et doppò se ne uenne, nel Regno, | à fine di recuperare
il perduto, doue gionto, doppo un'lungo guerreg | giare, detto

νὰ ἀντεπεξέλθῃ στὶς ἀνάγκες του καὶ νὰ προστατεύθῃ ἀπὸ τὶς δυνά-
μεις τῆς Γαληνότητος Αὐθεντίας τῆς Βενετίας. Τὸ πρῶτο Καστέλι
ἦταν τὸ Μεραμπέλο κι ἔπειτα τὸ Μονοφάτσι, τὸ Καινούργιο, τὸ
Μπελβεντέρε, ἡ Πεδιάδα καὶ τὸ Τέμενος¹.

ΔΩΔΕΚΑ ΕΥΓΕΝΕΙΣ, ΑΠΟΣΤΑΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΝΕΤΙΑ,
ΜΟΙΡΑΣΑΝ ΟΛΟ ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΑ ΜΕΡΗ

Ἀφοῦ ἔφθασε ἡ εἶδηση γιὰ τὴ ζημιὰ πού ἔκαμε αὐτὸς ὁ γενοβέ-
ζος Ἐρρίκος, ἀμέσως ἡ Γαληνότητ Σινιορία, ἔστειλε τὸν Ἰάκωβο
ἀπὸ τὸν οἶκο Baseio, ἀνδρειότατον ἀρχιναύαρχο, ὁ ὁποῖος ἔφυγε
ἀπὸ τὴ Βενετία μὲ στόλο ἀπὸ 32 γαλέρες καὶ 8 νάβες. Στὸ ταξίδι
συναντήθηκε μὲ τὸν γέρο γενοβέζο κουρσάρο Λεόν², ἐχθρὸ τῶν Βε-
νετῶν μὲ τὸν ὁποῖο ἐναντιώθηκε καὶ τὸν συνέλαβε καὶ μὲ διαταγὴ τοῦ
Προβλεπτῆ τὸν κρέμασε. Κυριεύτηκαν 12 γαλέρες καὶ 5 νάβες. Ἐ-
πειτα ἦλθε στὸ Βασίλειο μὲ σκοπὸ νὰ ἀνακτήσῃ τὰ χαμένα. Ὑστερα
ἀπὸ μακροχρόνιες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ὁ παραπάνω Ἐρρίκος ἀπο-

¹) Ὁ Ξανθοῦ δίδης (Ἑνετοκρατία κλπ. op. cit. 6) ἀναφέρει ὅτι ὁ
Pescatore ἔχτισε 14 ἢ 15 φρούρια στὴν Κρήτη.

²) Λεὼν Βετράνος. (Βλ. Ξανθοῦ δίδης, Ἑνετοκρατία κλπ. σ. 6 καὶ Ν.
Ζουδιανό, Ἱστορία κλπ. op. cit. σ. 54).

Enrico si rissolse con certe conuentioni et Patti di ren | dere
ogni cosa; fatto dunque l'acquisto, et uenuto il Regno in pot |
ter della Serma Sigria ne hebbe il pacifico Dominio, et l'Illmo
et Eccmo | Senato ui mandò Subito Iacomo Tiepolo, huomo per
prudenza, et | per auttorità Illmo, et fù il primo, che in Candia 5
hauesse il Reg | gimento Ducale, et uedendo l'inconstanza de
Candiotti pru | dentisste deliberò di mandarui una Colonia, et,
per fermarlo meglio | alla sua Deuotione, ui mandò Nobili, et F^o 23r
Populari, soldati à piedi, | et à Cauallo, et diuise frà loro per
raggion di Feudo, li Casali, | et luoghi con li Territorii di es- 10
si, et cosi fecero il Regno di Candia | in Colonnia, et furono man-
dati à questo Effetto 12, Prudentissimi | Nobili, i quali diuisero
il Regno in, 4, parti nel modo, che qui | sotto si dirà. |

DICHIARATION DELLE CAVALLA-
RIE, SERVENTARIE, ET CARATTI, |
CON IL SVO DISCORSO |

15

La Prima Parte come Republica Religiosissima diede à Mini-
stri | d'Iddio, cioè Arciuescouato, Patriarcato, Abadia di Borgo-

φάσις, με κάτι συμφωνίες καὶ συνθήκες, νὰ τὰ ἀποδώσει ὅλα. Ἀ-
φοῦ ἔγινε, λοιπόν, ἡ ἀγορὰ καὶ τὸ Βασίλειο ξαναγύρισε στὴν ἐξου-
σία τῆς Γαληνότητος Σινιορίας, ἔγινε κτήση τῆς καὶ ἡ ἐξοχότατη
Γερουσία ἔστειλε ἐκεῖ τὸν Ἰάκωβο Τιέπολο, λαμπρότατο ἄνθρωπο,
γιὰ τὴ φρόνησή του καὶ τὴν ἰκανότητά. Ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ποὺ ἀ-
νέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ Δούκα. Βλέποντας τὴν ἀστάθεια τῶν Κρητι-
κῶν, ἀποφάσισε φρονιμότητα νὰ σταλεῖ ἐκεῖ μιὰ ἀποικία καὶ γιὰ νὰ
τὴ στεριώσει καλύτερα στὴν ὑποταγή του, ἔστειλε ἐκεῖ εὐγενεῖς καὶ
λαϊκοὺς, στρατιῶτες πεζοὺς καὶ καβαλάρηδες καὶ μοίρασε μεταξὺ τους
σὰν φέουδα τὰ χωριά καὶ τοὺς τόπους μετὰ τὴς περιφέρειές τους. Ἔ-
τσι ἔκαμαν τὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης ἀποικία καὶ ἔστειλαν γι' αὐτὸ τὸ
σκοπὸ 12 φρονιμότετους εὐγενεῖς, ποὺ μοίρασαν τὸ Βασίλειο σὲ τέσ-
σερα μέρη, ὅπως θὰ ἀναφέρω παρακάτω.

ΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΑΒΑΛΑΡΙΕΣ, ΤΙΣ ΣΕΡΒΕΝΤΑΡΙΕΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΡΑΤΙΑ

Σὰν Δημοκρατία θεοσεβέστατη τὴν πρώτη μερίδα τὴν ἔδωσε στοὺς
λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ στὴν Ἀρχιεπισκοπή, στὴν Πατριαρ-
χία, στὸ Ἀββαεῖο ν τὶ Μ πο ρ γ κ ό ν ι α, σὲ ἐπισκοπές, σὲ κανονι-

gna | Vescouati, Canonicati, Prebende, et altri Benefittij. Li qu-
ali | in tutti sum(m)ano Cauallarie Numo 25.

La Seconda Parte tiene per sè che sono l'Affittaggioni di Ca-
mera, | per le quali ciascheduno, che possiede, è in obligo pa-
ghar in Essa | quanto per li libri si uede, et queste parimente sono
Caualle 25 | . 5

La terza Parte diede alli detti Nobili feudati, et diuise frà
loro | per raggion di feudo i Casali, come Cauallieri, et Soldati,
con obli | gho, che ogn'uno tenghi li suoi Cavalli per la sua Ca-
rattada, et | tutta detta terza Parte fa Cauallarie . No 394 |

La quarta Parte fù data in mano di alcuni Greci dalla Parte 10
| di Retthimo Nominati Arcondopuli; A questi è stato conces-
| so per suoi Benemeriti, i quali non mostrano Guarnigione
al | cuna et fanno Cauallarie Numo 35. |

A tale che computando le Cavallarie della Chiesa, della Ca- F 23v
| mera, et di Nobili Feudati fan(n)o in tutto Caualle Numo 479. | 15

La Città di Candia, et Settia, Perche Settia mostra li suoi |

κάτα, σὲς μόνιμες ἐπιχορηγήσεις καὶ στ' ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώμα-
τα. Ὅλα συμποσοῦνται σὲ καβαλαρίες (ἵπποτικά φέουδα) . . ἀριθ. 25.

Τὸ δεύτερο μέρος κράτησε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ της, ποὺ εἶναι τὰ κτή-
ματα ποὺ νοικιάζει τὸ Δημόσιο Ταμεῖο, ποὺ ὅποιος τὰ νοικιάζει εἶ-
ναι ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνει στὸ Ταμεῖο αὐτὸ ὅσο φαίνεται στὰ
βιβλία. Οἱ καβαλαρίες αὐτὲς εἶναι ἐπίσης 25.

Τὸ τρίτο μερίδιο ἔδωσε στοὺς παραπάνω εὐγενεῖς φεουδάρχες καὶ
μοίρασε μεταξὺ τους σὰν φέουδα τὰ χωριά, σὰν Καβαλάρηδες καὶ στρα-
τιῶτες, μετὰ τὴν ὑποχρέωση νὰ συντηρεῖ ὁ καθένας τὰ ἄλογά του γιὰ
τὴν ὑποχρέωση τοῦ μεριδίου του. Ὅλο τὸ τρίτο αὐτὸ μερίδιο εἶναι
καβαλαρίες 394.

Τὸ τέταρτο μερίδιο δώθηκε σὲ χέρια μερικῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ
μέρος τοῦ Ρέθυμνου, ποὺ ὀνομαζότανε Ἀρχοντόπουλοι. Σ' αὐτοὺς
παραχωρήθηκε γιὰ τὴς εὐεργεσίες τους. Αὐτοὶ δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ
διατηροῦν ἄλογα. Τὸ μερίδιο αὐτὸ εἶναι καβαλαρίες 35

Ἔτσι, ἀθροίζοντας τὴς καβαλαρίες τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Δημοσίου
Ταμείου καὶ τῶν εὐγενῶν φεουδάρχων γίνονται συνολικὰ καβαλα-
ρίες 479

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα καὶ τῆς Σητείας, γιὰτὶ ἡ Σητεία παρουν-

Caualli in Candia, et sono Cauallarie no 234. |
 La Città della Canea Cauallarie no 96 |
 La Città di Retthimo Cauallarie no 64 |
 Vna Caualla di Candia, et Settia, sono Seruentarie . . 6, |
 Vna Seruentaria è caratti 24 | 5
 La Cauallaria di Rettimo, è simile à quella di Candia, ma
 la | Cauallaria della Canea è differente dalle altre Città. |
 Vna Seruentaria grande fa caratti 6, Vna Seruentaria piccola |
 Caratti 4, Seruentarie 4, grandi fan(n)o una Cauallaria. |
 Ma per Ordine dell' Eccmo Sigr Prouedre Gn(n)al Foscari ni fù
 regolata | detta Cauallaria secondo le altre Città. | 10

DISCORSO

Da Alcuni Capitani Periti nelle Guerre, è stato Discorso,
 che | il Regno di Candia non si possi bene, et perfettamente
 diffendere | se non con buon' Numo di Caualleria; (come in ef-
 fetto è uero) massi | me alli Posti delle Marine, si che stante 15
 questa deliberatione fà | bisogno discorrere, se la Cauallaria te-

σιάζει τὰ ἄλογά της στὸν Χάντακα, ἔχουν καβαλαρίες . . . 234
 Ἡ πόλη τῶν Χανιωῶν καβαλαρίες 96
 Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου καβαλαρίες 64
 Μία καβαλαρία τοῦ Χάντακα καὶ τῆς Σητείας εἶναι σερβεντα-
 ρίες 6
 Μία Σερβενταρία ἔχει καράτια 24
 Ἡ καβαλαρία τοῦ Ρέθυμνου εἶναι ὅμοια μ' ἐκείνη τοῦ Χάντακα
 μὰ ἡ καβαλαρία τῶν Χανιωῶν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἄλ-
 λων πόλεων.

Μία μεγάλη Σερβενταρία κάνει 6 καράτια, μιὰ σερβενταρία μικρὴ
 4 καράτια. Σερβενταρίες μεγάλες 4 κάνουν μιὰ καβαλαρία.

Μὰ μὲ διάταγμα τοῦ ἐξοχότατου κ. Γενικοῦ Προβλεπτῆ Φοσκα-
 ρίνι κανονίστηκε καὶ ἡ καβαλαρία ἐκείνη ὅπως τῶν ἄλλων πόλεων.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Μερικοὶ Καπετάνοι ἐμπειροπόλεμοι ἔχουν πεῖ, ὅτι τὸ Βασίλειο
 τῆς Κρήτης δὲν μπορεῖ νὰ ἀμυνθεῖ καλὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ παρὰ
 μόνο μὲ πολυάριθμο ἱππικὸ (ὅπως εἶναι πραγματικὰ ἀλήθεια) καὶ μά-
 λιστα στὰ παράλια. Ἐχοντας ὑπόψη τὴ γνώμη αὐτὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ
 συζητηθεῖ ἂν τὸ ἱππικὸ, ποὺ διατηροῦν οἱ εὐγενεῖς Φεουδάρχες, θὰ

nuta da Nobili Feudati | sarebbe buona, et Atta per tale effe-
 to, ò Nò ò uero. Cassar quella, do | uendone rimettere un'altra
 paghata, et sopra questo dirò. |

Li Nobili, et Feudati di tutto il Regno sono tenuti in obligho
 di | tenere Cauallarie, 394, et per una Cauallaria hauere, et te-
 nèn | Caualli doi, uno di lanza et l'altro per scudiero, et che 5
 nel Numo | di 394, Cauallarie, che è in obligho il Regno di te-
 nere per conto | de Feudi, Caualli da lanza 394, et altri tanti
 secondi per li | Scudieri, che fan(n)o in tutto 788, et tenendo F 24r
 detta sum(m)a de Caualli | per obligho loro, d'altro non sono
 tenuti, ne oblighati, et sopra questo | S. Sertà non si può dole- 10
 re con li suoi sudetti Nobili, et Feudati, | Perchè non mancano
 dal loro obligho: Ma oltre à questo tengono | ancora maggior
 Numo di Caualli tra di lanza, et secondi, che | fan(n)o appresso
 il Numo di 1200. Et se S. Sertà uolesse conuertire | tal obligho
 della Caualleria in denari, per rimetter poi altra pagha- | ta à 15
 segno di questo Numo. De primis li 400 Caualli, che tengono |
 di più s'intendono persi, puoi il restante cioè li 788, la maggior

ἦταν κατάλληλο καὶ ἱκανὸ γιὰ μιὰ τέτοια ἀποστολὴ ἢ ὄχι, ἢ μήπως
 θὰ πρέπει νὰ διαλυθεῖ τὸ ἱππικὸ αὐτὸ καὶ στὴ θέση του νὰ μπεῖ ἓνα
 ἄλλο ἱππικὸ μισθοφορικὸ. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ μιλήσω.

Οἱ Εὐγενεῖς καὶ οἱ Φεουδάρχες ὅλου τοῦ Βασιλείου εἶναι ὑπο-
 χρεωμένοι νὰ διατηροῦν 394 καβαλαρίες, καὶ κάθε καβαλαρία πρέ-
 πει νὰ ἔχει καὶ νὰ συντηρεῖ 2 ἄλογα, ἓνα πρώτης κατηγορίας καὶ
 ἄλλο ἓνα γιὰ τὸν ἱπποκόμο. Στὶς 394 καβαλαρίες, εἶναι ὑποχρεωμένο
 τὸ Βασίλειο νὰ διατηρεῖ γιὰ τὰ φέουδα ἄλογα πρώτης κατηγορίας
 394 καὶ ἄλλα τόσα δεύτερης κατηγορίας γιὰ τοὺς ἱπποκόμους, ποὺ
 συνολικὰ κάνουν 788. Ὅταν ἔχουν τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ τῶν ἀλόγων δὲν
 ἔχουν καμιὰ ἄλλη ὑποχρέωση. Πάνω σ' αὐτὸ ἡ Γαληνότητά της δὲν
 πρέπει νὰ στενοχωρᾶται γιὰ τοὺς παραπάνω Εὐγενεῖς καὶ Φεουδάρ-
 χες της, γιατί δὲν παραλείπουν νὰ κάνουν τὸ καθήκον τους. Μὰ
 ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ διατηροῦν ἀκόμη μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἄλογα πρώτης
 καὶ δεύτερης κατηγορίας, ποὺ φθάνουν περίπου τὸν ἀριθμὸ τῶν 1200.
 Ἄν ἡ Γαληνότητά της θὰ ἤθελε νὰ μετατρέψει τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ
 τῶν Φεουδαρχῶν νὰ διατηροῦν ἄλογα σὲ χρηματικὴ ὑποχρέωση, γιὰ
 νὰ ἰδρῶσει ὕστερα ἄλλο μισθοφορικὸ ἱππικὸ ἀνάλογου ἀριθμοῦ. Πρὶν
 ἀπ' ὅλα τὰ 400 ἄλογα, ποὺ διατηροῦν ἐπὶ πλέον, θεωροῦνται χαμέ-

| parte de Padroni, non heveran(n)o modo di contribuire. Però
 in bre | uissimo tempo S. Sertà potrebbe ritenere li Feudi loro
 per il Sudetto | paghamento; di maniera tale, che non si caue-
 ría tanto denaro, qua(n)to | puotesse paghare altri Caualli à
 segno di questo Num^o Se bene si | leuassero tutte le Entrate 5
 de Feudati, et poi non si ridurrà mai una | Cauallaria così per-
 fetta come questa de Nobili, et Feudati, et questo si | può ue-
 dere, et toccar con mano da questi puochi Stradiotti, ò Albene-
 si | che si trouano qui sopra il Regno, paghati da S. Sertà con
 spesa di Dti | 6000, et più ogni an(n)o, quali sono in obligo frà
 tutti di tenere 300 | Caualli, che all'occasione non si trouano 10
 mai in essere, oltre il gra(n) | Debito, che ogn'uno si troua hau-
 ere in camera per le souentioni, et | poi anche sono senza Ca-
 ualli buoni, che se li può dar Nome di Pedoni | et no(n) di Ca-
 uallieri; Ma che occorre, che io dica di questi, che sono in- |
 uecchiati in questo Regno, ueniamo pure all'espeditiōe già fat-
 ta da | S. Sertà sopra questo Regno di 300 Caualli, quali s'aspet- 15

να, καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, δηλαδή τὰ 788, εἶναι δυνατὸν τὸ μεγαλύτερο
 μέρος τῶν ἰδιοκτητῶν τοὺς, νὰ μὴν ἔχουν τὸν τρόπο νὰ πληρώσουν.
 Καὶ ἂν σὲ βραχύτατο χρόνο, ἡ Γαληνότητά της θὰ μπορούσε νὰ κα-
 τακρατήσει τὰ φέουδά τοὺς γιὰ τὴν πληρωμὴ αὐτή, δὲν θὰ μπορούσε
 νὰ εἰσπράξει τόσο χρήμα, ὅσο θὰ χρειάζοτανε γιὰ νὰ πληρώσει ἄλ-
 λα ἄλογα, ἀνάλογον ἀριθμοῦ, παρ' ὅλο πὺ θὰ ἔπαιρνε ὅλα τὰ εἰσο-
 δήματα τῶν Φεουδαρχῶν. Ἐπειτα δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ καταρτι-
 στεῖ ποτὲ ἓνα ἱππικὸ τόσο τέλειο σὰν τῶν Φεουδαρχῶν καὶ τῶν Εὐ-
 γενῶν.

Αὐτὸ μπορεί νὰ τὸ ἀντιληφτεῖ χειροπιαστῶς ἀπὸ τοὺς λίγους
 Στρατιῶτες ἢ Ἀλβανοὺς πὺ βρίσκονται ἐδῶ, πάνω στὸ Βασίλειο,
 πὺ πληρώνει ἡ Γαληνότητά της μὲ 6000 καὶ περισσότερα δουκά-
 τα κάθε χρόνο. Αὐτοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν 300 ἄλο-
 γα, πὺ, σὲ περίπτωσι ἀνάγκης: δὲν θὰ βρεθοῦν. Ἄς ἀφίσουμε τὸ
 μεγάλο χρέος πὺ ἀφίνουν κάθε χρόνο στὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἀπὸ τῆς
 ἐπιχορηγήσεις. Ἄλλωστε δὲν ἔχουν καὶ καλὰ ἄλογα καὶ μᾶλλον πε-
 ζοὶ πρέπει νὰ λέγονται κι ὄχι καβαλάρηδες. Μὰ χρειάζεται νὰ μι-
 λήσω γι' αὐτοὺς πὺ γέγρασαν σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο. Ἄς ἔλθουμε ἐπί-
 σης στὴν ἀποστολὴ 300 ἀλόγων, πὺ ἔγινε ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της
 σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο, πὺ περιμένανε μὲ τόση μεγάλη ἐπιθυμία νὰ τὰ

tauano con | tanto gran desiderio di uederli, et paragonarli con
 questi de Nobili, et | Feudati, per far saggio della bontà di es-
 si: Quanto alli Caualli no(n) ui | è pur uno, che possi parago-
 narsi con uno di questi de Nobili feudati. | Quanto poi alli Ca-
 uallieri eccetto i Capi, et puochi altri, il restante | ueramente F 24v
 sono di puoca esperienza, Garzoni più tosto atti ad altro | es-
 sercitio, de quali nelle occasioni non si potrà ualersi d'essi. Per
 la | spesa non dico altro. S. Sertà lo sà benissimo: Se adunque
 la Serma | Sigria ha, 788, Caualli buoni, et atti ad'ogni occasi-
 one, et fattioni, | et altri, 400, senza obligo delli suoi Nobili,
 et Feudati, A che du(n) | que alcuni raggionano contra detta 10
 Caualleria Feudataria, et se | per sorte fra questo Num^o si
 trouassero Caualli non uguali di qua | lità di, 30, ò 50, che es-
 si siano, questo non importa molto, perche | quando S. Sertà hà
 il suo Num^o iusto, quello di più, che ui è, si | può contentare
 tali quali essi siano, ma perche sò, che alcuni | mi dimanderan- 15
 no d'onde proceda tale accrescimento di detti Ca | ualli, 400,
 però qui metterò un'Esempio.

δοῦν καὶ νὰ τὰ παραβάλουν μὲ τὰ ἄλογα τῶν Εὐγενῶν καὶ τῶν Φε-
 ουδαρχῶν καὶ νὰ τὰ δοκιμάσουν ἂν εἶναι καλά. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἄλο-
 γα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα πὺ νὰ μπορεί νὰ παραβληθεῖ μὲ ἓνα ἄλογο
 ἀπ' αὐτὰ πὺ ἔχουν οἱ εὐγενεῖς Φεουδάρχες. Ὅσον ἀφορᾷ ἔπειτα
 τοὺς καβαλάρηδες, ἂν ἐξαιρέσουμε τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ λίγους ἄλλους,
 οἱ ὑπόλοιποι δὲν ἔχουν πείρα· εἶναι παιδιὰ κατάλληλα γιὰ ἄλλη δου-
 λειά. Σὲ περίπτωσι ἀνάγκης δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπολογίσει κα-
 νεῖς σ' αὐτοὺς. Γιὰ τὰ ἔξοδα δὲν λέγω ἄλλο. Ἡ Γαληνότητά της τὸ
 ἔχει ἀρκετὰ καλά. Ἐάν, λοιπόν, ἡ Γαληνότατη Σινιορία ἔχει 788 κα-
 λὰ ἄλογα, κατάλληλα γιὰ κάθε περίστασι καὶ γιὰ κάθε πόλεμο, καὶ
 ἄλλα 400, δίχως ὑποχρέωσι τῶν Εὐγενῶν καὶ τῶν Φεουδαρχῶν, πα-
 ρὰ τῆς ἀντιλογίης μερικῶν γιὰ τὸ Φεουδαλικὸ αὐτὸ ἱππικὸ, καὶ ἂν,
 κατὰ τύχη, ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ ἄλογα βρισκότανε καὶ μερικά, 30 ἢ
 50, πὺ δὲν θὰ ἦτανε τῆς ἴδιας ἱκανότητος (ἀξίας), αὐτὸ δὲν ἔχει
 μεγάλη σημασία. Γιατί, ὅταν ἡ Γαληνότητά της ἔχει τὸ σωστὸ ἀριθ-
 μὸ, τὰ ἐπὶ πλέον πὺ θὰ ὑπάρχουν, ἱκανοποιοῦν ὅπως καὶ νά' ναι.
 Μὰ ἐπειδὴ ξέρω πὺς μερικοὶ θὰ μὲ ρωτήσουν ἀπὸ πὺ προέρχεται ἡ
 αὔξησι αὐτῆ τῶν 400 ἀλόγων, θὰ φέρω ἐδῶ ἓνα παράδειγμα.

Vn' Padre di famiglia possiederà il suo Feudo, co(n) obbligo di guar- | nire Cauallaria una, che fà sernuentarie, 6, si che per tal obbligo | tenerà un Cauallo di lanza, et un secondo per il scudiero. | Hor morendo il sudetto Padre di famiglia, lascia, 3, figliuoli, | quali diuideno il Feudo del Padre per terzo, doue prima mostraua | il loro Padre per le Seruentarie, 6, doi Caualli, questi figliuoli ne | mostrano un' per uno per ogni due Seruentarie, che per manco no(n) | si possono accomodare le Partide. Essi Figli si sforzeran(n)o di | tenerli buoni per le Persone loro. Et così con processo di tempo si an- | derà sempre crescendo detta Canallaria; Doue che la paghata no(n) | è di questa natura, ma ogni giorno uà Calando frà morti, passado- | ri; et altri uarij accidenti, che occorono alle Cauallarie paghate | che sono nelle fattioni si che quando si spererà hauere, 300, Caualli | no(n) ue ne saran(n)o 200, et non solo consiste nella Spesa, ma quello, | che è peggio, doue S. Sertà douerà hauere 300, Caualli al bisogno per | parte della Difesa del Regno, sopra il fatto poi non esser tanti, | cosa che, è di molta importanza, et

Ένας οικογενειάρχης έχει τὸ φέουδόν του μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ διατηρεῖ μιὰ καβαλαρία, ποὺ κάνει 6 σερβενταρίες. Ἐτσι γιὰ τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ θὰ ἔχει ἓνα ἄλογο πρῶτο καὶ ἓνα δεύτερο γιὰ τὸν ἵπποκόμο. Τώρα, πεθαίνοντας αὐτὸς ὁ οικογενειάρχης, ἀφίνει 3 παιδιά, ποὺ μοιράζονται τὸ φέουδον τοῦ πατέρα σὲ τρεῖς μέρη, καί, ἐκεῖ ποὺ πρωτύτερα ὁ πατέρας τοὺς παρουσίαζε στὶς μόστρες γιὰ τὶς 6 σερβενταρίες δυὸ ἄλογα, τὰ παιδιά του θὰ παρουσιάζουν καθένα ἓνα γιὰ κάθε δυὸ σερβενταρίες. Ἐπειδὴ δὲ δὲν θὰ μποροῦν νὰ τακτοποιήσουν τὰ μερίδια τὰ παιδιά αὐτὰ θὰ καταβάλουν κάθε προσπάθεια νὰ διατηροῦν καλὰ ἄλογα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους. Ἐτσι, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὸ ἵππικὸ αὐτὸ θὰ αὐξάνεται πάντοτε. Ἐνῶ τὸ μισθοφορικὸ ἵππικὸ δὲν εἶναι τέτοιο, μὰ κάθε μέρα λιγοστεύει μὲ τοὺς θανάτους τῶν ἀλόγων, τοὺς πασαντόρι καὶ ἄλλα διάφορα δυστυχήματα, ποὺ συμβαίνουν στὸ μισθοφορικὸ ἵππικὸ ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν φρουρήρηση. Κι ἔτσι, ἐνῶ ἐλπίζει κανεὶς πὼς ἔχει 300 ἄλογα δὲν θὰ συγκεντρώσει παρὰ 200. Αὐτὸ δὲν ἐνδιαφέρει μόνο τὸ ζήτημα τῆς πληρωμῆς. Μὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι χειρότερο εἶναι ποὺ ἡ Γαληνότητά της θὰ χρειαστεῖ νὰ ἔχει 300 ἄλογα γιὰ μερικὴ ἄμυνα τοῦ Βασιλείου καὶ τὴν ὥρα ποὺ θὰ χρειάζονται δὲν θὰ ἔναι τόσα· πρᾶγμα ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία

consideratione. Doue che nella | Caualleria Feudataria non sarà mai questo` suspetto, Perche come | manca un' Cauallo dell' obbligo, in termine di, 2, mesi bisogna ri | metterlo senza spesa di S. Sertà. Però per le cose dette di sopra, ten- | go per cosa ferma, che la Caualleria Feudataria sia migliore della | paghata. Quanto alli Cauallieri sono molto atti, et Essercitati, et | quando no(n) fossero impediti al tempo di bisogno in diuersi altri ser- | uitij, come sono Galee, et altre Prouisioni della Città, sariano | sufficienti per ogni sorte di fattioni. Ma perche sono alcune Cauallarie di Vedoue, et Puppilli; S. Sertà potrebbe prouedere, che nel- | le Espeditioni delli Fanti à piedi sopra il Regno di Mandarui | 500 Albanesi, ò altri Soldati, che sapino caualcare, che serui- | rebbono per Fanti à piedi, et alle occasioni Caualcaran(n)o li su- | detti Caualli, et à questo modo S. Sertà sarà Seruita conforme | al bisogno Perfettamte. |

DIVISIONE | DELLI QVATTRO TERRITORII |

F 25v

Tutto il Regno è diuiso in, 4, Parti, cioè Territorij et in,

καὶ ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ ὑπόψη. Αὐτὸ δὲν θὰ συμβεῖ ποτὲ μὲ τὸ φεουδαλικὸ ἵππικόν. Γιατί, ὅταν λείπει ἓνα ἄλογο ἀπὸ ἐνείκους ποὺ ἔναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ ἔχουν, μέσῃ σὲ δυὸ μῆνες πρέπει νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν, δίχως δαπάνη τῆς Γαληνότητάς της. Γιὰ ὅλα ποὺ εἶπα παραπάνω θεωρῶ σὰν πρᾶγμα βέβαιο, ὅτι τὸ φεουδαλικὸ ἵππικὸ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ μισθοφορικόν. Σ' ὅτι ἀφορᾷ τοὺς καβαλάρηδες εἶναι πολὺ ἱκανοὶ καὶ γυμνασμένοι, καὶ ὅταν δὲν θὰ ἀπασχοληθοῦν, τὸν καιρὸ τῆς ἀνάγκης, σὲ διάφορες ἄλλες ὑπηρεσίες, ὅπως εἶναι οἱ γαλέρες καὶ ἄλλες ὑπηρεσίες στὴν πόλη, θὰ εἶναι ἐπαρκεῖς γιὰ κάθε εἴδους ἐπιχειρήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχουν μερικὲς καβαλαρίες ποὺ ἀνήκουν στὶς χῆρες καὶ τὰ ὀρφανὰ, ἡ Γαληνότητά της θὰ μπορούσε νὰ φροντίσει, ὥστε, ὅτι νὰ στέλνει στὸ Βασίλειο στρατιῶτες πεζοὺς, νὰ στείλει καὶ 500 Ἀλβινοὺς ἢ ἄλλους στρατιῶτες, ποὺ νὰ ξέρουν νὰ καβαλικεύουν, ποὺ θὰ ὑπηρετοῦσαν στὸ πεζικόν καὶ ὅταν θὰ παρουσιαστεῖ ἀνάγκη θὰ καβαλικέψουν τὰ παραπάνω ἄλογα τῶν χερῶν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ Γαληνότητά της θὰ ἐξυπηρετηθεῖ, ὅταν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη, ἄριστα.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ

“Ὅλο τὸ Βασίλειο διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη, δηλαδὴ διαμερί-

4. | Città, Nominated Settia, Candia, Retthimo, et Canea.

La Città di Settia, è posta uerso leuante, lontana da Cauo | Salamone miglia 28, et dalla Città di Candia miglia 100. | Il Confin del suo Territorio dalla parte di Tramontana, è | il Fiume Istrona et da Ostro il Fiume Mirto.

La Città di Candia, è posta per Tramontana quasi nel me- | zo del Regno lontana da Settia miglia 100, et è la prima, et | principal Metropoli delle altre. Il Confin del suo Territorio da leua(n)- | te è il fiume Istrona, il qual sbocca nel Mar dalla parte di Trama | et da Ostro il fiume Mirto, et da Ponente uerso Trama con il Casal | Candinò¹, et la Valle di Santa Pella- | gia, lontan dalla Fraschia Miglia | 2, in circa, et da Ostro con Santo Galigni². |

ματα, καὶ ἐὶ 4 πολιτεῖες, ποὺ λέγονται Σητεία, Χάντακας, Ρέθυμνο καὶ Χανιά.

Ἡ πόλις τῆς Σητείας βρίσκεται στ' ἀνατολικά, καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸν κάβο Σαμῳόνιο 28 μίλια καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 100 μίλια. Τὰ σύνορα τοῦ διαμερίσματος αὐτοῦ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τραμουντάνας εἶναι ὁ ποταμὸς Ἰστρωνας, καὶ ἀπὸ τὸ νότο ὁ ποταμὸς Μύρτος.

Ἡ πόλις τοῦ Χάντακα βρίσκεται ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τραμουντάνας, στὴ μέση σχεδὸν τοῦ Βασιλείου· ἀπέχει ἀπὸ τὴ Σητεία 100 μίλια. Εἶναι ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερη μητρόπολις τῶν ἄλλων. Τὰ σύνορα τοῦ διαμερίσματος τῆς ἀπὸ τὰ ἀνατολικά εἶναι ὁ ποταμὸς Ἰστρωνας, ποὺ χύνεται στὴ θάλασσα τῆς Τραμουντάνας καὶ ἀπὸ τὸ νότο ὁ ποταμὸς Μύρτος. Ἀπὸ τὰ δυτικὰ τὸ χωριὸ Καντινὸ¹ καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Ἀγίας Πελαγίας, 2 μίλια περίπου μακρὰ ἀπὸ τὰ Φρασκιὰ καὶ ἀπὸ τὸ νότο εἶναι ὁ Ἅγιος Γαλήνης².

¹) Βλ. σχετικά ὅσα ἀναφέρω στὸν τουριστικὸ Ὁδηγὸ Ἡ ΚΡΗΤΗ, σ. 335.

²) Ὁ Basilicata ἐννοεῖ τὸν ποταμὸ Πλατὺ, ἢ Ἀμαρινό, ἢ τῆς Ἠλέκτρας. Ὁ Coronelli τὸν ἀναφέρει στὸ χάρτη του (βλ. Gerola, Monumenti ecc. tavola I,) Santo Galini fiume.

Τὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀγία Γαλήνη δὲν ὑπῆρχε τότε. Συνοικίστηκε τελευταῖα, ἀπὸ τὸ 1884 καὶ ἔπειτα, ἀπὸ κατοίκους τοῦ χωριοῦ Μέλαμπες. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ὀνομασία Ἅγιος Γαλήνης, ποὺ προήλθε ἀπὸ μονὴ τοῦ Γαληνίου τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ὑπῆρχε φαίνεται ἐκεῖ. (Βλ. σχετικά Ν. Τω-

La Città di Retthimo è posta per Tramonta lontana dalla Città | di Candia miglia, 60, Il Confin del suo Territorio uerso leuante, da | Trama è il Casal Candinò, et da Ostro Santo Galigni; et da Po | nente per Trama Confina col fiume Mussella, et da Ostro con il | CastelloFranco. |

La Città della Canea è posta per Trama et si allontana da Retthi- | mo Ma 40, et dalla Città di Candia miga 100. Il Confin del suo | Territo uerso Leuante, Da Trama è il Fiume Mussella, et da Ostro Fra(n)- | coCastelo, et da Ponente con le Garabuse Capo del Regno. |

DESCRIZIONE DELLE QUATTRO |
CITTÀ PRI(N)CIPALI NEL STATO, CHE |
AL PRESENTE SI TROVANO, ET |
PRIMA |
DELLA CITTÀ DI SETTIA |

F 26r

La Città di Settia è posta in una costa di Monte, che guarda | uerso leuante, in sito discomodo per poterla fortificare, |

Ἡ πόλις τοῦ Ρέθυμνου εἶναι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τραμουντάνας, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 60 μίλια. Τὰ σύνορα τοῦ διαμερίσματος τῆς πρὸς τ' ἀνατολικά εἶναι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τραμουντάνας τὸ χωριὸ Καντινὸ καὶ ἀπὸ τὸ νότο ὁ Ἅγιος Γαλήνης. Πρὸς τὰ δυτικὰ ἀπὸ τὴν Τραμουντάναν ἔχει σύνορο τὸν ποταμὸ Μουσέλλα καὶ ἀπὸ τὸν νότο τὸ Φραγκοκάστελο.

Ἡ πόλις τῶν Χανιῶν εἶναι στὸ βορεινὸ μέρος καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο 40 μίλια καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 100 μίλια. Τὰ σύνορα τοῦ διαμερίσματος τῆς πρὸς τ' ἀνατολικά, ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Τραμουντάνας εἶναι ὁ ποταμὸς Μουσέλλας καὶ ἀπὸ τὸ νότο τὸ Φραγκοκάστελο. Πρὸς τὰ δυτικὰ ἔχει τὴν Γραμβοῦσα, ἀρχὴ τοῦ Βασιλείου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΠΟΛΕΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ. ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ

Ἡ πόλις τῆς Σητείας κεῖται στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ ποὺ κοιτᾷ πρὸς τὴν ἀνατολή, σὲ θέση ἀκατάλληλη γιὰ νὰ μπορέσει κανέ-

μὰ δάκην. Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, Ἀθήναι 1947, σ. 86).

et assicurare. | Poichè ab Antiquo fù eletto questo Sito, et non si è potuto mai | abbandonare, ma pure douendo ottenerla, Mancherebbe d'esser | Assicurata, et fortificata per poter rassistere à qualche puoco im- | petto de Nemici, hauendo un'Eminenza non troppo discosta, che | la domina tutta. |

Discosto da detta Città miglia, 6, in circa si troua un Sito Antichisso | Nominato LEOPETRO¹ dalla Natura fortissimo, et luoco habile | per saluare securamte buona parte di quei Populi doue ui sono | alquante Cisterne antiche, et pare, che questo luogho stesse | bene fortificarlo; Il circuito del quale è di passi 400, in circa. |

DESCRITTIONE PARTICOLARE DEL
LA CITTA DI CANDIA |

F 26v

La Città di Candia Metropoli del Regno, è degnamente Capo | di tutte. Poiche non solo è recinta di Realissima fortificatione, | Ma anco dalla Grandezza sua, et dalle belle fabbriche, che

νας νὰ τὴν ὀχυρώσει καὶ νὰ τὴν ἀσφαλίσει. Μὰ ἀφοῦ ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ διάλεξαν τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν, καὶ πρέπει νὰ κρατηθεῖ, θὰ ἦτανε παράλειψη νὰ μὴν ὀχυρωθεῖ καὶ νὰ ἀσφαλιστεῖ, γιὰ νὰ μπορέσει ν' ἀντισταθεῖ στὸν ἐχθρὸ ὅταν δὲν θὰ ἔχει μεγάλη ὀρμή, γιατί ἔχει ἓνα ὕψωμα, ποὺ δὲν ἀπέχει πολὺ, καὶ κυριαρχεῖ πάνω σ' ὁλόκληρη τὴν πόλη.

Σὲ ἀπόσταση 6 μίλια περίπου ἀπὸ τὴν πόλη βρίσκεται ἓνα ἀρχαῖοτάτο μέρος ποὺ λέγεται Λιόπετρο¹, ὀχυρότατο ἀπὸ τὴ φύση του καὶ τόπος κατάλληλος γιὰ νὰ σώσει μὲ ἀσφάλεια μεγάλο μέρος ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πληθυσμούς. Ἐκεῖ ὑπάρχουν κάμποσες ἀρχαῖες δεξαμενὲς καὶ φαίνεται πὼς ὁ τόπος αὐτὸς ἦτανε καλὰ ὀχυρωμένος. Ἡ περιφέρειά του εἶναι 400 περίπου βήματα.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα, μητροπολι τοῦ Βασιλείου, εἶναι, καὶ τ' ἀξίζει, ἡ πρώτη ἀπ' ὅλες, ὅχι μόνο γιατί εἶναι περιτειχισμένη μὲ μεγαλοπρεπέστατη ὀχύρωση, μὰ καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο της καὶ τὰ ὠραῖα

¹) Τὸ Λιόπετρο εἶναι ὕψωμα, 500 μ., πρὸς βορρᾶ τοῦ χωριοῦ Χαμέζι, κοντὰ στὴ θάλασσα. Βλ. σχεδιάγραμμά του στὸ Marco Boschini, Il Regno tutto di Candia, 1651, No 37, ristampa anastatica, Modena 1967.

ui si | uan(n)o accrescendo, si fà tutta uia più Nobile. Questa Città dalla | parte di terra la chiude fabricatione di, 7, Belloardi, et una Piatta | forma Rouerscia, li quali si nominano, Balloardo S(n). Spirito, Bdo | Pandocratora, Bdo Betthelèm, Belloardo Martinengo, Bdo IESV, Bdo Vitturi, | Balloardo Sabionara, et Piattaforma Rouerscia di S(n). Francesco: | Dalla parte di Mare è serrata da Angolate Cortine, alle quali | si congiunge à guisa di Braccio un'Molo nel Mare, in Capo al | quale ui è un Castello di Mirabile Architettura, che serue per | guardia et difesa del Porto; Il quale è Capace di, 50, Galee, | et hà la sua Bocca per Grego, leuante, largha passi, 21, all'intor | no di esso Porto ui sono 19, corpi di Arsenali ben forniti. |

Circonda la Fortificatione di detta Città d'intorno uia delle Mu | raglie dalla parte di terra, principiando dal Bdo S(n). Spirito fino à quello | della Sabionara passi 2600, et dalla parte di mare passi 1260 | fan(n)o in tutto passi 3860. La Circonferenza della Fortezza sù per | li Terrapieni passi 3000, Il Cir-

5 Bdo IESV Sopra linea

οικοδόμηματά της ποὺ πληθαίνουν σιγὰ σιγὰ καὶ τὴν κάνουν πιὸ μεγαλύτερη. Τὴν πόλη αὐτὴ περικλείνει ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ὀχύρωση μὲ 7 προμαχῶνες καὶ ἓνα ἀνοικτὸ πυροβολεῖο. Οἱ προμαχῶνες ὀνομάζονται: προμαχῶνας Ἀγ. Πνεύματος, προμαχῶνας Παντοκράτορα, προμαχῶνας Βηθλεέμ, προμαχῶνας Μαρτινένγκο, προμαχῶνας Ἰησοῦ, προμαχῶνας Βιτούρη, προμαχῶνας Σαμπιονέρα καὶ τὸ ἀνοικτὸ πυροβολεῖο τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας εἶναι κλεισμένη μὲ γωνιακὰ τεῖχη, στὰ ὁποῖα ἐνώνεται σὰν βραχίονας ἓνα καστέλο, θαυμαστῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ποὺ χρησιμεύει σὰν φύλακας καὶ προπύργιο γιὰ τὴν ἀμυνα τοῦ λιμανιοῦ. Τὸ λιμάνι αὐτὸ μπορεῖ νὰ περιλάβει 50 γαλέρες. Τὸ στόμιό του εἶναι πρὸς τὸ γρέγο—λεβάντε κι ἔχει πλάτος 21 βήματα. Γύρω—γύρω στὸ λιμάνι αὐτὸ εἶναι 19 ταρσανάδες καλὰ ἐφοδιασμένοι. Ἡ περιφέρεια τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων τῆς πόλης αὐτῆς ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν προμαχῶνα τοῦ Ἀγ. Πνεύματος καὶ τελειώνοντας στὸν προμαχῶνα τῆς Σαμπιονέρας εἶναι βήματα 2600 κι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας εἶναι βήματα 1260. Ὅλα μαζὶ κάνουν 3860 βήματα. Ἡ περιφέρεια τοῦ φρουρίου ἀπάνω στὶς ἐπιχωματώσεις εἶναι βή-

cuito della Contrascarpa lascia(n)do | fuori il Forte di S(n).
Dimitri passi 1840. |

Il Corpo di detta Città è recinto da una Anticha et ben fabricata | muraglia, in mezzo alla quale ui è un'Portone, che serve al di d' | hoggi per sottoforo, con una bellissima Fontana di buonissa aqua | posta nella Piazza, la quale uiene per condotto dalle radici | del Monte di Joue distante dalla Città miglia, 6. | Hà detta Città sopra li suoi Terrapieni, per mezzo le Gole delli | Belloardi, 3 Kauallieri, Il Primo nominato Kauro Marti-
nengo | Il secondo Kauro Vitturi, il Terzo Kauro Zane, et ben
sarebbe | che ogni Balloardo fosse aiutato da suoi Kauallieri; 10
Essendo | state incamisciate le, 2, Cortine che mancauano sotto il Reg | gimento dell'Illmo et Eccmo Sigr Pietro Iustiniano Capno G. | Manca ancora d'Incarniscitura alla parte di mare di muraglia passi 300 di longhezza in più angolature; et quando la
| detta Fortificatione si riducesse più alla Moderna, con far 15
che | la strada delle Ronde¹ girasse all'intorno à fine di rondare,

ματα 3000. Ἡ περιφέρεια τῆς κοντρασκάρπας, ἀφίνοντας ἔξω τὸ φρούριο τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, εἶναι βήματα 1840. Τὸ κύριο τμήμα τῆς πολιτείας αὐτῆς εἶναι περιφραγμένο ἀπὸ ἓνα παλιὸ καὶ καλὰ κτισμένο τεῖχος, ποὺ στὴ μέση του ὑπάρχει μιὰ μεγάλη Πύλη, ποὺ χρησιμεύει σήμερα σὰν ἀγορά, μὲ μιὰ ωραιότατη κρήνη, χτισμένη στὴν Πλατεῖα, μὲ ἄριστο νερό, ποὺ διοχετεύεται ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ Γιοῦχτα, ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 6 μίλια.

Ἡ πολιτεία αὐτὴ ἔχει πάνω στὶς ἐπιχωματώσεις, στὴ μέση τοῦ λαιμοῦ τῶν προμαχῶνων 3 Καβαλιέρους (πύργους). Ὁ πρῶτος λέγεται καβαλιέρος Μαρτινένγκο, ὁ δεύτερος καβαλιέρος Βιτούρη καὶ ὁ τρίτος καβαλιέρος Τζάνε. Καλὸ θὰ ἔαν κάθε προμαχῶνας νὰ ἔχει τὸν καβαλιέρο του. Ἐγιναν οἱ ἐπιχωματώσεις σὲ δυὸ κορτίνες (μεσοπύργια) ποὺ δὲν εἶχαν γίνει, στὴν περίοδο τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐκλαμπρότατου καὶ ἐξοχότατου κ. Πέτρου Γιουστινιάνο, Καπετὰν Γενεράλε. Ὑπολείπεται ἀκόμη νὰ ἐπιχωματωθεῖ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας τεῖχος μακρὸς 300 βήματα μὲ πολλὰγωνιάσματα. Ὅταν ἡ ὀχύρωση αὐτὴ θὰ γινότανε πιὸ μοντέρνα, κίνοντας ὥστε ὁ δρόμος γιὰ τὶς περιπόλους¹ νὰ γυρίζει γύρω - γύρω στὰ τεῖχη γιὰ νὰ περιπολοῦν

¹) Σχετικὰ μὲ τὶς ronde καὶ γενικὰ μὲ τὴ φρούρηση τῶν τειχῶν τοῦ Χάν-

et | scoprire la Muraglia sarebbe bene, con accomodarui anco le
| Piazze basse de Balloardi, facendoui di nuouo li Merloni
delle | sue Canoniere doue sono guaste dal tempo et dalli Terremotti, | Nettando, le fosse, et facendoui la sua Cuneta, et la
Strada | coperta doue manca, et all'intorno sopra la sua Contra- 5
scarpa. | et feccendoui anco li Caselli sopra la Muraglia per le
Sentinelle, che | nel tempo del Verno la Millitia patisce nel fare le fattioni. |

OPINIONI SOPRA IL FORTE DI S(N). | DIMITRI |

F 27v

Quanto al Forte di S(n). Dimitri, il quale è disgiunto dalla 10
Città, | ma contiguo alla Contrascarpa del Belloardo Vitturi, sopra un' | Collē di terreno sodo, et tenace, come la Creda, il quale è di | circuito di passi, 500, et di superfitie di passi 13628, fiancheg | giato con Belloardi, et Cortine, di quel modo, che hà comportato | la qualita del sito; Due sono le opinioni, che cor- 15
rono sopra Esso | Forte, le quali però ambedue han(n)o il fine

5 et sopra linea

καὶ νὰ ἀγναντεύουν τὰ τρίγυρα, καλὸ θὰ ἔαν νὰ τακτοποιηθοῦν κι οἱ κάτω πλατεῖες τῶν προμαχῶνων, ξαναφτιάνοντας τὶς ἐπάλξεις τῶν κανονοστασιῶν τους, ὅπου εἶναι χαλασμένες ἀπὸ τὴν πολυκαιρία καὶ ἀπὸ τοὺς σεισμούς, καθαρίζοντας τὴν τάφρο καὶ κίνοντας τοὺς ὀχετοὺς της καὶ τὸ σκεπαστὸ δρόμο ὅπου λείπει, γύρω - γύρω πάνω στὴν κοντρασκάρπα, καὶ χτίζοντας πάνω στὰ τεῖχη τὶς σκοπιές γιὰ τοὺς φρουροὺς, γιὰτὶ ὁ στρατὸς ὑποφέρει τὸ χειμῶνα κίνοντας τὴν ὑπηρεσία του.

ΓΝΩΜΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Σχετικὰ μὲ τὸ φρούριο τοῦ Ἀγ. Δημητρίου ποὺ εἶναι χωριστὰ ἀπὸ τὴν πόλη μὰ συνέχεται μὲ τὴν κοντρασκάρπα τοῦ προμαχῶνα Βιτούρη, πάνω σ' ἓνα λόφο μὲ ἑδαφος δυνατὸ καὶ γερὸ σὰν τὴν κιμωλία, ποὺ ἡ περιφέρειά του εἶναι 500 βήματα καὶ ἡ ἔκτασή του 13628 βήματα, καὶ περιβάλλεται μὲ προμαχῶνες καὶ κορτίνες, ἀνάλογα μὲ τὴ διάταξη τοῦ ἑδάφους, ὑπάρχουν δυὸ γνώμες, μὰ κι οἱ δυὸ

τακα βλ. Σ. Σπανάκη, Κανονισμὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ «Βασιλείου τῆς Κρήτης» τοῦ 1588, Κρητικὰ Χρονικά, Β', 73 ἔξ.

conforme: L'una è quel | la, che è già stata Essequita; Essendo
 esso Forte stato fabricato | nel tempo della passata Guerra,
 per guardare, et difendere la Valle | del Marulà, ad esso Colle
 sottoposta, et non ueduta dalla Città: | Acciòche l'Inimico non
 potesse così facilmente, et senza co(n)sumar | tempo, e Genti, 5
 accamparsi in quel sito, che li sarebbe di gran | comodità, per
 far Battaria, et per uenirsene inanti con le sue | trinciere, et
 trauerse à riempire la Fossa; L'altra opinione è | di spianarlo,
 et abbassarlo tanto, che dal Balloardo et Kauo Vittu | ri, dal
 Ko Zane, et delli altri ad essi uicini, si puotesse scoprire, | et 10
 offender quelli, che uenissero per accamparsi nella detta Val |
 le; et uolessero da quella parte accostarsi alla Fortezza. |

Portando dunque parte del terreno dentro nella Città, per
 far | Kauallieri, et altre difese, et parte distendendone per la
 Valle | medesima; risseruandone però tanto, che paresse poter
 bastare | per far un'Argine, che hauesse à seruire per contra- 15
 scarpa, et | per strada Coperta alla fronte delli due Belldi Vit-

ἔχουν τὸν ἴδιο σκοπὸ. Ἡ μιὰ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐκτελέστηκε κιόλας.
 Τὸ φρούριο αὐτὸ κατασκευάστηκε τὸν καιρὸ τοῦ περασμένου πολέ-
 μου, γιὰ νὰ ἐπιβλέπει καὶ νὰ ὑπερασπίζεται τὴν κοιλάδα τοῦ Μαρου-
 λᾶ, ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ λόφο καὶ δὲν φαίνεται ἀπὸ τὴν
 πόλη, γιὰ νὰ μὴ μπορέσει ὁ ἐχθρὸς, ἔτσι εὐκόλα καὶ δίχως νὰ χάσει
 καιρὸ καὶ ἀνθρώπους, νὰ στρατοπεδεύσει σ' αὐτὴ τὴ θέση, ὅπου θὰ
 εἶχε μεγάλη ἄνεση νὰ ἐγκαταστήσει πυροβολικὸ καὶ νὰ προχωρήσει
 μὲ τὰ χαρακώματά του καὶ τὶς τραβέρσες του νὰ γεμίσει τὴν τάφρο.

Ἡ ἄλλη γνώμη εἶναι: νὰ ἱσοπεδωθεί καὶ νὰ χαμηλώσει τόσο ὥ-
 στε ἀπὸ τὸν προμαχῶνα καὶ τὸν Καβαλιέρο τοῦ Βιτούρη, ἀπὸ τὸν
 Καβαλιέρο Τζάνε κι ἀπὸ ἄλλα κοντινὰ σημεῖα, νὰ εἶναι δυνατὸν ν'
 ἀγναντεύουν καὶ νὰ κτυποῦν ἐκείνους ποὺ θὰ ἐρχόταν νὰ στρατοπε-
 δεύσουν στὴν κοιλάδα τοῦ Μαρουλᾶ, θέλοντας νὰ πλησιάσουν τὸ
 φρούριο ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μέρος ἀπὸ τὰ χώματα ποὺ θὰ ἔβγαζαν θὰ μεταφερότανε μέσα στὴν
 πόλη, γιὰ νὰ κάμουν καβαλιέρους καὶ ἄλλα ἀμυντικὰ ἔργα καὶ μέρος
 θὰ ἀπλωνότανε στὴν ἴδια τὴν κοιλάδα. Θὰ ἄφιναν ὅμως καὶ τόσο,
 ὅσο θὰ χρειαζότανε γιὰ νὰ γίνεῖ ἓνα ἐπίχωμα, ποὺ θὰ χρησίμενε γιὰ
 κοντρασκάρπα καὶ σκεπαστὸς δρόμος, ἀπέναντι στοὺς προμαχῶνες
 Βιτούρη καὶ Σαμπιονέρα.

turi, et Sabiona | ra. Ma però l'una, et l'altra di queste Opinio-
 ni (si come aui | ene in tutte le cose) si oppongono delli contrarij.
 Pure perche | esso Forte è già fatto; et perche à spianar-
 lo, et ad abbassar quel | Colle quanto facesse bisogno per sco- F 25r
 prir, et spacciare la Valle prede | tta del Marullà, andarebbe o-
 pera di graue, et longa fatica, et di | spesa eccessiua: Assai fa-
 cilmente io concorro con la maggior par | te di quelli, che sen-
 tono, che esso Forte come prima fronte, et | prima Piazza della
 Fortezza di Candia, si debba mantenere; | Perche chiara cosa è,
 che in ogni modo egli impedirà, et trauaglia | rà assai l'Inimi- 10
 co, et gli farà perder molto tempo, e molti huomini | se uorrà
 acquistarlo, et acquistatolo poi, non sarà più di danno di | quel-
 lo che esser potesse il Colle medesimo, senza esso Forte: | Per-
 che pur tutta uia esso Inimico sarà fuori della Città, et biso-
 | gnarà, che spenda nuouo tempo, et nuoua fatica nel trincie-
 rarsi, | per uenir sù la Contrascarpa, et farsi strada agl'Assalti: 15
 et in | tanto si uenirà ad auanzar quel tempo, che egli hauesse
 per- | duto nell'Acquisto di detto Forte. |

Ἀλλὰ καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη γνώμη (ὅπως συμβαίνει σ' ὅλα
 τὰ ζητήματα) ἀντιπαραβάλλονται ἀντίθετες ἀπόψεις. Βέβαια αὐτὸ τὸ
 φρούριο εἶναι κιόλας γινομένο καὶ γιὰ νὰ ἱσοπεδωθεί καὶ νὰ χαμη-
 λώσει ὁ λόφος αὐτός, ὅσο θὰ χρειαζότανε γιὰ νὰ φαίνεται καὶ νὰ
 καθαρίζεται ἡ παραπάνω κοιλάδα τοῦ Μαρουλᾶ, θὰ καταντοῦσε ἓνα
 σοβαρὸ ἔργο καὶ θὰ χρειαζότανε κόπος πολυχρόνιος καὶ δαπάνη ὑ-
 περβολικὴ. Πολὺ πρὶν εὐκόλα συμφωνῶ μὲ τὴ γνώμη τῶν περισσοτέ-
 ρων, ἐκείνων ποὺ θεωροῦν τὸ φρούριο αὐτὸ σὰν πρῶτο μέτωπο καὶ
 πρώτη πιάτσα τοῦ φρουρίου τοῦ Χάντακα καὶ πρέπει νὰ παραμείνει.
 Γιατὶ εἶναι φανερό, πὼς ὅπωςδήποτε τὸ φρούριο αὐτὸ θὰ ἐμποδίσαι
 καὶ θὰ βασανίσαι ἀρκετὰ τὸν ἐχθρὸ καὶ θὰ τὸν ἀναγκάσει νὰ χάσει
 πολὺν καιρὸ καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους, ἂν θελήσει νὰ τὸ καταλάβει.
 Καὶ ἅμα τὸ καταλάβει ἡ ζημιὰ ποὺ θὰ ἔφερνε στὸ φρούριο τοῦ Χάν-
 τακα ἀπὸ τὸ φρούριο τοῦ Ἀγ. Δημητρίου δὲν θὰ ἦναι μεγαλύτερη
 ἀπὸ ἐκείνη ποὺ θὰ ἔφερνε ἂν ἦτανε λόφος δίχως φρούριο. Γιατὶ ὁ
 ἐχθρὸς ἔτσι κι ἄλλιῶς θὰ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ θὰ χρει-
 αστεῖ νὰ χάσει κι ἄλλο χρονικὸ διάστημα, κι ἄλλο κόπο γιὰ νὰ χαρα-
 κωθεί, γιὰ νὰ προχωρήσει πρὸς τὴν κοντρασκάρπα καὶ νὰ κάμει δρό-
 μο γιὰ τὶς ἐφόδους. Κι ἔτσι ὁ χρόνος ποὺ θὰ χρειαστεῖ νὰ κατακτή-

Bene laudarei, che uolendolo conseruare, si debba migliorarlo, et | assicurarlo quanto più si possa, riducendolo in quel modo, che più | fusse stimato à proposito per la tottal Difesa¹. |

DISCORSO SOPRA LI CVNICVLI ET |
LA FOSSA |

Trà li altri Bisogni, che hà questa Fortezza di Candia, tengo | per necessario ristaurare, et finire intorno d'essa tutti li Cuniculi | parte cauati, et parte dissegnati dall'Ilmo sigr Latino Orsini ul- | timante, et perche questo Nome di CVNICVLI, è cosa moderna, | Inuentione, et Sottigliezza d'Inteletto di cosi 10 degno Guerriero, Pare, | che molti Architetti, non intendino questo tal Nome, però mi sforzze | rò breuemente di dichiarare cio che uuol dir Cuniculi, et il Beneffi- | tio, che ne debbono sentire li Diffensori, uenuta, che sarà tale occa- | sione. | 15

Essendo stata Dissegnata questa Fortificatione della Città F 28v

σει τὸ φρούριο αὐτὸ θὰ ἦτανε γι αὐτὸν χαμένος.

*Αν θὰ ἀποφασιστεῖ ἡ διατήρηση τοῦ φρουρίου αὐτοῦ καλὸ θὰ εἶναι νὰ βελτιωθεῖ καὶ νὰ ἀσφαλιστεῖ ὅσο εἶναι δυνατόν, καὶ νὰ γίνεῖ τέτοιο πὺν νὰ θεωρῆται ἱκανὸ γιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀμυνα¹.

ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΟΥΝΕΛΟΤΡΥΠΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΦΡΟ

*Ανάμεσα στὶς ἄλλες ἀνάγκες πὺν ἔχει τὸ φρούριο αὐτὸ τοῦ Χάντακα θεωρῶ σὰν ἀπαραίτητο νὰ ἐπισκευαστοῦν καὶ νὰ τελειώσουν γύρω ἀπὸ τὸ φρούριο ὅλες οἱ κουνελότρυπες, πὺν ἓνα μέρος ἔχει τελειώσει καὶ τὸ ἄλλο ἔχει σχεδιάσει τελευταῖα ὁ ἐκλαμπρότατος κ. Λατίνο *Ορσίνι. Ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ὄνομα κουνελότρυπες εἶναι καινούργια ἐφεύρεση τῆς εὐφυΐας τοῦ τόσο ἀνδρείου πολεμιστῆ, πολλοὶ ἀρχιτέκτονες δὲν τὸ καταλαβαίνουν. Γι' αὐτὸ θὰ προσπαθῶ με λίγα λόγια νὰ ἐξηγήσω, τί εἶναι οἱ κουνελότρυπες καὶ ποιὰ ὠφέλεια μποροῦν νὰ ἔχουν ἀπὸ αὐτὲς οἱ ἀμυνόμενοι, ὅταν θὰ ῥθῇ μιὰ τέτοια περίσταση.

*Ἡ ὁχύρωση τῆς πόλης τοῦ Χάντακα ἐσχεδιάστηκε ἀπὸ τὸν ἐκλαμ-

¹) Γιὰ τὸ Φρούριο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (*Ακ Τάμπια) ἀναφέρουν περὶ τοῦ τὰ ἴδια καὶ ἄλλοι στὶς ἐκθέσεις τους. Βλ. G. F o s c a r i n i, sua relazione fgr, Biblioteca S. Marco, Mss. Ital., cl. VII, No 631a/7476. Σ. Σ π α ν ά κ η, Μνημεῖα Κρ. Ἰστ., op. cit., τόμ. I, 138, III, 8, 9, 85, IV, 18, 20.

di Can- | dia, et Parte principiata dall'Ilmo sigr Iulio Sauornano, co(n) Bdi, | et Cortine, Fosse, et Contrascarpa, et per mezo della Fossa una | Cuneta di piedi, 15, largha, et che si douesse far tanto proffonda, | che si puotesse ritrouare sasso, ò acqua: Venne di poi l'Ilmo Sigr | Latino¹ riuedendo tal opera, et Con- 5 siderando la forza Ottomana essere | Puotentissima, et tanto uicina al Regno, et hauendo di già comodi- | tà, ritrouandosi questo Sermo Dominio in Pace, deliberò accrescere | maggior Diffesa, dando più discomodo all'Inimico, d'impadronirsi, | et di riempire la Fossa, E però di 15 Piedi, che era la Cuneta di | prima fper mezo d' essa Fossa, si allarghò in piedi, 50, et 10 perche le | Fondamenta de Belloardi, et Cortine restauano molto alte, rispetto || alla proffondità di questa Cuneta, non uolse approssimarsi alli Bello- | ardi et Cortine, Essendo terreno smosso, et Muraglie deboli, lau- | rate parte di terra et pietra, et le

πρότατο κ. Ἰούλιο Σαβορνιάνο, καὶ ἄρχισε τὴν κατασκευὴ τῆς ὁ ἴδιος, με προμαχώνες καὶ κορτίνες, τάφρους καὶ κοντρασκάρα. Στὴ μέση τῆς τάφρου ἔκανε ἓνα ὀχετὸ 15 πόδια πλατύ, πὺν ἔπρεπε νὰ γίνεῖ τόσο βαθὺς ὥστε θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ νερὸ ἢ βράχο. Ὑστερα ἦρθε ὁ ἐκλαμπρότατος κ. Λατίνο¹, ὁ ὁποῖος ἀναθεώρησε τὸ ἔργο αὐτό, ἔχοντας ὑπόψει του, ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ δύναμη εἶναι πανίσχυρη καὶ τόσο κοντὰ στὸ Βασίλειο καὶ ὅτι ἡ Γαληνότερη αὐτὴ κτήση βρίσκεται τώρα σὲ κατάσταση εἰρήνης καὶ συνεπῶς ὑπάρχουν δυνατότητες, ἀποφάσισε νὰ δυναμώσει τὰ ἀμυντικὰ ἔργα, δυσχεραίνοντας τὸν ἐχθρὸ περισσότερο νὰ τὰ κυριεύσει καὶ νὰ ξαναγεμίσει τὴν τάφρο καὶ ἐμεγάλωσε τὸν ὀχετὸ πὺν βρισκότανε στὴ μέση τῆς τάφρου ἀπὸ 15 πόδια πὺν ἦτανε σὲ 50 πόδια. Μὰ ἐπειδὴ τὰ θεμέλια τῶν προμαχώνων καὶ τῶν κορτινῶν ἔμεναν πολὺ ψηλά, σὲ σχέση με τὸ βάθος τοῦ ὀχετοῦ ἐκείνου, δὲν θέλησε νὰ πλησιάσει ὁ ὀχετὸς στοὺς προμαχώνες καὶ τὶς κορτίνες, γιὰ τὸ ἔδαφος ἦτανε μετακινημένο καὶ τὰ τείχη ἀσθενικά, χτισμένα κατὰ ἓνα μέρος με χῶμα καὶ πέτρες καὶ μόνο τὸ

¹) Ὁ Latino Orsini βρισκόταν στὴν Κρήτη τὸ 1583-84. Βλ. Σ. Σ π α ν ά κ η, Μνημεῖα κλπ., op. cit., τόμος, III, 3, G i u s. G e r o l a, Monumenti ecc., op. cit., I, 584. Ὁ Orsini ἦταν, ὡς φαίνεται, καινοτόμος, γιὰ καὶ σὲ ἄλλα φρούρια ἔκανε τροποποιήσεις, ὅπως στὸ φρούριο τῆς Σπιναλόγκας. (Βλ. Σ. Σ π α ν ά κ η, Μνημεῖα κλπ., op. cit., τόμ. I, 142).

facciate sole con Calcina, fabricate | aposte deboli, acciò le bal-
le tirrate dalla Batteria de Nemici restino | dentro nel Corpo
della Muraglia, et no(n) faccino rouina, et apertura: | Et per
ciò il detto sigr Latino (come intendentissimo Caualliero) non |
si fidò d'Approssimarsi alle dette Muraglie, ma lassò dalla par-
te de | Balloardi il Terreno di passi, 5, per sostentamento d'es- 5
si, et dalla | parte della Contrascarpa passi, 2, per sicurezza d'
essa, conside | rando non puoter allarghar più detta Cuneta; ò
per dir Fossa, per | li sudetti rispetti; e però uolse in quel ter-
reno, ò uer Banchetta, | Iuditiosamente cauare qualche Difesa,
et così d'intorno nel sodo di | detta Banchetta sotto terra, fece 10
cauar una Mina, ò uero fossetta coper | ta co(n) alcuni spiragli ò
balconi per illuminarla, la qual mina è 4, | piedi largha, et, 5,
alta; grossa di terreno dalla parte della Cuneta | 4, piedi, et dal-
la parte de'Belloardi piedi 17, però sentendo nomi | nare questa F 29r
nuoua Inuentione chiamata CVNICVLI¹ pareua | à molti cosa 15

ἔξωτερικὸ μέρος τοῦ τείχους μὲ ἀσβέστη, κτισμένα ἐπίτηδες ἀδύνατα,
γιὰ νὰ μένουν μέσα στὸ τεῖχος οἱ μάλες ποὺ θὰ ρίχνανε τὰ κανόνια
τοῦ ἐχθροῦ, καὶ νὰ μὴν κάνουν καταστροφὴ καὶ ἀνοίγματα στὸ τεῖ-
χος. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ παραπάνω κ. Λατίνο (σὰν ἐμπειρότατος
Καβαλιέρος) δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη νὰ πλησιάσει στὰ τεῖχη ὁ ὀχετὸς
καὶ ἄφισε πρὸς τὸ μέρος τῶν προμαχόνων τὸ ἔδαφος σὲ πλάτος 5
βήματα, γιὰ στήριγμά τους καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς κοντρασκάρας σὲ
πλάτος δυὸ βήματα γιὰ τὴν ἀσφάλειά της, ἔχοντας τὴ γνώμη πὼς
δὲν μπορεῖ νὰ πλατύνει πὺλὸν πολὺ ὁ ὀχετὸς αὐτός, ἢ μᾶλλον τάφρος,
γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους. Σκέφθηκε, λοιπόν, σοφά, στὸ ἔδαφος ἐ-
κεῖνο ἢ μᾶλλον πεζουλί νὰ κάμει κάποιο ἀμυντικὸ ἔργο. Κι ἔτσι στὸ
στερεὸ ἔδαφος τοῦ πεζουλιοῦ αὐτοῦ ἔκαμε μιὰ μίνα ἢ μιὰ τάφρο σκε-
πασμένη, μὲ μερικὸς φεγγίτες ἢ πόρτες μέχρι κάτω γιὰ νὰ φωτίζε-
ται. Ἡ μίνα αὕτη ἔχει 4 πόδια πλάτος καὶ 5 ὕψος. Πάχος τοῦ ἐδά-
φους ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ὀχετοῦ 4 πόδια καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῶν προ-
μαχόνων 17 πόδια. Ἀκούοντας νὰ λένε τὴ νέα αὕτη ἐφεύρεση κου-
νελοτέρupes¹ φαινότανε σὲ πολλοὺς περίεργο πρᾶγμα καὶ μᾶλλον θέλα-

¹) Οἱ «κουνελοτέρupes» αὐτὲς ἔγιναν τὸ 1583. Σχετικὰ βλ. Σ. Σπανιάκη, *Μνημεῖα κλπ.*, op. cit., I, 144, III, 3 καὶ IV, 17. Οἱ «κουνελοτέρupes» ἦταν ἐπιθετικὰ ἢ ὀχυρωματικὰ ἀμυντικὰ ἔργα μέσα στὴν Τάφρο τοῦ φρουρίου,

strana, et più tosto uoleuano, che fosse leuata detta | Banchet-
ta da una parte, et dall'altra non considerando li sudetti | rispet-
ti, si che il Piano, che hora si uede intorno alla Fortificatione, |
non è il Piano della Fossa, ma Piano della Cuneta¹. |

Il Piano dunque della Fossa, è la Superfitie di quella Ban-
chetta | di detto terreno restato dall'una banda, et dall'altra à 5
liuello, et | le utilità, che possono apportare questi Cuniculi
sono molte come | qui sotto si dirà. |

Prima li Difensori della Fortezza, potran(n)o dalle Sortite
praticare la | Fossa, senza esser uisti, et scoperti da Nemici, et
spiar l'intention | loro. | 10

Seconda buttando terreni nella Fossa per impire la Cuneta,
et farla | uguale con la detta Fossa, acciò possino passare nelle
Fronti de Bello | ardi, et poi alzarsi con detto terreno, et for-

νὰ φύγει αὐτὸ τὸ πεζούλι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὴ
παίρνοντας ὑπόψει τὶς παραπάνω δικαιολογίες. Κι ἔτσι τὸ ἐπίπεδο
ποὺ φαίνεται τώρα γύρω ἀπὸ τὴν ὀχύρωση δὲν εἶναι τὸ ἐπίπεδο τῆς
τάφρου μὰ τοῦ ὀχετοῦ¹. Τὸ ἐπίπεδο συνεπὼς τῆς τάφρου εἶναι ἡ ἐπι-
φάνεια τοῦ πεζουλιοῦ ποὺ ἔμεινε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος. Ἀπὸ τὸ ἄλλο
ἰσοπεδώθηκε. Οἱ ὠφέλειες ποὺ μποροῦν νὰ προσφέρουν οἱ κουνελό-
τρupes αὐτὲς εἶναι πολλές, ὅπως θὰ ἀναπτύξω παρακάτω.

Πρῶτα οἱ ὑπερασπιστὲς τοῦ φρουρίου θὰ μπορέσουν κατὰ τὶς
ἐξόδους νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν τάφρο, δίχως νὰ τοὺς δεῖ ὁ ἐχθρὸς
καὶ νὰ τοὺς κατασκοπεύσει μαθαίνοντας τὶς προθέσεις των.

Δεύτερο ρίχνοντας χώματα γιὰ νὰ γεμίσουν τὸν ὀχετὸ καὶ ἰσο-
πεδώνοντάς τον μὲ τὴν τάφρο, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ περάσουν στὰ
μέτωπα τῶν προμαχόνων, καὶ νὰ ὑψωθοῦν ἔπειτα μὲ τὸ χῶμα αὐ-

γιὰ νὰ ὑπονομεύσουν τὰ τεῖχη ἢ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ὑπονόμευσή τους. Μὰ
οἱ κουνελοτέρupes τοῦ Ὁρσίνι, ποὺ, ὅπως λέει ὁ Βασιλικάτα, ἦταν ἐφεύρεση
τῆς εὐφυΐας τοῦ ἀνδρείου πολεμιστῆ, ἦταν ἔργα ἀμυντικὰ, γιὰ τὴν ἀμυνα
τῆς Τάφρου, ἦταν ἓνα εἶδος κευθμοῦ, ὅπως λεγόταν παρόμοια ἔργα ἀμυ-
νας τῆς τάφρου, στὴν ὀχυρωματικὴ ἐκείνων τῶν χρόνων. Σώζονται ἀκόμη
στὴν κορτίνα, μετὰξὺ τοῦ προμαχῶνα Ἰησοῦ καὶ Βιτούρη.

¹) Ἡ Cunetta ἦταν ὀχετὸς στὴ μέση τῆς Τάφρου, γιὰ νὰ συγκεντρώνει
τὰ νερά τῆς τάφρου, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ καθυστερεῖ τὴ διάβαση τῆς τάφρου
ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ καὶ νὰ ἐμποδίζει τὴν ἀνόρυξη ὑπονόμων. Τὸν ὀχετὸ αὐτό,
ποὺ εἶχε πλάτος 15 πόδια πλάτυνε ὁ Ὁρσίνι σὲ 50 πόδια, 15 περίπου μέτρα.

mar la trauersa¹, per cop | rirsi, et star sicuri dal opposto fian-
co, et in orbar le Canoniere | delle piazze de Balloardi, acciò poi
con la zappa possino dar dentro | nella Muraglia, et accomodar-
si alla scalata. |

Hora questi, che staran(n)o alla Difesa di questi Cuniculi
apriran(n)o | le loro ferriture, et guarderano l'Orlo della Con-
trascarpa, fatte però | queste ferriture à proportion, che
possino fare tal effetto, perchè uogliano | ò non, l'Inimici but-
tar terreno nella Fossa. bisogna che si afaccino uer | so le fer-
riture d'essi Cuniculi, ma se à sorte tentassero buttar il terreno
auanti | (come è loro solito) et che essi stessero dietro coperti, et
che le | ferriture non puotessero far altro. li Difensori del Cu-
nicolo uscirano nel | Piano della Cuneta, et comincieranno à
portar detto terreno per uia delli | detti Cuniculi dentro nella
Fortezza di mano, in mano fino à tanto, che | esso terreno so-
prabondarà, et in quel caso si potran(n)o far Mine, et formare
| Pyramidolle con legnami nell'istessa terra, et poi dar fuoco F 29v

τό, κάνοντας τὴν τραβέρσα¹ γιὰ νὰ καλυφθοῦν καὶ νὰ ἀσφαλιστοῦν
ἀπὸ τὸ ἀντίθετο πλευρό, καὶ νὰ ἀχρηστεύουν τὶς κανονιέρες τῶν
πλατειῶν τῶν προμαχώνων, γιὰ νὰ μπορέσουν ἔπειτα μὲ τὶς τσάπες
νὰ μποῦν μέσα στὸ τεῖχος καὶ νὰ ἔχουν πιὸ ἀνεση νὰ ἀνεβοῦν μὲ τὶς
σκάλες· τότε, ἐκεῖνοι ποὺ θὰ βρίσκονται στὶς κουνελίστρες γιὰ ἄμυνα
θὰ ἀνοίξουν τὶς πολεμίστρες τους καὶ θὰ φυλάξουν τὸ χεῖλος τῆς
κοντρασκάρπα. Οἱ πολεμίστρες αὐτὲς ἔγιναν σὲ διαστάσεις ποὺ νὰ
μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Γιατί, ἂν θέλουν ἢ
ὄχι οἱ ἐχθροὶ νὰ ρίξουν χῶμα στὴν τάφρο, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ πα-
ρυσιασθοῦν μπροστὰ στὶς πολεμίστρες αὐτές. Μὰ ἂν τύχει καὶ ἀπο-
πειραθοῦν νὰ ρίξουν χῶματα μπροστὰ (ὅπως συνηθίζουν) καὶ καλυ-
φτοῦν πίσω ἀπ' αὐτὰ καὶ οἱ πολεμίστρες δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ
χρησιμοποιηθοῦν, οἱ ἀμυνόμενοι μέσα ἀπὸ τὶς κουνελίστρες θὰ βγοῦν
στὸ ἴσιωμα τοῦ ὀχετοῦ καὶ θὰ ἀρχίσουν νὰ κουβαλοῦν αὐτὸ τὸ χῶμα
στὸ φρούριο, περνώντας μέσα ἀπὸ τὶς κουνελίστρες, χέρι μὲ χέρι,
μέχρι ποὺ νὰ πληθύνει πολὺ τὸ χῶμα αὐτό. Στὴν περίπτωσι αὐτῇ
θὰ μποροῦν νὰ κάνουν μίνες, νὰ κάνουν πυραμίδες μὲ ξύλα στὸ ἴδιο

¹) Ἡ τραβέρσα ἦταν ἐπιχωμάτωση ἢ τοῖχος, ποὺ ἔκανε ὁ ἐχθρὸς μέσα
στὴν τάφρο, γιὰ νὰ τὸν διευκολύνει νὰ περάσει πρὸς τὸ τεῖχος.

alle dette, | che per la uiolenza della poluere spianer(r)ano det-
to terreno in molte | parti et questo facendo una, doi, et più
uolte, se la forza dell'Nemico | sarà ghagliarda (come si crede)
all'hora poi sarà bisogno ritirarsi nelli | detti Cuniculi, et lasciar
uenire il terreno secondo l'intentione degl' | offensori per tra-
uersar la Fossa et li Difensori starano prouisti, et atte(n) | ti
d'hauer in pronto barili di poluere, quali ributteran(n)o il detto
terreno | buttato per far detta trauersa, et ritornerà di nuouo a
danno dell'Inimico | nella strada coperta, tanto che le Canonie-
re, che difendono la fronte del | Belloardo trauersato, resteran-
no libere, et farano il loro effetto, et difesa. | Sicche essequendo
li Diffensori delli Cuniculi una et più uolte, si prol | longherà
tanto il tempo, che auanti, che ottenghino il possesso della Fos-
sa, | saran(n)o sforzati tentar il Combattere per altra uia. Que-
ste, et molte | altre Difese furono dette da quell'Ilmo sr Lati-
no, le quali non mi soue(n) | gono per hora à Memoria. |

χῶμα καὶ ἔπειτα νὰ τοὺς δώσουν φωτιά, ποὺ μὲ τὴν δύναμη τοῦ μπα-
ρουτιοῦ θὰ ἱσοπεδώνεται τὸ ἔδαφος αὐτὸ σὲ πολλὰ μέρη. Κάνοντας
αὐτὸ μιὰ καὶ δυὸ ἢ περισσότερες φορὲς, ἂν ἡ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ θὰ
εἶναι μεγάλη (ὅπως πιστεύεται), τότε θὰ χρειαστεῖ νὰ τραβηχτοῦν
στὶς κουνελότρυπες αὐτὲς καὶ ν' ἀφίσουν νά' ρθουν τὰ χῶματα σύμ-
φωνα μὲ τὶς προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ νὰ κάμει τραβέρσα στὴν τάφρο.
Οἱ ὑπερασπιστὲς θὰ εἶναι ἐφοδιασμένοι καὶ σὲ ἐπιφυλακὴ μὲ βαρέ-
λια μπαρούτι, καὶ θὰ ξαναρίξουν τὰ χῶματα αὐτά, ποὺ ἔρριξε ὁ ἐχ-
θρὸς γιὰ νὰ κάμει τὴν τραβέρσα. Αὐτὸ θὰ ζημιώσει πάλι τὸν ἐχθρὸ
στὸ σκεπαστὸ δρόμο, ὥστε οἱ κανονιέρες ποὺ ὑπερασπίζονται τὸ μέ-
τωπο τοῦ προμαχώνα ὅπου ἔγινε ἡ τραβέρσα, θὰ μείνουν ἐλεύθερες,
θὰ φέρουν τὸ ἀποτέλεσμά τους καὶ θὰ κάμουν τὴν ἄμυνά τους. Κι
ἔτσι ὅταν γίνεῖ αὐτὸ μιὰ καὶ περισσότερες φορὲς ἀπὸ τοὺς ὑπερασπι-
στὲς ποὺ θὰ εἶναι στὶς κουνελίστρες, θὰ περάσει ἀρκετὸς χρόνος καὶ
πρὶν νὰ γίνεῖ ὁ ἐχθρὸς κύριος τῆς τάφρου θὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ δώσει
μάχη μὲ ἄλλο τρόπο. Αὐτοὺς καὶ ἄλλους τρόπους ἄμυνας, ποὺ δὲν
τοὺς θυμᾶμαι τώρα, εἶπε ὁ ἐκλαμπρότατος ἐκεῖνος κ. Λατίνο.

OPPOSITIONE FATTA ALLI DETTI CV- |
NICVLI |

Hauendo io presentito à opponere et discorrer Certi tali in Materia | contra detti Cunicoli, li quali alleghano molte ragioni; qui di sotto | si dichiararà la loro opinione. |

Alcuni dicono essere inutili, et che sarebbe meglio, che in tutto fossero | leuate queste Banchette, cosi quelle (che sono) appresso le fronti de Bel | loardi, et Cortine, come quelle delle Contrascarpe: Di più dicono, | che le Ferriture d'essi Cuniculi saran(n)o inutili; Poiche sono bassi, et | la Contrascarpa alta, 10
doue che gl'Inimici stando di sopra potran(n)o star | coperti, et non uisti da Esse ferriture, togliendo le Difese delli Belloardi, | essendo la strada Coperta, et li Belloardi à dritta linea (Cosa ueramente | di stupirsi) poi che in fatto si uede, che dalla bassezza si delle ferriture | de Cuniculi fino all'orlo della Contra- 15
scarpa l'istessa altezza ui sia; | et che sia il uero, se ciò non fosse gl'Ingegneri non havrebbero fatto il pen | dere di tutti li Parapetti uerso la Fossa, perche se fossero come dicono | à linea retta li Parapetti con le Contrascarpe, non haueriano tanto

ΑΝΤΙΛΟΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΟΥΝΕΛΙΣΤΡΕΣ ΑΥΤΕΣ

Ἐπειδὴ ἐγὼ ἄκουσα διαφόρους νὰ μιλοῦν κόντρα σ' αὐτὲς τὶς κουνελίστρες, παραθέτοντας πολλὰς δικαιολογίας, θὰ τὶς ἐκθέσω ἐδῶ.

Μερικοὶ λένε πὼς εἶναι ἀνώφελες καὶ θὰ ἦτανε καλύτερα νὰ ἀφαιρέσουν αὐτὰ τὰ πεζούλια, τόσο ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κοντὰ στὰ μέτωπα τῶν προμαχόνων καὶ τῶν μεσοφυγίων, ὅπως καὶ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν κοντρασκάπα. Λέγουν ἀκόμη, ὅτι οἱ πολεμίστρες ποὺ ἔχουν οἱ κουνελίστρες αὐτὲς θὰ εἶναι ἄχρηστες, ἐπειδὴ εἶναι χαμηλὲς καὶ ἡ κοντρασκάπα ψηλὴ, ὅπου, στέκοντας οἱ ἐχθροὶ θὰ μποροῦν νὰ εἶναι καλυμμένοι καὶ δὲν θὰ φαίνονται ἀπὸ τὶς πολεμίστρες αὐτὲς, ἐμποδίζοντας τὴν ἄμυνα τῶν προμαχόνων, γιατί ὁ σκεπαστὸς δρόμος καὶ οἱ προμαχῶνες εἶναι σὲ εὐθεῖα γραμμὴ (πρᾶγμα ἀληθινὰ ἐκπληκτικὸ) ἀφοῦ ἀπὸ τὴ χαμηλὴ θέσῃ ποὺ εἶναι οἱ πολεμίστρες σὲ κουνελίστρες μέχρι τὸ χεῖλος τῆς κοντρασκάπας εἶναι τὸ ἴδιο ὕψος. Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, ἂν δὲν ἦτανε ἔτσι οἱ μηχανικοὶ δὲν θὰ ἔκαναν ὅλα τὰ θαυράκια νὰ κλίνουν πρὸς τὴν τάφρο. Γιατὶ ἂν ἦτανε σὲ εὐθεῖα γραμμὴ, ὅπως λένε, τὰ θαυράκια μὲ τὴν κοντρασκά-

tra | uaglio dagl'Inimici per scoprire le Difese delle Fronti de Belloardi per | che à linea retta (come s'è detto) tanto uallestano li tiri dell'una Parte, | come dell'altra; Ma per la bassezza della strada Coperta, et altezza de | Parapetto, li Difensori non potrebbero far di manco, che alzarsi per mira | re al basso tanto che uerrebbono scoperti, et offesi dalli tiri de Nemici, che | stessero dietro il riparo della strada Coperta, et il simile succederebbe | à essi dalli Diffensori delli Cuniculi tirando dalle Ferriture. | .

Si sa chiaramente, che nell'approssimarsi alle Fortezze si uà à questo | tempo presente con strade sotteranee, et ui si opera dentro Coperti, di | doue si comincia la Batteria occulta battendo dal piè della muraglia, | et poi dalle Rouine cadute si fà il passo, et doppò tagliata la Contrascarpa | si uiene all'Assalto doue à proposito, che detti Cuniculi resterebbono | sotto dette rouine per esser puoco discosti dalla muraglia, restando quasi | inutili, se bene mi si può dire, che si puotrebbono minare,

πα, δὲν θὰ εἶχαν τόση ἐνόχληση ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ γιὰ νὰ ἀποκαλύψουν τὴν ἄμυνα τῶν μειώπων τῶν προμαχόνων, γιατί, σ' εὐθεῖα γραμμὴ (ὅπως εἶπα), θὰ βάλουν ἐξ ἴσου τόσο ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μὰ μὲ τὸ χαμηλὸ σκεπαστὸ δρόμο καὶ μὲ τὸ ὕψος τῶν θαυράκιων οἱ ἀμυνόμενοι θὰ ἦτανε ἀναγκασμένοι νὰ σηκωθοῦν γιὰ νὰ σκοπεύσουν, ὅποτε θὰ εἶναι ἀκάλυπτοι καὶ θὰ τοὺς χτυπήσουν οἱ ἐχθροὶ ποὺ θὰ βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὸ πρόχωμα τοῦ σκεπαστοῦ δρόμου. Τὸ ἴδιο θὰ συνέβινε καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπερασπιστὲς ποὺ θὰ εἶναι σὲ κουνελότρυπες, καὶ θὰ πυροβολοῦν ἀπὸ τὶς πολεμίστρες.

Εἶναι καλὰ γνωστὸ, ὅτι γιὰ νὰ πλησιάσει κανεὶς στὰ φρούρια πηγαίνει σήμερα μὲ ὑπόγειες σήραγγες καὶ ἐκεῖ μέσα προφυλαγμένος ὁ ἐχθρὸς ἐργάζεται. Ἐκεῖ ἀρχίζει τὸ κρυφὸ πυροβολικὸ, χτυπώντας ἀπὸ τὰ θεμέλια τὰ τεῖχη. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ πεσμένα ἐρείπια γίνεται διάβαση. Καὶ ὅταν κόψει τὴν κοντρασκάπα κάνει ἐφοδο. Τότε οἱ κουνελότρυπες αὐτὲς θὰ ἔμεναν σκεπασμένες κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια αὐτά, ἀφοῦ εἶναι κοντὰ στὰ τεῖχη, ἄχρηστες σχεδόν, παρ' ὅλο ποὺ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὼς θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν μίνες γιὰ νὰ τινάξουν στὸν ἀέρα τοὺς ἐπιδρομεῖς. Οἱ κουνελίστρες αὐτὲς εἶναι δυνατόν ἐπίσης νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ τὰ κρυφὰ χαρακώματα, ποὺ μπο-

et far andare | gl'Assaglitōri per aere. Si puossono anco disfare
detti Cuniculi delle trin | ciere occulte, fatte nel basso della
Contrascarpa; Ma quando detti Cuni | culi fossero fatti più dis-
costi dalla Muraglia de Belloardi, come quelli | che si trouano
esser nelle Cortine, et che hauessero tanta grossezza | di terre-
no, che non puotessero esser così facilmente passati da Colpi |
dell'Artiglieria, io li tenerei per molto utili, e buoni. |

Ma per uenire alla conclusione uorrei, che mi dicessero li
sudetti, | che oppongono, se 'leuando detta Banchetta di terre-
no sino alla Muraglia | de Belloardi, se essi potran(n)o poi star
senza, che siano di sotto repedonati, | ouero se sarebbe maggio-
re il Beneffitio cauare quella Banchetta, per dar | più discomodo
à Nemici di portare di più altrotanto terreno quanto impo-
| rta detta Banchetta, che solo un momento, non hore basterà
all' | espugnatore di rimetterlo; Ouero repedonare li Belloardi,
che impor | taran(n)o à far ciò molti migliara di Ducati, et di
questo poi mi rimetto | all'altrui più prudentissimo Iuditio. |

ρεῖ νὰ γίνουιν στὸ κάτω μέρος τῆς κοντρασκάρας. Ὅταν οἱ κουνε-
λίστρες θὰ γινότανε πιὸ μακρὰ ἀπὸ τὰ τεῖχη τῶν προμαχῶνων, σὰν
ἐκεῖνες ποὺ βρίσκονται στὶς κορτίνες, ποὺ θὰ ἦταν τὰ χωματένια
τοιχώματά τους τόσο παχιά ποὺ νὰ μὴ μποροῦν εὐκόλα νὰ τὰ περά-
σουν τὰ βλήματα τοῦ πυροβολικοῦ, ἐγὼ θὰ τὶς θεωροῦσα πολὺ καλὲς
καὶ χρήσιμες.

Ἀλλὰ γιὰ νὰ τελειώνωμε θὰ ἤθελα νὰ μοῦ ποῦνε ἐκεῖνοι οἱ πα-
ραπάνω ποὺ ἔχουν ἀντίθετη γνώμη: Ἄν ἦτανε τὸ χωματένιο αὐτὸ
πεζούλι μέχρι τὰ τεῖχη τῶν προμαχῶνων, ἐὰν θὰ μποροῦσαν ἔπειτα
οἱ προμαχῶνες αὐτοὶ νὰ παραμείνουν δίχως νὰ στηριχθοῦν ἀπὸ κά-
τω, ἢ ἂν θὰ ἦτανε μεγαλύτερη ἢ ὠφέλεια ἂν ἀφαιρεθεῖ τὸ πεζούλι
αὐτό, γιὰ νὰ δυσκολέψει περισσότερο τὸν ἐχθρὸ στὸ νὰ φέρει ἐπὶ
πλέον ἄλλο τόσο χῶμα, ὅσο θὰ βγάλουν ἀπὸ τὸ πεζούλι αὐτό, ποὺ
ὄχι ὥρες ἀλλὰ μιὰ μόνο στιγμή θὰ χρειαστεῖ στὸν ἐκπορθητὴ νὰ τὸ
ξαναβάλλει στὴ θέση του, ἢ νὰ στηρίξουν τὰ θεμέλια τῶν προμαχῶ-
νων ποὺ θὰ χρειαστοῦν πολλὰς χιλιάδες δουκάτα γιὰ νὰ γίνηι αὐτό.
Αὐτὸ τὸ ἀναθέτω στὴν πιὸ σοφὴ κρίση ἄλλων.

DISCORSO SOPRA IL PORTO, MOLO, |
ET CASTELLO DI CANDIA |

Il Porto di Candia¹ da puoco tempo in quà si uà atterrando,
doue | che prima era Capacissimo da riceuere ogni gran Vassel-
lo, hora con gran | difficoltà possono intrar et uscire Vasselli di
portata di botte 300, et | molti ancora non possono accomodarsi
senza far libamento; Causato per | questa Atterratione, et disor-
dine doppò, che si è fabricata la Cortina uerso | Tramontana
sopra la pallada del Castello sino alla Porta del Molo, per- | che
sotto quella ui erano certi Sborratori ab antiquo con catafalchi,
che | apriuano, et serraiano, secondo il tempo, che pareua es-
ser necesario, fa | cendo il uento resistenza al flusso, et reflu-
so della Bocca del Porto. |

ΟΜΙΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ, ΤΟ ΜΩΛΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΟ
ΤΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Τὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα¹ τώρα καὶ λίγον καιρὸ ἄρχισε νὰ γερμίζει
μὲ αἶμα. Ἐνῶ πρὶν ἦτανε ἱκανὸ νὰ δεχτεῖ κάθε μεγάλο καράβι τώρα
μὲ μεγάλη δυσκολία μποροῦν νὰ μποῦν καὶ νὰ βγοῦν πλοῖα χωρητι-
κότητας 300 βαρελιῶν, καὶ πολλὰ δὲν μποροῦν νὰ μποῦν ἂν δὲν κά-
μουν ἀβαρία. Ἡ πρόσχωση αὐτὴ τοῦ λιμανιοῦ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ τὴν
κατασκευὴ τοῦ τεῖχους ἀπὸ τὴ βορεινὴ πλευρά, πάνω στὴν πασάλωση
ποὺ ἦταν ἀπὸ τὸ φρούριο ὡς τὴν Πόρτα τοῦ Μώλου. Γιατὶ κάτω
ἀπὸ τὴν πασάλωση αὐτή, ὑπῆρχαν ἀπὸ παλιὰ κάτι θυρίδες (ξεχειλί-
στρες) μὲ σανίδες, ποὺ ἀνοιγαν καὶ ἐκλείναν, κατὰ τὸν καιρὸ, ὅταν
ἦτανε ἀνάγκη, προκαλώντας ἔτσι ὁ ἄνεμος ἀντίσταση στὴν πλημμυ-
ρίδα καὶ στὴν ἀμπώτιδα ποὺ γίνεται στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ.

¹) Τὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα ἀπασχόλησε σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Βενετο-
κρατίας τοὺς Βενετοὺς ἄρχοντες, γιατί *Portus Candide est quasi anima et*
civitatis et insule, (G. Gerola, Monumenti ecc., op. cit., vol. IV, 85, 89).

Στὸ δυτικὸ μῶλο τοῦ λιμανιοῦ ὑπῆρχαν ἀπὸ παλιὰ οἱ ξεχειλίστρες
(sborratori), δηλαδὴ ἀνοίγματα ἀπ' ὅτου συγκοινωνοῦσαν τὰ νερά τοῦ λιμα-
νιοῦ μὲ τὸ ἀνοικτὸ πέλαγος. Οἱ ξεχειλίστρες αὐτές, ὅπως λέει ἐδῶ ὁ Basili-
cata, ἐκλείναν μὲ πόρτες καὶ ἀνοιγαν μόνο ὅταν χρειαζόταν. Ἀργότερα, τὰ
τελευταῖα χρόνια τῆς πολιτοκράτειας, ὅταν τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα ἀπὸ τὴν
Τρυπητὴ καὶ τὴν Ἀμμουδιὰ εἶχαν ἀποκλείσει τὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ, οἱ πο-
λιορχούμενοι ἔκαναν ρήγμα ἀπὸ τὸ μέρος αὐτό, ἀπ' ὅπου ἔμπαιναν μικρὰ
πλοῖα μέσα στὸ λιμάνι.

Per un'altra Causa ancora si uà atterrando, doppò fabricati li Arsenali, | che sono tanto uicini alla Bocca del Porto, che ogni puoco di sabbia, che mena- | no giù le fiumare, Geoffiro, Gazzapano, et quel Torrente, che uien dalla | Valle del Marulà, che per mezzo di esse si troua detto Porto, et tutto quel sab- | bione, ò sporchezza, che dalla piena delle Pioggie uien condot- 5 to, et deposto | dalla Correntia del Mare, et dipoi si raggira dalla Bocca dentro esso Porto, | no(n) potendo hauer luogho, ñe spatio per ricorrere, et sborare nella Sabionara, | Essendo impedito dalle sudette fabriche, perche per il gagliardo impetto del | mare, che batte in esse muraglie del Arsenale come percuote il Vento | ritorna tal sporchezza alla Bocca di detto Porto; et 10 ancor che ogn'anno | ui si spenda buona summa di denari per farlo Cauare, et uedendo io, | che nel Modo, che hora uiene Osseruato, si fà puochissimo frutto sentirei, | che si facesse altra F 31r risolutione; et proua di cauarlo à parte per parte co(n) | palli- 15 ficate, nel modo che si usa à cauare li canali nell'Inclita Città | di Venetia, come anco è opinione di Alcuni quando si possi far-

Ἀπὸ ἄλλη μιὰ ἀφορμὴ ἀκόμη γεμίζει τὸ λιμάνι μὲ ἄμμο ἀφοῦ κατασκευάστηκαν οἱ Ταρσανάδες ποὺ βρίσκονται τόσο κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ. Κάθε ποσότητα ἄμμου, ποὺ κυλοῦν οἱ ποταμοὶ Γιόφυρος, Κατσαμπᾶς καὶ ὁ χεῖμαρος ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Μαρουλᾶ, ποὺ ἀνάμεσά τους βρίσκεται τὸ λιμάνι αὐτό, ὅπως καὶ κάθε ποσότητα ἄμμου καὶ ἀκαθαρσία ποὺ μὲ τὶς βροχὲς κατακυλᾷ πρὸς τὴ θάλασσα, τὴν παίρνει τὸ ρεῖμα τῆς θάλασσας, τὴν στριφογυρίζει ἀπὸ τὸ στόμιο καὶ μπαίνει μέσα στὸ λιμάνι, μὴ μπορώντας νὰ βρεῖ τόπο νὰ σωρευτεῖ στὴν Σαμπιονέρα. Σ' αὐτὸ ἐμποδίζουν τὰ κτίρια τῶν ταρσανάδων, γιατί μὲ τὴ δυνατὴ τῆς ὀρμῆς ἡ θάλασσα χτυπᾷ στοὺς τοίχους τῶν ταρσανάδων καὶ ὅπως χτυπᾷ ὁ ἄνεμος ξαναγυρίζουν οἱ λάσπες αὐτὲς στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ. Ἄν καὶ δαπανῶνται κάθε χρόνο ἀρκετὰ χρήματα, γιὰ νὰ τὸ ἀδειάσουν, τὸ ἀποτελεσμα εἶναι μηδαμινό, μὲ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται ἡ ἐργασία αὐτή, ὅπως ἀντιλήφτηκα. Γι' αὐτὸ νομίζω πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ παρθεῖ ἄλλη ἀπόφαση καὶ νὰ γίνεῖ δοκιμὴ νὰ καθαριστεῖ κομμάτι - κομμάτι μὲ πασσάλωση, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ συνηθίζεται νὰ καθαρίζουν τὰ κανάλια στὴν ἔνδοξη πόλη τῆς Βενετίας, ὅπως εἶναι ἡ γνώμη καὶ μερικῶν ἄλλων. Ὅταν θὰ μπορέσει νὰ γίνεῖ, τὰ ὑλικά ποὺ θὰ βγάζουν,

lo; depo | nendo la materia di questo sabione ò sporchezza dentro nella Città in luoco | discosto da esso Porto, che le acque piovane delli sboratori, et chiaueghe | no(n) lo tirassero di nuouo nel Mare, perchè facilmente ritornaria nel Porto: | Però douendo Certificarsi, si potranno mandar Persone Perite a riconoscer | la Bocca, i fondi, et il Corso delle acque, et quando di questo modo puotte- | sse riuscire la sua Escauatione, saria buonissima resolutione à far- | la, perche cosi si resterebbe sicuro, che per qualche an(n)o no(n) hauesse à | seguire questa Atterratione, che il tempo uà minacciando, et si leuaria | l'occa- 10 sione che tutta uia si uede per esperienza manifesta, et si uederà | causando un perpetuo liuello della sua Cauatione. Perche cauato che | fosse esso Porto, haueria fondi di puoter riceuere Ogni sorte de Vasselli | grossi, dalli quali sogliono esser condotte le Mercantie, che importano al co- | modo, et all'accrescimento della Città, et dell'Entrate Publiche, che al | presente non 10 puotendo riceuer Vascelli grossi, difficilmente si risoluono | di uenirci, per esser messi in necessità di libare, se uogliono in-

ἄμμο καὶ λάσπη, νὰ τὰ βάζουν μέσα στὴν πόλη, σὲ μέρος ποὺ νὰ ἀπέχει ἀπὸ τὸ λιμάνι, ὥστε τὰ νερά τῆς βροχῆς καὶ τῶν ὀχετῶν νὰ μὴ τὰ ξανακουβαλοῦν στὴ θάλασσα, γιατί εὐκόλα θὰ ξαναγύριζαν στὸ λιμάνι.

Ὅμως, ἐπειδὴ πρέπει νὰ βεβαιωθεῖ κανεὶς γι' αὐτό, μποροῦν νὰ στείλουν ἐμπειροὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ κάμουν ἀναγνώριση στὸ στόμιο καὶ στὸ βάθος τοῦ λιμανιοῦ καὶ στὰ ρεύματα τῆς θάλασσας. Καὶ ὅταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ μπορέσει νὰ γίνεῖ ἡ ἐκβάθυνση, θὰ ἦτανε εὐχρὴς ἔργο νὰ γίνεῖ, γιατί ἔτσι θὰ ἔμενε κανεὶς ἥσυχος, ὅτι γιὰ κάμποσα χρόνια δὲν θὰ γίνεται ἡ πρόσχωση αὐτή, ποὺ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ γίνεῖ μὲ τὸν καιρὸ, ὅπως ἡ πεῖρα ἀπόδειξε, καὶ (τὸ λιμάνι) θὰ ἔχει πάντοτε τὸ ἴδιο βάθος.

Γιατί, ὅταν καθαριστεῖ αὐτὸ τὸ λιμάνι, θὰ ἔχει βάθος ἱκανὸ νὰ δεχτεῖ κάθε εἶδους μεγάλα πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα συνηθίζεται νὰ φέρουν τὰ ἐμπορεύματα· πράγμα ποὺ θὰ συμβάλει στὴν ἐξυπηρέτηση καὶ στὴν πρόοδο τῆς πολιτείας καὶ θὰ αὐξήσει τὰ δημόσια ἔσοδα. Ἐνῶ τώρα δὲν μπορεῖ νὰ δεχτεῖ μεγάλα πλοῖα καὶ δύσκολα ἀποφασίζουν γι' αὐτὸ νὰ ῥθοῦν, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκασμένα νὰ κάμουν ἀβαρία, ἂν θέ-

trar | dentro, ò di starsene alla Fraschia¹, et di là Carghare, et discarghare | con molto incomodo, et spesa de Mercanti. Però mostrandosi ques'ta | Materia importante per molte cause; Puotendosi, anco dire, che sicome | le Muraglie assicurano la Città dalla Parte di terra, cosi il Porto | l'assigura dalla Parte di Mare, per puoter riceuere le Armate nelle | occasioni, che si mandano li soccorsi; Ricordo dunque riuerentemte, | che mentre il tempo concede, che si possa farlo comodamente si attenda | a questa debita Cauatione. |

Non Mancarò di auertire, che detto Porto si troua hauer dalla parte di | Leuante una Muraglia uechia per Diffesa, et riparo di esso Porto, | la qual serue tanto, quanto non ui fosse, F 31v per esser mal conditionata, che | più tosto in tempo di occasione farebbe danno che utile; perche li tiri dell'Inimico la manderebbono in pezzi, et farebbono grandissimo danno alli | Vasselli che si trouassero esser nel Porto, et però farebbe bisogno di ripa- | rarla, et ristaurarla per non uenire à questo pericolo. 15

λουν νὰ μποῦν μέσα, ἢ νὰ μένουν στὰ Φρασκιὰ¹ καὶ κεῖ νὰ φορτώσουν καὶ νὰ ξεφορτώσουν μὲ μεγάλη δυσκολία καὶ δαπάνη τῶν ἐμπόρων. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σπουδαιότατο γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμη ὅτι, ὅπως τὰ τεῖχη ἐξασφαλίζουν τὴν πολιτεία ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ἔτσι καὶ τὸ λιμάνι τὴν ἀσφαλίζει ἀπὸ τὴ θάλασσα, ὅταν μπορεῖ νὰ χορῆσει τὸ στόλο, ὅταν στέλνονται οἱ βοηθίες. Ὑπενθυμίζω, λοιπόν, εὐλαβῶς, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ καιρὸς ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ ἄνετα, ἃς ἀποφασιστεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἐκβάθυνση ποὺ χρειάζεται.

Δὲν θὰ παραλείψω νὰ ἀναφέρω, ὅτι τὸ λιμάνι αὐτὸ ἔχει ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος ἓνα παλιὸ τεῖχος γιὰ τὴν ἀμυνά του καὶ τὴν προφύλαξή του ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τὸ τεῖχος αὐτὸ εἶναι τόσο χρήσιμο ὅσο δὲν εἶναι ἱκανό, γιατί βρίσκεται σὲ κακὰ χάλια, ὥστε σὲ καιρὸ ἀνάγκης θὰ κάμει περισσότερὸ κακὸ παρὰ καλὸ. Γιὰ τὸ ἐχθρικό πυροβολικὸ θὰ τὸ κάνει κομμάτια καὶ θὰ φέρει μεγάλες ζημιές στὰ πλοῖα ποὺ θὰ βρισκότανε στὸ λιμάνι. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ διορθωθεῖ καὶ νὰ ἀνοικοδομηθεῖ γιὰ νὰ μὴν καταστήσει σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνο.

¹) Τὰ Φρασκιὰ εἶναι ἓνας μικρὸς ὄρμος ἀνάμεσα στὸ Παλαιόκαστρο καὶ

Si come anco dall'altra parte del Porto uerso Tramonta doue è posto il | Castello, che si corrode dalle onde, che dal Continuo, et frequente battere | tutta la fabrication del Sperone, che era per conseruar il resto della fabrica | si è rouinato, et perso. |

Questo Sperone per quanto si giudica fù fatto per ouiare, che le im(m)<n>oditie | delle Valli, et de fiumi, che ueniuanò nelle Spiagge si nel Ponente come | nel Leuante, et che uengono tirate giù dalle pioggie no(n) aborischino il Porto, | et quando li Vasselli restauano à dar fondi fuori del Porto, si assicuraua- | no, et leghauano le loro Gomene nelle Colon(n)e, che erano poste nel detto | Sperone, et si saluauano dalle fortune del mare. Và questo Sperone fo(n)- | dato in 12, et 11 piedi di fondo, et sempre meno quanto più si accosta al | Castello, douendoui accrescere la Porporella, la quale è necessaria à farsi | prima d' esso Sperone per ripararlo dalle continue fluttuationi del mare, | che uiuamente colpisce in questa parte, et uà detta Porporella fondata in | 20, in 17, 13, 9, 6, e meno, si come uà ancor lei auicinandosi 15

Ἔτσι, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ λιμανιοῦ πρὸς τὸ βορρᾶ, ὅπου εἶναι τὸ Καστέλο, καταστρέφεται ἀπὸ τὰ κύματα, καὶ ἀπὸ τὸ συχνὰ ἀδιάκοπο κύπημα καὶ ἡ προβλήτα, ποὺ εἶχε προσορισμὸ νὰ προφυλάξει τὸ ὑπόλοιπο φρούριο, κατέρρευσε καὶ χάθηκε. Ἡ προβλήτα αὐτὴ ἔγινε, ὅπως πιστεύουν, γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὶς ἀκαθαρσίες τῶν κοιλάδων καὶ τῶν ποταμῶν, ποὺ ἐρχότανε στὶς παραλίες, τόσο στὶς δυτικὲς ὅσο στὶς ἀνατολικὲς, παρασυρόμενες ἀπὸ τὶς βροχέ:, νὰ ἀποκλείσουν τὸ λιμάνι. Καὶ ὅταν τὰ πλοῖα ἐρχοῦν ἄγκυρα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, ἀσφαλίζότανε καὶ δένανε τὶς γούμενες στὶς κολόνες ποὺ ἦτανε στὴν προβλήτα αὐτὴ καὶ ἔτσι γλύτωναν ἀπὸ τὶς φουρτοῦνες τῆς θάλασσας.

Ἡ προβλήτα αὐτὴ ἔχει θεμελιωθεῖ σὲ βάθος 12 ὥς 11 πόδια καὶ ὅσο πλησιάζει πρὸς τὸ Καστέλο εἶναι λιγότερο. Ἡ πορπορέλα ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ πρὶν ἀπὸ τὴν προβλήτα αὐτὴ, πρέπει νὰ ἐπекταθεῖ γιὰ νὰ προφυλάξῃ τὴν προβλήτα ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς κυματισμοὺς τῆς θάλασσας, ποὺ χτυποῦν δυνατὰ σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἡ πορπορέλα αὐτὴ θεμελιώθηκε σὲ βάθος 20, 17, 13, 9, 6 καὶ λιγότε-

τὸ ἀκρωτήρι τῆς Ρογδιᾶς, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν τακτικὰ τὴν περίοδο ἐκείνη σὰν λιμάνι τοῦ Χάντακα.

al Castello, | et la longhezza di esso Sperone sarà passi, 12, et largho passi 10 di netto, | et l' apprestamento di detta opera si potrà condurre con il Barcòn dall'Isola | della Standia; Necesario dunque sarebbe d'esser aiutato per conseruare | le fondamenta di esso Castello, et per far gran riparo al Porto, che se si la- | scia, che il Mare uada più penetrando, et intaccandolo; 5
è pericolo, che la | muraglia da quella parte rouini, la quale già comincia à patire, et alhora | poi uì anderà senza comparatione spesa, et trauaglio maggiore per do- | uerlo restaurare. |

DESCRITTIONE DELLA CITTA DI |
RETTHIMO DELLA FORTEZZA, ET |
SVO PORTO |

F 32r
10

La Città di Retthimo è stata situata dagl'Antichi in luoco diffi- | cile per puoterla fortificare, Essendo dominata all' intorno da siti | Eminenti, et offesa da tutte le bande, oue per tal sua bassezza, tutta | la fortificatione della detta Città essendo 15
inualida è stata smantella- | ta, et hauendo il Sr Iddio prouisto per aiuto di questa Città il Mo(n)te | doue è stata fabricata la

ρα (πόδια) ὅσο πλησιάζει πρὸς τὸ Καστέλο. Τὸ μάκρος τῆς προβλή-
τας αὐτῆς θὰ εἶναι 12 καὶ τὸ πλάτος 10 πόδια. Τὰ ὕλικά γιὰ τὴν
κατασκευὴ τοῦ ἔργου αὐτοῦ μπορεῖ νὰ μεταφερθοῦν μὲ μαοῦνες ἀπὸ
τὴν Ντία. Ἀπαραίτητο, λοιπόν, θὰ ἦταν νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ Καστέλο
αὐτὸ γιὰ νὰ διατηρηθοῦν τὰ θεμέλια του, καὶ νὰ γίνεῖ ἕνας φραγμὸς
γιὰ τὴν προφύλαξη τοῦ λιμανιοῦ. Ἄν μείνει ἔτσι ἡ θάλασσα θὰ
εἰσχωρήσει περισσότερο κατακομματιάζοντάς το καὶ εἶναι κίνδυνος
νὰ καταρρεύσει τὸ τεῖχος ἀπὸ κεῖνο τὸ μέρος, ποὺ ἔχει κίβλας ἀρχί-
σει νὰ ὑποφέρει. Καὶ τότε θὰ πᾶνε ἀσύγκριτα περισσότερα ἔξοδα καὶ
θὰ χρειαστοῦν περισσότερες φροντίδες γιὰ νὰ ἐπισκευαστεῖ.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ, ΤΗΣ ΦΟΡΤΕΤΣΑΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΤΟΥ

Τὸ Ρέθυμνο χτίστηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους σὲ τόπο δύσκολο γιὰ νὰ
μπορέσει κανεὶς νὰ τὸ ὀχυρώσει, γιατί δεσπόζουν γύρω σ' αὐτὸ ὕ-
ψωματα καὶ προσβάλλεται ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές. Ἐπειδὴ ὅλη ἡ ὀχύ-
ρωση τῆς πόλης αὐτῆς, ἐξ αἰτίας τῆς χαμηλῆς τῆς θέσης, εἶναι ἀνί-
κανη γιὰ ἄμυνα, κατεδαφίστηκε. Μὰ ὅπως ὁ Θεὸς πρόβλεψε γιὰ τὴ
βοήθεια τῆς πόλης ἐκείνης καὶ τῆς ἔστειλε τὸ ὕψωμα ὅπου ἔγινε ἡ

Fortezza per sua Diffesa, cosi non hà ma(n)cato | S. Sertà di
aiutare detto sito con 4 Belloardi, un Kaualliero, et il resto | con
Ancolate Cortine, li quali Bdi si nominano Bdo S(n). Luca, Bdo
S(n)ta | Maria, Bdo S(n)to Elia, Bdo S(n). Saluador, li quali so-
no di puoca piazza, et | un'Kaualliero, che guarda uerso il Mon-
te di S(n)to Atanasio, Detto Monte, | detto anche Furcochiefalo 5
la domina, essendo discosto esso Monte dal detto | K^o passi 400
in circa: Circonda la Fortezza cosi dalla parte di terra, | come
dalla parte di Mare passi 764, et hora di nuouo uì è stato Agran-
| dito detto Kaualo et cresciuto à tutta la Fortezza la difesa
con la strada | delle Ronde, et anco fattiui di nuouo li Caselli
per le Sentinelle. |

La detta Città circonda passi 2000, et nella sua Piazza hà 10
una bella | fontana, la qual uien per condotto fuori d'essa dis-
costo passi 525, et | uì è stato cresciuto di nuouo il Molo, et ac-
comodato il Porto, il quale | ha la sua Bocca per sirocco leuan-
te largha passi 27, et detto porto è | capace per puochi uasselli
da trafico, che uì conducono le mercantie, | et per le Galee, 4 15

Φορτέτσα γιὰ τὴν ἄμυνά της, ἔτσι δὲν παρέλειψε ἡ Γαληνότητά της
νὰ ἐνισχύσει τὴν τοποθεσία αὐτὴ μὲ τέσσερις προμαχῶνες, ἓνα καβα-
λιέρο, καὶ τὸ ὑπόλοιπο μὲ γωνιακὲς κορτίνες (μεσοπύργια). Οἱ προ-
μαχῶνες αὐτοὶ ὀνομάζονται: Προμαχῶνας τοῦ Ἀγ. Λουκά, προμα-
χῶνας τῆς Παναγίας, προμαχῶνας τοῦ Προφήτη Ἡλία, προμαχῶ-
νας τοῦ Σωτήρα. Οἱ προμαχῶνες αὐτοὶ ἔχουν μικρὴ πλατεία. Ὁ Κα-
βαλιέρος κοιτάζει πρὸς τὸ βουνὸ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου. Τὸ βουνὸ
αὐτὸ ποὺ λέγεται καὶ Φουρκοκέφαλο κυριαρχεῖ πάνω στὴ Φορτέτσα·
ἀπέχει ἀπὸ τὸν καβαλιέρο αὐτὸ περίπου 400 βήματα. Ἡ Φορτέτσα ἔ-
χει περιφέρεια ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασ-
σας 764 βήματα. Ὁ καβαλιέρος ἐμεγάλωσε τώρα πάλι καὶ ἀυξήθηκε
ἡ ἄμυνα σ' ὅλη τὴ Φορτέτσα μὲ τὸ δρόμο γιὰ τὶς περιπολίες. Ξανα-
κτίστηκαν ἐπίσης οἱ σκοπιές γιὰ τοὺς φρουρούς.

Ἡ πολιτεία αὐτὴ ἔχει περιφέρεια 2000 βήματα καὶ στὴν πλατεία
της ἔχει μιὰ ὠραία κρήνη, ποὺ τὸ νερό της ἔρχεται μὲ ὕδραγωγεῖο
ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἀπὸ ἀπόσταση 525 βήματα. Ὁ μῶλος μεγάλωσε
καὶ πάλι καὶ τὸ λιμάνι ξαναδιορθώθηκε. Τὸ ὀτόμιό του, ποὺ εἶναι
πρὸς τὸ σιρόκο λεβάντε, ἔχει πλάτος 27 βήματα. Τὸ λιμάνι μπορεῖ νὰ
χωρέσει λίγα ἐμπορικὰ πλοῖα ποὺ μεταφέρουν ἐκεῖ τὰ ἐμπορεύματα

che si tengono alla guardia del Regno, acciòche nell' | andar sù, et giù per le occorrenze Publiche possino hauer questo Porto, | ò recettacolo à mezo il Viaggio, no(n) hauendo altro luogho da puoterui | star sicure in tutto questo tratto, se non la Suda, che è lontana dalla Città | di Candia miglia 70. Tengo per opinione, che non si debba agrandire | questo Porto, Perche essendo la 5 Fortezza debole rispetto à quella di Ca(n) | dia, et della Canea, F^{32v} puotendo esser facilmente acquistata da | Nemici, quando sbarcando in quella Spiaggia ui andassero sotto, (come | fecero l' anno 1572) che fù abrusciata la Città da Turchi, et come | potriano risolversi di far per questo fine di guadagnar esso Porto, | quando fosse capace per saluarsi con la sua Armata, et 10 questo sar- | rebbe errore troppo graue, il mettersi in risico di darli quella Com(m)o- | dità, che con tanta Spesa, et industria si è procurato di leuargli | in tutti li altri luoghi di questo Regno, di puoter hauer doue saluar, | et trattenere l'Armata, et altri suoi Vasselli. |

καὶ τέσσερις γαλέρες πρὸς ναυλοχοῦν γὰρ τῇ φύλαξιν τοῦ Βασιλείου. Ὅταν πηγαίνουν ἀπάνω καὶ κάτω γὰρ τὶς δημόσιες ἀνάγκες μποροῦν νὰ ἔχουν τὸ λιμάνι αὐτὸ σὰν καταφύγιο, στὴ μέση τοῦ ταξιδιοῦ, μὴ ἔχοντας ἄλλο μέρος, πρὸς νὰ μποροῦν νὰ μείνουν ἀσφαλισμένες σ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀπόστασιν, παρὰ μόνον τὴ Σούδα, πρὸς εἶναι μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 70 μίλια. Ἔχω τὴ γνώμην ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεγαλώσῃ τὸ λιμάνι αὐτό. Γιατί, ἐπειδὴ εἶναι ἡ Φορτέτσα ἀδύνατη, σὲ σύγκρισιν μὲ τὴ Φορτέτσα τοῦ Χάντακα καὶ τῶν Χανίων, καὶ μπορεῖ εὐκόλως νὰ κυριευθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, πρὸς νὰ μπορεῖ νὰ ἀποβιβαστοῦν στὴν παραλία ἐκείνη καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν (ὅπως ἔκαμαν τὸ 1572) πρὸς κἀκεῖ ἡ πολιτεία ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ὅπως θὰ μπορέσουν νὰ ἀποφασίσουν νὰ κάμουν, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ γίνουν κύριοι τοῦ λιμανιοῦ ἐκείνου, στὴν περίπτωσιν πρὸς θὰ ἦτανε ἱκανὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ αὐτοὺς καὶ τὸ στόλον τους. Αὐτὸ θὰ ἦτανε σοβαρότατο λάθος, νὰ διακινδυνέψῃ ἡ Γαληνότητά της νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐκολίαν αὐτή, πρὸς μὲ τόσες δαπάνες καὶ φροντίδες ἐφρόντισε νὰ ἐμποδίσῃ σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τόπους τοῦ Βασιλείου, ἀπὸ τοῦ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀσφαλίσει καὶ νὰ σταματήσῃ τὸν πολεμικὸν στόλον του καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα του.

DESCRITTION DELLA CITTA DELA |
CANEA ET SVO PORTO |

Canea altre uolte Cidonia detta, Nobillissima, et Antichissa Città del | Regno, la cingono, 5, corpi frà Belloardi et Piattaforma, Nominati Bdo | Malipiero, Bdo S(n)ta Lucia, Piattaforma, Bdo Schiauo, Belloardo Vitturi, | Ma però li detti Belli di sono di meza Architettura, per l'angustia loro: | tiene anco nel suo recinto, 8, Cauallierotti, 2, Kauallieri, et 2, Reuelli- | ni¹: Gira tutta fra terra, e Mare passi 1800, Hà 18, Arsenali bene | accomodati, oltre altri 5 sopra il scoglio di Lagonissi² non ancora finiti, | et dentro della propria Città si chiude di mura un recinto di Anticho | Castello con honeste habitationi, hà una bellissa fontana nella Piazza | la quale uien per condotto lontano miglia 3 in circa, et è detta Città | predominata da siti, per il qual rispetto è stata aiutata dalli sopradetti | Kauallieri, et 10

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ ΤΗΣ

Τὰ Χανιά, πρὸς ἄλλοτε ὀνομαζότανε Κυδωνία, εἶναι μεγάλωρη καὶ ἀρχαιότατη πολιτεία τοῦ Βασιλείου. Τὴν περιβάλλουν πέντε προμαχώνες καὶ πιαταφόρες, πρὸς ὀνομάζονται: Προμαχῶνας Μαλιπιέρο, προμαχῶνας Ἀγ. Λουκίας, (Ἀγ. Φωτεινῆς), πιαταφόρος προμαχῶνας Σκιαβο, προμαχῶνας Βιτούρι. Ὅμως, οἱ προμαχώνες αὐτοὶ εἶναι κακοσχεδιασμένοι, γιατί εἶναι στενόχωροι. Ὁ περίβολος τῶν τειχῶν της ἔχει ἐπίσης 8 μικροὺς πύργους 2 καβαλιέρους καὶ 2 ρεβελίνα¹. Ἔχει περιφέρεια, ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ τὴ θάλασσα 1800 βήματα. Ἔχει 18 τερσανάδες καλὰ τακτοποιημένους ἐκτὸς ἀπὸ 5 ἄλλους πάντως στὸ νησάκι Λαγονήσι², πρὸς δὲν τέλειωσαν ἀκόμη. Μέσα στὴν ἴδιαν τὴν πολιτείαν ὑπάρχει ἓνα Καστέλο παλιὸ πρὸς περιβάλλεται ἀπὸ τεῖχιν καὶ ἔχει καλὰ σπίτια. Στὴν πλατεῖαν ἔχει μιὰ ὠραιότατη κρήνη, πρὸς τὸ νερὸ της ἔρχεται μὲ ὕδραγωγεῖο, ἀπὸ ἀπόστασιν τρία περίπου μίλια. Ἡ πολιτεία αὐτὴ προσβάλλεται ἀπὸ ὀρισμένες θέσεις καὶ γι αὐτὸ ἐνισχύθηκε ἀπὸ τοὺς παραπάνω Καβαλιέρους. Τώρα ἐ-

¹ Τὸ revelino στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς ὀχρωματικῆς λεγόταν ψαλὶς.

² Σὲ ἄλλες ἐκθέσεις ἀναφέρεται Laconissi. (βλ. Σ. Σπανάκη, Μνημεῖα κλπ., ὁρ. cit., τόμ. IV, σ. 30). Ἦταν στὸ βάθος τοῦ λιμανιοῦ. βλ. σχετ. πίνακα.

hora di nuouo ui si è accressciuta intorno per sua difesa | la strada delle Ronde, et anco la sua Cuneta nella Fossa, hà bisogno anco- | ra di qualche puoca restauratione si di terra, come di Muraglia. |

Il suo Porto è Capace di 40 Galee, essendo la mettà di esso si può dire | atterrato, et hà bisogno ancor esso d'esser aiutato come di sopra ho | trattato in quello di Candia, et è Necessario hauer cura di ridurlo à ter- | mine tale, che in ogni occasione frà quello di Candia, et questo della | Canea possino riceuer, et saluare l'Armata, della quale mi gioua di | replicare, che in conclusione hà da dipendere la saluezza di questo Regno; | Non bastando per questo effetto li 3, della Suda, delle Garabuse, et | di Spinalonga, perciò che non potria Essa Armata promettersi di | starui sicura, quando l' Inimico fosse Padrone della Campagna: | Perche conducendo 4 pezzi di Artiglieria in sito da puoter offendere | detti Porti, il che non se gli puotrebbe uietare; batterebbe in modo la | nostra Armata, che s'ella non uolesse esser tutta fraccassata, et getta- | ta à fondi, conuenirebbe tirarsi fuori, si che cauati che fossero questi | 2, 3 di sopra linea

μεγάλωσαν καὶ πάλι τὸ δρόμο τῶν περιπόλων τριγύρω γιὰ τὴν ἄμυνά της, καὶ τὸ χαντάκι μέσα στὴ τάφρο ἔχει ἀνάγκη ἀκόμη ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἐπιδιόρθωση, σὲ τοιχοποιία καὶ ἐπιχωμάτωση.

Τὸ λιμάνι της χωρεῖ 40 γαλέρες, γιατί τὸ μισό, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεῖς, εἶναι ἐπιχωματωμένο κι ἔχει ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθεῖ, ὥπως εἶπα παραπάνω γιὰ τὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ φροντίσουν γιὰ νὰ ρθεῖ σὲ τέτοια κατάσταση, ὥστε, σὲ περίπτωση ἀνάγκης, νὰ μπορεῖ, μαζὶ μὲ τὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα, νὰ χωρέσουν καὶ νὰ διαφυλάξουν τὸ στόλο, ἀπὸ τὴν ὁποῖο, ἐπαναλαμβάνω, ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τοῦ Βασιλείου αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ δὲν ἀρκοῦν τὰ τρία λιμάνια τῆς Σούδας, τῆς Γραμπούσας καὶ τῆς Σπιναλόγκας καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε ὁ στόλος νὰ μείνει σ' αὐτὰ ἀσφαλισμένος, ὅταν ὁ ἐχθρὸς θὰ ἦτανε κύριος τῆς ὑπαίθρου. Γιατί, μεταφέροντας 4 πυροβόλα, σὲ σημεῖο πού νὰ μπορεῖ νὰ προσβάλλει τὰ λιμάνια αὐτά, ἐνέργεια πού δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐμποδίσει κανεῖς, θὰ κτυποῦσαν ἀποτελεσματικὰ τὸ στόλο μας, ὁ ὁποῖος, μὴ θέλοντας νὰ κατακομματιαστεῖ καὶ νὰ βουλιάξει, θὰ ἀποφάσιζε νὰ τραβηχτεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ

Porti saria da procurarui di conseruarli più longamte nel buo(n) | stato, che si potesse, per puoterui saluare sicuramente detta nostra | Armata. |

NOTA PARTICOLARE DI TVTTE LE |
FORTEZZE DEL REGNO, ET PRIMA |
DEL SCO ET FORTEZZA DE GARABVSE |

5

Trouasi il scoglio delle Garabuse per Ponente nel Principio del Regno | di Candia, doue ui è stata fabricata la Fortezza sopra un'inaccessibile | Grebano per la Difesa di quel Porto; Detta Fortezza è importantissima, | Essendo nel Primo Capo del Regno, et può esser soccorsa d'ogni Vittouaglia | comodissimamte, et da questa co(n) facilità possono esser aiutate le altre. | Circonda di Muraglia passi 370, et di grebano passi 180, è del tutto finita, | et è inespugnabile da tradimenti in fuori, per la qual causa conuiene | custodirla con molta diligenza. |

SCOGLIO ET FORTEZZE DI S(N). |
THODORO |

F 33v

Il Scoglio di S(n). Todorò, detto anco Turlurù, hà sopra di

λιμάνια. Ἐτσι ὅταν γίνεῖ ἐνβάθυνση στὰ 2 αὐτὰ λιμάνια θὰ χρειαστεῖ νὰ τὰ διατηρήσει σὲ καλὴ κατάσταση ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο χρόνο γιὰ νὰ μπορέσει νὰ σωθεῖ σ' αὐτὰ ἀσφαλῶς ὁ στόλος μας.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΓΙΑ ΟΛΑ ΤΑ ΦΡΟΥΡΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΠΡΩΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΗΣΙ ΚΑΙ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΠΟΥΣΑΣ

Τὸ νησάκι τῆς Γραμπούσας βρίσκεται στὰ δυτικά, πού ἀρχίζει τὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης, ὅπου κατασκευάστηκε τὸ φρούριο, ἐπάνω σ' ἕνα ἀπρόσιτο βράχο, γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ ἐκεῖ λιμανιοῦ. Τὸ φρούριο αὐτὸ εἶναι σπουδαιότατο, γιατί βρίσκεται στὴν πρώτη ἄκρη τοῦ Βασιλείου καὶ μπορεῖ νὰ ἐφοδιαστεῖ ἄνετα μὲ ὅλα τὰ πολεμοφόδια, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μὲ εὐκολία μπορούν νὰ βοηθηθοῦν τὰ ἄλλα φρούρια. Περιβάλλεται ἀπὸ τεῖχος 370 βήματα καὶ ἀπὸ κρημνοὺς 180 βήματα. Εἶναι ὁλοσδιόλου τελειωμένο καὶ εἶναι ἀπόρρητο ἐκτὸς ἀπὸ προδοσία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ διαφυλαχτεῖ μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια.

ΝΗΣΙ ΚΑΙ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Τὸ νησάκι τοῦ Ἀγ. Θεοδώρου, λέγεται καὶ Τουρλουροῦ, καὶ πά-

esso fabri- | cate due Fortezze, l'una detta quella da Alto, et
l'altra la di Basso, | tutte due fatte per guardar le riuere, et
Vallada di esso Scoglio; | con fine, che già mai Vassello Nemi-
co non ui possi à esse accostare. | Scuopre anco la bocca della
fiumara Platanea, che sbocca nella spiaggia | della Canea, et hà
sempre acqua Abondante e buona: Queste Fortez- | ze sono di
puoca spesa, et similmente di puoca Consideratione, et si | tro-
uano lontane dalla Città della Canea miglia, 7, Circonda la pri-
ma | passi 140, et l'Altra da Basso passi 170¹. |

νω σ' αὐτὸ εἶναι χτισμένα δυὸ φρούρια, τὸ ἓνα ψηλὰ καὶ τὸ ἄλλο
χαμηλὰ. Καὶ τὰ δυὸ ἐγιναν γιὰ νὰ προστατεύουν τὶς ἀκτὲς καὶ τὴν
κοιλιάδα τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ καὶ ἔχουν σκοπὸ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ πλησιά-
σει σ' αὐτὲς ἐχθρικό πλοῖο. Βλέπει ἐπίσης τὶς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ
Πλατανιά, ποὺ χύνεται στὴν παραλία τῶν Χανιῶν καὶ ἔχει πάντα
ἄφθονο καὶ καλὸ νερό. Τὰ φρούρια αὐτὰ εἶναι λιγοδάπανα καὶ μι-
κρῆς σημασίας. Βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὰ Χανιά 7 μίλια καὶ ἔχει
περιφέρειαν τὸ πρῶτο 140 βήματα καὶ τὸ ἄλλο, τὸ χαμηλό, βήματα
170¹.

¹) Ὁ Basilicata, ποὺ βρίσκεται στὴν Κρήτη τουλάχιστο ἀπὸ τὸ 1614 (βλ.
Πίνακες, σχέδιο 33), ἀσφαλῶς σὰν μηχανικός, εἶχε ἀσχοληθεῖ καὶ ἄλλοτε μὲ
τὰ φρούρια τῆς νησίδας Θοδωροῦ, καὶ σὲ παλαιότερο ἐγγράφου του ἀναφέρει
τὰ παρακάτω σχετικά:

«Dette fortezze diligentissimamente sono fortificate, poichè da molte
parti sono aiutate dalla natura mæstra delle cose. Et è posto il sito in
luogo così alto da sui precipatii che rende alla vista mirabil consideratione,
perchè da ponente si trovano esser asprissimi dirupi, da tramontana altis-
simi balci, da ostro aiutato da difficilissimi grebani, e da levante non mol-
to comodo alla salita: ma è però la parte più facile che vi sia. Le quali
fortezze, sì come si comprende, sono atte, guardandosi l'una con l'altra, a
tutte due insieme soggiogare e smembrare ogn'armata, dandogli il soccorso
degli huomini e vettovaglia dalle parti dell'isola. Onde con il braccio di det-
to scoglio si viene a rendere la città della Canea totalmente inespugnabile
e sicura; restandò esse fortezze a cavalliero della spiaggi di Platanea e
degli redotti circonvicini, resta anche possessore dell'inimico». (G. Gerola,
Monumenti ecc., op. cit. vol. 1, p. 638).

Ὡς φαίνεται ἀργότερα μελέτησε καλύτερα τὴν κατάσταση τῶν φρουρίων
τοῦ Θοδωροῦ καὶ καταλήγει ἐδῶ λέγοντας πὼς εἶναι di puoca considerazi-
one.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὸ πρῶτο φρούριο ποὺ καταλάβαν οἱ Τούρκοι τὸν

SCOGLIO ET FORTEZZA |
DELLA SVDA |

Suda Fortezza Mirabile Posta quasi nel mezô del Colfo, et |
Porto del medesimo Nome adimandato, è stata fabricata, per
impe- | dire il Porto à qualunque Vassello, che in esso uenir
uolesse; forma | due Bocche, l'una uerso il Paleòcastro, dalla
banda d'Ostro, doue ui | è stata fatta una Porporella sott'acqua
con quadroni di pietra uiua in | longhezza di passi 156, per ri-
stringere la bocca del detto Porto, et far | che li tiri della For-
tezza possino fare il loro effetto, la qual Bocca è largha | passi
800, et l'altra per Tramontana, uerso Acrotiri è largha passi |

ΝΗΣΙ ΚΑΙ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΣΟΥΔΑΣ

Ἡ Σούδα εἶναι θαυμάσιο φρούριο. Βρίσκεται σχεδὸν στὴ μέση
τοῦ κόλπου καὶ λιμανιοῦ ποὺ φέρει τὸ ἴδιο ὄνομα. Κατασκευάστηκε
γιὰ νὰ ἀποκλείσει τὴν εἴσοδο στὸ λιμάνι, κάθε πλοίου ποὺ θά'θελε
νὰ μπεῖ σ' αὐτό. Σχηματίζει δυὸ στόμια· τὸ ἓνα πρὸς τὸ Παλαιόκα-
στρο ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νότου, ὅπου ἔγινε μιὰ πορπορέλα κάτω ἀπὸ
τὸ νερό, μὲ ὀγκόλιθους, σὲ μᾶκρος 156 βήματα, γιὰ νὰ περιορίσει τὸ
στόμιο τοῦ λιμανιοῦ αὐτοῦ, ὥστε ἡ βολὴ τοῦ κανόνιοῦ ἀπὸ τὸ φρού-
ριο νὰ μπορεῖ νὰ φέρνει ἀποτελεσμα. Τὸ στόμιο αὐτὸ ἔχει πλάτος
800 βήματα. Τὸ ἄλλο στόμιο, τὸ βορεινὸ πρὸς τ' Ἀκρωτήρι, ἔχει

Τούνιο 1645 ἦταν αὐτό. Ὁ διοικητὴς τοῦ Βλάσιος Τζούλια, βλέποντας πὼς
δὲν μπορούσε νὰ ἀντισταθεῖ στὶς μεγάλες δυνάμεις τῶν Τούρκων, συγκέν-
τρωσε τοὺς 70 ἄνδρες τοῦ στὸ ὑψηλότερο φρούριο, τὸ Turlurù, καὶ ἐπει-
τα ἄνοιξε τὴν πύλη τοῦ φρουρίου γιὰ νὰ παραδοθεῖ δῆθεν, ἀποφασισμέ-
νος νὰ στείλει στὸν τουρκικὸ παράδεισο ὅσο μπορούσε περισσότερους Τούρ-
κους. Καὶ ὅταν μπῆκαν στὸ φρούριο καὶ πλησίασαν ἐκεῖ ποὺ ἦταν οἱ ὑπε-
ρασπιστές του, ὁ Τζούλια, πρόδρομος τοῦ Γιαμπουδάκη, ἔδωσε φωτιά στὴν
ἀποθήκη τῶν πυρομαχικῶν του καὶ ἀνατινάχτηκε στὸν ἀέρα, μαζί μὲ πολ-
λοὺς Τούρκους.

Μὰ τῶν μηνᾶ δὲ καὶ τὰ δυὸ, ἀπῆλθον ἀνεβούνη
νὰ τ' ἄψουν, νὰ χαλάσουνε κι ὅλοι τοὺς νὰ καοῦνε.
Κι οἱ Τούρκοι σὰν τὰ πιάσανε, ἐχαίρουνταν ὁμάδι
κι ἄναψαν καὶ καήκανε οἱ Τούρκοι κι οἱ σολτᾶδοι.

(Μπουνιαλῆ, Κρητικὸς Πόλεμος, σ. 149, ἔκδοσις Ἀγαθ. Ξηρο-
υχάκη, Τεργέστη 1908).

Ἀλλὰ τὸ 1650 τὸ ἀνακατάλαβαν οἱ Βενετσάνοι καὶ αἰχμαλώτισαν πολ-
λοὺς Τούρκους.

350; Se ben dico essa Porporella, impedisce assai l'entrata in
 | quel Porto à Vasselli di qualunque sorte, non è però, che
 quando l' | Inimico si rissoluesse di far un sforzo, risicando
 qualche uassello, | no(n) puotesse entrarui, et forse con puoca
 difficoltà da quella parte, et | se bèn la raggiòn non persuade, 5
 che un Cap^{no} Prudente si uolesse | metter là dentro con una
 Armata; alla quale oltra il disturbo dell' | entrare, et dell'uscir-
 re, potrebbero anco nel starui, i tiri della Fortez- | za far molti F 34r
 danni in qual<c>he parte di essa, Perche tutte le Galle | non
 potrebbero starui sicure, ne coperte; Pure, perche la com(m)o-
 dità, | ch'egli là entro haueria di sbarcar le Genti, non più, che 10
 3, miglia | discosto dalla Canea, et di condurui l'Artiglieria per
 luogo tutto fa- | cile e piano; lo potrebbe inuittare à far una
 simile resolutione. |

Judicarei che stesse bene, per assicurare del tutto questo
 Porto, et le- | uar la speranza all'Inimico di puotersi guadagnar
 questo benefittio, | con far nell'estremità di quel Seno sopra la 15
 Porporella¹ detto PODO | MVRIA, un'Maschio, con una Piazza

πλάτος 350 βήματα. Ἐν καὶ λέγω ὅτι ἡ πορπορέλα αὐτὴ ἐμποδίζει
 ἀρκετὰ τὴν εἴσοδο στὸ λιμάνι, σὲ πλοῖα κάθε λογῆς, ὅμως δὲν μπο-
 ροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὅταν ὁ ἐχθρὸς θὰ ἀποφάσιζε νὰ κάνει μιὰ προσ-
 πάθεια, διακινδυνεύοντας μερικὰ πλοῖα, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ μπεῖ ἀπ'
 αὐτὸ τὸ μέρος. Ἐν καὶ ἡ λογικὴ δὲν πείθει, ὅτι ἕνας συνετὸς ἀρχη-
 γὸς στόλου θὰ ἤθελε νὰ μπεῖ ἐκεῖ μέσα μὲ μεγάλο στόλο, πὺν ὅχι
 μόνο θὰ δοκίμαζε μεγάλες δυσκολίες στὸ ἔμπα καὶ στὸ ἔβγα μὰ κι
 ὅταν θὰ βρισκότανε μέσα ἕνα μέρος του θὰ ἐπάθαινε πολλὰς ζημιὰς
 ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ φρουρίου, γιατί δὲν θὰ μπορούσαν ὅλες οἱ γαλέρες
 νὰ εἶναι ἀσφαλισμένες ἐκεῖ οὔτε καλυμμένες. Ὅμως οἱ εὐκολίες πὺν
 θὰ ἔχει νὰ ἀποβιβάσει μέσα στὸν κόλπο στρατό, σὲ ἀπόσταση ὅχι με-
 γαλύτερη ἀπὸ τρία μίλια ἀπὸ τὰ Χανιά, καὶ νὰ μεταφέρει ἐκεῖ, ἀπὸ
 τόπο πεδινὸ καὶ εὐκόλο, τὸ πυροβολικόν, εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν παρα-
 κινήσουν, γιὰ νὰ πάρει μιὰ τέτοια ἀπόφαση.

Γιὰ νὰ ἀσφαλιστεῖ ὁλωσδιόλου τὸ λιμάνι αὐτὸ καὶ νὰ ἀφαιρέσουμε
 ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ τὴν ἐλπίδα, πὺς μπορεῖ νὰ κερδίσει αὐτὸ τὸ πλεονέ-
 κτημα, νομίζω πὺς θὰ ἦταν σωστὸ νὰ γίνει στὸ βάθος τοῦ κόλπου

¹) Ἡ πορπορέλα αὐτὴ δὲν σημειώνεται στὸ σχεδιάγραμμα τοῦ κόλπου.

da puoterui tenere sei | buoni pezzi di Artiglieria, li tiri de i
 quali, con quelli della Fortezza, | uenirebbono à incrociare, et à
 spazzare tutto quel Porto, et non la- | sciarebbono, che in alcu-
 na parte d'esso puotessero alloggiar Vasselli. | Et questo tanto 5
 più io laudo, quanto, che non saria di molta spesa, | et si puo-
 trebbe guardarlo con una Squadra de Soldati di quelli della |
 Canea, ò della Suda, senza accrescer per ciò al publico spesa al-
 cuna. | Questa Fortezza della Suda è cinta di due fronti di Bel-
 loardo, et | una Tanaglia, con il rimanente di Angolate Corti-
 ne, forma(n)do | una languetta uerso Ostro, che con 6, Pezzi 10
 diffende la bocca più lar- | gla; Gira di fortificatione passi 630,
 et di sito, che per natura si | rende difficile, et dirupato passi
 240, che in tutto è di circuito | passi 870, la sua fortificatione è
 in assai buon stato, Essendo | di grauissima Consideratione. |

FORTEZZA DI PALEOCASTRO DI |
 CANDIA |

F 34v
 15

La Fortezza di Paleòcastro è lontana da Retthimo miglia

αὐτοῦ, πάνω στὴν πορπορέλα πὺν λέγεται Ποδομούρια, ἕνας πύργος
 μὲ πλατεῖα, πὺν νὰ μπορεῖ νὰ σηκώσει ἔξι κανόνια. Ἡ βολὴ τῶν κα-
 νονιῶν αὐτῶν μὲ τὴ βολὴ τῶν κανονιῶν τῆς Φορτέτσας τῆς Σούδας
 θὰ διασταυρῶνεται καὶ ἔτσι θὰ καθαρίζει ὅλο τὸ λιμάνι, καὶ δὲν θὰ
 ἄφιναν νὰ σταματήσουν σὲ κανένα μέρος του πλοῖα. Τοῦτο τὸ ἐπιδο-
 κιμάζω ἀκόμη περισσότερο, ὅσο ἡ δαπάνη πὺν θὰ χρειαστεῖ γι' αὐτὸ
 δὲν θὰ εἶναι μεγάλη καὶ θὰ μποροῦσε νὰ φρουρηθεῖ μὲ ἕνα οὐλαμὸ
 στρατιῶτες, ἀπ' αὐτοὺς πὺν εἶναι στὰ Χανιά ἢ στὴ Σούδα, δίχως νὰ
 αὐξηθοῦν τὰ δημόσια ἔξοδα γι αὐτό.

Τὸ φρούριον αὐτὸ τῆς Σούδας περιβάλλεται ἀπὸ δυὸ προμαχῶνες
 καὶ μιὰ τανάλια. Τὸ ὑπόλοιπον μὲ μεσοπύργια μὲ γωνίες, σχηματίζον-
 τας μιὰ γλῶσσα πρὸς τὸ νότον, πὺν μὲ 6 κανόνια, ἐπερασπίζεται τὸ
 πὺν φαρδὺ στόμιον. Ἡ περιφέρειά του εἶναι 630 βήματα, καὶ τὸ μέ-
 ρος, πὺν εἶναι φυσικὰ ἀπόκρημνον καὶ δυσίλωτον, εἶναι 240 βήματα,
 καὶ συνολικὰ 870 βήματα. Ἡ ὁχύρωσή του εἶναι σὲ ἀρκετὰ καλὴ κα-
 λὴ κατάσταση, γιατί εἶναι πολὺ μεγάλης σπουδαιότητος.

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ ΤΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Τὸ φρούριον Παλαιόκαστρο ἀπέχει ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον 45 μίλια καὶ

45 | et dalla Città di Candia miglia 5, Questo luoco è stato fa-
 bricato per | guardare, et diffendere la riuiera, et Redutto della
 Fraschia, discosta | un'miglio, et $\frac{3}{4}$, hà questa Fortezza tre
 piazze, una superiore | all'altra di Altezza nella maggior sumi-
 tà passi $36\frac{1}{2}$ et nella minore | passi 28, piedi $1\frac{1}{2}$; circonda
 di Muraglia passi 158, et al presente | si troua in buonissimo, et 5
 perfetto stato di Difesa, li tiri della sua Arti- | glieria scuopro-
 no fino all' Armirò, Capo della Spiaggia del Geoffiro, | et anco
 intersicano con quelli della Città di Candia, benche alquanto |
 lontani, Per mediocre attione è atta detta Fortezza à sostenere
 ogni inco(n)- | tro, et sotto di sè essendoui buon tenitore, può 10
 assicurare gagliardisste Vas- | selli, che portassero soccorsi¹. |

SCOGLIO ET FORTEZZA DI SPINALONGA |

La Fortezza di Spinalonga è posta nella Bocca del suo Por-
 to, | et hà duo Belloardi in fronte uerso Colochita, due mezi al-
 le | Parti, due Meze lune, una per lato, che difendeno le due 15

ἀπὸ τὸ Χάντακα 5 μίλια. Κατασκευάστηκε γιὰ νὰ φυλάσσει καὶ νὰ
 ὑπερασπίζεται τὰ παράλια καὶ τὸν ὄρμο τῶν Φρασκιῶν, ποὺ ἀπέχει
 ἓνα μίλι καὶ τρεῖς τέταρτα. Τὸ φρούριο αὐτὸ ἔχει τρεῖς πλατεῖες: μιὰ
 πάνω στὴν ἄλλη. Ἔχει ὕψος στὸ πρὸ ψηλὸ σημεῖο $36\frac{1}{2}$ βήματα, καὶ
 στὸ πρὸ χαμηλὸ 28 βήματα καὶ $1\frac{1}{2}$ πόδι. Περιβάλλεται ἀπὸ τεῖχος
 μήκους βήματα 158. Σήμερον βρίσκεται σὲ ἀριστη καὶ τέλεια κατὰ-
 σταση γιὰ ἄμυνα. Ἡ βολὴ τῶν πυροβόλων του φθάνει μέχρι τὸν
 Ἀρμυρό, τὸ Ἀκρωτήρι τῆς παραλίας τοῦ Γιόφυρο καὶ διασταυρώ-
 νεται ἐπίσης μὲ τὴ βολὴ τῶν κανονιῶν τῆς πόλης τοῦ Χάντακα, παρ'
 ὅλο ποὺ εἶναι πολὺ μακρὰ. Τὸ φρούριο αὐτὸ εἶναι ἱκανό, μὲ μέτρια
 δράση, νὰ ἀντεπεξέλθει σὲ κάθε ἐνδεχόμενη ἐπίθεση, καὶ νὰ προστα-
 τέψει ἀποτελεσματικὰ πλοῖα, ποὺ θὰ μεταφέραν βοήθεια, γιὰτὶ ἐκεῖ
 ὑπάρχει καλὸ ἀγκυροβόλιο¹.

ΝΗΣΙΔΑ ΚΑΙ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΗΣ ΣΠΙΝΑΛΟΓΚΑΣ

Τὸ φρούριο τῆς Σπιναλόγκας βρίσκεται στὸ στόμιο τοῦ ὁμώνυ-
 μου λιμανιοῦ. Ἔχει δυὸ προμαχῶνες ἀπέναντι στὴν Κολοκύθα, δυὸ
 μισοὺς στὰ πλευρὰ, δυὸ μετσαλοῦνες, ἀπὸ κάθε πλευρὰ μιὰ, ποὺ ὑπε-

¹) Οἱ τοῦρκοι κυρίαν τὸ φρούριο τοῦ Παλαιολόστρου Ἡρακλείου καὶ
 αἰχμαλώτισαν τὴ φρουρὰ του. (Μπουνιαλῆ, Κρητικὸς Πόλεμος σ. 321).

Bocche | del Porto, l'una delle qual Boccha è largha passi 370,
 uerso Ponen- | te, è Maestro Tramonta l'altra è largha passi 75,
 uerso Sirocco, | è Ostro, è Sirocco, Il rimanente di detta Fortez-
 za cinta con | Angolate Cortine, che tutte insieme girano passi 5
 600, et poi di | refabricatione, che si attroua la Fortezza d'alto,
 con una ala di | Muraglia, che esclude la prima recinta di cir-
 cuito di passi 250, | È predominata da Monti, si che con tutta
 la riforma del Sigr Latino | Orsini, patisce difetti, et oppositi-
 oni notabilissime: puotendo d'ogni'in- | torno, anche di dentro
 uia esser scoperta, battuta, et scortinata da | monti, et dalle Col- F 35r
 line, che le stan(n)o all'incontro, et le sono à Kaval- | liero; oue
 per tutto è comodità di piantar Artiglieria; con la quale | se ben
 l'Inimico no(n) facesse per tutto Battaria, per andar all'Ass- |
 alto, puotrebbe nondimeno molestare, et offender talmente quel-
 li | di dentro, che no(n) li lascierebbe affacciare, ne fare alcuna
 difesa; | battendo, et rouinando tutti li Alloggiamenti, li luoghi 15
 delle Monitioni, | et le Cisterne, onde sarebbero astretti li Difen-
 sori à rendersi senza | combattere; per il che sarebbe necessa-

ρασπίζονται τὰ δυὸ στόμια τοῦ λιμανιοῦ. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ στόμια αὐ-
 τὰ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πρὸς τὰ ΒΔ, ἔχει πλάτος 370 βήματα. Τὸ ἄλλο,
 αὐτὸ ποὺ εἶναι ΝΑ, ἔχει πλάτος 75 βήματα. Τὸ ὑπόλοιπο φρούριο
 περιβάλλεται ἀπὸ μεσοπύργια μὲ γωνίες, ποὺ ὅλα μαζί εἶναι 600 βή-
 ματα. Ἐπειτα ἀπὸ ἀνακατασκευὲς ποὺ βρίσκονται στὸ ἐπάνω φρού-
 ριο μὲ μιὰ πτέρυγα τεῖχος, μήκους 250 βήματα, ποὺ ἀφίνει ἔξω τὸν
 πρῶτο περίβολο.

Προσβάλλεται ἀπὸ βουνά, ὥστε, παρ' ὅλη τὴν ἀνακαίνιση ποὺ ἔ-
 καμε ὁ κ. Λατίνο Ὁρσίνι, ἔχει σοβαρότατα ἐλαττώματα καὶ ἀντιθέ-
 σεις, γιὰτὶ μπορεῖ νὰ ξεγυμνωθεῖ γύρω-γύρω ἀκόμη καὶ ἀπὸ μέσα, νὰ
 κτυπηθεῖ, νὰ χαλαστοῦν τὰ μεσοπύργια του, ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τοὺς
 λόφους ποὺ εἶναι ἀπέναντί του σὰν καβαλιέροι, ὅπου εὐκολὰ μπο-
 ροῦν νὰ ἐγκατασταθοῦν κανόνια, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἐχθρὸς
 δὲν θὰ κανονιοβολοῦσε γιὰ νὰ προετοιμάσει τὴν ἐπίθεση θὰ μπορού-
 σε νὰ ἐνοχλεῖ καὶ νὰ προσβάλλει τοὺς ὑπερασπιστὲς τοῦ φρουρίου κα-
 τὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ δὲν θὰ τοὺς ἄφινε νὰ παρουσιαστοῦν οὔτε νὰ
 κάμουν καμιά ἄμυνα, χτυπώντας καὶ καταστρέφοντας τοὺς στρατώ-
 νες, τὰ οἰκήματα τῶν πολεμοφοδίων καὶ τίς δεξαμενὲς καὶ θὰ τοὺς
 ὑποχρέωνε νὰ παραδοθοῦν, δίχως νὰ πολεμήσουν.

rio trouar modo di rimediare | à questi mortalissimi mancamenti: Si come anco nella Culata | del Porto, uicino alle Saline, non è dal Porto all'apertura del Mare | terreno di larghezza passi 40 in circa, et per trouare il pelo d'ac- | qua piedi 7, di altezza, il qual spatio di terreno si può tagliare¹, et | formar un'altra 5 Bocca al detto Porto, per non passar dalla Fortza | però à questa parte bisognarebbe prouedere per leuar questa opi- | nione dalla mente di Nemici, che Essegundo apportarebbe no(n) poco | pericolo d'impadronirsi per quella parte del Porto, et della fortez- | za insieme non essendo distante dalla Culata sino à essa | più di miglia, 3, in circa. | 10

RELATIONE PARTICOLARE DI TVTTI |
LI CASTELLI DEL REGNO SOTTOPO- |
STI ALLE SVDETTE QVATTRO CITTA |

F 35v

Con li Nomi de i CASALI sottoposti alle Iurisdittioni d'Essi Ca- | stelli, Et con il Numero delle Genti Engharici, Et Cernide Arol- | lati nelle Ordinanze. Et Prima. |

Για τὸ λόγο αὐτὸ πρέπει νὰ βρεθῇ τρόπος νὰ διορθωθοῦν οἱ θανάσιμες αὐτὲς ἐλλείψεις. Στὸ πίσω μέρος τοῦ λιμανιοῦ, κοντὰ στὶς ἀλυκές, δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ λιμάνι πρὸς τὴ θάλασσα παρὰ ἔδαφος σὲ πλάτος 40 περίπου βήματα καὶ ὕψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ 7 πόδια. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ μπορεῖ νὰ κοπεῖ¹, καὶ νὰ γίνῃ ἕνα ἄλλο στόμιο στὸ λιμάνι τοῦτο, γιὰ νὰ μὴν περνοῦν τὰ πλοῖα ἀπὸ τὸ φρούριο. Τὸ μέρος αὐτὸ πρέπει νὰ προφυλαχτεῖ, γιὰ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὸ μυαλὸ τοῦ ἐχθροῦ μιὰ τέτοια σκέψη, πού, ἂν τὴν πραγματοποιοῦσε, θὰ ἐκινδύνευε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ λιμανιοῦ καὶ τοῦ φρουρίου μαζί, πού δὲν ἀπέχει ἀπὸ ἐκεῖ (τὴν κουλάτα) περισσότερο ἀπὸ τρία περίπου μίλια.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΟΛΑ ΤΑ ΚΑΣΤΕΛΙΑ ΤΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΠΟΥ ΥΠΑΓΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

Μὲ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν, πού ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσία τῶν Καστελιῶν αὐτῶν καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγκαρικῶν, καὶ τῶν Πολιτοφυλάκων, πού εἶναι στρατολογημένοι στὶς Ὁρντινάντσες, καὶ πρῶτα:

¹ Τὸν ἰσθμὸ στὴ θέση «Πόρος» τὸν ἔκοψε τὸ 1897 ὁ Γάλλος στρατηγὸς Dupuygué καὶ ἔγινε ἡ μικρὴ διώρυγα. (Βλ. I. Νουχάκη, Κρητ. χωρογραφία, Ἀθήναι 1903, σ. 98).

CASTELLI¹ ET CASALI² DEL TERRITORIO |
DI SETTIA |

Settia ha sotto di se il Castello di Gerapetra, et ha sotto la sua | Jurisdittione li sottoscritti Casali, il Castello è lontano da detta Città | Ma 23. 5

Chiedri.	Giagnizzi.	Papadianà.	Cauussi.
Piscopi.	Macrilea.	Males.	Monastiri.
Posteghiana.	Anatogli.	Calamafca.	Crusta.
Prinea,	Calogierus.	Priria	
Potamus.	Cato Chorio.	Langhadha.	10

ΚΑΣΤΕΛΙΑ¹ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ² ΤΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ

Ἡ Σητεία ἔχει στὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς τὸ Καστέλι τῆς Γεράπετρας καὶ τὰ παρακάτω χωριά. Τὸ Καστέλι (τῆς Γεράπετρας) εἶναι μακρυνὰ ἀπὸ τὴν πόλιν αὐτὴ (Σητεία) 23 μίλια.

Κεντρὶ	Γιαννίτσι	Παπαδιανὰ	Καβούσι
Πισκοπή	Μακριλιά	Μάλλες	Μοναστήρι
Ποστεγιανὰ	Ἀνατολή	Καλαμάφκα	Κρούστας
Πρινέα	Καλόγερος	Πρίρια	
Ποτάμοι	Κάτω Χωριὸ	Λαγκάδα	

¹ Σχετικὰ μὲ τὴ διοικητικὴ διαίρεση τῆς Κρήτης κατὰ τὴ Βενετοκρατία, τὰ καστέλια καὶ τὶς καστελανίες, τὸν ἀριθμὸ τῶν χωριῶν, καὶ ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τὸ 1592 βλ. Στ. Σπανάκη, Στατιστικὲς εἰδήσεις περὶ Κρήτης τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνα, Κρητικὰ Χρονικά, IB', 321 ἔξ.

² Γιὰ τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν τῆς Κρήτης πού ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Βασιλικάτα ἔχει κανεῖς νὰ κάμῃ πολλὲς παρατηρήσεις. Ἀναφέρονται χωριά πού δὲν ὑπάρχουν σὲ ἄλλους καταλόγους καὶ παραλείπονται ἄλλα πού ἀναφέρονται. Πολλὰ ὀνόματα ἀλλοιώνονται τόσο, πού πολλὲς φορὲς γίνονται ἀγνώριστα. Θὰ χρειαζόταν συνεπῶς ἀτέλειωτες σημειώσεις γιὰ τὰ περισσότερα καὶ γι' αὐτὸ τὶς παραλείπω.

Σχετικὰ μὲ τὸ σπουδαιότατο αὐτὸ θέμα ἐτοιμάζω μιὰ ἐργασία: Πολιτεῖες καὶ χωριά τῆς Κρήτης στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ὅπου θὰ ἀναφέρω ὅλα τὰ γνωστὰ ἀπὸ κείμενα καὶ ἀπογραφὰς στοιχεῖα, πού ἀφοροῦν κάθε συνοικισμῷ, εἴτε ὑπάρχει, εἴτε τὸν ἀφάνησε ὁ κατακτητὴς, ὁ χρόνος ἢ ἄλλοι λόγοι.

Τὸ θέμα αὐτὸ τὸ θεωρῶ σοβαρότατο, ὥστερτα μάλιστα ἀπὸ τὴ «μόδα» πού ἐπεκράτησε τελευταῖα, νὰ ἀλλάσσουν τὰ παμπάλαια καὶ ἱστορικὰ ὀνόματα τῶν Κρητικῶν χωριῶν μὲ ἀσήμαντα ὀνόματα, διακόποντας ἔτσι τὸν ἱστορικὸ δεσμὸ, πού συνδέει τὰ χωριά τῆς Κρήτης μὲ τὴν ἰδρυσὴ τους καὶ τὴν ἱστορίαν τους.

Capistri.	Apano Choriò.	Messolerus.	Sono · n° · 21.	
La Città di Settia hà in particolare li sottoscritti Casali.				
Trapesonda	Prassus	Vauellus	Sotira	
Marunea	Armenus	Sciro	Sichià	
Lithines	Piscochiefalo	Sfacca	Sclaus	5
Canene	Scaglià	Cacidoni	Achladia	
Lamnogni	Sandali	Categliona	Ruccaca	
Lutrachi	Voila	Turtulus	Visea	
Sisu	Candrà	Glamessi	Drapanus	
Cathia	Pagliopezza	Lastro	Schinocapsala	10
Turloti	Crià	Ettea	Theclà	
S(n). Zorzi Maruglianò.	Apano Piscopi.	Cato Piscopi.	Ornò	
Luzzadhi.	Muglianà S(n). Zorzi.	Dafni		F 36r
Pirgù.	Messa Muglianà	Parospori		
Scopi.	Vardocori.	Strauodhoxari.		15
Li quali sono 49 et Aggioutoui quelli di Gerapetra sono in tutto n° . . . 70.				
Nelli sudetti Territorij, sono huomini da fatti Engarici, 4661 li quali serueno, giorni 6, all'anno alle fabriche di S. Sertà, et				

Καπίστρι	Ἀπάνω Χωριὸ	Μεσελέροι	τὸ ὅλο 21.
Ἡ πόλη τῆς Σητείας ἰδιαίτερα ἔχει τὰ παρακάτω χωριά :			
Τραπεζόντια	Πραισὸς	Βαβέλοι	Σωτήρα
Μαρωνιά	Ἀρμένιοι	Ζῆρος	Συκιά
Λιθίνες	Πισκοκέφαλο	Σφάκα	Σκλάβοι
Κανένη	Σκαλιά	Κατσιδόνι	Ἀχλάδια
Λαμόνι	Σαντάλι	Κατελιώνας	Ρουκάκα
Λουτράκι	Βόϊλα	Τουρτοῦλοι	Βιζᾶς
Σίσου (Ζοῦ)	Χανδράς	Χαμέζι	Δραπάνους
Καθιά (Ἀγκαθιά;) Παλιοπέτσι	Λάστρος		Σκινοκάψαλα
Τουρλωτή	Κρουά	Ἑθιά	Θέκλα
Ἀγ. Γεώργιος (Μαρουλιανὸς)	Ἀπάνω Πισκοπή	Κάτω Πισκοπή	Ὅρνὸ
Λουτσάδι	Μουλιανὰ Ἀγ. Γεώργιος)		Δάφνη
Πυργοῦ	Μέσα Μουλιανὰ	Παρασπόρι	
Σκοπή	Βαρδοχώρι	Στραβοδοξάρι	
Σύνολο 49. Μαζὶ μὲ τὰ χωριά τῆς Γεράπετρας εἶναι συνολικὰ 70.			
Στὰ διαμερίσματα αὐτὰ εἶναι ἄντρες ἀγκαρικοὶ 4661, ποὺ ἐργάζονται 6 μέρες τὸ χρόνο στὰ ἔργα τῆς Γαληνότητάς της, καί, ὅταν			

anco | sono in obbligo in occasion dell'armar Galee servir per huomini da Remo. | Sono Parimente nella Città, Castello, et Territorij huomini arol | lati nelle ordinanze 600, sotto la Disciplina di duo Capni Italiani, | et un Colonello Greco. | Sono nella Città, et Castello chiese latine 6, frà le quali è la Chiesa | di S(n). Marco Duomo, et residentia del Reuerendissimo Vescouo, Paroc | chia à tutti quelli, che fan(n)o il Rito latino, et Chiese greche · n° 11. |

CASTELLI ET CASALI DEL TERRITORIO | DI CANDIA. |

La Città di Candia hà sotto di sè Castelli, 8, Il primo si Ponè | MALVESIN, il quale si troua per Ponente, Garbino frà terra | lontano dalla Città di Candia miglia, 8, et hà sotto di sè li sottoscrit | ti Casali. |

Assites Apano.	Telese.	Lutrachi.	S(n)to Elia.
Assites Cato.	Mogni.	Staurachia Apo.	S(n) Miro.
Corfès.	Gasi.	Staurachia Cato.	Vutes.
Caurochori.	Calessa apo.	Trapèsachi.	Athanatus.
Chieramuci.	Calessa Cato.	Pirgù.	Sugna.

ἐξοπλίζονται γαλέρες, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν σὰν κωπηλάτες. Ἐπίσης στὴν πόλη, στὸ Καστέλι καὶ στὰ χωριά εἶναι καταγεγραμμένοι στὴν πολιτοφυλακὴ (ὀρντινάντσες) 600, κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση δυὸ καπετάνιων Ἰταλῶν καὶ ἑνὸς συνταγματάρχου Ἑλλήνα.

Στὴν πόλη καὶ στὸ Καστέλι εἶναι ἐκκλησίαι λατινικῆς ὁμολογίας. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Μάρκου, μητρόπολη καὶ ἔδρα τοῦ σφρασμιώτατου ἐπισκόπου, ἐνορία ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ Καθολικὸ δόγμα. Ἐκκλησίαι ὀρθοδόξων ὑπάρχουν 11.

ΚΑΣΤΕΛΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα ἔχει στὴ δικαιοδοσία της 8 Καστέλια. Πρῶτο εἶναι τὸ ΜΑΛΕΒΙΖΙ, ποὺ βρίσκεται ΝΔ τῆς πόλης τοῦ Χάντακα καὶ ἀπέχει 8 μίλια. Στὴν περιφέρειά του ἔχει τὰ παρακάτω χωριά:

Ἀσίτες Ἀπάνω	Τύλισος	Λουτράκι	Προφ. Ἡλίας
Ἀσίτες Κάτω	Μονή	Σταυράκια Ἀπ.	Ἀγ. Μύρων
Κορφές	Γάζι	Σταυράκια Κάτ.	Βοῦτες
Καβροχώρι	Καλέσα Ἀπάνω	Τραπεζάκι	Ἀθανάτοι
Κεραμούτσι	Καλέσα Κάτω	Πυργοῦ	Σούνια

Gognes.	Chamari.	Abombàdena.	Petrochiefala.	
Pendamodhi.	Euienichì.	Cazzelàdochori.	Gioffirachia.	
Gnissi.	Sargò.	Camari Mertocamaro.		F 36v
Crussona.	Chierassà.	Chitaridha.		
Sono Casali - N° 34 -				5

TEMENE infra terra lontano dalla Città di Candia Ma 12, | Per Ostro, Garbino; Il qual Castello hà una Rocca, come si è già det- | to nelle Ce(n)to Città¹, sopra un durissimo Monte circondato da Muraglie | Antichissime, la qual Rocca hà un solo ingresso con puoca habitatione | et hà acqua natulare; In questo luogo uì si potrebbe saluare buona | quantità di Gente quando, (che Iddio non uoglia) la Città di Candia | fosse in As- sedio, et che gl'Inimici fossero accampati alla uolta della | Valle del Geoffiro, o uero alla Parte del Marulà, ò in altro luogo, | Alhora la Gente di questo Castello, puotrebbe uenire à trauagliare | l'Alloggiamento Campale dell'Essercito Nemico, et in occasione di | gran impetto ritirarsi nella medesima Rocca, et di nuouo sortire | à danno del Inimico, si che seruirebbe per

Γωνιές	Καμάρι	Ἀμπομιάδενα	Πετροκέφαλο
Πενταμόδι	Εὐγενική	Κατσελαδοχώρι	Γιοφυράκια
Νηοὶ	Σάρχος	Καμάρι Μερτοκάμαρο	
Κρουσώνας	Κεράσα	Κιθαρίδα	Σύνολο 34

TEMENOS, μεσόγειο, απέχει ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 12 μίλια, πρὸς τὰ ΝΔ. Τὸ Καστέλι αὐτὸ ἔχει ἓνα φρούριο, τὴ Ρόκα, ὅπως ἀναφέρω παραπάνω στὸν κατάλογο τῶν ἑκατὸ πόλεων¹, πάνω σ' ἓνα τραχύτατο βουνό, ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ τείχη ἀρχαιότατα. Ἡ ρόκα αὐτὴ ἔχει μιὰ μόνο εἴσοδο, καὶ λίγες κατοικίες. Ἔχει τρεχάμενα νερά. Στὸν τόπο αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ σωθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ἀνθρώπων, ὅταν, (ὁ Θεὸς νὰ φυλάξει) ἡ πόλις τοῦ Χάντακα θὰ πολιορκηθεῖ καὶ οἱ ἐχθροὶ θὰ στρατοπεδεύσουν στὴν κοιλάδα τοῦ Γιόφυρου ἢ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Μαρουλά, ἢ ἄλλου. Τότε οἱ ἄνθρωποι τοῦ Καστελίου αὐτοῦ θὰ μπορούσαν νὰ καταπονεῖν τὸ ἐχθρικό στρατόπεδο καὶ σὲ περίπτωσιν ἐχθρικῆς ἐπίθεσης νὰ ἀποσύρονται στὴν ἴδια Ρόκα. Ἐπειτα νὰ κάνουν ἐξοδο ζημιώνοντας τὸν ἐχθρό. Ἐτοί θὰ χρη-

¹) Βλ. σελ. 52

un Forte principale alla | Città di Candia : Hà detto Castello li sottoscritti Casali.

Brussa.	Madhè.	Silamo Apano.	Schillohoriò.	
Caiaffa.	Maladhes.	Silamo Cato.	Venerato.	
Macriticho.	Finichià.	Limochori.	Apolona.	
Marathiti Apo.	S(n). Biasio.	Vassiglies.	Vracugliari.	5
Marathiti Cato.	S(n). Sila.	Adiclerochori.	Vromonero.	
Armabella.	Arcanes Cato.	Carcadiotissa apo.	Choridhachia.	
Carcadhiotissa.	Arcanes Petrea.	Carcadiotissa Cato.	Gurnes.	
Chiparissi.	Archanes Abramochori.	Puglia. Mathià apo.		
Dafnès apo.	Platagni.	Xerocamara.	Mathià Cato.	10
Dafnès Cato.	Assomato.	Remudochori.	Chieratea.	
Galegni.	Aspro choriò.	Astrà.	Anghaladhes.	
Pretoria.	S(n)ta Anna.	Calù.	Achimito.	
S(n)ta Luccia.	Zangarachi.	Sinapi.	Vathipetro apano.	F 37r
Ruchani.	Gurmagni.	Xerorina.		15
Schilochori.	Pala.	Vathipetro Opisso.		
Sono - N° 58 -				

σίμνευε σὰν ἀκρόπολιν τῆς πόλης τοῦ Χάντακα. Τὸ Καστέλι αὐτὸ ἔχει τὰ παρακάτω χωριά.

Μπροῦσα	Μαδὲ	Σίλαμος Ἀπάν.	Σκυλοχωριὸ
Καϊάφα	Μαλάδες	Σίλαμος Κάτω	Βενεράτο
Μακρὸς Τοῖχος	Φοινικιά	Λιμοχώρι	Ἀπόλλωνα
Μαραθίτης Ἀπ.	Ἀγ. Βασίλειος	Βασιλιῆς	Δρακουλιάρης
Μαραθίτης Κάτ.	Ἀγ. Σίλας	Ἀντικλεροχώρι	Βρωμόνερο
Ἀρμαμπέλα	Ἀρχάνες Κάτ.	Καρκαδιώτισσα Ἀπ.	Χωριδάκια
Καρκαδιώτισσα	Ἀρχάνες Πετρεᾶ	Καρκαδιώτισσα Κάτ.	Γοῦρνες
Κυπαρίσσι	Ἀρχάνες Ἀμπραχώρι	Πούλια	Μαθιά Ἀπάνω
Λαφνὲς Ἀπάνω	Πλατάνι	Ξεροκαμάρα	Μαθιά Κάτω
Λαφνὲς Κάτω	Ἀσώματος	Ρεμουδοχώρι	Κερατέα
Γαλένι	Ἀσπροχωριὸ	Ἀστρά	Ἀγαλαδὲς
Πρετόρια	Ἀγ. Ἀννα	Καλοῦ	Ἀκάματος (.)
Ἀγ. Λουκία	Τσαγκαράκι	Σινάπι	Βαθύπετρο Ἀπ.
Ρουκάνι	Γκουρμάνι	Ξερορίνα	
Σκυλοχώρι	Πάλα	Βαθύπετρο Ὁπίσω	

Σύνολο 58

CASTEL NUOVO infra terra Per Ostro Garbino lontan |
dalla Città di Candia Miglia, 25, hà sotto di se li sottostti Ca-
sali.

Banassò.	Aiùs Dheca.	Mitropoli.	Tripità.	
Gergeri.	Nassus.	Alithignì.	Assogirea.	
Pomarmà.	Chitià.	Monoghlora d ^l Galea.	Chirmusi.	5
Dròssus.	Gorgorino.	Monoghlora della Marina.	S(n) chirlo.	
Sarò.	S(n)ta Marina.	Vregli Paglio chorio.	Glistaro.	
Gniuirto.	Pighaidhachia.	Vicro.	Miamù.	
Messiscli.	Petrochiefali.	Vuruugliti.	Pagliama.	
Vorisa.	Laluma.	Cussì.	Psaglidha.	10
Morogni Apo.	Bombea.	Anoia Cato.	S(n) Constantino.	
Morogni Cato.	Peri.	Anoia Apo.	Panagia.	
Rafti.	Plora.	Adiscari.	Curtes.	
Muglia Apano.	Apessocari.	Candila.	Chieramo.	
Castel Nuouo proprio.	Flathiaces.	Flabanochori.	Galea.	15
Pluti.	Ipolighno.	Vassilichì.		
Ruffà.	Prinea.	Ambellulo.		

Sono N° 59 -

Καστέλι ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ, ΝΔ, απέχει από τὸ Χάντακα 25 μίλια.
Ἔχει στὴν περιφέρειά του τὰ παρακάτω χωριά.

Πανασὸς	Ἅγιοι Δέκα	Μητρόπολη	Τρουπητὰ
Γέργερη	Νασοὺς	Ἀληθινὴ	Ἀξογυρεά
Ἀπομαρμὰ	Κιτιὰ	Μονόχωρο τῆς Γαλιᾶς.	Κυρμουσὴ
Δρόσοι	Γοργορίνο.	Γιαλομονόχωρο.	Ἅγ. Κύριλλος
Ζαρὸς	Ἅγ. Μαρίνα	Βρέλι Παλιὸ χωριὸ	Λίσταρος
Νύβριτος	Πηγαῖδάκια	Βικρὸ	Μιαμοῦ
Μεσίσκλη	Πετροκεφάλι	Βουρβουλίτης	Παλιάμα
Βορίζα	Λαλουμᾶς	Κουσὲς	Ψαλίδα
Μορόνι Ἀπάνω	Πόμπια	Ἀνώγεια Κάτω	Ἅγ. Κων(ν)ος
Μορόνι Κάτω	Πέρι	Ἀνώγεια Ἀπάν.	Παναγία
Ράφτης	Πλώρα	Ἀντισκάρι	Κοῦρτες
Μούλια Ἀπάνω	Ἀπεσωκάρι	Καντήλα	Κέραμος
Καστέλι Καινούργιο	Φλαθιάκες	Φλαμπανοχώρι	Γαλιὰ
Πλουτὴ	Ἀπόλυχνος	Βασιλικὴ	
Ρουφᾶς	Πρινέας	Ἀμπελοῦζος	

Τὸ ὅλον 59

CASTELLO PRIOTISSA Posto al Mar'd'Ostro quasi | nel
mezo della spiaggia, lontano dalla Città di Candia Miglia 45. |
Il detto Castello non è cinto di Muro, Essendo stato Abrusciato
da corsa- | ri l'anno 1558, et hà sotto di se li sottoscritti Ca-
sali. |

Abadochori.	Falandra.	Timbachi apo.	Timpachi Cato.	5
Simbalusa.	S(n)ta Trinità.	Siua.	Morgnidhi.	F 37v
Cussunari.	Vorus.	S(n)to Andrea.	Magharicari.	
Faneromegni.	Caliuia.	Gligorià.	Calochorafiti.	
Pizzidia.	Chissùs.	Temenegli.		
Camillari.	S(n) Giouan(n)i Meglia.	Camares.		10
Potamiti.	Cria urissi.	Ethea.	Sono N° 25. -	

IL Castel Bonifatio è infra terra per Ostro, discosto dalla
Città di | Candia Miglia, 23, et hà sotto di sè li sottoscritti Ca-
sali. |

Asupadhes.	Chaussi.	Geracari.	Aposselemi.	
Axendi.	S(n) Nicolò.	Ethea.	Chienurio chorio.	15

ΚΑΣΤΕΛΙ ΠΥΡΓΙΩΤΙΣΣΑΣ, Βρίσκεται στὴ νοτικὴ θάλασσα
στὴ μέση τῆς παραλίας. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 45 μί-
λια. Τὸ Καστέλι αὐτὸ δὲν περιβάλλεται ἀπὸ τείχη, γιὰτὶ κήκε ἀπὸ
τοὺς κουρσάρους τὸ 1558. Ἔχει στὴ δικαιοδοσίᾳ του τὰ παρακάτω
χωριά.

Ἀμπαδοχώρι	Φαλάντρα	Τυμπάκι Ἀπάν.	Τυμπάκι Κάτω
Συμπάλουσα	Ἅγ. Τριάδα	Σίβα	Μουρνίδι
Κασουνάρι (Κουτσουνάρι;)	Βόροι	Ἅγ. Ἀνδρέας	Μαγαρικάρι
Φανερωμένη	Καλύβια	Γληγοριά	Καλοχωραφίτης
Πιτσιδία	Κισσοῖ	Τεμενέλι	
Καμηλάρι	Ἅγ. Ἰωάννης	Μέλια (ἢ Μηλιά;)	Καμάρες
Ποταμίτης	Κρύα Βρύση	Ἐθιά	

Τὸ ὅλον 25

Τὸ ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΟΝΟΦΑΤΣΙΟΥ εἶναι μεσόγειο, πρὸς τὸ νότο.
Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 23 μίλια καὶ ἔχει στὴ δικαιοδο-
σίᾳ του τὰ παρακάτω χωριά.

Ἀτσιπάδες	Κα(β)οῦσι	Γερακάρι	Ἀποσελέμη
Ἀξέντι	Ἅγ. Νικόλαος	Ἐθιά	Καινούργιο Χωριὸ

Apoigni.	Pretoria.	Grado.	Sn Gio Characa libero.	
Caccochoriò.	Paragnifrus apo.	Platanea di Nouo.	Gandra.	
Copranea.	Paragnifrus Cato.	Velugli.	Choridachia.	
Caminadhes.	Tefegli.	Asimi.	Petrochiefala.	
Culoridha.	Archadi.	Amigdalo.	Meglidocori.	5
S(n)ta Maria facto.	Arghatià apo	Calogiericò.	Scalagni.	
Prinea.	Arghatia Cato.	Chieratià.	Dugli.	
Pendamodhi.	Vagli.	S(n). Chirlo.	Furnofarango.	
S(n) Thomà.	Dhionissi.	S(n)ta Croce.	Giena.	
Damagnanà.	Turlano.	Plachiòtissa.	Glistergni.	10
Faragianà.	Prinea Cato.	Crothò.	Acra Apano.	
Meglissa.	Ochiendrea.	Risica.	Andricus.	
Stolus.	Chiefala.	Dhorachi.	S(n)ta Barbara.	
Armanonia.	Carcaletudianà.	Sta Erigni.	Colena.	
Anaualussa.	Coprastì.	Gangales.	Characa co(n)dicoto.	15
Acipaches.	Cuzzunara.	S. Paulo Monò.	Cutù.	
Characa.	Parthinì.	Vorù.	Meghali urissi.	

Ἀποῖνι	Πραιτώρια	Γράντος	Ἄγ. Ἰωάννης Χά- [ρακας ἐλεύθερο
Κακὸ Χωριὸ	Παράνυμφοι Ἀπ.	Πλατανιάς τοῦ	Καινούργιου. Χαν- [τρᾶς
Κοπράνα	Παράνυμφοι Κ.	Βελοῦλι	Χωριδάκια
Καμινάδες	Τεφέλι	Ἀσήμι	Πετροκεφάλα
Κουλορίδα	Ἀρχάδι	Ἀμύγδαλο	Μελιδοχώρι
Παναγία Φάκτο	Ἀργάθια Ἀπ.	Καλογερικὸ	Σκαλάνι
Πρινιάς	Ἀργάθια Κάτω	Κεραθιά	Δούλι
Πενταμόδι	Βαλί	Ἄγ. Κύριλλος	Φουρνοφάραγκο
Ἄγ. Θωμᾶς	Διονύσι	Σταυρὸς	Γέννα
Δαμανιανὰ	Τουρλάνο	Πλακιώτισσα	Στέρνες
Φαραγκιανὰ	Πρινέα Κάτω	Κρότος	Ἀκριά Ἀπάνω
Μέλισσα	Ἀχεντριὰς	Ρίζικα	Ἀντρίκους
Στόλοι	Κεφάλα	Δωράκι	Ἄγ. Βαρβάρα
Ἀρμανώγεια	Καρκαλετουδιανὰ	Ἄγ. Εἰρήνη	Κόλενα
Ἀναβάλousa	Κοπραστή	Γκαγκάλες	Χάρακας Condizionato
Ἀτσιπάδες	Κουτσουνάρα	Ἄγ. Παῦλος μονή.	Κουτοῦ
Χάρακας	Παρθένι	Βοροῦ	Μεγάλῃ Βρύση

Cumasa.	Panagia.	Acra cato.	Pirgo.	
Caulù.	Petrea.	Acamato.	Murnea.	
Sauidochori.	S(n) Lefteri.	Liuadia.	Socarà.	F 38r
Zambres.	Platanea il Medemo.	Santa Luccia.	Neriona.	
Farangi.	Vorà.	Messochoriò.	Tauiès.	5
Muglia cato.	Lighordino.	Stauromeno.	Laragni Apano.	
Strauora.	Locridhi.	Xerocamara.	Laragni Cato.	
Sternes.	Madhè.	Luchia.		
Ignà.	Rotassi.	Lutrà.		
Lures.	Vagionea.	Messochiefala.		10
Sono in tutto N° - 113.-				

BELVEDER Castello posto in fra terra uerso Ostro, e Sirocco, | sopra un monficello, che scuopre quasi tutta la Campa Mes-
sarea, | È lontano dalla Città di Candia miglia 30 et hà sotto di
se li sotto | scritti Casali.

Agia Semni.	Cazzicagli.	Laguta.	
Alizagni.	Crussamo.	Curadhochori.	Migliarissi apano.
Auierinò.	Camares.	Phiglipo.	Migliarissi Cato.

Κουμάσα	Παναγιὰ	Κάτω Ἀκριά	Πύργος
Καβαλοῦ	Πετρέα	Ἀκάματος	Μουρνιὰ
Σαβιδοχώρι	Ἄγ. Λεπτέρης	Λιβάδια	Σωκαρᾶ
Ζάμπρες.	Πλατανιάς ὁ ἴδιος	Ἄγ. Λουκία (Φωθιά).	Ξεριώνας
Φαράγγι	Βορράς	Μεσοχωριὸ	Στάβγιες
Μούλια Κάτω	Λιγόρτυνος	Σταυρωμένος	Λαράνι Ἀπάνω
Στραβορὰ	Λοχρίδι	Ξεροκαμάρα	Λαράνι Κάτω
Στέρνες	Μαδές	Λούκια	
Ἰνιά	Ροτάσι	Λουτρὰ	
Λοῦρες	Βαγιωνιά	Μεσοκεφάλα	

Σύνολο 113

ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΠΕΑΒΕΝΤΕΡΕ, μεσόγειο ΝΑ, πάνω σ' ἓνα λό-
φο, ποὺ βλέπει σχεδὸν ὅλη τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαρᾶς. Ἀπέχει ἀπὸ
τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 30 μίλια κι ἔχει στὴ δικαιοδοσία του τὰ πα-
ρακάτω χωριά.

Ἄγία Σεμνή	Κατσικάλι	Λαγούτα	
Ἀλιτζανή	Κρουσάμο	Κουραδοχώρι	Μιλιαρίσι Ἀπάν.
Αὐγερινὸ	Καμάρες	Φιλίππου	Μιλιαρίσι Κάτω

Caglisso.	Decariotes.	Ispita.	Piratià.	
Calafati.	Igni.	Miciciri.	Pluti. Messi Cato.	
Dhemati.	Machiera.	S(n). Nichita.	Simi Cato	
Garipa.	Messoscafti.	Vescouado Arcadia.	Alagni.	
Messi Apano.	Monasseri.	Parissea.	Cumeri.	5
Messi Cato.	Partira Apano.	Sida	Candrù.	
Mirto.	Partira Cato.	Simi Christò.	Drapeti.	
Petrochiefalo.	Pulea Apano.	Vianes Ap ^o .	Gassi.	
Pulea.	Stirona.	Vianes Cato.	Monastirachia.	
Pefco.	Ruma.	Acipades.	Meglidochoriò.	10.
Schineia.	Sicologo.	Condro.	Mussuta.	
Vutufù.	Turloti.	Caliuia.	Badià.	
Simi Apano.	Arcalochori.	Chalasso.	Pacidharo.	
Simi Cato.	S(n) Basegio Creuata.	Gurnà.	Vachiotas. Vicilea.	
Sono - No - 66 -				15

PEDIADA CASTELLO Situato infra terra per sirocco | F 38v
 Leuante sopra un colle Nel mezo della sua Campagna lontano
 | dalla Città di Candia miglia, 19, hà sotto di se li sottostti Ca-

Καλισό	Λεκαριώτες	Νίσπιτα	Πυράθι
Καλαφάτη	Ίνι	Μιτσιτσιόρ., Πλουτή, Μέση Κάτω	
Δεμάτι	Μαχειρά	Αγ. Νικήτας	Σύμη Κάτω
Γαρίπα	Μεσοσκάφτη	Επισκοπή Αρκαδίας, Αλάγνι	
Μέση Απάνω	Μονασέρι	Παρσᾶς	Χουμέρι
Μέση Κάτω	Πάρτηρα Απάν.	Ζίντα	Χαντροῦ
Μύρτος	Πάρτηρα Κάτω	Σύμη Χριστός	Δραπέτι
Πετροκέφαλο	Πουλιές Απάνω, Βιάννος Απάν.	Γάσι	
Πουλέα	Στίρνας	Βιάννος Κάτω	Μοναστηράκια
Πεῦκος	Ροῦμα	Ατσιπάδες	Μελιδοχωριό
Σκινιάς	Συκολόγος	Χόντρος	Μουσοῦτα
Βουτουφοῦ	Τουρλωτή	Καλύβια	Μπαδιά
Σύμη Απάνω	Αρχαλοχώρι	Χαλασός	Πατσιδέρος
Σύμη Κάτω	Αγ. Βασίλειος, Κρεβατᾶς, Γουρνιά, Βακιώτες,		
[Βιτσιλιά			
Σύνολο 66			

ΚΑΣΤΕΛΙ ΠΕΔΙΑΔΑΣ, μεσόγειο, ΝΑ, πάνω σ' ένα λόφο στην
 μέση τῆς πεδιάδας, ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 19 μίλια. Ή-

sali.			
Astracus Ap ^o .	Spiglia Ap ^o .	Coxari.	Sabà.
Astracus Cato.	Spiglia Cato.	Chiefala.	Vathia Ap ^o .
Agiès Paraschiès Ap ^o .	Xidhà.	Caminò.	Vathia Cato.
Agiès Paraschiès Co.	Augli.	Embaro.	Mathià.
Auebù.	Anapoli.	Sgurochiefali.	Psomopula.
Gognes.	S. Basegio de schilùs.	Fanari.	Vogni.
Moghò.	Pesà.	Cutrufari.	Funarus.
Sta Elendi.	Catalaghari.	Medagnes.	Ascùs.
Chieglia.	Chierissonisso.	Piscopianò.	Amariano.
Choridhachia.	Chienurio Choriò.	Vurghara.	Carasso.
Crassì.	Vorù.	Gaglifa.	Chudheci.
Armacha.	Thrapanò.	Martha Ap ^o .	Castelo del Beto.
Gurnes.	Eglia.	Martha Cato.	Diauaidhè.
Vuues.	Potamiès Ap ^o .	Piscopi chieronissì.	Gerachi
Panagia.	Potamiès Cato.	Stamnùs.	Strauorina.
Sofforus.	Scalagni.	Glia.	Vognidhe.
Trapesachi.	Itagnia Apano.	Apighaiduri.	Galata.

χει στὴ δικαιοδοσίᾳ του τὰ παρακάτω χωριά.

Αστρακοὶ Ἀπ.	Σπήλια Ἀπάνω	Κόξαρη	Σαμπὰς
Αστρακοὶ Κάτω	Σπήλια Κάτω	Κεφάλια	Βάθεια Ἀπάνω
Αγιές Παρασκιές Ἀπάνω.	Ξιδᾶς.	Καμινò	Βάθεια Κάτω
Αγιές Παρασκιές Κάτω.	Αὐλή.	Ἐμπαρος	Μαθιά
Αβδοῦ	Ἀνώπολη	Σγουροκεφάλι	Ψωμοπούλα
Γωνιές	Αγ. Βασίλειος τοῦ Σκιλλοῦς,	Φανάρι	Βόνη
Μοχός	Πεζᾶ	Κουτουλουφάρι	Φουνάρους
Αγ. Ἐλένη	Καταλαγάρι	Μεντάνιες	Ἀσκοὶ
Κελιά	Χερσόνησος	Πισκοπιανò	Ἀμαριανò
Χωριδάκια	Καινούργιο Χωριò	Βουργάρα	Χαρασò
Κράσι	Βοροῦ	Γαλίφα	Χουδέτσι
Αρμάχα	Θραπανò	Μάρθα Ἀπάνω.	Καστέλο τοῦ Μπέτο
Γοῦρνες	Ἐλιά	Μάρθα Κάτω	Λιαβαῖδè
Βοῦβες (Γοῦβες;)	Ποταμιές Ἀπάνω.	Πισκοπή	Χερσονήσου.
Παναγιά	Ποταμιές Κάτω.	Σταμνοὶ	Στραβορίνα
Ζωφόροι	Σκαλάνι	Λιά	Βονίδι
Τραπεζάκι	Ἰτάνια Ἀπ.	Πηγαῖδουρι	Γαλατᾶς

Ira.	Itagna Cato.	Cassanus.	Agilizari.
Ipidhito.	Smari.	Cunauus.	Muctarus.
Pacidhes Ap ^o .	Figlissa.	Gaidhurianus.	Schilùs.
Pacidhes Cato.	Ipodhora.	Castelo del Cornaro.	Pezzugni.
Sclauerochori.	Sfendigli.	Messouugni.	Zabagnanà.
Messomuri.	Astrici.	Carterò.	Maglia.
Galipe.	Apostolus.	et Russochoria.	Scopela.
Melesses Ap ^o .	Camari.	Varuarius.	
Melesses Cato.	Comes	Messognissi.	Sono N ^o 102—.

II, CASTEL Mirabello è Posto per leuante puoco discosto | F 39r
dal Mare, Et è chiamato anco in Greco Vulismegni, che uol di-
re | Som(m)erso da un laghetto distante da detto Castello passi
200, in ca | È fabricato sopra un Colle in forma quadrata con
4 Torri all'Anticha | per Battaria di Mano, et è habitato da
Gente, che per la maggior | parte attende alla Pescaggione, et 15
sono Valenti più, che li altri del | Regno, et causa questo per li
molti Redoti, et Porticelli, che in tutta | quella Riuiera si troua-

Ἰρα	Ἰτάνια Κάτ.	Κασάνοι	Ἀλιτζανή
Νιπιδιτὸς	Σμάρι	Κουνάβοι	Μουχτάροι
Πασιίδες Ἀπ.	Φιλίσια	Γαῖδουριάνοι (Ζαγουριάνοι)	Σκιλλοὺς
Πασιίδες Κάτω	Ἰποδύρα	Καστέλι τοῦ Κορνάρο,	Πιτσούνι
Σκλαβεροχώρι	Σφεντήλι	Μεσοβούνι	Ζαμπανιανὰ
Μεσομούρι	Ἀστρίτσι	Καρτερὸς	Μάλια
Γάλιπε	Ἀποστόλοι καὶ	Ρουσοχώρια	Σκόπελα
Μελέσες Ἀπ.	Καμάρι	Βαρβάροι	
Μελέσες Κάτ.	Κῶμες	Μεσονήσι	Σύνολο 102

ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΕΡΑΜΠΕΛΟΥ, πρὸς τ' ἀνατολικά ἀπέχει λίγο ἀ-
πὸ τῆ θάλασσα καὶ ὀνομάζεται ἐπίσης ἑλληνικά Βουλιομένη, πού ση-
μαίνει βύθισμα, ἀπὸ μιὰ μικρὴ λίμνη πού ἀπέχει ἀπὸ τὸ Καστέλι αὐ-
τὸ 200 βήματα περίπου. Εἶναι κτισμένο πάνω σ' ἓνα λόφο σὲ σχῆμα
τετράγωνο, μὲ 4 πύργους κατὰ τὸ ἀρχαῖο σύστημα, γιὰ πυροβολικὸ
ἐλαφρό. Κατοικεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους πού οἱ περισσότεροί τους κατα-
γίνονται στὸ ψάρεμα καὶ εἶναι ἑμπειροὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους
τοῦ Βασιλείου. Αὐτὸ ὀφείλεται στοὺς πολλοὺς ὄρμους καὶ τὰ λιμα-
νάκια πού βρίσκονται σ' ὅλη ἐκείνη τὴν παραλία.

no; sottq al detto Castello per Tramontana | ui è una Peniso-
letta doue ui è il suo Porto buono per barche, et all' | incontro ui
è un Scoglio Nominato S(n) Nicolò ¹ di longhezza di passi | 800,
in circa, à canto di esso uerso Tramontana ui è un'altro | Sco-
glietto, et sono detti scogli uicini à terra, che formano quasi |
Porto per 25 Galce nel tempo della Estate quando regnano Ma- 5
| estro et Tramontana. Detto Castello e lontano dalla Città di
| Candia Miglia 50, et hà sotto di sè li sottoscritti Casali. |

Asimo.	Milato.	Platanea.	Potamus.
Ciccallaria.	Furni Apano.	Platipodhi.	Cricès Chiperianà.
Vraghassi.	Furni Castelo.	Tapes.	Cricès Christò.
Mermigha.	Furni Abramochori.	Vrisses.	Cricès Cornarata.
Lacidha.	Chienurio choriò.		Cumeriaco.

Στὸ Καστέλι αὐτὸ ὑπάρχει καὶ μιὰ μικρὴ χερσόνησος πρὸς τὸ
βορρᾶ, ὅπου ὑπάρχει ἓνα καλὸ λιμάνι γιὰ καΐκια καὶ ἀπέναντι ὑπαρ-
χει ἓνα νησίκι πού ὀνομάζεται Ἅγιος Νικόλαος ¹, κί ἔχει μᾶκρος
800 βήματα περίπου. Κοντὰ σ' αὐτό, πρὸς τὸ Βορρᾶ, ὑπάρχει ἓνα
ἄλλο νησίκι. Τὰ νησίκια αὐτὰ εἶναι κοντὰ στὴν ξηρὰ καὶ σχηματί-
ζουν σχεδὸν ἓνα λιμάνι γιὰ 25 γαλῆρες, τὴν περίοδο τοῦ καλοκαι-
ριοῦ ὅποτε ἐπικρατοῦν ὁ μασέτρος καὶ ὁ βορρᾶς.

Τὸ Καστέλι αὐτὸ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 50 μίλια
καὶ ἔχει στὴ δικαιοδοσίᾳ του τὰ παρακάτω χωριά.

Ἀζυμο	Μίλατος	Πλατανιάς	Ποτάμοι
Τσικαλαριά	Φουρνὴ Ἀπίν.	Πλατυπόδι	Κριτσὲς Κιπεριανὰ
Βραγίσι	Φουρνὴ Καστέλι	Τάπες	Κριτσὲς Χριστὸς
Μέρμηγκας,	Φουρνὴ Ἀμπραμοχώρι,	Βρύσες,	Κριτσὲς Κορναράτα
Λατσίδα	Καινούργιο Χωριὸ		Χουμεριάκο

¹) Τὰ δυὸ νησίκια μιστὰ στὴ σημερινὴ πόλη τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὰ
ἀναφέρει ὁ ἴδιος Basilicata Scogli di Sant'Antonio στὸ σχεδιάγραμμα τοῦ
Castel Mirabello. (βλ. σχετικὸ πῖνακα). Σήμερα λέγονται Ἅγιοι Πάντες καὶ
Μικρὸ Νησίκι.

Ἡ ἀρχαιότατη ἐκκλησοῦλα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀπὸ τὴν ὁποία πῆρε
τὸ ὄνομα καὶ ἡ σημερινὴ πόλη, βρίσκεται πάνω στὴ «μικρὴ χερσόνησο», ἀ-
πέναντι στὰ «Μίνος Beach». Τελευταῖα ἀνακαινίστηκε μὲ δαπάνη τοῦ Γε-
ωργίου Μαμδίκη, καὶ ἀποκαλύφθηκαν βυζαντινὲς τοιχογραφίες τοῦ 9ου αἰ-
ῶνα. (βλ. σχετικὴ ἐργασία Νικ. Ζερβογιάννη, στὴν ἐφημερίδα «Ἀνα-
τολὴ» Ἀγ. Νικολάου, φύλλα 5481-5490, Ὀκτωβρίου 1968.

Vulismegni. CARES. Limnes. Sono N° —22—.

Li sudetti 8, CASTELLI sono sottoposti Alla Città di Candia, et | hanno sotto di sè in tutto Casali — Numero — 479 —.

Nel TERRITORIO di detta Città ui sono huomini da fatti sottoposti | all'Engarie | N° 17564 li quali seruono giorni 6 per uno ogn'anno | alle fabriche di S. Sertà. Et sono anco sottoposti alli obblighi delle Galee | Sono Ancora nel detto TERRITORIO descritti, et Arollati nelle Or- | dinanze, che no(n) fan(n)o Angharie N° —2400, sotto la Disciplina di, 5, | Capitani Italiani, Paghati da S. Sertà nella Città propria. |

Nella CITTA DI CANDIA ui sono huomini da fatti 7000, | delli quali ne sono descritti nelle Ordinanze N° — 3950, sotto la disci | plina di duo Governatori Italiani, Mandati da S. Sertà per Essercitarli, | et sotto 5, collonelli Greci. |

La detta CITTA hà Chiese¹ latine, fra Principali, et Capelle 15

Βουλισμένη Καρές Λίμνες Τὸ ὅλο 22

Τὰ παραπάνω 8 Καστέλια ὑπάγονται στὸ διαμέρισμα τοῦ Χάντακα, καὶ ἔχουνε συνολικὰ 479 χωριά.

Στὸ διαμέρισμα τῆς πόλης αὐτῆς εἶναι ἄνδρες ὑπόχρεοι γιὰ ἀγ- γαρίες 17.564, οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦν 6 μέρες ὁ καθένας τὸ χρόνο στὰ ἔργα τῆς Γαληνότητάς της καὶ ὑποχρεοῦνται ἐπίσης νὰ ὑπηρετοῦν στὶς γαλέρες. Εἶναι ἐπίσης στὸ διαμέρισμα αὐτὸ στρατολογημένοι στὶς Ὀρντινάτσες, ποὺ δὲν κάνουν ἀγγαρεῖες, 2400, κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση 5 Ἰταλῶν Καπετάνιων, ποὺ πληρώνονται ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της, στὴν ἴδια τὴν πόλη.

Στὴν πόλη τοῦ Χάντακα ὑπάρχουν ἄνδρες γιὰ δουλειὰ 7000. Ἀπ' αὐτοὺς εἶναι γραμμένοι στὶς Ὀρντινάτσες 3.950, κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση δυὸ Ἰταλῶν διοικητῶν, ποὺ στέλνονται ἀπὸ τὴν Γαληνότητά της γιὰ νὰ τοὺς γυμνάζουν, καὶ 5 ἐλλήνων συνταγματάρχων.

Ἡ πόλη αὐτὴ ἔχει Λατινικὲς ἐκκλησίες¹, μεγάλες καὶ μικρὲς 22.

¹) Σχετικὰ μὲ τις ἐκκλησίες τοῦ Χάντακα βλ. τὴ μελέτη τοῦ G. Gerola, Topografia delle chiese della città di Candia, estratto da: «Bessarione», a. XXII, 1918, fasc. 1-4, p. 99-281, ὅπου δημοσιεύονται VII ὀνομαστικοὶ πίνακες τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χάντακα, καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων.

n° 22, | fra le quali è il Duomo di S(n). TITO Arciepiscopato, et Residentia dell' | Illmo et Reuermo Monsigr. Arciuescouo, Parochia di tutti quelli che fan(n)o il | Rito latino, ui è la Chiesa di S(n). MARCO Residenza dell'Illmo Monsre | Primicerio Vi sono parimente in questa Città parochie 77. |

CASTELLI ET CASALI DEL TERRITORIO |
DI RETTIMO |

Nel Territorio della Città di Retthimo, Nel Piano¹ (così nominato) ui | sono li sottoscritti CASALI sottoposti à Essa Città. |

Acipopulo.	Ispitti.	Asteri.	Prinea.	
Adheli. et	Monopari.	Archudena.	Pigì.	10
Sarachina.	Aros.	Calognisti.	Russospiti.	
Arto.	Pera Castelo.	Cuffi.	Somata.	
Cato Varsamonero.	Rustica.	Chiran(n)a.	Vogni.	
Carotì.	Seli.	S(n). Dimitri.	S. Giouanni d'Arcò	
Caussi.	Vatea.	Gianudhi.	Achieriones.	15

Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς εἶναι καὶ ἡ μητρόπολη τοῦ Ἀγ. Τίτου, Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἔδρα τοῦ ἐκλαμπρότατου καὶ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου, ἐνορία ὅλων ἐκείνων ποὺ ἀνήκουν στὸ λατινικὸ δόγμα. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Μάρκου, ἔδρα τοῦ ἐκλαμπρότατου καὶ πανιερώτατου Πριμικήριου. Ὑπάρχουν ἐπίσης στὴν πόλη αὐτὴ 77 ἐνορίες.

ΚΑΣΤΕΛΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Στὸ διαμέρισμα τῆς πόλης τοῦ Ρέθυμνου, στὴν πεδιάδα¹ (ὅπως λέγεται) εἶναι τὰ παρακάτω χωριά, ποὺ ὑπάγονται στὴν πόλη αὐτή.

Ἀτσιπόπουλο	Ἰσπιτα	Ἀστέρι	Πρινὲς
Ἀδελὲ καὶ	Μονοπάρι	Ἀρκούδαινα	Πηγὴ
Σαρακήνα	Ὁρος	Καλονύχτης	Ρουσσοσίτι
Ἀριὸς	Πέρα Κάστελος	Κούφη	Σωματᾶς
Κάτω Βαρσαμόνερο,	Ρούστικα	Κυριάννα	Βόνη
Καρωτὴ	Σελὶ	Ἀγ. Δημήτριος,	Ἀγ. Ἰωάννης ντ' Ἀρκò
Κα(β)οῦσι	Βατέα	Γιαννοῦδι	Ἀχφριῶνες

¹) Πλάνο ἐννοεῖ τὴ σημερινὴ ἐπαρχία Ρεθύμνου.

Dalabadianà.	Anelachi.	Liuadia.	Andrea.
Geragni.	S. Zorzi delli Barozzi.	Marula.	Apano Armènus
Cato Malachi.	Vescouado d'Ario.	Mirto de Polani.	Christochori
Calì sichià.	Cumus.	Polcimo è S. Stefano.	Charea.
Claimeno drì.	Alichide Molini.	Praces.	Catoporo.
Epodhes Castelo.	Apo Varsamonero.	Surita.	Fotini.
Charchià.	Mones.	Sta Trinità.	Galù.
Lutrà.	Constantino.	Vescouado de Calamona.	Mundro.
Messi.	Cato Armenus.	Marco Xerochoriò et Nissi.	
Placalogna.	Acromonastiri.	Valle di Camillari.	Polis.
Platagna dei Porci.	Erini.	Amnato.	Preri.
Saittures.	Camalauri.	Apano Malachi.	Stiuglià.
Aschidhia.	Macigogna.	Banchalechori.	Sta Veneranda.

Sono No — 80 —.

Nell'istesso Territorio sotto CASAL AMARI, luogho doue si ri | ducono le Genti à far le Mostre, sono sottoposti li sottoscritti Casali. |

Amari. Pires, et Semiclea. Gomara. Messognissa.

Νταλαμπαδιανὰ	Ἀνελάκι	Λιβάδια	Ἀντρέα
Γεράνι,	Ἀγ. Γεώργιος τῶν Μπαρότσι,	Μαρουλᾶς,	Ἀπ. Ἀρμένιοι
Κάτω Μαλάκι,	Ἐπισκοπὴ Ἀρίου,	Μύρτος τοῦ Πολάνη,	Χριστοχώρι
Καλὴ Συκιὰ	Κοῦμοι	Πόλκιμο καὶ Ἀγ. Στέφανος	Καρές,
Κλαμμένος Δρυς,	Ἀλυκὴ τῶν Μύλων,	Πρασές,	Κάτω Πόρος
Πόδε Κάστελος,	Ἀπ. Βαρσαμύνερο,	Σύβριτος(;) Φωτεινὸ	
Χάρκια	Μονές	Ἀγ. Τριῖδα,	Γάλου
Λούτρα Ἀγίου Κωνσταντίνου	Ἐπισκοπὴ Καλαμώννα	Μοῦντρος	
Μέση	Κάτω Ἀρμένιοι	Μάρκο Ξεροχωριὸ καὶ Νησι	
Πλακαλώνια	Ἀκρομοναστήρι (Χρωμοναστήρι;),	Κοιλάδα τοῦ Κα-	
		μηλάρη, Πόλις (Ἀργυρούπολη)	
Πλατανιάς τῶν Χοίρων,	Ἐρήνη,	Ἀμνάτος,	Πρέρι,
Σαῖτοῦρες.	Χαμαλεύρι,	Ἀπ. Μαλάκι,	Στὴ βίγλα
Ἀσινίδια.	Μικὴ Γωνιά.	Παγκαλοχώρι,	Ἀγ. Παρασκευὴ
		Εἶναι 80.	

Στὴν ἴδια περιφέρεια, κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ χωριοῦ Ἀμάρι, ὅπου συγκεντρώνονται οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ κάνουν τὶς μόστρες, εἶναι τὰ παρακάτω χωριά:

Ἀμάρι. Πιρὲς καὶ Σμιλές, Γ'ομαρᾶς. Μεσονήσια.

Anomeros.	Gena.	Locrea.	Bistagij.
Calogieni.	Lambiotes.	Pazzò.	Spiglio.
Candameanà.	Nupa.	Psigia.	Varones.
Gieni.	Apodholu.	Sto Theologo, et Foti.	Denotero.
Itauri.	Platano.	Vromonero.	Apostoli.
Monastirachi.	Saghudi.	Simone et Clima.	Chiturgia.
Platagnà.	Calathades.	Gra(n)bambachià.	Chiedùcla.
Sata.	Vatiaco.	Apossetis.	S(n)ta Erini de Pazzò.
Visari.	Anasuari.	Carofilatianà.	Gorgutus.
Sta Venerda.	Sagudhi.	Charines.	Choridachi.
Agromulus.	Caridhachi.	Furfura.	Musachies.
Curatès.	S(n)te Elenes.	Geracari.	Risica.
Trono.	Vrisses		

Sono No — 58 —.

140v

Parimente nel detto Territorio di Retthimo al Casal S(n). BASEIO. | Doue si riducono le Genti Priuileggiate à far le Ordinanze, ui sono | sottoposti li sottoscritti Casali. |

S(n) Baseio. Cria Vrissi. Frati. Sta Veneranda et S.,

Ἀνω Μέρος.	Γένα.	Λοχριά.	Μπισταγή.
Καλογέροι.	Λαμπιώτες.	Πατσός.	Σπήλι
Κανταμιανὰ.	Νούπα.	Ὀψιγιάς.	Βαρόνες (Βολιώνες;)
Γένα.	Ἀποδοῦλου.	Ἀγ. Θεολόγος καὶ Φώτῃ Ντενότερο	
Ἰταυρη (Νίθαυρη).	Πλάτανος	Βρωμόνερο.	Ἀποστόλοι
Μοναστηράκι	Σαγούδι	Σιμόνε καὶ Κλήμα.	Κιτούργια
Πλατανιάς	Καλαθάδες	Γρὰ Μπαμπακιά.	Κεντοῦκλα
Σάτα	Βαθιαχὸ	Ἀποσέτης	Ἀγ. Εἰρήνη τοῦ (Πατσού)
Βιζάρι	Ἀνάσβαρη	Καροφυλλαθιανὰ	Γουργοῦθοι
Ἀγ. Παρασκευὴ	Σαγούδι	Καρίνες	Χωριδάκι. Λουσακιές(;)
Ἀγρομούλους	Κοριδάκι	Φουρφουρᾶς	Παντάνασσα
Κουρούτες	Ἀγιες Ἑλένες.	Γερακάρι	Ριζικας
Θρόνος.	Βρύσες		Σύνολο 58.

Ἐπίσης στὸ ἴδιο διαμέρισμα τοῦ Ρεθύμνου, στὸ χωριὸ Ἀγ. Βασίλειο, ὅπου συγκεντρώνονται οἱ προνομιούχοι γιὰ νὰ κάνουν τὶς Ὀρντινάτσες, ὑπάγονται τὰ παρακάτω χωριά.

Ἀγ. Βασίλειος Κρύα Βρύση Φρατὶ. Ἀγ. Παρασκευὴ καὶ Ἀγ. [Κωνσταντίνος τοῦ Δριμιπῆ

Coxarès.	Castanes.	Ligres.	[Co(n)stantin de drimpis]	
Aghagliamu.	Calogieradho.	Scaloti.	Platanea.	
Clapta.	Epiligo, et laco.	Mariù.	Chaiamea.	
Chieracladha.	Gloro.	Mixoruma.	Cutunda.	
Vices de Cumia.	Spili Mudazzo.	Ornea.	Saliuadia.	5
Debolochori.	Mirto de Megha potamo.	Cumgna.	Giagnù.	
Gerondes.	Murnea.	Sacturia.	Lambini.	
Spili sanguinoso.	Assomato de Megha pot.	Fognissa.	Vato.	
Lofia.	Dromixo, et Lefcogia.	Melambes.		
Metochio lendachi.	Xeroritissa.	Troddi.	Petra.	
Metochio storsapo.	Neo Choriò.	Molini de Megha pot.	Palta. Fi-	10
			[nichia.	
Arghalea, et	Acipadhes.	Marmara.	Pagolutia.	
Capsadosto.	Cato chierà.	Ciccalaria, et	Sto Blassi.	
Molo platano.	Chissò.	Exipota.	Vuidho Magiero.	
Ardhacto.	Choridachi de Zane.	Petrianà, et Molini.	Paleolutra.	15
		Sono N°	—65—.	

IL CASTELLO MILOPOTAMO è situato appresso | il Mar

Κοξαρέ, ή	Καστανές	Λίγρες	
Ἀγαλιανοῦ	Καλογεράδω	Σκαλωτή	Πλατανές
Κλάπια	Ἐπίλιγκο καὶ Λάικος.	Μαριοῦ	Χαϊαμέα
Κερχαλάδα	Γλόρος (Κλόρος;) Μιξόρουμα	Ἀκτούντα, τὰ (:)	
Βίκες ντὲ Κούμια,	Σπήλι Μουδάτισο.	Ὀρνὲ	Στὰ Λιβάδια
Ντεμπολοχώρι,	Μύρτος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ.	(Ἀ)κούμνια, τὰ.	Γιανιοῦ,
Γέροντες	Μουρνέ, ή	Σαχτούρια	Λαμπινή
Σπήλι Ματωμένο.	Ἀσώματος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ.	Φόνισσα.	Βάτος
Λόφια	Δρίμισκος (Ντρομίξο) καὶ Λευκώγεια	Μέλαμπες	
Μετόχι Λεντάκι	Ξερορίτισσα	Τρόδι	Πέτρα
Μετόχι Στόρσαπο	Νέο Χωριό.	Μύλοι καὶ Μέγας Ποταμὸς.	Πάλ-
			[τα. Φοινικιά
Ἀγριλές (:)	καὶ Ἀτσιπάδες	Μάρμαρα	Παγολουτιά
Καψοδάσος	Κάτω Κερὰ	Τσικαλαριά καὶ	Ἅγιος Βλάσσης
Μόλος Πλάτανος.	Κισσὸς	Ἐξίποτα	ΒουιδοΜαγέρο
Ἀρδαχτος.	Χωριδάκι τοῦ Ζάνε.	Πετριανὰ καὶ Μύλοι.	Παλιόλουτρα
		Εἶναι 65.	

Τὸ ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ εἶναι κοντὰ στὴ Βορεινὴ θά-

di Tramontana, sottoposto alla sudetta Città di Retthimo lontana(n) | da essa Miglia, 15, et hà sotto di sè li sottoscritti Casali. |

Alpha.	Omala.	Passalites Cato.	Cato Milò.	
Aimona.	Faraci.	Sagliachiès.	Caliuo.	
Achladha.	Spilufia.	Axò.	Dhamasta.	5
Casso.	Piscopì.	Placotì.	Garipa.	
Dafnedes.	Stauromeno.	Assirotus.	Melissurghachi.	
Magharites.	Passalites apo.	Calandaraca.	Orthea.	
Sciaffò.	Schiepasti.	Agridia.	Chiefali.	F 41r
Veni.	Vassilico Perama.	Aloidès.	Damasta.	10
Audhela.	Alchies.	Chieramotà.	Candinò.	
Ariodes.	Aià.	Camarachi.	Fodhele.	
Cumeri.	Prasses.	Eudhanites.	S(n). Basilio.	
Laco tu Zù.	Chono.	Liudadia.	Laudianà.	
Crano.	Erfus.	S(n). Mama.	Nissì.	15
Damaulu.	Langà.	Russanauì.	Rupes.	
Dhiscuri.	Murzanà.	Sissarca.	Gognès.	
Garasso.	Sisses.	S(n). Zorzi.	Sò.	

λασσα καὶ παεὶ στὴν παραπάνω πόλη τοῦ Ρέθυμνου, ἀπ' ὅπου ἀπέχει 15 μίλια. Ἔχει στὴ δικαιοδοσία του τὰ παρακάτω χωριά.

Ἀλφά, ή	Ὀμάλα, ή	Πασαλίτες Κάτω.	Κάτω Μύλος
Ἀϊμονας	Φαράτσι τὸ,	(Σ)αλιάκιες	Κάλυβος, ὁ
Ἀχλάδα	Σπιλούφια (Σκουλούφια;)	Ἀξὸς	Λαμάσια
Κάσος	Πισκοπή	Πλακωτή	Γαρίπα
Δαφνέδες	Σταυρωμένος	Ἀσυρώτους	Μελισσουργάκι
Μαγαρίτες	Πασαλίτες Ἀπάνω.	Καλανταρὲ	Ὀρθές, ὁ
Σκλάβοι (:)	Σκεπαστή	Ἀγρίδια	Κεφάλι
Βενὶ	Βασιλικὸ Πέραμα.	Ἀλοῖδες	Λαμάσια
Ἀβδελλᾶς, ὁ	Ἀλυκὲς	Κεραμωτὰ	Καντινὸ
Ἀριόντες	Ἀγιά	Καμαράκι	Φόδελε
Χουμέρι	Πρασές	Ἀβδανίτες	Ἁγ. Βασίλειος
Λάικος τοῦ Ζοῦ.	Χῶνος	Λιβάδια	Λαβδιανὰ
Κράνα	Ἐρφοῦς	Ἁγ. Μάμας	Νησι
Δαμαβόλου	Λαγκά, ή	Ρουσανάβ(λ)ι	Ροῦπες, οἱ
Δισκούρι	Μουρτζανὰ	Σίσσαρχα	Γωνιές
Γαράζο	Σίσες	Ἁγ. Γεώργιος	Ζὼ

Mille donc. S(n). Giouanni. Anioia. Sissarià.
Prino. Argugliò. Stirachi. Camariotti.

Sono No —72—.

La sudetta CITTA DI RETTHIMO, et suo Territorio | ha 5
sotto di se Castelli 3, li quali hano sotto di loro, computato il
Piano | Casali in tutto 275, Huomini da fatti Engharici, obli-
ghati à ser- | uire giornate 6, ogn'anno alle fabriche di S. Sertà,
et alli oblighi del- | le Galee—No 13538. |

Sono Ancora arollati nelle Ordinanze 2890, sotto 4 Capitani
| Italiani Paghati da S. Sertà | Sono ancora huomini Ciuili No- 10
minati Arcondopuli¹, 143 li qua- | li non fan(n)o Engharia ma pa-
ghano estimo² | .

Nella Città propria sono huomini da fatti 945 delli quali so-
no | Descritti, et arollati nell'Ordinanze 500 sotto la Disciplina 15
di un' | Gouerre Italiano, et sotto doi Colonelli Greci. | In Det-
ta Città sono Chiese latine 8 fra le quali uì è il Duomo fabri- |

Μελιδόνι Ἀγ. Ἰωάννης Ἀνώγεια Σίσσαρχα
Πρίνος Ἀργουλιό Ἀστνράκι Καμαριώτης

Σύνολο 72

Ἡ παραπάνω πόλη τοῦ Ρέθυμνου καὶ τὸ διαμέρισμά της ἔχει στὴ
δικαιοδοσία της 3 καστέλια, ποὺ ἔχουν, μαζί μὲ τὴν πεδιάδα, χωριὰ
συνολικὰ 275, ἄνδρες γιὰ ἀγγαρεῖες, ὑποχρεωμένους νὰ ὑπηρετοῦν 6
μέρες τὸ χρόνο στὰ δημόσια ἔργα τῆς Γαληνότητάς της καὶ στὶς γα-
λέρες 13.538.

Εἶναι ἐπίσης στρατολογημένοι στὶς Ὀρντινάντσες 2890, ὑπὸ τὴ
διοίκηση 4 Ἰταλῶν καπετάνιων, μισθοδοτουμένων ἀπὸ τὴ Γαληνό-
τητά της. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολίτες ὀνομαζόμενοι Ἀρχοντόπουλοι¹,
143, ποὺ δὲν κάνουν ἀγγαρεῖες μὰ πληρώνουν φόρο².

Μέσα στὴν ἴδια πολιτεία εἶναι ἄνδρες γιὰ δουλειὰ 945. Ἀπ' αὐ-
τοὺς εἶναι γραμμένοι καὶ στρατολογημένοι στὶς Ὀρντινάντσες 500,
ὑπὸ τὴ διοίκηση ἐνὸς Ἰταλοῦ Διοικητῆ, καὶ δυὸ συνταγματάρχων
Ἑλλήνων. Στὴν πόλη αὐτὴ ὑπάρχουν λατινικὲς ἐκκλησίαι 8. Ἀνάμεσα
σ' αὐτὲς εἶναι ἡ Μητρόπολη, κτισμένη ἀπάνω στὴ Φορτέτσα, ἐνορία

¹) Βλ. σχετικά Μ. Ι. Μανούσακα, ἡ παρὰ Τρίνα ἀπογραφή τῆς Κρή-
της (1644), Κρητικὰ Χρονικὰ Γ', 35 ἐξ.

²) Estimo, ἦταν εἰσφορά κατὰ ἐκτίμηση τῶν ὀλικῶν ἀγαθῶν τοῦ φο-
ρολογουμένου, ἔγγειος φόρος.

cato sopra la Fortezza, Parocchia di tutti quelli, che fan(n)o il
Rito latino, | et anco Chiese Greche No 36. |

CASTELLI ET CASALI DEL TERRITORIO |
DELLA CANEA |

F 41v

La Città della Canea hà sotto di sè Castelli 5, et Prima il 5
CASTE- | LLO APICORNA posto per leuante sopra un Colle
nel Mar | di Trama lontano dalla detta Città per terra Miglia
12, il quale hà | sotto di sè li sottoscritti Casali. |

Caliues.	Astiraca.	Surpo.	Flachi.	
Xidhà.	Assogieromuri.	Vaffes.	Ciuara.	10
Armenus.	Chrussopoli.	Curcudhiti.	Dramia.	
Machierùs.	Xerosterni.	Coprana Edrochia.	Curnà.	
Neo Choriò.	Caina.	Castelo.	Patima.	
Stilo.	Caridhi.	Gognà.	Masa Alicambo.	
Calosichia.	Charcomatado.	Ombrosnerò.	Chabata.	15
Malaxa.	Caridi S(n).	Zorzi.	Scurza.	
Gualochori.	Nipo.	Psichrò.	Samonà.	
			Calamici.	

ὄλων ἐκείνων ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ λατινικὸ δόγμα. Ὑπάρχουν καὶ
ἐκκλησίαις ὀρθόδοξης 36.

ΚΑΣΤΕΛΙΑ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Ἡ πόλη τῶν Χανίων ἔχει στὴ δικαιοδοσία της 5 καστέλια. Καὶ
πρῶτα τὸ Καστέλι ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ, πρὸς τ' ἀνατολικά, πάνω σ' ἓνα
λόφο πρὸς τὴ βορεινὴ θάλασσα, μακριὰ ἀπὸ τὰ Χανιά διὰ ξηρᾶς 12
μίλια. Τὸ Καστέλι αὐτὸ ἔχει στὴ δικαιοδοσία του τὰ παρακάτω χω-
ριά.

Καλύβες	Ἀστύρακας	Σοῦρπο (Ζούρβα)	Φλακὴ
Ξιδᾶς	Ἀζοκερομούρι	Βαφὲς	Τζιβαράς
Ἀρμένιοι	Χρυσόπολη	Κουρκουδίτης	Δράμια
Μαχαιρούς	Ξεροστέρνι	Κοπράνα Ἐδρόχια.	Κουρνᾶς
Νέο Χωριό	Κάινα	Καστέλο	Πάτημα
Στύλος	Καρύδι	Γωνιά	Μάζα Ἀλίκαμπος
Καλοσυκιά	Χαρχοματάδω	Ὀμπρόσνερο	Χάμπαθα
Μαλάξα	Καρύδι Ἀγ. Γεώργιος.	Σκούρτσα.	Κύλαινα
Γαβαλοχώρι	Νίππος	Ψυχρὸ. Σαμωνᾶς.	Καλαμίτσι

Chiefala Apano. Pomogna Barozzi. Ziziffès caualochori.
[Amighdálu
Chiefala Cato. Pomogna Zane. Iellipo. Calamici Alissandro.
Vamu. Pomogna Polani. Mathè. Ziziffè. Sta Lucia.
Sono N° --50. --

CHISSAMO CASTELLO situato nel piano, vicino al | Mare di 5
Tramonta Discosto dalla sudetta Città per terra Miglia 25 | uer-
so Ponente, et hà sotto di sè li sottoscritti Casali. |
Messogia. S.(n) Zorzi del Calergi. Lusachiès. Scordhiglianà.
Sto Elia di Trachila. Chamarzo. Varsamachia Monasto. Aiccò
[Aerinò.

Trachila.	Lardhà.	Tilifo.	Amighalochiefali.	10
Caluiani.	Porus Messogia.	Acti.	Aicò uoradho.	
Neochoriò.	Vrisses.	Furnadho.	Aicò Cuneni.	
Damulochori.	Monoplatano.	Sfinari, et	Aicopoli	
Mulete.	Canaua.	Maurapilà.	Pesuglia.	
Peruoglia.	Capsagianà.	Mellissurgiò.	Comuci.	F 42r

Κεφάλι Ἀπάνω Πομόνια Μπαρότση. Τζιτζιφές. Γαβαλοχώρι.
[Ἀμυγδάλου
Κεφάλι Κάτω Πομόνια Τζάνε. Ἰέλιπο Καλαμίτσι Ἀλε-
[ξάνδρου
Βάμος Πομόνια Πολάνη. Μαθές. Τζιτζιφές. Ἀγ. Λουκία
Σύνολο 50

ΚΑΣΤΕΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ. Εἶναι στήν πεδιάδα, κοντά στή θάλασ-
σα τῆς τραμουντάνας. Ἀπέχει ἀπό τήν παραπάνω πόλη (Χανίων) 25
μίλια διὰ ξηρᾶς πρὸς τὰ δυτικά, καὶ ἔχει στή δικαιοδοσία του τὰ
παρακάτω χωριά.

Μεσόγεια Ἀγ. Γεώργιος τοῦ Καλέργη. Λουσακιές Σκορδιλιανὰ
Ἀγ. Ἡλίας στήν Τραχήλα. Χαμάτσος Βαρσαμίκια Μοναστήρι
[Ἀϊκὸ Ἀερινὸς

Τραχήλα	Λαρδᾶς	Τίλιφο	Ἀμυγδαλοκεφάλι
Καλυβιανή	Πόρος Μεσόγεια.	Ἀκτὴ	Ἀϊκὸ Βοράδω
Νεοχωριὸ	Βρύσες.	Φουρνάδω	Ἀϊκὸ Κούνενη
Δαμουλοχώρι	Μονοπλάτανος.	Σφινάρι καὶ	Ἀϊκόπολη
Μούλετε	Καναβάς.	Μαῦρα Πηλιά.	Πεζούλια
Περβόλια	Καφαλιανὰ.	Μελισσουργιό.	Κομούκι

Elos.	Topoglia.	Polemarchi.	Cacopetro.
Limni.	Muri fagliero.	Rumata paglià.	Chamarici.
Rogdia.	Nissi Cornaro.	Scutellona Capello.	Chrithares.
Vlatos.	Agia Barbara.	Spiglia.	Itacodho.
Caridhachi.	Vurgharo.	Crilargia chissamo.	Gaualomuri. 5
Miglià.	Armenochoriò.	Camara Rodopù.	Gaidhareà.
Chieramari.	Macrona.	Marathochiefala.	Malatiro Apano.
Calatones.	Peruolachia.	Prodromo.	Malatiro Cato.
Apano Calatones.	Chatarmadho.	Ai Pandes.	Membros.
Calatones.	Damuli.	Apano Drapanea.	Aspregliano. 10
			[Sfaccopighadhi
Ciccallaria.	Cato Drapanea.	Cacianà.	Sassali.
Paleocaso Apano.	Dracodiana.	Nissi risicari.	Piscopi Sto Elia.
Paleocasto Cato.	Nopia.	Calami.	Carea Capello.
Camara Casteli.	Messonissi.	Astratigho.	Calossa da Millan.
Chazzomatado.	Rocca.	Sta Chiriachi.	Panefpimo.
Agio Chirgiani.	Placanolla.	Chiefala.	Agies pera. 15
Agio Pandeimo.	Rauduca.	Amigdalo.	Sibragu.

Ἐλος	Τοπόλια	Πολεμάρχι	Κακόπετρο
Λίμνη	Μουρὶ Φαλιέρου.	Ρούματα Παλιά.	Χαμαρίκι
Ρογδιά	Νησὶ Κορνάρου.	Σκουτελόνας Καπέλο.	Κριθαρές
Βλάτος	Ἀγ. Βαρβάρα	Σπηλιὰ	Ἰτοκόδο
Καρυδάκι	Βουργάρω	Κιλόργια Κισάμου	Γαβαλομούρι
Μηλιά	Ἀρμενοχωριὸ	Καμάρα Ροδωποῦ.	Γαῖδαρέα
Κεραμαρὴ	Μάκρωνας	Μαραθοκεφάλι.	Μαλάθηρος Ἀπάνω
Καλάθενες	Περβολάκια	Πρόδρομος	Μαλάθηρος Κάτω
Ἀπάνω Καλάθενες	Καταρμάδω	Ἀἱ Πάντες	Μέμπρος
Καλάθενες.	Νταμουλῆ.	Ἀπάνω Δραπανιάς.	Ἀσπρελιανῶ. Σφακοπη- [γάδι

Τσικαλαριά.	Κάτω Δραπανιάς.	Καθιανὰ;	Σάσαλος
Παλιόκαστρο Ἀπάνω.	Δρακοδιανὰ.	Νησὶ Ριζικάρι.	Πισκοπή [Ἀγ. Ἡλία

Παλιόκαστρο Κάτω.	Νοπήγια(,)	Καλάμι.	Καρέα Καπέλο
Καμάρα Καστέλι.	Μεσονήσι.	Ἀστράτηγος.	Καλόσα ντὰ Μιλάν
Κατωματάδω.	Ρόκκα.	Ἀγ. Κυριακή.	Πανέφημος
Ἀγ. Κυργιάννης.	Πλακάλωνα	Κεφάλι	Ἀγίες Πέρα
Ἀγ. Παντελεήμων	Ραβδούχα.	Ἀμύγδαλος	Συμπραγοῦ

Mussurgiana.	Agia Ana.	Rodhopù.	Afrata.	Teni.
Flichiana.	Gribilochori.	Chigres.	Nochia.	
Spiglia Calergi.	Vuues apano.	Astrico.	Scutelona	cor-
				[ner.
Priniacò.	Sebrona.	S.(n) Zorzi Muazzo.	Vuues cato.	
Vucoglies Apo.	Vucogliès cato.	Sono No	—118.—	5

IL CASTELLO SELINO è Posto nella Costa d'un' |
Monte uicino al Mar d'Ostro, lontano dalla Città della Canea |
Miglia 40, et hà sotto di sè li sottoscritti Casali. |

Agrilea.	Camaria.	Condochinigi.	Vlithea.	
Alogirea petres.	Codrù.	Dhris.	Millones.	10
Sclaffadhia.	Candro Zane.	Rodhouani.	Pellechiano.	F 42v
Aidhonus.	Copetri.	Spagnaco.	Sclauopula.	
Asfedilea.	Floricato.	Anazarachi.	Trichiniacò.	
Cuffaleto.	Liuadha.	Cambanù.	Chitiro.	
Cussi.	Zancariaco.	Cassi clitero Zane.	Stroules.	15
Calogieni.	Stratus.	Calami.	Varchalicho.	
Sta Erini.	Aliuus.	Cissichianà.	Mogni, et Christogeraco.	

Μουσουργιανὰ	Ἀγία Ἀννα	Ροδωποῦ	Ἀφράτα. Τένι
Φλιχιανὰ	Γριμπιλοχώρι	Κίγκρες	Νοχιά
Σπηλιὰ	Καλέργω	Βοῦβες Ἀπάνω.	Ἀστρικος. Σκου-
			[τελώνας Κόρνερ
Πρινιακὸ	Σέμπρωνας	Ἀγ. Γεώργιος Μονάτσου	Βοῦβες Κάτω
Βουκολιές	Ἀπάνω.	Βουκολιές Κάτω.	Εἶναι 118

ΚΑΣΤΕΛΙ ΣΕΛΙΝΟΥ. Εἶναι στὰ πλευρὰ ἐνὸς βουνοῦ κοντὰ στὴ
νοτικὴ θάλασσα, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Χανιῶν 40 μίλια. Ἔχει
στὴ δικαιοδοσίᾳ του τὰ παρακάτω χωριά.

Ἀγριλές	Καμάρια	Κοντοκυνήγι	Βλιθιάς
Ἀλογυρέα Πέτρης	Χαντροῦ (:)	Δρῦς	Μηλωνές
Σκαφίδια (:)	Χάντρο Ζάνε	Ροδοβάνι	Πελεκάνος
Ἀηδονός	Κοπετοῖ	Σπανιάκος	Σκλαβοπούλα
Ἀσφεντηλές	Φλώρη Κάτω	Ἀνισαράκι	Τραχινιάκος
Κουφαλωτός	Λιβάδα	Καμπανοῦ	Κίθυρος
Κουσι (Γάσι ;)	Τσαγκαριάκος	Κασικλήτερο Τζάνε.	Στροβλές
Καλογέροι (:)	Στράτοι	Καλάμι	Βαρχάλικο
Ἀγ. Εἰρήνη	Ἀλιβους	Κισικιανὰ.	Μονὴ καὶ Χριστογέρακο

Lacus gurali. Pambachurdo. Fumustiana calamù.
Platanea Arnà. Caccodiachi. Mustacho. Sinibrumi.
Spina. Candro Vizzimano. Scaffi et Arghastiri. Velagnidhes.
Assogirea Giorgi Chitero Zane. Sarachino chiefali. Temegna.
Acladhiachies. Flori messa. Sarachina Perazzo. Papadiana meritea. 5
Cazzomatadho. Messa Arnà. Trighamo. Facargiana aga theotoco.
Sono No —59—

IL CASTEL FRANCO si troua situato in Spiaggia uici- |
no al Mar d'Ostro, et partisce li Confini trà il Territorio di Ret-
thimo | et quallo della Canea, lontano da essa miglia 40, il quale 10
non hà | sotto di sè Jurisditiòn de Casali. |

IL CASTELLO DELLA SFACCHIA è posto sopra | un'
Monticello uicino al Mar d'Ostro et è lontano dalla Città della |
Canea Miglia 35, et no(n) hà sotto di sè Jurisdiction de Casali. |

Nella Città della Canea di fuori parte al Piano si trouano il 15
sotto- | scritti Casali sottoposti ad essa Città. |
Agia. Scognisso. Galatà. Schinea. Patellari.

Λάκος Γκούραλι. Παμπαχούρδω. Φουμουστιανὰ. ἸΚαλαμοῦ
Πλατανέα. Ἀρνὰ. Κακοδίκι. Μουστάκος. Σινιμπρούμι
Σπίνα Κάντρο Βιτζιμάνω. Σκάφη καὶ Ἀργαστήρι. Βελα-
[νιδιές
Ἀζογυρές Γιώρανη. Κίθυρος Τζάνε. Σαρακηνὸ Κεφάλι. Τεμένια
Ἀχλαδιάκες. Φλώρη Μέσα. Σαρακήνα. Περάτσο. Παπαδιανὰ.
[Μερτέα
Κατσοματάδω. Μέσα Ἀρνὰ. Τρίγαμος. Φακαργιανὰ. Ἀγ. Θεόκος
εἶναι 59

Τὸ ΦΡΑΓΚΟΚΑΣΤΕΛΟ εἶναι στὴν παραλία κοντὰ στὴ νότια
θάλασσα καὶ χωρίζει τὰ σύνορα ἀνάμεσα στὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυ-
μνου καὶ στὸ διαμέρισμα τῶν Χανιῶν, ἀπ' ὅπου ἀπέχει 40 μίλια.
Στὴ δικαιοδοσίᾳ του δὲν ἔχει κανένα χωριό.

Τὸ Καστέλι τῶν Σφακιῶν εἶναι πάνω σ' ἓνα βουναλάκι κοντὰ στὴ
θάλασσα τοῦ νότον, μακρὰ ἀπὸ τὰ Χανιά 35 μίλια. Δὲν ἔχει στὴ δι-
καιοδοσίᾳ του κανένα χωριό.

Στὴ πόλη Χανιά, στὴν πεδιάδα, εἶναι τὰ παρακάτω χωριά, ποὺ
πᾶνε στὴ δικαιοδοσίᾳ τῆς πόλης αὐτῆς.

Ἀγιά Σκονίζος. Γαλατὰς. Σκινές. Πατελάρι

Alichianù.	Chiaro.	Venerochori.	Psatoiorgio.	
Chieratidea.	Drilacinea.	Modhi da mula.	Castrisochori.	
Angusta.	Acrococcaru.	Nerocuru.	Rumata nea.	F 43r
Arasùs.	Aconi.	Ciccalarià.	Epsires.	
Cuffò.	Critomadho.	Lutracha.	Palamedhiacò.	5
Vrissi.	Vetona.	Chieramea apo.	Sichidia.	
Chares.	Cambus.	Chieramea cato.	Co(n)domuri.	
Damuglianà.	Dhrachianà.	Azubanà Zane.	Cisternes.	
Gerani.	Gauranu.	Ascordhalò.	Garipa.	
Xenicochori.	Monodafagli.	Curnochori.	Votholaco.	10
Murnès.	Orthuni.	S(n). Constantino.	S(n)ta Marina.	
Psironero.	Prasea.	Furnea.	Platanea.	
Vlachierondissa.	Pirgo filossameno.	Therisso.	Serigli da Morò.	
Pirgo Psichronero.	Neochorio Piano.	Malema.		
Lacus darmaru.	Azubanà.	Prodromo.	Sono No —63.—	15

La Città della CANEA et suo Territorio hà Casali fra gra(n)-di | et Piccoli n° —291.— |

Nel piano della Città, et Territorio de suoi Castelli ui sono

*Αλικιανού	Κιάρo	Βενεροχώρι	Ψαθοχωριό (;)
Κερατιδέα	Δριλακιεά	Μόδι Ντὰ Μουλᾶ.	Καστριζοχώρι
*Αγκούστα	*Ακροκοκάρου	Νεροκούρεν	Ρούματα Νέα
*Αραζοῦς	*Ακόνι	Τσικαλαριά	Ψεῖρες
Κουφός	Κυρτωμάδος	Λουτράκα	Παλαμιδιακό
Βρύση	Βόθωνας (;)	Κεραμέ *Απάνω.	Σκίδια
Καρές	Κάμπος	Κεραμέ Κάτω.	Κοντομαρί
Δαμουλιανᾶ	Δρακιανᾶ	*Ατζουμπανᾶ Τζάνε.	Στέρνες
Γεράνι	Καράνου	*Ασκορδαλός	Γ'αρούπα
Ξενικοχώρι	Μονονταφάλι	Κουρνοχώρι	Βατόλακκος
Μουρνιές	*Ορθούνι	*Αγ. Κων/νος	*Αγ. Μαρίνα
Ψειρόνερο	Πρασέα	Φουρνέα	Πλατανέα
Βλαχερονίτισσα	Πύργος Φυλασόμενος.	Θέρισο	Σερίλι ντὰ Μόρο
Πύργος Ψυχρόνερο.	Νεοχωριό.	Πιάνο	Μάλεμε
Λάκκος Νταρμάρου		*Ατζουμπανᾶ	Προδρόμι

είναι 63

*Η πόλη τῶν Χανιῶν καὶ ἡ περιφέρειά της ἔχει χωριά, μικρὰ καὶ μεγάλα 291. Στὴν πεδιάδα τῆς πόλης καὶ στὴν περιφέρεια τῶν Καστελιῶν της εἶναι ἄντρες γιὰ δουλειὰ ὑποχρεωμένοι γιὰ τὶς ἀγγαρεῖ-

huomini | da fatti sottoposti alle E(n)garie, che serueno giorni 6 alle fabriche di sua | Sertà, et alli oblighi delle Galee il N° di 6439. |

Sono Ancora descritti, et arollati nell'Ordinanze N° 3705, sotto la | disciplina di, 5, Capitani Italiani paghati da S. Sertà. |

Sono anco nel Piano di detta Città descritti nell'Ordinanze, 5 774. | Dentro nella Città propria ui sono homini da fatti N° 2150, delli | quali sono descritti et arollati nelle Ordinanze N° 559, sotto la Disci- | plina di un Gouvernatore et doi Collonelli Greci. | Detta Città hà Chiese latine frà principali, et Capelle n° 15, trà le qua- | li ui è il Duomo di Sta Maria, Residenza del 10 Reuerendissimo Monsr | Vescouo, et Parochia di quelli che fan- (n)o il Rito latino, et ui sono ancora Chie- | se Greche N° 37. |

SVM(M)A DI TVTTI LI CASTELLI, CASALI, |
GENTI ENGARICI ET PRIVILEGIA- |
TI DI TUTTO IL REGNO |

F 43v

15

In tutto il Regno ui sono Castelli, 15, Casali fra grandi, et Pic- | colí, 1155. |

ες, ποὺ ἐργάζονται 6-μέρες στὰ δημόσια κτίρια τῆς Γαληνότητάς της, καὶ γιὰ τὶς γαλέρες 6439.

*Εἰσὶς εἶναι γραμμένοι καὶ στρατολογημένοι στὶς *Ορντινάντσες 3705, κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση 5 *Ιταλῶν Καπετάνιων, ποὺ πληρώνον-ται ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της. Στὴν πεδιάδα τῆς πόλης αὐτῆς εἶναι ἐπίσης γραμμένοι στὶς *Ορντινάντζες 774. Μέσα στὴν ἴδια τὴν πόλη εἶναι ἄντρες γιὰ δουλειὰ 2150, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γραμμένοι καὶ στρατολογημένοι στὶς *Ορντινάντσες 559, ὑπὸ τὴ διοίκηση ἑνὸς διοικητῆ καὶ δυὸ συνταγματάρχων Ἑλλήνων.

*Ἡ πολιτεία αὐτὴ ἔχει λατινικὲς ἐκκλησίαις, μεγάλας καὶ μικρὰς, 15. *Ἀνάμεσά τους εἶναι ἡ ἐπισκοπικὴ ἐκκλησία τῆς Παναγίας, ἔδρα τοῦ Σεβασμιώτατου Ἐπισκόπου καὶ ἐνορία τῶν ἀκολουθούντων τὸ λατινικὸ δόγμα. Ὑπάρχουν ἐπίσης 37 ἐκκλησίαις ὀρθόδοξες.

ΑΘΡΟΙΣΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΑΣΤΕΛΙΩΝ, ΧΩΡΙΩΝ, ΑΓΓΑΡΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΩΝ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Σ' ὅλο τὸ Βασίλειο ὑπάρχουν Καστέλια 15, χωριά, μικρὰ καὶ με-γάλα 1155.

Le Genti Engharici sono nel Territorio

della Canea	No	6439.	
In quello di Retthimo	No	13538.	
In quel di Candia	No	17564.	
Fra Settia, et Girapetra	No	4661.	
	Sum(m)ano	42202	5

Le Genti Priuileggiate, che sono Essercitate da Capitani Italiani nell'Armi sono nel Territo

della Canea	No	4479.	
Nel Territorio di Retthimo	No	2890.	
Nel Territorio di Candia	No	2400.	
Nel Territorio di Settia et Girapetra	No	2486.	10
	Sum(m)ano	12255.	

Sono ancora Nella Città di Candia

huomini da fatti	No	7000.	
Delli quali sono scritti nell'Ordinanze	No	3950.	
Nella Città della Canea huomini da fatti	No	2150.	
de quali sono nell'Ordinanze	No	559.	15
Nella Città di Retthimo huomini da fatti	No	1945.	

12 di Candia sopra linea

Οἱ ἀγχαρικοὶ εἶναι : στὸ διαμέρισμα τῶν Χανίων	6439
» » τοῦ Ρέθυμνου	13538
» » τοῦ Χάντακα	17564
στὴ Σητεία καὶ Γεράπετρα	4661
Σύνολο	42202

Οἱ προνομιοῦχοι, ποὺ γυμνάζονται στὰ ὅπλα ἀπὸ Ἰταλοὺς Καπετάνιους εἶναι :

στὴν περιφέρεια τῶν Χανίων	4479
» » τοῦ Ρέθυμνου	12890
» » τοῦ Χάντακα	2400
» » τῆς Σητείας καὶ Γεράπετρας	2486
Σύνολο	12255

Εἶναι ἐπίσης στὴν πόλη τοῦ Χάντακα ἄνδρες γιὰ δουλειὰ 7000

Ἀπ' αὐτοὺς εἶναι γραμμένοι στὶς Ὁρντινάντσες 3950

Στὴν πόλη τῶν Χανίων ἄνδρες γιὰ δουλειὰ 2150

Ἀπ' αὐτοὺς εἶναι στὶς Ὁρντινάντσες 559

Στὴν πόλη τοῦ Ρέθυμνου, ἄνδρες γιὰ δουλειὰ 1945

delli quali sono nelle Ordinanze	No	500.
Nella Città di Settia huomini da fatti	No	1500.
delli quali sono descritti nelle Ordinanze	No	600.
Sumano le ordina(n)ze 5609	Sum(m)ano	12595

Le Genti da fatti che si trouano in tutto il Regno	No	67052.
delli quali sono sottoposti alli obblighi	No	42202.
Descritti nelle ordinanze	No	17864.

DISCORSO SOPRA LE CERNIDE¹, ET
ORDINANZE² DE PRIVILEGIATI
DEL REGNO

Poiche s'è discorso del Numero et quantità delle Genti delle Cernide, | et Ordinanze delli Territorij del Regno, hora dirò della bontà, Valore, | et benefittio, che si può sperare da esse : Mi pare dunque, che questa | essercitatione, che è solita farsi al presente, sia di puoco Proffitto, et | douerebbe esser fatta con

Ἀπ' αὐτοὺς εἶναι στὶς Ὁρντινάντσες	500
Στὴν πόλη τῆς Σητείας ἄνδρες γιὰ δουλειὰ	1500
Ἀπ' αὐτοὺς εἶναι γραμμένοι στὶς Ὁρντινάντσες	600
Σύνολο	5609 12595

Οἱ ἄνδρες γιὰ δουλειὰ ποὺ βρίσκονται σ' ὅλο τὸ Βασίλειο	67052
Ἀπ' αὐτοὺς ὑπόκεινται σὲ ὑποχρεώσεις	42202
Γραμμένοι στὶς Ὁρντινάντσες	17864

ΛΟΓΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΣΕΡΝΙΝΤΕ¹ ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΡΝΤΙΝΑΝΤΣΕΣ² ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἀφοῦ ἔγινε λόγος γιὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ποσότητα τῶν ἀνδρῶν γιὰ τὰ Τσέρνιντε καὶ Ὁρντινάντσες τῶν διαμερισμάτων τοῦ Βασιλείου, τώρα θὰ μιλήσω γιὰ τὶς ἀρετές, τὴν ἀξία καὶ τὴν ὠφέλεια, ποὺ μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς. Μοῦ φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ἡ ἐκγύμναση ποὺ γίνεται σήμερα συνήθως ἔχει μικρὴ ὠφέλεια καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεται μὲ ἄλλο τρόπο. Γιατί, τώρα, ὁκτὼ μῆνες τὸ χρὸ-

¹) Cernide ἦταν ὁ ἐντόπιος στρατός, ποὺ ἀποτελούνταν ἀπὸ χωρικούς. Κάτι ἀνάλογο μὲ τὰ Τ(άγματα) Ε(θνικῆς) Α(σφαλείας).

²) Ordinanze ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι τὸ στρατὸ ποὺ στρατολογοῦσαν ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους Κρητικούς, γιὰ τὴ φρούρηση τοῦ Βασιλείου, ὅταν ἀρχισε νὰ παρουσιάζεται ὁ κίνδυνος τῆς τουρκικῆς ἀπειλῆς.

altro ordine, et perche fanno hora, che otto | mesi dell'Anno
ogni dominica si riducono al Castello di quel Territo | doue
sono le loro habitationi, et fuera di detto Castello li mettono
in | Ordinanza, et formano squadrone, con un puoco di uolta
faccia, face(n)do- | li sparare à uno per uno, et poi ritornano
subito alle loro Case, il che | questa Essercitatione a me non
piace, et sarebbe bene mutar ogni uol- | ta altra maniera d'es-
sercitarli, insegnandoli anco li altri Focchi del tam- | buro (co-
me) la chiamata, Bardo, Marchiata, Alto, Serrabattaglia, l'Arma,
Retirata, et la Raccolta; et in oltra facendoli mutar luogho |
una uolta al mese da un' Casale all' altro, et qualche uolta ap-
presso | le Città, acciò con questa nuoua mutatione uenissero
ad assuefarsi, | et in occasion di bisogno, no(n) li parerebbe
strano il Cauarli dal proprio | loro nido, et menarli doue occor-
resse, et con questo si farebbono più | obedienti alli loro Capi,
et sarebbe anco bene nel Armar, che si fa | ogn' anno, metter-
ne, 25, per Galea, che seruisseno per Scapoli¹ con | le loro Arme,

νο, συναθροίζονται κάθε Κυριακή στο Καστέλι της περιφέρειας όπου
βρίσκονται οι κατοικίες τους, και, έξω από το Καστέλι αυτό, τους
συντάσσουν και σχηματίζουν ένα μεγάλο λόχο, βάζοντάς τους κάποτε
κάποτε να πυροβολούν ένας έναν. Έπειτα επιστρέφουν άμέσως στα
σπίτια τους.

Η εκγύμναση αυτή δε μ' αρέσει και καλό θα ήταν να αλλάσσει
κάθε φορά ο τρόπος της εκγύμνασής τους, μαθαίνοντάς τους και τα
άλλα πυρά του τυμπάνου, όπως είναι το προσκλητήριο, ή προσοχή, το
βήμα, το άλτ, ή λήξη της μάχης, ή οπισθοχώρηση και ή συγκέντρωση.
Πρέπει επίσης να αλλάσσουν τόπο μια φορά το μήνα, πηγαίνοντας
από το ένα χωριό στο άλλο και καμιά φορά κοντά στις πόλεις, για
να συνηθίζουν την αλλαγή αυτή και έτσι σε περίπτωση ανάγκης, δεν
θα τους φανεί παράξενο όταν τους πάρουν από τη φωλιά τους και
τους οδηγήσουν, όπου θα παρουσιαστεί ανάγκη. Έτσι θα γινόταν
πιο πειθαρχικοί στους αρχηγούς τους. Καλό θα ήτανε επίσης, όταν
γίνεται ο έξοπλισμός των γαλερών κάθε χρόνο, να βάζουν σε κάθε
γαλέρα 25, για να υπηρετούν εκεί μέσα σαν σκάπολοι¹, με τα όπλα

¹) «Σκάπολοι» ήταν αυτοί που υπηρετούσαν στις γαλέρες σαν πολεμιστές
και όχι κωπηλάτες, που ήταν δεμένοι με αλυσίδες στους πάγκους.

et che no(n) puotessero metter altri in luogho loro, ma che essi
| proprij andassero à seruire: Con questa occasione diuentere-
bano più | pratici, et Assuefatti per il tempo di bisogno, Per-
che altramente non si haue- | rà il desiderato seruitio, come si è
uisto per essemplio nelle passate Guer- | re, che per quanto si
hano adoperati al seruitio di S. Sertà in simili occasi- | oni,
cioè nella Guerra del 1538, al tempo di Barbarossa, et nella Pe-
nul | tima del 1570. Però per aiuto loro, et à benefittio Publico,
sarebbe ben | fatto, che si essercitassero, per Esserne poi pronti
à tempo Necesse di bisogno |

RELLATIONE DELLE SPIAGGIE DOVE |
POTREBBE SBARCARE ARMATA COMO- |
DAMTE NEL REGNO, ET CHE SONO PIV |
IN CONSIDERATIONE |

Con la loro distanza alla Città, Incominciando da quella di
Candia. |

Verso Tramontana. |

Alla Città di Candia discosto da essa un miglio u'è la Spi-

τους και να μην μπορούν να βάλουν άλλους στη θέση τους, αλλά αυ-
τοί οι ίδιοι να πηγαίνουν να υπηρετούν. Με την ευκαιρία αυτή θα
αποκοτούσαν πείρα και θα συνηθίζαν για την ώρα της ανάγκης. Άλ-
λιως δεν θα μπορούσαν να προσφέρουν την επιθυμητή υπηρεσία,
όπως είδαμε, π.χ., στους περασμένους πολέμους, όποτε, παρ' όλο που
χρησιμοποιήθηκαν στην υπηρεσία της Γαληνότητάς της σε παρόμοιες
περιπτώσεις, δηλαδή στον πόλεμο του 1538, την εποχή του Βαρβα-
ρόσα, και στον προτελευταίο πόλεμο του 1570. Γι' αυτό για το ίδιο
το συμφέρο τους και για το κοινό καλό, πρέπει να εκγυμνάζονται,
για να είναι έτοιμοι, όταν θα παρουσιαστεί ή ανάγκη.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ, ΟΠΟΥ ΘΑ ΜΠΟ-
ΡΟΥΣΕ ΝΑ ΑΠΟΒΙΒΑΣΕΙ ΕΥΚΟΛΑ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΑ Ο ΕΧΘΡΟΣ ΣΤΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Και ή απόστασή τους από την πόλη, αρχίζοντας από το Χάντακα.

Βόρεια θάλασσα

Η παραλία του Άρμουρου, που απέχει από την πόλη του Χάντα-

¹) Spiaggia di Santa Lucia έλεγαν την παραλία στις εκβολές του χει-
μάρρου Άγιά Φωθιά, που πηγάζει από τις νότιες πλαγιές της Θριφτής, άνα-
τολικά της Γεράπειρας.

aggia dell' | Armirò di longhezza di, 4, miglia, ui è acqua del fiume Gasi, et Geoffiro, | et si sbarca con Copani. | La Spiaggia del Carterò, lontana dalla Città miglia 4, longa miglio | uno, ui è acqua del fiume, et si sbarca con le Prode. |

La Spiaggia di Aposselemi, lontana dalla Città miglia 8, 5
longa | miglia, 5, sbarcasi con Copani, et non ui è acqua. |

La Spiaggia di Tighani¹, lontana dalla Città miglia 21, longa Ma 3 1/2 | si sbarca con le prode, et non ui è acqua. |

La Spiaggia di Maglia, lontana dalla Città Miglia 24 1/2, 10
longa | miglia 6, si sbarca con Copani, et non ui è acqua se non d'un pozzo | frà terra un' miglio, con un piano fra terra 4, miglia. |

La Spiaggia del fiume Istrona, lontana dalla Città miglia 67, lo(n)ga | miglio uno, si sbarca con le Prode, si come si fa per buon spatio di riuiera, | et ui è l'acqua del sopradetto fiume. | 15

κα ένα μίλι. Ἐχει μᾶκρος 4 μίλια. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ Γάσι καὶ τοῦ Γιόφυρο. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ βάρες. Ἡ παραλία τοῦ Καρτεροῦ. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 4 μίλια. Ἐχει μᾶκρος ένα μίλι. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη.

Ἡ παραλία τοῦ Ἀποσελέμη. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 8 μίλια καὶ ἔχει μᾶκρος 5 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ βάρες. Νερὸ δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ.

Ἡ παραλία στὸ Τηγάνι¹. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 21 μίλια καὶ ἔχει μᾶκρος 3 1/2 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη. Δὲν ὑπάρχει νερό.

Ἡ παραλία στὰ Μάλια. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 24 1/2 μίλια καὶ ἔχει μᾶκρος 6 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ βάρες. Δὲν ὑπάρχει νερὸ παρὰ μόνο σ' ένα πηγᾶδι ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴ θάλασσα ένα μίλι. Ἐχει μιὰ πεδιάδα 4 μίλια.

Ἡ παραλία τοῦ ποταμοῦ Ἰστρώνα, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 67 μίλια. Ἐχει μᾶκρος 1 μίλι. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη, ὅπως μπορεῖ νὰ γίνει σὲ μεγάλο μέρος τῆς ἀκτῆς. Ὑπάρχει τὸ νερὸ τοῦ παραπάνω ποταμοῦ.

¹) Τηγάνι ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι τὴν παραλία ποὺ εἶναι ΒΔ τοῦ Λιμένα Χερσονήσου, ὅπως λέγεται καὶ σήμερα.

La Spiaggia di Settia, lontana dalla sopradetta Città di Candia miglia | 100, longa miglia 4, si sbarca con le prode, et u' è acqua del fiume | Potamus, et di molte fontane. |

La Spiaggia di Paleocastro di Settia, lontana dalla Città di Candia | miglia, 116, longa miglia 3, si sbarca parte con Copani, et parte co(n) le | prode, ui è acqua d'un pozzo per 6, o 7, Galee. | 5

Dalla Parte di Leuante.

F 45r

La Spiaggia di Xacro, lontana dalla Città di Candia Miglia 128, | si sbarca con Copani, et con le Prode, ui è acqua del fiume Nominato | con l' istesso nome. | 10

, Dalla parte d' Ostro.

La Spiaggia di Santa Lucia¹ lontana dalla Città di Candia uene(n)do | per terra miglia, 90, longa un' miglio, con molte altre piccole uicine à Essa, | si sbarca con le Prode, e copani, et ui è acqua del fiume, nominato co(n) l'istes- | so nome Abondantissima. 15

Ἡ παραλία τῆς Σητείας. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 100 μίλια καὶ ἔχει μᾶκρος 4 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ Ποταμοῦ καὶ πολλῶν πηγῶν.

Ἡ παραλία τοῦ Παλαιόκαστρου Σητείας. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 116 μίλια καὶ ἔχει μᾶκρος 3 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη καὶ με̐ βάρες. Ὑπάρχει νερὸ ἐνὸς πηγαδιοῦ γιὰ 6 ἢ 7 γαλέρες.

Ἀνατολικὴ παραλία

Ἡ παραλία τῆς Ζάκρου. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα 128 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ βάρες καὶ με̐ τὴν πλώρη. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ὁμώνυμου ποταμοῦ.

Νοτικὴ παραλία

Ἡ παραλία τῆς Σάντα Λουκία (Ἀγ. Φωθιά)¹ μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλη τοῦ Χάντακα, ἐρχόμενοι διὰ ξηρᾶς, 90 μίλια. Ἐχει μᾶκρος 1 μίλι. Κοντὰ σ' αὐτὴ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες παραλίες πρὸ μικρῆς. Ἡ ἀπόβαση γίνεται με̐ τὴν πλώρη καὶ τὶς βάρες. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ με̐ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀφθονότατο.

¹) Τὴ σημείωση γιὰ τὴ S. Luccia βλ. στὴ σ. 143, ὅπου τυπώθηκε κατὰ λάθος.

La Spiaggia di Gerapetra, lontana dalla Città detta miglia 80, uenendo | però per terra, et ui sono due Passi, l'uno uerso Tramontana, et l'altro uer- | so Ostro la Spiaggia è longa miglia 16, si sbarca con Copani, et Prode, et | u'è aqua di due fiumi nominati, Potamus, et Calogierus. |

La Spiaggia di Dermato¹, et di Zuzzuro², lontana dalla Città 5 di Ca(n)dia | miglia 45, per terra, entrando per una strettissima Valle nella Campa- | gna Messarea, si sbarca con le Prode, et Copani, ui è acqua del fiume | Anapodhari, et d'una fonte sotto una Grotta buonissima, et la Spiaggia | è miglia uno di lunghezza. |

La Spiaggia di Priotissa lontana dalla Città di Candia per 10 terra | miglia 45, longa miglia, 10 1/2. Hà un' Piano che entra nella Ca(m)pa- | gna Messarea, si sbarca con Copani, et è senza acqua buona. |

Ἡ παραλία τῆς Γεράπετρας, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα 80 μίλια, ἐρχόμενοι διὰ ξηρᾶς. Ὑπάρχουν δυὸ διαβάσεις πρὸς τὰ ἐκεῖ, μιὰ πρὸς τὸ βορρᾶ καὶ ἡ ἄλλη πρὸς τὸ νότο. Ἡ παραλία ἔχει μᾶκρος 16 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες καὶ μὲ τὴν πλώρη. Νερὸ ὑπάρχει δυὸ ποταμῶν ποὺ ὀνομάζονται Ποταμὸς καὶ Καλόγερος.

Ἡ παραλία στὸ Δερμάτι¹ καὶ στὸν Τσουτσοῦρο², μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα, 45 μίλια, διὰ ξηρᾶς. Ἀπ' ἐκεῖ μπαίνει κανεὶς ἀπὸ μιὰ πολὺ στενὴ κοιλάδα στὴν πεδιάδα τῆς Μεσαρᾶς. Ἡ ἀποβίβαση γίνεται μὲ τὴν πλώρη καὶ μὲ βάρκες. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀναποδάρη καὶ μιᾶς πηγῆς, ποὺ εἶναι ἄριστο, κάτω ἀπὸ ἓνα σπήλαιο. Ἡ παραλία ἔχει μᾶκρος ἓνα μίλι.

Ἡ παραλία τῆς Πυργιώτισσας, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Χάντακα διὰ ξηρᾶς 45 μίλια. Ἔχει μᾶκρος 10 1/2 μίλια. Ἔχει ἓνα ἴσιωμα ποὺ μπαίνει στὴν πεδιάδα τῆς Μεσαρᾶς. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες. Δὲν ὑπάρχει καλὸ νερό.

¹) Δέρματος ἀναφέρεται καὶ σήμερον μετόχι στὴ δυτικὴ ὁχθὴ τοῦ Ἀναποδάρη ποταμοῦ, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὶς ἐκβολές. Ἀλλὰ ὁ Basilicata καὶ ὁ Coronelli τοποθετοῦν τὴν spiaggia Dermato ἀνατολικά τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀναποδάρη. Βλ. σχετικὸ πῖνακα.

²) Zuzzuro fiume ἀναφέρει καὶ ὁ Coronelli τὸ σημερινὸ ποταμὸ Ἀναποδάρη, ἐνῶ ὁ Boschini καὶ ὁ Basilicata τὸν ἀναφέρουν Ἀναποδάρη. Βλ. σχετικὸ πῖνακα.

Verso Tramonta

Spiagge circonuicine alla Città della Canea.

La Spiaggia di Messoggia, lontana dalla Città della Canea miglia 51, | per mare, et miglia 30, per terra, si sbarca con le Prode, è copani, non | ui è acqua, et la spiaggia è longa 2 mi- 5 glia. |

La Spiaggia del Chissamo, lontana dalla Canea miglia 42, per | mare, et per terra miglia 23, si sbarca con Copani, è longa miga 5. | et ui è acqua abundante del fiume Nopia. |

La Spiaggia della Platanea, d'incontro il Scoglio di S(n)^{F 45v} Todoro, e contigua | à quella del Gladissò, e lontana dalla Città 10 miglio uno, è longa miga 15 | uerso Cauo Spada, si sbarca con Copani, et u' è acqua del fiume detto | col medesimo nome di Platanea. |

La Spiaggia dell'Apicorno, lontana dalla Canea miglia 25, per mare, et | per terra miglia 12, si sbarca con Copani, u' è acqua di due fiumi, et la | detta Spiaggia è longa miglia 2. | 15

13 Canea sopra linea

Βόρεια παραλία

Παραλίες κοντὰ στὴν πόλιν τῶν Χανιῶν.

Ἡ Παραλία τῶν Μεσογειῶν μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Χανιῶν 51 μίλια διὰ θαλάσσης καὶ 30 μίλια διὰ ξηρᾶς. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ τὴν πλώρη καὶ τὶς βάρκες. Ἔχει μᾶκρος 2 μίλια. Δὲν ὑπάρχει νερό.

Ἡ παραλία τῆς Κισάμου. Εἶναι μακρὰ ἀπὸ τὰ Χανιά 42 μίλια διὰ θαλάσσης καὶ 23 διὰ ξηρᾶς. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες. Ἔχει μᾶκρος 5 μίλια. Ὑπάρχει ἄφθονο νερὸ τοῦ ποταμοῦ Νωπήγια.

Ἡ παραλία τοῦ Πλατανιά ἀπέναντι ἀπὸ τὸ νησάκι Ἀγ. Θεοδώρου. Εἶναι συνέχεια τῆς παραλίας τοῦ Κλαδισοῦ, μακρὰ ἀπὸ τὴν πόλιν ἓνα μίλι. Ἔχει μᾶκρος 15 μίλια πρὸς τὸν κάβο Σπάθα. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ, ποὺ φέρει τὸ ἴδιο ὄνομα Πλατανιάς.

Ἡ παραλία τοῦ Ἀποκόρωνα, μακρὰ ἀπὸ τὰ Χανιά 25 μίλια διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς 12 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες. Ὑπάρχει νερὸ δυὸ ποταμῶν. Ἔχει μᾶκρος δυὸ μίλια.

Verso Tramontana

Spiagge Circonuicine alla Città di Retthimo.

La Spiaggia dell' Armirò, lontana dalla Città di Retthimo miglia 7. longa | miglia 8, si sbarca con Copani, et u' è acqua del fiume Mussella, et Petrea. |

La Spiaggia della Platanea, ò uero Torretta lontana miglia 5 uno, quale | è pur contigua di Spiaggia longa miglia, 7, si sbarca con Copani, et è senza acqua¹. |

SV(M)MARIO DELLE SPIAGGIE SOPRANOMINATE

La Città di Candia, hà lontano da sè le sottoscritte uerso Tramontana Ca- | minando per Ponente, e Leuante per Mare. |

Per Ponente	ARMIRO	lonta Ma	1 longa Ma	4	10
Per Leuante	CARTERO	lonta Ma	4 longa Ma	1	
	APOSSELEMI	lonta Ma	8 longa Ma	5	
	TIGHANI	lonta Ma	21 longa Ma	3 1/2	
	MAGLIA	lonta Ma	24 longa Ma	6	

Βόρεια παραλία

Παραλίες κοντά στο Ρέθυμνο.

Ἡ παραλία τοῦ Ἀρμιροῦ, μακρὰ ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο 7 μίλια. Ἔχει μᾶκρος 8 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες. Ὑπάρχει νερὸ τοῦ ποταμοῦ Μουσέλα καὶ τοῦ Πετρέ.

Ἡ παραλία τοῦ Πλατανιά ἢ Τορέτα. Ἀπέχει ἓνα μίλι καὶ συνέχεται μὲ παραλία μᾶκρους 7 μίλια. Ἡ ἀπόβαση γίνεται μὲ βάρκες καὶ δὲν ἔχει νερό¹.

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΠΑΡΑΛΙΩΝ

Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα ἔχει μακρὰ ἀπ' αὐτὴ τὶς παρακάτω παραλίες πρὸς τὴ βόρεια θάλασσα ἀπὸ τὴ δυτικὴ στὴν ἀνατολικὴ πλευρά.					
Δυτικά	Ἀρμιρὸς	ἀπέχει	1 μίλι.	ἔχει μᾶκρος	4 μ.
Ἀνατολικά	Καρτερὸς	»	4 »	»	1 »
»	Ἀποσελέμης	»	8 »	»	5 »
»	Τηγάνι	»	21 »	»	3 1/2 »
»	Μάλια	»	24 »	»	6 »

¹) Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς δημοσιευόμενους στὸ τέλος τοῦ τόμου πίνακες ἀφαιροῦν τὶς παραλίες τῆς Κρήτης, στίς ὁποῖες ὑπῆρχε φόβος νὰ κάμουν ἀποβάσεις οἱ Τοῦρκοι.

ISTRONA	lonta Ma	67 longa Ma	1
SETTIA	lonta Ma	100 longa Ma	4
PALEOCASTO	lonta Ma	133 longa Ma	3

Dalla parte d'ostro per terra |

Sta LUCIA	lonta Ma	90 longa Ma	1
GERAPETRA	lonta Ma	80 longa Ma	16
ZVZZVRO	lonta Ma	45 longa Ma	1
PRIOTISSA	lonta Ma	48 longa Ma	10 1/2

La Città della Canea hà lontano da sè le sottoscritte uerso F⁶ la parte di | Tramonta Caminando per Ponente, et per leuante per mare. |

Per Ponte	MESSOGGIA	lonta Ma	51 longa Ma	2 Per terra Ma	30
	CHISSAMO	lonta Ma	42 longa Ma	5 Per terra Ma	25
	PLATANEA	lonta Ma	1 longa Ma	15	
Per leute	APICORNA	lonta Ma	25 longa Ma	2 Per terra Ma	12

»	Ἰστρώνας	»	67	»	»	1	»
»	Σητεία	»	100	»	»	4	»
»	Παλαιόκαστρο	»	133	»	»	3	»

Ἀπὸ τὶς νότιες ἀκτὲς διὰ ξηρᾶς.

Ἀγιά Φωθιά	ἀπέχει	90 μίλια.	ἔχει μᾶκρος	1	μίλια
Γεράπετρα	»	80	»	»	16 »
Τσοῦτσουρος	»	45	»	»	1 »
Πυργιώτισσα	»	48	»	»	10 1/2 »

Ἡ πόλη τῶν Χανιῶν ἔχει τὶς παρακάτω παραλίες ἀπὸ τὴ βόρεια θάλασσα, ἀπὸ τὴ δυτικὴ καὶ τὴν ἀνατολικὴ πλευρά.

Δυτικά	Μεσόγεια	ἀπέχει διὰ θαλάσσης	51 μίλια
	»	» ξηρᾶς	30 »
	ἔχει μᾶκρος		2 »
	Κίσσμος	ἀπέχει διὰ θαλάσσης	42 »
	»	» ξηρᾶς	25 »
	ἔχει μᾶκρος		5 »
	Πλατανιάς	ἀπέχει διὰ θαλάσσης	1 »
	ἔχει μᾶκρος		15 »
Ἀνατολικά	Ἀποκόρωνας	ἀπέχει διὰ θαλάσσης	25 »
	»	» ξηρᾶς	12 »
	ἔχει μᾶκρος		2 »

La Città di Rettimo hà lontan' da sè le sottoscritte uersò la
 Parte di Tra- | montana caminando per Ponente, et per leuante. |
 P(er) Ponte ARMIRO lonta Ma 7 longa Ma 8
 P(er) leute PLATANEA lonta Ma 1 longa Ma 7
 Sumano le Spiagge Principali descritte — No — 19. 5
 sono Ma 97.

Tutte le Spiagge del Regno frà Grandi et Piccole sono
 No 59. |

ET gli Redoti — No — 37.
 Tutti li fiumi del Regno sono — No — 45.
 Circonda il Regno alle Riue Miglia — No — 625. 10
 Hà Porti fortificati No 5 et Reduti fortifti No 2.
 quali sono quali sono
 GARABVSE. S(N) TODORO
 CANEA. PALEOCAST^o di Candia
 SVDA. Redutti no(n) fortificati No 9 15
 CANDIA. Porto Bianco.
 SPINALONGA. S(n) Paulo
 Ha Porti non fortificati No 7 S(n) Zorzi Megnes

Tò Réθυμνο ἔχει ἀπὸ τῆ βόρεια θάλασσα τὶς παρακάτω, ἀπὸ τῆ
 δυτικῇ καὶ ἀνατολικῇ πλευρά.

Δυτικὰ Ἀρμυρὸς ἀπέχει 7 μίλια, ἔχει μάκρος 8 μίλια
 Ἀνατολικὰ Πλατανιάς » 1 » » » 7 »
 Συνολικὰ οἱ σπουδαιότερες παραλίες ποὺ περιγράφησαν εἶναι 19
 καὶ ἔχουν μάκρος 97 μίλια.

Ὅλες οἱ παραλίες τοῦ Βασιλείου μικρὲς καὶ μεγάλες εἶναι 59 καὶ
 οἱ ὄρμοι εἶναι 37.

Ὅλοι οἱ ποταμοὶ τοῦ Βασιλείου εἶναι 45.

Ἡ περιφέρεια τοῦ Βασιλείου στὶς ἀκτὲς εἶναι 625 μίλια.

Ἔχει λιμάνια ὀχυρωμένα 5 καὶ ὄρμους ὀχυρωμένους 2.

Ποιά εἶναι τὰ λιμάνια:	Ποιοὶ εἶναι οἱ ὄρμοι:
Γραμποῦσα	Ἅγιος Θεόδωρος
Χανιά	Παλιόκαστρο τοῦ Χάντακα
Σούδα	Ὅρμοι ἀνοχύρωτοι 9
Χάντακας	Ἄσπρο Λιμάνι
Σπιναλόγκα	Ἅγ. Παῦλος
Ἔχει λιμάνια ἀνοχύρωτα 7	Ἅγιος Γεώργιος Μένιες

Paleocastro di Settia. S. Nico- Galatea, et Furnoschisma. |
 lò di Amudi
 Colochita. Marathi con Lutrachi Tighani. |
 La Madona alla Sta(n)dia. Lu- Alla Standia. S. Zorzi. Agri-
 trò apresso la Sfachià lià et Aghinara. |
 Calùs limniones. |

DISCORSO INTORNO ALLE GVARDIE DE- |
 LLE MARINE DEL REGNO |

F 46v

Hauendo trattato del numero et quantità delle Spiagge,
 Porti, e Reduti. | mi pare grande incoueniente, il perche non
 si tenghino per ordinario | tutto il tempo dell'anno le Guardie
 delle Marine, et delle Spiagge, e luoghi | di questo Regno; ma 10
 che ciò si faccia solamte per li, 6, mesi dell'anno, cioè | dal
 mese di Aprile fin tutto Settembre; Percioche si uede, che al
 presente, | anco l'Inuernata li Vasselli armati uanno à torno, et
 massimamente | quelli di Corso: Onde per tal mancamento puo-
 trebbono occorer diuersi peri- | coli, et danni à queste Genti, et
 alle cose Publiche, non restando dire, che ques- | te Guardie d' 15

Παλιόκαστρο τῆς Σητείας Γαλατέα καὶ Φουρνόσκιμα
 Ἅγ. Νικόλαος Ἀρμούδι Τηγάνι
 Κολοκύθα. Μαράθι μὲ τὸ Λουτράκι
 Τῆς Παναγίας στὴν Ντία. Λουτρὸ κοντὰ στὰ Σφακιὰ
 Καλοὶ Λιμνιώνες Στὴν Ντία τοῦ Ἅγ. Γεωργίου
 τῆς Ἀγρουλιάς καὶ τῆς Ἀγκινάρας

ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΦΡΟΥΡΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἐμίλησα γιὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν ποσότητα τῶν παραλίων, τῶν
 λιμανιῶν καὶ τῶν ὀρμῶν. Μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι μεγάλο σφάλμα
 νὰ μὴ διατηροῦνται κανονικὰ ὅλη τὴν περίοδο τοῦ χρόνου οἱ
 φρουρὲς γιὰ νὰ φυλάσσουν τὶς ἀκτὲς καὶ τὶς παραλίες τοῦ Βασιλείου
 αὐτοῦ, παρὰ φυλάσσονται μόνο 6 μῆνες τὸ χρόνο, δηλαδὴ ἀπὸ
 τὸν Ἀπρίλη μέχρι τέλος τοῦ Σεπτεμβρίου. Γι' αὐτὸ βλέπει κανεὶς τώρα
 τὸ χειμῶνα νὰ περιφέρονται τὰ ἐξοπλισμένα πλοῖα καὶ μάλιστα τὰ
 πλοῖα τῶν κουρσάρων. Γιὰ τὴν παράλειψη αὐτὴ ὑπάρχει κίνδυνος
 νὰ συμβοῦν ζημιὲς στοὺς πληθυσμοὺς τοῦ Βασιλείου καὶ στὸ δημό-
 σιο. Δὲν παραλείπω νὰ ἀναφέρω ὅτι ἡ φρούρηση αὐτὴ τὸ καλοκαίρι
 γίνεται ὅχι μὲ τόση ἐπιμέλεια καὶ μὲ λίγη τάξη καὶ ἀπὸ πρόσωπα

Estate si fan(n)o puoco diligentemte, con puoco ordine et da per- | sone in(n)esperte, che non hauendo pratica, ne de Vasselli, ne di uenti, pren- | dono molte uolte degl' Errori; oltreche alcuni anco per dapocagine, ò per | paura de i medesimi Corsari, ò per altre Cause, non stan(n)o alli Posti de- | putati, et 5 Assignatili, ne fan(n)o debitamte l'offitio loro; però à fin che conti- | nuamte et bene questo Regno sia Guardato, et per rispetto de Corsari, et | per ogn'altra Occassione; saria molto à Proposito di far alcune Torrette | attorno le Riuiere del Regno, et nelli siti Opportuni, con la distanza | dall' una all'altra, che 10 sia giudicata conueniente; Douendo li Guardì- | ani, che ui stanno in Esse hauer in pronto una Codetta, à fine, che scuo | prendosi Vasselli di malfare, col sbarare Essa Codetta puotesero in | un subito hauerne segno li habitanti circonuicini, et le Genti delle ordi- | nanze; accioche quelli puotessero saluar le robbe, et le famiglie loro, | et questi esser presti secondo li ordini à soccorrere doue fosse il biso- | gno: Il che sarebbe con 15 molta sicurezza di questi Populi, et anco co(n) | molta Riputatione del Regno medesimo; oltre che passando li segni, ò uero

ποὺ δὲν ἔχουν πείρα καὶ πρακτικὴ οὔτε τῶν πλοίων οὔτε τῶν ἀνέμων καὶ πολλὰς φορὰς κάνουν λάθη. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ μερικοί, ἀπὸ δειλία ἢ ἀπὸ φόβο πρὸς τοὺς κουρσάρους ἢ γιὰ ἄλλους λόγους, δὲν μένουν στὶς καθορισμένες θέσεις, ποὺ τοὺς προσδιόρισαν οὔτε κάνουν ὅπως πρέπει τὴν ὑπηρεσίαν τους.

Γιὰ νὰ φρουρεῖται συνεχῶς καὶ καλὰ τὸ Βασίλειο αὐτό, γιὰ τὸ φόβο τῶν κουρσάρων καὶ γιὰ κάθε ἄλλη περίπτωση, θὰ ἦταν πολὺ ἀποτελεσματικὸ νὰ κατασκευαστοῦν κάμποσοι πυργίσκοι γύρω γύρω στὶς ἀκτὲς τοῦ Βασιλείου καὶ σὲ θέσεις κατάλληλες, ποὺ νὰ ἀπέχει ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο τόσο ὅσο θὰ κριθεῖ ἀπαραίτητο. Οἱ φύλακες ποὺ θὰ μένουν ἐκεῖ μέσα, θὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἔχουν ἔτοιμο ἓνα κανονάκι γιὰ νὰ μποροῦν νὰ εἰδοποιοῦν μ' αὐτὸ τοὺς τριγύρω κατοίκους, ὅταν βλέπουν κουρσάρικα πλοῖα, ὡς καὶ τοὺς στρατιῶτες τῶν Ὁρντινάν-τσε, γιὰ νὰ μποροῦν οἱ κάτοικοι νὰ σώσουν τὰ πράγματά τους καὶ τὶς οἰκογένειές τους καὶ οἱ στρατιῶτες νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ βοηθήσουν ὅπου θὰ παραστεῖ ἀνάγκη, σύμφωνα μὲ τὶς διαταγές. Ἔτσι θὰ ὑπάρχει μεγάλη ἀσφάλεια στὸ λαὸ ἐκεῖνο καὶ τὸ ἴδιο τὸ Βασίλειο θὰ εἶναι σεβαστό. Ἔτσι, μὲ τὴ διαβίβαση τῶν σημάτων ἢ μὲ τὶς φωτιές

fuochi di Torre id Torre, se ne uenirebbe ad hauer auiso in pic- | ciolo spatio da un' Capo all' altro dell' Isola: Cosa, che importerebbe | assai al Publico seruitio. Il fabricare delle sopra- F 47r dette Torrette, le quali | hò fatto conto, che uenirebbono à co- stare circa ducati 100, l' una, potria | farsi senza interesse di S. 5 Sertà ò con li denari, che si scuodono dalle | Engarie, ò con farne far la debita contributione dalli Patroni delli terreni, | et dalli Casali uicini alle Marine per il Benefitio, che ne uenirebbono | à sentire, per la sicurtà delle Entrate loro, et delli loro Casaliotti. |

Della spesa ueramte delli Guardiani da tenere in esse Torrette, si pot- | trebbe suplire con li denari, che hora si spendo- 10 no in queste Guardie, | che si paghano pùr da essi Casaliotti habitanti alle Marine; con aggio(n)- | gerui quel puoco più, che puotesse far bisogno alla compartita presente, | et così il seruitio sarebbe fatto senza spesa, et più utilmente. |

ἀπὸ πύργο σὲ πύργο, θὰ εἰδοποιοῦνται σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρα τοῦ νησιοῦ ὡς τὴν ἄλλη. Αὐτὸ θὰ ἔχει πολὺ μεγάλη σημασία γιὰ τὴ δημόσια ὑπηρεσία. Ἡ κατασκευὴ τῶν πυργίσκων αὐτῶν, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔκαμα λογαριασμὸ καὶ θὰ στοιχίσουν περίπου 100 δουκάτα ὁ καθένας, θὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ δίχως δαπάνη τῆς Γαληνότητάς της ἢ μὲ τὰ χρήματα ποὺ εἰσπράττονται ἀπὸ τὶς ἀγγραφεῖες ἢ μὲ εἰσφορὰ τῶν ιδιοκτητῶν τῶν χωραφίων καὶ τῶν κοντινῶν χωριῶν στὰ παράλια, γιὰ τὴν ὠφέλεια ποὺ θὰ ἔχουν ἀπὸ τὴν ἀσφάλιση τῶν εἰσοδημάτων των καὶ τῶν κατοίκων των.

Τὴ δαπάνη γιὰ τὶς βάρδιες ποὺ θὰ φυλάσσουν στοὺς πυργίσκους αὐτοὺς θὰμποροῦσαν νὰ καλύψουν τὰ χρήματα ποὺ δαπανοῦνται σήμερα γιὰ τὶς ἴδιες βάρδιες, τὰ ὁποῖα πληρώνουν ἐπίσης οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν στὰ παράλια, αὐξάνοντας τὰ ποσὰ αὐτὰ ὅσο θὰμποροῦσε νὰ χρειαστεῖ στὴ σημερινὴ κατανομή. Ἔτσι ἡ ὑπηρεσία θὰ γίνῃ δίχως δαπάνη καὶ πιὸ ἀποτελεσματικά.

NOTA DI TUTTA L'ARTIGLIERIA, ET
MUNITIONI CHE SI TROVANO NEL
REGNO¹ et Prima.

MUNITIONI DELLA CITTA DI CANDIA

Collo(m)brine	da 60 ² N° 2.	Periere ³ da bragha di 1 N° 6	5
Collombrine ⁴	da 50 N° 11.	Moschetti ⁵ da gioco da 1 N° 8	
Collobrine	da 30 N° 10.		
Collobrine	da 20 N° 12.	Sumano Pezzi N° 181 et	
Collobrine	da 16 N° 2.	li sudetti sono attorno la Città.	
Collobrine	da 14 N° 27.	ARTIGLIERIA	10
Canon	da 60 N° 1.	Per Armar Galee Poste appresso	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΩΝ
ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ¹, καὶ πρώτα
ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Κολουμπρίνες ⁴ τῶν 60 ²	2	Πετριέρες ³ ντὰ μπράγκα τοῦ 1	6
»	» 50	Μοσκέτα ⁵ τῶν 1	8
»	» 30		10
»	» 20	Σύνολο κομμάτια	181
»	» 16	Τὰ παραπάνω εἶναι γύρω στήν πόλη	
»	» 14	ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ	
Κανόνια	τῶν 60	1	Γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν γα-

¹) Ὅπως εἶναι γνωστὸ τὰ βενετσιάνικα κανόνια τοῦ Χάντακα καὶ τῶν ἄλλων φρουρῶν περιῆλθαν στοὺς Τούρκους. Τὰ κανόνια αὐτὰ βρισκόταν στὴν Κρήτη μέχρι τὶς πρώτες δεκαετηρίδες τοῦ 19ου αἰῶνα. Κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Pashley (Travels etc. I, 6), ὁ Μωχάμετ Ἄλυ, τὴν περίοδο τῆς αἰγυπτιακῆς κατοχῆς, πῆρε πολλὰ ἀπὸ τὰ κανόνια αὐτὰ καὶ τὰ μετέφερε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου τὰ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν κατασκευὴ νομισμάτων.

²) Κολουμπρίνα τῶν 60, τῶν 50, τῶν 30 κλπ. Τότε τὰ κανόνια ἔχα-
κτηρίζονταν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ βλήματος, ποὺ μπορούσε νὰ ἐκτοξεύσει καὶ
ὄχι ἀπὸ τὴ διάμετρο τῆς κάνης. Κανόνι τῶν 60 σημαίνει ὅτι τὸ βλήμα του
ἦταν βάρους 60 λιμπρῶν.

³) Ἡ periera ἢ petriera ἦταν εἶδος πετροβόλου ὄπλου, ποὺ ἐκτόξευε
τὰ πέτρινα βόλια ποὺ βλέπομε σήμερα σὲ πολλὰ μέρη.

⁴) Collobrina ἢ colubrina ἦταν μακρύκανο κανόνι. Ἡ ὀνομασία του
ὀφείλεται, κατὰ τὸν Boerio, στὸ colubro ἢ biscia = φίδι, ἔχιδνα, ποὺ ἦταν
τυπωμένο πάνω στὴν κάνη του.

⁵) Τὸ moschetto ἦταν παλαιότερα εἶδος ἀρκομπούζιου.

Canoni	da 50 N° 14.	l' Arsenale.	
Canon	da 25 N° 1.	Canoni da 50 N° 17	
Canoni	da 20 N° 13.	Falconi da 6 N° 28	
Canoni	da 16 N° 2.	Falconetti da 3 N° 42	
Sacri ¹	da 12 N° 20.	Periere da 14 N° 33	5
Falconi ²	da 6 N° 20.	Periere da 12 N° 113	
Falconetti	da 3 N° 32.	Sumano Pezzi N° 233	
Sono ancora nel Maghazeno apresso l'Arсенale Periere da 1, F 47v senza Cugni, ὁ Mascoli N° 43.			
Poluere fina per Moschetti, et Arcobugi buona		³ 194831.	10
Poluere Grossa buona Per l'Artiglieria		938360.	
Poluere Grossa buona Per l'Artiglieria		50000.	
Poluere Malconditionata		5000.	
Salnitro in Caratelli et Casselle raffinato		103153.	
Carbone in Casselle netto di tara		20000.	15

»	» 50	14	λερῶν, στοὺς Ταρσανάδες	
»	» 25	1	Κανόνια	τῶν 50 17
»	» 20	13	Φαλκόνια	» 6 28
»	» 16	2	Φαλκονέτα	» 3 42
Σάγκροι ¹	» 12	20	Πετριέρες	» 14 33
Φαλκόνια ²	» 6	20	»	» 12 113
Φαλκονέτα	» 3	32	Σύνολο κομμάτια	233

Εἶναι ἀκόμη στὴν ἀποθήκη κοντὰ στοὺς Ταρσανάδες Πετριέρες
τῶν 1 δίχως σφῆνες ἢ μάσκουλα 43.

Μπαρούτι ψιλό, καλὸ, γιὰ τὰ μουσκέτα καὶ τὰ ἀρκομπούζια	³ 194831
Μπαρούτι χοντρό, καλὸ, γιὰ τὸ πυροβολικὸ	938360
Μπαρούτι χοντρό, καλὸ, γιὰ τὸ πυροβολικὸ	50000
Μπαρούτι σὲ κακὴ κατάσταση	5000
Νίτρο σὲ βαρελάκια καὶ κιβώτια ραφινάτο	103153
Κάρβουνο σὲ κιβώτια, δίχως τὴν τάρα	20000

¹) Sagro ἢ sacro ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ sagr. Ἔτσι λέγεται εἶδος κανονιοῦ
μεγάλου, ποὺ μπορούσε νὰ βάλλει μπάλες 8 μέχρι 20 λίμπρες.

²) Τὸ falcone ἦταν εἶδος μικροῦ κανονιοῦ. Τὸ falconetto ἀκόμη μικρό-
τερο κανόνι.

³) Τὰ ποσὰ αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι λίμπρες. Καὶ παρακάτω τὰ σακκίδια
μὲ τὶς μπάλες διακρίνονται μὲ τὸ βάρος τοῦ περιεχομένου τους. Ἡ βενετσι-
άνικη λίμπρα εἶχε 12 οὔγγιες. Ἀντιστοιχοῦσε περίπου μὲ 140 γραμμάρια.

Solfero in Monte			48692.	
Balle da 60 No	958	Balle da 25	200	
Balle da 50 No	16858	Balle da 14	4960	
Balle da 40 No	1148	Balle da 12	4753	
Balle da 30 No	3123	Balle da 6	10306	5
Balle da 20 No	11625	Balle da 3	4987	
Balle da 16 No	1380	Balle da 1	3886	
Sumano le soprascritte Balle No 65084				
Sacchetti di Balle di Piombo da lire 14 No	512	Pesano	7168	
Sacchetti da lire 12		No 660	7920	10
Sacchetti da lire 6		No 1389	8334	
Sacchetti da lire 3		No 2239	6717	
Sumano Sacchetti No 4800 Pesano 30139				
Piombo in Monte			31132	
ARTIGLIERIA NEL CASTELLO DI MOLO				15
DI SOTTO				
Collobrine sforzade da 50		No 11		
Canon Perieri da 50		No 3		

Θειάφι σὲ σωρὸ			48692	
Μπάλες τῶν 60	958	Μπάλες τῶν 25	200	
Μπάλες τῶν 50	16858	Μπάλες τῶν 14	4960	
Μπάλες τῶν 40	1148	Μπάλες τῶν 12	4753	
Μπάλες τῶν 30	3123	Μπάλες τῶν 6	10306	
Μπάλες τῶν 20	11625	Μπάλες τῶν 3	4987	
Μπάλες τῶν 16	1380	Μπάλες τῶν 1	3886	
Σύνολο Μπάλες 65084				
Σακκίδια μπάλες μολυβένιες 14 λίτρες τὸ καθένα	512	λίτρες	7168	
Σακκίδια τῶν 12 λιτρῶν		660 »	7920	
Σακκίδια τῶν 6 λιτρῶν		1389 »	8334	
Σακκίδια τῶν 3 λιτρῶν		2239 »	6717	
Σύνολο σακκίδια 4800 » 30139				
Μολύβι σὲ σωρὸ				31132

ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ΣΤΟ ΚΑΣΤΕΛΟ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ
ΚΑΤΩ

Κολουμπρίνες	τῶν 50	11
Κανόνια πετρίερες	τῶν 50	3

Canon da Tiro da 50	No	1	
Canon da Tiro da 20	No	1	
Collobrine da 14	No	2	
DI SOPRA			
Collombrina da 50 sforzada	No	1	F 48r
Canon da 50	No	1	5
Canon da Tiro da 50	No	1	
Collombrine da 50 in barba	No	2	
Collobrine da 30	No	2	
Collobrine da 50	No	4	10
Collobrine da 30	No	3	
Canoncini da 20	No	4	
Canon da 20	No	4	
Canon da 20	No	2	
Periera da 100 à meza scalla	No	1	15
sumano Pezzi No 43			
Poluere buona per l'Artiglieria Posta in Casselle	300	50000.	
Balle d'ogni sorte in tutto		6144.	

Κανόνια ταχυβόλα τῶν 50	1
Κανόνια ταχυβόλα τῶν 20	1
Κολουμπρίνες τῶν 14	2

ΕΠΑΝΩ

Κολουμπρίνα τῶν 50 ἐνισχυμένη	1
Κανόνι τῶν 50	1
Κανόνι ταχυβόλο τῶν 50	1
Κολουμπρίνες τῶν 50 ἀκάλυπτες	2
Κολουμπρίνες τῶν 30	2
Κολουμπρίνες τῶν 50	4
Κολουμπρίνες τῶν 30	3
Κανονάκια τῶν 20	4
Κανόνια τῶν 20	4
Κανόνια τῶν 20	2
Πετρίερα τῶν 100	1

Σύνολο κομμάτια 43

Μπαρούνι καλό, γιὰ τὸ πυροβολικὸ, μέσα σὲ 300 κασέλες	50000
Μπάλες κάθε διαμετρήματος συνολικά	6144

Tutta l'artiglieria della Città di Candia,
Castello, et Arsenali sono Pezzi¹ No 457.

MUNITIONI DELLA CITTA DELLA
CANEA F 48v

Collobrine da 60	No 4	Balle da 60	No 1965.	5
Collobrine da 50	No 1	Balle da 50	No 2492.	
Collobrine da 30	No 2	Balle da 30	No 2708.	
Collobrine da 20	No 11	Balle da 20	No 6845.	
Canon da 60	No 1	Balle da 16	No 1151.	
Canon da 50	No 16	Balle da 14	No 1627.	10
Canon da 30	No 4	Balle da 12	No 5015.	
Canon da 20	No 9	Balle da 6	No 3374.	
Canoncini da 16	No 2	Balle da 3	No 2936.	
Sacri da 12	No 19	Balle da 1	No 285.	
Falconi da 6	No 10	Balle di pietra coperte		15

Όλο τὸ πυροβολικὸ τῆς πόλης τοῦ Χάντακα, στὸ
Καστέλο καὶ στοὺς Ταρσανάδες εἶναι κομμάτια¹ 457

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ

Κολουμπρίνες	τῶν 60	4	Μπάλες τῶν 60	1965
Κολουμπρίνες	τῶν 50	1	Μπάλες τῶν 50	2492
Κολουμπρίνες	τῶν 30	2	Μπάλες τῶν 30	2708
Κολουμπρίνες	τῶν 20	11	Μπάλες τῶν 20	6845
Κανόνι	τῶν 60	1	Μπάλες τῶν 16	1151
Κανόνια	τῶν 50	16	Μπάλες τῶν 14	1627
Κανόνια	τῶν 30	4	Μπάλες τῶν 12	5015
Κανόνια	τῶν 20	9	Μπάλες τῶν 6	3374
Κανονάκια	τῶν 16	2	Μπάλες τῶν 3	2936
Σάγκροι	τῶν 12	19	Μπάλες τῶν 1	285
Φαλκόνια	τῶν 6	10	Μπάλες πέτρινες σκεπα-	

¹) Δὲν εἶναι γνωστὸ πόσα κανόνια διαθέταν οἱ Τοῦρκοι στὴν πολιορκία τοῦ Χάντακα. Τὰ κατεσκευάζαν ἐπὶ τόπου στὴν περιοχή τῆς Κνωσοῦ, σὴ θέσση τοῦ σημερινοῦ Βενιζέλειου Νοσοκομείου, πού ἀκούεται καὶ σήμερα Τ ο π (χ) α ν ᾶ ς, πού σημαίνει τηλεβολοστάσιο.

Ό Spratt (Travels and Researches in Crete, I, 32) ἀναφέρει, ὅτι ἀπέ-
ναντι στὸ φρούριο τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέα οἱ Τοῦρκοι εἶχαν συγκεντρώσει 50 κα-
νόνια, ἱκανὰ νὰ ἐκτοξεύουν βλήματα 50 ὥς 100 pounds.

Falconetti da 3	No 3	di Piombo	No 322.	
Moschetti da gioco da 1	No 4	Balle di Vetro	No 182.	
Periera incamerata da 150	No 1	Balle di ferro buse	No 1638.	
Periere incamerate da 120	No 3	Balle di metallo buse	No 155.	
Sumano Pezzi	No 89	Sumano Balle	No 30695.	5
Poluere fina per Moschetti, et Arcobugi			48373.	
Poluere fina mal conditionata			10996.	
Poluere Grossa buona per l' Artiglieria			201521.	
Poluere Grossa quale hà bisogno d'essere raffinata			148794.	
Solfero raffinato			5005.	10
Solfero Macinato			6110.	
Solfero in Pani			1500.	
Salnitrio d' una Cotta			975.	
Salnitro Raffinato			10000.	

ARTIGLIERIA

F 49r

Per Armar Galee poste nell' Arsenale della Canea.

Φαλκονέτα	τῶν 3	3	σμένες μὲ μολύβι	322
Μοσχέτα	τῶν 1	4	Μπάλες γυάλινες	182
Πετριέρα θαλαμομένη τῶν 150	1		Μπάλες σιδερένιες κού- φιε	1638
Πετριέρες θαλαμομένες τῶν 120	3		Μπάλες μεταλλινες κού- φιε	155
Σύνολο καμμάτια	89		Σύνολο μπάλες	30695
Μπαρούτι λεπτὸ γιὰ μοσχέτα καὶ ἀρχομπούζια				48373
Μπαρούτι λεπτὸ σὲ κακὴ κατάσταση				10996
Μπαρούτι χοντρὸ γιὰ τὸ πυροβολικὸ				201521
Μπαρούτι χοντρὸ, πού ἔχει ἀνάγκη νὰ ραφιναριστεῖ				148794
Θειάφι ραφιναρισμένο				5005
Θειάφι ἄλεσμένο				6110
Θειάφι σὲ πανιὰ				1500
Νίτρο μιὰ φορὰ ψημένο				975
Νίτρο ραφινάτο				10000

ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ

Γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν γαλερῶν, πού βρίσκονται στοὺς Ταρσα-
νάδες τῶν Χανίων.

Canoni	da	50	Nº	9	
Canoni	da	30	Nº	1	
Aspidi ¹	da	12	Nº	23	
Falconetti	da	3. intieri con la coda di ferro	Nº	90	
Moschetti	da	Braga da libra 1/2 di balla	Nº	48	5
Periere	da	16	Nº	4	
Perriere	da	14	Nº	17	
Perriere	da	12	Nº	38	

Sumano Pezzi Nº 230
Tutta l'Artiglieria della Città della Canea et del | 10
Arsenale sono Pezzi Nº 319.

MVNITIONI DI RETTHIMO

Collobrine	da	20 Nº 4	Balle	da	20 Nº 380	
Canoncini	da	16 Nº 2	Balle	da	16 Nº 145	
Collobrine	da	14 Nº 9	Balle	da	14 Nº 770	15
Sagri	da	12 Nº 3	Balle	da	12 Nº 703	
Falconi	da	6 Nº 7	Balle	da	6 Nº 800	

Κανόνια	των	50		9
Κανόνια	των	30		1
Ἀσπίδες ¹	των	12		23
Φαλκονέτα	των	3, δλόκληρα με σιδερένια ούρα		90
Μοσκέτα για μπάλες 1/2 λίμπρας				48
Πετριέρες	των	16		4
Πετριέρες	των	14		17
Πετριέρες	των	12		38

Σύνολο καμμάτια 230
Όλο τὸ πυροβολικὸ τῆς πόλης τῶν Χανιῶν καὶ τῶν
Ταρσανάδων εἶναι 319

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

Κολουμπρίνες	των	20 4	Μπάλες των	20 380
Κανονάκια	των	16 2	Μπάλες των	16 145
Κολουμπρίνες	των	14 9	Μπάλες των	14 770
Σάγκροι	των	12 3	Μπάλες των	12 703
Φαλκόνια	των	6 7	Μπάλες των	6 800

¹) Εἶδος κανονιοῦ.

Falconetti	da	3 Nº 3	Balle	da	3 Nº 370	
Moschetti	da	1 Nº 2	Balle	da	1 Nº 300	
Sumano Pezzi	Nº	30	Sumano Balle	Nº	3468	
Poluere fina per moschetti et Arcobusi					1193	
Poluere Grossa buona per l' Artiglieria					36759	5

MVNITIONI DI SETTIA

F 49v

Canoncin	da	20 Nº 1	Balle	da	20 Nº 25	
Aspidi	da	12 Nº 2	Balle	da	12 Nº 116	
Falconi	da	6 Nº 2	Balle	da	6 Nº 96	
Falconcin	da	3 Nº 7	Balle	da	3 Nº 391	10
Moschetti da gioco	da	1 Nº 2	Balle	da	1 Nº 60	
Sumano Pezzi	Nº	14	Sumano Balle	Nº	688	
Poluere Grossa buona per l' Artiglieria					4125	

MVNITIONI DELLA FORTEZZA DELLE |
GARABVSE |

15

Collo(m)brina	da	50	Nº 1	Balle da	50	Nº 200.
Collobrine	da	30	Nº 3	Balle da	30	Nº 491.
Collobrine	da	20	Nº 2	Balle da	20	Nº 247.

Φαλκονέτα	των	3 3	Μπάλες των	3 370
Μοσκέτα	των	1 2	Μπάλες των	1 300
Σύνολο κομμάτια		30	Σύνολο Μπάλες	3468
Μπαρούτι λεπτὸ για μοσκέτα καὶ ἀρκομπούζια				1193
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ για τὸ πυροβολικὸ				36759

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ

Κανονάκια	των	20 1	Μπάλες των	20 25
Ἀσπίδες	των	12 2	Μπάλες των	12 116
Φαλκόνια	των	6 2	Μπάλες των	6 96
Φαλκονάκια	των	3 7	Μπάλες των	3 391
Μοσκέτα	των	1 2	Μπάλες των	1 60
Σύνολο κομμάτια		14	Σύνολο μπάλες	688
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ για τὸ πυροβολικὸ				4125

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΓΡΑΜΠΟΥΣΑΣ

Κολουμπρίνα	των	50 1	Μπάλες των	50 200
Κολουμπρίνες	των	30 3	Μπάλες των	30 491
Κολουμπρίνες	των	20 2	Μπάλες των	20 247

Collobrine	da 14	Nº 2	Balle da 14	Nº 396.	
Canon	da 50	Nº 1	Balle da 12	Nº 1043.	
Sagri	da 12	Nº 6	Balle da 6	Nº 200.	
Falcon	da 6	Nº 1	Balle da 1	Nº 172.	
Moschetti	da libra 1	Nº 2	Balle di pietra da 100	Nº 207.	5
Perriere incamerate	da 100	Nº 2	Balle di Pietra da 90	Nº 147.	
Perriere incamte	da 90	Nº 4	Balle di pietra da 20	Nº 295.	
Sumano Pezzi		Nº 24	Sumano Balle	Nº 3398.	
Poluere buona fina da Moschetti et Arcobugi				Nº 2170.	
Poluere buona Grossa Per l' Artiglieria				Nº 37162.	10

MVNITIONI DELLE FORTEZZE DI |
S. TODORO |

F 50r

Collombrine	da 40	Nº 2	Balle da 40	Nº 76.	
Canon	da 30	Nº 1	Balle da 30	Nº 42.	
Falconetti	da 3	Nº 2	Balle da 12	Nº 97.	15
Aspidi	da 12	Nº 2	Balle da 3	Nº 70.	
Periere incamte	da 120	Nº 2	Balle di Pietra di		
Perriere da 12 da bragha con			più sorte	Nº 200.	

Κολουμπρίνες	των 14	2	Μπάλες των 14	396	
Κανόνι	των 50	1	Μπάλες των 12	1043	
Σάγκροι	των 12	6	Μπάλες των 6	200	
Φαλκόνι	των 6	1	Μπάλες του 1	172	
Μοσκέτα της 1 λίμπρας		2	Μπάλες πέτρινες των 100	207	
Πετριέρες θαλαμωμένες των 100		2	Μπάλες πέτρινες των 90	147	
Πετριέρες θαλαμωμένες των 90		4	Μπάλες πέτρινες των 20	295	
Σύνολο κομμάτια 24	των 20		Σύνολο μπάλες	3398	
Μπαρούτι καλό, λεπτό για μοσκέτα και άρχομπούζια				2170	
Μπαρούτι καλό, χοντρό για το πυροβολικό				37162	

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΩΝ ΦΡΟΥΡΙΩΝ ΤΟΥ ΑΓ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Κολουμπρίνες	των 40	2	Μπάλες των 40	76	
Κανόνι	των 30	1	Μπάλες των 30	42	
Φαλκονέτα	των 3	2	Μπάλες των 12	97	
Ήσπιδες	των 12	2	Μπάλες των 3	70	
Πετριέρες θαλαμωμένες των 120		2	Μπάλες πέτρινες διαφό-		
Πετριέρες των 12, με τα σιδερέ-			ων διαστάσεων	200	

li suoi Mascoli di ferro	Nº 4	Sumano le Balle	Nº 485.	
Sumano Pezzi	Nº 13			
Poluere fina da Moschetti et Arcobusi			318.	
Poluere Grossa Buona per l' Artiglieria			1300.	

MVNITIONI DELLA FORTEZZA |
DELLA SVDA |

5

Collobrine	da 50	Nº 9	Balle da 50	Nº 1635.	
Canon	da 50	Nº 1	Balle da 30	Nº 1380.	
Collo(m)brine	da 30	Nº 6	Balle da 20	Nº 2452.	
Collobrine	da 20	Nº 1	Balle da 14	Nº 351.	10
Collobrine	da 14	Nº 4	Balle da 12	Nº 506.	
Aspidi	da 12	Nº 8	Balle da 6	Nº 1457.	
Falconi	da 6	Nº 7	Balle da 3	Nº 344.	
Falconetti	da 3	Nº 3	Balle da 1	Nº 100.	
Moschetti	da 1	Nº 1	Balle di ferro buse di più sorte	Nº 56.	15
Periere da Bragha con il suo mascolo di ferro			Balle di Pietra di più sorte	Nº 874.	

για μάσκούλά τους	4	Σύνολο μπάλες	485	
Σύνολο κομμάτια	13			
Μπαρούτι λεπτό, για μοσκέτα και άρχομπούζια			318	
Μπαρούτι χοντρό καλό, για το πυροβολικό			1300	

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΟΥΔΑΣ

Κολουμπρίνες	των 50	9	Μπάλες των 50	1635	
Κανόνι	των 50	1	Μπάλες των 30	1380	
Κολουμπρίνες	των 30	6	Μπάλες των 20	2452	
Κολουμπρίνες	των 20	1	Μπάλες των 14	351	
Κολουμπρίνες	των 14	4	Μπάλες των 12	506	
Ήσπιδες	των 12	8	Μπάλες των 6	1457	
Φαλκόνια	των 6	7	Μπάλες των 3	344	
Φαλκονέτα	των 3	3	Μπάλες του 1	100	
Μοσκέτα του 1		1	Μπάλες σιδερένιες κούφιες		
Πετριέρες με το σιδερένιο τους μάσκούλο		4	διαφόρων διαμετρημάτων Μπάλες πέτρινες διαφόρων διαμετρημάτων	56	
				874	

Balle di Vetro piene di Mistura			
	No		No
Sumano Pezzi	No 44	Sum(m)ano Balle	No 9185.
Poluere fina buona da Moschetti, et Arcobugi	No		7370.
Poluere grossa buona per l' Artiglieria	No		167233.
Piombo in Monte	No		6183. 5

MVNITIONI DA FORTEZZA DI PALEOCA- | F 50v
STRO DI CANDIA |

Collobrina da 30	No 1	Balle da 30	No 163.	
Collobrina da 20	No 2	Balle da 20	No 140.	
Sagri da 12	No 2	Balle da 12	No 151.	10
Falconi da 6	No 2	Balle da 6	No 138.	
Sumano Pezzi	No 7	Sumano le Balle	No 592.	
Poluere fina buona da moschetto, et Archobugio			273.	
Poluere grossa buona per l' Artiglieria			3438.	

MVNITIONI DELLA FORTEZZA DI SPI- | 15
NALONGA |

Collo(m)brine	da 50	No 2	Balle da 50	No 1997.
---------------	-------	------	-------------	----------

Μπάλες γυάλινες γεμάτες ἀπὸ μίγμα			
			30
Σύνολο κομμάτια	44	Σύνολο μπάλες	9185
Μπαρούτι λεπτό καλὸ γιὰ μοςκέτα καὶ ἀρχομπούζια			7370
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ γιὰ τὸ πυροβολικὸ			167233
Μολύβι σὲ σωρὸ			6183

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ ΧΑΝΤΑΚΑ

Κολουμπρίνες	τῶν 30	1	Μπάλες τῶν 30	163
Κολουμπρίνες	τῶν 20	2	Μπάλες τῶν 20	140
Σάγκροι	τῶν 12	2	Μπάλες τῶν 12	151
Φαλκόνια	τῶν 6	2	Μπάλες τῶν 6	138
Σύνολο κομμάτια		7	Σύνολο μπάλες	592
Μπαρούτι λεπτό καλὸ γιὰ μοςκέτα καὶ ἀρχομπούζια				273
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ γιὰ τὸ πυροβολικὸ				3438

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΣΠΙΝΑΛΟΓΚΑΣ

Κολουμπρίνες	τῶν 50	2	Μπάλες τῶν 50	1997
--------------	--------	---	---------------	------

Collobrine	da 30	No 5	Balle da 30	No 2100.
Collobrine	da 20	No 8	Balle da 20	No 3324.
Collobrine	da 14	No 4	Balle da 14	No 1791.
Canon	da 50	No 1	Balle da 12	No 1374.
Canoncini	da 20	No 5	Balle da 6	No 668. 5
Sagri	da 12	No 4	Balle da 1	No 130.
Falconi	da 6	No 4	Sumano Balle	No 11384.
Moschetti	da 1	No 2		

Sumano Pezzi	No 35			
Poluere fina buona da Moschetti et Arcobugi			4822.	10
Poluere Grossa buona per l' Artiglieria			99373.	

MVNITIONI DELLI CASTELLI CHE SONO |
VICINI ALLE MARINE et Prima |
MVNITIONI DEL CASTELLO CHISSAMO |

Falcon	da 6	No 1	Balle da 6	No 19. 15
Falconetti	da 3	No 2	Balle da 3	No 41.
Poluere Grossa buona				117.

Κολουμπρίνες	τῶν 30	5	Μπάλες τῶν 30	2100
Κολουμπρίνες	τῶν 20	8	Μπάλες τῶν 20	3324
Κολουμπρίνες	τῶν 14	4	Μπάλες τῶν 14	1791
Κανόνι	τῶν 50	1	Μπάλες τῶν 12	1374
Κανονάκια	τῶν 20	5	Μπάλες τῶν 6	668
Σάγκροι	τῶν 12	4	Μπάλες τοῦ 1	130
Φαλκόνια	τῶν 6	4	Σύνολο μπάλες	11384
Μοςκέτα	τῶν 1	2		

Σύνολο κομμάτια	35			
Μπαρούτι λεπτό καλὸ γιὰ μοςκέτα καὶ ἀρχομπούζια			4822	
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ γιὰ τὸ πυροβολικὸ			99373	

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΩΝ ΚΑΣΤΕΛΙΩΝ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΚΟΝΤΑ
ΣΤΙΣ ΑΚΤΕΣ καὶ πρῶτα
ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ

Φαλκόνια	τῶν 6	1	Μπάλες τῶν 6	19
Φαλκονέτα	τῶν 3	2	Μπάλες τῶν 3	41
Μπαρούτι χοντρὸ καλὸ				117

MVNITNI DL CASTELO SELINO				F 51r
Sacro	da 12 No 1	Balle da 12	No	22.
Falconetti	da 3 No 5	Balle da 3	No	73.
Poluere grossa buona d' Artiglieria				337
MVNITNI DEL CASTELLO SFACCHIA				5
Sacro	da 12 No 1	Balle da 12	No	23.
Falconetti	da 3 No 2	Balle da 3	No	51.
Poluere grossa d' Artiglieria				229.
MVNITNI DL CASTELLO APICORNA				
Sacro	da 12 No 1	Balle da 12	No	30. 10
Falcon	da 6 No 1	Balle da 6	No	35.
Falconetti	da 3 No 2	Balle da 3	No	50.
Poluere buona d' Artiglieria				250.
MVNITNI DL CASTO DI MILOPOTAMO				
Falcon	da 6 No 1	Balle da 6	No	20. 15
Falconetti	da 3 No 2	Balle da 3	No	45.
Poluere buona d' Artiglieria				120.

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥ

Σάγκροι	των 12	1	Μπάλες των 12	22
Φαλκονέτα	των 3	5	Μπάλες των 3	73
Μπαρούτι χοντρό καλό για το πυροβολικό				337

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΣΦΑΚΙΩΝ

Σάγκρο	των 12	1	Μπάλες των 12	23
Φαλκονέτα	των 3	2	Μπάλες των 3	51
Μπαρούτι χοντρό για το πυροβολικό				229

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

Σάγκρο	των 12	1	Μπάλες των 12	30
Φαλκόνι	των 6	1	Μπάλες των 6	35
Φαλκονέτα	των 3	2	Μπάλες των 3	50
Μπαρούτι καλό για το πυροβολικό				250

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

Φαλκόνι	των 6	1	Μπάλες των 6	20
Φαλκονέτα	των 3	2	Μπάλες των 3	45
Μπαρούτι καλό, για το πυροβολικό				120

MVNITNI DL CASTO DI MIRABELLO				
Sagro	da 12 No 1	Balle da 12	No	30.
Falcon	da 6 No 1	Balle da 6	No	36.
Falconetti	da 3 No 2	Balle da 3	No	80.
Poluere grossa d' Artiglieria				217. 5
MVNITNI DL CASTO DI GERAPETRA				
Sacro	da 12 No 1	Balle da 12	No	60.
Falcon	da 6 No 1	Balle da 6	No	60.
Falconetti	da 3 No 3	Balle da 3	No	60.
Poluere grossa buona d' Artiglieria				210. 10
Sumano tutti li Pezzi delli Sumano tutte le Balle delli				
soprascrit ti Castelli	No 28	sudetti Castelli	No	745.
SVM(M)A DI TUTTA L' ARTIGLIERIA, ET				F 51v
DEL NVMERO DI BOMBARDIERI, CHE				
FA BISOGNO NEL ADOPERARLA				15

Tutta l' Artiglieria che si troua esser nelle Città, Fortezze, et Castelli | di tutto il Regno di Candia, Sumano Pezzi No 971. |
Le sudette Città, Fortezze, et Castelli hano bisogno Per maneg-

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΜΕΡΑΜΠΕΛΟΥ

Σάγκρο	των 12	1	Μπάλες των 12	30
Φαλκόνι	των 6	1	Μπάλες των 6	36
Φαλκονέτα	των 3	2	Μπάλες των 3	80
Μπαρούτι χοντρό πυροβολικού				217

ΠΟΛΕΜΟΦΟΔΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΕΛΙΟΥ ΓΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Σάγκρο	των 12	1	Μπάλες των 12	60
Φαλκόνι	των 6	1	Μπάλες των 6	60
Φαλκονέτα	των 3	3	Μπάλες των 3	60
Μπαρούτι χοντρό καλό πυροβολικού				210
Σύνολο των κανονιών όλων		Συνολικά όλες οι μπάλες		
των παραπάνω Καστελιών 28		των παραπάνω Καστελιών		745

ΣΥΝΟΛΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΗΤΩΝ
ΠΟΥ ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΝΑ ΤΑ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΖΟΝΤΑΙ

“Ολα τα πυροβόλα που βρίσκονται στις πόλεις, στα φρούρια και στα Καστέλια σ’ όλο το Βασίλειο της Κρήτης είναι κομμάτια . . 971
Οί παραπάνω πόλεις, φρούρια και Καστέλια έχουν ανάγκη για

giare, | et adoperar il sudetto Numero d' Artiglierie bombardie-
ri Pratici | N° 350, oltre l' aiuto delli Scolari, che deuono es-
ser di Numero triplo, | et deuono essercitarsi di Continuo, et
farsi Pratici nella proffessione di | Bombardiero, perche dubio
non è, che la maggior Diffesa delle Fortezze | sono le Artiglie- 5
rie. |

AVERTIMENTO SOPRA LI LETTI, ET |
RVOTE DELLE DETTE ARTIGLIERIE |

Trà tutti li Mancamenti, che possono esser in queste Muni-
tioni, | reputo grande quello delli Letti, et delle Ruote per le
sudette Arti- | glerie, perche à molti Pezzi ne mancano, et di 10
quelli, che uì sono | per la maggior parte sono marzi, che in
occasion di bisogno esse Arti- | glerie non si puotrebbono ado-
perare per causa di questo difetto; il | quale essendo importan-
tissimo, hò uoluto particolarmente specificarlo, acciò- | che tanto
più pensiero si possa metter nel destinare in questo Regno | Car- 15
rari, et Fabri, che per questi bisogni habbino da lauorar, et far
fare | anco delli Mantelletti impegnati à quelle Artiglierie, che
si tengono ordi- | nariamente fuori scoperte alli loro Posti, Es-

νά χειρίζονται καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ παραπάνω κανόνια βομβαρ-
διστὲς μὲ πείρα 350 ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βοήθεια τῶν μαθητευομένων, οἱ
ὅποιοι πρέπει νὰ εἶναι σὲ τριπλάσιο ἀριθμὸ καὶ πρέπει νὰ ἐξασκοῦν-
ται συνεχῶς γιὰ νὰ ἀποκτοῦν πείρα στὸ ἐπάγγελμα τοῦ βομβαρδιστῆ,
γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ σπουδαιότερη ἄμυνα τῶν φρου-
ρίων εἶναι τὸ πυροβολικόν.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟΥΣ ΚΙΛΙΒΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ
ΤΡΟΧΟΥΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ

Ἀνάμεσα σ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι στὰ πολεμο-
φόδια αὐτὰ θεωρῶ πρὶν σπουδαία τὴν ἔλλειψη ἀπὸ κιλλίβαντες καὶ
τροχοὺς τῶν πυροβόλων αὐτῶν, γιατί σὲ πολλὰ κανόνια λείπουν καὶ
ἀπὸ κείνους ποὺ ὑπάρχουν οἱ πρὶν πολλοὶ εἶναι σάπιοι, ὥστε σὲ περί-
πτωση ἀνάγκης δὲν θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὸ λό-
γο αὐτό, πού, ἐπειδὴ εἶναι σπουδαιότατος, θέλησα νὰ τὸν τονίσω
ἰδιαίτερα γιὰ νὰ ληφθῇ πρόνοια καὶ νὰ σταλοῦν στὸ Βασίλειο αὐτὸ
καροποιοὶ καὶ σιδεράδες γιὰ τὶς ἀνάγκες αὐτές, καὶ γιὰ νὰ κατασκευά-
σουν καλύμματα πισσωμένα γιὰ τὰ ἴδια κανόνια, ποὺ βρίσκονται συν-

sendo detti Mantelletti | necessarij per conseruare li detti letti,
et Ruote acciò no(n) s'imarcischino | per l' auenire. |

DISCORSO INTORNO ALLE ARME, |
ET ARMERIE |

F 52r

Nella Città di Candia si troua un' Armeria¹ di molti Corsalet- 5
ti | per Pedoni, et huomini à Cauallo, con quantità di Picche,
Spade, Archo- | buggioni da Posta, Moschetti, Arcobugi, et al-
tre Munitioni | bisogneuoli, | che si puossono armà da 6000
Persone: Ma però non sono di tanto | Numero, che puotessero
bastare per il bisogno di tutte le Città, et Fort- | ezze alli tem- 10
pi, che bisognasse di Combattere questo Regno. |

Dico che l' Armeria di Candia essendo stata Agrandita² hora
di Nuo- | uo nel Regimto dell' Illmo et Eccmo sigr Pietro Justi-

ήθως ἔξω, στὶς θέσεις των, ἀκάλυπτα. Τὰ καλύμματα αὐτὰ εἶναι
ἀπαραίτητα γιὰ νὰ διατηρηθοῦν οἱ κιλλίβαντες καὶ οἱ τροχοὶ καὶ νὰ
μὴ σαπίζουν στὸ μέλλον.

ΛΟΓΟΣ ΓΥΡΩ ΣΤΑ ΟΠΛΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΠΛΟΘΗΚΕΣ

Στὴν πόλη τοῦ Χάντακα εἶναι μιὰ ὀπλοθήκη¹, ὅπου ὑπάρχουν
πολλοὶ θώρακες γιὰ τοὺς πεζοὺς καὶ γιὰ τοὺς ἵππεις, ποσότητα δο-
ράτων, σπάθες, ἀρχομπουζόνια μόνιμα, μοσκέτα, ἀρχομπούζια καὶ ἄλ-
λα χρειαζόμενα πολεμοφόδια ποὺ μπορούν νὰ ἐξοπλίσουν 6000 πρό-
σωπα. Ὅμως δὲν εἶναι τόσα, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπαρκέσουν γιὰ
τὶς ἀνάγκες ὅλων τῶν πόλεων καὶ τῶν φρουρίων, ὅταν θὰ χρειαστεῖ
νὰ πολεμήσῃ τὸ Βασίλειο αὐτό.

Λέγω ὅτι ἡ ὀπλοθήκη τοῦ Χάντακα, ποὺ μεγάλωσε² καὶ πάλι τώ-
ρα ποὺ διοικεῖ ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ ἐξοχότατος κ. Πέτρος Ἰουστι-

¹) Σχετικὰ μὲ τὴν ὀπλοθήκη τοῦ Χάντακα βλ. Στ. Σπανάκη, Ἡ
Λόδζα τοῦ Ἡρακλείου, «Κρητικὲς Σελίδες», τόμ. Γ', σ. 437 ἔξ., Ἡράκλειον
1939.

²) Ἡ ἐπέκταση τῆς ὀπλοθήκης ἐγίνε τὸ 1580 ἀπὸ τὸν capitano Natale
Donà, ὅπως ἀναφέρει σὲ ἐκθέσεις του τῆς 5 Ἰουλίου 1578 καὶ 5 Σεπτ. 1580.
Ἡ ἐπέκταση ποὺ ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Basilicata ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Pietro Ju-
stianian, θὰ ἐγίνε ὅταν κτίστηκε ἡ συνεχόμενη μὲ τὴν ὀπλοθήκη λότζα τὸ
1626—28, ὅταν ἦταν γενικός προβλεπτής ὁ Francesco Morosini, τὴν ὁποία
ἐσχεδίασε πιθανότατα ὁ ἴδιος Franc. Basilicata. (βλ. σχετικὰ Στ. Σπα-
νάκη, Ἡ Λόδζα, op. cit. σ. 686 (ἀνατ. 21).

niano Capno G. il | quale con som(m)a, et diligente Cura non hà
 mancato di Prouedere, et | dar fine alla fabrica di detta Arme-
 ria, Essendo di molta importa(n)za | sopra l'altre cose necessarie
 del Regno per la qualità, et quantità delle | Arme che ui si tro-
 uano: Però douendo Essa Armeria somministrare | alle altre Città, 5
 et Fortezze, et alle Genti del Paese, quando sarà | stimato bi-
 sogno opportuno; non sarà se non bene d'andarla, riem- | pien-
 do, et accrescendo maggiormte con la com(m)odità del tempo fu-
 turo. | Così quella della Canea, come questa di Candia, la quale
 essendo | Capo di tutti gli altri membri delle Fortezze del
 Regno: Si douerà | dunque procurare, che dette Arme siano ben 10
 gouernate, facendone ha- | uer dal Monitioner buonissa Custo-
 dia, che no(n) siano dalle Pioggie, dalle | humidità, dalla Rug-
 gine, et dalla poluere guaste, et consumate, perche | questi dif-
 fetti ne hanno fatto andar in rouina gran quantità per il tem- |
 po passato, del che bisogna per l'Auenire hauerne particolar
 cura, face(n)- | do che li Armaruoli usino diligenza, che dette 15
 Arme siano ben spesso | nette, reuiste, et conseruate, acciò in
 tempo di bisogno si puossino hauer | pronte per l'utilità dell'

νιάν, Καπετὰν Γκενεράλε, ὁ ὁποῖος δὲν παράλειψε, μὲ πολὺ ἐπιμέ-
 λεια καὶ φροντίδα, νὰ φροντίσει νὰ δώσει τέλος στὴν κατασκευὴ τῆς
 ὀπλοθήκης αὐτῆς, ποὺ εἶναι μεγάλης σπουδαιότητος, πάνω ἀπὸ τὰ
 ἄλλα ἀπαραίτητα ἔργα τοῦ Βασιλείου, γιὰ τὴν ποιότητα καὶ τὴν πο-
 σότητα τῶν ὀπλῶν ποὺ βρίσκονται σ' αὐτή. Ὅμως, ἐπειδὴ ἡ ὀπλο-
 θήκη αὐτὴ πρέπει νὰ ἐφοδιάζει τὶς ἄλλες πόλεις καὶ τὰ φρούρια καὶ
 τὸν ντόπιο στρατό, ὅταν θὰ χρειαστεῖ, καλὸ θὰ εἶναι νὰ συμπληρω-
 θεῖ καὶ νὰ μεγαλώσει περισσότερο στὸ μέλλον, μὲ τὴν ἄνεση τοῦ
 χρόνου, ὅπως καὶ ἡ ὀπλοθήκη τῶν Χανίων, ὅπως καὶ τούτῃ τοῦ
 Χάντακα, ποὺ εἶναι τὸ κεφάλι ὅλων τῶν ἄλλων μελῶν τῶν φρουρίων
 τοῦ Βασιλείου. Πρέπει, λοιπόν, νὰ καταβληθεῖ φροντίδα γιὰ νὰ δια-
 χειρίζονται καλὰ τὰ ὄπλα αὐτά, καὶ νὰ διατηροῦνται ἄριστα ἀπὸ τὸν
 ἀξιωματικὸ τῶν πολεμοφοδίων, ὥστε νὰ μὴν καταστρέφονται καὶ νὰ
 φθειρόνται ἀπὸ τὴ βροχὴ, τὴν ὑγρασία, τὴ σκουριά καὶ τὴ σκόνη,
 γιατί οἱ βλάβες αὐτὲς κατάστρεψαν μεγάλες ποσότητες στὸ παρελθόν.
 Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ πρέπει στὸ μέλλον νὰ φροντίσουν ἰδιαιτέρως
 ὥστε οἱ ὀπλοποιοὶ νὰ καθαρίζουν μὲ ἐπιμέλεια τὰ ὄπλα αὐτά, νὰ τὰ
 ἐπιθεωροῦν καὶ νὰ τὰ συντηροῦν, ὥστε σὲ περίπτωση ἀνάγκης νὰ τὰ

armare di questi Populi. |

RELATIONE DELLA STA(N)DIA ET DEL |
 SITO DI MESSOVVUNI |

F 52v

All' incontro della Città di Candia, et da essa, 12, miglia
 lontana, | stà un'Isoletta aridissima, et deshabitata, che si chia-
 ma la Standia, | Mancheuole di acqua, et di legne: mà però hà 5
 ella dalla parte d'Ostro, | che riguarda uerso Candia, tre Porti¹;
 nelli quali si puotrebbe saluare | ogni grande Armata l'estate;
 et di là con una bonaccia spingersi in un' | tratto à sbarcare
 nella Spiaggia del Carterò, luogho 4 miglia discosto | dalla Cit-
 tà, et 10, dalla detta Standia: In questa Spiaggia, et ualle del
 | Carterò ui è habitatione com(m)oda per un' Essercito, essen- 10

ἔχουν ἔτοιμα γιὰ νὰ ὀπλίσουν τὸ λαό.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΤΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΜΕΣΟΒΟΥΝΙ

Ἀπέναντι στὴν πόλη τοῦ Χάντακα καὶ σὲ ἀπόσταση 12 μίλια ἀπ' αὐτὴ εἶναι ἓνα νησάκι τελείως ἄγονο καὶ ἀκατοίκητο ποὺ ὀνομά-
 ζεται Ντία. Δὲν ἔχει νερὸ οὔτε ξύλα. Ἔχει ὅμως ἀπὸ τὴ νότια πλευ-
 ρά του, ποὺ κοιτάζει πρὸς τὸ Χάντακα τρεῖς λιμάνια¹, στὰ ὁποῖα θὰ
 μπορούσε νὰ ἐξασφαλιστεῖ τὸ θέρος κάθε μεγάλος στόλος καὶ ἀπὸ ἐ-
 κεῖ μὲ μπανάτσα νὰ πάει σ' ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα νὰ κάνει ἀποβά-
 σεις στὴν παραλία τοῦ Καρτεροῦ· τόπος ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 4
 μίλια καὶ 10 ἀπὸ τὴν Ντία. Στὴν παραλία καὶ τὴν κοιλάδα αὐτὴ τοῦ
 Καρτεροῦ ὑπάρχει τόπος γιὰ νὰ κατασκηνώσει ἄνετα ἓνα στράτευμα,

¹ Τὸ νησί τῆς Ντίας μὲ τὰ ἀσφαλῆ λιμάνια του εἶχαν χρησιμοποιήσει
 καὶ οἱ Βενετοί, ὅπως ἄλλωστε χρησιμοποιούνταν καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας,
 πρὶν γίνει τὸ νέο λιμάνι, γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν στόλων καὶ τῶν ἐμπορικῶν
 τῶν πλοίων σὲ καιρὸ κακοκαιρίας. Καὶ μετὰ τὴν παράδοση τοῦ Χάντακα
 στοὺς Τούρκους τὸ φθινόπωρο τοῦ 1669 τὰ βενετσάνικα πλοῖα στὰ ὁποῖα
 ἐπιβιβάστηκαν οἱ πολεμιστὲς καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Χάντακα μὲ τὰ πράγματά
 τους στὴ Ντία συγκεντρώθηκαν:

Καράβια μόνο θέλουσι τὸ πρᾶμα τως νὰ μπάσουν

καὶ βάρκες πάλι ἀπὸ δῶ στὴ Ντία νὰ περάσουν. σελ. 545.

καὶ κοίταξες ὀληνυκτὶς τὲς βάρκες νὰ φορτώνουν

γυναῖκες, ἄνδρες, πράματα, στὴ Ντία νὰ τὰ σώνουν. σελ. 550.

(Μα ρ. Μπου νια λ ἡ, Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος, ἔκδοση Ξηρουχάκη).

Ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦσαν τὰ λιμάνια τῆς
 Ντίας γιὰ ὀρμητήρια τῶν καραβιῶν τους. (S pratt, Travels, op. cit. vol.
 I, 35).

dossi molte uigne, | et Giardini, molti molini, pascolo per Ca-
ualli, et altre comodità, et so- | pra tutto il fiume Carterò Abon-
dantisso d'acqua; et se bene alcuni | uogliono, che non ui sia
luogho sicuro da fermarsi Armata nella | Standia, di doue possi
poi uenire à far il sbarco, à me pare che in | ciò s'ingan(n)ino 5
d'opinione, poiche nella detta Standia, ui è il Porto | della Ma-
dona, ricetto buonissimo coperto da Tramonta, et da Maestro, |
che sono Venti, che per Ordinario regnano in queste Parti nel
tempo | dell'Estate; Appresso dico, che nella Spiaggia predetta
del Carterò, | ui è luogho com(m)odo di poter le Galee metter
scala uerso la Valle di | S(n). Giouan(n)i¹, et puoi con Copani 10
fin sotto il Sito, et Monticello di Mes- | souugni². A uoler dunque

γιατι υπάρχουν εκεί πολλά ἀμπέλια, κῆποι, πολλοὶ μύλοι, βοσκή γιὰ
τ' ἄλογα καὶ πολλὰς ἄλλες εὐκολίες, καὶ πρὸ παντὸς ὁ ποταμὸς Καρ-
τερός, μὲ ἀφθονότατο νερό. Μερικοὶ λένε, ὅτι δὲν ὑπάρχει στὴν Ντία
μέρος ἀσφαλισμένο γιὰ νὰ μείνει στόλος, ἀπὸ ὅπου θὰ μπορεῖ νὰ ἔλ-
θει ἔπειτα νὰ κάμει ἀπόβαση. Ἀλλὰ ἐγὼ νομίζω, πὼς ἡ γνώμη τους
δὲν εἶναι σωστή, ἀφοῦ στὴν Ντία ὑπάρχει τὸ λιμάνι τῆς Παναγίας,
καταφύγιο ἄριστο, προφυλαγμένο ἀπὸ τὴν Τραμουντάνα καὶ τὸν Μα-
τίτρο, τοὺς πρὸ συνηθισμένους ἀνέμους σ' αὐτὰ τὰ μέρη τὸ καλοκαί-
ρι. Στὴν παραλία τοῦ Καρτεροῦ, ἐπαναλαμβάνω, ὑπάρχει μέρος κα-
τάλληλο, ὅπου μποροῦν οἱ γαλέρες νὰ ρίξουν σκάλα πρὸς τὴν κοι-
λάδα τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου¹, καὶ ἔπειτα μποροῦν νὰ ἀποβιβαστοῦν
μὲ βάρκες σ' ὅλη τὴν παραλία, μέχρι κάτω ἀπὸ τὸ βουναλάκι Μεσο-
βούνι². Γιὰ νὰ ἐμποδιστεῖ λοιπὸν ἡ ἀπόβαση αὐτή, ἡ τόσο σοβαρὴ

¹) Κοιλάδα τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου στὸν Καρτερό ἐννοεῖ ὁ Basilicata τὴ μι-
κρὴ κοιλάδα, ποὺ εἶναι σήμερα ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου μέσα στὴ
σπηλιά. Στὴν εἴσοδο τῶν θαλάσσιων λουτρῶν «Φλωρίδα» ὑπῆρχε κατὰ τὴ
Βενετοκρατία ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς
μεταφέρθηκε ἡ λατρεία τοῦ Ἀγίου στὴ σπηλιά. Ἡ ἐκκλησία σημειώνεται
στὸ σχεδιάγραμμα τῆς παραλίας τοῦ Καρτεροῦ. (Βλ. σχετικὸ πῖνακα).

²) Μεσοβούνι ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι τὸ μικρὸ πέτρινο λοφίσκο, ἀνατολικά
ἀπὸ τὴς ἐγκαταστάσεις τοῦ ΕΟΤ στὸν Καρτερό, ποὺ εἶναι γνωστὸς σήμερα
μὲ τὴν ὀνομασία Παλιόχωρα. Στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ὑπῆρχε τότε ἓνα
χωριὸ μὲ 199 κάτοικους (Καστροφύλακας K 95) τὸ 1583. Τὸ χωριὸ αὐτὸ δὲν
ἀναφέρεται στὴν τουρκικὴ ἀπογραφὴ τοῦ 1671, καὶ συμπεραίνεται, ὅτι κατα-
στράφηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου.

Ὁ ἀρχαιολόγος Σπ. Μαρινάτος ἀνέσκαψε ἓνα σπῆτι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ

impedire, èt opporsi à questo sbarco cossi | Potente in questa
parte (come habbiamo detto) Necessario saria di | fabricar qual-
che Fortetto alla detta Standia, il quale impedischi | al Nemico
il ridursi, et fermarsi quiui con l' Armata, ò uero sarebbe | ot-
tima, et singolar prouisione di far à tempo di bisogno un Forte 5
Cam- | pale nel sopradetto Monticello di Messouugni, sito assai
à proposito, | et sicuro, il quale essendo quasi nel mezo della
detta Spiaggia, et | cosi uicino al Mare, puotrebbe sicuramente
difender tutto questo | luogho et stimarei anco cosa opportuna,
che si hauesse consideratione | sopra il detto luogho della Stan- F 53r
dia per leuar totalmente questa | com(m)odità al Nemico. | 10

SITO DI MONFORTE |

Trouasi nel Territorio di Settia il Sito di Monforte¹ Como-
dissimo | per saluaruisi delle Anime dentro in tempo di Guerra,
et altre | uolte dimostra esserui stato un' fortissimo Ricetto,

σ' αὐτὸ τὸ μέρος, (ὅπως εἶπα) εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεῖ ἓνα μικρὸ
φρούριο στὴ Ντία, ποὺ νὰ ἐμποδίζει τὸν ἐχθρὸ νὰ καταφύγει ἐκεῖ
καὶ νὰ σταματήσει μὲ τὸ στόλο. Ἡ, θὰ ἦταν ἀριστη καὶ μοναδικὴ
πρόβλεψη, νὰ γίνεῖ, σὲ περίπτωσι ἀνάγκης, ἓνα φρούριο στὸ βουνα-
λάκι Μεσοβούνι, θέσι ἀρκετὰ κατάλληλη καὶ ἀσφαλισμένη γι' αὐτό.
Τὸ φρούριο αὐτό, τοποθετημένο σχεδὸν στὴ μέση τῆς παραλίας αὐ-
τῆς καὶ τόσο κοντὰ στὴ θάλασσα, θὰ μποροῦσε ἀσφαλῶς νὰ ὑπερα-
σπίσει ὅλη τὴν περιοχὴ. Νομίζω πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν τόσο σημαντικὸ
ποὺ θὰ εἶχε ἐπίδραση ἀκόμα καὶ στὴ Ντία, γιατί θὰ ἀφαιρέσει κάθε
εὐκολία ἀπὸ τὸν ἐχθρό.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΜΟΝΦΟΡΤΕ

Βρίσκεται στὴν περιφέρεια τῆς Σητείας ἡ τοποθεσία Μονφόρτε¹,
κατάλληλη γιὰ νὰ σώσει ἐκεῖ μέσα τοὺς ἄμαχους σὲ καιρὸ πολέμου.
Ἄλλοτε φαίνεται νὰ ἦταν ἰσχυρότατο καταφύγιο. Ἐχει περιφέρεια

καὶ βρῆκε ὀλόκληρη τὴν οἰκοσκευὴ του: μετάλλινα καὶ πήλινα μολυβωτὰ
σκεύη, χαλινάρια ἀλόγων, ἓνας χειρόμυλος, μέταλλοι λύχνοι, ἓνα ψαλίδι,
ἓνα κουδούνι προβάτου κλπ.

¹) Τὸ φρούριο Monforte ἦταν στὸ κέντρο τῆς ἐπαρχίας Σητείας καὶ χρη-
σιμοποιήθηκε καὶ κατὰ τὴς ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν Βενετῶν. (Βλ. Στ. Ξαν-
θοῦ διδῆ, Ἡ Βενετοκρατία ἐν Κρήτῃ, op. cit. σ. 28, 30, καὶ Στ. Σπαν-
νάκη, Μνημεῖα κλπ., op. cit. IV, 68).

Gira passi 260, | in 300, al presente è deshabitato, se bene ui siano molti fragme(n)· | ti, et Cisterne rouinate. |

RELATIONE DELL' ISOLE DI GOZI |

Discosto dal Regno di Candia miglia 40 dalla parte d'Ostro 5
dirim- | petto alla Sfacchia si trouano due Isolette nominate
Gozi, l'una | delle quali la Maggiore è di Circuito Miga 18, in
circa di forma | Triangolare, et è posta in un passo principale
della maggior parte | delle Nauigationi orientali, et occidentali
di questo Mare Meditera- | neo, onde i Corsari si seruono bene
spesso di questo Posto. hà quest' | Isoletta un'Colfo di lunghez- 10
za di 3, miglia nominato S(n). Giorgio, doue | dano, et puosso-
no comodamte dar fondo li Vasselli per ogni tempo, et | da ogni
uento sicuri, se ben trauagliati alquanto da Sirocco, et da |
Siroco leuante, et con ogni uento possono di quiui partirsi, et per
que- | sta Com(m)odità, no(n) sogliono dar mai fondo in altro
luogho, se ben lo puo- | trebbono far nel Porto Sarachinico, il 15
quale hà la sua bocca per Grego | Tramontana. In detta Isola

260 - 300 βήματα. Τώρα είναι άκατοίκητο, παρ' όλο πού υπάρχουν
έκει πολλά συντρίμματα και στέρνες καταστρεμμένες.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΓΑΥΔΟΥ

Σαράντα μίλια μακριά από τὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης, ἀπὸ τὸ νό-
τιο μέρος, ἀπέναντι ἀπὸ τὰ Σφακιά, βρίσκονται δυὸ νησάκια ὀνομα-
ζόμενα Γαῦδος. Ἀπ' αὐτὰ τὸ πιὸ μεγάλο ἔχει περιφέρεια 18 μίλια
περίπου, καὶ σχῆμα τριγωνικό, καὶ βρίσκεται στὸ κυριότερο πέρασμα
ἀπ' ὅπου περνοῦν οἱ σπουδαιότερες ναυτικὲς γραμμὲς ἐπικοινωνίας
μεταξὺ δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μεσογείου. Γι' αὐτὸ οἱ Κουρσάροι
χρησιμοποιοῦν πολὺ καλὰ τὴ θέση αὐτή.

Τὸ νησάκι αὐτὸ ἔχει ἓνα κόλπο πού ἔχει μάκρος 3 μίλια καὶ ὀνο-
μάζεται τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ὅπου μποροῦν ἄνετα νὰ ἀγκυροβολή-
σουν καὶ νὰ μείνουν τὰ πλοῖα μὲ κάθε καιρὸ, ἀσφαλισμένα ἀπὸ κάθε
ἄνεμο, ἂν καὶ ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὸ Σιρόκο καὶ τὸ Σιρόκο - Λεβάντε.
Μποροῦν νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ κάθε ἄνεμο καὶ γι' αὐτὲς τὲς
εὐκολίες δὲν ἀγκυροβολοῦν σ' ἄλλο μέρος, ἂν καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ
ἀγκυροβολήσουν στὸ Σαρακηνὸ λιμάνι, πού ἔχει τὸ στόμιό του πρὸς
τὸ Γρέγο - Τραμουντάνα.

Στὸ νησι αὐτὸ πηγαίνουν οἱ Σφακιανοὶ καὶ σπέρνουν ἐκεῖ 1000

si transferiscono quelli della Sfacchia | et ui seminano da 1000
misure tra formento, et orzo, ma seminano | alla sfugita per
paura dell'i Corsari. Ma quando in detta Isoletta fosse | fabri-
cato un Castello che detti Sfacchiotti puotessero in occasione
rende- | rsi sicuri dalle incursioni, et ruotersi saluare con le loro
famiglie, | detta Isola si renderebbe assai più fertile, et sarebbe 5
di qualche | rileuato aiuto al Regno di Candia. |

DISCORSO SOPRA IL MARATHI

F 53v

Appresso il Porto della Suda dalla parte di Ponente si troua
il Porto | ὁ Reduto del Marathi¹, Capace per ogni Armata in tem-
po d'Estate, | il quale hà uno Scoglio in una parte della sua 10
Bocca, e dentro | nel suo Circuito hà ancho una Valle, ὁ Porto
Nominato Lutrachi². | Capace per 60 Galee; il quale hauendo la
sua Bocca largha | non più, che 80, passi, et no(n) hà più, che
passi 7, di fondi nel | mezzo; et molto minore lo hà poi uicino
alle riue; stimarei bene, | che si facesse atterrare³ Essa bocca, per 15

μονζούρια στάρι καὶ κριθάρι. Σπέρνουν ὅμως στὰ πεταχτά, γιατί
φοβοῦνται τοὺς κουρσάρους. Μὰ ὅταν γίνεи στὸ νησι αὐτὸ ἓνα Κα-
στέλι, ὅπου οἱ Σφακιανοὶ θὰμποροῦσαν στὴν ἀνάγκη νὰ ἀσφαλιστοῦν
ἐκεῖ ἀπὸ τὲς ἐπιδρομὲς τῶν κουρσάρων καὶ νὰ σωθοῦν μὲ τὲς οἰκογέ-
νειές τους, τότε τὸ νησι αὐτὸ θὰ γινότανε πιὸ ἀποδοτικὸ καὶ θὰ
ἀνακούφιζε κάπως καὶ θὰ βοηθοῦσε τὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΡΑΘΙ

Κοντὰ στὸ λιμάνι τῆς Σούδας ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος εἶναι τὸ λι-
μάνι ἢ ὁ ὅρμος Μαράθι¹, πού μπορεῖ νὰ χωρέσει κάθε στόλο τὸ κα-
λοκαίρι. Τὸ λιμάνι αὐτὸ ἔχει ἓνα νησάκι μπροστὰ στὸ στόμιό του.
Μέσα στὴν περιογὴ του εἶναι ἐπίσης μιὰ κοιλάδα κι ἓνα λιμάνι πού
λέγεται Λουτράκι² πού μπορεῖ νὰ περιλάβει 60 γαλέρες. Τὸ στόμιό
του ἔχει πλάτος ὅχι περισσότερὸ ἀπὸ 80 βήματα. Τὸ βάθος του δὲν
εἶναι περισσότερὸ ἀπὸ 7 βήματα στὴ μέση καὶ πολὺ μικρότερο πρὸς
τὴν παραλία. Κρίνω σωστὸ νὰ ἐπιχωματωθεῖ τὸ στόμιό του³ γιὰ νὰ

¹) Μαράθι ἔλεγαν οἱ Βενετσάνοι τὸ νησάκι πού λέγεται σήμερα Παλιὰ
Σούδα, ΝΑ τοῦ χωριοῦ Στέρνες τοῦ Ἀκρωτηρίου. Βλ. σχετικὸ πῖνακα
τοῦ σχεδιαγράμματος τῆς Σούδας.

²) Λουτράκι ἔλεγαν τὸ λιμανάκι πού εἶναι μέσα στὸν ἴδιο ὅρμο Μαράθι.

³) Τὴ γνώμη αὐτὴ εἶχε ἐκφράσει ἀπὸ τὸ 1589 ὁ Zuanne Mocenigo στὴν
ἐκθέσή του. Βλ. Στ. Σπανιάκη, Μνημεῖα κλπ., op. cit. τόμ. I, σ. 181.

leuar anco questa com(m)o- | dità alli Vasselli Nemici, li quali
da quella parte potrebbero | sbarcar con grande loro benefittio
per la uicinà della Città | della Canea. Perche quanto al resto
di esso Redutto, oltre che | esso patisce grandemente da Greco
leuante, potrebbe anco Esser | battuto dalla Fortezza della Su- 5
da, quando si tagliasse la cima | del Dorso d' un' Monte, che
s' inalza frà la Fortezza, et il luogo | predetto del Marathi; col
qual taglio in un' tempo istesso, con | puoca spesa si farebbono
due buoni effetti, l' uno di otturar con la | materia del sasso, 10
che dal Monte si Cauasse la Bocca di detto lu- | trachi, et l'altro
di aprir luogo alla Fortezza di puoter con l' | Artiglieria bat-
tere, et spacciar il detto Marathi. |

DIFESA DEL REGNO DI CANDIA

F 54r

Hauendo fin qui trattato della Positura, qualità et Antichi-
tà del | Regno di Candia, et discorso sopra le sue Città, Fortez-
ze Maritime, | Castelli, Casali, et della Condition, et Numero 15
delle Genti habita(n)- | ti, della Caualeria feudataria, delle Spiag-
gie, Guardie, Munitio | ni, Siti, et altro di detto Regno: Hora

ἀφαιρέσομε ἀπὸ τὰ ἐχθρικά πλοῖα τὶς εὐκολίαις αὐτές, τὰ ὅποια θὰ
μποροῦσαν νὰ κάνουν ἐκεῖ ἀποβάσεις, ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσαν πολὺ
τὸν ἐχθρὸ γιὰτὶ εἶναι κοντὰ στὰ Χανιά. Ὁ ὅρμος αὐτός, ἐκτὸς ποὺ
ὑποφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν γέγο-λεβάντε, θὰ μποροῦσε νὰ κτυπηθεῖ
ἀπὸ τὸ φρούριο τῆς Σούδας, ὅταν θὰ κοβότανε ἡ κορυφὴ τῆς ράχης
ἐνὸς βουνοῦ ποὺ ὑψώνεται μετὰ τὸ φρούριον καὶ τοῦ Μαραθιοῦ.
Μὲ τὸ κόψιμο αὐτὸ θὰ ἐπιτύχομε δυὸ σπουδαῖα ὠφελήματα συγχρό-
νως μὲ λίγα ἔξοδα. Μὲ τὰ ὑλικά ποὺ θὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ κόψιμο τοῦ
βουνοῦ θὰ ἐπιχωματωθεῖ τὸ Λουτράκι ποὺ εἶπα παραπάνω, καὶ ταυ-
τόχρονα θὰ ἀνοίξει τὸ μέρος καὶ τὸ φρούριο θὰ μπορεῖ μὲ τὸ πυρο-
βολικὸ του νὰ χτυπήσει καὶ νὰ καθαρίσει τὸ Μαράθι αὐτό.

AMYNA TOY BASILEIOY THS KRHTHS

Ὡς ἐδῶ πραγματεύθηκα γιὰ τὴ θέση, τὴν ποιότητα καὶ τὶς ἀρ-
χαιότητες τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης καὶ μίλησα γιὰ τὶς πόλεις της,
τὰ παραθαλάσσια φρούριά της, τὰ χωριά της, γιὰ τὴν κατάστασι καὶ
τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων, γιὰ τὸ φεουδαλικὸ ἱππικόν, γιὰ τὶς παρα-
λίαι, γιὰ τὶς φρουρές, τὰ πολεμοφόδια, τὶς τοποθεσίες καὶ ἄλλα τοῦ

tratterò del modo della sua | Difesa in tempo di Guerra, et an-
darò discorrendo, secondo che ri- | cercherà la Materia, et porte-
rà l' occasione, scriuendo tutto quello, | che mi resta per sodi-
sfare alla Volontà di V. Eza Illma, et dar fine | à questa mia
Rellatione, la quale si degnerà con la sua solita pru- | denza su- 5
perare li diffetti, che trouerà esserui, et tenerla qualle | ella si
sia appresso di se per mia Memoria. |

Et perche non si hà da temere à questi tempi, che possi es-
ser mossa | Guerra à questo Sermo Dominio per la Espugnati-
one di questo Regno | da altro Prencipe, che dal Sigr Turco;
non stimo, che debba esser | disconueneuole il nominarlo speci- 10
ficatamte poiche si hà da accom(m)o- | dare la trattatione di que-
sta materia alla consideratione, che si hà | da fare sopra le sue
forze. |

Dico dunque, che non è dubio, che l' Impresa del Regno di
Candia | non debba esser stimata dal Turco difficile, et traua-
gliosa; doue(n)do | massimamente per li Porti occupati, hauer 15
il disbarco incom(m)odo, al | quale egli anco si crederà sempre

Βασιλείου τούτου. Τώρα θὰ πραγματευθῶ τὸν τρόπο τῆς ἀμυνῆς του
σὲ καιρὸ πολέμου καὶ θὰ μιλήσω σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ
θέματος καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν εὐκαιρία, γράφοντας κάθε τι ποὺ ὑπο-
λείπεται γιὰ νὰ ἱκανοποιήσω τὴν ἐκλαμπρότατη ἐξοχότητά σας, καὶ
νὰ τελειώσω τὴν παροῦσα μου ἔκθεση, τῆς ὁποίας παρακαλῶ τὴν ἐξο-
χότητά σας νὰ καταδεχθεῖ μὲ τὴ συνηθισμένη προνοητικότητα της
νὰ παραβλέψει τὰ ἐλαττώματα ποὺ θὰ βρεῖ σ' αὐτὴ καὶ νὰ τὴν δεχθεῖ
μαζὶ της ὅπως εἶναι, γιὰ νὰ μὲ θυμᾶται.

Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ φοβᾶται κανεὶς, ὅτι εἶναι δυνατόν
τώρα νὰ κηρύξει πόλεμο στὴ Γαληνότετη αὐτὴ ἐπικράτεια γιὰ νὰ
ὑποτάξει τὸ Βασίλειο αὐτὸ κανένα ἄλλο κράτος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Τουρ-
κία, νομίζω πὼς δὲν εἶναι ἀνάρμοστο νὰ τὸ ὀνομάσω εἰδικά, ἀφοῦ
πρέπει νὰ τακτοποιηθεῖ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ θέματος αὐτοῦ, καὶ νὰ
ληφθεῖ ὑπόψει γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δυνάμεών της.

Λέγω, λοιπόν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἐπιχείρησι γιὰ
τὴν κατάκτησι τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ
δύσκολη καὶ ἐπίπονη ἀπὸ τὸν Τοῦρκο· ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ λιμάνια θὰ
εἶναι πιασμένα, θὰ δυσκολευτεῖ νὰ ἀποβιβαστεῖ. Τὴ δυσκολία αὐτὴ
θὰ ἔχει πάντα ὑπόψει του πὼς θὰ συναντήσῃ, ξέροντας ὅτι τὸ ἱππι-
κήματα Κρητικῆς Ἱστορίας V

douer trouare impedimento; | sapendo la Cauallaria che sua
Sertà ui tiene per tal Effetto, et ha- | uendo forse e di essa, et
delle Cernide, et delle altre Genti del Regno | maggior opinione
di quella, che habbiamo noi, et douendo oltre di | ciò hauer da
Espugnare due Fortezze Reali, che sono Candia, et | la Canea: 5
perche essendo l' una contrapeso dell' altra, non puoterà | mai F 54v
senza l'aquisto di tutte due esser Padrone del Regno, ne star- |
ui sicuro; douendo sempre sua Sertà possedendone una, hauer
| maggior auantaggio, che non hauerà l' Inimico: presupposto
però, che | la fede de i Populi, et il Possesso de i Porti si man-
tenga alla deuo- | tione di lei. |

Hor quanto più egli stimerà quest' Impresa, tanto più farà
le proui- | sioni gagliarde, così di Armata, come di Gente, et di
Caualleria; | et bisognerà, che habbia oltre le Gallee, molte Naui,
e Caramussali, | palandarie, et altri legni da portar le Genti, et
Vittouaglie; le quali | cose tutte tirano con loro delle difficoltà,
et accrescono i disturbi, li | quali puoi uanno prolungando 15
i disegni. Però nell' adunare l' | Armata, l' Essercito, e le Mu-

κὸ τῆς Γαληνότητάς της ὑπάρχει πάντα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, καὶ ἔχον-
ται, ἴσως, μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸ ἱππικὸ αὐτό, γιὰ τὴν πολιτοφυλακὴν
καὶ τοὺς ἄλλους ἄνδρες τοῦ Βασιλείου, μεγαλύτερη ἀπὸ κείνη ποὺ
ἔχομε ἡμεῖς γι' αὐτούς, καὶ ὄντας ὑποχρεωμένος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπά-
νω, νὰ ἐκπορθῇσι δυὸ φρούρια σπουδαιότατα, ὅπως εἶναι τὸ Φρού-
ριο τοῦ Χάντιακα καὶ τῶν Χανιωῶν. Γιατί, ἐπειδὴ τὸ ἕνα ἀντισταθμί-
ζει τὸ ἄλλο, δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Βασιλείου, δί-
χως νὰ τὰ καταλάβῃ καὶ τὰ δυό, οὔτε νὰ μείνῃ ἡσυχος σ' αὐτό, ἀφοῦ,
ἡ Γαληνότητά της θὰ ἔχει πάντοτε μεγαλύτερα πλεονεκτήματα ἀπὸ
τὸν ἐχθρό, ὅταν κατέχει τὸ ἕνα φρούριο. Προϋποτίθεται, φυσικά,
ὅτι ὁ πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ θὰ εἶναι πιστὸς στὴ Γαληνότητά της
καὶ ὅτι ἡ Γαληνότητά της θὰ κυριαρχεῖ στὰ λιμάνια.

Τώρα, ὅσο πιὸ πολλὴ σημασία θὰ δώσει στὴν ἐπιχείρηση αὐτή,
τόσο πιὸ μεγάλες προετοιμασίες θὰ κάμῃ, τόσο σὲ στόλο ὅσο καὶ σὲ
στρατὸ καὶ ἱππικὸ. Καὶ θὰ χρειαστεῖ νὰ ἔχει ἐκτὸς ἀπὸ τίς γαλέρες
πολλὰ πλοῖα, καραμουσάλια καὶ χελάνδια καὶ ἄλλα, γιὰ νὰ μεταφέρει
τὸ στρατὸ καὶ τὰ πολεμοφόδια. Ὅλα αὐτὰ τραβοῦν μαζί τους δυ-
σκολίες καὶ πληθαίνουν τίς ἐνοχλήσεις καὶ ἔπειτα παρατείνουν τὸ
χρόνο τῶν σχεδίων. Ὅμως, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ τὸ στράτευμα, τὸ

nitioni per una Impresa di questa | qualità, non stimerò, che
con tutta la diligenza, che sia per usare | quel Capitan Genera-
le, à cui essa sarà raccom(m)andata, Egli pos- | sa ispedirsi
tanto in tempo, che prima, che per tutto il Mese di | Maggio 5
egli habbia à trouarsi sù l' Isola di Candia per sbarcare: | Il 5
che essendo solito, che in tal stagione uadano bonaccie, e tem-
pi | piaceuoli; potrebbe egli fare molto facilmente, quando
segue(n)dosi | il mal Consiglio, che fù tenuto in Cipro, non si
procurasse di stur- | barli, et renderli difficile quanto più sarà
possibile questa prima | fattione, che egli hauerà da fare per
offesa di questo Regno. |

Ma come questo si possa fare, io non mancherò di scriuerne
in | tutti quei Mòdi, che mi sono stati somministrati dal longo,
et dilige(n)te | pensiero posto in questa materia importantissi-
ma, anzi pur prin- | cipale sopra tutte le altre, d' onde hà da
dipendere la Conseruatione | di esso Regno. |

Il Primo, et più sicuro modo, col quale ciò far si puotesse, F 55r
saria per | parere d' alcuni il mettere attorno il Regno Genti
armate, et Caua- | laria per diffendere tutte le Riue, doue à

στόλο καὶ τὰ πολεμοφόδια, γιὰ μιὰ ἐπιχείρηση τοῦ εἶδους αὐτοῦ, νο-
μίζω πὼς, παρ' ὅλη τὴν ἐπιμέλεια ποὺ θὰ καταβάλλῃ ὁ Ἀρχιστράτη-
γος στὸν ὁποῖο θὰ ἐμπιστευθεῖ ὁ ἐχθρὸς τὴν ἐπιχείρηση, δὲν θὰ
μπορέσει νὰ ἐτοιμασεῖ ἐγκαίρως, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ βρεῖσκειται
στὴν Κρήτη γιὰ νὰ ἀποβιβαστεῖ παρὰ στὸ τέλος τοῦ Μάη. Ἐχοντας
δὲ ὑπόψει πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐπικρατοῦν ἐκεῖ μπονάτσες καὶ εὐνο-
ϊκὸς καιρὸς, θὰ μπορέσει νὰ ἀποβιβαστεῖ πολὺ εὐκόλα, ἂν, ἀκολου-
θώντας τὴν κακὴ τακτικὴ ποὺ ἀκολουθήθηκε στὴν Κύπρο, δὲν θὰ
καταβαλλότανε φροντίδα νὰ τὸν ἐνοχλήσουν καὶ νὰ τοῦ κάμουν ὅσο
τὸ δυνατόν πιὸ δύσκολη τὴν πρώτη αὐτὴ ἐνέργεια, ποὺ θὰ κάνει γιὰ
νὰ προσβάλλῃ τὸ Βασίλειο. Τὸ πὼς μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, δὲν θὰ πα-
ραλείψω νὰ περιγράψω μὲ ὅλους τοὺς τρόπους, ποὺ ἔμαθον, ὕστερα
ἀπὸ πολύχρονη καὶ φιλόπονη σκέψη, ποὺ ἀφιέρωσα σ' αὐτὸ τὸ σπου-
δαιότατο ἢ μάλλον πρῶτιστο ζήτημα πάνω ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ἀπὸ τὸ
ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἡ διατήρηση τοῦ Βασιλείου αὐτοῦ.

Ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότερος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε
νὰ γίνῃ αὐτό, θὰ εἶναι, κατὰ τὴν γνώμη μερικῶν, νὰ τοποθετηθοῦν
γύρω - γύρω στὸ Βασίλειο ὀπλισμένοι καὶ ἱππικὸ, γιὰ νὰ προστατέψουν

qual si uoglia numero di | Galee puotesse tornar commodò il
sbarcare: Perche à uoler tenere | la detta Caualaria unita, ò di-
uisa in due parti, l'una delle qua- | li hauesse da stare nel Ter-
ritorio di Candia, et l'altra in quello | della Canea, con quel
Numero di soldati paesani, et Italiani, | che paresse conuenien- 5
te; Non stimarò, che di questa maniera | si puotesse sperare di
impedire il sbarco; essendo che l'Arma- | ta Nemica potrebbe
far cenno di uoler andare in un'luogho, | et poi col' Benefitio
dei remi, ò de i Venti portarsi in un'altro, | prima che dalle
nostre Genti si hauesse potuto sapere il Camino, | che ella ha- 10
uesse tenuto. Ma stando le Genti diuise, et in- | terzate nel Gi-
ro del' Regno, potrebbe il Nemico, sapendo tutte | le Riue es-
ser guardate, ingelosirsi in modo che starebbe dubi- | oso di
sbarcare. |

Discorrono quelli, che di tal opinione sono, che si potrebbe
impedire | lo sbarco per tutto il Regno con, 1200, Caualli, et 15
con, 12000, fanti | interzati anco con qualche numero di quelli
delle ordinanze del Pa- | ese, assignando à ciascun luogho, et a

ὅλες τὶς ἀκτές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες, μὲ ὁποιοδήποτε ἀριθμὸ γαλεῶν, θὰ
μποροῦσε εὐκόλα νὰ κάνει ἀποβάσεις. Γιατί, θέλοντας ἡ Γαληνότητά
τῆς νὰ κρατεῖ ἐνωμένο τὸ ἱππικὸ αὐτό, ἢ μοιρασμένο σὲ δυὸ ὁμάδες,
ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ θὰ ἔμενε στὴν περιφέρεια τοῦ Χάντακα καὶ ἡ
ἄλλη στὴν περιφέρεια τῶν Χανίων, μὲ τὸν ἀριθμὸ ἐκεῖνο τῶν στρα-
τιωτῶν, ἐντοπίων καὶ Ἰταλῶν, ποὺ θὰ κριθεῖ ἐπαρκῆς, δὲν νομί-
ζω πὼς θὰ μποροῦσε νὰ ἐλπίζει κανεὶς νὰ ἐμποδίσαι ἔτσι τὴν ἀπό-
βαση. Γιατί, ὁ ἐχθρικός στόλος θὰ μποροῦσε νὰ προσποιηθεῖ, ὅτι
σκοπεύει νὰ πάει σὲ μιὰ ὀρισμένη παραλία, καὶ ἔπειτα, μὲ τὰ κουπιὰ
ἢ μὲ τὸν ἄνεμο νὰ κατευθυνθεῖ σὲ μιὰ ἄλλη, πρὶν ἀκόμη μπορέσουν
οἱ δικοί μας νὰ ἀντιληφτοῦν τὴν πορεία, ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε. Ὅ-
ταν ὅμως οἱ ἄνθρωποι μας θὰ εἶναι σκορπισμένοι σ' ὅλη τὴν περι-
φέρεια τοῦ Βασιλείου, ὁ ἐχθρὸς, γνωρίζοντας ὅτι φρουροῦνται ὅλες
οἱ παραλίες, θὰ φοβηθεῖ καὶ δὲν θ' ἀποφασίσει εὐκόλα νὰ κάνει ἀ-
πόβαση.

Ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι τῆς γνώμης αὐτῆς λένε, ὅτι θὰ ἦταν δυνα-
τὸν νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ ἀπόβαση σ' ὅλο τὸ Βασίλειο μὲ 1200 ἄλογα καὶ
12000 στρατιῶτες, ἀνακατωμένους μὲ κάμποσους ἀκόμη πολιτοφύλα-
κες (ὀρντινάντες) τοῦ τόπου, καθορίζοντας τὸν ἀριθμὸ ἐκεῖνο τῶν

ciascun Posto, com(m)odo al metter | in terra, quel numero di
essi Caualli, et Fanti, che potrebbe ricer- | care la qualità de i
siti loro, Compartiti in Corpi di Guardie, seco(n)do | che fosse
necessario, li quali tutti luoghi, che da me sono stati ricono- |
sciuti, et diligentemte presi in Dissegno, et datane particolar 5
nota | nelle passate carte, doue hò anco trattato delle Spiagge,
con tutti | quei Porti, et Redutti doue puottrebbe ridursi Arma-
ta, et qual si uog- | lia numero de Vasselli, et quelli anco doue
si può hauer com(m)odità | di far acqua però studiando alla
breuità no(n) starò quì à repetirli: |

Ma se bene in prima udità può essere riputata Impresa di- F 55v
sperata, | non che difficile il uoler difendere tutte le Marine atte 10
al sbarco, | hauuto rispetto à quel Circuito che di già ho detto
à Carte 6, et 46, | nondimeno V. Eccza Illma intenderà che
questo si potrebbe fare | con non molta difficoltà con le forze
medesime, che si trouera(n)- | no in questo Regno, se nel Giro col
quale in un tratto andarò | circuendo attorno attorno tutta quest' 15
Isola, ella si degnerà atte(n)- | dere alli luoghi, che andarò no-
minando Co(m)modi al detto sbarco, | et alla quantità de Sol-

ἀλόγων καὶ τοῦ στρατοῦ, ποὺ θὰ χρειαζότανε καὶ θὰ ἀπαιτοῦσε ἡ ἱ-
διότητα τοῦ τόπου, μοιρασμένοι σὲ σώματα ἀσφαλείας, ἀνάλογα μὲ
τὶς ἀνάγκες. Σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τόπους ἔχω κάνει ἀναγνώριση καὶ
τοὺς ἐσχεδίασα μὲ ἐπιμέλεια καὶ σὰς ἀνάφερα λεπτομερῶς σὲ προη-
γοῦμενες ἀναφορές μου, ὅπου ἐπραγματεύθηκα ἐπίσης γιὰ τὶς παρα-
λίες, καὶ ὅλα τὰ λιμάνια καὶ τοὺς ὄρμους, στοὺς ὁποίους θὰ μποροῦ-
σε νὰ ἀράξει στόλος ἢ ὁποιοσδήποτε ἀριθμὸς πλοίων, ὥς καὶ γιὰ ὅ-
λα τὰ μέρη ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὑδρευτεῖ. Ὅμως, μὲ συντομία θὰ
τὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ.

Μὰ ἂν, ἀκούοντας κανεὶς στὴν ἀρχὴ μπορεῖ νὰ θεωρήσει τὴν
ἐπιχείρηση αὐτὴ σὰν ἀπελπιστικὴ καὶ δύσκολη, τὸ νὰ θέλομε νὰ ὑπε-
ρασπίσομε ὅλες τὶς παραλίες τὶς κατάλληλες γιὰ ἀποβάσεις, ἔχοντας
ὑπόψει τὴν περιφέρεια τοῦ Βασιλείου, γιὰ τὴν ὁποία ἔχω κάμει λόγο
στὰ φύλλα 6 (σελίδα 12) καὶ 46 (σελίδα 151) ὅμως ἡ ἐξοχότητά σας,
θὰ ἀντιληφτεῖ ὅτι αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ δίχως μεγάλη δυ-
σκολία μὲ τὶς ἴδιες δυνάμεις ποὺ θὰ βρίσκονται στὸ Βασίλειο αὐτό,
ἂν στὴν περιφέρεια τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ, ποὺ παρακάτω θὰ περιγράψω
λεπτομερῶς, ἡ ἐξοχότητά σας εὐαρεστηθεῖ νὰ προσέξει τὰ μέρη ποὺ

dati, et de Caualli, che uiene iudicato, che | potrebbebbono bastare per guardarli, et difenderli, con la qual | occasione anco farò mentione de i luoghi, doue può ridursi Ar- | mata, ò altro numero di Galee, et doue può hauere com(m)odità | di far acqua. |

Principiando il camino dalla parte di leuante dal Capo detto | Salamone, et uenendo giù per Ponente dal lato di Tramontana, | girando la marina di Paleòcastro, et uolgendo Capo S(n) Sidero | et caminando fino à Settia, che è spatio di miglia 45, et di là | fin alla Valle del fiume d'Istrona, che diuide li Confini delli Ter- | ritorij di Settia, et di Candia, et è spatio di 32 10
miglia; et di | qui puoi seguitando per le Riuire del Castel Mirabello, che | portano à Spinalonga, et al Cauo S(n) Zuane, che è spatio di Ma 16, | et di là fino à Ciccalaria al piano di Maglia, che è spatio di mi- | glia 17 in tutto questo Circuito che uiene ad Essere di Ma 110. | Non ui è altro luogo doue com- 15
(m)odante puotesse sbarcar Armata, | se non la Spiaggia di Settia, doue si potrebbe farlo non solo con | li Copani, Ma anco

θὰ ἀναφέρω σὰν κατάλληλα γιὰ ἀποβάσεις, καὶ φροντίζει γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀλόγων ποὺ θὰ ὑποδείξω πὼς θὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ φυλάξουν τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ νὰ τὰ ὑπερασπίσουν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ θὰ κάμω ἐπίσης λόγο γιὰ τοὺς τόπους ποὺ μπορεῖ νὰ καταφύγει στόλος ἢ ἀριθμὸς γαλερῶν καὶ ὅπου μποροῦν νὰ ἔχουν εὐκολία νὰ ὑδρευτοῦν.

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο ποὺ λέγεται Σαλαμών καὶ προχωρώντας πρὸς τὴ δύση ἀπὸ τὴ βορρινὴ ἀκτὴ, γυρίζοντας τὴν παραλία τοῦ Παλαιόκαστρου καὶ στρίβοντας τὸ ἀκρωτήριο Ἄγ. Σίδερος, φθάνομε στὴ Σητεία. Ἡ ἀπόσταση αὐτὴ εἶναι 45 μίλια. Ἀπὸ ἐκεῖ μέχρι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰστρώνα, ποὺ χωρίζει τὸ διαμέρισμα τῆς Σητείας ἀπὸ τὸ διαμέρισμα τοῦ Χάντακα, εἶναι ἀπόσταση 32 μίλια. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔπειτα ἀκολουθώντας τὴν ἀκτὴ τοῦ Καστελίου Μεραμπέλου, πᾶμε στὴ Σπιναλόγκα καὶ στὸ ἀκρωτήριο Ἄγ. Ἰωάννης. Ἀπόσταση 16 μίλια. Κι ἀπὸ κεῖ μέχρι τὰ Τσικαλαρὰ στὴν πεδιάδα τῶν Μαλίων εἶναι 17 μίλια. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ποὺ εἶναι συνολικὰ 110 μίλια, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόπος, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ γίνουν ἀποβάσεις μὲ εὐκολία παρὰ ἢ παραλία τῆς Σητείας, ὅπου θὰ μποροῦσαν νὰ ἀποβιβαστοῦν ὄχι μόνο μὲ βάρκες μὰ

con metter scala per proua delle Galee: per- | ciòche à Paleocastro oltre che non ui potrebbebbono sbarcare se non | 15 fin 20 Galee insieme, quello sarebbe luogo molto incom(m)odo | al F 56r Nemico sì per la lontananza, come per la difficoltà delle strade, che | portano in Candia, le quali sono difficili molto più da Settia in poi, mas- | simamente alli Monti della Malaura altissimi, e dirupatissimi; per li qua- | li si conuien far camino di 3. miglia al meno per luoghi tanto angusti, | che per essi non può passare più, che un'huomo allà uolta: et così da que- | sto, come da altri Passi, si potrebbe far molti danni, et impedire con . | grande auantagio de' Difensori il uenir auanti all' Inimico. et Però | uolendosi guardare, et difendere il luogo, di Paleocastro, et la Spiaggia | di Settia, et altri luoghi se pur ue ne sono nel sopradetto Circuito fino | al piano di Maglia, atti al Disbarco, si potrebbe farlo con 1000, Fa(n)ti, | et con 150, Caualli, compartendoli iuditiosamente secondo la qualità | de i Siti, conforme al parere di quelli, che sopra ciò discorrono. |

Nel luogo di Paleocastro non ui è acqua se non d' un Poz- 15
zo, che puotre- | bbe bastare per 5, ò 6, Galee, et quiui per 3,

καὶ μὲ σκάλες ἀπὸ τὴς γαλέρες. Γιατί, στὸ Παλαιόκαστρο, ἐκτὸς ποὺ δὲν μποροῦν νὰ κάμουν ἀποβάσεις παρὰ μόνο 15 ὥ; 20 γαλέρες μαζί, εἶναι καὶ τόπος πολὺ ἀκατάλληλος στὸν ἐχθρό, ἐπειδὴ ὄχι μόνο εἶναι μακρὰ ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι πρὸς τὸν Χάντακα εἶναι δύσκολοι, δυσκολότεροι δὲ μετὰ τὴ Σητεία καὶ κυρίως στὰ ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ κρημνα βουνὰ τῆς Μαλάβρας, ἀπὸ ὅπου θὰ χρειαστεῖ νὰ διαβεῖ, σὲ ἀπόσταση 3 μιλίων, ἀπὸ τόπους τόσο στενοὺς, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ περάσουν παρὰ ἓνας ἓνας. Ἐτσι ἀπὸ τὸ πέρασμα αὐτό, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλα, δὲν θὰ εἶναι δύσκολο νὰ κάνουν οἱ ἀμυνόμενοι πολλὰς ζημιὰς στὸν ἐχθρό καὶ νὰ τὸν ἐμποδίσουν μὲ μεγάλη εὐκολία νὰ προχωρήσει. Θέλοντας νὰ προστατέψουμε καὶ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τὸ Παλαιόκαστρο καὶ τὴν παραλία τῆς Σητείας καὶ τὴς ἄλλες τοποθεσίες, ποὺ ὑπάρχουν στὴς ἀκτὴς αὐτὲς μέχρι τὴν πεδιάδα τῶν Μαλίων, κατάλληλες γιὰ ἀπόβαση, θὰ μπορούσε νὰ γίνει ἡ ἄμυνα αὐτὴ μὲ 1000 στρατιῶτες καὶ 150 ἄλογα, μοιράζοντας τὴς δυνάμεις αὐτὲς μὲ σύνεση, ἀνάλογα μὲ τὴς τοποθεσίες σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ἐκείνων ποὺ συζητοῦν πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Στὴ θέση Παλαιόκαστρο δὲν ὑπάρχει νερὸ παρὰ ἓνα πηγάδι, ποὺ

mesi di Maggio fin luglio | è buon stare; ma non da là in poi, rispetto à Greco, et alli Venti di | leuante, à quali è scoperto. |

Sotto il Castello di Settia puoi, et in quella Spiaggia si può, stare | li, 2, mesi Maggio, e di Giugno, et quando non regnano Tramontane, | et Venti di Greco, è di Leuante; et ui è com- 5 (m)odità di acque di un Fiume | et di alcune fontane; oltre che cauandosi nella Spiaggia ne risorge | acqua Abondante, e buona. |

Fra il Castello di Mirabello, et il Cauo S(n) Zuan(n)e s' interpone il Por- | to di Spinalonga guardato dalla Fortezza, et alla sua sponda, che | guarda uerso Leuante, et si sporge fuori 10 quasi Penisola, ui è la ualle | di Vathì¹, et il Porto di Colochita, il quale si fa buon Ricetto per be- | neffito d' un' Scoglietto, che ui è à rincontro, et in questi 2, luoghi puot- | rebbono stare circa 50, Galee; ma non haueriano altra acqua, che que- | lla del Fiume d' Istrona, che è lontano 12 miglia, et da Venti di leua(n)- | te, e di Tramontana non sarebbero sicure. | 15

θα μπορούσε να ἀρκέσει μόνο για 5 ή 6 γαλέρες. Ἐδῶ μπορούν να μείνουν πλοῖα μόνο 3 μῆνες, ἀπὸ τὸ Μάη μέχρι τὸν Ἰούλιο, καὶ ὄχι ἀπὸ κεῖ καὶ ἔπειτα γιατί ὁ γρέγος καὶ οἱ ἀνατολικοὶ ἄνεμοι, στοὺς ὁποίους εἶναι ἐκτεθειμένο, δὲν τὰ ἀφίνουν.

Στὸ Καστέλι τῆς Σητείας ἔπειτα καὶ στὴν ἐκεῖ παραλία μπορούν να μείνουν τοὺς δυὸ μῆνες, Μάη καὶ Ἰούνῃ, ὅταν δὲν κυριαρχοῦν ἡ Τραμουντάνα, ὁ Γρέγος καὶ οἱ ἀνατολικοὶ ἄνεμοι. Ἐδῶ ὑπάρχει εὐκολία νεροῦ τοῦ ποταμοῦ καὶ μερικῶν πηγῶν. Μπορεῖ ἐπίσης, σκάβοντας στὴν παραλία, νὰ βρεθεῖ ἄφθονο καὶ καλὸ νερό.

Μεταξὺ τοῦ Καστελιοῦ Μεραμπέλου καὶ τοῦ Ἀκρωτηρίου Ἀγίου Ἰωάννου παρεμβάλλεται τὸ λιμάνι τῆς Σπιναλόγκας, ποὺ φυλάσσεται ἀπὸ τὸ φρούριο. Στὴν πλευρὰ ποὺ κοιτάζει πρὸς τ' ἀνατολικά καὶ προβάλλει σχεδὸν σὰν χερσόνησος, εἶναι ἡ κοιλάδα Βαθὺ¹ καὶ τὸ λιμάνι τῆς Κολοκύθας, ποὺ εἶναι καλὸς ὄρμος, χάρη σ' ἓνα νησάκι ποὺ εἶναι ἀπέναντι. Καὶ στοὺς δυὸ αὐτοὺς τόπους, θὰ μπορούσαν νὰ μείνουν 50 περίπου γαλέρες, μὰ δὲν θὰ ἔχουν ἄλλο νερὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ Ἰστρόνα, ποὺ ἀπέχει 12 μίλια καὶ δὲν θὰ ἦταν ἀσφαλισμένες ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς ἀνέμους καὶ τὴν Τραμουντάνα.

¹) Ὁ ὄρμος Βαθὺ σημειώνεται στὸ χάρτη τοῦ ἀγγλικοῦ ἐπιτελείου στὸ δυτικὸ μέρος τῆς χερσονήσου, ὄχι στὸ ἀνατολικό.

Da Ciccallaria¹ fino al Cacon Oros, che è spatio di 25, miglia, F 56v si | può sbarcare per tutta quella Riuiera con li Copani, ma questo Tratto | potrebbe esser guardato da 500 fanti; et da 100, Caualli, co(m)partiti | in 3 Corpi di Guardia, trincierati in modo, che l' uno puotesse soc- | correr l' altro. In questa Riui- 5 era non ui è altra acqua, che di 2 | Torrenti, che la Estate si seccano, uno corre sotto la uilla di Ciccalla | ria², et l' altro nominato Aposselemi circa 4 miglia lontano da Cac- | conoros, ma dentro fra terra al Casal di Maglia ui è un' Pozzo | Abondantissimo, che mai ui manca l' acqua. | Dal Cacon Oros fino al 10 Carterò, che è spatio di miglia 8³, non ui | è commodità di sbarcare; se non nel medemo luogo di Carterò, | doue è un' Fiume, che hà una Spiaggia largha un' miglio dall' una, e | dall' altra delle sue spondi, et è di buonissima acqua, et continua, |

Ἀπὸ τὰ Τσικαλαριά¹ μέχρι τὸ Κακὸν Ὅρος, ποὺ εἶναι ἀπόσταση 25 μίλια, μπορούν νὰ γίνουν ἀποβάσεις σ' ὅλη ἐκείνη τὴν παραλία με βάρκες. Τὸ τμήμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ φρουρηθεῖ με 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα, χωρισμένους σὲ τρεῖς φρουρές, περιχαρᾶκωμένες με τρόπο ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ βοηθεῖ ἢ μιὰ τὴν ἄλλη. Στὴν παραλία αὕτη δὲν ὑπάρχει ἄλλο νερὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νερὸ δυὸ χειμάρρων, ποὺ τὸ καλοκαίρι ξεραίνονται. Ὁ ἓνας τρέχει κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ Τσικαλαριά² καὶ ὁ ἄλλος, ποὺ λέγεται Ἀποσελέμης, 4 μίλια περίπου μακριὰ ἀπὸ τὸ Κακὸν Ὅρος. Μὰ κοντὰ στὸ χωριὸ Μάλια ὑπάρχει ἓνα πηγάδι με ἀφθονότατο νερό, ποὺ ποτὲ δὲν τοῦ λείπει.

Ἀπὸ τὸ Κακὸν Ὅρος μέχρι τὸν Καρτερό, ποὺ εἶναι ἀπόσταση 8 μίλια³, δὲν ὑπάρχει εὐχέρεια γιὰ ἀποβάσεις, παρὰ μόνο στὸν Καρτερό τὸν ἴδιο, ὅπου ὑπάρχει ἓνας ποταμός, ποὺ ἔχει μιὰ παραλία, ἓνα μίλι ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη στὴν ἄλλη, με ἄριστο νερὸ ὅλο τὸ χρόνον τοὺς

¹) Τὸ χωριὸ Cicalaria σημειώνεται Caccalaria στὸ χάρτη τοῦ P. M. Coronelli (βλ. G. Gerola, Monumenti etc., op. cit. vol. I, Tavola 1) στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ χειμάρρου, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ Βραχάσι καὶ χύνεται στὸν ὄρμον Χάρκωμα, ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Σίσι. Τὰ ἐρείπιά του σώζονται μετὰξὺ τοῦ χωριοῦ Βραχάσι καὶ Ἀγ. Γεωργίου Σεληνάρη καὶ τὸ τοπωνύμιον ἀκούεται σήμερον.

²) Ἐννοεῖ τὸ χεῖμαρρον τοῦ Σεληνάρη. (βλ. προηγουμένη σημείωση).

³) Περιέργω φαίνεται, ὁ Bacilicata, ποὺ ἐσχέδιασε καὶ περιγράφει με τόσες λεπτομέρειες τὴν παραλία τοῦ Καρτεροῦ νὰ σφάλει τόσο, ὥστε νὰ γράφει πὼς ἀπέχει ὁ Καρτερός ἀπὸ τὸ Κακὸν Ὅρος 8 μίλια.

ma per 3 mesi dell' Estate uien' putrefatta dal bagnarui li lini, | questo luogho del Carterò può esser guardato, e difeso da 500, | Fanti, et 50, Caualli. |

Dal Carterò fin al fiume Geoffiro, che è spatio di 6, miglia in ca | doue si framette il fiume de Cazzabàn, et la Città di Candia, che | è da esso un miglio discosta, et altrettanto dal Geof- 5 firo, non occorre | guardia particolare, Perche dalla Città medesima possono uscir fuo- | ri Genti à diffender quelle Spiaggie, se così uicino l' Inimico uole- | sse far proua di sbarcare. |

Dal Geoffiro che è fiume di Abondantissima acqua, e continua fino al | Armirò fiume di Acqua salmastra, che è spatio di 4, 10 miglia, ui è | Spiaggia doue com(m)odamente puotrebbe sbarcar buon Numero de' Vas- | selli; Ma un' Corpo di Guardia di 500 Fanti, et di 50 Caualli con | l' aiuto del Sito sarebbe atto à resi- F 57r stere ad ogni gran Numero de Nemici, | tanto più mettendosi 15 2, pezzi da 20, alle Sepulture degl'Hebrei¹; li quali in occasione,

τρεις ὅμως μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ γίνεται ἀκάθαρτο γιατί μουςκεύουν ἐκεῖ τὰ λινάρια. Ἡ περιοχή αὐτῇ τοῦ Καρτεροῦ μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ καὶ νὰ ὑπερασπιστεῖ μὲ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα.

Ἀπὸ τὸν Καρτερὸ μέχρι τὸν ποταμὸ Γιόφυρο, ἀπόσταση 6 μίλια περίπου, ποὺ ἀνόμεσα βρίσκεται ὁ ποταμὸς Κατσαμπὰς καὶ ἡ πόλη τοῦ Χάντακα, ἡ ὁποῖα ἀπέχει ἀπὸ τὸν Κατσαμπὰ ἓνα μίλι καὶ ἄλλο τόσο ἀπὸ τὸ Γιόφυρο, δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη φρουρά, γιατί ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πόλη μποροῦν νὰ βγοῦν γιὰ νὰ προστατέψουν τὶς παραλίες αὐτές, ἂν ὁ ἐχθρὸς ἀποφάσισζε νὰ δοκιμάσει νὰ κάνει ἀποβάσεις τόσο κοντά.

Ἀπὸ τὸ Γιόφυρο, ποὺ εἶναι ποταμὸς μὲ ἀφθονότατο νερὸ ὅλο τὸν χρόνον, μέχρι τὸν ποταμὸ Ἀρμυρὸ μὲ νερὸ βλυχό, ποὺ εἶναι σὲ ἀπόσταση 4 μίλια, ὑπάρχει παραλία ὅπου θὰ μποροῦσαν ἄνετα νὰ κάμουν ἀποβάσεις ἀρκετὰ πλοῖα. Μὰ μιὰ φρουρά ἀπὸ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα, βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν τοποθεσία, θὰ μπορέσει νὰ ἀντισταθεῖ σὲ πολυάριθμο ἐχθρὸ, ἀκόμη καλύτερα δὲ ἂν ἐτοποθετοῦσε 2 κανόνια τῶν 20 στὰ μνήματα τῶν Ἑβραίων¹. Τὰ κανόνια

¹) Τὰ μνήματα τῶν Ἑβραίων. Ἐννοεῖ, φυσικά, τὸ ἐβραϊκὸ νεκροταφεῖο, ποὺ ἦταν στὸ χωρὸ ποὺ εἶναι σήμερον τὸ γήπεδο τοῦ «Ὁμίλου Φιλιάθλων Ἡρακλείου», στὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ Ἡρακλείου.

che sforzasse à ritirarsi, si puotrebbono saluar | facilmente nella Città. |

Dall' Armirò fino alla Fraschia, che è spatio di 3, miglia, ui è | la Fortezza di Paleocastro, doue è buon sorgitore, et comodità d' acqua, | et ui puotrebbe sbarcar quantità di Galee, se no(n) fosse l' ostacolo di essa | Fortezza, la qual spaccia tutto 5 quel Reduto, hauendo. 3. Piazze una | superiore all' altra, che con li tiri batteno, et disloggiano ogni sorte di | uassello anco dall' altra parte sino all' Armirò. |

Dall' Armirò seguendo oltre, et uoltando la Ponta della Fraschia, et | Poi Cauo Sansosso¹, et di là oltre fino alla Ponta della Scalletta², che è | un' miglio uicina alla Spiaggia di Retthimo, et tutto quello è tratto di | 43, miglia, non ui è luogho oue 10 possa sbarcar Armata; ma sola- | mente alcune picciole Valli, è reduiti, doue puossono saluarsi, 3 | ò 4, Galee. |

Dalla Scaletta fino alla Città di Retthimo, si distende una

αὐτά, σὲ περίπτωσι ἀνάγκης, ποὺ θὰ ἀναγκαζότανε νὰ ὀπισθοχωρήσουν, θὰ μποροῦσαν εὐκόλα νὰ διασωθοῦν στὴν πόλη.

Ἀπὸ τὸν Ἀρμυρὸ ὡς τὰ Φρασκιὰ εἶναι ἀπόσταση 3 μίλια. Ἐκεῖ ὑπάρχει τὸ Φρούριο Παλαιόκαστρο, ὅπου εἶναι μιὰ καλὴ πηγὴ καὶ εὐκολία νεροῦ. Ἐκεῖ θὰ μποροῦσαν νὰ κάνουν ἀποβάσεις κάμποσες γαλέρες, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἐμπόδιο τοῦ φρουρίου αὐτοῦ, ποὺ ἔχει κάτω ἀπὸ τὰ πυροβόλα του ὁλόκληρο τὸν ὄρμο ἐκεῖνο. Ἐχει τρεῖς πλατεῖες, γῆ μιὰ πάνω ἀπὸ τὴν ἄλλη, ποὺ μὲ τὰ πυροβόλα τους κτυποῦν καὶ ἐκτοπίζουν κάθε εἶδος πλοῖα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μέχρι τὸν Ἀρμυρὸ.

Ἀπὸ τὸν Ἀρμυρὸ προχωρώντας καὶ γυρίζοντας τὸ ἀκρωτήρι Φρασκιὰ καὶ ἔπειτα τὸν Κάβο Ἀγ. Σῶζο¹ καὶ ἀπὸ κεῖ μέχρι τὸ ἀκρωτήρι Σκαλέτα², ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὴν παραλία τοῦ Ρέθυμνου ἓνα μίλι, καὶ ποὺ ὅλο αὐτὸ τὸ τμήμα εἶναι 43 μίλια, δὲν ὑπάρχει τόπος ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ κάνει ἀποβάσεις στόλος, ἀλλὰ μόνο μικρὲς κοιλάδες καὶ ὄρμοι ὅπου μποροῦν νὰ καταφύγουν 3 ἢ 4 γαλέρες.

Ἀπὸ τὴ Σκαλέτα ὡς τὴν πόλη τοῦ Ρέθυμνου ἀπλώνεται μιὰ πα-

¹) Βλ. ὑποσ. 8 σελ. 12.

²) Ἡ Scaletta τοποθετεῖται ἀπὸ τὸν Coronelli στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Σταυρωμένος Μυλοποτάμου.

Spiaggia | detta la Sabionara, ò torretta, di ca 8, miglia, doue
può sbarcare ogni | Armata. In questo tratto, che potrebbe
esser difeso da 1000, fanti, | et con 100, caualli, diuisi come
ricerca il sito, in 2, corpi di guard- | ia. No(n) ui è se non il
fiume Archadhi¹, che si secca l' Estate, ne dalla | Spiaggia ca- 5
uandosi, risorge acqua, come fà in quella di Settia. |

Da Retthimo fino à Petrea, che è spatio di 7, Miglia, non ui
è luogho | di sbarco essendo quella riuiera sassosa, et Dirupa-
ta. |

Da Petrea, doue corre un' Fiume di acqua buona, è conti-
nua, fino | all' altro Armirò che è nel Territorio della Canea, si
distende una | Spiaggia di miglia 8, che è com(m)odissima ad 10
ogni Armata, per sbarcar- | ui con Copani, et ui è frà mezo il F 57v
fiume Mussella al Confine delli Ter- | ritorij di Retthimo, e della
Canea, et è di Acqua buona, et continua: | Et questo tratto si
potrebbe guardare, e difender con 1000 Fanti, et | con 100,
Caualli, diuisi come ricerca la qualità di quei Siti. |

ραλία πὸν λέγεται Σαμπιονένα ἢ Τορέτα 8 μίλια περίπου, ὅπου μπο-
ρεῖ νὰ κάνει ἀποβάσεις κάθε στόλος. Τὸ τμήμα αὐτὸ μπορεῖ νὰ προ-
στατευτεῖ ἀπὸ 1000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα, μοιρασμένα ὅπως
ἀπαιτεῖ τὸ μέρος σὲ δυὸ φρουρές. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ὁ πο-
ταμὸς Ἀρχάδι¹, πὸν ξηραίνεται τὸ θέρος, καὶ οὔτε στὴν παραλία
σκάβοντας μπορεῖ νὰ βρεθῇ νερό, ὅπως στὴν παραλία τῆς Σητείας.

Ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο μέχρι τὸν Πετρέ, πὸν εἶναι ἀπόσταση 7 μίλια,
δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ ἀποβάσεις, γιατί ἡ ἀκτὴ αὐτὴ εἶναι πετρώδεια
καὶ ἀπόκρημνη.

Ἀπὸ τὸν Πετρέ, ὅπου τρέχει ἕνας ποταμὸς συνεχῶς μὲ καλὸ νε-
ρό, μέχρι τὸν ἄλλο Ἀρμυρό, πὸν βρίσκεται στὴν περιφέρεια τῶν Χα-
νιῶν, ἀπλώνεται μιὰ παραλία 8 μίλια, κατάλληλη γιὰ ἀποβάσεις μὲ
βάρκες ἀπὸ κάθε στόλο. Στὴ μέση εἶναι ὁ ποταμὸς Μονσέλας, στὸ
σύννορο τῶν διαμερισμάτων Ρέθυμνου καὶ Χανιῶν, πὸν τρέχει συνε-
χῶς καλὸ νερό. Κι αὐτὸ τὸ τμήμα θὰ μπορούσε νὰ φυλαχτεῖ καὶ νὰ
προστατευτεῖ ἀπὸ 1000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα, μοιρασμένοι σύμ-
φωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν τόπων ἐκείνων.

¹) Πρόκειται γιὰ τὸ Μυλοπόταμο, πὸν ἀναφέρεται καὶ σὲ χάρτες τῆς ἐ-
ποχῆς Ἀρχάδι.

Dall' Armirò della Canea, uolgendo la Ponta di Trapano, et
Cami- | nando fino all' Apicorna, che è spatio di 15, miglia in
ca no(n) ui è | luogho da puoter sbarcare, per rispetto delle
Riue alte, e dirupate; | Ma al detto luogho dell' Apicorna ui è
una Spiaggia di miglia, 2, | che si distende sotto l' Castello 5
uerso Ponente, et continua fin sotto il | Paleocastro, et, ha
acque di, 2, fiumi buone et Continue¹: et quiui | potrebbe sbar-
care ogn' Armata, Ma 500 fanti, et 50 Caualli, et | con l' aiuto
della Fortezza della Suda, che spaccia parte di quel- | la Spiag-
gia si potrebbe ouiare lo sbarco. |

Puoco oltre l' Apicorna si troua il Porto della Suda famoso 10
hora no(n) solo | per esser Capace d'ogni Numero, e di ogni
sorte di Vasselli, distenden- | dosi lo spatio di 6 Miglia è 1/2 per
Greco, Garbino; ma ancora per la | Fortezza, che ui hà fatto
fabricare sua Sertà, et per la Porporella², che | con industriosa,

Ἀπὸ τὸν Ἀρμυρό τῶν Χανιῶν, γυρίζοντας τὸ ἀκρωτήρι Δράπα-
νο καὶ προχωρώντας μέχρι τὸν Ἀποκόρωνα, πὸν εἶναι ἀπόσταση 15
μίλια περίπου, δὲν ὑπάρχει τόπος κατάλληλος γιὰ ἀποβάσεις, γιατί
οἱ ἀκτὲς εἶναι ὑψηλές καὶ ἀπόκρημνες. Μὰ στὸν τόπο αὐτὸ τοῦ Ἀ-
ποκόρωνα ὑπάρχει μιὰ παραλία 2 μίλια, πὸν ἀπλώνεται κάτω ἀπὸ τὸ
φρούριο Ἀποκορώνου πρὸς δυσμὰς καὶ συνεχίζει ὡς τὸ Παλαιόκα-
στρο. Ἐκεῖ ὑπάρχει νερὸ δυὸ ποταμῶν πὸν τρέχουν συνεχῶς¹. Καὶ
ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ κάνει ἀποβάσεις κάθε στόλος. Μὰ 500 στρατιῶ-
τες καὶ 50 ἄλογα, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας, πὸν
προστατεύει μέρος τῆς παραλίας αὐτῆς, θὰ μπορούσαν νὰ ἐμποδί-
σουν τὴν ἀπόβαση.

Πιὸ πέρα ἀπὸ τὸν Ἀποκόρωνα βρίσκεται τὸ λιμάνι τῆς Σούδας,
διάσημο τώρα ὅχι μόνο γιατί εἶναι ἱκανὸ νὰ χωρέσει κάθε ἀριθμὸ
καὶ κάθε εἶδος πλοίων, ἔχοντας ἔκταση 6 1/2 μίλια ἀπὸ γρήγο πρὸς
τὸ γαρμπή, μὰ καὶ γιὰ τὸ φρούριο πὸν ἔκαμε ἐκεῖ ἡ Γαληνότητά της
καὶ γιὰ τὴν Πορπορέλα² πὸν μὲ φιλόπονη καὶ μεγάλη ἐργασία πρό-

¹) Ἐννοεῖ τὴν παραλία στὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ Καλύβες. Οἱ ποταμοὶ
εἶναι ὁ Κυλιάρης καὶ ὁ Εὐδές.

²) Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ φρούριο τῆς Σούδας, στὴν ἀκτὴ τοῦ Ἀποκορώνου,
ὁ πολὺς Giacomo Foscari, Γενικὸς Προβλεπτής, 1574-1576, κατεσκεύασε
μιὰ porporella (βλ. πίνακα τοῦ κόλπου τῆς Σούδας), δηλαδὴ ἕνα μῶλο κά-

e grand' opera, ui aggiunse la buona Memoria dell' | Eccmo General Foscarini, per assicurare quell' Entrata dalla parte | d' Ostro, che hora resta di 800, passi, essendo l'altra intrata da | Tramontana basteuolmente difesa dall' istessa Fortezza, per non Esser | quella Bocca più largha di passi 300. |

Alla Bocca di questo Porto, ui è lo Scoglio doue è fabricata 5
fa Fortezza, | et più auanti ue n'è un'altro detto il Marathi, che è per mezo una Valle | nel continente dell' Isola nominata del medesimo nome Marathi, nella qua- | le ui è un' altro Porto detto il Lutrachi, et in ambidue questi luoghi può | stare Ar- F 58r
mata da Maggio fin' giugno, et sbarcarui com(m)odamente, ma | con 500 fanti soli, non essendo il luoco atto per caualli, 10
puotrebbono | detti luoghi esser guardati, et difesi. |

Dall' Apicorna tralasciando la Bocca della Suda, uoltando

σθεσε ἐκεῖ ὁ μακαρίτης ἐξοχότατος Γενικὸς Προβλεπτῆς Φοσκαρίνι, γιὰ νὰ ἀσφαλίσει τὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ ἀπὸ τὸ νότιο μέρος, ποὺ τὴν ὥρα ὑπολείπονται 800 βήματα, γιὰτὶ ἡ ἄλλη εἴσοδος ἀπὸ τὸ βορρὰ προστατεύεται ἀρκετὰ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ φρούριο, ἐπειδὴ τὸ στόμιο ἐκεῖνο δὲν εἶναι περισσότερο ἀπὸ 300 βήματα πλατύ.

Στὸ στόμιο τοῦ λιμανιοῦ αὐτοῦ ὑπάρχει ἓνα νησάκι στὸ ὁποῖο εἶναι κατασκευασμένο τὸ φρούριο. Πιὸ πέρα εἶναι ἓνα ἄλλο ποὺ λέγεται Μαράθι, ποὺ βρίσκεται στὴ μέση μιᾶς κοιλάδας τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς τοῦ νησιοῦ, ποὺ ὀνομάζεται ἐπίσης Μαράθι. Σ' αὐτὴ ὑπάρχει ἓνα ἄλλο λιμάνι ποὺ λέγεται Λουτράκι. Καὶ στὰ δυὸ μπορεῖ νὰ μείνει στόλος ἀπὸ τὸ Μάη μέχρι τὸν Ἰούνη καὶ νὰ κάνει ἀποβάσεις μὲ ἄνεση. Μὰ μὲ 500 στρατιῶτες μόνο, γιὰτὶ ὁ τόπος δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ ἄλογα, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ φρουρηθοῦν καὶ νὰ τὰ ὑπερασπιστοῦν.

Ἀπὸ τὸν Ἀποκόρωνα, ἀφίνοντας τὸ στόμιο τῆς Σούδας καὶ γυ-

θετο πρὸς τὴν ἀκτὴ, πρὸς τὴ διεύθυνση τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας, μήκους 150 πόδια, γιὰ νὰ ἐλαττώσει τὴν ἀπόσταση ἀπὸ τὸ φρούριο, ὥστε, τὰ πλοῖα ποὺ θὰ τολμοῦσαν νὰ παραβιάσουν τὴν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ νὰ ἀναγκάζονται νὰ πλησιάζουν πρὸς τὸ φρούριο, ὅποτε τὰ κανόνια τοῦ φρουρίου, θὰ μπορούσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἴσοδό τους στὸν κόλπο. Ὁ Foscarini ἀναφέρει λεπτομερῶς στὴν ἐκθεσὶ του. (Bl. Giacomo Foscarini, Relazione 1577, Biblioteca di S. Marco. Mss. Ital. cl. VII, 63 ια/7476, fogl. 4r κ. ἐξ.).

Co | Mellecca, et procedendo fino alla Città della Canea, che è spatio | d'r miglia 28 in circa, ui sono due Redutti con Spiaggia, doue puo- | trebbono sbarcare, et star buon numero di Galee, l' uno detto Gala- | tea; et l' altro Furnoschisma, esposti tutti 5
doi alli uenti, di Ponente, e di | Maestro, ma con 500 Fanti, et con 50, Caualli, essi doi luoghi puotre- | bbono esser guardati, et difesi. |

Dalla Canea fino al Fiume della Platanea, che è tratto di ca 9, | miglia, et di là fino alla Gola di Capo Spada, che è tratto di Ma 6. | si distende una bellissima Spiaggia nella quale corrono fino à 6. tor- | renti, oltre la Nobilissima Fiumara chi- 10
amata col medesimo nome di | Platanea, et quiui può sbarcare ogni gran numero di Galee con li Co- | panì, et anco con le scal- le in alcune Riue sotto Co Spada¹, et ui puos- | sono star sicure per 3, mesi dell' Anno da Maggio fin tutto luglio. | Ma tutto questo tratto puotrebbe esser guardato, e difeso da 500 Fanti, |

ρίζοντας τὸ ἱκρωτήρι Μελέχα καὶ προχωρώντας μέχρι τὴν πόλη τῶν Χανίων, ποὺ εἶναι ἀπόσταση 28 μίλια περίπου, ὑπάρχουν δυὸ ὄρμοι μὲ ἄμμονδιὰ, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν ἀποβάσεις καὶ νὰ μείνουν ἀρκετὲς γαλέρες. Ὁ ἓνας λέγεται Γκαλατέα (Καλαθᾶς) καὶ ὁ ἄλλος Φουρνόσκισμα, ποὺ εἶναι ἐκτεθειμένοι κι οἱ δυὸ στοὺς δυτικὸς ἀνέμους καὶ τὸ μαῖστρο. Μὰ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα καὶ τοὺς δυὸ μπορούν νὰ τοὺς φρουρήσουν καὶ νὰ τοὺς ὑπερασπίσουν.

Ἀπὸ τὰ Χανιά μέχρι τὸν ποταμὸ Πλατανιά, ποὺ εἶναι ἀπόσταση 9 περίπου μίλια κι ἀπὸ κεῖ ὡς τὸ λαιμὸ τοῦ ἱκρωτηρίου Σπάθα, ποὺ εἶναι 6 μίλια, ἀπλώνεται μιὰ ὄραιότατη ἄμμονδιὰ, ὅπου τρέχουν 6 χεῖμαρροι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σπουδαιότατο ποταμὸ ποὺ λέγεται ἐπίσης Πλατανιάς. Κι ἐδῶ μπορούν νὰ κάνουν ἀποβάσεις ὅσες γαλέρες καὶ νὰ ἔναι μὲ βάρκες καὶ μὲ σκάλες ἀκόμη σὲ μερικὲς παραλίες κάτω ἀπὸ τὸ ἱκρωτήρι Σπάθα¹, ὅπου μπορούν νὰ μείνουν ἀσφαλισμένες τοὺς 3 μῆνες τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὸ Μάη μέχρι τέλος τοῦ Ἰουλῆ. Μὰ ὅλο αὐτὸ τὸ τμήμα θὰ μπορούσε νὰ φρουρηθεῖ μὲ 500 στρατιῶτες καὶ 100

¹) Ὅπως εἶναι γνωστό, σ' αὐτὴ τὴν παραλία, στὴ δυτικὴ τῆς ἄκρας κοντὰ στὸ μοναστήρι τῆς Γωνιάς, ἀποβιβάστηκε ὁ Ἰμπραήμ πασὰς στὶς 24 Ἰουνίου 1645, μὲ 50000 Τούρκους, χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμιά ἀντίσταση.

et da 100. Caualli, in 3 corpi di Guardia, che l'uno possa soccor- | rer l'altro. |

Quasi à mezo la Sopradetta Spiaggia all' incontro della Platan-
anea, | stà per un' miglio discosto lo Scoglio di S(n) Thodoro,
sopra il quale sono | state fabricate le due Fortezette; per guar-
dar li Redotti, che sono sotto | ad esso Scoglio, che si puossono 5
saluar buon numero di Galee; ma no(n) | hanno acqua naturale,
et queste due fortezze battono anco la Platan- | eia. | Girando poi
Co Spada fino al Fiume di Nopia, entro al Colfo del | Chissamo,
che è spatio di ca 23. miglia, non ui è luogho da sbarcare | Ar- F 58v
mata se non nel Redotto di S(n) Zorzi Magnes, et nel luogho
detto S(n) Paulo | doue puossono sbarcare da 4, ò 5 Galee, l'uno 10
è scoperto da Greco, leua(n)te, | et l' altro da Ponente, Mae-
stro. |

Nel Colfo del Chissamo, da Nopia fino al Castel Chissamo,
si diste(n)de | una Spiaggia di 5, miglia in ca Com(m)odissima
allo sbarco, anco col | metter scalla per proua ad ogni Armata,
et ui è l'acqua uicina del | Fiume di Nopia perfettissima è con- 15

ἄλογα, σὲ 3 φρουρὲς μοιρασμένοι, πὺν ἡ μιὰ νὰ μπορεῖ νὰ βοηθεῖ
τὴν ἄλλη.

Σχεδὸν στὴ μέση τῆς παραλίας αὐτῆς, ἀπέναντι στὸν Πλατανιά,
σὲ ἀπόσταση ἑνὸς μιλίου, εἶναι τὸ νησάκι Ἅγιος Θεόδωρος, πάνω
στὸ ὁποῖο ἔχουν χτιστεῖ τὰ δυὸ φρούρια γιὰ νὰ φρουροῦν τοὺς ὄρ-
μους πὺν ὑπάρχουν στὸ νησί αὐτό, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ σωθοῦν
ἀρκετὲς γαλέρες. Δὲν ὑπάρχει ὅμως τρεχάμενο νερό. Καὶ τὰ δυὸ τοῦ-
τα φρούρια κτυποῦν καὶ τὸν Πλατανιά.

Γυρίζοντας ἔπειτα τὸ ἀκρωτήριο Σπάθα μέχρι τὸν ποταμὸ Νωπή-
για, στὸν κόλπο τῆς Κισάμου, πὺν εἶναι ἀπόσταση 23 περίπου μίλια,
δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ νὰ κάνει στόλος ἀποβάσεις, παρὰ μόνο στὸν
ὄρμο Ἅγ. Γεωργίου Μένιες καὶ στὴν τοποθεσία Ἅγιος Παῦλος.
Ἐκεῖ μποροῦν νὰ κάνουν ἀποβάσεις 4 ἢ 5 γαλέρες. Ὁ ἕνας εἶναι
ἐκτεθειμένος στὸ γρήγο-λεβάντε καὶ ὁ ἄλλος στὸν πονέντε-μαέστρο.

Στὸν κόλπο τῆς Κισάμου, ἀπὸ τὰ Νωπήγια μέχρι τὸ Καστέλι Κι-
σάμου, ἀπλώνεται μιὰ παραλία 5 μίλια περίπου καταλλήλῳτατη γιὰ
ἀποβάσεις ἀκόμα καὶ μὲ σκάλα ἀπὸ τὴν πλώρη, σὲ κάθε στόλο. Ἐκεῖ
κοντά, στὸν ποταμὸ Νωπήγια ὑπάρχει νερὸ ἄριστο πὺν τρέχει συνε-

tinua, che nasce un miglio di- | scosto dalla Marina, doue ha
un uaso capacissimo che molte Galee | insieme ui puossono far
acqua. |

Dal Castel Chissamo uolgendo una Ponta detta Trachila di
giro | di 3, miglia fino alla Valle di Messoggia; ui è un' altra
Spiaggia | di 2, miglia in circa senza acqua; ma commodissima 5
per sbarcar- | ui anco con le scalle. |

Tutte queste due Spiagge possono esser guardate, e difese
da 2000, | fanti, et da 200 caualli compartiti giuditiosamente
alli Posti, seco(n)do | la qualità de i Siti. |

Da Messoggia fino à Co Buso, che è tratto di Miglia, 10, 10
non ui è | luogho da sbarcare, essendo le Rieue alte, e dirupate.
In questo tratto | ui è un luogo detto Porto bianco, che è Re-
dutto per 4, ò 5, Galee, scoper- | to però da leuante, da Greco,
e da Tramontana. |

Segue poi il Porto delle Garabuse, doue Essendo guardato,
e difeso dalla | Fortezza non ui occorre altra difesa per il detto 15
Porto. |

Oltre alle Garabuse fino alla Ponta di Cutri, che è lo spatio

χῶς καὶ βγαίνει ἕνα μίλι μακρὺ ἀπὸ τὴν παραλία, ὅπου ἔχει ἕνα δο-
χεῖο μεγάλῃς χωρητικότητος, ὥστε πολλὲς γαλέρες μαζί μποροῦν νὰ
ὑδρεύονται.

Ἀπὸ τὸ Καστέλι τῆς Κισάμου γυρίζοντας ἕνα ἀκρωτήριο πὺν τὸ
λένε Τράχηλα, 3 χιλιόμετρα μέχρι τὴν κοιλάδα τῶν Μεσογειῶν, ὑπάρ-
χει μιὰ ἄλλη παραλία 2 μίλια περίπου, δίχως νερό, μὰ καταλλήλο-
τατη γιὰ ἀποβάσεις ἀκόμα καὶ μὲ σκάλα.

Κι οἱ δυὸ αὐτὲς οἱ παραλίες μποροῦν νὰ τὶς φρουρήσουν καὶ νὰ
τὶς ὑπερασπίσουν 2000 στρατιῶτες καὶ 200 ἄλογα, μοιρασμένοι σὲ
κατάλληλες θέσεις, ἀνάλογα μὲ τὶς τοποθεσίες.

Ἀπὸ τὰ Μεσόγεια μέχρι τὸν Κάβο Βοῦζα, πὺν εἶναι ἀπόσταση
10 μίλια, δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ ἀποβάσεις, γιατί οἱ ἀκτὲς εἶναι ὑ-
ψηλὲς καὶ ἀπόκρημνες. Στὸ τμήμα αὐτὸ εἶναι ἕνας τόπος πὺν λέγε-
ται Ἅσπρο Λιμάνι, ἕνας ὄρμος γιὰ 4 ἢ 5 γαλέρες. Εἶναι ὅμως ἀ-
νοικτὸ πρὸς τ' ἀνατολικά, τὸ γρήγο καὶ τὴν Τραμουντάνα.

Ἀκολουθεῖ ἔπειτα τὸ λιμάνι τῆς Γραμπούσας, ὅπου δὲν χρειάζε-
ται ἄλλη ἄμυνα, γιατί τὸ ὑπερασπίζει τὸ ἐκεῖ φρούριο.

Πέρα ἀπὸ τὴ Γραμπούσα μέχρι τὸ ἀκρωτήριο Κούτρι, πὺν ἀπέ-
Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας V 13

di 5, miga | et di là fino a Cauo Criò, che è spatio di Miglia 35, doue è la larghe- | zza del Regno dal Capo di Ponente non comprendouì però quello, | che sporge fuori in Mare il detto Cauo Buso: non uì è com(m)odità di | sbarcare; onde il sito si difende da sè in tutta quella parte; Essendo- | uì anco Monti F 59r difficilissimi, che impediscono il portarsi innanzi. |

Da Cauo Crio, passando il Territorio non solo della Canea, ma | quello anco di Retthimo fino alla Spiaggia di Priottissa, che è con- | fine delli Territorij di Candia, e di Rettimo, et è lo spatio di 85. miga, | non uì sono luoghi doue possa sbarcare Armata; se non alcune | Spiaggiette di puoco momento, come 10 quella di Sta Romeli di un' | miglio, et di quella di S(n) Paulo di 2, miglia, doue non potrebbero | sbarcare se non 20, Galee al più. In questa Riuiera uì sono | alcuni Fiumi buonissimi; come Soggia, Sta Romeli, et S(n) Paulo, | oue sogliono far acqua le Galee Ponentine, et sopra la medema Ri- | uiera si di- 15 stendono, quasi muraglia continua li Monti altissimi, et | dirupatissimi della Sfacchia, per li quali le Genti Nemiche diffici-

χει 5 μίλια, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μέχρι τὸν Κάβο Κριό, πὺν εἶναι ἀπόστασις 35 μίλια, ὅπου εἶναι τὸ πλάτος τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τῆ δυτικῆ ἄκρῃ, στὸ ὁποῖο δὲν περιλαμβάνεται ἐκεῖνο πὺν ἔξέχει πρὸς τὰ ἔξω στὴ θάλασσα πὺν λέγεται Κάβος Μποῦζο, δὲν ὑπάρχει εὐκολία γιὰ ἀποβάσεις. Ἔτσι τὸ μέρος φρουρεῖται μονάχο του σ' ὅλη ἐκείνη τὴ μεριά, γιὰτὶ ὑπάρχουν καὶ βουνὰ πολὺ δύσβατα πὺν ἐμποδίζουν τὸν ἐχθρὸ νὰ προχωρήσει μέσα.

Ἀπὸ τὸν Κάβο Κριοῦ, περνώντας ὅχι μόνο τὸ διαμέρισμα τῶν Χανίων μὰ καὶ τὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυμνου μέχρι τὴν παραλία τῆς Πυργιώτισσας, πὺν εἶναι σύνολο τῶν διαμερισμάτων τοῦ Χάντακα καὶ Ρέθυμνου, ἡ ἀπόστασις εἶναι 85 μίλια καὶ δὲν ἔχει τόπους κατάλληλους γιὰ ἀποβάσεις, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς μικρὲς παραλίες, ἀσήμεντες, σὰν εἶναι τῆς Ἀγίας Ρουμέλης πὺν εἶναι ἓνα μίλι, καὶ τοῦ Ἀγίου Παύλου δυὸ μίλια, ὅπου δὲν θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν ἀποβάσεις περισσότερες ἀπὸ 20 γαλέρες. Στὶς παραλίες αὐτὲς εἶναι κάμποσοι ποταμοὶ μὲ ἄριστο νερό, ὅπως τῆς Σούγιας, τῆς Ἀγ. Ρουμέλης καὶ τοῦ Ἀγίου Παύλου ὅπου συνηθίζουν νὰ ὑδρεύονται οἱ πονεντίνικες γαλέρες. Στὶς ἀκτὲς αὐτὲς ἀπλώνονται σχεδὸν σὰν τείχη συνεχῇ τὰ ὑψηλότερα καὶ ἀπόκρημνα βουνὰ τῶν Σφακιῶν, πὺν χάρη σ' αὐτὰ ὁ ἐχ-

| lissimanente puotrebbono penetrare, et portarsi innanzi. |

In questo tratto si interpongono li Castelli del Sellino, della Sfacch- | ia, et quello di Castel Franco, il quale diuide il Territorio della | Canea, da quello di Retthimo. Sotto al Castel Selleno uì è il | fiume di Vlithea, et da questo 9, miglia lontan- 5 no, corre il fiume di | Soggia, et il Fiume di S(n) Paulo, et di S(n)ta Romeli, che nascono dalli | monti di Omalo, et macinano molini, et poi per 40, miglia non | si troua altra acqua, che sia abundante, che quella di Stamudhi, | detta anco Meghalopotamo, fiume principalissimo di tutto il Re- | gno, et di acqua per- 10 fetta. |

La Spiaggia di Priottissa si distende per miglia 10^{1/2}, et nel mezzo | ad essa appresso la marina è il Castello nominato del nome mede- | simo, Vicino al detto Castello sbocca un' fiume, che passa per la | Campagna della Messarea detto Malognitti di acqua continua | ma non buona, et uiene anco guasta dalla Pu- F 59v trefation de i lini; | Onde nasce la cattiuaria della Campagna Messarea. |

In questa Spiaggia puo sbarcar ogni Armata con li Coppani,

θρὸς μὲ μεγάλη δυσκολία θὰ μπορούσε νὰ εἰσχωρήσει καὶ νὰ προχωρήσει στὸ ἐσωτερικό.

Στὸ τμήμα αὐτὸ εἶναι τὰ Καστέλια τοῦ Σέλινου, τῶν Σφακιῶν καὶ τὸ Φραγκοκάστελο, πὺν χωρίζει τὸ διαμέρισμα τῶν Χανίων ἀπὸ τὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυμνου. Κάτω ἀπὸ τὸ Καστέλι Σέλινου εἶναι ὁ ποταμὸς Βλιθιάς καὶ ἀπ' αὐτὸν 9 μίλια μακρὰ τρέχει ὁ ποταμὸς τῆς Σούγιας καὶ ὁ ποταμὸς τοῦ Ἀγ. Παύλου καὶ τῆς Ἀγ. Ρουμέλης, πὺν πηγάζουν ἀπὸ τὰ βουνὰ τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ κινοῦν μύλους. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ 40 μίλια δὲν ὑπάρχει νερὸ ἄφθονο παρὰ μόνο στὸ Ἀμμούδι, πὺν λέγεται καὶ Μεγάλος Ποταμός, ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ποταμοὺς τοῦ Βασιλείου μὲ νερὸ τέλειο.

Ἡ παραλία τῆς Πυργιώτισσας ἀπλώνεται σὲ 10^{1/2} μίλια καὶ στὴ μέση κοντὰ στὴ θάλασσα εἶναι τὸ φρούριο πὺν φέρνει τὸ ἴδιο ὄνομα. Κοντὰ σ' αὐτὸ χύνεται ὁ ποταμὸς Μαλονίτης πὺν διασχίζει τὴν πεδιάδα τῆς Μεσαράς. Τρέχει συνέχεια ὅλο τὸ χρόνο μὰ τὸ νερὸ του δὲν εἶναι καλὸ καὶ ἀχρηστεύεται ἐπίσης ἀπὸ τὴν σήψη τῶν λινσαριῶν. Ἀπ' αὐτὸ δημιουργεῖται τὸ κακὸ κλίμα τῆς Μεσαράς.

Στὴν παραλία αὐτὴ μπορεῖ νὰ κάνει ἀποβάσεις κάθε στόλος μὲ

se bene | in qualche parte ella si sporge fuori grebanosa, e bas-
sa tanto, che le | Galee conuenirebbono star molto lontane, et
li Coppani anco difficilmte. | Qui non corrono Fiumi, et quello
di Meghalopotamo è 16, miglia | lontano dal Principio di essa
Spiaggia; la qual spiaggia è lontana dalla | Città di Candia ca 5
miglia 45; ma però di Camino, che si può fare | quasi tutto per
Campagna, è per Colline molto Piaceuoli. Et questo | è il più
com(m)odo, e più facile Varco di tutto questo Regno dalla par-
te | d'Ostro, per andar in Candia, et ui si può stare sicuramen-
te eccetto | che con li Venti di Ostro, e di Sirocco, et l'acqua
si potrebbe haue- | re da i Casali à dentro, se ben 3, 4, e 5, 10
miglia lontani. Con | 2000 fanti però e con 100 Caualli essa
Spiaggia potrebbe esser | guardata, e difesa. |

Dalla Spiaggia di Priottissa fino à quella di Gerapetra nel
Territo- | rio di Settia che è tratto di miglia 70, uolgendosi la
Ponta di Mat- | tala, et passandosi Caluslimniones, non ui è al- 15
tro luogo da puoter | sbarcare se no(n) la spiaggia, et porto
del detto luogo di Caluslimnio- | nes, et quella di Zuzzuro nel

βάρες, παρ' ὅλο πού σέ μερικὰ μέρη ἔξέχουν πέτρες καὶ εἶναι τόσο
ἀνάβαθη ἢ θάλασσα ὥστε οἱ γαλέρες θὰ ἀναγκαστοῦν νὰ σταθοῦν
πολὺ μακριὰ, ὅπως κι οἱ βάρες ἀκόμη μὲ δυσκολία θὰ πλησιάσουν.
Ἐδῶ δὲν τρέχουν ποταμοὶ καὶ ὁ Μεγάλος Ποταμὸς εἶναι 16 μίλια
μακριὰ ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς παραλίας αὐτῆς. Ἡ παραλία αὐτὴ εἶναι
45 μίλια μακριὰ ἀπὸ τὸ Χάντακα. Ὁ δρόμος, σχεδὸν ὁλόκληρος, περ-
νᾷ ἀπὸ τὴν πεδιάδα καὶ ἀπὸ λόφους πολὺ τερπνοὺς, καὶ εἶναι ὁ πιὸ
καλὸς καὶ ὁ πιὸ εὐκόλος γιὰ νὰ πᾶει κανεὶς ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ
τοῦ Βασιλείου στὸ Χάντακα. Ἐκεῖ μποροῦν νὰ μείνουν τὰ πλοῖα μὲ
ἀσφάλεια, ἐκτὸς ὅταν φυσοῦν ἄνεμοι νότιοι ἢ σιρόκος. Νερὸ μπο-
ροῦν νὰ πάρουν ἀπὸ τὰ χωριά, ἂν καὶ εἶναι μακριὰ 3, 4 καὶ 5 μίλια.
Μὲ δυὸ χιλιάδες στρατιῶτες καὶ μὲ 100 ἄλογα ὅμως ἡ παραλία αὐτὴ
εἶναι δυνατὸν νὰ φρουρηθεῖ.

Ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Πυργιώτισσας μέχρι τὴν παραλία τῆς Γε-
ράπετρας στὸ διαμέρισμα τῆς Σητείας, πού εἶναι ἀπόσταση 70 μίλια,
γυρίζοντας τὸ ἀκρωτήρι Μάταλα καὶ περνώντας τοὺς Καλοὺς Λι-
μνῶνες δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόπος κατάλληλος γιὰ ἀποβάσεις ἐκτὸς ἀ-
πὸ τὴν παραλία καὶ τὸ λιμάνι αὐτὸ τῶν Καλῶν Λιμνῶνων καὶ ἐκεῖ-
νη τοῦ Τσοῦτσουρο, στὸ διαμέρισμα τοῦ Χάντακα πού ἀπέχει ἀπὸ

Territorio di Candia, lontana da Pri- | ottissa miglia 50. doue
sbocca il fiume Anapodhari, et d'una fonte | di acqua buona, e
continua, et quiui anco potrebbe l'Inimico sbar- | care, et di
là per una Valle, che passa alla Messarca, portarsi facil- | men-
te nella Città di Candia; et ui haueria la commodità delle ac- |
que del fiume sopradetto di Anapodari; di quello di Vianes, di 5
Co(n)dro, | che nasce dalli monti di Lassithi, lontano 5, miglia
da Zuzzuro, et | di quello di flauos da questo miglia 4, e mezzo
lontano, et di quello di | Mirto, che diuide il Territorio di Can- F 60r
dia da quello di Settia, et è | da quello di Flauos 5, miglia lon-
tano, che tutti questi Fiumi sono | di acque buone, e continue. 10
| Le sopradette doi spiagge ueramte di Caluslimniones, et di
Zuz- | zuro si potrebbero guardare, e difendere con 500 fanti,
et con | 100, Caualli diuisi in due corpi di Guardia. |

La Spiaggia di Gerapetra si distende 14, miglia, et al ter-
mine | di miglia 10 di essa ui è il Castello del medemo Nome 15
Gerapetra. | Questa Spiaggia è accompagnata; da un'Piano, che
porta per una | Valle fino alla parte di Tramontana; la qual
Valle, è fra li Mo(n)ti | di Lassithi, che li sono alquanto disco-

τὴν Πυργιώτισσα 50 μίλια· ἐκεῖ χύνεται ὁ ποταμὸς Ἀναποδάρης καὶ
ὑπάρχει μιὰ πηγὴ μὲ καλὸ νερὸ πού τρέχει συνεχῶς. Στὸ μέρος αὐτὸ
θὰ μπορούσε ὁ ἐχθρὸς νὰ κάμει ἀποβάσεις καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, μέσα ἀπὸ
μιὰ κοιλάδα νὰ περάσει στὴ Μεσσαρά, καὶ νὰ προχωρήσει εὐκόλῃ πρὸς
τὸ Χάντακα. Ἐκεῖ θὰ εἶχε τὴν εὐκολία τοῦ νεροῦ τοῦ παραπάνω πο-
ταμοῦ Ἀναποδάρη, τοῦ ποταμοῦ τῆς Βιάννου, τοῦ Χόντρου, πού πη-
γάζει ἀπὸ τὰ βουνὰ τοῦ Λασιθιοῦ, καὶ ἀπέχει 5 μίλια ἀπὸ τὸν Τσοῦ-
τσουρο, τοῦ ποταμοῦ Φλάβος πού ἀπέχει 4 μίλια καὶ μισὸ καὶ τοῦ
ποταμοῦ Μύρτος, πού διαιρεῖ τὸ διαμέρισμα τοῦ Χάντακα ἀπὸ ἐκεῖνο
τῆς Σητείας καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸν ποταμὸ Φλάβο; 5 μίλια. Ὅλοι αὐ-
τοὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν καλὸ νερὸ καὶ διαρκῶς. Οἱ παραπάνω δυὸ πα-
ραλίες, στοὺς καλοὺς Λιμνῶνες καὶ στὸν Τσοῦτσουρο, θὰ μπορού-
σαν νὰ φρουρηθοῦν μὲ 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα, μοιρασμένα
σὲ δυὸ φρουρές.

Ἡ παραλία τῆς Γεράπετρας ἀπλώνεται σὲ 14 μίλια καὶ στὰ 10 μί-
λια ὑπάρχει τὸ Καστέλι τῆς Γεράπετρας. Ἡ παραλία αὐτὴ συνέχεται
μὲ μιὰ πεδιάδα, πού ὁδηγεῖ σὲ μιὰ κοιλάδα πού φθάνει στὰ βόρεια
παραλία. Ἡ κοιλάδα αὐτὴ εἶναι ἀνάμεσα στὰ βουνὰ τοῦ Λασιθιοῦ

sti per Ponente, et fra quelli | della Mallaura, che li soprastano
per leuante. Può essa Spiaggia | di Gerapetra guardarsi con
500, fanti, et con 100 Caualli; la mità | delle quali Genti si pu-
otrebbe tenere in Castello. |

Dalla Spiaggia di Gerapetra fino al Fiume di Langhadhà
nel | Territorio di Settia, che è lo spatio di 14 miglia, ui sono 5
diuerse | Spiaggiette, e luoghi doue puotrebbe sbarcar Armata,
con Fiumi, et | Torrenti, et di là per uie facili si può passare
alla Campagna | di Gerapetra, ma con 500, fanti, e con 50, Ca-
ualli disposti alli | Siti opportuni, si puotrebbe con l'aiuto del-
la Guardia di Gerape- | tra guardare, e difendere tutta quella 10
Riuiera. |

Dal Fiume di Langadhà procedendo al Co Xacro, che è l'
ultimo | dalla parte d' Ostro, uerso leuante, et riuolgendosi dal
Capo Estrè- | mo del Regno fino à Co Salamone; onde hò preso
à fare questo | Giro, che è tratto di 44 miglia; no(n) ui è luogho
da puoterui sbarcare, | che se ben ui è il Redutto, ò Spiaggia 15
di Xacro con un fiume | di acqua buona è continua, che macina F 60v

πὸν ἀπέχουν ἀρκετὰ ἀπ' αὐτῇ πρὸς τὰ δυτικά, καὶ τὰ βουνὰ τῆς Μα-
λάβρας, πὸν βρίσκονται ἀπὸ τ' ἀνατολικά. Ἡ παραλία αὐτῇ τῆς Γε-
ράπετρας μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ μὲ 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα. Οἱ
μισοὶ στρατιῶτες θὰ μπορούσαν νὰ μείνουν στὸ Καστέλι.

Ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Γεράπετρας μέχρι τὸν ποταμὸ Λαγκαδᾶ
στὸ διαμέρισμα τῆς Σητείας, πὸν ἀπέχει 14 μίλια, ὑπάρχουν διάφο-
ρες μικρὲς παραλίες καὶ τόποι, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν ἀπο-
βάσεις ἀπὸ στόλο, μὲ ποτάμια καὶ χειμάρρους, κι ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ δρό-
μους καλοὺς θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν στὴν πεδιάδα τῆς Γεράπε-
τρας. Μὰ μὲ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα, τοποθετημένους στὶς κα-
τάλληλες θέσεις θὰ μπορούσαν, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Φρουρᾶς τῆς Γε-
ράπετρας, νὰ φρουρήσουν καὶ νὰ υπερασπιστοῦν ὅλη ἐκεῖνη τὴν ἀκτὴ.

Ἀπὸ τὸν ποταμὸ τοῦ Λαγκαδᾶ, προχωρώντας πρὸς τὸ ἀκρωτήριο
Ζάχρο, πὸν εἶναι τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὴ νοτικὴ πρὸς τὴν ἀνατολικὴ
πλευρά, καὶ γυρίζοντας ἀπὸ τὴν τελευταία ἄκρη τοῦ Βασιλείου μέχρι
τὸ ἀκρωτήριο Σαλόμαν, ἀπὸ ὅπου ἄρχισα νὰ κάνω αὐτὸ τὸ γύρω, ἀπό-
σταση 44 μίλια, δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ γίνουν ἀπο-
βάσεις, παρ' ὅλο πὸν εἶναι ἐκεῖ ὁ ὅρμος ἢ παραλία τοῦ Ζάχρου μὲ
ἓνα ποταμὸ μὲ καλὸ νερό, πὸν τρέχει συνεχῶς καὶ κινεῖ κάμποσους

alcuni molini, non però è luo- | gho com(m)odo per Armata;
oltre che sarebbe più di tutti gl' altri lontano | et difficile per
le Genti, che uolessero passar auanti per andare | in Candia. |

Ecco dunque, che nel Giro di tutto questo Regno, Assignan-
dosi à tut- | ti li luoghi commodi per disbarcare, quel numero 5
di Gente, che uie- | ne stimato, che puotrebbe guardarli, e di-
fenderli, ui uorebbono | 12000, Fanti, et 1200, Caualli; li quali
per il giuditio di | chi hà cognitione di questi Siti, pare, che
puotrebbono Esser basta(n)- | ti à tal fattione: Il che tanto più
puotrebbe parere riuscibile, quanto- | che in niuna delle sopra- 10
nominate Riuiera puotrebbe mai assicurarsi un' | Armata Reale,
ne fidarsi in queste Spiaggie; non hauendo luogno | da ritirarsi
in occasione, che essa fosse soprauenuta da tempo | contrario;
ne potendo qual si uoglia banda di Galee sbarcare, se | non con
gran Bonaccia. |

Et queste Genti puotrebbono esser tolte, parlando de i Fanti, 15
la mi- | tà delle Cernide, così delle Città, come delli Territorij,
et l' altra mità | delli Soldati Italiani interzandoli insieme sot-

μύλους, γιατί δὲν ὑπάρχει μέρος κατάλληλο γιὰ ἱερμάδα. Ἐκτὸς ἀπ'
αὐτὸ εἶναι ὁ πιὸ μακρυνὸς τόπος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ δύσκο-
λος, γιὰ κείνους πὸν θὰ θέλανε νὰ προχωρήσουν γιὰ νὰ πᾶνε στὸ
Χάντακα.

Νὰ λοιπόν, πὸν στὸ γύρω ὅλου αὐτοῦ τοῦ Βασιλείου, καθορίζον-
τας ὅλα τὰ μέρη, τὰ κατάλληλα γιὰ ἀποβάσεις, θὰ χρειαστοῦν γιὰ νὰ
τὰ προστατέψουν καὶ νὰ τὰ φρουρήσουν 12000 στρατιῶτες καὶ 1200
ἄλογα, πὸν κατὰ τὴν κρίση ἐκείνου πὸν ἔχει γνώση τῶν τοποθεσιῶν
αὐτῶν φαίνεται πὼς θὰ ἦτανε ὀρεκτοὶ γιὰ ἓνα τέτοιο σκοπὸ. Αὐτὸ
θὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ ἀποτελεσματικό, ἀφοῦ σὲ καμιά ἀπὸ τὶς παραπά-
νω ἀναφερόμενες παραλίες δὲν θὰ μπορούσε ἓνας βασιλικὸς στόλος
νὰ μείνει ἀσφαλισμένος οὔτε νὰ ἐμπιστευτεῖ σ' αὐτὲς τὶς παραλίες, μὴ
ἔχοντας τόπο νὰ ἀποσυρθεῖ, σὲ περίπτωση πὸν θὰ συναντιοῦσε ἐνάν-
τιο καιρὸ. Καμμιὰ μοῖρα γαλέρες δὲν μπορεῖ νὰ κάμει ἐκεῖ ἀποβάσεις
παρὰ μόνο ὅταν εἶναι μεγάλη μπανάτσα.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, δηλαδὴ οἱ στρατιῶτες, θὰ μπορούν νὰ στρα-
τολογηθοῦν οἱ μισοὶ ἀπὸ τὴν πολιτοφυλάκῃ τῶν πόλεων καὶ τῶν
χωριῶν καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ ἀπὸ τοὺς Ἱταλοὺς στρατιῶτες, ἀνακα-
τεύοντάς τους κάτω ἀπὸ τὴν διοίκηση καλῶν ἀρχηγῶν. Ἔτσι θὰ

to buoni Capi; che si puo- | trebbe sperare, che ciascuno di que-
sto Modo facesse bene la parte sua, | quando però esse Cernide
fossero in miglior dispositione, che hora no(n) | sono, di maneg-
giar l'arme. Et quanto alli Caualli puri, non stimo, | che sareb-
be difficile l' hauer tutta questa sum(m)a di 1200, frà quelli | de 5
Feudati, et de Stradiotti, e d' altri, che non han(n)o obbligo di
guarnire | ma ne tengono per loro commodità, che sono di qual
che numero; et per | tal occasione non si dourebbe restare di
ualersene. |

Mà perche questo puotrebbe forse parere riuscibile, più nel
discorso, | che nell'effetto, poiche per il puoco fondamento, che
si può fare sopra | Le Genti del Regno, difficilmente hauere un F 61r
tal Numero di huomini | Armati da tenere in Campagna; il che
anco porterebbe con se mol- | ti impedimenti, et per rispetto del
uiuere, et per altre Cause. | Ricordarò un'altro modo più ristret-
to, e di manco trauaglio; il | quale, uolendosi opponere al di-
sbarco, come al tutto intendo, che | sia necessario di fare, non 15
si douerà per iuditio mio in modo al- | cuno tralasciare. |

μποροῦσε κανείς νὰ ἐλπίζει, ὅτι θὰ ἔκαναν καλὰ τὸ καθήκον τους.
Ἄλλὰ τότε μόνο ὅταν ἡ πολιτοφυλακὴ αὐτὴ θὰ ἦταν καλύτερα ἐκπαι-
δευμένη, πὺν τώρα δὲν εἶναι, στὸ χειρισμὸ τῶν ὀπλῶν. Ἄλογα κα-
θαρῆς ράτσας δὲν πιστεύω νὰ εἶναι δύσκολο νὰ βρεθοῦν τόσα, 1200,
ἀπὸ τὰ ἄλογα τῶν Φεουδαρχῶν, τῶν Στραντιότι καὶ ἄλλων πὺν
δὲν ἔχουν ὑποχρέωση στρατολογίας μὰ τὰ ἔχουν γιὰ τὸ γοῦστο τους.
Καὶ τέτοια εἶναι κάμποσα καὶ δὲν πρέπει, σὲ περίπτωση ἀνάγκης, νὰ
μείνουν ἀχρησιμοποίητα.

Μὰ αὐτὸ ἴσως θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ κατορθωτὸ περισσότε-
ρο μὲ τὰ λόγια παρὰ μὲ τὴν πράξη, ἀφοῦ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ
νὰ στηριχτοῦν πολλὲς ἐλπίδες στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βασιλείου, δύ-
σκολα θὰ μποροῦσε νὰ βρεθεῖ ἕνας τέτοιος ἀριθμὸς ὀπλισμένων ἀν-
θρώπων γιὰ νὰ μένει ἔξω. Τοῦτο θὰ ἔφερνε μαζί του κι ἄλλες δυ-
σκολίες, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς διατροφῆς καὶ ἄλλα.

Θὰ ἀναφέρω ἕνα ἄλλο τρόπο πὺν περιορισμένον καὶ μὲ λιγότερες
φασαρίες. Ὁ τρόπος αὐτός, ἐὰν ὑπάρχει θέληση ἀντίστασης στὶς ἀπο-
βάσεις, πὺν εἶναι ἀπαραίτητο ὅπως καταλαβαίνω, δὲν πρέπει, κατὰ τὴ
γνώμη μου, νὰ παραμεληθεῖ μὲ κανένα τρόπο.

Et questo è di guardare, e di difendere pùr con Fantaria, e
Caua- | laria i luoghi più uicini alle Città, nelli quali, oltre la com-
modi | tà del sbarcare, siano anco fiumi, ò altre acque uicine ;
percioche | non sarà mai da credere, che l'Inimico si risolua di
metter le | Genti, in terra in luoghi, che manchino di questa 5
com(m)odità, che è | una delle più Necessarie, et principali, et
senza la quale l'Essercito | conueneria non solo estremamente
patire, mà ben presto peri- | colare. Ne questi luoghi però sono
tanti che non la Caualleria, | che si troua in essere, et con quel-
la parte delle Ordinanze delle | Città, e de i Territorij, che sarà 10
migliore, interzata pur come s'è | detto, con qualche numero dè
Fanti Italiani dé i Presidij, non si | possino commodante difen-
dere. Perciòche nel Territorio di Candia | dalla parte uerso le-
uante ui è solamente la Riuiera di Ciccallaria, | et il Carterò,
et dalla parte uerso Ponente il Geoffiro, ò Armirò. |

Ma tutti questi sono però luoghi, doue non tornerebbe bene 15
al Nemico | di far proua di sbarcare; potendolo fare se non con
puoche Galee, | che per la uicinità della Città, possono molto

Ὁ τρόπος αὐτὸς συνίσταται στὸ νὰ φυλλάσσονται καὶ νὰ προστα-
τεύονται καὶ μὲ πεζικὸ καὶ μὲ ἱππικὸ, οἱ τόποι πὺν βρίσκονται πὺν
κοντὰ στὶς πόλεις, στοὺς ὁποίους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εὐκολία στὶς ἀποβά-
σεις, ὑπάρχουν καὶ ποταμοὶ ἢ ἄλλα νερὰ κοντά. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ
πιστέψει κανεὶς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ ἀποφασίσει νὰ κατεβάσει ἀνθρώ-
πους στὴν ξηρὰ σὲ τόπους πὺν δὲν θὰ ἔχουν αὐτὴ τὴν εὐκολία τοῦ
νεροῦ, πὺν εἶναι ἀπὸ τὰ πὺν ἀπαραίτητα καὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ δί-
χως αὐτὸ τὸ στράτευμα, ὅχι μόνον θὰ ὑποφέρει πάρα πολὶ, μὰ θὰ δια-
κινδυνέψει πολὺ γρήγορα. Δὲν εἶναι ἄλλωστε οἱ τόποι αὐτοὶ τόσοι
πὺν νὰ μὴν εἶναι δυνατὸν νὰ προστατευτοῦν ἄνετα, μὲ τὸ ἱππικὸ
πὺν ὑπάρχει καὶ μὲ τὰ τμήματα ἐκεῖνα, τῆς πολιτοφυλακῆς τῶν πό-
λεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, πὺν θὰ θεωρηθοῦν καλύτερα, ἀνακατωμένα
ὅμως, ὅπως εἶπα παραπάνω, μὲ κάποιο ἀριθμὸ Ἱταλῶν στρατιωτῶν
τῶν Φρουρῶν. Τέτοιοι εἶναι στὴν περιφέρεια τοῦ Χάντακα ἀπὸ τὸ
ἀνατολικὸ μέρος μόνον ἢ παραλία Τσικαλαριά καὶ ὁ Καρτερός κι ἀπὸ
τὸ δυτικὸ ὁ Γιόφυρος καὶ ὁ Ἀρμυρός.

Μὰ ὅλοι αὐτοὶ εἶναι τόποι, ὅπου δὲν ταιριάζει στὸν ἐχθρὸ νὰ
κάνει ἀποβάσεις, παρὰ μόνον μὲ λίγες γαλέρες, καὶ εἶναι εὐκόλο, ἐπειδὴ
εἶναι κοντὰ στὴν πόλη, νὰ προστατευτοῦν. Ὑπάρχει ἐπίσης ἀπὸ τὸ

commodamente esser | difesi. Vi è bene dalla parte d' Ostro il
luogho della sabionara di | Priottissa, doue ancorache ui sia
puoca commodità d' acque, la | facilità de i siti, che si trouano
fino in Candia puotrebbe inuitar | l' Inimico à sbarcarui. |

Nel Territorio di Rethimo poi stimo necessario, che quella F 61v
Sabiona- | ra sia particularm^e custodita, non solo per l' interes-
se della stessa | Città di Rethimo; ma perche è luogo in mezo
fra Candia, e la | Canea, puotendosi il Nemico di là portarsi
con breue uiaggio à | qual delle due predette, che egli hauesse
pensiero di prima Espugnare. |

In quello della Canea Veramente ui è l' Apicornia, la Plata- 10
nea, | et il Colfo del Chissamo; luoghi che per la commodità
così delle | acque, come dello sbarcare sono da esser guardati. |

Tutti questi luoghi hora nominati puotran(n)o larghamente
esser gua- | rdati, et difesi da 5 fin 6000 fanti, et da 500, fin
600, Caualli. | Onde l' Inimico uedendosi necessitato à sbarcare 15
in luogo lontano; | Pensarà molto bene al fatto suo, douendo
per strade lunghe, e | difficili condur le Artiglierie, in paese

νότιο μέρος ἢ παραλία τῆς Πυργιώτισσας, ὅπου, παρ' ὅλο πού ὑπάρ-
χουν λίγες εὐκολίες νεροῦ, ἢ διευκόλυνση τῶν θέσεων, πού ὑπάρχουν
μέχρι τὸ Χάντακα, θὰ μποροῦσε νὰ προκαλέσει τὸν ἐχθρὸ νὰ ἀποβι-
βαστεῖ.

Στὸ διαμέρισμα τοῦ Ρέθυμνου κρίνω ἀναγκαῖο πὼς πρέπει νὰ
προφυλαχτεῖ μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ ἢ παραλία ἐκεῖνη, ὅχι μόνο γιὰ
τὸ συμφέρο τῆς ἴδιας τῆς πόλης τοῦ Ρέθυμνου μὰ καὶ γιατί βρίσκε-
ται ἀνάμεσα στὸ Χάντακα καὶ Χανιά, μπορώντας ὁ ἐχθρὸς νὰ πάει
ἀπὸ ἐκεῖ σ' ὅποια πόλη ἀπὸ τὶς δυὸ θέλει νὰ ἐκπορθήσῃ πρῶτα.

Στὸ διαμέρισμα τῶν Χανιῶν ὑπάρχει ἡ παραλία τοῦ Ἀποκόρω-
να, τοῦ Πλατανιά καὶ ὁ κόλπος τῆς Κισάμου. Τόποι πού πρέπει νὰ
προφυλαχτοῦν γιατί ἔχουν εὐκολίες τοῦ νεροῦ καὶ εὐκολίες γιὰ ἀπό-
βαση.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ τόποι πού ἀνάφερα μποροῦν νὰ προφυλαχτοῦν
καὶ νὰ τοὺς ὑπερασπιστοῦν 5 ὥς 6000 στρατιῶτες, καὶ 500 ὥς 600
ἄλογα. Κι ἔτσι ὁ ἐχθρὸς, βλέποντας πὼς θὰ ἔναι ἀναγκασμένος νὰ
κάνει ἀποβάσεις σὲ τόπο μακρυνὸ θὰ τὸ σκεφτεῖ πολί, γιατί θὰ ἔναι
ὑποχρεωμένος νὰ περάσῃ τὸ πυροβολικὸ ἀπὸ δρόμους κακοὺς καὶ
μακρυνούς, σὲ χώρα πού ὑποφέρει ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ, ἀφοῦ καὶ αὐ-

mancheuole di acque; | essendo anco quelle de i fiumi puoche,
et mal sane per loro natura, | et potendo le altre esser auelena-
te, e guaste. |

Mà quando pure ò in luogho commodo, o incommodo, ò ui-
cino, ò | lontano succedesse al Nemico di puoter sbarcare, non
si douerà pe- | rò mancare di continuar à trauagliarlo. | 5

Fatto ch'egli hauerà il primo sbarco, è da credere, che egli
si uorrà | trincierar, e far forte in alcun luogo, per aspettar le
altre Genti, che | l' Armata fosse andata à leuare per far il se-
condo: poiche non si | hà da presupondere, che egli fosse per
caminar auanti col primo | solo, onde hauesse da dubitare di 10
puoter esser assalito dalle nos- | tre Genti, che fossero in Cam-
pagna, et di puoter da esse riceuere | dei danni assai nel mar-
chiare. | Douendó egli dunque aspettare | il secondo disbarco,
il quale di necessità conuenirà tardar qualche | giorno non po- F 62r
tendo il Turco, far la Massa delle sue genti per questa | Impre- 15
sa, che non sia al meno 100, miglia lontano da quest' Isola, |
et non essendo possibile di hauer sempre li tempi al suo biso-

τὰ τὰ νερά τῶν ποταμῶν εἶναι λίγα καὶ ἀνθυγιεινὰ ἀπὸ δικοῦ τους
καὶ τὰ ὑπόλοιπα μποροῦν νὰ δηλητηριαστοῦν καὶ νὰ ἀχρηστευτοῦν.

Μὰ εἴτε σὲ τόπο κατάλληλο εἴτε ἀκατάλληλο, εἴτε κοντινὸ εἴτε
μακρυνὸ θὰ τὰ κατάφερνε ὁ ἐχθρὸς νὰ κάνει ἀποβάσεις, δὲν πρέπει
νὰ παραλείψομε νὰ τὸν ἐνοχλοῦμε συνεχῶς.

Μόλις ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐπιτύχει τὴν πρώτη ἀπόβαση πρέπει νὰ πι-
στέψομε πὼς θὰ θελήσῃ νὰ περιχαρακωθεῖ καὶ νὰ ὀχυρωθεῖ σὲ κά-
ποιο μέρος, γιὰ νὰ περιμένει τὰ ἄλλα στρατεύματα, πού ἡ Ἀρμάδα
θὰ πηγαινε νὰ φέρῃ γιὰ νὰ ἀποβιβάσῃ· ἀφοῦ δὲν πρέπει νὰ ὑποθέ-
σῃ κανεῖς, ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ μποροῦσε νὰ προελάσῃ μὲ τὸ στρατὸ
πού θὰ ἀποβίβαζε ἀρχικά, ἐπειδὴ θὰ φοβότανε, πὼς θὰ δεχτεῖ ἐπί-
θεση ἀπὸ τοὺς δικούς μας, πού θὰ βρίσκονται στὴν ἐξοχή, καὶ θὰ
ἔχει σοβαρὲς ζημιές κατὰ τὴν προέλασή του. Ἀναγκασμένος, λοιπόν,
νὰ περιμένει τὴν δεύτερη ἀπόβαση πού ἀναγκαστικά θὰ καθυστερή-
σῃ μερικὲς μέρες, μὴ μπορώντας ὁ Τοῦρκος νὰ μαζέψῃ τοὺς ἀνθρώ-
πους του γιὰ τὴν ἐπιχείρηση αὐτή, πού θὰ βρίσκονται τουλάχιστον
100 μίλια μακρυνὰ ἀπὸ τὴ νῆσο αὐτή, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ
νὰ ἔχει πάντοτε τὸν καιρὸ εὐνοϊκὸ καὶ στὸν πηγαιμὸ καὶ στὴν ἐπι-
στροφή, θὰ ἤθελα ὅπως στὸ ἐνδιάμεσο αὐτό, ὅλοι οἱ ἄνδρες πού θὰ

gno fa- | uoreuoli nell' andare, e nel ritorno: Vorrei, che in questo mezo | tutte le Genti, che si puotessero hauer dal Paese atte à maneggiar | l' armi, unite con la Cauallaria, et con quelli aiuti, che si puo- | tessero hauere dalle Città, saluo sempre il Presidio necessa- | rio alla loro Guardia, et Difesa; andassero
5 con ogni modo à | molestare gl' Inimici del primo sbarco in qual si uoglia luogho | doue si trouassero. |

È ben uero, che queste nostre Genti uorrei che fossero sotto il co(m)- | mando di Capo Persona campale, Valoroso, e d'Espe-
10 rienza; et | che fusse stimato per ardire, et per uirtù propria, che per No- | biltà di sangue, et per dipendenze; et che hauesse animo di pas- | sar auanti negl'honori principali della Militia; Il quale con le | dette Genti si mettesse ad ogni risico, per far qualche honorata | Fattione con l'Inimico; non rifiutando n' anco l' occasione, | anzi procurandola, di uenir seco à giorna-
15 ta: nella quale Pia- | cesse à Dio che la Vittoria restasse dal Canto nostro, si puotrebbe | dire d' hauer liberato il Regno da ogni pericolo: Perche distrutte | le Genti del primo sbarco,

μποροῦσαν νὰ βρεθοῦν στὸν τόπο, ἱκανοὶ νὰ χειρίζονται τὰ ὅπλα, ἐνωμένοι μὲ τὸ ἱππικό, καὶ μὲ τὴ βοήθεια ἐκείνη πού θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀπὸ τὴν πόλη, ἐκτὸς βέβαια τῆς φρουρᾶς πού θὰ ἦταν ἀ-
παραίτητη γιὰ τὴ φύλαξή της καὶ τὴν ἀμυνά της, νὰ πᾶνε νὰ ἐνο-
χλοῦν μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἐχθροὺς, πού θὰ ἔχουν ἀποβιβαστεῖ, σ' ὁ-
ποιοδήποτε μέρος κι ἂν ἔχουν ἀποβιβαστεῖ.

Θά 'θελα, βέβαια, οἱ ἀνθρώποι μας αὐτοὶ νὰ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση ἐνὸς Καπετάνιου μαχητικοῦ, ἀντρεωμένου καὶ ἔμπειρου, πού θὰ διακρινότανε περισσότερο γιὰ τὴν τόλμη καὶ τὴν προσωπικὴ του ἱκανότητα παρὰ γιὰ τὴν καταγωγὴ του ἀπὸ οἶμα εὐγενῶν καὶ γιὰ τὶς σχέσεις του, καὶ πού θὰ εἶχε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ προχωρήσει πρὸς τὰ σπουδαιότερα τιμητικὰ ἀξιώματα τοῦ Στρατοῦ. Ὁ Καπετάνιος αὐτός, μὲ τοὺς ἀνθρώπους πού εἶπα, θὰ πρέπει νὰ μπαίνει σὲ κάθε κίνδυνο καὶ νὰ δρᾷ τιμημένα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅχι μόνο μὴ ἀποφεύγοντας τὶς εὐκαιρίες μὰ ἀντίθετα προκαλώντας τις καὶ νὰ κάνει μάχες, ὅπου ὁ Θεὸς θὰ βοηθᾷ γιὰ νὰ μένει ἡ νίκη μὲ μᾶς. Ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανένας πὼς τὸ Βασίλειο θὰ 'ναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Γιατί, ἀφοῦ θὰ κατάστρεφε τοὺς ἀν-
θρώπους τῆς πρώτης ἀπόβασης, φανερό εἶναι ὅτι ὁ Τοῦρκος δὲν θὰ

chiara cosa è, che l'Turco non uorrebbe | fare il secondo, dubi-
tando di poterlo perdere come il primo. |

Se poi si restasse con perdita, la Perdita non sarebbe stata à Noi | tanto nociua, che non fosse anco di danno all'Inimico, et si perde- | riano di quelle genti, parte delle quali nella Difesa
5 delle Città sa- | rebbono di puoco profitto, et che in altro Modo douerebbono restare | à seruitio del Inimico, et esser adoperate, quando esso fosse Pa- | drone della Campagna, contra sua Sertà
et contra le Genti nostre. | Presupposto poi, che tutti li sbarchi fatti dal Nemico dopo quel co(n)trasto, | che si hauesse potuto
dargli, et ch' egli s' incaminasse uerso quella | Città, che uoles-
10 se espugnare; douendo egli far uiaggio di qualche | miglia, et condur seco Artiglierie, et altre cose necessarie all' uso | della Guerra, che sono d' impedimento, e di incommodo, per Siti | difficili, e montuosi; conuenendo anco aprirsi le strade con l'o-
pera | de guastadori, e di spezzamonti in più luoghi: Se questo
nostro Cap^o | con le Genti in Campagna sarà Vigilante, è sol-
15 lecito, puotrà in- | dubitatamente dargli notabile danno, e dis-

τολμοῦσε, νὰ κάμει καὶ δεύτερη, ἐπειδὴ θὰ φοβότανε πὼς θὰ τὴν ἔχα-
νε, ὅπως καὶ τὴν πρώτη.

Ἐὰν πάλι εἴχαμε ἀπώλειες, οἱ ἀπώλειες δὲν θὰ 'τανε γιὰ μᾶς πιὸ βλαβερὲς ἀπ' ὅσο θὰ ἦτανε στὸν ἐχθρό. Γιατὶ θὰ χανότανε οἱ ἀν-
θρώποι ἐκεῖνοι, πού ἔνα μέρος ἀπ' αὐτοὺς, ἐλάχιστα θὰ βοηθοῦσαν στὴν ἀμυνα τῶν πόλεων καὶ θὰ ἔμεναν στὴν ὑπερησία τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς χρησιμοποιοῦσε ὅταν θὰ γινότανε κύριος τῆς ὑπαί-
θρου, ἐνάντια στὴν Γαληνότητί της καὶ ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους μας. Ἄν ὑποθέσουμε ἔπειτα, ὅτι ὅλες οἱ ἀποβάσεις πού ἔκαμε ὁ ἐχ-
θρός, παρὰ τὴν ἀντίσταση ἐκείνη πού θὰ μπορούσαμε νὰ τοῦ προ-
βάλομε, θὰ πετύχαιναν, καὶ θὰ μποροῦσε νὰ πάρει τὸν δρόμο πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνη, πού θὰ 'θελε νὰ ἐκπορθήσῃ, θὰ ὑποχρεωνότανε νὰ κάμει πορεία κάμποσα μίλια καὶ θὰ 'φερνε μαζί του πυροβολικὸ καὶ ἄλλα πράγματα, ἀπαραίτητα γιὰ τὸν πόλεμο, πού ἡ μεταφορά
τους ἀπὸ τόπους δύσβατους καὶ ὀρεινοὺς θὰ εἶναι δύσκολη καὶ γεμάτη ἐμπόδια, ὥστε νὰ χρειαστεῖ ν' ἀνοίξει δρόμους, χρησιμοποιώντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦ μηχανικοῦ καὶ τοὺς πετσοκόπους σὲ πολλὰ ση-
μεῖα. Ἄν ὁ καπετάνιος μας ἐκεῖνος θὰ παραμονεύει προσεχτικὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους του στὸ ὑπαίθρο, θὰ μπορέσει τὸ δίχως ἄλλο νὰ τοῦ

turbo, et andarlo tratte- | nendo assai: Perche con la pratica,
che le nostre Genti haueran(n)o | del Paese si potrà alli Passi
Per fianco, ò per fronte ò alle spalle, | secondo le occasioni, et
i Siti molestarlo, trattenerlo, et offenderlo. | Di maniera che egli
non potrà così ispeditamte caminar auanti; | et sarà sforzato à
ritardare di Accamparsi sotto la Fortezza, | che hauerà disseg- 5
gnato di stringere: il che sarà con molto com(m)odo | et Auan-
taggio delli difensori di dentro, li quali in tanto potranno |
far molte Prouisioni, che non potrebbero fare se gli sbarchi si
| facessero uicini alla Città, et no(n) fossero impediti: perche
senza | tali impedimenti et ostacoli, l'Inimico indubitamte in 10
puochi | giorni, per non dir hore sarebbe sopra la Contrascarpa,
agraua(n)do | grandemente il Pericolo de i Nostri. |

Con questi impedimenti, et molestie, che douerà esser pro-
curato | da Nostri di dare al Nemico, et mentre, che egli uorrà
sbarcare, | et dopò, che egli hauerà sbarcato, crederò io, che si 15
potrà trattenerlo, | et fargli perder tanto tempo, ch' egli non
potrà trouarsi sotto la Fortez | za, alla quale hauerà dissegnata

προξενήσει ζημιές, νὰ τὸν ἐνοχλεῖ καὶ νὰ τὸν καθυστερήσει ἀρχεῖα.
Γιατί, γνωρίζοντας οἱ ἄνθρωποι μας τὸν τόπο θὰ μπορέσουν στὰ
περάσματα, εἴτε ἀπὸ τὰ πλάγια, εἴτε κατὰ μέτωπο, εἴτε ἀπὸ πίσω,
ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις καὶ τὶς τοποθεσίες, νὰ τοῦ κάμουν ζη-
μιές, νὰ τὸν καθυστερήσουν καὶ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν, ὥστε νὰ μὴν μπο-
ρέσει ἔτσι εὐκόλα νὰ προελάσει, καὶ νὰ ἀναγκαστεῖ νὰ καθυστερήσει
τὴ στρατοπέδυσή του κάτω ἀπὸ τὸ φρούριο, ποὺ θὰ ἔχει σχεδιάσει
νὰ πολιορκήσει. Αὐτὸ θὰ νὰ πολὺ καλὸ πλεονέκτημα τῶν πολιορκου-
μένων, οἱ ὁποῖοι στὸ μεταξὺ θὰ μπορούσαν νὰ κάμουν πολλὲς προ-
μήθειες ποὺ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ τὶς κάμουν ἂν οἱ ἀποβάσεις γινό-
τανε κοντὰ στὴν πόλη καὶ δὲν θὰ ἐμποδιζότανε. Γιατὶ δίχως τέτοια
ἀντίσταση καὶ τέτοια ἐμπόδια ὁ ἐχθρὸς, δίχως ἀμφιβολία, σὲ λίγες
μέρες γιὰ νὰ μὴ πῶ ὥρες, θὰ ἦτανε ἀνω στὴν κοντρασκάρα, με-
γαλώνοντας σοβαρὰ τὸν κίνδυνο τῶν δικῶν μας.

Μὲ τὰ ἐμπόδια αὐτὰ καὶ μὲ τὶς φθορὰς ποὺ πρέπει νὰ κάμουν οἱ
δικοὶ μας στὸν ἐχθρὸ, κατὰ τὸ χρόνο τῶν ἀποβάσεων καὶ ὕστερα ἀπ'
αὐτές, πιστεύω πὼς θὰ μπορέσουν νὰ τὸν συγκρατήσουν καὶ νὰ τὸν
ἀναγκάσουν νὰ χάσει τόσον καιρὸ, ὥστε νὰ μὴν μπορέσει νὰ εὗρεθεῖ
κάτω ἀπὸ τὸ φρούριο, ποὺ θὰ ἔχει σχεδιάσει νὰ πολιορκήσει, οὔτε

l' Assidione fino à tutto Giugno co(n) | tutta la Sollecitudine,
che egli puotesse usare: onde li uenirebbe | à restare più di 3,
mesi, ò puoco più dell' Estate, nel qual tempo | essendo tutte F 63r
queste Fortezze, per Gratia del Sigr Iddio ridotte in | buon Es-
sere, se sarar(n)o difese come si conuiene, non è da dubitare, | 5
che alcuna di esse possa cadere in puotere del'Inimico. |

Soprauenuto poi l'Autunno, se l'Inimico senza hauer fatto
aqui- | sto di alcuna Fortezza uorà suernare sù l' Regno, il che
non sò, | se chi l'auerà il Carico di quella impresa si risoluerà
così fa- | cilmente di fare; douendo restar senza l' Aiuto dell'
Armata | in Paese Nemico, che sarà, come portano i tempi di 10
Guerra ab- | bruciato, e distrutto: Sarà sforzato per l' ingruen-
tia delle | pioggie, che in quella staggione cominciano, e durano
tutto | l' Verno à dar luogho alle batterie, et agli Assalti, et à
dislog- | giar anco, per ritirarsi in luoghi più commodi, doue
l' Esserci- | to non habbia tanto à patire, per la mala staggione 15
del' Inuernata. |

In questo mezo quanto dall' un Canto le Genti Nemiche pa-
tiranno, | douendosi credere, che caderanno in molte necessità;
et in ta(n)to | maggiori, quanto più il loro Essercito sarà nu-

μέχρι τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, παρ' ὅλη τὴ σπουδή, ποὺ θὰ μπορούσε
νὰ καταβάλλει. Ἔτσι δὲν θὰ τοῦ ἀπέμεναν παρὰ 3 θερινοὶ μῆνες, πε-
ρισσότερο ἢ λιγότερο, κατὰ τοὺς ὁποίους, σ' αὐτὰ τὰ φρούρια ποὺ
βρίσκονται ἐν κολῇ κατάστασι, δόξα τῷ Θεῷ, ἂν τὰ ὑπερασπιστοῦν,
ὅπως πρέπει, δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβίβλει κανεῖς, πὼς κανένα δὲν μπορεί
νὰ πέσει στὸν ἐχθρὸ.

Ὅταν ἔπειτα ἔλθει τὸ φθινόπωρο, ἂν ὁ ἐχθρὸς, δίχως νὰ κατα-
κτήσει κανένα φρούριο, θελήσει νὰ ξεχειμωνιάσει πάνω στὸ Βασίλειο,
δὲν ξέρω ἂν ὁ ὑπεύθυνος τῶν ἐπιχειρήσεων τὸ ἀποφασίσει τόσο εὐ-
κόλα, νὰ μείνει δίχως τὴ βοήθεια τοῦ στόλου σὲ ξένη χώρα καὶ μὲνη
καὶ καταστρεμμένη. Γιατὶ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὶς βροχές,
ποὺ ἀρχίζουν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ καὶ διαρκοῦν ὅλο τὸ χειμῶνα, νὰ βά-
λει σ' ἐνέργεια τὸ πυροβολικὸ καὶ τὶς ἐφόδους, νὰ ἀλλάξει στρατό-
πεδο καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ σὲ τόπους πιὸ κατάλληλους, ὅπου ὁ στρατὸς
δὲν θὰ ὑποφέρει τόσο ἀπὸ τὴν κακὴ ἐποχὴ τοῦ χειμῶνα.

Ἔτσι, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ ἐχθρὸς θὰ ὑποφέρει, γιατί πρέπει νὰ
ἔχει ὑπόψει του πὼς θὰ βρεθεῖ σὲ πολλὰς ἀνάγκες, τόσο μεγαλύτερες,

meroso, massimamte | per il mancamento delle Vittouaglie, non
 puotendo Essergliene | sumministrato dall' Armata; la quale à
 quel tempo in nessun' | modo puotrà accostarsi, non che fer-
 marsi nel Regno, per la | priuatione delli porti: in tanto dal
 altro canto puotranno li N(ost)ri | attendere a ripararsi, et à 5
 proueder alli luoghi più offesi et | più Pericolosi. |

Et perche il Turco sarà necessitato à soccorrere il suo Esser-
 cito | col mezo de' Caramussali, cosa però, che io stimò, che
 egli no(n) potrà | fare, se non con molto pericolo, per le fortune,
 che regnano à tali | tempi in questi Mari; sua Sertà puotrà 10
 anco impedirglielo con | grandissimo danno, di lui, et altretan- F 61v
 to benefitio delli Assediati; te- | nendo nel Porto di Candia 20,
 ò 25, buone Galee, et altre ta(n)te | in quello della Canea, le
 quali facendosi far diligenti Guardie, | doue si potrà ne i luo-
 ghi, che farà bisogno, allo spantar, et scuo- | prirsi delli detti 15
 Caramussali, puotran(n)o andar loro addosso, et | combatterli,
 et prenderli, ò almeno fughandoli, se si salueranno | col benefi-
 tio de i Venti, è diuertire il soccorso, che puotessero | dare al

ὅσο πολυαριθμότερο θὰ εἶναι τὸ στράτευμά του, κυρίως ἀπὸ ἔλλειψη
 τροφίμων, ἀφοῦ ὁ στόλος δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ τοῦ φέρει, ἐπει-
 δὴ τῇ χρονικῇ ἐκείνῃ περιόδῳ δὲν θὰ μπορέσει μὲ κανένα τρόπο νὰ
 πλησιάσει οὔτε νὰ σταματήσει στὸ Βασίλειο, ἀπὸ ἔλλειψη λιμανιῶν.
 ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ δικοί μας θὰ μπορέσουν στὸ ἀναμεταξὺ νὰ προ-
 φυλαχτοῦν καὶ νὰ πάρουν τὰ μέτρα τους γιὰ τὴν προστασία τῶν πιὸ
 εὐπρόσβλητων καὶ πιὸ ἐπικίνδυνων τόπων.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Τοῦρκος θὰ ἀναγκαστεῖ νὰ βοηθήσει τὸ στρατό του
 μὲ τὰ καραμουσάλια, πράγμα ποὺ κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν θὰ μπο-
 ρήσει νὰ κάμει, παρὰ μόνο μὲ μεγάλο κίνδυνο, ἀπ' ἀφορμὴ τῆς τρι-
 κυμῆς ποὺ κυριαρχοῦν στὶς θάλασσες αὐτὲς ἐκείνῃ τὴν περίοδῳ, ἡ
 Γαληνότητά σας θὰ μπορέσει ἐπίσης νὰ τὸν ἐμποδίσει, μὲ μεγάλες ζη-
 μίες τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀνάλογη ὠφέλεια τῶν πολιορκουμένων, ἂν δια-
 τηρεῖ στὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα 20 ἢ 25 γαλέρες κι ἄλλες τόσες στὸ
 λιμάνι τῶν Χανίων. Οἱ γαλέρες αὐτὲς θὰ φυλάσσουν μὲ μεγάλη ἐπι-
 μέλεια τοὺς τόπους ποὺ χρειάζεται. "Ὅταν θὰ ἀνακαλύψουν τὰ καρα-
 μουσάλια αὐτὰ θὰ μπορέσουν νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν καὶ νὰ τὰ καταναν-
 μηχίσουν, νὰ τὰ συλλάβουν ἢ τουλάχιστον νὰ τὰ τρέψουν σὲ φυγή,
 ἐὰν σωθοῦν, βοηθοίμενα ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, καὶ ἔτσι νὰ ἀποτρέψουν

Essercito. Il che non si puote fare in Cipro; perche | il passo
 della Caramania in quell' Isola era di puochi miglia, | et ui era-
 no molti luoghi, doue sicuramente si puoteuano rid- | ure li
 Vasselli Turcheschi; ne sua Sertà ui haueua le Galee, | che lor
 puotessero dar Molestia, si come fece la buona Mea dell' | Ilmo 5
 Proure dell' Armata Querini, quando andò al soccorso di | Fa-
 magosta, il quale allhora prese alcuni Vasselli, che conduce-
 ua- | no Genti, et Vittouaglie all' Essercito. Et quando dalla
 parte | dell' Inimico si saperà, che ui sia un' simile Numero di
 Galee di | sua Sertà sù questo Regno, per impedire i soccorsi, è
 da credere, | che nissun' Vassello uorrà spontaneamente portar 10
 all' Essercito | Vittouaglie; se non chi disperatamente si risi-
 cherà, ò sara sforzato | per i Mandati Regij di andare dalla par-
 te d' Ostro, ò alli Caui del | Regno; che sarà però con molto
 loro discomodo, et pericolo. Et da | tal Numo di Galee, si ha-
 uerà oltre ciò un' altro importante bene- | fitio, che esse puo- 15
 tran(n)o commodamte, et sicuramente di tempo, in | tempo an-
 dar à leuar dalle altre Città, et Fortezze delle Genti, et | altri

τῇ βοήθεια, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν στὸ ἐχθρὸ στρατόπεδο.
 Πράγμα ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ γίνεῖ στὴν Κύπρο, γιατί, τὸ στενὸ ἀνά-
 μεσα στὴ νῆσο αὐτὴ καὶ τὴν Καραμανία ἦταν λίγα μίλια καὶ ὑπῆρ-
 χαν ἐκεῖ πολλοὶ τόποι ὅπου μὲ ἀσφάλεια μπορούσαν νὰ καταφύγουν
 τὰ τουρκικὰ καράβια. Οὔτε ἡ Γαληνότητά της εἶχεν ἐκεῖ τὶς γαλέρες
 ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τὰ βλάψουν, ὅπως ἔκαμε ὁ μακαρίτης ἐκλαμ-
 πρότατος Γενικὸς Προβλεπτὴς τοῦ Στόλου Κουερίνι, ὅταν πῆγε σὲ
 βοήθεια τῆς Φαμαγκόστας, ποὺ ἔπιασε τότε κάμποσα πλοῖα, ποὺ με-
 ταφέρανε στρατιῶτες καὶ πολεμοφόδια στὸν Τουρκικὸ στρατό. "Ὅταν ὁ
 ἐχθρὸς μάθει πὼς ὑπάρχει ἕνας τέτοιος ἀριθμὸς γαλέρες τῆς Γαλη-
 νότητά της ἐκεῖ, σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο, γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴ βοή-
 θεια, πρέπει νὰ πιστέψει κανεὶς, ὅτι κανένα πλοῖο δὲν θὰ θελήσει αὐ-
 θόρμητα νὰ μεταφέρει πολεμοφόδια στὸ στράτευμα, ἐκτὸς ἂν κινδυ-
 νέψει ἀπελπισμένα, ἢ ἂν ἰναγκαστεῖ μὲ βασιλικὴ διαταγὴ νὰ πάει
 ἀπὸ τὸ νότιο μέρος ἢ στοὺς Κάβους τοῦ Βασιλείου, ποὺ θὰ εἶναι
 ὅμως γιὰ τὸν ἐχθρὸ πολὺ δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο. Ἀπὸ ἕνα τέτοιο
 ἀριθμὸ γαλερῶν ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ θὰ προκύψει κι ἕνα ἄλλο πλεονέκτη-
 μα. Δηλαδή θὰ μπορέσουν οἱ γαλέρες αὐτὲς ἄνετα καὶ μὲ ἀσφάλεια
 νὰ πηγαίνουν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ νὰ παίρνουν ἀπὸ τὶς ἄλλες πόλεις

Aiuti per soccorso della Fortezza, che fosse assediata. |

Dalle cose Narrate si può comprendere, che l' Turco sia per hauer | delli Contrarij importanti in quell' Impresa; la quale io son sicuro, | che li debba mal riuscire, se dal canto nostro non si mancherà di quello, | che si potrà, et che si douerà fare, procurando, che ui sia superiore | d'intelligenza, e di Valore; et cosi anco Capo da Guerra, con il debito | numero de' Soldati buoni, et Veteranei; li quali ricercandone la sola | Piazza di Candia 10000. et 6000, quella della Canea, no(n) uorra(n)- | no esser frà tutte queste Fortezze in manco Numero di, 20000. | sotto Guernatori intendenti, e Capitani Valorosi, Esperimentati, et sop- | ra tutto fideli, con le Vittouaglie, et con le Munitioni necessarie; | perche in nessun tempo puotran(n)o esser impediti i soccorsi, che si haue- | ranno da mandarui; Essendo che per non hauer le Galee Nemiche | doue fermarsi sù l' Regno, tutti li nostri Vasselli così armati, come da | carico, puotran(n)o nauigando da Corfù in sù per schena di Mare, | passare sicuramente, et entrare nelli Porti, doue saranno destinati: | Puoten-

F 64r

5

10

15

καὶ φρούρια στρατὸ καὶ ἄλλες βοήθειες, γιὰ ἐνίσχυση τοῦ φρουρίου πὺν τυχὸν θὰ πολιορκοῦντανε.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβει, ὅτι ὁ Τοῦρκος θὰ συναντήσῃ σοβαρὲς δυσκολίες στὴν ἐπιχείρησή αὐτή, ἢ ὅποια, εἴμαι βέβαιος, πὼς δὲν θὰ ἐπιτύχει, ἂν ἀπὸ τὴ δική μας πλευρὰ δὲν θὰ παραλειφθεῖ νὰ γίνῃ ἐκεῖνο πὺν μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ, φροντίζοντας νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ κάτι τὸ ἀνώτερο σὲ γνώση καὶ σὲ ἀνδρεία, ὡς καὶ πολεμικὸς ἀρχηγὸς μὲ τὸν ἀνάλογο ἀριθμὸ καλῶν καὶ παλιῶν στρατιωτῶν. Τέτοιους στρατιῶτες θέλει μόνο τὸ Φρούριο τοῦ Χάντακα 10000 καὶ τὸ Φρούριο τῶν Χανίων 6000. Σ' ὅλα τὰ φρούρια μαζί δὲν θὰ ᾖναι λιγότεροι ἀπὸ 20000, σὲ διαταγὲς διοικητῶν ἐμπείρων καὶ γενναίων καπετάνιων, μὲ πεῖρα καί, τὸ κυριότερο, ἐμπίστων, ἔχοντας τὰ ἀπαραίτητα τρόφιμα καὶ πολεμοφόδια. Γιατὶ ποτὲ δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ βοήθεια πὺν θὰ ὑπάρχει γιὰ νὰ στέλνεται ἐκεῖ, ἐπειδὴ μὴ ἔχοντας οἱ ἐχθρικοὲς γαλέρες πὺν νὰ σταματήσουν στὸ Βασίλειο, ὅλα τὰ πλοῖα μας, τόσο τὰ ἐξοπλισμένα ὅσο καὶ τὰ φορητά, θὰ μποροῦν, ταξιδεύοντας ἀπὸ τὴν Κέρκυρα πάνω στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας, νὰ περάσουν μὲ ἀσφάλεια καὶ νὰ ἀράξουν στὰ λιμάνια τοῦ προορισμοῦ των. Στὸ λιμάνι κυρίως τῆς

do massimamte il Porto delle Garàbuse subito gionti sù l' Regno | al Capo di Ponente riceuerli, doue puotran(n)o redursi, per hauer li- | ngua, et là intender quello, che ui fosse d' impedimento, per saper- | si gouernare nel spingersi inanzi, doue hauessero da portar i socco- | rsi, li quali doueranno esser sempre gagliardi, cosi di Munitioni, | come di Genti: Perche lasciando, ch' essi di questo modo sogliono | leuàr l' ardire a gl' Assediatori, et aggiungerlo agl' Assediati; qua(n) | do nelle Fortezze si troua buon numero de' Soldati, si può farne sor- | tir fuori, secondo le opportunità, et i bisogni per indebolir l' offesse, | et per meglio prouedere alle difese. |

5

Per le tante difficoltà, che douerà hauer l' Inimico in quell' Imp- | resa, et per la Commodity d' impedirgliela, per la Patronia, ch' | hauemo di Porti; il che tutto è da stimare, che da lui sarà molto | ben considerato, ragioneuolmente si può credere, che egli farà proua | principalmtē di aquistare uno delli detti Porti; dal quale Aquisto | à lui nasceriano tutte le commodità, che puotrebbono facilitare | anco l' aquisto di tutto il Regno:

10

F 64v

Γραμπούσας, μόλις φθάσουν στὸ Βασίλειο, στὸ δυτικὸ ἄκρο, μποροῦν νὰ ἀράξουν, νὰ πάρουν πληροφορίες καὶ νὰ μάθουν ἐὰν ὑπάρχει ἐμπόδιο, γιὰ νὰ ξέρουν νὰ προχωρήσουν ἐκεῖ ὅπου θὰ πρέπει νὰ φέρουν τὴ βοήθεια. Αὐτὰ τὰ πλοῖα πρέπει νὰ ᾖναι καλὰ ἐφοδιασμένα τόσο σὲ πολεμοφόδια ὅσο καὶ σὲ ἄνδρες. Γιατὶ, ἐκτὸς πὺν θὰ ἀποθαρρυνθοῦν ἔτσι οἱ πολιορκητὲς καὶ θὰ ἐνθαρρυνθοῦν οἱ πολιορκούμενοι, ὅταν στὰ φρούρια βρίσκεται ἱκανὸς ἀριθμὸς στρατιωτῶν, θὰ μποροῦν νὰ κάνουν ἐξόδους ἀνάλογα μὲ τὴ σκοπιμότητα καὶ τὲς ἀνάγκες, γιὰ νὰ ἀδυνατίσουν τὲς ἐπιθέσεις καὶ νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἄμυνα.

Ὑστερα, λοιπόν, ἀπὸ τὲς τόσες δυσκολίες πὺν θὰ ἔχει ὁ ἐχθρὸς ἀναγκαστικὰ σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρησή, καὶ μὲ τὴν εὐκολία πὺν θὰ ᾖχει ἡ Γαληνότητά της νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἀφοῦ θὰ ἔχει τὴν κυριαρχία τῶν λιμανιῶν, τῆς νήσου, πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ὑπόψει του πὼς ὁ ἐχθρὸς θὰ τὸ σκεφτεῖ καλὰ, καὶ δικαιολογημένα μποροῦμε νὰ πιστέψουμε πὼς θὰ δοκιμάσῃ νὰ καταλάβῃ πρὶν ἂπ' ὅλα ἕνα ἀπὸ τὰ λιμάνια τοῦ νησιοῦ. Μὲ τὴν κατάληψη αὐτή, ἀπαραίτητη σ' αὐτόν, θὰ ἀποκτήσῃ ὅλες τὲς δυνατότητες πὺν θὰ μποροῦσαν νὰ τὸν διευκολύνουν, γιὰ νὰ κατακτήσῃ ὅλο τὸ Βασίλειο. Γιατὶ ὅταν μπορέσῃ νὰ διατηρεῖ στὸ

perche puotendo tenèr sopra esso | Regno la sua Armata, potrà
 hauer consequentemente ogni benefi- | tio così del resto, come
 del riceuere i Vasselli, che li andaranno | somministrando Gen-
 ti Vittouaglie e Munitioni, et del impedire | li nostri soccorsi:
 Però si hà da hauèr mente di tenere ben pre- | sidiare tutte le
 di buoni Soldati, et di tutte le altre cose neces- | sarie tutte le
 Fortezze di questi Porti, et di hauerui dentro Gouver- | natori,
 Capitani, et offitiali di fede bene Esperimentata, si come toc- |
 cai piu di sopra: Perciòche quando elle saranno di questo modo
 ben | tenute, et guardate, l' aquisto di qual si uoglia di esse, li
 douerà | esser difficilissimo, et forse impossibile; massimamente
 perche essen- | do esse Fortezze circondate da Grebani, et dal
 Mare, non ui può | hauer luogho la zappa, nè la Mina, nè si
 può andarui à gl' Assalti | con quella facilità con la quale ui si
 uà per terra, et quando l' | Essercito si troua accampato imme-
 diate sotto l' luogho, che si uuol | espugnare: et è da tenèr fer-
 ma opinione, che egli in ciò perderà | molto tempo inutilmen-
 te. |

Mà quando pure la sua buona fortuna uolesse, che egli s'

Βασίλειο τὸ στόλο του θὰ μπορέσει κατὰ συνέπεια νὰ ἔχει κάθε εὐ-
 κολία τόσο ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο νησι ὅσο καὶ τὴ δυνατότητα νὰ προσ-
 ορμίζονται τὰ πλοῖα του, ποὺ θὰ τοῦ μεταφέρουν στρατό, τρόφιμα
 καὶ πολεμοφόδια καὶ θὰ μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἐμποδίζει τὶς δικές μας
 ἐνισχύσεις. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ καταβληθεῖ φροντίδα νὰ ἐφοδιαστοῦν
 ὅλα τὰ φρούρια τῶν λιμανιῶν καλὰ, μὲ καλοὺς στρατιῶτες καὶ μὲ
 ὅλα τὰ ἄλλα ἀπαραίτητα πράγματα, νὰ τοποθετηθοῦν σ' αὐτὰ κυ-
 βερνήτες, καπετάνιοι καὶ ἀξιωματικοί, ἐμπιστοὶ καὶ δοκιμασμένοι,
 ὅπως εἶπα παραπάνω. Ὅταν, λοιπὸν τὰ φρούρια αὐτὰ θὰ συντηροῦν-
 ται καὶ θὰ φυλάσσονται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἢ κατάληψη ἐνός, ὅποιον
 καὶ νὰ ᾖ, ἀπ' αὐτὰ θὰ ᾖ νὰ δυσκολότατη καὶ ἴσως ἀδύνατη, κυρίως
 γιὰτὶ περιβάλλονται ἀπὸ κρηνοὺς καὶ θάλασσα καὶ δὲν θὰ μπορεῖ
 νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἢ τσίπα, οὔτε οἱ ὑπόνομοι, οὔτε θὰ μποροῦν νὰ
 γίνουν ἔφοδοι, μὲ τὴν εὐκολία ἐκεῖνη ποὺ γίνονται στὴν ξηρὰ, καὶ
 ὅταν ὁ στρατὸς εἶναι στρατοπεδευμένος κοντὰ σὶν τὸν τύπο ποὺ θέλει
 νὰ ἐκπορθῇ. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον πὼς ὁ ἐχθρὸς θὰ χάσει ἐκεῖ ἄ-
 δικα πολὺν καιρό.

Μὰ κι ὅταν ἀκόμη ἡ καλὴ του τύχη θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ γίνε

impatro- | nisse d' alcuna, non potrà se non costargli molto
 cara, et forse ui | conuenirebbe consumar tanto tempo, che in
 quell' Anno non gli resta- | rebbe modo di fare altra fattione à
 danno delle Fortezze pri(n)cipali: | Onde in questo mezo sua
 Sertà puotrebbe ò sola, ò collegata con al- | tri Prencipi, proue. 5
 der di forze potenti, per mandar un' soccorso Ge- | nerale in
 questo Regno, l'Assicurazione del quale finalmente hà da | con-
 sistere nell' Unione delle Armate Christiane; le quali ò doue-
 ra(n)- | no combatter l' Armata Turca in mare, ò sbarcando so-
 pra il Regno le | Genti, che porteranno insieme con quelle, che
 puotessero trouarsi sopra | le Naui, et altri legni da Carico, et F 65r
 cauarne anco da tutti questi Pre- | sidij; et opporsi all' Esserci-
 to Nemico, apportandogli ogni disturbo; et | trauaglio, che si
 potrà, et passando anco più auanti, quando così | porti il tem-
 po, et l' Occasione; di maniera che li suoi disegni | uenghino
 à restare per ogni uia possibile interrotti, et impediti; et | il 15
 detto Essercito sia talmente stretto, et Assediato dal nostro, se
 bene | inferiore di forze, ma Padrone, dei Siti, che no(n) puo-

κύριος κανενὸς φρουρίου δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ τοῦ στοιχίσει
 πολὺ ἀκριβὰ, καὶ ἴσως θὰ χρειαζόταν νὰ δαπανῇσει τόσον καιρό, ποὺ
 τὸ ἔτος ἐκεῖνο δὲν θὰ τοῦ ἔμενε τρόπος νὰ κάμει ἄλλη ἐνέργεια σὲ
 βάρος τῶν σπουδαιότερων φρουρίων. Συνεπῶς, σ' αὐτὸ τὸ χρονικὸ
 διάστημα, ἡ Γαληνότητά της θὰ μπορούσε ἢ μονάχη ἢ ἐνωμένη μὲ
 ἄλλα κράτη, νὰ φροντίσει νὰ βρεῖ ἰσχυρὲς δυνάμεις, γιὰ νὰ στείλει
 μιὰ γενικὴ βοήθεια σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειον, ποὺ ἡ ἐξασφάλισή του στὸ
 τέλος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνωση τῶν χριστιανικῶν στόλων, ποὺ ἡ θὰ
 πρέπει νὰ πολεμήσουν μὲ τὴν Τουρκικὴ Ἀρμάδα στὴ θάλασσα ἢ,
 ἀφοῦ ἀποβιβαστοῦν οἱ δυνάμεις αὐτὲς στὸ Βασίλειον, θὰ μπορέσουν,
 μαζί μὲ ἐκεῖνες ποὺ θὰ βρεθοῦν στὰ καράβια καὶ σὲ ἄλλα φορητὰ
 πλοῖα, παίρνοντας ἐπίσης καὶ ἄλλες δυνάμεις ἀπὸ ὅλες τὶς φρουρὲς
 τοῦ Βασιλείου, νὰ ἀντισταθοῦν σὶν ἐχθρικὸ στρατό, προξενώντας
 του κάθε ἐνόχληση καὶ δυσχέρεια, ποὺ θὰ μπορέσουν καὶ προχω-
 ρώντας ἀκόμη πὺ μπροστά, ὅταν ὁ καιρὸς καὶ οἱ εὐκαιρίες θὰ τὸ
 ἐπιτρέπουν, ὥστε νὰ τοῦ ματαιώσουν τὰ σχέδιά του καὶ νὰ τὸν ἐμ-
 ποδίσουν μὲ κάθε δυνατό τρόπο νὰ τὰ ἐφαρμόσει. Ἔτσι τὸ ἐχθρικὸ
 αὐτὸ στράτευμα θὰ βρεθεῖ σὲ δύσκολη θέση καὶ θὰ πολιορκηθεῖ ἀπὸ
 τὸ δικό μας, ἔστω κι ἂν εἶναι κατώτερο σὲ δυνάμεις, μὰ κυρίαρχο

tendo riceuere | soccorso dalla sua Armata, per l' impedimento della Christiana, | conuenga perire: |

Altrimente à longo andare, se l' Turco si puotrà sostentare sopra | il Regno oltre il primo anno, pericolosa cosa sarà, ch' egli al fin' al | fine, se lo facci cadere nelle mani: Il che douen- 5 dosi procurare | dal Canto nostro con ogni studio, che non auenga; non puotendosi | massimamente esser certi, di douer hauere quelli aiuti da altri Prin- | cipi, che sarebbeno necessarij, o di puoterli hauere cosi opportuni, | che giouino, et facciano l' ef- 10 fetto, che si desidera; come l' esperienza | nelle occasioni passate assai chiaro hà dimostrato. |

Conuien dunque, che si habbia l' occhio molto intento, a fare tutte que- | lle prouisioni, che ce ne puossano assicurare quanto più sia possibile. | Et però mia costante opinione sarebbe che al primo motto di Guerra | si mettesse ogni spirito 15 per mandar fuori quanto più presto fosse | possibile quella maggior Armata che questa Republica con ogni suo | sforzo puotesse fare, et spingerla innanzi tanto in tempo, che ella | nel mese

στοὺς τόπους, ὅπου ὁ ἐχθρὸς, μὴ μπορώντας νὰ πάρει βοήθεια ἀπὸ τὸ στόλο του, ποὺ θὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ στόλο, θὰ καταστραφεῖ.

Σὲ ἀντίθετη περίπτωσι, ἂν ὁ Τοῦρκος μπορέσει νὰ παραμείνει πολὺν καιρὸ πάνω στὸ Βασίλειο, περισσότερον ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνον, τότε θὰ ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τὸ κάμει νὰ πέσει στὰ χέρια του στὸ τέλος. Πράγμα ποὺ ὀφείλομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ φροντίσουμε μὲ κάθε τρόπο νὰ μὴ γίνῃ ἐπειδὴ, κυρίως, δὲν μποροῦμε νὰ εἴμαστε βέβαιοι πὼς θὰ ἔχομε τὴ βοήθεια τῶν ἄλλων Κρατῶν ποὺ θὰ χρειαζότανε ἢ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχομε τὴν κατάλληλη στιγμή, ὥστε νὰ φέρει ἀποτέλεσμα καὶ νὰ κάμει τὴν ἐπιθυμητὴ ἐνέργεια, ὅπως ἡ πείρα τὸ ἀπόδειξε ἀρκετὰ καθαρὰ σὲ περασμένες περιπτώσεις.

Χρειαζεται, λοιπόν, νὰ ἔχομε τὰ μάτια μας ἀνοικτά, νὰ γίνουν ὅλες ἐκεῖνες οἱ προμήθειες ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς ἐξασφαλίσουν ὅσο εἶναι δυνατόν περισσότερον. Ὅμως ἡ σταθερὴ μου γνώμη εἶναι πὼς, μὲ τὴν πρώτη ἐκρηξὴ τοῦ πολέμου, θὰ πρέπει νὰ καταβληθεῖ κάθε προσπάθεια, γιὰ νὰ σταλεῖ ἔξω ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορότερα ἡ μεγάλη ἐκείνη Ἀρμάδα, ποὺ ἡ Δημοκρατία τούτη θὰ μπορούσε νὰ συγκροτήσει μὲ ὅλες τὶς προσπάθειές της καὶ νὰ τὴν ἀποστείλῃ ἐγ-

Maggio si puotesse trouare con buona prouisione di bis- | cotti e munitioni sopra il Regno di Candia: Perche lasciando le al- | tre considerationi, che cadeno in questo, proposito per mostrar quanto | utile per tutti i rispetti sarebbe questa resolutione; dirò solamente, | che l' Inimico presupposto, che ci fosse di nu- 5 mero de Vasselli assai | superiore; non è da credere però, ch' egli ardisse mai nè di | passar auanti, lasciandosi a dietro la 65v nostra Armata, ne di tentar | di sbarcare; et se pur ardisse di tentarlo si potrebbe per l' auanta- | gio, che noi haueressimo de i Porti et che ci darebbe il nostro proprio | Paese, dargli tal stretta, che à suo | mal grado conuenirebbe ritirar- | si si come 10 frescamente l' esempio dell' Armata Catholica con quel- | la d' Inghilterra ci può far tenere per fermo. |

SVM(M)ARIO DELLE SPIAGGIE ET LVOGHI |
DISCORSI NELLA DIFESA DEL REGNO. |
Et con il Numero della Fanteria, et Caualleria basteuole
in te(m)po di Guerra. |

Settia da Tramontana. |

15

καίρως ἔξω, ὥστε τὸ μῆνα Μάη νὰ μπορεῖ νὰ βρίσκεται στὸ Βασίλειο τῆς Κρήτης, ἐφοδιασμένη καλὰ μὲ παξιμάδια καὶ πολεμοφόδια. Γιατὶ ἀφίνοντας τὶς ἄλλες ἀπόψεις ποὺ ὑπάρχουν πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, γιὰ νὰ δείξω πόσο χρήσιμη, ἀπὸ κάθε ἀποψη, θὰ ἦτανε ἡ ἀπόφασις αὐτὴ θὰ πῶ μονάχα, ὅτι ὁ ἐχθρὸς, ἂν ὑποτεθεῖ πὼς θὰ εἴχαμε ἀρκετὰ μεγαλύτερο ἀριθμὸ πλοίων, δὲν πρέπει νὰ πιστέψῃ κανεὶς πὼς θὰ τολμοῦσε ποτὲ νὰ προχωρήσει ἀφίνοντας πίσω του τὴν Ἀρμάδα μας, οὔτε νὰ δοκιμάσει νὰ κάνει ἀποβάσεις. Καὶ ἂν τολμοῦσε νὰ κάνει ἀπόπειρα θὰ ἦτανε δυνατόν μὲ τὰ πλεονεκτήματα τῶν λιμανιῶν ποὺ ἔχομε καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ θὰ μᾶς δώσει ὁ ἴδιος ὁ τόπος μας, νὰ τὸν περισφίξουμε τόσο, ποὺ νὰ προτιμήσει νὰ ἀποσυρθεῖ θέλοντας καὶ μὴ, ὅπως μᾶς κάνει νὰ τὸ θεωρήσουμε βέβαιο τὸ παράδειγμα τῆς Παπικῆς Ἀρμάδας μὲ τὴν Ἀρμάδα τῆς Ἀγγλίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ
ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΜΥΝΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
καὶ στὸν ἀριθμὸ τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ ποὺ θὰ εἶναι ἀρκετὸ
σὲ καιρὸ πολέμου.

Ἡ Σητεία ἀπὸ τὸ βορρᾶ.

1. La Spiaggia di Settia, con il luogho di Paleocastro può essere difesa | con Fanti 1000, et Caualli 150. |
Da Ostro. |
2. La Spiaggia di Gerapetra può essere difesa con Fanti 500, et con | caualli 100. |
3. La Spiaggia di Santa Luccia, con diuerse altre Spiaggiette, fino alla | fiumaria di Langhadhà, et anco quella di Xacro, puossono esser guar- | date con Fanti 500, et Caualli 50. |
Candia da Tramontna
4. Da Ciccallarià fino à Cacconoros, può esser difeso con Fanti 500, | et Caualli 100. |
5. La Spiaggia del Carterò può esser difesa da 500 Fanti, e Cauli 50. |

5

10

1. Ἡ παραλία τῆς Σητείας μετὰ τὴν τοποθεσίαν τοῦ Παλαιόκαστρου μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ μετὰ 1000 στρατιῶτες καὶ 150 ἄλογα.
Ἀπὸ τὸ νότο
2. Ἡ παραλία τῆς Γεράπετρας μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
3. Ἡ παραλία τῆς Ἀγιάς Φωθιάς, μετὰ διάφορες ἄλλες μικρότερες, μέχρι τὸ χεῖμαρρο τῆς Λαγκάδας καὶ ἡ παραλία τῆς Ζάκρου μποροῦν νὰ φυλαχτοῦν μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα.
Ὁ Χάντακας ἀπὸ τὸ βορρᾶ
4. Ἀπὸ τὰ Τσικαλαριά μέχρι τὸ Κακὸν Ὄρος μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
5. Ἡ παραλία τοῦ Καρτεροῦ μπορεῖ νὰ φυλαχτεῖ μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα.

6. La Spiaggia di Candia può esser difesa co(n) 500 Fanti, et Cli 50. |
Da Ostro. |
7. La Spiaggia di Priottissa può esser difesa co Fanti 2000 et Cli 100. |
8. La Spiaggia, et Porto di Calus limniones, con quella di Zuzzuro. | Dermato, puossono essere difese con 500 Fanti, et Caualli 100. |
Rettimo da Tramontana. |
9. La Spiaggia della Platanea, ò uero Torretta, può esser difesa con 1000. | Fanti et Caualli 100. |
10. La Spiaggia dell' Armirò, può esser difesa con Fanti 1000. et Caualli 100. |
Canea da Tramonta |
11. La Spiaggia dell' Apicornna può esser difesa.
6. Ἡ παραλία τοῦ Χάντακα μπορεῖ νὰ προστατευτεῖ μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα.
Ἀπὸ τὸ νότο
7. Ἡ παραλία τῆς Πυργιώτισσας μπορεῖ νὰ προστατευτεῖ μετὰ 2000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
8. Ἡ παραλία καὶ τὸ λιμάνι στοὺς Καλοὺς Λιμνῶνες μετὰ τὴν παραλία στὸν Τσούτσουρο καὶ στὸ Δερμάτι μπορεῖ νὰ προφυλαχτεῖ μετὰ 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
Τὸ Ρέθυμνο ἀπὸ τὸ βορρᾶ
9. Ἡ παραλία τοῦ Πλατανιά ἢ Τορέτα μπορεῖ νὰ προφυλαχτεῖ μετὰ 1000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
10. Ἡ παραλία τοῦ Ἀρμυροῦ μπορεῖ νὰ προφυλαχτεῖ μετὰ 1000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.
Τὰ Χανιά ἀπὸ τὸ βορρᾶ
11. Ἡ παραλία τοῦ Ἀποκόρωνα μπορεῖ νὰ προ-

5

F 66r

10

fesa con 500, Fanti, et Cauli 50.		
12. Il luogho del Marati può esser difeso con Fanti 500.		
13. La Spiaggia della Platanea, può esser difesa co(n) Fanti 500. et Cauli 100.		
14. Li due Redotti co(n) spiaggia, Galatea, et Furnoschisma puossono esser difesi con Fanti 500, et Caualli 50.		
15. La Spiaggia del Chissamo, con quella di Messoggia, tutte due possono esser difese con Fanti 2000, et con Caualli 100.	5	
Summa tutta La Fanteria sudetta	No	12000.
Sum(m)a tutta La Caualleria sudetta	No	1200.
		13200.
La Città di Candia hà bisogno per sua difesa in tempo di Guerra Soldati buoni è Veteranei	No	10000.
φυλαχτεῖ με 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα.		
12. Ὁ τόπος τοῦ Μαράθι μπορεῖ νὰ προφυλαχτεῖ με 500 στρατιῶτες.		
13. Ἡ παραλία τοῦ Πλατανιά μπορεῖ νὰ προφυλαχτεῖ με 500 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.		
14. Οἱ δυὸ ὄρμοι με τὴν παραλία τοῦ Γαλατᾶ καὶ Φουρνόσκιμα μποροῦν νὰ προφυλαχτοῦν με 500 στρατιῶτες καὶ 50 ἄλογα		
15. Ἡ παραλία στὴν Κίσσμο με τὴν παραλία στὰ Μεσόγεια μποροῦν νὰ προφυλαχτοῦν καὶ οἱ δυὸ με 2000 στρατιῶτες καὶ 100 ἄλογα.		
Σύνολο τοῦ πεζικοῦ ὁλόκληρου		12.000
» » ἱππικοῦ »		1.200
		13.200
Ἡ πόλη τοῦ Χάντακα ἔχει ἀνάγκη γιὰ τὴν ἄμυνά της σὲ καιρὸ πολέμου ἀπὸ στρατιῶτες καλοὺς καὶ παλαίμαχους		10.000

La Città della Canea hà bisogno per sua difesa in tempo di Guerra Soldati buoni è scielti			No	6000.	
La Città di Rettimo hà bisogno per sua difesa in tempo di Guerra Soldati buoni			No	4000.	
Tutte le Fortezze uogliono non manco numero per sua difesa in tempo di Guerra soldati buoni Esperimentati			No	20000.	5
				40000.	
Sum(m)ano in tutto No 53.200.					
DISCORSO SOPRA LE VITTOVAGLIE NECESSÈ PER IL BISOGNO DEL REGNO.					F 66v
Hauendo fin quì detto quanto mi è parso conueniente per la Difesa di questo Regno, cioè Militia Italiana, Cernide delle Città, et Territorij Galee, Guardie, Cauallerie, et altro, et di tutti questi Membri formatone un Corpo, Mà però senza Ani-					15

Ἡ πόλη τῶν Χανιῶν ἔχει ἀνάγκη γιὰ τὴν ἄμυνά της σὲ καιρὸ πολέμου ἀπὸ στρατιῶτες καλοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς			6.000	
Ἡ πόλη τοῦ Ρέθυμνου ἔχει ἀνάγκη γιὰ τὴν ἄμυνά της σὲ καιρὸ πολέμου ἀπὸ στρατιῶτες καλοὺς			4.000	
Ὅλα τὰ φρούρια θέλουν ὄχι μικρότερο ἀριθμὸ καλοὺς καὶ ἔμπειρους στρατιῶτες γιὰ τὴν ἄμυνά τους σὲ καιρὸ πολέμου			20.000	
			40.000	
Συνολικά			53.200	

ΛΟΓΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ ΤΡΟΦΙΜΑ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ὡς ἐδῶ εἶπα ὅτι νόμισα σωστὸ γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ Βασιλείου ἐκείνου. Δηλαδή γιὰ τὸν Ἰταλικὸ στρατό, γιὰ τὴν πολιτοφυλακὴ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, τὶς γαλέρες, τὶς φρουρές, τὸ ἱππικὸ καὶ ἄλλα, σχηματίζοντας με ὅλα αὐτὰ τὰ μέλη ἓνα σῶμα, μὰ δίχως ψυχὴ

ma: Imperoche tutte queste Prouisioni, riu- | scirebbono mala-
mente, quando mancassero le Vittouaglie per puoterle sos- |
tentare; Non essendo bastante l' Altezza delle Muraglie, la
Grossezza de | Terrapieni, la ghagliardia de Belloardi, l' Altez-
za de' Kauallieri, nè la | grandezza, et proffondità delle Fosse à
difender, et mantenere tutte | queste Fortezze; se non haueran- 5
(n)o, oltre il necessario numero de Soldati, | et Capitani fideli,
buona Prouisione di Vittouaglie; è però mi pare | conueniente
non douer tralasciare di far mentione anco di questo Im- | por-
tantissimo particolare, che abbraccia uno delli principali Ele-
menti | delle sudette Difese. |

Bisogno dunque farebbe, che S. Sertà Creasse un' Proueditore 10
sopra le | Biade con particolar Carico, et Auttorità sopra la
Coltura, il quale doues- | se aiutar questo Negotio, et dar braz-
zo alli lauoratori, et appresso soccor- | rerli nelli bisogni di so-
uentione per puoter seminare, et nelle raccolte | puoi scuoder
le dette Biade et à questo modo, si radoppierebbono le quan-
ti- | tà de Grani, che produce questo Regno; Et anco esso Pro- 15
ueditore andasse | riuedendo tutte le Campagne, et luoghi oue

ὅμως, γιατί ὅλα αὐτὰ θὰ καταντοῦσαν ἄχρηστα, ἂν λείψουν τὰ τρο-
φιμα, πὺν θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ θρέψουν. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀρκετὸ τὸ
ὕψος τῶν τειχῶν, τὸ πᾶχος τῶν ἐπιχωματώσεων, ἡ ὀχύρωση τῶν
προμαχῶνων, τὸ ὕψος τῶν καβαλιέρων, οὔτε τὸ μέγεθος καὶ τὸ βᾶ-
θος τῶν τάφρων γιὰ νὰ ὑπερασπίσων καὶ νὰ κρατήσων ὅλα αὐτὰ
τὰ φρούρια ἂν δὲν θὰ ἔχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀπαραίτητο ἀριθμὸ τῶν
στρατιωτῶν καὶ τῶν ἐμπίστων Καπετάνιων, ἀρκετὲς προμήθειες τρο-
φίμων. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται πὼς πρέπει νὰ μὴν παραλείψω νὰ ἀνα-
φέρω καὶ γιὰ τὸ σπουδαιότατο αὐτὸ ζήτημα, πὺν ἀφορᾷ ἓνα ἀπὸ τὰ
σπουδαιότερα στοιχεῖα τῆς ἄμυνας.

Ἀνάγκη, λοιπόν, θὰ ἦταν ἡ Γαληνότητά της νὰ διορίσει ἓνα
Προβλεπτὴ τῶν σιτηρῶν, μὲ εἰδικὴ ἐντολὴ καὶ ἐξουσία γιὰ τὴν καλ-
λιέργεια, ὁ ὁποῖος θὰ πρέπει νὰ βοηθήσει στὸ ζήτημα αὐτό, νὰ
ἐνισχύσει τοὺς σιτοκαλλιεργητές, νὰ ἐπιχορηγήσει τὶς ἀνάγκες τους
γιὰ νὰ μποροῦν νὰ σπέρνουν, ἀγοράζοντας ἔπειτα τὰ σιτηρὰ αὐτὰ
ἀπὸ τὴ σοδειά. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ διπλασιαζόταν ἡ ποσότητα τῶν
σιτηρῶν πὺν παράγει αὐτὸ τὸ Βασίλειο. Ὁ Προβλεπτὴς αὐτὸς θὰ
πηγαίνει ἐπίσης νὰ ἐπιθεωρεῖ ὅλες τὶς πεδιάδες καὶ τοὺς τόπους ὅπου

fossero terreni di buone qua- | lità, che restassero inculti, di
farli coltiuare, et di non lasciar piantar | altre Vigne, Essendo-
ne à bastanza, et doue li Terreni fossero più habbili | per pro-
dur formenti, ne fossero spiantate delle sudette Vigne, riducen-
dole | in Terreni, et à questo modo si crescerebbono le entrate
delle biade in que- | sto Regno. |

Quanto poi alle altre Vittouaglie, Essendone questo Regno
Abondantis- | simo di oglio, di Vini, di Carnaggi, et de' For- F 67r
maggi; quando nel tempo, che si mostrasse sospetto di Guer-
ra, si restringesse la mano, et non lasciar- | ne estrarre fuori
di quest' Isola, si potrebbe hauerne sufficientemte | Con tutto 10
ciò, non mi pare, che questo benefittio si debba tanto sicuramte
| usare che di simili robbe, se ne lascino disfornite tutte que-
ste Fortezze, | come hora sono; Ma laudarei, che in ciascuna di
esse se ne andasse | riseruando di tempo in tempo qualche qu-
antità per monitione. |

Mà quanto più facilmente si potrebbe prouedere di questa 15
sorte di | Vittouaglie per la Commodity, che ne da il Regno
istesso; tanto più sare- | bbe difficile da puotersi fare la proui-

θὰ εἶναι χωράφια καλῆς ποιότητος ἀκαλλιέργητα, φροντίζοντας γιὰ
τὴν καλλιέργειά τους καὶ μὴ ἀφίνοντας νὰ φυτεύουν ἄλλα ὀμπέλια,
ἀφοῦ ὑπάρχουν ἀρκετά, καὶ ὅπου τὰ χωράφια θὰ εἶναι πιὸ κατάλλη-
λα γιὰ τὴ σιτοκαλλιέργεια νὰ ξερριζώνονται τ' ὀμπέλια, κάνοντάς τα
χωράφια. Ἔτσι θὰ αὐξανόταν οἱ σοδεῖς τῶν δημητριακῶν σ' αὐτὸ
τὸ Βασίλειο.

Ὅσον ἀφορᾷ ἔπειτα τ' ἄλλα τρόφιμα τὸ Βασίλειο αὐτὸ ἔχει ἀ-
φθονία λάδι, κρασί, κρέας καὶ τυρὶ, καὶ ὅταν θὰ ὑπάρχει ὑποψία γιὰ
πόλεμο, πρέπει νὰ περιοριστεῖ ἡ κατανάλωση καὶ νὰ ἀπαγορευτεῖ ἡ
ἐξαγωγή τους ἀπὸ τὸ νησί, ὥστε νὰ ὑπάρχει ἐπάρκεια στὰ εἶδη αὐτά.
Παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν νομίζω πὼς τὸ προτέρημα τοῦτο θὰ χρησιμοποι-
εῖται ἀποτελεσματικὰ ὅταν ἀπὸ τὰ εἶδη αὐτὰ θὰ μένουν ἀνεφοδιά-
στα ὅλα τὰ φρούρια, ὅπως εἶναι σήμερα. Νομίζω, λοιπόν, πὼς εἶναι
φρόνιμο νὰ παρακρατεῖται κάποια ποσότητα ἀπὸ τὰ εἶδη αὐτὰ ἀπὸ
καιρὸ σὲ καιρὸ σὲ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ φρούρια ἐκεῖνα, γιὰ ἐφοδιασμό.

Μὰ ὅσο εὐκολότερα θὰ μποροῦσε νὰ φροντίσει κανεὶς γιὰ τὸ
εἶδος αὐτὸ τῶν τροφίμων, μὲ τὶς ἐγκλίσεις πὺν παρέχει τὸ ἴδιο τὸ
Βασίλειο, τόσο δυσκολότερη θὰ εἶναι ἡ προμήθεια τοῦ ψωμοῦ, πὺν

sione del pane, che fusse basteuo- | le per le Genti, che in tem-
po di Guerra si doueran(n)o accrescere in | ciascuna Città, et in
ciascuna Fortezza; douendosi anco per li biso- | gni delle Galee,
che ui s' armaran(n)o, et che ui si teniran(n)o à Difesa, fare |
una gran quantità de' Biscotti: Et à questa parte si deue appli-
car | l' animo intentissimamente sopra tutte le cose; Et però
ben sarebbe, | che non solamente si mettersero in ordine li De-
positi de i formenti, | che per Parte, dell' Eccmo Consiglio, è
stato deliberato di tenere in | questo Regno, ma che si accre-
scessero ancora per questo effetto: | Dando ordine così alli Illmi
Capni da mare, come alli Clarmi Rettori, | et all' Eccmo Proure
Generale di questo Regno, di usare ogni diligenza, | et di stare
attenti ad ogni Occasione di puoter far capitare, et far inue- |
stita de Grani in ogni occorrenza per questo Regno. |

Questi Depositi de' formenti, oltre che assicureranno le cose
per li biso- | gni di Guerra, della quale essi sono senza dubbio il
più necessario, | et più importante Elemento; apportaranno
anco grandissimo benefi- | tio nelli tempi di pace; perche man-
teniranno l' abbondanza nel Regno: | Essendo, che quelli, che si

θα χρειάζοταν για τους ανθρώπους, πού, σε περίπτωση πολέμου, θα
συγκεντρωθούν περισσότεροι σε κάθε πόλη ή σε κάθε φρούριο.
Εκτός απ' αυτό θα χρειαστεί να παρασκευαστεί μεγάλη ποσότητα
παξιμαδιού, για τις ανάγκες των γαλερών που θα εξοπλισθούν εκεί.
Και στο ζήτημα αυτό πρέπει να απασχοληθεί με κατανόηση. Καλό
θα ήταν επίσης όχι μόνο να τακτοποιηθούν οι παρακαταθήκες του
σταριού, που αποφασίστηκε από το εξοχότατο Συμβούλιο να διατη-
ρούνται στο Βασίλειο, μα και να αυξηθούν οι ποσότητες, για το σκο-
πό αυτό δίδοντας διαταγή στους έκλαμπρότατους καπετάνιους της
θάλασσας, στους έκλαμπρότατους ρετούρηδες και στον έκλαμπρότατο
Γενικό Προβλεπτή του Βασιλείου τούτου, να καταβάλουν κάθε επι-
μέλεια και να είναι πολύ προσεκτικοί σε κάθε περίπτωση, που μπο-
ρεί να συμβεί, και να εφοδιάσουν με δημητριακά το Βασίλειο, για
κάθε ένδεχόμενο.

Οι παρακαταθήκες αυτές των δημητριακών, όχι μόνο θα εξασφα-
λίσουν τα πράγματα για τις ανάγκες του πολέμου, για τον όποιο,
δίχως αμφιβολία, είναι το σπουδαιότερο στοιχείο, μα θα φέρουν επί-
σης πολύ μεγάλη ωφέλεια στον καιρό της ειρήνης, γιατί θα διατη-

trouano in esso, li Nobili li sostentano, et | li uendino come F 67v
uogliono, onde procurandone de forestieri conueniran(n)o | darli
fuori à prezzo ragioneuole, uedendo, che gli Rappresentanti |
Publichi puotranno senza li loro formenti supplire al bisogno
delle | Piazze, mettendo mano in essi Depositi, li quali con il
Beneffitio | delle Buse¹ trouate buone per conseruar detti for-
menti, si possono | mantenere tre anni sicuramente in esse Bu-
se, che non guasta- | ran(n)o, et si puossono poi sempre rino-
uare col mezo de i Fontichi², | et di quelli, che si consumano
per far biscotti. |

AVERTIMENTO SOPRA LA PROVISION |
DELLE ACQUE NECESSARIE PER LE |
CITTA ET FORTEZZE DEL REGNO. |

Sopra tutte le cose necessarie al Viuere per il mantenimento
di | queste Città, et Fortezze, del Regno, tengo per importan-

ρήσουν την αφθονία στο Βασίλειο, επειδή, τα σάγια που βρίσκον-
ται σ' αυτό, θα τα προσφέρουν και θα τα πουλήσουν, όπως θέλουν,
οι εύγενεις, σε τιμές λογικές, όταν γίνεται προμήθεια εξωτερικού
σταριού, βλέποντας, ότι οι εκπρόσωποι του Δημοσίου μπορούν και
δίχως τα σάγια τους, να εξασφαλίσουν τις αναγκαίες για τα φρού-
ρια ποσότητες, χρησιμοποιώντας τα σιτηρά των παρακαταθηκών αυ-
τών, τα όποια, με την ευκολία που υπάρχει στις γούβες¹, που απο-
δείχτηκαν κατάλληλες για τη διατήρηση των σιτηρών, μπορούν να
διατηρηθούν με ασφάλεια μέσα στις γούβες αυτές τρία χρόνια, δίχως
να καταστραφούν. Τα σάγια αυτά μπορούν να ανανεώνονται από
τους φόντικους² και από εκείνα που καταναλίσκονται για τα παξι-
μάδια.

ΣΥΣΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ
ΠΟΥ ΧΡΕΙΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΦΡΟΥΡΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Πάνω απ' όλα τα αναγκαία πράγματα για τη ζωή, για να συντηρη-
θούν οι πόλεις αυτές και τα φρούρια, θεωρώ σαν το σπουδαιότερο,

¹) Οι Μπούζες ήταν λάκκοι ειδικοί για τη διατήρηση των σιτηρών. Βλ.
σχετικά Στ. Σπανάκη, 'Η έκθεση του δούκα της Κρήτης 'Ιωάννη Σαγ-
κρέντο, Κρητ. Χρον. τόμ. Γ', σ. 529, ύποσ. 17.

²) 'Αποθήκες σιτηρών, κτισμένες στο παλιό τείχος του Χάντακα. Βλ.
σχετικά Στ. Σπανάκη, Μνημεία κλπ. op. cit τόμ. III, σ. 60.

tissimo doppio | le Biade l' uso delle acque; Perche quando negl' Assedij tutte le | altre Vittouaglie siano consumate, pur che ui sia buon pane, et | buon acqua, l' huomo si può sostentare; mà quando anco queste | due cose manchino, ò quando pure siano cattive, Il Pericolo è | manifesto; parche se mancano bisogna ò 5 perire da sete, et da fame, | ò rendersi nella discretione dell' Inimico, et se sono Cattive, no(n) ha- | uendo gli Difensori altro Nutrimento, cadeno nelle Infirmità, et | no(n) possono fare il debito loro, onde poi all' Inimico è facile il pe- | netrar con gl' Assalti dentro le muraglie delle Città, e Fortezze. |

Di questo Elemento Principale per la Conseruatione di queste Città | et Fortezze, non si douerebbe mancare sempre di 10 accrescere | più Cisterne, et Conserue, che fosse possibile, Nella Città di Candia | restaurare la Fontana di S(n) Saluatore¹ fatta

ύστερα από τα δημητριακά, το νερό. Γιατί όταν στις πολιορκίες ξαντληθούν όλα τα άλλα τρόφιμα, αν υπάρχει καλό ψωμί και καλό νερό, ο άνθρωπος μπορεί να συντηρηθεί. Άλλά όταν λείψουν κι αυτά τα δυο πράγματα ή και όταν είναι κακής ποιότητας ο κίνδυνος είναι φανερός. "Αν λείψουν ή πρέπει να πεθάνουν από τη δίψα και την πείνα ή να παραδοθούν στη διάθεση του εχθρού. "Αν είναι κακής ποιότητας, μη έχοντας οι υπερασπιστές άλλη τροφή, αρρωστούν και δεν μπορούν να κάνουν το καθήκον τους, όποτε πάλι είναι εύκολο στον εχθρό να εισχωρήσει με τις εφόδους μέσα στα τείχη των πόλεων και των φρουρίων.

Γι' αυτό το σπουδαίο στοιχείο για τη διατήρηση των πόλεων και των φρουρίων δεν θά'πρεπε να παραλείπομε να αυξάνονται πάντοτε περισσότερο οι δεξαμενές και οι στέγνες όσο είναι δυνατόν. Στην πόλη του Χάντακα πρέπει να επισκευαστεί ή κρήνη του 'Αγ. Σωτήρα¹, που με τόση επιμονή έκαμε ο μακαρίτης έκλαμπρότατος κ. 'Ιω-

¹) Κρήνη του Σωτήρος λεγόταν ή κρήνη του Μπέμπο, έπειδή ήταν στην πλατεία της εκκλησίας του Σωτήρος, το Βαλιδέ τζαμί της Τουρκοκρατίας, που μεταποιήθηκε στις ήμέρες μας σε σχολείο.

Ο πρώτος που διοχέτευσε νερό στη διψασμένη πόλη του Χάντακα ήταν ο Capitano Grande Gian Matteo Bembo. Ο Στ. Ξανθουδίδης, σε άρθρο του στην εφημερίδα του 'Ηρακλείου «Νέα Έλευθερία» της 14 Σεπτ. 1903, με τον τίτλο: ή «ύδρευσις του Χάνδακος» αναφέρει, ότι ο Μπέμπο «διοχέτευσε πρώτος πηγαίον ύδωρ εις την πόλιν το 1588». Τη γνώμη αυτή έπανα-

con tanta instantia | uenire dalla buona Mema dell' Illmo Sr Gio F 68r Matteo Bembo fù digmo C. G. | et anco quella di strada largha¹, che fece uenire l' Illmo sr Latino Or | sini: Essendo la Fonta-

άννης Μαθαῖος Μπέμπο, ικανότατος Γενικός Καπετάνιος, ως και εκείνη της Πλατειᾶς Στράτας¹, που έκαμε ο έκλαμπρότατος κ. Λατίνο 'Ορσίνι. 'Η πιό μεγάλη κρήνη που έκαμε με τόσους κόπους και

λαμβάνει και στο βιβλίο του Χάνδαξ - 'Ηράκλειον το 1927 (Βλ. Β' έκδοση με σημειώσεις Στ. 'Αλεξίου το 1964 σ. 62). Άλλά ο Leonardo Quirini στην έκθεσή του του 1595 αναφέρει ότι «...της κρήνης του 'Αγίου Σωτήρος, όπως λέγεται, την οποία κατασκεύασε ο έκλαμπρότατος Matteo Bembo, Capitano Grande το 1483».

Τέλος ο G. Gerola, (Monumenti Veneti, vol. IV, pp. 11,42) αναφέρει, ότι ή κρήνη άνηγόρη μετὰ των έτων 1552-1551. Και στο Archivio di Stato di Venezia, (Senato Mar, XLV, 9) αναφέρεται ότι ο Francesco Zen έλαβε την άδεια να διοχετεύσει το περίσσιο νερό της κρήνης Bembo στο σπίτι του το 1579. Δηλαδή πριν από τη χρονολογία που αναφέρει ο Ξανθουδίδης. Άρα ή κρήνη Bembo υπήρχε πριν το 1588.

Ο G. Gerola, (Monumenti Veneti, vol. IV, p. 11) που ασχολήθηκε πολύ με το ζήτημα αναφέρει: «...μόνο αργότερα έγινε σκέψη για τη μεταφορά του νερού του Κατσαμπά στην πρωτεύουσα (τόν Χάντακα) διά ενός κανονικού ύδραγωγείου. Από αυτό πρέπει να πιστέψομε ότι τροφοδοτήθηκε στην άρχή ή κρήνη του 'Αγ. Σωτήρος...».

Άλλά ή διοχέτευση νερού από το πηγάδι του Κατσαμπά με ύδραγωγείο με φυσική ροή στην πλατεία του San Salvatore ήταν άπολύτως άδύνατη τότε, που δεν υπήρχαν άντλητικά μηχανήματα, όπως το 1924, όποτε μεταφέρθηκε το νερό του φρέατος Σκυλιανάκη, σε μια μικρή δεξαμενή στον Πόρο, λίγα μέτρα προς νότο του ναού του 'Αγ. Γεωργίου. Και άπορεί κανείς πώς έπεσε στο σφάλμα ο Gerola να πιστεύει πως ήταν δυνατόν να τροφοδοτηθεί ή κρήνη του Bembo με ύδραγωγείο από το νερό του Κατσαμπά, που ήξερε τη μορφολογία του έδάφους.

Και ο Ξανθουδίδης (σ. 63) διερωτάται «πόθεν εύρον τὰς μικράς πηγὰς ἐξ ὧν ἐτροφοδότησαν τὰς δύο αὐτὰς κρήνας ὁ Μπέμπος καὶ ὁ Σαγρέδος;». Και υποθέτει, ότι έχρησιμοποίησαν τὰ πηγαῖα ἀλλὰ βλυχὰ νερά της «Πηγιάδας» κάτω από το φρούριο Μαρτινέγκο, και εκείνα του εργοστασίου Καστρινάκη. (Βλ. Στ. Σπανάκη, 'Η "Υδρευσις του 'Ηρακλείου, ανέκδοτος).

1) Στην κρήνη της Πλατειᾶς Στράτας διοχέτευσε ο Latino Orsini τὰ νερά μιᾶς πηγῆς, που ήταν στην «Τάφρο των Φοινίκων» (fossa dei datoli).

Το 1602 ήταν άποξηραμένη και άναγκάστηκε ο στρατηγός Benetto Taiariera να έπεκτείνει ως εκεί τον ύδαταγωγό της κρήνης του Bembo για να την τροφοδοτήσει και πάλι με νερό. (Βλ. Στ. Σπανάκη, 'Η "Υδρευση του 'Ηρακλείου).

na Maggiore, che hora di nuouo hà fatto con | tanta spesa, et
 fatica Venire da sotto il Monte di Giove, l'Eccmo sig r | Fran-
 cesco Moresini Proure G(e)n(er)al, la qual fontana dico à tempo
 di | Assedio, che Iddio non uoglia, no(n) resterà nostra, mà in
 puoter dell' Ini- | mico, puotendo del tutto tagliarla, et auele-
 narla; ma queste due Fonte | sudette resterano sicure; Essendo
 li suoi nascimenti, et Aluei sotto le | mura della Città, le quali
 in occasion di bisogno puossono esser guar- | date, et difese con
 il tiro del moschetto. Laudo dunque queste due | di S(n) Salua-
 tore, et di strada largha douer esser restaurate; Essendo | al
 tutto in poter nostro; et il medesimo si douerebbe far alla Ca-
 nea | et alle altre Fortezze del Regno, facendoui delle Cisterne, 10
 et conserue | quante più si possano per questo Effetto, auer-
 tendo anco di farle | in luoghi manco pericolosi dal esser aper-
 te, et guaste dalli terremoti | ò mouimenti che sogliono fare li
 tiri delle Artiglierie. |

τόσα χρήματα τώρα τελευταία, φέρνοντας τὰ νερὰ ἀπὸ τὸ Γιούχτα,
 ὁ ἐκλαμπρότατος κ. Μοροζίνι, Γενικὸς Προβλεπτῆς, αὐτὴ λέγω, σὲ
 καιρὸ πολιορκίας, ποὺ ὁ Θεὸς νὰ μὴν τὸ θελήσει, δὲν θὰ μείνει δική
 μας μὰ στὴ διάθεση τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ τὴν ἀποκόψει
 ὁλότελα καὶ νὰ τὴν δηλητηριάσει. Οἱ δυνὸ ἄλλες ὅμως θὰ μείνουν
 ἀσφαλῶς δικές μας, γιατί οἱ πηγές καὶ οἱ ἀγωγοὶ τους εἶναι κάτω ἀπὸ
 τὰ τείχη τῆς πολιτείας, ποὺ σὲ περίπτωσι ἀνάγκης, μποροῦν νὰ φυ-
 λαχτοῦν καὶ νὰ προστατευτοῦν μὲ τὴν βολὴ τῶν τουφεκιῶν. Κρίνω,
 λοιπόν, πὼς οἱ δυὸ αὐτὲς κρήνες, τοῦ Ἀγ. Σωτήρα καὶ τῆς Πλατειᾶς
 Στράτας, πρέπει νὰ ἐπισκευαστοῦν, ἀφοῦ εἶναι ὁλωσδιόλου στὴν κατο-
 χή μας. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ γίνῃ καὶ στὰ Χανιά καὶ στὰ ἄλλα φρούρια
 τοῦ Βασιλείου, κάνοντας δεξαμενές καὶ στέγνες, ὅσο περισσότερες
 εἶναι δυνατό νὰ γίνουν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, εἰδοποιώντας τους νὰ τίς
 κάμουν σὲ τόπους λιγότερο ἐπικίνδυνους, νὰ μὴν εἶναι ἐκτεθειμένες
 στοὺς σεισμοὺς ἢ στὰ τινάγματα ποὺ προκαλοῦν συνήθως οἱ βολές
 τοῦ πυροβολικοῦ.

AVERTIMENTO SOPRA LA PROVISIONE |
 DELLE LEGNE, ET CARBONI |

Quanto alla Prouision delle legne, Poiche intorno alle Ma-
 rine del | Regno no(n) si trouano più legne, che puossino ba-
 stare à suffitienza per | il bisogno della Città di Candia, et se
 no(n) fossero le barche, che si trans- | feriscono nell' Isole dell' 5
 Arcipelago, et ne portano, si starebbe molto male, | perche no(n)
 solamente si patisce per il fuoco Ordinario, ma li fornari an- |
 cora, che fan(n)o il pane per le Piazze, come sono tempi contra-
 rij, che | le dette barche non possono andar à carghare, et tor-
 nare la Città pati- | sce non solo di fuoco, ma di pane ancora: 10
 Però sarebbe necessario | ordinar una buona Monitione, com-
 prendole dalle dette barche nelli te(m)pi | buoni, et mettendole
 in deposito; acciò in tempo poi di necessità possi- | no Essi for- F 68v
 nari seruirsi con il loro denaro per il Beneffitio della Città,
 che | à ogni modo di questo no(n) sarebbe interesse nissuno di 15
 S. Sertà, et uolesse | Iddio, che ne fosse gran quantità perche
 presto si consumarebbono | senza perdita alcuna. |

ΣΥΣΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΩΝ
 ΞΥΛΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΡΒΟΥΝΟΥ

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν προμήθεια τῶν ξύλων, ἡ κατάστασις θὰ ἦταν
 ἄσχημη ἂν δὲν ὑπῆρχαν οἱ βάρκες νὰ πηγαίνουν στὰ νησιά τοῦ Ἀρ-
 χιεπελάγους καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν ἀπὸ ἐκεῖ, γιατί γίρω στὶς παραλίες
 τοῦ Βασιλείου δὲν βρίσκονται πιὰ ξύλα, ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἐπαρνε-
 σουν γιὰ τίς ἀνάγκης τῆς πόλης τοῦ Χάντακα. Γιατὶ ὅχι μόνο ὑπάρ-
 χει ἔλλειψη γιὰ τίς συνηθισμένες ἀνάγκης μὰ καὶ οἱ φουρνάρηδες ἀ-
 κόμη, ποὺ κάνουν τὸ ψωμί γιὰ τίς φρουρές, ὅταν εἶναι ἐνάντιοι οἱ
 καιροί, καὶ οἱ βάρκες αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ πᾶνε νὰ φορτώσουν καὶ
 νὰ γυρίσουν, ἡ πολιτεία ὑποφέρει ἐπειδὴ δὲν ἔχει ὅχι μόνο φωτιά
 μὰ καὶ ψωμί. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ διατάξουν νὰ γίνῃ ἕνας κα-
 λὸς ἐφοδιασμὸς, ἀγοράζοντάς τα ἀπὸ τίς βάρκες αὐτὲς ὅταν ὁ και-
 ρὸς εἶναι καλὸς καὶ φυλάσσοντάς τα οὐ παρακαταθήκη. Ἔτσι, σὲ
 καιρὸ ἀνάγκης νὰ μποροῦν οἱ φουρνάρηδες νὰ ἐξυπηρετηθοῦν μὲ τὸ
 χρῆμα τους, ἐξυπηρετώντας τὴν πόλιν, ὅπωςδὴποτε ὅμως νὰ μὴν
 παίρνει κανένα κέρδος ἢ Γαληνότητάς της καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώσει νὰ
 ὑπάρχει μεγάλη ποσότητα νὰ καταναλίσκονται γρήγορα, δίχως καμιά
 ἀπώλεια.

Oltra il Deposito delle legne, Vederei uolentieri una grossa Monitione | de Carboni per ogni bisogno necessaria, et quando fosse Essequito di far- | la, per qual si uoglia seruitio non si douesse muouerla, se no(n) in occasio(n) | di Guerra, che ad ogni modo questa tal Monitione, è durabile, ne è da | dubitarsi, che in alcun tempo si uenisse à guastare. |

DISCORSO SOPRA L' ARMAR DELLE |
GALEE NEL REGNO, COSI IN TEMPO |
DI PACE, COME IN TEMPO DI GVERRA. |

Hò detto In(n)anti à carte 63¹, che per Difesa di questo Regno sarebbe be- | ne che si tenesse una Massa di 50, Galee nel Regno medesimo, et dirò | hora come si potrà farlo, et con questa Occasione tratterò quanto mi uà per | la mente sopra li buoni effetti, che da esse puotrebbono deriuare tenendole | nel Porto di Candia, et in quello della Canea, le quali puoi quando fusse | bisogno, che si congiungessero con l' Armata, son sicuro, che con un Cap^{no} dilige(n)- | te, et antiueduto lo puotrebbono

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρακατοθήκη τῶν ξύλων μὲ εὐχαρίστηση θὰ ἴδωμεν μιὰ μεγάλη προμήθεια κάρβουνου, γιὰ κάθε ἀνάγκη ἀπαραίτητη, κι ὅταν θὰ γίνεи δὲν θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο, παρὰ μόνο σὲ περίπτωση πολέμου, ποὺ ὁποιοδήποτε ἡ προμήθεια αὐτὴ εἶναι διατηρήσιμη καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλει κανένας πὼς εἶναι δυνατόν ποτὲ νὰ καταστραφεῖ.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟ ΤΩΝ ΓΑΛΕΡΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΣΕ ΚΑΙΡΟ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΣΕ ΚΑΙΡΟ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ἐγὼ ἀναφέρει παραπάνω στὸ φύλλο 63¹ πὼς γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ Βασιλείου αὐτοῦ καλὸ θὰ ἦταν νὰ ὑπάρχει μιὰ μοῖρα ἀπὸ 50 γαλέρες στὸ Βασίλειο τὸ ἴδιο. Τώρα θὰ ἀναφέρω πὼς μπορεῖ νὰ γίνεи ἡ μοῖρα αὐτὴ, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία θὰ πραγματευθῶ καὶ ὅ,τι περνᾷ ἀπὸ τὸ μυαλό μου σχετικά μὲ τὰ καλὰ ἀποτελέσματα, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ προέλθουν ἀπὸ τὶς γαλέρες αὐτές, διατηρώντας τις στὸ λιμάνι τοῦ Χάντακα καὶ τῶν Χανιῶν, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν εἶτα νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἀρμάδα, ὅταν θὰ παρουσιαζόταν ἀνάγκη. Εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ ἓνα Καπετάνιο ἱκανὸ καὶ προορατικὸ θὰ μπο-

¹) Βλ. σελ. 208.

fare opportunamente, et senza pericolo; ridu- | cendosi al Porto delle Garabuse, et di là aspettando tempo commodo à fare il | Viaggio per schena di Mare fino al Zante, et di là puoi per Corfù, ò per | Sicilia si come portasse il bisogno. |

Hora dirò, che in tempo di Guerra, sarà opera prudentissima di Armare | altrettanto Numero di Galee nel Regno Istesso, et dirò, come si possa con | facilità farlo, et con questa Occasione discorrerò quanto mi souiene dell' | armare, così in tempo di Pace, come in tempo di Guerra, et se bene questa | è Materia molto ardua per le difficoltà, che si trouano non meno nel | discorrerla, che nel metterla in essecutione, mi ingegnerò à tutto pe(n) | siero di dire quello, che io sento in cosa, che senza dubbio è la più | importante, che possi passare per le mani di questi Illmi Raprese(n)ta(n)- | ti di S. Sertà in questo Regno, et alla quale sopra ogn' altra, si deue | applicare intentamte il Pensiero, per la Conseguenza del seruitio, | che da essa hà da dipendere. |

Ma si come è differente l'armar le Galee ordinarie, da quel-

ροῦσε νὰ γίνεи σὲ κατάλληλο καιρὸ καὶ δίχως κίνδυνο, πηγαίνοντας στὸ λιμάνι τῆς Γραμπούσας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, περιμένοντας κατάλληλο καιρό, νὰ κάμει τὸ ταξίδι ἀνοιχτὰ τῆς θάλασσας, μέχρι τὴ Ζάκυνθο κι ἀπὸ ἐκεῖ εἴπειτα στὴν Κέρκυρα ἢ στὴ Σικελία, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη ποὺ θὰ παρουσιαστεῖ.

Τώρα θὰ πῶ, ὅτι σὲ καιρὸ πολέμου θὰ εἶναι ἔργο πρόνοιας νὰ ἐξοπλιστοῦν ἄλλες τόσες γαλέρες στὸ ἴδιο τὸ Βασίλειο, καὶ θὰ ἐκθέσω πὼς θὰ μπορεῖ νὰ γίνεи αὐτὸ μὲ εὐκολία. Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ πῶ ὅ,τι θυμηθῶ γιὰ τὸν ἐξοπλισμό, τόσο σὲ καιρὸ εἰρήνης ὅσο καὶ σὲ καιρὸ πολέμου. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ τοῦτο εἶναι ζήτημα πολὺ δύσκολο, ἐπειδὴ ὑπάρχει δυσχέρεια ὅχι μόνο νὰ τὸ συζητᾷ κανένας μὰ καὶ στὸ νὰ τὸ ἐκτελέσει, θὰ προσπαθίσω μὲ ὅλη μου τὴ σκέψη νὰ πῶ ἐκεῖνο ποὺ αἰσθάνομαι πάνω στὸ θέμα τοῦτο, πού, δίχως ἀμφιβολία, εἶναι τὸ σπουδαιότερο ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ περάσει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἐκλαμπρότατων ἀντιπροσώπων τῆς Γαληνότητάς της στὸ Βασίλειο καὶ στὸ ὁποῖο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πρέπει νὰ δοθεῖ μεγάλη προσοχή, ἔχοντας ὑπόψει τὶς συνέπειες, ποὺ ἐξαρθῶνται ἀπ' αὐτό.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν τακτικῶν γαλερῶν ἀπὸ τὸν ἐξο-

lo | delle Straordinarie in tempo di sospetto; et questo è anco
differe(n)te | dall' Armare in tempo di manifesto bisogno, per
occasion di Guer- | ra, così Parlarò separatamte et di quelli, et
di questo. |

Cominciando dunque dalle ordinarie, dico, che 3. modi sono
sta- | ti osseuati nel armar le Galee Ordinarie in questo Regno; 5
Il pri- | mo di armare per 4 mesi di Gente di Buona uoglia, che
riuscì | facife fino al tempo della ultima Guerra; ma d' allhora
in quà | questo modo s'è fatto non solo difficile, ma impossi-
bile perche per la | grande consumatione, che fece l' Armata
delle Genti di questo Regno, | ogn' uno hà preso in terrore, 10
come la morte, il seruitio della Galea: Onde | poi nel secondo
modo si cominciò à dare alli sopracomiti Rodolo della mità |
della Ciurma; perche altramente non si trouaua, chi uolesse
accettare | questo Carico; Il quale con tutta questa Commodità,
che tal uolta era | delli due terzi delle Ciurme à ruodolo ueniua
ricusato, per le gran | spese delle zonte, che pare, che hora 15
uoglia ogni sorte d' huomo, et gl' offi- | tiali ancora, perche in

πλισμὸ τῶν ἑκτακτῶν σὲ περίοδο ὑποψίας εἶναι διαφορετικός, καὶ
τοῦτος διαφορετικός ἀπὸ τὸν ἐξοπλισμὸ σὲ περίοδο φανερῆς ἀνάγ-
κης, σὲ περίπτωσι πολέμου, θὰ μιλήσω χωριστὰ γιὰ τὶς δυὸ πρῶτες
περιπτώσεις καὶ γιὰ τὴν τελευταία.

Ἀρχίζοντας, λοιπόν, ἀπὸ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν τακτικῶν γαλερῶν
λέγω πὼς 3 τρόποι ἔχουν τηρηθεῖ γι' αὐτὸν στὸ Βασίλειο. Ὁ πρῶ-
τος τρόπος εἶναι ὁ ἐξοπλισμὸς γιὰ 4 μῆνες μὲ ἀνθρώπους ποὺ ὑπη-
ρετοῦσαν μὲ τὴ θέλησή τους. Ὁ τρόπος αὐτὸς ἀποδείχτηκε εὐκόλος
μέχρι τὸν τελευταῖο πόλεμο. Μὰ ἀπὸ τότε κι ἔπειτα ἔγινε ὄχι μόνο
δύσκολος μὰ ἀδύνατος, ἐπειδὴ ἔγινε μεγάλη φθορὰ στοὺς ἀνθρώπους
τοῦ Βασιλείου καὶ καθ' ἓνας τρομοκρατήθηκε καὶ φοβόταν σὰν τὸν
θάνατο τὴν ὑπηρεσία τῆς γαλέρας. Μὲ τὸ δεύτερο τρόπο ἄρχισαν νὰ
ἐπιτρέπουν στοὺς σοπρακόμιτους νὰ κάνουν ρότολο, (νὰ στρατολο-
γοῦν μὲ τὴ βία) τὴ μισὴ τσοῦρμα, γιὰτὶ ἄλλοιῶς δὲν ὑπῆρχε κανένας
ποὺ νὰ θέλει νὰ δεχτεῖ αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία. Παρ' ὅλη αὐτὴ τὴν εὐ-
κολία, καὶ παρ' ὅλο πού, κάποτε, τὰ δυὸ τρίτα τῆς τσοῦρμας στρα-
τολογούνταν μὲ ρότολο, ἐγκαταλείφτηκε, ἐπειδὴ γινότανε μεγάλα
ἔξοδα γιὰ τσόντες (πρόσθετες ἀμοιβές) ποὺ φαίνεται πὼς θέλει τώρα
ὁ καθένας, ἀκόμη καὶ οἱ ἀξιωματικοί, γιὰτὶ δὲν μποροῦσαν νὰ

così puoco tempo Essi Sopracomiti non puote- | uano sentire
utile, che li saluasse; et però S. Sertà deliberò di fare | Armar
le dette 4, Galee ordinarie à uiaggio longo con dar 2000 | du-
cati di souentione ad ogn' uno delli Sopracomiti, et questo fù
il terzo | modo, il quale non dimeno non hà puotuto partorire
quel buon'effetto, | che fù sperato, perciòche s'è ueduto, che le F 69v
Galee, che furono Armate di que- | sta maniera non riuscirono,
ma stettero per il più inutili nel Mandra- | chio di Corfù. |

Mia opinione dunque sarebbe, per non lasciar andare in dis-
suetu- | dine l' Armare, et accioche le Genti siano Essercitate
à questo Serui- | tio, et perche non si habbino poi maggiori 10
difficultà quando il biso- | gno stringesse, et quest' opera para
più graue à questi Populì, che | ogn' anno si debbano armare
4, Galee in questo Regno per 4, mesi, | con oblighar ciasche-
duno di andarui in persona, secondo, che ueni- | rà la sua uol-
ta, senza puoter mettere Andiscari, li quali intendo, | che siano 15
leuati, et prohibiti del tutto; et che queste Galee debbano esser
| in pronto al primo di Maggio, et non habbino d'andare altri-

δοῦν ὠφέλεια, ποὺ νὰ τοὺς σώσει. Καὶ ὅμως ἡ Γαληνότητά της ἀπο-
φάσισε νὰ ἐξοπλίσαι τὶς 4 αὐτὲς τακτικὲς γαλέρες γιὰ μακρυνὸ ταξίδι,
δίδοντας 2000 δουκάτα ἐπιχορήγησι σὲ κάθε σοπρακόμιτο. Αὐτὸς
ἦταν ὁ τρόπος πού, ὅμως, δὲν μπόρεσε νὰ φέρει τὸ καλὸ ἐκεῖνο ἀπο-
τέλεσμα ποὺ περίμενε κανεὶς. Ἔτσι ἀποδείχτηκε πὼς οἱ γαλέρες ποὺ
ἐξοπλίστηκαν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν ἔκαμαν τίποτα ἀφοῦ μείναν τὸν
περισσότερο καιρὸ ἀχρησιμοποίητες στὸ λιμάνι τῆς Κέρκυρας.

Κατὰ τὴν γνώμη μου, λοιπόν, θὰ ἔπρεπε, γιὰ νὰ μὴν καταργηθεῖ
ἀπὸ ἀχρηστία ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν γαλερῶν, καὶ γιὰ νὰ ἀσκοῦνται οἱ
ἄνθρωποι σ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν ἔπειτα μεγαλύτε-
ρες δυσκολίες, ὅταν ἡ ἀνάγκη θὰ πιέζει, καὶ νὰ μὴ φαίνεται ἡ ὑπη-
ρεία αὐτὴ τόσο βαρειά σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ κάθε χρόνο
εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐξοπλίζουν καὶ νὰ ἐπανδρώνουν 4 γαλέρες
γιὰ 4 μῆνες στὸ Βασίλειο, νὰ ὑποχρεώνεται ὁ καθένας νὰ πηγαίνει
νὰ ὑπηρετεῖ αὐτοπροσώπως, ὅταν θὰ ἔρχεται ἡ σειρὰ του, δίχως νὰ
ᾔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἀντισκάρους, οἱ ὁποῖοι,
νομίζω, πὼς πρέπει νὰ καταργηθοῦν καὶ νὰ ἀπαγορευτοῦν ὁλωσδιό-
λου. Οἱ γαλέρες πρέπει νὰ εἶναι ἐτοιμες τὴν πρώτη τοῦ Μάη, καὶ
δὲν θὰ πηγαίνουν, ὅπως ἄλλοτε, στὴν Κέρκυρα, ἀλλὰ πρέπει νὰ μέ-

mente | à Corfù ma se ne stijno in questo Regno medemo all' obediencia di | questo Illmo Capno della Guardia, il quale le habbia da adoperare, et | essercitare con quel temperamento, et riguardo, che si douerà hauere | à Ciurme Nuoue: Et finito, che habbiano di scontàr le quattro Paghe, | debbiano esser disarmate, et che li sopracomiti, che di tal modo ar- | mara(n)no puossino fare tre di questi uiaggi et di più che li Galeotti | che hauerà(n)no seruito un Viaggio, non habbino ad andarui l'altro: | Mà che tutti uadino circolarmente seruendo, cauandosi da tutto il | numero del Ruodolo ogn' anno la parte, che bisognerà per l' armare | delle predette 4 Galee, à 4, huomini per banco; si per essercitar | maggior numero di Galeotti, come anco perche puossino nel uoghare | star al pari delle altre della Guardia, et che frà loro sia una certa | emulatione, che eccitti questi Sopracomiti di Candia à dilettarsi tanto | più à questo seruitio, et ad applicar tanto maggiormte l' animo al buon | Gouerno delle loro Galee. |

Da questa sorte d' Armare si sentiran(n)o diuersi benefitij, perche non | si lasciaran(n)o impigrire queste Genti, et perder

νουν στο ίδιο το Βασίλειο, κάτω από τη διοίκηση του έκλαμπρότατου ἀρχηγού της Φρουράς, ο οποίος θα χρησιμοποιεί και θα εξασκεί τις τσοῦρμες με τὸν τρόπο και τὴν ἐπιμέλεια, πού χρειάζεται για τις καινούργιες τσοῦρμες. Ἀμα τελειώσει ἡ περίοδος και ἐξοφληθοῦν οἱ τέσσερις μισθοὶ πρέπει νὰ παροπλίζονται. Οἱ σοπρακόμιτοι πού θὰ ἐπανδρώσουν τις γαλέρες μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ μποροῦν νὰ κάνουν τρία ταξίδια και ἐπὶ πλέον οἱ γαλεότοι πού θὰ ὑπηρετήσουν σ' ἕνα ταξίδι νὰ μὴν ὑποχρεώνονται νὰ πᾶνε σὲ ἄλλο. Ἀλλὰ νὰ πηγαίνουν ὅλοι περιοδικά, βγάζοντας ἀπὸ ὅλο τὸν ἀριθμὸ τοῦ ρότολο κάθε χρόνο, ἐκείνους πού θὰ χρειαστοῦν για νὰ ἐπανδρώσουν τις παραπάνω 4 γαλέρες, με 4 ἄντρες σὲ κάθε πάγκο. Με τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἀσκοῦνται περισσότεροὶ γαλεότοι, πού θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ κωπηλατοῦν και θὰ μποροῦν νὰ ἀντικαθιστοῦν τις ἄλλες γαλέρες τῆς φρουράς, και θὰ ὑπάρχει μεταξύ τους κάποια ἄμιλλα, πού θὰ παρακινεῖ τοὺς Σοπρακόμιτες τῆς Κρήτης νὰ ἐπιδίδονται περισσότερο σ' αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία και νὰ ἀσκοῦν περισσότερο τὸ πνεῦμα τους στὴν καλὴ διακυβέρνηση τῶν γαλερῶν τους.

Ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ ἐξοπλισμοῦ θὰ προκύψουν διάφορες ὠ-

quasi l' uso del uo- | gare; ma in puoco progresso di tempo se ne hauerà un buon nu- | mero di Essercitati. Si deue anco leuare l' uso degl' Adiscari, | che è intolerabile, et dannoso cosi al Publico, come al Priuato, | perciòche questi per il più sono di una sorte d' huomini, che sta(n)- | no su questo traffico, et essendo quasi li medesimi, sono | causa che le altre Genti non si uengono ad essercitare al serui- | tio della Galea; che è quello, che principalmente si attende | da questo armare ordinario: Si sgraueran(n)o li Contadini dal- | la graue spesa di Essi Andiscari, li quali, oltre li cinque cecchi- | ni che han(n)o dalli Casali, che per ordine lassato dalla buona | Mea dell' Eccmo Prouer G(e)n(er)ale Foscarini, et oltre le 4 paghe, che | han(n)o da S. Sertà si fano anco paghare fin 20, et 25 cecchini | per uno da quelli, per cui nome uanno à seruire, se ben per | li soli 4, mesi: Il che rende tanto più odioso il Nome dell' armare, | perche causa la rouina di molti, che per ciò conuengono uender | Vigne, terreni, et manzi, et si contentano di farlo, perche fu- |

φέλειες, γιατί δὲν θὰ ἀφεθεῖ ὁ κόσμος αὐτὸς νὰ τεμπελιάσει και νὰ χάσει σχεδὸν τὴν ἱκανότητα νὰ κωπηλατεῖ, και σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα θὰ εἶναι διαθέσιμος ἕνας σφαστὸς ἀριθμὸς ἐξασκημένων γαλεότων.

Πρέπει ἐπίσης νὰ καταργηθεῖ ἡ χρησιμοποίηση ἀντισκάρων πού εἶναι ἀνυπόφοροι και ἐπιζήμιοι τόσο στοὺς Δημόσιο ὅσο και στοὺς ἰδιῶτες, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἄνθρωποι πού ἀσκοῦν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα και εἶναι σχεδὸν πάντα οἱ ἴδιοι· και εἶναι αὐτοὶ ἀφορμὴ και δὲν ἀσκοῦνται ἄλλοι στὴν ὑπηρεσία τῆς γαλέρας· αὐτὸ πού κυρίως ἀναμένεται ἀπὸ τὸν ἐξοπλισμὸ αὐτὸ τῶν τακτικῶν γαλερῶν. Θὰ ἀπαλλαγοῦν ἐπίσης οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὴν σοβαρὴ δαπάνη τῶν ἀντισκάρων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πέντε τσεκίνια πού παίρνουν ἀπὸ τὰ χωριά, σύμφωνα με διαταγὴ πού ἄφισε ὁ μακαρίτης Γενικὸς Προβλεπτής Φοσκαρίνι, και ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς 4 μισθοὺς πού παίρνουν ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της, πληρώνονται ἀκόμη 20 και 25 τσεκίνια ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς πού τοὺς στέλνουν νὰ ὑπηρετήσουν για λογαριασμὸ τους τοὺς τέσσερις μόνο μῆνες. Τοῦτο κάνει τόσο περισσότερο μισητὸ τὸν ἐξοπλισμὸ, γιατί προκαλεῖ τὴν οἰκονομικὴ καταστροφὴ πολλῶν, πού ἀναγκάζονται νὰ πουλοῦν ἀμπέλια, χωράφια και βόδια. Πράγμα πού κάνουν εὐχαρίστως γιατί, ἀποφεύ-

gendo di andar in Galea; par à loro di fugire la Morte; di mo- |
do che armandosi per l' ordinario 4 Galee all' anno, et dandosi
| 100, huomini per Galea à ruodolo, li quali quasi tutti metto-
no | Andiscari; si uiene à cauare da questa pouera Contadi-
na(n)za | sei Mille cecchini all' anno per il meno oltri li 2; mille
che | si paghano dalli Casali, che uiene à esser la distruttione 5
mani- | festa di 400, famiglie all' anno. Onde in puoco tempo
essa Con- | tadinanza, se non si tralascierà di Armare, si anderà
distru- | ggendo, et consumando del tutto. Et quelli che saran-
no soue- | nuti, et sostentati dalli loro Nobili, et Cauallieri per
l' interesse | loro proprio, acciò li lor terreni et Casali non pa- 10
tiscano per ma(n)- | camento del debito lauoro, che essi presta-
no, restaran(n)o loro schiaui, | per dir così, et perpetuamte de-
bitori. | Oltre di ciò si ueniran(n)o questi Populi ad auezzare; F 10v
et accom(m)o- | dare anco con sodisfattione loro à questo serui-
tio, perche stando | le Galee sù l' Regno, puotran(n)o tal uolta
uisitare questi delle | lor case, et esser da essi uisitati, et soue- 15

γοντας τὴ στρατολογία τῆς γαλέρας, νομίζουν πὼς ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ
θάνατο.

Ἔτσι μὲ τὴν ἐπάνδρωση τῶν τεσσάρων τακτικῶν γαλερῶν κάθε
χρόνο καὶ τὴ στρατολογία μὲ τὸ ρότολο 100 ἀνδρῶν γιὰ κάθε γαλέρα,
ποὺ σχεδὸν ὅλοι στέλνουν ἀντισκάρους, ἀφαιροῦνται ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς
αὐτοὺς χωρικοὺς 6000 τεκίνια τὸ χρόνο τοιλάχιστο, ἐκτὸς τῆς 2000
ποὺ πληρώνονται ἀπὸ τὰ χωριά· πρᾶγμα ποὺ καταντᾷ φανερὴ κατα-
στροφή 400 οἰκογενειῶν κάθε χρόνο. Ἔτσι, σὲ λίγο καιρὸ, ἂν οἱ
χωρικοὶ αὐτοὶ δὲν πάψουν νὰ στρατολογοῦνται γιὰ τῆς γαλέρες, πάνε
νὰ καταστραφοῦν καὶ νὰ φτωγάνουν ὀλωσδιόλου. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ
ἐνισχυθοῦν καὶ θὰ ὑποστηριχτοῦν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἱππό-
τες, γιὰ τὸ ἴδιο τὸ δικό τους συμφέρον, γιὰ νὰ μὴν ὑποφέρουν τὰ
χωράφια τους καὶ τὰ χωριά τους ἀπὸ ἔλλειψη τῆς δουλειᾶς ποὺ τοὺς
προσφέρουν οἱ χωρικοὶ ἐκεῖνοι, θὰ γίνουν δοῦλοι τους καὶ αἰώνιοι
ὀφειλέτες τους.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι θὰ συνηθίσουν καὶ θὰ
προσαρμοστοῦν μὲ εὐχαρίστηση στὴν ὑπηρεσία αὐτή. Γιατί, ὅταν μέ-
νουν στὸ Βασίλειο οἱ γαλέρες, θὰ μποροῦν καμιά φορὰ νὰ ἐπισκέ-
πτονται τοὺς δικούς τους στὰ σπίτια τους καὶ νὰ τοὺς ἐπισκέπτονται
οἱ δικοὶ τους καὶ νὰ τοὺς βοηθοῦν, ὅταν οἱ γαλέρες θὰ περνοῦν ἀπὸ

nuti, secondo, che le | Galee passeran(n)o da luogho à luogho,
et disarmandosi senza fal- | lo in capo alli 4, mesi, et hauendo
in questo tempo più tosto | auanzato qualcosa, che speso; le
loro famiglie non ueniran(n)o | ad hauer riceuuto danno, et le
Mogli, et le Madri, et i figliuo- | li non haueranno causa di 5
restar per così puoco tempo do- | lenti. | Di più l'Armar si uenirà
à faccilitar assai, et non parerà | tanto graue, quanto pareua,
quando sapeuano di douersi | allontanare dal Regno; Perche in
luogho delli 4, mesi, con- | ueniuano il più delle uolte starui
fin 6, et 8, con accresci- | mento di spesa à S. Sertà et con mol- 10
to incom(m)odo, et patimento | loro, perche erano soprauenuti
dal freddo senza drappi, et | senza tenda di Griso: onde per la
differenza del Clima | assai più freddo del loro natiuo, molti si
amalauano, et parec- | chi moriuano; oltre che anco molti di
quelli, che più buoni era- | no con diuersi Artifitij, et inuentio- 15
ni, contra l' intentione di | S. Sertà ueniuano leuati dalle loro
proprie, et posti sopra altre | Galee dell' Armata. |

Et finalmente queste Galee basteranno per tener rinfor- |
zzata questa Guardia come ben spesso occorre di fare con | mol-

τὸν ἓνα τόπο στὸν ἄλλο. Καὶ ὅταν παροπλισθοῦν δίχως ἄλλο στὸ
τέλος τῶν τεσσάρων μηνῶν, ἀντὶ νὰ δαπανήσουν θὰ ἔχουν μᾶλλον
ἐξοικονομήσει κάτι καὶ οἱ οἰκογένειές τους δὲν θὰ ζημιωθοῦν. Καὶ
οἱ γυναῖκες, οἱ μητέρες καὶ τὰ παιδιά δὲν θὰ ἔχουν ἐπίσης λόγους
νὰ στενοχωροῦνται γιὰ τόσο λίγο καιρὸ.

Ἐπὶ πλέον ὁ ἐξοπλισμὸς θὰ διευκολυνθεῖ ἀρκετὰ καὶ δὲν θὰ φαί-
νεται τόσο βαρὺς, ὅσο φαινότανε ὅταν γνώριζαν, ὅτι ὄφειλαν νὰ ἀ-
πομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ Βασίλειο, γιὰτὶ ἀντὶ τέσσερις μῆνες συνέβαινε
τῆς πιὸ πολλὰς φορὰς νὰ ὑπηρετοῦν ἐξ καὶ ὀκτώ, μὲ αὐξησὶ καὶ τῆς
δαπάνης τῆς Γαληνότητάς της καὶ μὲ πολλὰς ἀνησυχίες καὶ βάσανα
τῶν γαλεότων, τοὺς ὁποίους ἔπιανε τὸ κρύο δίχως σκεπάσματα καὶ
δίχως τέντες. Ἔτσι, λόγω τῆς διαφορᾶς τοῦ κλίματος, ποὺ εἶναι πο-
λὺ πιὸ ψυχρὸ ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ τόπου ποὺ γεννήθηκαν, πολλοὶ ἀρ-
ρώσταιναν καὶ κάμποσοι παίδεναν. Ἐπίσης πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους
ποὺ ἦταν πιὸ καλοὶ, τοὺς παίρναν μὲ διάφορα τεχνάσματα καὶ δι-
καιολογίες, παρὰ τὴ θέληση τῆς Γαληνότητάς της, ἀπὸ τῆς γαλέρες
τους καὶ τοὺς βάζαν σὲ ἄλλες γαλέρες τοῦ στόλου.

Τέλος οἱ γαλέρες αὐτὲς θὰ εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴ

ta incom(m)odità, per occasione de Corsari. Et si fugirà | il disturbo del condurle in Armata, et del ricondurle i(n) Candia | à disarmare; Il che necesserimente causa disconcio alle cose | di S. Sertà perche il lasciarle andar sole, et senza Capo non | sa- F 71r
rebbe bene, ne cosa sicura; et uolendo, che questo Illmo Capno
| della Guardia le accompagni, bisognerà che questo Regno resti
| senza Guardia nelli tempi appunto più accomodati à Corsari; | et nel mandarle à disarmare sarà bisogno, che habbino la
guida | d' un Capo, accompagnato da altre Conserue per il 10
ritorno; la | qual cosa non puotendosi fare senza qualche impedimento
| degli altri seruitij di Armata, suole portare il tempo tanto | auanti, che bisogna che le predette Galee con gl' huomini dis- | uestiti, et senza tende di griso tocchino dell' Inuer
no prima, | che si trouino sul' Regno. | 15

Contra questa mia Opinione puotrà forse esser detto, che stando | queste Galee nel Regno medesimo, non si puotranno hauer li | Galeotti pronti in occasione della leuata, che uolesse far il Capo, | quando si desse loro scalla, come è solito farsi

Φρουρά, όπως πολὺ συχνὰ συμβαίνει νὰ γίνεται μὲ μεγάλη δυσκολία, ὅταν ἔρχονται κουρσάροι. Θὰ ἀπολλαγοῦν ἐπίσης οἱ γαλέρες αὐτὲς ἀπὸ τῆ φασαρία νὰ πᾶνε στὸ στόλο καὶ νὰ ξαναγυρίσουν στὴν Κρήτη γιὰ νὰ παροπλιστοῦν· πὺν αὐτὸ ἀναγκαστικὰ ζημιώνει τὴ Γαληνότητά της, γιατί, ἀφίνοντάς τις νὰ πᾶνε μονάχες τους καὶ δίχως ἀρχηγὸ δὲν θὰ ἦσαν σωστὸ οὔτε ἀσφαλισμένες. Καὶ ἂν θελήσει νὰ τις συνοδέψει ὁ ἐκλαμπρότατος Καπετάνιος τῆς Φρουρᾶς, πρέπει νὰ μείνει τὸ Βασίλειο αὐτὸ δίχως φρουρά, ἴσια· ἴσια τὴν περίοδο τὴν πὺν κατάλληλη γιὰ τοὺς κουρσάρους. Θὰ εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη ὅταν στέλνονται νὰ παροπλιστοῦν νὰ συνοδεύονται ἀπὸ ἕνα ὀρχηγό, συνοδευόμενο ἀπὸ ἄλλα πλοῖα γιὰ ἀσφάλεια στὴν ἐπιστροφή. Πράγμα πὺν δὲν μπορεῖ νὰ γίνει δίχως νὰ παρακωλύσει τὶς ἄλλες ὑπηρεσίες τοῦ στόλου. Συνήθως δὲ παρατείνεται τόσο πολὺ, πὺν τὶς γαλέρες αὐτὲς μὲ τοὺς ἀνδρες δίχως ροῦχα καὶ τέντες, τὶς πιάνει ὁ χειμῶνας πρὶν νὰ φθάσουν στὸ Βασίλειο.

Ἐνάντια στὴ γνώμη μου αὐτὴ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι ὅταν οἱ γαλέρες παραμένουν στὸ ἴδιο τὸ Βασίλειο δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ βρεθοῦν γαλεότοι ἕτοιμοι, σὲ περίπτωση στρατολογίας πὺν θὰ ἤθελε νὰ κάμει ὁ ἀρχηγός, ὅταν θὰ πλησιάσει σὲ λιμάνι, ὅπως συνήθως

alle Galee di libertà, | et che li Sopracomiti uorrano ualersi delle Ciurme nelli loro ser- | uitij particolari di Campagna; et che non nauighando à uiaggio | longo, non si puotran(n)o ben disciplinare nel seruitio del Mare. | Ma lasciando quello, che si
puotrebbe soggiungere per computa- | re queste oppositioni, 5
dirò, che un Capo diligente, et intelligente, | sotto al quale le dette Galee si trouaran(n)o; il quale hauerà par- | ticular cura di esse; puotrà opportunamte rimediare à questi, | et à maggiori disordini, se ne nasceranno. | Ma in som(m)a bilanciando il
il bene, et il male, che si può consi- | derare sopra questo modo 10
di Armare; senza dubio si trouarà, | che questo è il più profitteuole, che si possa eleggere nelle | difficoltà de i tempi presenti, et fin qui sia detto dell' Ar- | mare delle 4, Galee Ordinarie. |

Delle 6, straordinarie ueramente mi occorre dir puoco, per- F 71v
| che si come auiene di raro, et perchè quando pure auuenga, 15
| stimo, che si debba osseruare il medesimo stile nell' Armarle, | che ho detto, che sarebbe da usarsi nell' Armare delle Or-

γίνεται σὶς ἐλεύθερες γαλέρες. Ὅτι οἱ σοπράκομιτι θὰ θελήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τὶς τσοῦρμες σὶς ἰδιωτικὲς τοὺς ἀγροτικὲς δουλειὰς καὶ ὅταν δὲν θὰ ταξιδεύουν σὲ μακρινὰ ταξίδια, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ πειθαρχήσουν καλὰ στὴ θαλασσινὴ ὑπηρεσία.

Μὰ ἀφίνοντας ἐκεῖνο πὺν θὰ μπορούσε νὰ προστεθεῖ γιὰ νὰ ὑπολογίσει κανεὶς τὶς ἀντιρρήσεις αὐτὲς, θὰ πῶ ὅτι ἕνας ἀρχηγός ἔξυπνος καὶ ἐπιμελής, πὺν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ θὰ βρεθοῦν οἱ γαλέρες αὐτὲς, ὁ ὁποῖος θὰ καταβάλλει ἰδιαίτερες φροντίδες γι' αὐτὲς, θὰ μπορέσει ἔγκαιρα νὰ διορθώσει καὶ αὐτὲς καὶ ἄλλες μεγαλύ-τερες ἀταξίες, ἂν δημιουργηθοῦν τέτοιες.

Μὰ στὸ τέλος· τέλος, σταθμίζοντας κανεὶς τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό, πὺν μπορεῖ νὰ προκύψει ἀπὸ τὸν τρόπο αὐτὸ τοῦ ἐξοπλισμοῦ, θὰ βρεθεῖ, δίχως ἀμφιβολία, ὅτι εἶναι ὁ περισσότερος ὠφέλιμος ἐκεῖνος πὺν θὰ πρέπει νὰ προτιμηθεῖ στοὺς σημερινούς δύσκολους καιρούς.

Ὡς ἐδῶ μίλησα γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν τεσσάρων τακτικῶν γαλε-ρῶν. Γιὰ τὶς ἑξὶ ἑκτακτες γαλέρες δὲν χρειάζεται νὰ πῶ πολλά. Γιατί, ἀφοῦ συμβαίνει νὰ ἐξοπλίζονται σπάνια, ὅταν ἐξοπλίζονται νομίζω πὺς πρέπει νὰ τηρεῖται γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τους, ὁ ἴδιος τρόπος πὺν εἶπα πὺς πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν τακτικῶν γαλερῶν.

dinarie. | Et quanto al tenerle sopra il Regno, se bene è da Credere, che ne | i tempi, che tali Galee si armano, che sogliono sempre essere | per occasion di sospetto, stia bene hauer una banda di Galee | in queste Parti: Pure si puossono sempre andar alterando, et | riformando gl' Ordini secondo, che si mostraran(n)o li bisogni. | Et in occasione di unire tutta l' Armata insieme, et di pre- | ualersene fuori di questo Regno, si potrà farlo senza impedi- | mento, ò preuenendo l' Armata Turchesca, ò in quel modo, | che ho detto già innati. |

Dell' Armar poi in tempo di Manifesto bisogno di Guerra, Io | non tengo per certo, che si possa dar ferma regola, ne meno sti- | mo, che sia necessario il darla; Perche gl' Accidenti uanno in | modo uariando le cose à tali tempi, che non è possibile star | fermi in un' proposito, ne incaminare le attioni per una stra- | da medesima: Ma si come allhora il maggior beneficio, che | possa riceuer S. Sertà da questo Regno, sarà l'armarui qua(n)to | più Numero di Galee si potrà; così si douerà far ogni proua, | per cauarne tutti quegli' huomini, che saran-

Σχετικά με τὸ ζήτημα νὰ παρσμένουν οἱ γαλέρες στὸ Βασίλειο, ἂν καὶ πρέπει νὰ ἔγει κανεὶς ὑπόψει του ὅτι συνήθως ἐξοπλίζονται οἱ γαλέρες αὐτὲς τὴν περίοδο πού ὑπάρχει φόβος εἰσβολῆς, καλὸν εἶναι νὰ βρεῖσκαται στὰ μέρη ἐκεῖνα μιὰ μοῖρα. Ἀλλὰ οἱ σχετικὲς διαταγὲς μποροῦν νὰ τροποποιοῦνται καὶ νὰ μεταβάλλονται πάντοτε, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες πού θὰ παρουσιάζονται. Καὶ σὲ περίπτωσι πού πρέπει νὰ συγκεντρωθῇ ὅλος ὁ στόλος καὶ νὰ κάμει ἐπίδειξη ἔξω ἀπὸ τὸ Βασίλειο, μπορεῖ νὰ γίνῃ δίχως ἐμπόδιο, καὶ νὰ προλάβῃ τὸν τουρκικὸ στόλο ἢ μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνο πού ἀνάφερα παραπάνω.

Γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ σὲ περίοδο ἐκδηλῆς ἀνάγκης πολέμου δὲν νομίζω πὼς μπορεῖ νὰ δοθῇ σταθερὸς κανόνας οὔτε θεωρῶ πὼς εἶναι ἀπαραίτητο νὰ δοθῇ. Γιατὶ τὰ γεγονότα μεταβάλλουν τὴν κατάστασι σὲ τέτοιες περιόδους, πού εἶναι ἀδύνατο νὰ παραμείνει κανεὶς σ' ἓνα ζήτημα οὔτε νὰ προωθήσῃ τὶς ἐνέργειές του σ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸ δρόμο. Μὰ ἐπειδὴ ἀκριβῶς τότε ἡ μεγαλύτερη ὠφέλεια πού μπορεῖ νὰ ᾗχει ἡ Γαληνότητά της ἀπὸ τὸ Βασίλειο αὐτό, θὰ εἶναι ὁ ἐξοπλισμὸς ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερου ἀριθμοῦ γαλερῶν, θὰ πρέπει νὰ καταβληθῇ κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπιστρατέψῃ ὅλους ἐκεῖ-

(n)o conosciutti atti à | tal seruitio. Ne dubito punto, che se nelli 3, anni della ulti- | ma Guerra si sono Armate in questo Regno 46 Galee, 9, Ga- | leotte, et 4 fuste; oltre 7762, huomini frà da remo, et da | spada, con li quali fù rinforzata l' Armata (opera ueramte | molto segnalata fra le altre molte fatte in quelli difficilissimi | tempi à beneficio della Repubca dalla Bo: F 72r Me: dell' Eccmo Sr luca Michiel, | Prouedre Generale negl' honoratissimi Gouerni, che fece in questo Re | gno). Ne dubito, che non sia per riuscire di armarui s mpre in tem- | po di Guerra 50 Galee; Perche allhora trattandosi della Conseruatio- | ne del Regno, et della Salute di questi Populi, non sarà da hauer di quel- | li riguardi che si sogliono tenere nelli altri tempi; ma sarà lecito, et | conueniente leuar in qualunque modo ogni impedimento, et usar li | termini così Rigorosi, come Piacuoli, secondo, che allhora sarà cono- | sciuto ricercar il bisogno; quando non si introduchino i Comuni, che | innanzi ho detto, che saran(n)o di gran benefo per hauer gl'huomini da | remo, delli quali trouandosene ordinariamente descritti da 20

νους τοὺς ἀνθρώπους πού θὰ εἶναι γνωστοὶ σὰν ἱκανοὶ γιὰ τέτοια ὑπηρεσία. Δὲν ἀμφιβάλλω καθόλου, ὅτι, ἂν κατὰ τὰ τρία χρόνια τοῦ τελευταίου πολέμου ἐξοπλίστηκαν σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο 46 γαλέρες, 9 γαλιότες, 4 σκοῦννες, ἐκτὸς ἀπὸ 7762 ἄνδρες γιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ σπαθί, μὲ τοὺς ὁποῖους ἐνισχύθηκε ὁ στόλος (ἔργο ἀληθινὰ ἀξιοσημεῖωτο ἀνάμεσα στὰ πολλὰ πού ἔγιναν τοὺς δυσκολότατους ἐκείνους καιροὺς πρὸς ὄφελος τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τὸ μακαρίτη ἐξοχότατο κ. Λουκά Μικιέλ, Γενικὸ Προβλεπτή, κατὰ τὴν ἐντιμότερη διοίκησή του στὸ Βασίλειο αὐτό) δὲν ἀμφιβάλλω, λέγω, πὼς θὰ εἶναι δυνατός ὁ ἐξοπλισμὸς 50 γαλερῶν, πάντοτε σὲ πολεμικὴ περίοδο. Γιατί, ἐπειδὴ τότε θὰ πρόκειται γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Βασιλείου καὶ τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ του, δὲν χρειάζεται νὰ παρθεῖν ἐκεῖνα τὰ μέτρα, πού συνήθιζονται σ' ἄλλη περίοδο. Θὰ εἶναι δὲ νόμιμο καὶ ὠφέλιμο νὰ ἀποτρέψῃ μὲ κάθε μέσο κάθε ἐμπόδιο καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ μέτρα τόσο σκληρὰ ὅσο καὶ ἀρεστά, ἀνάλογα μὲ τὶς τότε ἀπαιτήσεις, ὅταν δὲν θὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ κοινά, πού εἶπα παραπάνω, πού θὰ εἶναι πολὺ ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴ στρατολογία ἀνδρῶν γιὰ τὸ κουπὶ, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπὸ τὶς 20.000 καὶ πάνω πού εἶναι γραμμένοι στοὺς καταλόγους συνήθως, δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ στρατευθοῦν παρὰ

mille | in sù, non si uenirà à leuarne se non un terzo in Ca per l' armare | delle dette 50, Galee. |

Ne riputarei inconueniente di pigliarne oltre questi anco degl' al- | tri per rinforzar l' Armata, anzi tenere questo per ottimo Ispediente | di saluar la maggior parte degl'huomini da 5 fatti di questi Territorij | cosa, che ragioneuolmente deue cadere nella Consideratione della Difesa | di questo Regno, accioche doppò che l' Inimico hauerà fermato il Piede in | terra, non s' impatronisca di loro, et non sè ne uaglia à danni nostri: | Perche à uoler pensare di farli ritirare nelli Siti forti, è cosa, che per | mia opinione non è riuscibile, che se ben ui sono luo- 10 ghi, che li puotre- | bbono capire inaccessibili, et doue con ogni piccola difesa potrebbero | star securissimi quando pur l' Inimico uolesse tentare d' Espugnarli; | (in che però io credo, che egli non uorebbe occuparsi, per non perder | tempo in quest' opera; la quale in ogni Modo gli succederebbe da sè | stessa, 15 perche quando egli fose Padrone delle Fortezze, conseguentemente | sarebbe anco Padrone immediate de i Populi). Non credo però, che | mai questi Contadini si disponerano, ò si lasciarano

μόνο τὸ ἓνα τρίτο περίου, γὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν 50 αὐτῶν γαλερῶν.

Δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται ἄτοπο νὰ στρατολογηθοῦν, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἄλλοι γιὰ ἐνίσχυση τοῦ στόλου· καὶ μάλιστα τοῦτο τὸ θεωρῶ σὰν ἀριστη μέθοδο, γιὰ νὰ σωθῇ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν στρατευσίμων ἀνδρῶν τῶν μερῶν ἐκείνων. Ζήτημα ποῦ δικαιολογημένα πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει στὴν ἄμυνα τοῦ Βασιλείου αὐτοῦ, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ κύριος τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ὁ ἐχθρὸς· ὅταν θὰ ἀποβιβαστεῖ στὴν ξηρά, καὶ νὰ μὴν τοὺς χρησιμοποιήσῃ ἐναντίον μας. Γιατί, ἡ σκέψη νὰ τοὺς συγκεντρώσῃ μέσα στὰ φρούρια, εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, πράγμα ἀκατόρθωτο, ἐπειδὴ, ἂν καὶ ὑπάρχουν τόποι ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ἀπρόσιτοι, ὅπου, μὲ ἐλάχιστη ἄμυνα θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι ἀσφλέστατοι, κι ὅταν ἀκόμα ὁ ἐχθρὸς θὰ ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ νὰ τοὺς ἐκπορθήσῃ (ὅμως δὲν πιστεύω, ὅτι θὰ θελήσῃ νὰ καταπιαστεῖ μ' αὐτό, γιὰ νὰ μὴ χάσῃ καιρὸ σὲ μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση, ποῦ, ὅπωςδήποτε, θὰ πετύχαινε μονάχη της, δίχως καμμιὰ ἐνέργεια, γιατί ὅταν ὁ ἐχθρὸς θὰ γινόταν κύριος τῶν φρουρίων, κατ' ἀνάγκη θὰ γινόταν ἀμέσως καὶ κύριος τοῦ λαοῦ). Δὲν πιστεύω ὅμως πῶς εἶναι δυνατόν ποτὲ οἱ χωρικοὶ

persuader di partir | dalli loro Nidi, et ridursi in luoghi Mon- F 72v
tuosi, doue correran(n)o risico di | morir tosto di fame, et di
sete, perche questi siti cosi Eminent, sogliono | ordinariamte
patire di acque, et da mangiare, ne essi hauerrebbero | la com-
modità da portarsene del loro proprio, ne di quello del Publico
sa- | rebbe da dargliene. | 5

Ma perche io mi uò pensando, che l' Inimico uorrà forse con più | prudente Consiglio fidar le Genti del Regno, et non metterle in spa- | vento, et cercherà di assicurarle à star nelli loro Casali, et a lauorar | le terre, et le uigne à benefitio anco, et utile di loro medesime, per | puotere con questo Allettamen- 10 to, et falsa mostra di libertà, et di | Munificentia hauere gl'huomini alla sua deuotione, et ualerse- | ne nelli bisogni della sua Armata, et per Guastadori nel tempo | dell' Assedio; senza dubbio tengo, che sarà utilissimo prouedime(n)- | to il preuenire questo Benefitio, et leuarlo all' Inimico, Arma(n)do, | come hò 15 detto al meno 50, Galee in questo Regno; le quali fra gl' | huomini da Remo, et da spada, si uenirebbono à leuar un'buon |

αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴ διάθεση ἢ νὰ πειθοῦν νὰ ἀφίσουν τὶς κατοικίες τους καὶ νὰ πᾶνε σὲ τόπους ὀρεινοὺς, ὅπου θὰ διατρέξουν τὸν κίνδυνο νὰ πεθάνουν γρήγορα ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν δίψα, ἐπειδὴ αὐτοὶ οἱ τόποι, οἱ τόσο ψηλοὶ, ὑποφέρουν συνήθως ἀπὸ ἔλλειψη νεροῦ καὶ τροφίμων. Οὔτε θὰ εἶχαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὴν εὐχέρεια νὰ πάρουν μαζί τους τροφίμα οὔτε θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ τοὺς τροφοδοτήσει τὸ Δημόσιο.

Μὰ ἐπειδὴ νομίζω, ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ σκεφεῖ πρὸ λογικά, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ λαοῦ τοῦ Βασιλείου, δὲν θὰ τὸν ἐκφοβίσει παρὰ θὰ ἐπιζητήσει νὰ τὸν πείσει νὰ μείνῃ στὰ χωριά του καὶ νὰ ἐργάζεται τὰ χωράφια καὶ τ' ἀμπέλια του, γιὰ τὸ ἴδιο τὸ συμφέρον του, γιὰ νὰ μπορέσῃ μὲ τὸ δόλωμα αὐτὸ καὶ τὴν ψεύτικη ἐπίδειξη ἐλευθερίας καὶ γενναιοδωρίας του νὰ ἔχει τοὺς ἄνδρες στὴν ὑποταγή του καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ στὶς ἀνάγκες τοῦ στρατεύματός του σὰν στρατιῶτες τοῦ μηχανικοῦ τὸν καιρὸ τῆς πολιορκίας. Νομίζω, λοιπόν, πῶς θὰ ᾖ, δίχως καμμιὰ ἀμφιβολία, χρησιμότητα πρόβλεψη νὰ ἀφαιρεθῇ τὸ πλεονέκτημα αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ, μὲ τὸν ἐξοπλισμὸ, ὅπως εἶπα, τουλάχιστο 50 γαλερῶν στὸ Βασίλειο αὐτό. Ὁ ἐξοπλισμὸς αὐτὸς θὰ ἀποσπάσῃ ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων

Numero di Persone, et così si uenirebbe à sgrauare anco il Paese | di queste bocche, con gran solleuamento del uiuere à gl' Altri, che | ui restaranno: Et questi hauendo chi il Padre, chi i figliuoli, et | chi li fratelli, quasi ostaggi, sopra l' Armata di S. Sertà si sforzera(n)- | no di mantenersi in fede uerso di lei, et 5
tanto più si guarderan(n)o | di non fare operatione, che si potesse risapere, che tornasse à pre- | iuditio delle cose sue. |

Et nel resto puoi lascierò di considerare, puotendo ciò esser facil- | mente compreso da ogn'uno, quanto per ogni rispetto importerà che | si accresca questo Numero di Galee all'Armata 10
di S. Sertà, et ch' ella | come hò detto innanzi ne tenga altre tante buone, et ispedite sopra | questo Regno, per portar li soccorsi da luogho, à luogho, quando bisognerà, | et per impe- 73r
dir le Vittouaglie à Nemici, et quanto ciò darà animo | agl'As-
sedati: oltre che sarà sempre, un grande, et stimoloso | impedi- 15
mento al Generale dell' Armata Nemica nel uoler sbar- | care per il danno, che egli dubiterà continuamte puoter riceue- | re da questo Numero di Galee, ancor che egli fosse di Maggiòr |

καπηλατῶν καὶ πολεμιστῶν καὶ σύγχρονα θὰ ἀνακουφίσει τὸν τόπο ἀπὸ τὰ τροφιμὰ τους, πρὸς μεγάλη ἐξυπηρέτηση τῶν ἄλλων ποὺ θὰ μείνουν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχοντας, ἄλλος τὸν πατέρα, ἄλλος τὰ παιδιὰ του κι ἄλλος τ' ἀδέρφια του σχεδὸν σὰν ὁμηροὺς στὸ ναυτικὸ τῆς Γαληνότητά της, θὰ φροντίζουν ἀκόμη πιὸ πολὺ νὰ τῆς μείνουν πιστοὶ καὶ νὰ μὴν κάνουν ἐνέργειες, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν ἐπιζήμιες γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τέλος θὰ παραλείψω νὰ ξεετάσω, γιατί εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ἀντι- λειφτεῖ ὁ καθένας, πόση σημασία ἔχει, ἀπὸ κάθε ἀποψη, ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γαλερῶν τῆς Ἀρμάδας τῆς Γαληνότητάς της καὶ ἡ διατήρηση ἄλλων καλῶν καὶ ἐτοιμῶν γιὰ δράση γαλερῶν στὸ Βα- σίλειο αὐτό, ὅπως εἶπα παραπάνω, γιὰ νὰ μεταφέρει τὶς ἐνισχύσεις ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ὅταν θὰ ὑπάρχει ἀνάγκη καὶ γιὰ νὰ ἐμποδίζει τὸν ἐπισιτισμὸ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πόσο θὰ ἐνθαρρύνει τοῦτο τοὺς πολιορ- κούμενους. Καὶ θὰ ᾿ναι πάντοτε ἓνα σοβαρὸ καὶ μεγάλο ἐμπόδιο στὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, στὴν περίπτωσι ποὺ θὰ θελήσει νὰ κάνει ἀποβάσεις, ἐπειδὴ θὰ φοβᾶται τὶς ζημιὲς ποὺ μποροῦν νὰ τοῦ κάμουν οἱ γαλέρες αὐτές, παρ' ὅλο ποὺ θὰ ἔχει αὐτὸς περισσό- τερες δυνάμεις. Γιατὶ δὲν μποροῦν ποτὲ τὰ πράγματα νὰ ἐξελίссον-

Numero Superiore: Perche non possono mai le cose succedere tanto | conformi alli disegni, che qualche accidente non sia atto à distur- | barle, et disordinarle: Et un Cap^{no} Valoroso, di queste 50. | Galee, stando hora in uno, et hor' in un'altro di questi Porti Forti- | ficati osseruando gl' andamenti dell' Ini- 5
mici, puotrà facilmente | trouar occasione di far qualche bella, et utile fattione à danno | loro: et in ogni modo li tenirà sem- pre in molto sospetto, et impe- | dirà, et ritarderà non puoco le loro deliberationi, et disegni. |

DISCORSO SOPRA LI ARSENALI | DEL REGNO |

10

Cade in consideratione della Difesa del Regno di Candia la Materia | delli Arsenali, li quali hauendo bisogno di Relatione, quanto quella dell' | armare le Galee, parmi à proposito di trattarne in questo luogho. |

Due Arsenali hà S. Sertà in questo Regno, l'uno nella Città di Candia, | et l'altro alla Canea, Ambidue intorno al Circuito 15
di questi Porti; Que- | sto di Candia hà 19. Volti forniti, et quello della Canea 18, Essendone | anco stati fatti di nuouo altri 5,

ται σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τὰ ἐμποδίζει καὶ νὰ τὰ ταράσσει ἓνα γεγονός. Ἐνας γενναῖος ἀρχηγὸς τῶν 50 αὐτῶν γαλερῶν, παραμένοντας πότε στὸ ἓνα καὶ πότε στὸ ἄλλο ὀχυρωμένο λιμάνι, παρακολουθώντας τὶς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ, θὰ μπορέσει εὐ- κόλα νὰ βρεῖ εὐκαιρία γιὰ νὰ κάνει κάποια ὁμορφη καὶ χρήσιμη ἐνέρ- γεια σὲ βάρος του. Τέλος θὰ τὸν κρατεῖ ὅπωςδήποτε σὲ ὑποψία καὶ θὰ καθυστερήσει ὅχι λίγο καὶ θὰ ἐμποδίζει τὶς ἀποφάσεις καὶ τὰ σχέδιά του.

ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΤΑΡΣΑΝΑΔΕΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Στὸ ζήτημα τῆς ἄμυνας τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης πέφτει καὶ τὸ θέμα τῶν ταρσανάδων. Τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀναπτυχθεῖ ὅσο καὶ τὸ θέμα τοῦ ἐξοπλισμοῦ τῶν γαλερῶν. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνε- ται μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ πὼς πρέπει νὰ τὸ πραγματευθῶ ἐδῶ.

Δυὸ ταρσανάδες ἔχει ἡ Γαληνότητά της στὸ Βασίλειο αὐτό, τὸν ἓνα στὸ Χάντακα καὶ τὸν ἄλλο στὰ Χανιά. Κι οἱ δυὸ εἶναι γύρω στὴν περίμετρο τῶν λιμανιῶν αὐτῶν. Ὁ ταρσανὰς τοῦ Χάντακα ἔχει 19 θόλους ἐφοδιασμένους καὶ τῶν Χανιῶν 18, ὅπου ἔγιναν ἄλλοι 5

uolti sopra il scoglio di lagognissi, che è nel- | la Culata di es-
so porto dalla parte di leuante, che uengono ad esser in tutto |
il Numero di 42. Volti; et hauendo detto di sopra, che in tem-
po di bisogno | manifesto di Guerra, si potrà, et si douerà
armare 50, Galee per Guardia, | et difesa di questo Regno, tor-
nerà molto bene à proposito, che ui si possino | anco hauere F 73v
tutti li 50 Volti, et anco li Arsiliij apparecchiati con tutti | li
loro Apprestamenti et Armizi, senza che si habbia à tempo di
| bisogno à pensar di mandarneli da Venetia, il che non puo-
trà farsi | se no(n) tardamente, et con molto disturbo, et incom-
(m)odità; Però lauda- | rei che si procurasse di agrandire l' uno,
et l' altro di questi Arse- | nali, acciò fussero capaci delli detti 10
50 Arsigli, ò di quel maggior | numero d'essi, che fosse possi-
bile: Essendo nel Circuito del Porto di | Candia luogho da pu-
oterne fabricare altri 8, frà la scalla di esso | Arsenale, et la
Porta del Molo, il qual luogho è stimato il più oppor- | tuno,
et di manco spesa di tutti gl' altri, che possino cadere in Con-
si- | deratione per questo bisogno: Perche ui è fondamento bu- 15

καινούργιοι θόλοι πάνω στο νησάκι Λαγονήσι, που είναι στο πίσω μέ-
ρος του λιμανιού αυτού, από το ανατολικό μέρος. Έτσι γίνονται όλοι
μαζί 42 θόλοι. Έπειδή, όπως είπα παραπάνω, σε περίοδο φανερώς
ανάγκης πολέμου, θα είναι δυνατόν και θα πρέπει να εξοπλιστούν 50
γαλέρες, για τη φύλαξη και την άμυνα του Βασιλείου αυτού, θα πρέ-
πει ασφαλώς να υπάρχουν εκεί και οι 50 θόλοι, όπως και τα άρσινια,
εφοδιασμένα με όλες τις έτοιμασίες τους και τα εξαρτήματά τους,
δίχως να υπάρχει αφορητή, σε καιρό ανάγκης να σκεφτεί κανείς να τα
στείλει από τη Βενετία. Πράγμα που δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο
με καθυστέρηση και μεγάλη ενόχληση και στενοχώρια. Θα συμ-
βούλευα όμως να φροντίσουν να μεγαλώσουν και τον ένα και τον
άλλο τους ταρσανάδες αυτούς, για να μπορούν να περιλάβουν και τα
50 άρσινια που είπα παραπάνω ή και περισσότερα, αν είναι δυνατόν,
από την περιοχή του λιμανιού του Χάντακα υπάρχει χώρος, όπου
μπορούν να οικόδομηθούν άλλοι όκτώ θόλοι, μεταξύ της σκάλας του
ταρσανά αυτού και της πόρτας του Μώλου. Ο χώρος αυτός θεωρεί-
ται ό πιο κατάλληλος και ό πιο ελιγμοδύναμος από όλους τους άλ-
λους, που μπορεί να έχει κανείς υπόψει του γι αυτό το σκοπό. Γιατί
σ' αυτό υπάρχουν καλά θεμέλια και θα χρειαστεί λίγη αποχωμάτωση.

ono, et ui- | è puoco terreno da cauare, et puoche case da gettar
abbasso, et | quelle anco di puoco ualore, se bene ui sono stati fa-
bricati di nouo | li Maghazeni per li biscotti, si puotrebbono detti
Maghazeni muouer | di la, et con gl' istessi legnami, et traua-
menta fabricarne in altri | luoghi della Città, doue anco sarebbono 5
detti biscotti in luoghi asciutti, | et lontani dall' humidità dell'
acqua marina, che doue hora sono depo- | sti la maggior parte
d' essi biscotti si trouano Muffi et guasti, per | l' humibità, che
rendeno detti Maghazeni; et oltre poi quelle puo- | che Case,
che si trouano esser uecchie, et rouinose, che la materia, | che 10
si cauerebbe dalle rouine loro pagharebbe il fondi; di modo che
per | il Calcolo fatto, non si uenirebbe à spender più di 16,
mille ducati Venui | compresine anco doi mille per il paghamen-
to delle dette Case, che anda- | ssero butatte giù, la qual spesa
tutta n(on) arriuarebbe di gran lunga alla | summa di quella,
che è stata fatta nel fondar in mare quelli Arsenali, | che sono 15
stati fatti, et finiti ultimamte nella parte di leuante. |

Et perche crescendosi li Volti, et il Numero degl' Arsili in
questo Arsenale | necessariamte bisognerebbe 'crescere anco li

Έπίσης θα καταδαφιστούν λίγα σπίτια κι αυτά μικρής αξίας. Οι ά-
ποθήκες για τα παξιμάδια που κτίστηκαν και πάλι εκεί είναι δυνα-
τόν να μετακινηθούν και με την ίδια ξυλεία και με τα ίδια δοκάρια
να κτιστούν σε άλλο μέρος της πολιτείας, όπου τα παξιμάδια αυτά
να βρίσκονται σε μέρος ξηρό και μακριά από την υγρασία της θά-
λασσας, γιατί εκεί που είναι αποθηκευμένα, τα περισσότερα είναι
μουχλιασμένα και κατεστραμμένα από την υγρασία των αποθηκών αυ-
τών. Άλλωστε τα λίγα εκείνα σπίτια που είναι εκεί είναι παλιά κι
έτοιμόρροπα και με τα υλικά που θα βγάλουν από αυτά θα πληρω-
θεί ή αξία τους. Έτσι, σύμφωνα με το λογαριασμό που έκανα, δεν
θα ξοδευτούν περισσότερα από 16 χιλιάδες βενετσιάνικα δονατάτα
συμπεριλαμβανομένων 2 χιλιάδων για την αποξημίωση των σπιτιών
που θα καταδαφιστούν. Ολόκληρη ή δαπάνη δεν είναι δυνατόν να
φθάσει το ποσόν της δαπάνης που χρειάστηκε να γίνουν τα θεμέλια
των ταρσανάδων στη θάλασσα, που κτίστηκαν κι αποπερατώθηκαν
τελευταία στην ανατολική πλευρά.

Όταν αυξηθούν οι θόλοι και ό αριθμός των άρσινι σ' αυτούς
τους ταρσανάδες αναγκαστικά θα χρειαστεί να αυξηθούν επίσης τα

prestamenti; tornarebbe à | proposito, per hauer Maghazeni com- F 74r
modi da riponerli, et conseruar- | li, che si pigliasse quel Cor-
tile, che è come un Seraglio, doue hora | sono le habitationi
dell' Illmi Consiglieri, et insieme alcune Case, | contigue ad
esso Arsenale, le quali per molti rispetti, che puossono | esser 5
intesi da tutti, non douerebbono seruire all' uso de' Particolari:
| Et in questo modo, oltre, che si uenirà ad hauer un luogo
molto | à proposito, per sborar le Velle, et gl' Armigi nel Cor-
tile predet- | to, et per farui Maghazeni da Remi, che sono Ne-
cessarissimi; | Si puotrà anco ridurre il detto Arsenale, come in
Isola, il che à | me pare, che si douerebbe fare in ogni modo, 10
per assicurare co- | me si conuiene un luogo tanto importan-
te. |

DISCORSO SOPRA LE MAESTRANZE |
PER IL BISOGNO DELLI SVDETTI AR- |
SENALI |

Essendo poi le Maestranze l' anima, per cosi dire, degl' Ar- 15
sena- | li, si deue prouedere di puoterne hauere un Numero suf-
ficiente in | occasion di fare ghagliarda Armata, così per accon-

πρεσταμέντα καὶ τότε γιὰ νὰ ἔχομε ἀποθῆκες ἀνετες ποὺ ν' ἀποθη-
κευτοῦν σ' αὐτὲς καὶ νὰ διατηρηθοῦν, πρέπει νὰ καταληφθεῖ ἡ αὐτὴ
ἐκείνη, ποὺ εἶναι περιφρακτὴ, ὅπου βρίσκονται τὴν ὥρᾳ οἱ κατοικί-
ων ἐκλαμπρότατων Συμβούλων, ὡς καὶ μερικὰ σπίτια συνεχόμενα
μὲ τοὺς ταρσανάδες αὐτοὺς ποὺ, γιὰ πολλοὺς λόγους, ποὺ μπορεῖ νὰ
τοὺς νοιώσει ὁ καθένας, δὲν θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ ἰδι-
ῶτες. Ἔτσι, ὅχι μόνο θὰ ἔχομε σ' αὐτὴ τὴν αὐτὴ ἓνα χῶρο πολὺ
κατάλληλο γιὰ νὰ στεγνώνουν τὰ πανιὰ καὶ τὰ παλαμάρια τῶν γαλε-
ρῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποθῆκες κουπιῶν, ποὺ εἶναι ἀναγκασιότατες. Εἶναι
ἐπίσης δυνατόν νὰ ἀπομονωθοῦν οἱ ταρσανάδες αὐτοί, σὰν νησί.
Πράγμα ποὺ, κατὰ τὴ γνώμη μου, πρέπει νὰ γίνῃ ὅπως ὅποτε, γιὰ
νὰ ἀσφαλιστεῖ ὅπως πρέπει ἓνα χῶρος τόσο σπουδαῖος.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΤΑΡΣΑΝΑΔΩΝ

Ἐπειδὴ τὸ τεχνικὸ προσωπικὸ εἶναι ἡ ψυχὴ, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε
ἔτσι, τῶν ταρσανάδων, πρέπει νὰ καταβληθοῦν φροντίδες ὥστε νὰ
εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἀπὸ τοὺς τεχνίτες αὐτοὺς,

ciare Vasselli, | li quali per ordinario sempre, che occorre gettar-
li in acqua, ne han(n)o | bisogno, et massimamte dell' opera de
Calafati, come per metterne sopra, | per loro seruitij quando si
armano: Et in questo si deue poner tanto | maggior cura, quan-
to che in effetto le dette Maestranze uan(n)o man- | cando assai 5
in questo Regno; rispetto alle Carestie di questi tempi, | et alli
puochi traffichi et di puoco guadagno che si fanno; Causano, |
che al presente si fabricano puochissimi Vasselli: onde esse
Maestra(n)ze | uedendosi ristrette l'occasioni di Eссерcitar l'Arte
loro, uan(n)o con altro | modo procacciandosi il uiuere, et pas-
sano anco in altri Paesi, et per | il più in Constantinopoli, doue 10
le arti uagliano bene, et il denaro | corre lar<g>hamente, et quel- F 74v
lo che è peggio li Padri, che di tal Proffessio- | ne sono, contra
l' uso commune, per il quale si uede, che ogn' uno incli- | na ad
applicar li figliuoli all' arte sua, conoscendo hora quella del |
fabricar Vasselli esser in declinatione, più uolentieri li mettono
à | imparar altri Mestieri, che quelli di Calafato, di Marangone, 15
et di | Remero, li quali quanto più uan(n)o mancando, per ces-

σὲ περίπτωση ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνῃ ἓνας στόλος ἰσχυρὸς, γιὰ νὰ
ἐτοιμάζουν τὰ πλοῖα, ποὺ συνήθως πάντοτε, ὅταν πρόκειται νὰ τὰ
ρίξουν στὸ νερό, ἔχουν ἀνάγκη ἀπ' αὐτοὺς καὶ κυρίως ἀπὸ τὴ δου-
λειὰ τῶν καλαφάτηδων, καὶ γιὰ νὰ τοὺς βάζουν στὰ πλοῖα μέσα, γιὰ
τὴς ὑπηρεσίες των, ὅταν ἐξοπλίζονται. Στὸ ζήτημα αὐτὸ πρέπει νὰ
δοθεῖ μεγαλύτερη φροντίδα, γιατί πραγματικά οἱ τεχνίτες αὐτοὶ ἀρ-
χίζουν νὰ σπανίζουν πάρα πολὺ σ' αὐτὸ τὸ Βασίλειο ἐξ αἰτίας τῆς
σιτοδείας αὐτῶν τῶν χρόνων, τῆς μικρῆς ἐμπορικῆς κίνησης καὶ τῶν
μικρῶν μισθῶν τους. Γι' αὐτὸ τὴν ὥρᾳ κατασκευάζονται ἐλάχιστα πλοῖα.
Ἔτσι οἱ τεχνίτες αὐτοί, βλέποντας πὼς περιορίζονται οἱ ἐνκαιρίες
γιὰ νὰ ἐξασκήσουν τὸ ἐπάγγελμα τους, φροντίζουν νὰ βγάξουν τὸ
ψωμί τους μὲ ἄλλους τρόπους, πηγαίνουν ἀκόμη καὶ σὲ ἄλλες χῶρες
καὶ μάλιστα στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου οἱ τέχνες ἔχουν μεγάλη
πέραση καὶ τὸ χρέμα τρέχει ἀφθονο. Καὶ τὸ χειρότερο· οἱ πατέρες
ποὺ ἔχουν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα, ἀντίθετα ἀπὸ τὴν κοινὴ συνήθεια, ποὺ
σύμφωνα μ' αὐτὴ ὁ καθένας συνηθίζει νὰ μαθαίνει στὰ παιδιὰ του
τὴν τέχνη του, ἔχοντας ὑπόψει τους τώρα, ὅτι ἡ ναυπήγηση πλοίων
εἶναι σὲ παρακμή, πὺρ πρόθυμα τὰ βάζουν νὰ μάθουν ἄλλα ἐπαγγέλ-
ματα παρὰ νὰ γίνουν καλαφάτες, μαραγκοὶ ἢ κατασκευαστὲς κουπιῶν.

sare il Bisogno | dell' uso priuato, tanto più si hà d'hauer l'occhio, di conseruarli, et di | augumentarli per quello dell' uso pubblico; et per ciò sarebbe molto uti- | le et oportuno, introdur un' grosso numero di Maestranze, che puotess- | ero lauorar ordinariamte in questi Arsenali, con Salario di qualche | cosa di 5
più al giorno di quello, che hanno al presente, puotendo però | lauorare anco à particolari, quando ne hauessero l'occasione, et dou- | uendo li giorni, che no(n) lauorassero per S. Sertà esser pontati nel modo, | che si usa nell' Arsenale della Città di Venetia. Et accioche habbino | tanto più largo campo di impieghar 10
l' opera loro, et che ella sia tanto più | fruttuosa, mi piacerebbe che si introducesse il fabricar di nuouo Ga- | lee nell'arsenal di Candia, et in quello della Canea: Nel qual effetto, | et nell' acconciar le Galee, che si doueranno armare d' anno in anno, | et le altre, secondo, che occorrerà, spendendo il tempo, che no(n) haue- | ranno da lauorar per altri, ueniranno ad hauer un' continuo tratte- | nimento, che inuitarà molti ad applicarsi à questi 15
Mestieri: per | il che anco uorrei, che li Maestri habbiano ca-

Γι' αὐτὸ ὅσο πάει λιγοςτεύουν, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν πιά ιδιωτικὲς δουλειές, καὶ πρέπει νὰ καταβληθοῦν πολλὰς φροντίδες γιὰ νὰ διατηρηθοῦν οἱ ἐπαγγελματίες αὐτοὶ καὶ νὰ αὐξηθοῦν, χρησιμοποιώντας τους σὲ δημόσιες ἀνάγκες. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θὰ ἦταν χρήσιμο καὶ ἐπίκαιρο νὰ μποῦν στὴ δουλειὰ αὐτὴ πολλοὶ τεχνίτες ποὺ νὰ μποροῦν νὰ δουλεύουν τακτικὰ στοὺς ταρσανάδες αὐτοὺς, μὲ μεροκάματο κάπως μεγαλύτερο ἀπὸ κείνο ποὺ παίρνουν σήμερα, ἀλλὰ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ μποροῦν νὰ δουλεύουν καὶ σὲ ἰδιῶτες, ὅταν θὰ παρουσιάζεται τέτοια εὐκαιρία. Τὶς μέρες ποὺ δὲν θὰ ἐργάζονται γιὰ τὴ Γαληνότητά της νὰ μὴν πληρώνονται, ὅπως συνηθίζεται στοὺς ταρσανάδες τῆς Βενετίας. Καὶ γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἀπασχολοῦνται εὐρύτερα καὶ γιὰ νὰ ἴναι πὺλ καρποφόρα ἡ δουλειὰ τους, θὰ μ' ἄρесе νὰ καθιερωθεῖ καὶ πάλι ἡ κατασκευὴ γαλερῶν στοὺς ταρσανάδες τοῦ Χάντακα καὶ τῶν Χανιῶν. Ἔτσι, καὶ μὲ τὶς ἐπιδιορθώσεις τῶν γαλερῶν ποὺ πρέπει νὰ ἐξοπλίζονται ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον, καὶ τῶν ἄλλων ποὺ θὰ χρειαστοῦν, δουλεύοντας τὸν καιρὸ ποὺ δὲν θὰ ἔχουν δουλειὰ σὲ ἰδιῶτες, θὰ ἔχουν συνεχῆ ἀπασχόληση. Αὐτὸ θὰ προσελκύσει πολλοὺς νὰ ἐπιδιορθοῦν σ' αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα. Θὰ ἤθελα ἐπίσης κάθε μάστορας νὰ ἔχει τὸν παραγυιό του μὲ μεροκάματο κάπως

dauno il suo Garzone, | con Salario di qualche puoco di più al giorno di quello, che essi al pre- | sente hanno, fin à tanto poi, che fatta la proua, et approbati possino esser | paghati come li loro Maestri, douendo detti Garzoni esser notati nelli | libri dell' Arsenale con obbligo di no(n) puotersi metter à far altro Essercitio, | ma di continuare in quello, nel quale saran(n)o 5
stati scritti, se non in caso | che no(n) facessero buona Riuscita. |

Con questo ordine si uenirà ad alleuare in puoco tempo conF 75r molta | riputatione, et con molto seruitio Publico Maestranze, che puotranno | supplire alli Concieri, et all' armare di tutte le Galee di questo Regno. | Perche li huomini sicuri di douer haue- 10
re sempre occasione di gua- | dagnare in simili Arti, et essi ui s' impiegheranno uolentieri et ui | applicaran(n)o anco li loro figliuoli. Ne questo sarà di gran spesa, ò | di interesse à S. Sertà perche abbattute le feste, et il tempo, che lauor- | raran(n)o per 15
particolari, non si uenirà(n)o à paghare più di 4, ò 5, | mesi dell' anno. Et questa spesa si rinfrancherà cosi nella fattura | delle Galee, che si fabricaran(n)o di Nuouo, come nelle altre opere, et | concieri, che ordinariamte quasi ogn' anno si fan(n)o

μεγαλύτερο ἀπὸ κείνο ποὺ παίρνουν σήμερα, ὥσπου νὰ δοκιμαστοῦν, καὶ ἅμα γίνεῖ ἡ δοκιμασία καὶ κριθοῦν ἱκανοί, νὰ πληρώνονται ὅπως αἱ μαστόροι τους. Οἱ παραγυιοὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ καταγραφοῦν στὰ βιβλία τῶν ταρσανάδων, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἀσκήσουν ἄλλο ἐπάγγελμα ἀλλὰ νὰ συνεχίσουν ἐκεῖνο στὸ ὅποιο εἶναι γραμμένοι, ἐκτὸς ἂν δὲν ἔχουν καλὴ ἐπίδοση.

Σύμφωνα μὲ τὴ διαταγὴ αὐτὴ θὰ ἐκπαιδευτοῦν σὲ λίγο καιρὸ τεχνίτες μὲ καλὴ ἐπίδοση πρὸς μεγάλη ἐξυπηρέτηση τοῦ Δημοσίου, ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ ἐπαρκέσουν γιὰ τὶς ἐπιδιορθώσεις καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ ὅλων τῶν γαλερῶν αὐτοῦ τοῦ Βασιλείου. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι, βέβαιοι πὼς θὰ ἔχουν πάντα τὴν εὐκαιρία νὰ κερδίζουν σὲ παρόμοιες τέχνες, θὰ ἐργαστοῦν σ' αὐτὲς εὐχαρίστως καὶ θὰ βάλουν ἐπίσης τὰ παιδιὰ τους νὰ τὶς μάθουν.

Αὐτὸ δὲν θὰ στοιχίσει πολὺ στὴ Γαληνότητά της, γιατί, ἂν ἀφαιρεθοῦν οἱ γιορτὲς κι ὁ χρόνος ποὺ θὰ ἐργάζονται σὲ ἰδιῶτες, δὲν θὰ τοὺς πληρώνει περισσότερο ἀπὸ 4 ἢ 5 μῆνες τὸ χρόνο. Κι ἡ δαπάνη αὐτὴ θὰ συμβάλει τόσο στὴ ναυπήγηση τῶν νέων γαλερῶν ποὺ θὰ κατασκευάζονται, ὅσο καὶ στὰ ἄλλα ἔργα καὶ στὶς ἐπιδιορθώσεις

negl' Arsili di | questi Arsenali; nelli quali un' anno per l' altro
 si uiene à spender, | per quanto si è uisto dalli Conti delli tem-
 pi passati ca 1200 Dti all' | anno. | Et acciòche li Remeri habbino
 da Essercitar a(n)ch' essi l' Arte loro: | et guadagnar il denaro, 5
 che à loro si darà, mi pare, che si douerà | nell' auenire mandar
 in questo Regno li Remi in stele, per li Palame(n) | ti cosi delle
 Galee di Candia, come per quelle della Guardia; perche | si ri-
 duchino nella forma da esser adoperati dalli Remeri, che si tro-
 ue- | ran(n)o in essi Arsenali, nelli quali quando pure S. Sertà
 non uoglia | risoluersi di fabricar Galee nuoue, che però no(n) 10
 sò rappresentar le | Cause, che debbano impedire, massimamte
 trouandosi la com(m)odità | de' legnami; et si deue credere, che
 questo possi esser maggior Eccitame- | nto al Turco à desiderar
 d'impatronirsi di questo Regno, di quello, | che lui habbia per
 molte altre cause più importanti; Mi pare che | sia al meno da 15
 permettere, che simili Maestranze quando no(n) troui- | no da
 lauorar come s'è detto per particolari, puossino pur con li | loro
 Garzoni adoperarsi in detti Arsenali d' intorno alli concieri |

πὸν γίνονται τακτικά, σχεδὸν κάθε χρόνο, στὰ ἀρσίλι τῶν ταρσανά-
 δων αὐτῶν, ὅπου δαπανῶνται τὸν ἕνα χρόνο μὲ τὸν ἄλλο, ὅπως βλέ-
 πει κανεὶς ἀπὸ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν περασμένων χρόνων, περίπου
 1200 δουκάτα τὸ χρόνο. Καὶ γιὰ νὰ ἐξασκοῦν τὴν τέχνη τους κι ἐ-
 κεῖνοι ποὺ κάνουν τὰ κουπιὰ καὶ νὰ δουλεύουν τὰ χρήματα ποὺ θὰ
 παίρνουν, νομίζω πὼς στὸ μέλλον θὰ πρέπει νὰ στέλνονται στὸ Βα-
 σίλειο αὐτὸ ἀκατέργαστα, τόσο τὰ ξύλα γιὰ τὰ κουπιὰ τῶν γαλερῶν
 τῆς Κρήτης ὅσο καὶ τῶν γαλερῶν τῆς Φρουρᾶς, γιὰ νὰ πελεκοῦνται
 καὶ νὰ διαμορφώνονται ἀπὸ τοὺς μαστόρους αὐτοὺς ποὺ θὰ βρίσκον-
 ται στοὺς ταρσανάδες, στὸ σχῆμα ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦνται, ἀκόμη
 κι ὅταν ἡ Γαληνότητά της δὲν θέλει ν' ἀποφασίσει νὰ ναυπηγεῖ και-
 νουργίες γαλέρες, πού, ὅμως, δὲν μπορῶ νὰ βρῶ τοὺς λόγους ποὺ τὸ
 ἐμποδίζουν, κυρίως ὅταν ληφθεῖ ὑπόψει ὅτι ὑπάρχουν εὐκολίες στὴν
 ξυλεία καὶ ὅτι πρέπει νὰ πιστεύει κανεὶς πὼς αὐτὸ μπορεῖ νὰ 'ναι ἡ
 σπουδαιότερη ἀφορμὴ ἐπιθυμίας τοῦ Τούρκου νὰ γίνεи κύριος τοῦ
 Βασιλείου αὐτοῦ, παρὰ ἐκεῖνο πού, γιὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους, θὰ
 θεωροῦσε αὐτὸς σπουδαιότερο.

Νομίζω ὅτι τουλάχιστο πρέπει νὰ ἐπιτραπεῖ, οἱ μαστόροι αὐτοί,
 ὅταν δὲν βρίσκουν νὰ δουλέψουν σὲ ἰδιῶτες, ὅπως εἶπα, νὰ μποροῦν

predetti delle Galee, nel far Coppani, taglie, forcade, et altre F 75v
 cose, che | bisognano douendo essi andar à rodolo, à tanti per
 settimana: | hauuto rispetto non tanto al bisogno, che si hauerà
 di lauorare, qua(n)to | al numero loro; di maniera, che quelli
 che hauerano lauorato una | settimana, diano luogho ad altri- 5
 tanti, che possino lauorare l' altra | settimana, et cosi andarsi
 osseruando circolarmente. |

Mà ò nell' uno, ò nel l' altro modo di questi da me ricorda-
 ti, ò in | qual si uogli altri, che più ispediente sarà stimato; è
 necessario, che | S. Sertà pensi à prouedere di hauer Maestranza
 in questo Regno; | sopra la quale possi assicurarsi, per l' accon- 10
 ciar et per l' armare, | di queste Galee, altramente in uano ui
 hauerà fatto gl' Arsenali co(n) | tanta spesa, et ui tenirà questi
 Arsili con gl' Apprestamenti loro: Perche | in Candia al presen-
 te ui sono puoco numero di Marangoni, et alla | Canea manco,
 et puocchissimi Remeri frà tutte due le Città, che in | tempo 15
 di bisogno di adoperar tutti questi Arsili; non suppliranno | per
 acconciarli con quella prestezza, et con quella diligentia, che |

νὰ χρησιμοποιοῦνται μὲ τοὺς παραγυιούς των στοὺς ταρσανάδες, γιὰ
 νὰ ἐπιδιορθῶνουν τὶς γαλέρες, νὰ κάνουν μικρὲς βάρκες, βαροῦλκα,
 φορκάδες κι ἄλλα χρειαζόμενα πράγματα, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ πη-
 γαίνουν ἐκ περιτροπῆς, τόσοι κάθε βδομάδα, παίρνοντας ὑπόψει ὅχι
 τόσο τὶς ἀνάγκες τῆς δουλειᾶς ὅσο τὸν ἀριθμὸ τῶν τεχνιτῶν αὐτῶν,
 ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ θὰ δουλεύουν τὴ μιὰ βδομάδα νὰ μὴ πηγαίνουν
 τὴν ἄλλη, ὅποτε θὰ δουλέψουν ἄλλοι τόσοι καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Μὰ εἴτε μὲ τὸν ἕνα εἴτε μὲ τὸν ἄλλο τρόπο ποὺ ἀναφέρω, εἴτε
 μὲ ὁποιοδήποτε ποὺ θὰ θεωρηθεῖ πιὸ ἀποτελεσματικός, εἶναι ἀνάγκη
 ὅπως ἡ Γαληνότητά της φροντίσει νὰ ἔχει τεχνίτες στὸ Βασίλειο
 οὐτό, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ πάνω σ' αὐτούς, γιὰ νὰ ἐξασφα-
 λήσει τὶς ἐπιδιορθώσεις καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν γαλερῶν αὐτῶν. Ἀλ-
 λοιῶς μάταια ἔκτισε ἐκεῖ τοὺς ταρσανάδες, θυσιάζοντας τόσες δαπά-
 νες καὶ μάταια θὰ διατηρεῖ τὰ ἀρσίλι ἐκεῖνα μὲ τὰ ἐξαρτήματά τους.
 Γιατὶ τώρα στὸ Χάντακα ὑπάρχουν λίγοι μαραγκοὶ καὶ στὰ Χανιά
 λιγότεροι καὶ ἐλάχιστοι τεχνίτες γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν κουπιῶν καὶ
 στὶς δυὸ πόλεις, πού, ἂν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθοῦν
 ὅλα αὐτὰ τὰ ἀρσίλι, δὲν θὰ ἐπαρκέσουν γιὰ νὰ τὰ διορθώσουν μὲ
 τὴν γρηγοράδα ἐκείνη γαὶ τὴν ἐπιμέλεια ποὺ χρειάζεται. Γιὰ νὰ στεῖ-

sarà necessaria; et per mandarne poi con essi, Armati che saranno | se nè haueranno puocchissimi; Perche molti di questi non saran(n)o buo- | ni per la uecchiezza; et per altri loro impedimenti no(n) uorranno | andarui: doue chè quelli che saran(n)o di nouo descritti negl' Arse- | nali, saranno in obligho di andar 5
à seruire, et ui anderanno pro(n)- | tamente; per no(n) perder questo trattamento. |

I L F I N E

Della Rellatione del Regno di Candia.

λει τέτοιους ἔπειτα μὲ τὰ ἀρσίλι ὅταν ἔξοπλιστοῖν θὰ βρεθοῦν ἐλάχιστοι. Γιατὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς δὲν θὰ ᾔναι κατάλληλοι, ἐπειδὴ θὰ ᾔναι γέροι, καὶ γιὰ ἄλλους λόγους δὲν θὰ θελήσουν νὰ πᾶνε. Ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ξαναγραφοῦν στοὺς ταρσανάδες θὰ ᾔναι ὑποχρεωμένοι νὰ πᾶνε νὰ ὑπηρετήσουν καὶ θὰ πᾶνε πρόθυμα γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ μεροκάματο τους.

T É Λ Ο Σ

τῆς ἔκθεσης τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης.

RELATIONE DELL' ISOLA |
DI CERIGO

F 76r

Fin qui hò detto quanto hò stimato asser à proposito per la Rellatio- | ne del Regno, di Candia, al quale essendo Adiacente l' Isola di Ce- | rigo, et dipendendo il suo Gouerno da questo 5
Regno, come fà parimen- | te quello di Tine, perche di quà uiene all' una, et all' altra Isola | sumministrato tutto quello, che fà bisogno per li pagamenti di Mili- | tia, per le Munitio-
ni, et per altro: Poiche è cosa marauigliosa, che | queste due Isole, poste nelle uiscere del Paese Turchesco si mante(n)- | ghino nel Dominio di S. Sertà, et questo si deue riputare gran 10
Dono | dal Sigr Iddio, et è da riconoscere, et da stimare il Benefitio, che se nè | cons-guisce, se bene anco per altre Cause sono le dette Isole di mol- | ta importanza, sono certamente molto più per essere Speculatorie, et | sentinelle del Regno di
Candia, Essendo, che non puossono uscire Yas- | selli da Co- 15
stantinopoli, et Armate nel mare Mediteraneo, per andar | sopra luoghi di S. Sertà ò altroue in Ponente, ò pur anco in Barbaria,

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΗΣΟ ΚΥΘΗΡΑ

Ὡς ἐδῶ ἔχω πεῖ ὅ,τι ἔκρινα κατάλληλο γιὰ τὴν ἔκθεση τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης, στὸ ὅποιο πλησιάζει τὸ νησι Κύθηρα, ποὺ ἡ διοίκησή του ἔξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Βασίλειο ἐκεῖνο, ὅπως καὶ ἡ διοίκηση τῆς Τήνου, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ Βασίλειο στέλνεται, καὶ στὸ ἕνα καὶ στὸ ἄλλο νησί, ὅ,τι χρειάζεται γιὰ τὶς πληρωμὲς τῆς Μιλίτιας, τὰ πολεμοφόδια κλπ. Εἶναι πραγματικὰ θαῦμα τὸ νὰ παραμένουν στὴν κυριαρχία τῆς Γαληνότητάς της τὰ δυὸ αὐτὰ νησιά, ποὺ βρίσκονται μέσα στὰ σπλάχνα τῆς τουρκικῆς ἐπικράτειας, καὶ πρέπει αὐτὸ νὰ θεωρηθεῖ μεγάλο δῶρο τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀναγνωριστοῦν καὶ νὰ ἐκτιμηθοῦν τὰ ἐνδραχθέντα ποὺ ἐπακολουθοῦν. Ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους λόγους τὰ νησιά αὐτὰ ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα, ἐπειδὴ κυρίως εἶναι σκοπιᾶς καὶ φρουροὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης. Γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ βγεῖ στόλος ἢ πλοῖο στὴ Μεσόγειο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ πᾶει στὶς χῶρες τῆς Γαληνότητάς της ἢ σ' ἄλλες στὴν δύση ἢ ἀκόμη καὶ στὴν Μπαρμπαραιά, δίχως νὰ τὸν δοῦν εἴτε ἀπὸ τὸ ἕνα

| che non siano dall' una, ò dall' altra di queste Isole uedute, quando esse | Armate uogliono passar per l'Arcipelago, come fan(n)o sempre, et come è | loro necessario di fare per andar à carghàr biscotti à Negroponte, et à | leuar Genti nella Morea, perciòche subito uscite Esse Armate dallo stret- | to, et à pena 5 entrate nell' Arcipelago sono scoperte da Tine, et hauutane | notitia di là si può spedire l'auiso con freghata à posta in Candia. | Volendo poi le medesime Armate sboccar fuori dall' altra parte nel | montar Co Malio, sono non pur scoperte, Mà numerati li Vasselli | ad uno per uno dalle Guardie dell' Isola di Cerigo, et di là con la | rispondenza di Cerigotto, che risponde 10 con le Garabuse, in un subito | se ne può essere Auisati alla Canea; di modo, che et dell' uscire et del | ritorno dell' Armata Turchesca, da questi due luoghi se ne può hauer | auiso, et F 76v certezza in ogni tempo. |

La detta Isola di CERIGO non hà se non una Fortezza nomi- | nata CAPSALI, la quale congiunto à sè ui è un Borgho 15 co- | piosissimo di Case, chiuso però anco egli di Muraglia. Questa For- | tezza, è di puoca Piazza, et dalla parte di Ponen-

εἶτε ἀπὸ τὸ ἄλλο νησί, γιατί τὰ πλοῖα αὐτὰ εἶναι ἀναγκασμένα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ Ἀρχιπέλαγος, ὅπως περνοῦν πάντοτε, ὅταν πρόκει-
ται νὰ πᾶνε στὴν Εὐβοία (Νεγροπόντε) γιὰ νὰ φορτώσουν παξιμάδια ἢ στὸ Μοριά γιὰ νὰ στρατολογήσουν ἄνδρες. Μόλις βγοῦν οἱ ἀρμά-
δες αὐτὲς ἀπὸ τὰ στενὰ ἢ μόλις μποῦν στὸ Ἀρχιπέλαγος ἀνακαλύ-
πτονται ἀπὸ τὴν Τήνο καὶ μόλις τὸ πληροφορηθοῦν ἐκεῖ μποροῦν
νὰ στείλουν τὴν εἶδηση μὲ ἐξελίκτηδες φρεγάτα στὴν Κρήτη. Ἐπειτα,
ὅταν οἱ ἴδιες ἀρμάδες θέλουν νὰ ξεμπουκάρουν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά,
περνώντας τὸν Κάβο Μαλιά, ὅχι μόνο θὰ ἀνακαλυφτοῦν μὰ καὶ νὰ
μετρηθοῦν ἀκόμη μποροῦν τὰ πλοῖα ἕνα - ἕνα ἀπὸ τὶς βάρδιες τῶν
Κυθήρων, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, μέσω τῶν Ἀντικυθήρων πρὸς ἐπικοινωνοῦν
μὲ τὴν Γραμπούσα, μπορεῖ νὰ εἰδοποιηθοῦν τὰ Χανιά ἀμέσως. Ἔτσι,
κι ὅταν βγαίνει κι ὅταν ἐπιστρέφει ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἀπὸ τὰ δυὸ
αὐτὰ μέρη, εἶναι δυνατόν νὰ τὸ πληροφοροῦμεθα μὲ βεβαιότητα σὲ
κάθε στιγμή.

Τὸ Τσιρίγο δὲν ἔχει παρὰ ἕνα φρούριο πρὸς λέγεται Καψάλι. Μα-
ζί μ' αὐτὸ εἶναι ἐνωμένος καὶ ὁ βοῦργος μὲ πάρα πολλὰ σπίτια, κλει-
σμένος κι αὐτὸς μὲ τείχη. Τὸ φρούριο τοῦτο δὲν εἶναι πολὺ ὀχυρό.

te hà il Monte | Palamida, che la offende, et dall' altra parte la
Costiera, che mede- | simamte la scuopre, sotto alle Radici del
Castello ui è il mare, con | un puoco di Porto scoperto da Ostro
è Garbino, et è per puochi uasselli, | Gira la Fortezza passi 270,
in circa, et il Borgho passi 180. | L'Isola Circonda miglia 75. | 5

Ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος ἔχει τὸ βουνὸ Παλαμίδα πρὸς τὸ προσβάλλει.
Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔχει τὴν παραλία ἀπὸ ὅπου φαίνεται. Κάτω ἀπὸ
τὴν ρίζα τοῦ φρουρίου εἶναι ἡ θάλασσα μὲ ἕνα μικρὸ λιμανάκι ἀκά-
λυπτο ἀπὸ τὸ νότο καὶ νοτιοδυτικά, γιὰ λίγα καράβια. Τὸ φρούριο
ἔχει περιφέρεια 270 βήματα περίπου καὶ ὁ βοῦργος 180. Τὸ νησί
ἔχει περιφέρεια 75 μίλια.

RELATIONE |
DELL' ISOLA DI TINE |

F 771

L' Isola di Tine fù anticamente chiamata Hidhrussa, da |
Idhron uoce greca, che significa sudore per l'abondanza di
fo(n)tane, | et acque, o per la copia de Serpi, che all' hora si tro- 5
uauano in essa. | E situata quasi nel mezo dell' Arcipelago,
circondata dalle altre più | famose Isole del Mare Egeo, da
Oriente hà l' Isola di Samo, dalla | Parte di Greco Scio, da Po-
nente Scira, Siffanto, e Thermià, da | Siroco Patino, et Nicaria,
Da Ostro, Micono, e le Sdile, Paro | Antiparo, Axia, Nio, et 10
Santorini, Da Tramonta Andro, distante | due miglia in circa,
et puoco oltre Caristo, Egena, et Schiro, et sicome | queste
Isole sono puoco distanti frà loro, cosi hà doi Continenti uicini
| cioè la Natolia lontana da sè miglia 100, et la Morea, con
sessanta | Paesi, tutti soggetti all' Imperio Ottomano, onde si
può dire con Verità, | che sia quasi Merauiglia il ueder mante- 15
nersi cosi Christianamente | un' Isoletta nel mezo à tanta forza,
e potenza Nemica. |

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΗΣΟ ΤΗΝΟ

Ἡ νῆσος Τήνος λεγόταν στὰ παλιὰ Ὑδροῦσα, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ
λέξη ἰδρῶς ποὺ σημαίνει ἰδρώτας, γιατί εἶχε ἀφθονες πηγές καὶ νε-
ρὰ ἢ ἀπὸ τὴν ἀφθονία τῶν ἐρπειῶν ποὺ ὑπῆρχαν τότε σ' αὐτή. Βρί-
σκεται στὴ μέση σχεδὸν τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ περιβάλλεται ἀπὸ
ἄλλα πρὸ φημισμένα νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ἀνατολικά ἔχει
τὸ νησί Σάμο, ἀπὸ τὸ γρήγο ἔχει τὴ Χίο, ἀπὸ τὰ δυτικά τὴ Σύρα,
τὴ Σίφνο καὶ τὰ Θερμιά (Κύθνος). Ἀπὸ τὸ σιρόκο ἔχει τὴν Πάτμο
καὶ τὴν Ἰκαρία. Ἀπὸ τὸ νότο τὴ Μύκονο, τὴ Δῆλο, τὴν Πάρο, τὴν
Ἀντίπαρο, τὴ Νάξο, τὴ Νιό, καὶ τὴ Σαντορίνη. Ἀπὸ τὸ βορρᾶ τὴν
Ἄντρο, ποὺ ἀπέχει περίπου δυὸ μίλια καὶ πρὸ πέρα τὴν Κάροστο,
τὴν Αἴγινα, καὶ τὴ Σκύρο. Ἐπειδὴ τὰ νησιά αὐτὰ ἀπέχουν λίγο μεταξὺ
τους ἔχει δυὸ στεργιές κοντά, τὴν Ἀνατολία, ποὺ ἀπέχει 100 μίλια
καὶ τὸ Μοριά, μὲ 60 χωριά, ὅλα κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς Ὄθω-
μανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔτσι, μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας, σ' ἀλήθεια,
πὼς εἶναι σχεδὸν θαῦμα νὰ διατηρεῖται τὸ μικρὸ αὐτὸ νησί, τόσο
χριστιανικά, στὴ μέση τόσης ἐχθρικῆς δυνάμεως.

Circonda quest' Isola da 60, miglia Italiani in circa, et è
quasi | tutta Montuosa, et sassosa, hauuto riguardo al suo Giro
hà 4 Porti, | Il più famoso, ma inutile è detto Panormo, capace
di molti Vasselli, | lontano dalla Città miglia 12, con strada
malageuole, che resta a(n)co | infruttuoso per esser soggetto à 5
Tramonta, che soffia si può dire conti- | nuamente nell' Isola;
Il secondo Porto, che chiamano Collibithra, | et è più tosto
Spiaggia che Porto; hà anco egli la bocca in faccia | di Tra-
montana ma sicuro dalli altri uenti, questo Porto non è di con-
| sideratione, si per manchar d' acqua buona come per hauer
d' intorno | l' aria pessima, uì capitano però li Vasselli, che 10
uengono dal Volo cari- | chi di biaue, et uini, et è lontano dalla
Città miglia 7, in circa. | Il terzo Porto si nomina S(n) Giouan- F 77v
ni sicuro da i uenti, fuori che da | Sirocco, hà due fontane d'
acqua buona et abundante, et uien freque(n)- | tato da molti
Vasselli, et in particolare da quelli di Scio. | Il quarto et ulti- 15
mo è nominato S(n) Nicolò, più uicino degl' altri, no(n) Es-
se(n)- | do distante dalla Città più di 3, miglia, hà una fontana
uicina alla | marina passi, 5, è questo Porto Naturale, et Parte

Τὸ νησί αὐτὸ ἔχει περίφρεια 60 περίπου ἰταλικά μίλια. Εἶναι
ὅλο σχεδὸν ὄρεινὸ καὶ πετρώδες καὶ ἐπιβλέπεται ὅλη ἡ περίφρεια
του. Ἔχει 4 λιμάνια. Τὸ πρὸ διάσημο μὰ ἄχρηστο εἶναι τὸ λεγόμενο
Πάνορμο, ποὺ χωρεῖ πολλὰ πλοῖα. Ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη 12 μίλια,
μὰ ὁ δρόμος εἶναι κακός. Τὸ λιμάνι αὐτὸ εἶναι ἀνεκμετάλλευτο, για-
τὶ εἶναι ἐκτεθειμένο στὸ βορρᾶ, ποὺ φυσᾷ, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς,
συνεχῶς στὸ νησί. Τὸ δεύτερο λιμάνι, ποὺ τὸ λένε Κολυμπήθρα, εἶ-
ναι μᾶλλον μιὰ παραλία παρὰ λιμάνι. Κι αὐτὸ ἐπίσης ἔχει τὸ στόμιό
του ἀπέναντι στὸ βορρᾶ, μὰ εἶναι ἰσφαλισμένο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνέ-
μους. Τὸ λιμάνι αὐτὸ εἶναι ἀσήμαντο γιατί δὲν ἔχει καλὸ νερὸ καὶ ἡ
γύρω ἀτμόσφαιρα εἶναι πολὺ κακή. Καταπλέουν ὅμως ἐκεῖ τὰ πλοῖα
ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ Βόλο φορτωμένα σιτηρὰ καὶ κρασιά. Ἀπέχει
ἀπὸ τὴν πόλη περίπου 7 μίλια. Τὸ τρίτο λιμάνι λέγεται Ἀγίος Ἰω-
άννης. Εἶναι ἀσφαλισμένο ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σιρόκο.
Ἔχει δυὸ πηγές καλὸ καὶ ἀφθονο νερὸ καὶ συχνάζεται ἀπὸ πολλὰ
πλοῖα καὶ κυρίως ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴ Χίο. Τὸ τέταρτο
καὶ τελευταῖο ὀνομάζεται Ἀγίος Νικόλαος καὶ εἶναι πρὸ κοντὰ ἀπὸ
τὰ ἄλλα, ἀφοῦ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλη μόνο 3 μίλια. Ἔχει μιὰ πηγὴ

fu aiutato dall' Illmo | Sigr Marin Gradenico, ma essendo stata mal posta quella parte di Molo, | la Tramontana hà riempito di sabbia tutta quella parte, che l' arte ui | aggonse, et si troua al presente il solo Porto naturale, che non per la | bontà, mà per la uicinanza alla Città uien' frequentato da Scira, Egena, | Negroponte, Micono, Caristo, et altre Isole, con tutto che l' 5 Verno mala- | mente può seruire, mà è bisognueole scaricare, et tirar li Vasselli i(n) terra. |

Vi sono anco molti Redutti, cioè Canzeliero, Saline, Chiogna, S(n) Romano, | Cisterne, Stuuazzi, Calamazzo, sibla, liuadha, S(n)ta Margherita, et | Paghana. Parte de quali sono coperti da Ostro, et da Trama et sono | capaci à buon numero di Galee, 10 et Vesselli Armati. |

È l' Isola in dentro ben coltiuata, ma puoco fertile, Produce puoco for- | mento, et puochi legumi, eccetto che orzo è fasuoli, fà uino conueneuol- | mente, carnaggi à suffitienza, puochi frutti, fuori che fighi, de quali | hà grandissima copia ¹,

πὸν ἀπέχει ἀπὸ τῆ θάλασσα 5 βήματα. Τὸ λιμάνι αὐτὸ εἶναι φυσικὸ καὶ διορθώθηκε λίγο ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατο κ. Μαρίνο Γκραντενίγκο. Μὰ ἐπειδὴ ὁ μῶλος αὐτὸς τοποθετήθηκε κακὰ, ὁ βορρᾶς ἐγέμισε μὲ ἄμμο ὅλο ἐκεῖνο τὸ μέρος πὸν τοῦ προστέθηκε τεχνικὰ καὶ τώρα ὑπάρχει μόνον τὸ φυσικὸ λιμάνι, ὅπου ἀράζουν τὰ καράβια, πὸν ἔρχονται ἀπὸ τὴ Σύρα, τὴν Αἴγινα, τὸ Νεγροπόντε, τὴ Μύκονο, τὴν Κάρυστο, καὶ τὰ ἄλλα νησιά, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι καλὸ, μὰ ἐπειδὴ εἶναι κοντὰ στὴν πόλη, παρ' ὅλο πὸν τὸ χειμῶνα δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, ἀλλὰ χρειάζεται γιὰ νὰ ξεφορτώνουν καὶ νὰ τραβοῦν τὰ πλοῖα στὴν ξηρά. Ὑπάρχουν ἐπίσης πολλοὶ ὄρμοι, δηλαδὴ ὁ Καντελιέρης, οἱ Ἀλυκές, ἡ Χιώνα, ὁ Ἀγ. Ρωμανός, οἱ Στέρνες, ὁ Στοιβάτση, ὁ Καλαμάτσο, ἡ Σίμπλα, ἡ Λιβάδα, ἡ Ἀγ. Μαργαρίτα, καὶ ἡ Παιγάνα. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς προφυλάσσονται ἀπὸ τὸ νότο καὶ τὸ βορρᾶ καὶ χωροῦν πολλὰς γαλέρες καὶ πλοῖα ἐξοπλισμένα.

Τὸ νησιὸν στὸ ἐσωτερικὸν του εἶναι καλὰ καλλιεργημένο μὰ λίγο γόνιμο. Παράγει λίγο σιτάρι, λίγα ὕσπρια, ἐκτὸς κριθάρι καὶ φασόλια, κρασί ἀνάλογο, σφάγια ἐπαρκῆ, λίγα φρούτα ἐκτὸς σύκα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχει ἀφθονία ¹. Παντοῦ ἔχει ἄριστο καὶ ὑγιεινὸν ἀέρα, ὅλες τὶς

¹) Καὶ σήμερον παράγει μεγάλη ποσότητα σύκων.

hà l' aria felicissima in uniuersale, ottima per | tutte le stagioni sottoposta però quasi tutto l' anno alla Tramontana, | che si come fà leue, è suauissimo l' Estate, così fà molto rigido, è freddo | l' inuerno. |

Consistono le Rendite, et i Negotij di quest' Isola nelle Se- de, che sono | sostentamento del Popolo, et ricchezza de Città- 5 dini, poiche computato un' | anno con l' altro si tiene di fermo, che ariuì a 12 millia lire grosse | all' anno. |

L' Isola è habitata da Molto Popolo, che sono in circa Ani- F 78r me 18.000 ¹, | è di qui nasce, che non bastano le Riccolte per più di 6, mesi, et che | nel uino ancora si conosca gran danno dallo 10 spianto fatto fare, dall' | Inquisitor Pasqualigo nelle Ville della Perastra, Comi, Catoclisma, | et tutte le campagne di S(n) So- sto, il che se ben fù fatto, perche si riduces- | sero quelli luoghi à formento, tuttauia si è scoperto l' opposto, non Esse(n)do | atti per la salsedine, e magrezza loro à produrre; nasce anco 15 dalla abo(n)- | danza del popolo, e dalla acutezza del freddo. |

ἐποχές. Εἶναι ἐκτεθειμένο ὅμως ὅλο τὸ χρόνον στὴν Τραμουντάνα, πὸν ἐνῶ τὸ καλοκαίρι εἶναι ἐλαφρὰ καὶ γλυκεῖα, τὸ χειμῶνα εἶναι ψυχρὴ καὶ δριμύτατη.

Οἱ δουλειές καὶ τὰ εἰσοδήματα τοῦ νησιοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντηρεῖται ὁ λαός, καὶ ὁ πλοῦτος τῶν πολιτῶν, ἂν συμψηφιστοῦν τὸν ἓνα χρόνον μὲ τὸν ἄλλο, ἀσφαλῶς φθάνουν τὶς 12 χιλιάδες λίρες γκρόσσες τὸν κάθε χρόνο.

Τὸ νησιὸν ἔχει πολλοὺς κατοίκους, περίπου 18.000 ψυχές ¹. Γι' αὐτὸ δὲν ἀρκοῦν οἱ σοδεῖς περισσότερον ἀπὸ 6 μῆνες. Σχετικὰ μὲ τὸ κρασί εἶναι γνωστὲς οἱ μεγάλες ζημιές ἀπὸ τὸ ξεπάτωμα τῶν ἀμπελιῶν, πὸν διάταξε ὁ ἀνακριτὴς Πασκουαλίγκο στὰ χωριὰ Περάστρα, Κώμη, Κάτω Κλύσμα καὶ σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τοῦ Ἀγίου Σώστη. Παρ' ὅλο πὸν αὐτὸ ἔγινε γιὰ νὰ καλλιεργηθοῦν τὰ χωράφια μὲ σιτάρι, ὅμως ἀποδείχτηκε τὸ ἀντίθετο, γιὰτὶ δὲν εἶναι κατάλληλα τὰ χωράφια αὐτὰ γιὰ σιτοπαραγωγή, ἐπειδὴ εἶναι ἄγονα καὶ ἀλμυρὰ. Οἱ σοδεῖς δὲν ἀρκοῦν γιὰτὶ ὁ πληθυσμὸς εἶναι πολλὺς καὶ τὸ κρῦο τσουχτερό.

¹) Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφή τοῦ 1961 ἡ Τήνος ἔχει μόνον 9275 κατοίκους. Ἔχει, λοιπόν, δίκιο ὁ Basilicata νὰ λέει πὼς τὸ νησιὸν ἔχει πολλοὺς κατοίκους, καὶ δὲν ἀρκεῖ ἡ παραγωγή τοῦ νησιοῦ.

Li habitatori dell' Isola sono di duo Riti, latino, et Greco, li tre quar- | ti¹ di Rito latino fidelissimi al Serenissimo Dominio, et che hano sempre | mantenuta difesa, et anco recuperata l' Isola à S. Sertà, et l' altro quar- | to di Rito Greco instabile accresciuto da puochi anni in quà di Gente | per lo più delle Isole circonuicine, et che tiene come si suol dire un' | piè per parte, è stà, ritorna hora in un luogho, hora nell' altro, per il | che hà certo bisogno, per ogni rispetto di accuratezza, è pensiero, Essendo | questo Negotio di molta Conseguenza alla quiete, et unione uniuersale. |

Sono l' Isolani distinti in Feudatarij, et senza feudo, li Feudatarij | sono in tutti 69, parte de quali stano nella Città, et sono obligati in qual- | si uoglia occasione di rumore starsene appresso l' Illmo sigr Rettore, li altri | poi stano per l' Isola alli loro feudi, et sono priuileggiati. |

Oltre questi Feudatarij ui sono 163 Priuileggiati, con particolar Priuilegio | leggio che li assenta dalla Scarpa, che uuol dire

Οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ ἀνήκουν καὶ στὰ δυὸ δόγματα, τὸ καθολικὸ καὶ τὸ ὀρθόδοξο. Τὰ τρία τέταρτα¹ εἶναι καθολικοὶ πιστότατοι στὴ Γαληνότητι Δημοκρατία, ποὺ πάντοτε ὑπερασπίστηκαν τὸ νησί καὶ τὸ ἀνέκτησαν γιὰ τὴ Γαληνότητά της. Τὸ ἄλλο τέταρτο εἶναι ὀρθόδοξοι, μὴ μόνιμοι κάτοικοι, ποὺ αὐξήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ τριγύρω νησιὰ κυρίως. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι πάντα στὸ πόδι καὶ μένουν ἢ ἐπιστρέφουν πότε στὸ ἕνα καὶ πότε στὸ ἄλλο μέρος. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ληφθεῖ πρόνοια γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχει πολλὰς συνέπειες γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὴ γενικὴ δμόνοια.

Οἱ νησιῶτες διακρίνονται σὲ φεουδάρχες καὶ σὲ ἀνθρώπους μὲ δίχως φέουδο. Οἱ φεουδάρχες εἶναι ὅλοι - ὅλοι 69. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μένουν στὴν πόλη, καὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι, σ' ὅποιαδήποτε περίπτωση ἀνησυχίας, νὰ παραμένουν κοντὰ στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ρετούρη. Οἱ ἄλλοι μένουν στὰ φέουδά τους στὴν ἐξοχὴ καὶ εἶναι προνομιούχοι.

¹ Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς φεουδάρχες αὐτοὺς ὑπάρχουν 163 προνομιούχοι, μὲ ἰδιαίτερο προνόμιο, ποὺ τοὺς ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὴ σκάρπα, δηλαδὴ

¹) Σήμερα τὸ ἕνα τρίτο εἶναι καθολικοί.

Angheria, et dalle Guar- | die delle marine, parte de quali sono stati Priuileggiati da S. Sertà, et par- | te dalli Antichi, che dominauano l' Isola. |

In detta Isola si trouano circa 24 Casali, quali sono Chieglia, Cato | clisma, Comi, Perastra, Lutrà, Aghapi, Comàro, Falatàdo, Messi, Filipido, | Desado, Stegni, Chiechro, Doi casali, Arnadho, Carea, Montadho, Tripòttamo | Coticadho, Cazziràdo, F 78v Messarià, Campo, Smardàitto; et Oxomerèa¹. | Li quali Casali sono sottoposti à 24 Prottogeri, che d' anno in anno si | escano dalla Comunità², et sono questi Prottogeri obligati dar conto all' | Illmo Sr Rettore di quanto succede, com(m)andar la scarpa cioè Enghària, far | condur Calcine, et pietre per fabricare, 10 condur legne per l' uso di Palaz- | zo, hauer cura de soldati nelle ordinanze, esser un loro alle Mostre, et | in ogni occorenza d' Armata, et altro. Eccettuando il Prottogero, del Casal | et

ἀπὸ τὶς ἀγγαρεῖες, καὶ ἀπὸ τὴ φύλαξη τῶν παραλίων. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν προνομιούχοι ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παλικοὺς κυριάρχους τοῦ νησιοῦ.

Στὸ νησί αὐτὸ ὑπάρχουν 24 περίπου χωριά, ποὺ εἶναι τὰ παρακάτω: Τὰ Κελιά, τὸ Κάτω Κλύσμα, ἡ Κώμη, ἡ Περάστρα, τὰ Λουτρά, ἡ Ἀγάπη, ὁ Κουμάρος, ὁ Φαλατάδος, ἡ Μέση, τὸ Φιλιππίδω, τὸ Δεσάδω, ἡ Στενή, ὁ Κιέχρος, τὰ Δυὸ Χωριά, ὁ Ἀρνάδος, ἡ Καρνά, ὁ Μουντάδος, ὁ Τριπόταμος, ὁ Κοτικάδος, ὁ Χατζιράδος, ἡ Μεσαριά, ὁ Κάμπος, τὸ Σμαρδαῖτω, καὶ ἡ Ὀξω Μεριά¹.

Τὰ χωριά αὐτὰ διοικοῦνται ἀπὸ 24 πρωτόγερους, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο ἀπὸ τὴν κοινότητα². Οἱ πρωτόγεροι αὐτοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναφέρουν στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ρετούρη ὅ,τι συμβαίνει καὶ νὰ διοικοῦν τὴ σκάρπα, δηλαδὴ τὶς ἀγγαρεῖες, νὰ φροντίζουν γιὰ ἀσβέστη καὶ πέτρες γιὰ τὰ κτήρια, γιὰ νὰ φέρουν ξύλα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ παλατιοῦ, νὰ φροντίζουν γιὰ τὴν τακτοποίηση τῶν στρατιωτῶν στὶς ὀρντινάτσες, νὰ παρευρίσκεται ἕνας ἀπ' αὐτοὺς στὶς μύστρες καὶ σὲ κάθε περίσταση ἐξοπλισμοῦ κλπ. Ἀπ' αὐτὸ ἐξαι-

¹) Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ 1961 ἀναφέρονται 12 κοινότητες μὲ 47 οἰκισμούς.

²) Ἡ Τήνος ἦταν ἡ μόνη περιοχὴ ποὺ εἶχε κάποια αὐτοδιοίκηση, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροὶ κάτοικοι ἦταν καθολικοὶ, πιστοὶ πραγματικὰ στὴ Βενετία, καὶ γι' αὐτὸ τὴν ἔλεγαν «νήσον τοῦ Πάπα».

sito Oxomerèa, che per esser lontano 18, miglia in Ca con strada | malageuole, è in obbligo far condur Carbone, hauer cura dell' ordinanze | di quel luogho, et dar conto di quel che succede all' Illmo Sr Rettore. |

Hà anco ogni Prottozero doi Muradori, et sono in tutto 44, sottoposti | à lauorar nelle fabriche Publiche à spese loro, et nel resto Essenti, et | di più tutti li animali da soma portar calcine pietre et altro, per le | dette fabriche: Sono anco 18 Molinari da uento oblighati à portar | placche, et diece Barilleri à portar acqua nella Città ma uenderla. |

Dalli sudetti Casali si cauano 1377, soldati, i quali s' essercitano da | un Capno d' Ordinanza mandato da S. Sertà con sargente, et tamburo | paghato, et sono dette ordinanze armate parte del Publico, et parte | del suo, Et li Capi di cento di queste ordinanze sono 5, creati dalla | comunità, et durano quattro anni nel carico, et sono oblighati à tenere un' Cauallo per uno, et obedire al sudetto Capno in qualunque | posto gli sarà assignato far le Guardie intorno all' Isola, mentre l' | Ar-

ρεῖται ὁ πρωτόγερος τοῦ χωριοῦ Ὁξωμεριά, πού, ἐπειδὴ εἶναι μακρὰ, 18 μίλια περίπου, καὶ ὁ δρόμος εἶναι κακόβολος, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ φέρνει κάρβουνα, νὰ φροντίζει γιὰ τὶς ὀρντινάντσες τῆς περιοχῆς του καὶ νὰ ἀναφέρει στὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ρετούρη γιὰ ὅ,τι συμβαίνει. Ἐπίσης κάθε πρωτόγερος ἔχει δυὸ κτίστες, πού εἶναι ὅλοι 44, ὑποχρεωμένους νὰ δουλεύουν στὰ κτήρια τοῦ Δημοσίου μὲ ἔξοδά τους. Ἐπίσης εἶναι ὑποχρεωμένοι μὲ ὅλα τὰ φορητὰ ζῶα τους νὰ κουβαλοῦν ἀσβέστη, πέτρες κλπ. γιὰ τὰ κτήρια αὐτά. Ὑπάρχουν ἐπίσης 18 μυλωνάδες ἀνεμομύλων, πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ κουβαλοῦν πλάκες (:) καὶ δέκα βαρελάδες γιὰ νὰ μεταφέρουν νερὸ στὴν πόλη, μὰ νὰ τὸ πουλοῦν.

Ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ στρατολογοῦνται 1377 στρατιῶτες οἱ ὁποῖοι γυμνάζονται ἀπὸ ἓνα καπετάνιο τῆς ὀρντινάντσας, σταλμένο ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της μὲ τὸν ὑπασπιστὴ καὶ τὸν σαλπικιτὴ πού πληρώνεται. Οἱ ὀρντινάντσες αὐτὲς ἐξοπλίζονται ἐν μέρει ἀπὸ τὸ Δημοσίον καὶ ἐν μέρει ἀπὸ δικῶν τους. Οἱ ἐκατόνταρχοι στὶς ὀρντινάντσες αὐτὲς εἶναι πέντε, ὀρίζονται ἀπὸ τὴν κοινότητα καὶ ἡ ὑπηρεσία τους διαρκεῖ τέσσερα χρόνια. Εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν ἓνα ἄλογο ὁ καθένας καὶ νὰ ὑπακούουν στὸν παραπάνω καπετάνιο, νὰ φυ-

mata è fuori; et han(n)o di stipendio da S. Sertà ducati 4, uenetiani | per uno al mese. |

Intorno à detti Casali dell' Isola si fan(n)o le Guardie. cosi alli Porti, come | alle spiagge, et anco in certe Ponte doue il bisogno lo ricerca, eccettua(n)do | il Porto di Panormo, il quale è guardato da 60, soldati Albanesi, habita(n)ti | là appresso, militia assai buona et sufficiente: Gli altri 3, Porti si guarda | no ogn' uno da doi Soldati Italiani, et sono in obbligo dar auiso all' Illmo | Sigr Rettore, et Goure di quanto succede, et sono in obbligo anco due con- | tadini starui per ogni Porto, et obedire à detti Soldati, cioè portar nella | Città le fedi, littere, et Mandati de Vasselli, che ariuano in detti | Porti questi Contadini sono detti Merouiglies; Aggiuntiui ancora | quattro altri contadini, che ui stan(n)o di notte dalli 14 Marzo fino | l'ultimo di settembre con il medesimo obbligo chiamati Nictouiglies. |

Puoco discosto dalle Spiagge in certi Posti alti ui stan(n)o anco li detti | mesi due contadini per ciascun' Posto facendo le

λάσσουν γύρω στὸ νησί, σ' ὁποιαδήποτε θέση κι ἂν τοὺς ὀρίσει, ὅταν ἡ ἀρμάδα εἶναι ἔξω. Ἡ Γαληνότητά της πληρώνει στὸν καθένα 4 δουκάτα βενετσάνικα τὸ μῆνα.

Γύρω στὰ χωριά αὐτὰ τοῦ νησιοῦ γίνονται οἱ βάρδιες τόσο στὰ λιμάνια ὅσο καὶ στὶς παραλίες καὶ σὲ μερικὰ ἀκρωτήρια, ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ καλεῖ, ἐκτὸς τοῦ λιμανιοῦ τοῦ Πανόρμου, πού τὸ φυλάσσουν 60 ἄλβανοι στρατιῶτες, ἀρκετοὶ καὶ ἀρκετὰ καλοὶ, πού κατοικοῦν ἐκεῖ κοντά. Τὰ ἄλλα τρία λιμάνια φυλάσσονται τὸ καθένα ἀπὸ δυὸ στρατιῶτες Ἰταλούς, πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ εἰδοποιοῦν τὸν ἐκλαμπρότατο κ. Ρετούρη καὶ τὸ διοικητὴ γιὰ ὅ,τι συμβαίνει. Εἶναι ἐπίσης δυὸ χωρικοὶ ὑποχρεωμένοι νὰ μένουν σὲ κάθε λιμάνι καὶ νὰ ὑπακούουν στοὺς στρατιῶτες αὐτοὺς, δηλαδὴ νὰ μεταφέρουν στὴν πόλη τὰ ἐμπιστευτικὰ ἔγγραφα καὶ τὶς ἐπιστολές, ὡς καὶ τὶς πληροφορίες τῶν πλοίων πού φθάνουν στὰ λιμάνια αὐτά. Οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ λέγονται μερόβιγλες. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ἄλλοι τέσσερις χωρικοὶ μένουν τὴ νύχτα ἐκεῖ ἀπὸ τὶς 14 τοῦ Μάρτη μέχρι τὴν τελευταία τοῦ Σετέμρη, μὲ τὴν ἴδια ὑποχρέωση. Αὐτοὶ λέγονται νυχτόβιγλες.

Σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὶς παραλίες, σὲ ὀρισμένες ψηλὲς θέσεις, μένουν ἐπίσης τοὺς παραπάνω μῆνες δυὸ χωρικοὶ σὲ κάθε θέση, γιὰ νὰ ἀνακαλύπτουν τὰ πλοῖα πού ξεπέφτουν ἐκεῖ καὶ νὰ δίδουν ἀμέσως

scoperte de Vasselli, | che capitano, et subito dar auiso nella Città. Così ancora nella Ponte | doue si scuoprono li Porti, et le Isole Circonuicine sono in obligo starui | 35 Contadini uno per Ponta, per dar auiso d' ogni Vassello che uedono, | di maniera, che non puossono in alcun tempo accostarsi Vasselli nell' | Iso-
la senza saputa de Capi: Sonoui ancora 3, huomini stipe(n)dia-
ti | da S. Sertà con ducati 103, all' anno, i quali sono oblighati tener un' | cauallo per uno per ogni occorenza. |

Detto fin 'hora quanto hò praticato intorno al sito, conditioni, et qualità | dell' Isola, et discorso sopra le Militie, persone, et Guardie, mi resta | prima che passi più oltre à considerare la Città et uedere il Borgo | di essa, il quale è posto per leuante, et contiene in sè circa 98, frà | case et botteghe con due chiesiole, l' una di Rito Greco, che è S(n) Martino | et l'altra è Sto Antonio di Rito latino¹: Puochi sono gli habitatori di ques- | to Borgho, Essendo le Botteghe in gran parte tenute da

τὴν εἶδῃσιν τὴν πόλιν. Ἐπίσης στὰ ἀκρωτήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνονται τὰ λιμάνια καὶ τὰ γύρω νησιά, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μένουν 35 χωρικοί, ἕνας σὲ κάθε ἀκρωτήριο, γιὰ νὰ δίδουν τὴν εἶδῃσιν γιὰ κάθε πλοῖο ποὺ βλέπουν, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν μὲ κανένα τρόπο νὰ πλησιάσουν πλοῖα στὸ νησὶ δίχως νὰ τὸ ξέρουν οἱ ἀρχηγοί. Εἶναι ἀκόμη, τρεῖς ἄνθρωποι ποὺ πληρώνονται ἀπὸ τὴ Γαληνότητά της μὲ 103 δουκάτα τὸ χρόνο, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ διατηροῦν ἕνα ἄλογο ὁ καθένας, γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο.

Ὡς τώρα εἶπα ὅ,τι ἐμελέτησα σχετικὰ μὲ τὴ θέση, τὴν κατάστασιν καὶ τὴν ποιότητα τοῦ νησιοῦ καὶ μίλησα γιὰ τὶς милίτισεις, τὰ πρόσωπα καὶ τὶς βάρδιες. Μοῦ ὑπολείπεται, πρὶν προχωρήσω, νὰ ἐξετάσω τὴν πολιτείαν καὶ νὰ ἐπιθεωρήσω τὸ βούργιο της, ποὺ εἶναι πρὸς τ' ἀνατολικά καὶ ἔχει 98 περίπου σπίτια καὶ μαγαζιά μὲ δυὸ ἐκκλησοῦλες, μιὰ ὀρθόδοξη, τὸν Ἅγιον Μαρτῖνον, καὶ μιὰ καθολικὴν, τὸν Ἅγ. Ἀντώνιον¹. Λίγοι εἶναι οἱ κάτοικοι τοῦ βούργου αὐτοῦ. Τὰ περισσότερα μαγαζιά τὰ κρατοῦν οἱ πολῖτες οἱ ὁποῖοι ἀποσύρονται

¹) Ἡ σημερινὴ λαμπρὴ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ποὺ θεωρεῖται θαυματουργὸς καὶ συρρέουν χιλιάδες πιστῶν ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἰδρύθηκε τὸ 1823. Καὶ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρχε μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης «θέας ἀξίως» ὅπως ἀναφέρει ὁ Στράβων. Στὴν Τήνον ἐλάτρευαν τὸν Ποσειδῶνα ὡς «μέγαν ἱατρόν».

Cittadini, che | si ritirano la notte nella Città, è questo luogho da ogni parte Auerto, et | senza guardia ò custodia alcuna. |

Giace la Città di Tine sopra la sumità d' un Monte greba-
noso¹, | opera della natura quasi miracolosa, sopra il quale per diuina Proui- | denza è stata fondata sopra il sasso uiuo, et è
da 3, parti inaccessibile | et dall' altra che è la parte di leuante
hà un Balloardo frà mezo | à due Cortine, et una Mezaluna appresso la quale si troua esser | la Porta. Da Tramontana uì è un' altro mezo Balloardo nominato | il Paraporto appresso questo mezo baldo ui è un' altra Cortina, | sopra la quale sono fabricati li alloggiamenti per li soldati i quali | continuano sino alla Casa del Gouverneur. Dall' altra parte della detta | Mezaluna segue un spatio d' case per ostro Sirocco sino alla Torricel- | la nominata la Ponta, et da questa seguita per ponente, è Maestro | un' dirupo sopra il quale è fabricato il Castello. | Circonda
questa Città passi 338 di muraglia et ha dentro di | se 4 Chiese

τὴ νύχτα τὴν πόλιν. Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ κάθε μεριά ἀνοικτὸς καὶ δίχως καμιά φύλαξιν ἢ βάρδια.

Ἡ πολιτεία τῆς Τήνου εἶναι πάνω στὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ ἀπόκρημνον¹, ἔργο θαυμαστὸ τῆς φύσης, πάνω στὸ ὁποῖο, σὰν ἀπὸ θεῖα πρόνοια, ἰδρύθηκε πάνω στὸ ριζιμιὸ χαράκι. Ἀπὸ τὰ τρία μέρη εἶναι ἀπρόσιτο καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ποὺ εἶναι πρὸς τ' ἀνατολικά, ἔχει ἕνα προμαχώνα, ἀνάμεσα σὰ δυὸ μεσοπύργια καὶ μιὰ μετζαλούνα κοντὰ στὴν ὁποία εἶναι ἡ Πύλη. Ἀπὸ τὸ βορρᾶ ὑπάρχει ἕνας ἄλλος μεσοπρομαχώνας ποὺ λέγεται Παράπορτο καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ ἕνα ἄλλο μεσοπύργιο, πάνω στὸ ὁποῖο εἶναι κτισμένοι οἱ στρατῶνες, ποὺ συνεχίζονται μέχρι τὸ σπῆτι τοῦ διοικητῆ. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς παραπάνω μετζαλούνας ἀκολουθεῖ μιὰ ἔκτασι μὲ σπίτια πρὸς τὰ νοτιοανατολικά ὡς τὸν πυργίσκο ποὺ λέγεται Πόντα, καὶ ἀπὸ κεῖ ἀκολουθεῖ πρὸς τὰ δυτικὰ καὶ τὰ βορειοδυτικὰ ὅπου εἶναι ἕνας κρημνός, πάνω στὸν ὁποῖο εἶναι κτισμένο τὸ φρούριο.

Ἡ πόλις αὕτη ἔχει τείχη μὲ περιφέρεια 338 βήματα. Ἐχει μέσα

¹) Σήμερον λέγεται Ἐξώβουργο, ἐρειπωμένη στὴν κορυφὴ βράχου ὑψ. 553 μ. Μοιάζει καταπληκτικὰ μὲ τὸ Λυκαβυττό. Ἀφοῦ κατάλαβαν τὴν Τήνον οἱ Τούρκοι οἱ κάτοικοι τοῦ κατοίκησαν στὴν παραθαλάσσια πόλιν καὶ τὸ Ἐξώβουργο ἐρημώθηκε.

di Rito latino compreso il Domo il quale è di S. Sertà | et una
chiesa greca: Le case fra grandi et piccole no(u) eccedono | al
numero di 677 delle quali 204 sono habitate da Cittadini, et | il
resto da Villani, et è angusta di Piazze, et di strade, et Essendo
il | sito montuoso sono le fabbriche delle dette case l' una sopra
l' Altra. | Li abitanti della detta Città, senza li soldati sono al 5
numero di | 774, ma di questo numero sono atti alle fattioni, et
alle arme 198, | Essendo il rimanente don(n)e uecchie, putti, è
putte, se bene in occorrenza | di Guerra no(n) infruttuose puo-
tendo seruire alli feriti, à soministrar | pietre, legne, terra, et
altre cose simili, et massime le donne, di fresca | età non si 10
puossono dire inutili, per ritenere della Virilità, così nel | ca-
ualcare, come in ogni altre attioni, si che si puotrebbe di loro
prometter | ogni atto Generoso, è Nobile. |

La Militia paghata di questa Città consiste in 100 Fanti,
raccomandati | à un Goure et doi Capni, i quali tutti habitano 15
nella Città, eccetto 4, che | sottoposti à un Caporale si tengono
per custodia delle marine. |

τέσσερις ἐκκλησίαις λατινικοῦ δόγματος μαζί με τὴ μητρόπολη, πού,
εἶναι τῆς Γαληνότητάς της καὶ μιὰ ὀρθόδοξη ἐκκλησία. Τὰ σπίτια,
μικρὰ καὶ μεγάλα, δὲν ὑπερβαίνουν τὰ 677, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ 204
κατοικοῦνται ἀπὸ πολίτες καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ βιλάνους.

*Ἐχει στενοὺς δρόμους καὶ πλατεῖες καί, ἐπειδὴ τὸ μέρος εἶναι
ὄρεινό, τὰ σπίτια εἶναι χτισμένα τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο.

Οἱ κάτοικοι τῆς πόλης αὐτῆς, δίχως τοὺς στρατιῶτες, εἶναι 774.
Ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἱκανοὶ γιὰ ἀγγραφεῖς καὶ γιὰ τουφέκι 198. Οἱ
ὑπόλοιποι εἶναι γυναῖκες, γέροι καὶ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια.
Παρ' ὅλο πού, σὲ περίπτωσι πολέμου, εἶναι ἀχρησιμοποίητοι, μπο-
ροῦν νὰ περιθάλψουν τοὺς τραυματίες, νὰ κουβαλοῦν πέτρες, ξύλα,
χῶμα καὶ ἄλλα παρόμοια πράγματα καὶ κυρίως οἱ νεαρὲς γυναῖκες
δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν ἄχρηστες, γιατί δὲν τοῖς λείπει ἡ
ἀνδρεία, τόσο στὴν ἱππασία, ὅσο καὶ σὲ ἄλλες ἐργασίες, ὥστε νὰ μπο-
ρεῖ νὰ περιμένει κανεὶς ἀπ' αὐτὰς κάθε γενναία καὶ εὐγενική πράξη.

*Ἡ μισθωτὴ Μιλίτσια τῆς πόλης αὐτῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ 100
στρατιῶτες, ἐμπιστευμένους σ' ἓνα διοικητὴ καὶ δυὸ καπετάνιους.
Ὅλοι κατοικοῦν στὴν πόλιν ἐκτὸς τέσσερις πού ὑπὸ τὴ διοίκηση ἐνὸς
δεκανέα, χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴ φύλαξη τῶν παραλίων.

Questa Città uien fornita di acqua da una fontana distante F 80r
per leua(n)te | passi 300, la quale è buonissa et abundante, Ma
in occasion di Guerra, ò | ro(n) si potrebbe tenere, ò seruirebbe
alle insidie, et per ciò dà occasione | di pensare alle Cisterne
poiche del Pubblico ui sono 3, sole, una nel | Palazzo, l' altra al 5
Quartiero de soldati, et la terza à Sta Trinità, che | tutte insie-
me non sono capaci per 3000 botte, ne basterebbono, in occa- |
sion di bisogno per un mese. De particolari poi no(n) ui sono,
che due, | l' una di 10, et l' altra di 20 botti per uso de Patroni
loro, à questo bi- | sognerebbe prouedere di accrescere il nu-
mero delle cisterne Publiche; | Essendoui un luogho al reuelli- 10
no del Castello di farne una Capacissa | per 3000, et più botte,
et per essere in parte sicura dalle batterie, et | molto più dalle
Mine, si che questà tal Cisterna no(n) puotrebbe in alcun | modo
patire oppositioni. |

Nel corpo di quest' Isola si trouano 16, molini da uento, et
anco dentro | nella Città si è fatta prouisione di 100 e più mo- 15
lini da mano, che da | questi non si puotrà patire per macinare
in tempo alcuno. |

*Ἡ πόλις αὐτὴ ὑδροῦται ἀπὸ μιὰ πηγὴ, πού εἶναι σὲ ἀπόστασι
300 βήματα πρὸς τὰ ἀνατολικά, με νερὸ ἄριστο καὶ ἄφθονο. Μὰ σὲ
περίπτωσι πολέμου ἡ δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ κρατηθεῖ ἡ θὰ χρη-
σιμοποιηθεῖ σὰν παγίδα. Γι' αὐτὸ δίδει ἀφορμὴ νὰ φροντίσουν γιὰ
στέρνες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ὑπάρχουν τρεῖς μόνο δημόσιες, ἡ μιὰ στὸ
παλάτι, ἡ ἄλλη στὸ στρατῶνα γιὰ τοὺς στρατιῶτες καὶ ἡ τρίτη στὴν
Ἀγ. Τριάδα. Ὅλες μαζί δὲν χωροῦν 3000 βαρέλια καὶ δὲν θὰ ἀρ-
κοῦσαν, σὲ περίπτωσι ἀνάγκης, οὔτε γιὰ ἓνα μῆνα. Ἰδιωτικὲς δὲν
ὑπάρχουν παρὰ δυό. Ἀπὸ αὐτὰς ἡ μιὰ χωρεῖ 10 καὶ ἡ ἄλλη 20 βα-
ρέλια καὶ προορίζονται γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τῶν ἰδιοκτητῶν τους.
Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ φροντίσουν νὰ αὐξηθοῦν οἱ δημόσιες στέρνες.
Στὸ ρεβελίνο τοῦ φρουρίου ὑπάρχει ἓνα μέρος ὅπου μπορεῖ νὰ γίνῃ
μιὰ μεγάλη δεξαμενὴ γιὰ 3000 καὶ περισσότερα βαρέλια. Ἐπειδὴ ἡ
δεξαμενὴ αὐτὴ εἶναι ἀσφαλισμένη ἐν μέρει ἀπὸ τὸ πυροβολικόν, πολὺ
περισσότερο δὲ ἀπὸ τοὺς ὑπνόμους, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει καμιὰ ἀν-
τίρρησι γιὰ τὴν κατασκευὴ της.

Στὸ νησί αὐτὸ ὑπάρχουν 16 ἀνεμόμυλοι καὶ μέσα στὴν πόλιν ἀκό-
μη ἔχει γίνῃ προμήθεια 100 καὶ περισσώτερων χειρόμυλων, πού, σὲ

Di biauē l' Illmo et Eccmo Pascualigo sindaco non hā man-
cato d' Ellegere | conseruatori, scriuani, e sopraintendenti per
la buona cura di esse | ma è però debole il Deposito, non Ecce-
dendo la sum(m)a di 1500, mozi | d' orzo, et questo anco d'anno
in anno uien dispensato, è rinouato, onde | si può dire, che mai
sia in essere, e però è necessario prouedere qualche | fermo De-
posito, che non si muona, se non in tempo di Guerra. |

Dico dunque, che per essere queste Genti ben Affettionate
à questo | Sermo Dominio, et Inimicissime al Nome Ottomano,
del quale per | essersi ribellati, non credo di potere in alcun
tempo sperar altro, che | crudelissima morte, et totale destrut-
tione: Onde facil cosa sarrebbe il | persuaderli ad una tansa per
una uolta tanto sopra la raccolta delle | sede, importerebbe con
puoco agrauio 4000, e più cecchini, al che co- | si discorrendo
hò trouato non molto alieni gli animi di questi Cittadini, | che
molto bene s' auedono del bisogno. |

Et perchè sotto li Alloggiamenti de Soldati sono li Magha-
zeni delli Depositi | et sono soggetti alla Tramontana humida,

περίπτωση ανάγκης, δὲν θὰ ὑποφέρουν γιὰ τὸ ἄλεσμα τῶν σιτηρῶν.

Ὁ ἐκλαμπρότατος σύνδικος Πασκουαλίγκο δὲν παρέλειψε νὰ ἐκλέ-
ξει φύλακες, γραμματικούς καὶ ἐπιστάτες τῶν σιτηρῶν, γιὰ τὴν καλὴ
συντήρηση καὶ φύλαξή τους. Μὰ ἡ παρακαταθήκη εἶναι μικρὴ, καὶ
δὲν ὑπερβαίνει τὰ 1500 μουζούρια κριθάρι. Μὰ καὶ αὐτὴ ἀπὸ χρόνου σὲ
χρόνο ξοδεύεται καὶ ἀνανεώνεται, ὥστε μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὼς δὲν
ὑπάρχει τίποτε ποτέ. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ φροντίσουν γιὰ μιὰ
παρακαταθήκη μόνιμη, ποὺ νὰ μὴν ξοδεύεται παρὰ σὲ καιρὸ πολέμου.

Λέγω λοιπόν, ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀφοσιωμένοι σὲ
τούτῃ τὴν Γαληνότατῃ Ἑλικράτειᾳ καὶ ἐχθροὶ στοὺς Ὀθωμανούς,
ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἂν ἐπαναστατήσουν, δὲν μποροῦν νὰ περιμένουν,
πιστεύω, τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ σκληρὸ θάνατο καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν
καταστροφὴν, εὐκολὰ θὰ μποροῦσαν νὰ δεχτοῦν μιὰ φορολογία, γιὰ
μιὰ φορὰ μόνον, στὴ συγκομιδὴ τοῦ μεταξιοῦ, ποὺ θὰ ἀποφέρει, μὲ
μιὰ μικρὴ ἐπιβάρυνση, 4000 καὶ περισσότερα τσεκίνια. Συζητώντας
γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα δὲν βρῆκα καὶ πολὺ ἀντίθετους τοὺς χωρικοὺς
αὐτοὺς, ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὴν ἀνάγκη πολὺ καλὰ.

Ἐπειδὴ οἱ σιταποθήκες εἶναι κάτω ἀπὸ τοὺς στρατῶνες, ἐκτεθει-
μένες στὸν ὑγρὸ καὶ ψυχρὸ βορρᾶ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ῥῶρος κλειστός

e fredda, et anco per esser luogo | chiuso, che non ui dà mai
il sole, si che i grani patiscono con danno uniuēr- | sale e si
puotrebbe con tauole fodrar detti depositi; ò pure fabricare con
| puoca spesa dalla parte d' Ostro un Maghazeno capace per
10000 Mozi | appresso la Chiesa di Sta Soffia, doue sono al pre-
sente alcune casupole | de Villani di puoco momento; doue il
sito è alto, et sarebbe sempre dir- | impetto all' occhio del sole,
et a questo modo si leuerebbe il continuo Mar- | cimento di
dette biauē. | Si douerebbe anco auertire alle 2 Casse per li schi-
aui, che sono nel | mezzo Baldo poiche furono con gran Pruden-
za fabricate, per tenerli | secreti, et per assicurar il populo dalla
Sanità, perche essi schiaui si po(n)- | gono per le Ville senza
Custodia, et si corre pericolo della salute com(m)une. | à queste
case non manca che il coperto de traui, perche si può fare |
senza tauole seruendo le plache, et con questo fine leuar ogni
inco(n)- | ueniente, che puotesse in alcun tempo seguire. |

Doppo l' Isola Vniuersale, et la Città di Tine, ui è il suo
Castello, che | si sopralcia à guisa d'un altro Monte Grebanoso,
et Inascessibile, il cir- | cuito del quale è di passi 155, et hà la

ποὺ δὲν βλέπει ποτὲ ἥλιο, καὶ γι' αὐτὸ τὰ σιτηρὰ παθαίνουν γενικὴ
καταστροφὴν, θὰ μποροῦσαν νὰ ντυθοῦν οἱ ἀποθήκες αὐτὲς μὲ σανί-
δες ἢ νὰ κτιστεῖ μὲ λίγα ἔξοδα μιὰ ἀποθήκη ἀπὸ τὸ νότιο μέρος,
ἱκανὴ νὰ χωρέσει 10000 μουζούρια, κοντὰ στὴν ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγίας
Σοφίας, ἐκεῖ ποὺ εἶναι σήμερον μερικὰ χαμόσπιτα τῶν βιλάνων μι-
κρῆς ἀξίας, ὅπου τὸ μέρος εἶναι ὑψηλὸ καὶ θὰ εἶναι πάντοτε ἀπέ-
ναντι στὸ μάτι τοῦ ἡλίου καὶ ἔτσι θὰ ἀποφεύγεται τὸ παντοτινὸ σά-
πισμα τῶν σιτηρῶν αὐτῶν.

Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρει κανεὶς καὶ γιὰ τὰ δυὸ οἰκήματα τῶν αἰχ-
μαλώτων, ποὺ βρίσκονται στὸ μεσοπρομαχώνα, ποὺ χτίστηκαν πολὺ
σωστὰ γιὰ νὰ τοὺς κρατοῦν κρυμμένους καὶ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν
ὑγεία τοῦ κόσμου, ἐπειδὴ οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοὶ στέλλονται στὰ χωριά
δίχως φύλαξη καὶ διατρέχει κίνδυνο ἡ ὑγεία τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τὰ σπί-
τια αὐτὰ δὲν λείπουν παρὰ τὰ δοκάρια καὶ ἡ σκεπὴ μπορεῖ νὰ γίνε-
ι δίχως σανίδες, χρησιμοποιώντας πλάκες. Ἐτσι θὰ ἀποτραπῇ κάθε
κίνδυνος, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπακολουθήσει κάποτε.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ νησεὶ γενικὰ καὶ τὴν πόλιν τῆς Τήνου εἶναι τὸ
φρούριό της, ποὺ ὑψώνεται πάνω ἀπ' αὐτήν, σὰν ἓνα ἀπόκρημνο καὶ

sua ascesa dalla Parte di Grego, | è Tramanta in altezza di passi 11, di doue si monta per una scala di | pietra di altezza passi 3, et qui è una Porta, che si entra in un Reuelli- | notto, nel quale a man sinistra ui è un Corpetto di Guardia, che ui stan- (n)o | 4 soldati, appresso questa Guardia sono due Casette rotte | che altre uolte | seruivano per depositar la Poluere, mà non 5
conosciute buone per | l' humidità del Grebano restano scoperte et inutili, et cuoprendole | puottrebbono seruire per gl' apprestamenti minuti dell' Artiglierie, Questo | Reuellinotto hà alta la muraglia passi 4 sino al Grebano. |

Seguitando per Grego, leuante ui è un altra Scala di Pietra alta passi | 7, et la Porta per la quale si entra nel Castello, F 81r
doue à man dritta si | troua un Maghazenetto, che altre uolte seruua per conserua d' Aceti, | et hora ui sono ruote d' Artiglieria, ui è poi un' altra salita per ostro | alta passi 4 doue uenendo al piano per grego leuante si troua il | Torrión di S(n) Georgio, il fianco del quale serue per difesa della Cortina | di 15
Sa(n) Marco, et è longo passi 5 alto sino al fondo del Grebano

ἀπόροιστο βουνό. Ἡ περιφέρειά του εἶναι 155 βήματα. Ἡ ἀνοδος σ' αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τῆ μεριά τοῦ γρέγο καὶ τοῦ βορρᾶ, ὕψους 11 πόδια. Ἀπὸ ἐκεῖ βγαίνει κανεὶς μὲ μιὰ πέτρινη σκάλα ὑψηλὴ 3 βήματα.

Ἐκεῖ εἶναι μιὰ πόρτα ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνει κανεὶς σ' ἓνα μικρὸ ρεβελίνο, ὅπου στ' ἀριστερὰ ὑπάρχει ἓνα μικρὸ φυλάκιο ὅπου μένουν 4 στρατιῶτες. Κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ φυλάκιο εἶναι δυὸ σπιτάκια χαλασμένα, ποὺ χρησίμευαν ἄλλοτε γιὰ τὴν ἀποθήκευση τοῦ μπαρουτιοῦ, ἀλλὰ ἔμειναν ξεσκέπαστα καὶ ἄχρηστα ἐπειδὴ δὲν ἦταν καλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ὑγρασίας τοῦ βράχου. Ἄν στεγαστοῦν, θὰ μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὰ μικρὰ ἐξαρτήματα τῶν κανονιῶν. Τὸ μικρὸ αὐτὸ ρεβελίνο ἔχει τεῖχος ψηλὸ 4 βήματα μέχρι τὸν κρημνὸ.

Προχωρώντας πρὸς τὸ γρέγο· λεβάντε ὑπάρχει μιὰ ἄλλη πέτρινη σκάλα, ψηλὴ 7 βήματα καὶ ἡ πόρτα ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνει κανεὶς στὸ φρούριο. Ἐκεῖ, δεξιὰ, βρίσκεται μιὰ ἀποθηκούλα, ποὺ ἄλλοτε χρησίμευε σὰν δεξαμενὴ ὀξέος καὶ τώρα ἔχει τροχοὺς κανονιῶν. Ἐκεῖ εἶναι μιὰ ἀνοδος πρὸς τὸ νότο, ψηλὴ 4 πόδια, ὅπου προχωρώντας πρὸς γρέγο· λεβάντε, βρίσκεται ὁ μεγάλος πύργος τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ποὺ τὸ πλευρὸ του χρησιμεύει γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ μεσοπύργιου τοῦ Ἀγ. Μάρκου. Ἐχει μᾶκρος 5 βήματα, ὕψος ὡς τὸ βά-

passi 12; et | la detta Cortina è longa passi 19 1/2 et alta computato il Grebano passi 14, | l' altro fianco del detto Torrión che è in faccia di Tramontana, et serua | per difesa della Cortina, che seguita sino alla Ponta detta del forno | è longo passi 9, piedi 3, et alto sino al fondo della Porta passi 6, et | questa 5
Cortina è longa passi 16 pdi 1 et alta passi 14 pdi 3. |

Seguita per Ponente un Pezzo di Muraglia fondata sopra il Dirupo | longa passi 5, et uoltandosi uerso Maestro è Traina ui è un puoco di | Cortina di passi 12 1/2 sopra l' istesso dirupo uerso Ponente ui è | un' altro pezzo di muro longo passi 7, et alto passi 21. |

Seguitando poi uerso la faccia di Ponente Maestro ui è un' 10
altro pezzo di | muro, che uà sino al' mezo di una piccola mezaluneta fabricato nell' istes- | so diruppo longo passi 4 1/2 Voltandosi poi da Ponente cioè dal mezo | di essa mezalunetta sino alla Ponta di Sta Ellena ui sono passi 40 di | longhezza fra li 15
quali ui è la Porta, che uà al Reuellino, seguita poi da | essa 15
ponta di Sta Ellena per la parte di ostro è, sirocco circuendo

θος τοῦ κρημνοῦ, 12 βήματα. Τὸ μεσοπύργιο αὐτὸ ἔχει μᾶκρος 19 1/2 βήματα καὶ ὕψος μαζὶ μὲ τὸν κρημνὸ 14 βήματα. Ἡ ἄλλη πλευρὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πύργου, ποὺ εἶναι ἀπέναντι στὸ βορρᾶ καὶ χρησιμεύει γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ μεσοπυργίου, ποὺ ἀκολουθεῖ ὡς τὴν ἄκρα ποὺ λέγεται φοῦρονος, ἔχει μᾶκρος 9 βήματα καὶ 3 πόδια καὶ ὕψος, μέχρι τὸ βάθος τῆς πόρτας, 6 βήματα. Τὸ μεσοπύργιο αὐτὸ ἔχει μᾶκρος 16 βήματα καὶ 1 πόδι καὶ ὕψος 14 βήματα καὶ 3 πόδια.

Πρὸς τὰ δυτικὰ ἀκολουθεῖ ἓνα κομμάτι τεῖχος, θιμειωμένο πᾶνω στὸν κρημνὸ ποὺ ἔχει μᾶκρος 5 βήματα. Στρέφοντας πρὸς τὸ μαῖστρο καὶ τὸ βορρᾶ, ὑπάρχει ἓνα ἄλλο κομμάτι τεῖχος 12 1/2 βήματα. Στὸν ἴδιο κρημνὸ εἶναι ἄλλο ἓνα μακρὸ 7 βήματα καὶ ψηλὸ 21.

Ἀκολουθώντας ἔπειτα πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ πονέντε· μαῖστρο ὑπάρχει ἓνα ἄλλο κομμάτι τεῖχος, ποὺ προχωρεῖ μέχρι τὴ μέση μιᾶς μικρῆς μετζαλούνας, χτισμένο στὸν ἴδιο κρημνὸ, ποὺ ἔχει μᾶκρος 4 1/2 βήματα. Γυρίζοντας ἔπειτα πρὸς τὸν πονέντε, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μέσο τῆς μικρῆς αὐτῆς μετζαλούνας, ὡς τὴν Πούντα τῆς Ἀγ. Ἐλένης εἶναι βήματα 40 στὸ μᾶκρος. Ἀνάμεσα στὴν ἀπόσταση αὐτὴ εἶναι ἡ πόρτα ποὺ ὀδηγεῖ στὸ ρεβελίνο. Ἀκολουθώντας ἔπειτα τὴν πούντα αὐτῆς τῆς Ἀγ. Ἐλένης πρὸς τὸ νότο καὶ τὸ σιρόκο, γυρίζον-

sino alla | Ponta di S(n) Marco un' muro longo passi 29 1/2 et alto sin al fondo del Gre- | bano passi 13 et qui finisce il Circuito. |

La Circonferenza del Reuellino non computando la parte del Castello | è di passa 80 et la sua maggior larghezza passi 18. |

Sopra la Cima del Monte ui è la Chiesa di S(n)ta Ellena molto deuota, et offi- | tiata da Franchi, et da Greci. | Hà questo Castello 2, Cisterne capaci per 50 botte, et hà anco 3, ma- | ghazeni doue sono riposte le poluere, et altre Munitioni, et appresso | degli Maghazeni ui è la casa per il Castellano eletto d'anno in an(n)o | dalla Com(m)unità con stipendio di Cecchini 8 all'anno, il quale è in obbligo dor- | mirui dal primo d' aprile sino alla fine di Nouembre, et quello, che di più | stessee fuori l' Armata, et hà sotto il suo com(m)ando 36 huomini Roccari obli- | ghati à farui la guardia due al giorno, et 4 la notte per tutto il tempo, | che ui stà detto Castello, et questi no(n) fan(n)o altra Engharia. |

Le Artiglierie, che al presente fano bisogno in questa Città, et Castello | uogliono esser in tutto Pezzi 35, li quali con la

τας ως την Πούντα του 'Αγ. Μάρκου είναι ένα τεῖχος 29 1/2 βήματα μακρος καὶ ὑψηλὸς ὡς τὸ βάθος τοῦ κρημνοῦ 13 βήματα, ὅπου τελειώνει ὁ περίβολος τῶν τειχῶν.

Ἡ περιφέρεια τοῦ ρεβελίνου, δίχως νὰ συμπεριλάβομε τὸ φρούριο, εἶναι 80 βήματα καὶ τὸ μεγαλύτερο πλάτος του 18 βήματα.

Στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ εἶναι ἡ πολυσέβαστη ἐκκλησίᾳ τῆς 'Αγ. 'Ελένης ποὺ λειτουργεῖται ἀπὸ λατίνους καὶ ὀρθοδόξους. Τὸ φρούριο αὐτὸ ἔχει δυὸ δεξιμένους χωρητικότητας 50 βαρελιῶν. Ἔχει ἐπίσης τρεῖς ἀποθήκες ὅπου ἔχουν ἀποθηκεύσει τὸ μαροῦτι καὶ ἄλλα πολεμοφόδια. Κοντὰ στὶς ἀποθήκες εἶναι τὸ σπίτι τοῦ Καστελάνου, ποὺ ἐκλέγεται ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον ἀπὸ τὴν κοινότητα μὲ μισθὸ 8 τσεκίνια τὸ χρόνο, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κοιμᾶται ἐκεῖ ἀπὸ τὴν 1 τοῦ 'Απρίλη μέχρι τὸ τέλος τοῦ Νοέμβρη καὶ ὡς ποὺ νὰ βρῖσκεται ἔξω ἡ ἀρμάδα. Στὶς διαταγές του ἔχει 36 ἄνδρες τοῦ φρουρίου, ὑποχρεωμένους νὰ φυλάσσουν βάρδια δυὸ τὴν ἡμέρα καὶ τέσσερις τὴν νύχτα, γιὰ ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ μένουν στὸ φρούριο αὐτό· δὲν κάνουν ὅμως ἄλλες ἀγγαρεῖες.

Τὸ πυροβολικὸ ποὺ σήμερὰ ἔχουν ἀνάγκη ἡ πολιτεία αὐτὴ καὶ τὸ

Poluere, et Balle bastera- | no al bisogno di queste piazze |

In questa Città pagha S. Sertà un Capo di bombardieri con 4 Prouisiona- | ti, li quali in tempo di bisogno non basteran(n)o per adoperar detti Pezzi, | et sarebbe bene procurarui al meno 12 scolari di quelli della Città, co(n) | assignar loro qualche puoco di stipendio¹. |

Questo è quanto mi è occorso scriuere intorno à queste Rellationi, le | quali V. Eccza Illma si degnerà accettare l'ar-

φρούριο, ἀνέφρχεται συνολικὰ σὲ 35 κανόνια, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ μαροῦτι καὶ τὶς μπάλες φτάνουν γιὰ τὶς ἀνάγκες αὐτοῦ τοῦ φρουρίου.

Στὴν πόλιν αὐτὴ πληρώνει ἡ Γαληνότητά της ἓνα Καπετάνιο τῶν βομβαρδιστῶν μὲ 4 μισθωτούς, ποὺ σὲ καιρὸ ἀνάγκης δὲν θὰ φτάνουν γιὰ νὰ ἐπανδρώσουν τὰ κανόνια αὐτά. Γι' αὐτὸ καλὸ θὰ ἦταν νὰ βρεθοῦν τουλάχιστο 12 μαθητευόμενοι τους ἀπὸ τὴν πόλιν, δίνοντάς τους ἓνα μικρὸ μισθό¹.

Αὐτὰ εἶναι ὅσα θεώρησα σωστὸ νὰ γράψω γύρω ἀπὸ τὰ ζητήματα, καὶ ἡ ἐξοχότητά σας ἂς εὐαρεστηθεῖ νὰ τὰ δεχθεῖ μαζί μὲ τὴν θεο-

¹) Ἡ Τήνος, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Βενετοκρατίας, ὅποτε οἱ Τοῦρκοι ἦταν κύριοι ὅλων των ἄλλων νήσων καὶ τῆς ἄλλης 'Ελλάδας, ὑπῆρξε τὸ καταφύγιο ὅλων τῶν κατατρεγμένων Χριστιανῶν τῶν τουρκικῶν κτήσεων. Ἐπειδὴ ἦταν στὸ κέντρο τοῦ τουρκοκρατούμενου Αἰγαίου, καὶ ἦταν προσεγγιζόμενὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα νησιά, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ Μωριά καὶ τὴ Μικρὰ Ἀσία, κάθ' ἑξῆς Χριστιανός, ποὺ ἐκινδύνευε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, εὗρισκε ὅτι πλεούμενο μπορούσε καὶ μὲ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους ἄραζε σὲ καμμιὰ ἀπόμειρη ἀκρογιαλιά τῆς Τήνου, ὅταν ὁ καιρὸς ἦταν θεελλώδης. Εἶναι χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει ὁ Γενικὸς Προβλεπτής Zuanne Mocenigo (βλ. Στ. ε. γ. Σπανιάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας τ. I, σ. 201): «Οἱ δυστυχεῖς σκλάβοι ἀναμένουν καιρὸν τρικυμῶδη καὶ θεελλώδη διὰ νὰ δραπετεύσουν, δραπετεύουν δὲ μὲ καῖκια καὶ ἄλλα ἐγκαταλελειμμένα πλοῖα, πεπαλαιωμένα, σαθρά, καὶ ἀνεφοδιάστα καὶ ἐν γένει ὅπως εὐρίσκονται τὴν στιγμὴν ἐκείνην».

Οἱ Βενετοὶ κυβερνήτες τῆς Τήνου τοὺς δέχονταν μὲ φόβο, κι ὅσο μπορούσαν μυστικά, γιὰ τὸ φοβόταν νὰ μὴ δημιουργήσουν ζητήματα καὶ ἀφορμές στοὺς Τούρκους, ποὺ γιὰ τὴ Βενετία ἦταν τότε ὁ μοναδικὸς κίνδυνος.

Ἀπὸ τὴν Τήνο τοὺς ἔστελναν στὴν Κρῆτη κρυφὰ, ὅπου τοὺς ἐγκαθίστασαν σὲ ἀπόκεντρα χωριά, γιὰ νὰ μὴν τοὺς βλέπουν οἱ ξένοι, καὶ τοὺς ἀπαγόρευαν νὰ συζητοῦν δημοσίᾳ. Πιθανότατα οἱ ὀνομασίες τῶν διαφόρων χωριῶν τῆς Κρήτης, σὰν τὸ Σκλάβοι τῆς Σητείας, ἡ Σκλαβοπούλα τοῦ Σελίνου, τὸ Σκλαβεροχώρι τῆς Πεδιάδας, σχετίζονται μὲ τοὺς «σκλάβους» ἐκείνης τῆς ἐποχῆς.

dente deuotione dell' | animo mio uerso lei, et se nulla di so-
disfattione ui sarà, mi sarà Carmo | quando altrimenti la suppli-
co con ogni humiltà di suplire con la sua | solita prudenza alli
diffetti del mio puoco sapere: preghando io l'onni- | potente
sigr Iddio, che concedi all' Eccza V. Illma l' Eterna Gloria, et 5
l' accresca degnamte ne i maggior Gradi, che ui s' aspettano,
et | per fine riuerentemente me le Raccomando. |

Data nella Città di Candia li 6 Decembre. M.DC.XXX. |

D. V. Eccza Illma |

Humilmo Deuotissimo |

et Vbligatissimo Serre

Francesco Basilicata

μή ἀφοσίωση τῆς ψυχῆς μου πρὸς τὴν ἐξοχότητά σας. Κι ἂν σ' αὐτὰ
δὲν θὰ ὑπάρχει τίποτε πὺ νὰ σᾶς ἱκανοποιεῖ θὰ μοῦ ἦταν πολὺ εὖ-
χάριστο ἂν ἡ ἐξοχότητά σας συμπληρώσει μὲ τὴν συνηθισμένη σύ-
νεσή της τὶς ἐλλείψεις τῶν ὀλίγων γνώσεών μου, ἐγὼ δὲ παρακαλῶ
τὸν παντοδύναμο Θεὸ νὰ δίδει στὴν ἐξοχότητά σας αἰώνια δόξη καὶ
νὰ τὴν ἀνυψώνει ἐπαξίως στοὺς μεγαλύτερους βαθμοὺς πὺ τὴν περι-
μένουν καί, τέλος, ἐπικαλοῦμαι τὴν προστασία σας.

Δόθηκε στὴν πόλη τοῦ Χάντακα στίς 6 τοῦ Δεκέμβρη 1630.

Τῆς ἐξοχότητάς σας

ταπεινότατος, ἀφοσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος

Φραγκίσκος Μπασιλικάτα

E Y P E T H P I A

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΙΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

[Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας. Οἱ παῦλες — δηλοῦν τὴν ἐπανάληψιν τοῦ λήματος. Πολλὰ ὀνόματα λημματογραφοῦνται εἰς περισσότερας ταξινομικὰς λέξεις. Τὰ ξενόγλωσσα ὀνόματα λημματογραφοῦνται κατὰ τὸ λατινικὸν ἀλφάβητον· κάθε γράμμα του ἀκολουθεῖ τὸ ἀντίστοιχον γράμμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

Τὸ χ. σημαίνει χωριὸν καὶ τὸ ε. εἰσαίτε.

Τὰ ὀνόματα τῶν χωριῶν λημματογραφοῦνται σύμφωνα μετὰ τὰς γνωστὰς κρητικὰς ὀνομασίαις των. Ἀλλὰ λημματογραφοῦνται καὶ σύμφωνα μετὰ τὴν γραφὴν τους εἰς τὸ ἰταλικὸν κείμενον, γιὰ εὐχερέστερον χρῆμα τοῦ ἐντυπώσαντος.

Ἀβδανῖτες, χωριὸν Μυλοποτάμου 131	Ἀγία Μαρίνα, χ. Χανίων 138
Ἀβδελλᾶς, » Μυλοποτάμου 131	» » χ. Κανούργιου 118
Ἀβδοῦ, » Πεδιάδα 123	» Παρασκευή, λιμάνι στὴν Κο- λοκύθα (Ἐλούντα) 15
Ἀβρακόντες, μετόχι Λασιθίου 28	» Παρασκευή, χ. Ρεθύμνου 128
Ἀγαλαδές, χωριὸν Τεμένους 117	» » χ. Ἀμαρίου 129
Ἀγαλιανοῦ, » Ἀγ. Βασιλείου 130	Ἀγίας Παρασκευῆς σπήλαιον, Σχο- τεινοῦ 64
Ἀγάπη, » Τήνου 261	Ἀγία Παρασκευή, χ. Ἀγ. Βασιλείου 129
Ἀγχαρεῖτες Τήνου 262, 266	Ἀγίες Ἑλένες, χ. Ἀμαρίου 129
Ἀγχαρικοὶ 140	Ἀγίες Παρασκευῆς Ἀπάνω—Κάτω, χ. Πεδιάδας 123
Ἀγιά, πεδιάδα, χ. Χανίων 32, 37, 137	Ἀγία Πελαγία, κοιλάδα 78
Ἀγιά, χ. Μυλοποτάμου 131	Ἀγίες Πέτρα, χ. Κισάμου 135
Ἀγία Ἄννα, χωρ. Τεμένους 117	Ἀγία Ρουμέλη, ποταμὸς 38, 195,—ἡ ἀρχαία Τάρος 42,—παραλία 194
» » » Κισάμου 136	Ἀγιά Σεμνή, χ. Μπελβεντέρε 121
Ἀγία Βαρβάρα, χ. Μονοφατισίου 120	Ἀγία Σοφία, ἐκκλησία Τήνου 269
» » χ. Κισάμου 135	» Τριάδα, χ. Ρεθύμνου 128
» Εἰρήνη, χ. » 120	» » χ. Πυργιώτισσας 119
» » τοῦ Πατισσοῦ, χ. Ἀμα- ρίου 129	Ἀγιά Φωθιά, παραλία Σητείας 143, 145, 149, βλ. καὶ Ἀγ. Λουκία
» Εἰρήνη, χ. Σελίνου 136	Ἀγιος Ἀνδρέας, χ. Πυργιώτισσας 119
» Ἑλένη, χ. Πεδιάδας 123	Ἀγιοι Ἀνάργυροι, μετόχι Λασιθίου 30
» » ἐκκλησία Τήνου 271, 272	Ἀγιος Ἀντώνιος, ἐκκλησία καθολι- κῶν Τήνου 264
» Θεοτόκος, χ. Σελίνου 137	Ἀγιος Βασίλειος, χ. Τεμένους 117
» Κυριακή, χ. Κισάμου 135	» » χ. Μπελβεντέρε 122
» Λουκία (Ἀγ. Φωτεινή, ἢ Ἀγιά Φωθιά) ποταμὸς Σητείας 40,—ἄ- μυνα 216. Βλ. καὶ Ἀγιά Φωθιά	
» Λουκία, χ. Τεμένους 117	
» » χ. Μονοφατισίου 121	
» » χ. Ἀποκορώνου 134	
» Μαργαρίτα, ὄρεος Τήνου 258	

- Ἅγιος Βασίλειος Σκυλλοῦς, χ. Πεδιάδας 123
 Ἅγιου Βασιλείου ἐπαρχίας χωριά 129
 Ἅγιος Βασίλειος, χ. Ἁγ. Βασιλείου 129
 » Βασίλειος, χ. Μυλοποτάμου 131
 » Βλάσσης, χ. Ἁγίου Βασιλείου 130
 Ἅγιος Γαλήνης, σύνορα Χάντακα - Ρεθύμνου 78
 Ἅγιος Γεώργιος, μετόχι Λασιθίου 30
 » » Μαρουλιανός, χ. Σητείας 114
 » Γεώργιος Μπαρότση, χ. Ρέθυμνου 128
 » Γεώργιος χ. Μυλοποτάμου 131
 » » τοῦ Καλέγγη, χ. Κισάμου 134
 » Γεώργιος Μουάτσου, χ. Κισάμου 136
 » Γεώργιος Μένιες, λιμάνι 150, 192
 » Γεώργιος, λιμάνι Ντίας 151
 Ἅγιοι Δέκα 42, χ. Καινούργιου 118
 Ἅγίου Δημητρίου φρούριο Χάντακα 82, 83
 Ἅγιος Δημήτριος, χ. Ρεθύμνου 127
 » Ἡλίας στήν Τραχήλα, χ. Κισάμου 134
 Ἅγίου Θεοδώρου φρούριο 105, ὄρμος 150, πολεμοφόδια 162
 Ἅγιος Θεολόγος, χ. Ἀμαρίου 129
 » Θωμᾶς, ἀρχαία πόλ. Παντομάτριον 52, — χ. Μονοφατίου 120
 » Ἰσίδωρος, (Σίδερος) κάβος 13, 182
 » Ἰωάννης (Ἀφορεσμένος) κάβος 13
 » Ἰωάννης, λιμάνι Τήνου 257
 » Ἰωάννης Χάρακας ἐλεύθερο χ. Μονοφατίου 120
 » Ἰωάννης ντ' Ἀρχό, χ. Ρεθύμνου 127
 » Ἰωάννης, χ. Μυλοποτάμου 132
 Ἅγιος Ἰωάννης, χ. Πυργιώτισσας 119
 » Κυργιάννης, χ. Κισάμου 135
 » Κύριλλος, μετόχι Λασιθίου 29
 » » χ. Καινούργιου 118
 » » χ. Μονοφατίου 120
 » Κωνσταντῖνος, μετόχι Λασιθίου 24, 30
 » Κωνσταντῖνος, χ. Καινούργιου 118
 » Κωνσταντῖνος, χ. Ρεθύμνου 128
 » Κωνσταντῖνος Δραμιτζί, χ. Ἁγ. Βασιλείου 129
 » Κωνσταντῖνος, χ. Χανίων 138
 » Λευτέρης, χ. Μονοφατίου 121
 Ἅγιος Μάμας, χ. Μυλοποταμου 131
 » Μαρτῖνος, ἐκκλησία ὁρθοδόξων Τήνου 264
 » Μύρων, χ. Μαλεβιζίου 115
 » Νικήτας, χ. Μπελβεντέρε 122
 » Νικόλαος στο Ἀμμούδι, λιμάνι 16, 151
 » Νικόλαος, χ. Μονοφατίου 119
 » Νικόλαος Μεραμπέλου 125
 » Νικόλαος, λιμάνι Τήνου 257
 » Παντελεήμων, χ. Κισάμου 135
 Ἅγιοι Πάντες, χ. Κισάμου 135
 Ἅγιος Παῦλος, ποταμός Σφακίων 38, 195, — λιμάνι 150, 192, παραλία 194
 » Παῦλος, μονή Μονοφατίου 120
 » Ρωμανός, ὄρμος Τήνου 258
 » Σίλας, χ. Τεμένους 117
 » Στέφανος, χ. Ρεθύμνου 128
 » Σώστης (Ἅγιος Σῶζος), πέτρινος κάβος 13, 187
 Ἅγιος Σώστης, ὄρμος Τήνου 25J
 Ἅγίου Σωτήρος κρήνη Χάντακα 224
 Ἀγκαθιά, χ. Σητείας 114
 Ἀγκινάρα, λιμάνι στήν Ντία 151
 Ἀγκούστα, χ. Χανίων 138

- Ἀγουσσίνι, μετόχι Λασιθίου 30
 Ἀγρίδια, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀγριές, χ. Σελίνου 136
 » χ. Ἁγίου Βασιλείου 130
 Ἀγριμόμαντρα, τιν. Σητείας 33
 Ἀγρομούλους, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀγρουλιί, λιμάνι στήν Ντία 151
 Ἀδελε, χ. Ρεθύμνου 127
 Ἀερινό, χ. Κισάμου 134
 Ἀζογυρέα, χ. Καινούργιου 118
 Ἀζογυρές Γιώργη, χ. Σελίνου 137
 Ἀζοζερομούρι, χ. Ἀποκορώνου 113
 Ἀζυμο, χ. Μεραμπέλου 125
 Ἀηδονοίς, χ. Σελίνου 136
 Ἀθανάτοι, χ. Μαλεβιζίου 115
 Αἴγινα 256, 258
 Αἰκό, χ. Κισάμου 134
 » Κούνενη, χ. Κισάμου 131
 » Βοράδω, χ. Κισάμου 134
 Αἰκόπολη, χ. Κισάμου 131
 Αἰμονας, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀκάματος, χ. Τεμένους 117
 » χ. Μονοφατίου 121
 Ἀκόνι, χ. Χανίων 138
 Ἀκούμια, χ. Ἁγ. Βασιλείου 130
 Ἀκρια Ἀπάνω, χ. Μονοφατίου 120
 » Κάτω, χ. Μονοφατίου 121
 Ἀκροκοκάρου, χ. Χανίων 138
 Ἀκρομοναστήρι, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἀκτὴ, χ. Κισάμου 134
 Ἀκτούντα, χ. Ἁγ. Βασιλείου 130
 Ἀλάγνι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Ἀλατσογχερός, ἀκρωτ. (Ἁγ. Γαλήνη) 12
 Ἀλατσόπετρες 20
 Ἀλβανοὶ 263
 Ἀλέξαινα, μετόχι Λασιθίου 30
 Ἀλεξάνδρου Καλαμίτσι, χ. Ἀποκορώνου 134
 Ἀληθινή, χ. Καινούργιου 118
 Ἀλιβους, χ. Σελίνου 136
 Ἀλικαμπος Μαζά, χ. Ἀποκορώνου 133
 Ἀλικιανοῦ, χ. Χανίων 138
 Ἀλιτζανή, χ. Μπελβεντέρε 121 — χ. Πεδιάδας 124
 Ἀλογυρέα Πετρές, χ. Σελίνου 136
 Ἀλόιδες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀλορία, ἀρχαία πόλη 49
 ἄλυκές, στὸ Παλαίκαστρο Σητείας 16
 Ἀλυκές, χ. Μυλοποτάμου 131
 » ὄρμος Τήνου 258
 Ἀλυκὴ τῶν Μύλων, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἀλφά, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀμάρι, ἐπισκοπὴ 128, — χωριὰ 129
 Ἀμτριανό, χ. Πεδιάδας, 123
 Ἀμαριανὸς ποταμός, Πλατὺς ἢ Ἡλέκτρας 78
 Ἀμμούδι, Ἅγιος Νικόλαος στὸ — 16, 151
 Ἀμμούδι, Μεγάλος ποταμός Ἁγ. Βασιλείου 195
 Ἀμνάτος, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἀμνισός, ἀρχαία πόλη 52
 Ἀμταδοχώρι, Πυργιώτισσας 119
 ἄμπελια, ἐκρίζωση 221
 Ἀμπελοῦζος, χ. Καινούργιου 118
 Ἀμπομπάδενα, χ. Μαλεβιζίου 116
 Ἀμύγδιλο, χ. Μονοφατίου 120
 Ἀμυγδαλοκεφάλι, χ. Κισάμου 134
 Ἀμυγδάλου, χ. Ἀποκορώνου 134
 Ἀμύγδαλος, χ. Κισάμου 135
 ἄμυνα τοῦ Βασιλείου τῆς Κρήτης 176
 Ἀμφήλιον, ἀρχαία πόλη 52
 Ἀναβάλλουσα, χ. Μονοφατίου 120
 Ἀναποδάρης ποταμός 32, 146, 197
 Ἀνάσβαρη, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀνατολή, χ. Γεράπετρας 113
 Ἀνελάκι, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἀνικόριον, ἀρχαία πόλη 53
 Ἀνισαράκι, χ. Σελίνου 136
 Ἀντικλεροχώρι, χ. Τεμένους 117
 Ἀντάνασσος, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀντικύθηρα 254
 Ἀντίπαρος 256
 Ἀντισκάρι, χ. Καινούργιου 118
 ἀντισκάροι 233, 234
 Ἀντρέα, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἀντρίκους, χ. Μονοφατίου 120
 Ἀντρος 256

- Ἀνώγεια Ἀπάνω - Κάτω χ. Καινούργιου 118, — Μυλοποτάμου 132
 Ἀνω μέρος χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀνώπολη, χ. Πεδιάδας 32, 123
 Ἀξέντι, χ. Μονοφατισίου 119
 Ἀξός, χ. Μυλοποτάμου 131, — ἀρχαία πόλη 48
 Ἀπάνω Χωριό Γεράπετρας 114
 Ἀπεσωκάρι, χ. Καινούργιου 118
 Ἀποδούλου, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀποῖνι, χ. Μονοφατισίου 120
 Ἀποκορώνου χωριό 133, — παραλία 117, 149, 189, 212, — πολεμοφόδια φρουρίου 166, — Παλαιόκαστρο 189, — ἄμυνα 217, — Καστέλι 33
 Ἀπόλυχνος, χ. Καινούργιου 118
 Ἀπόλλωνα, χ. Τεμένους 117
 Ἀπομαρμά, χ. Καινούργιου 118
 Ἀποσελέμης ποταμός καὶ παραλία 144, 148, 185
 Ἀποσελέμη, χ. Μονοφατισίου 119
 Ἀποσέτι, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἀποστόλοι, χ. Ἀμαρίου 129
 » χ. Πεδιάδας 124
 Ἀπτέρα, ἀρχαία πόλη 46, — Ἄρος ἢ Ἐλευθέρα 50
 Ἀραδὴν, ἀρχαία πόλη 52
 Ἀραζούς, χ. Χανίων 138
 Ἀρβη, Παναγία τῆς Ἀρβης, ποταμός 40
 Ἀργάθια Ἀπάνω - Κάτω χωριό Μονοφατισίου 120
 Ἀργαστήρι καὶ Σκάφη, χωριό Σελίνου 137
 Ἀργουλιό, χ. Μυλοποτάμου 132
 Ἀργυρούπολη, χ. Ρέθυμνου 128
 Ἀρδαχτος, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Ἀρίου Ἐπισκοπή 128
 Ἀριόντες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀρκάδες, ἀρχαία πόλη 51
 Ἀρκάδι, ποταμός (Μυλοπόταμος) 35, 188
 Ἀρκάδι, χ. Μονοφατισίου 120
 Ἀρχαλοχώρι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Ἀρκούδενα, χ. Ρέθυμνου 127
 Ἀρμαμπέλα, χ. Τεμένους 117
 Ἀρμανώγεια, χ. Μονοφατισίου 120
 Ἀρμάχα, χ. Πεδιάδας 123
 Ἀρμένιοι, χ. Ἀποκορώνου 133
 » Ἀπάνω - Κάτω, χωριό Ρεθύμνου 128
 Ἀρμένιοι, χ. Σητείας 114
 Ἀρμενοχωριό Κισάμου 135
 Ἀρμυρὸς Χανίων πεδιάδα 31, παραλία, 36, 148, 150, 188, ἄμυνα 217
 Ἀρμυρὸς Ἡρακλείου, ποταμός 34, 148, 186, 201
 Ἀρνά, πεδιάδα 32
 » χ. Σελίνου 137
 » Μέσα, χ. Σελίνου 137
 Ἀρνάδος, χ. Τήνου 261
 Ἄρος ἢ Ἐλευθέρα, ἀρχαία πόλη (Ἄπτέρα) 50
 ἄρσίλι 245
 Ἀρτοκίνα, ἀρχαία πόλη 53
 Ἀρτός, χ. Ρέθυμνου 127
 Ἀρχάνες, Κάτω, Πετρέα, Ἀμπραμοχώρι 117
 Ἀσήμι, χ. Μονοφατισίου 120
 Ἀσίτες Ἀπάνω - Κάτω, χωριό Μαλεβιζίου 115
 Ἀσκίδια, χ. Ρέθυμνου 128
 Ἀσκοί, χ. Πεδιάδας 123
 Ἀσκορδαλός, χ. Χανίων 138
 Ἀσχύφου, χ. Σφακίων 32
 Ἀσπρελιανῶ, χ. Κισάμου 135
 Ἀσπρο Χωριό, Τεμένους 117
 Ἀσπρο Λιμάνι 150, 193
 Ἀσσος, ἀρχαία πόλη 49
 Ἀστέρι, χ. Ρέθυμνου 127
 Ἀστερούσια, ἀρχαία πόλη στὸ Ἀστρίτσι 52
 Ἀστρα, χ. Τεμένους 117
 Ἀστρακοί Ἀπάνω - Κάτω, χωριό Πεδιάδας 123
 Ἀστράτης, χ. Κισάμου 135
 Ἀστρικος, χ. Κισάμου 136
 Ἀστρίτσι, χ. Πεδιάδας 52, 124
 Ἀστυράκας, χ. Ἀποκορώνου 133
 Ἀστυράκι, χ. Μυλοποτάμου 132

- Ἀσυρώτους, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀσφεντηλές, χ. Σελίνου 136
 Ἀσώματος, μετόχι Λασιθίου 29
 » χ. Τεμένους 117
 » τοῦ Μέγα Ποταμοῦ, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Ἀτάλης λιμάνι 35
 Ἀτζουμπανά, χ. Χανίων 138
 Ἀτζουμπανά Τζάνε χ. Χανίων 138
 Ἀτσιπάδες, χ. Μπελβεντέρε 122
 » χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 » χ. Μονοφατισίου 119, 120
 Ἀτσιπόπουλο, χ. Ρεθύμνου 127
 Αὐγενική βλ. Εὐγενική
 Αὐγερινό, χ. Μπελβεντέρε 121
 Αὐλή, χ. Πεδιάδας 123
 Ἀφράτα, χ. Κισάμου 136
 Ἀχεντριάς, χ. Μονοφατισίου 120
 Ἀχεριῶνες, χ. Ρεθύμνου 127
 Ἀχλάδα, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ἀχλάδια, χ. Σητείας 114
 Ἀχλαδιάκες, χ. Σελίνου 137
 Abadochori, c. Priotissa 119
 Abombadena, c. Malvesin 116
 Acamato, c. Bonifacio 121
 Acheriones, c. Rettimo 127
 Achimito, c. Temene 117
 Achladha, c. Milopotamo 131
 Achladia, c. Settia 114
 Achladiachies, c. Selino 137
 Acipadhes, c. Belvedere 122
 Acipadhes, c. Bonifacio 120
 Acipadhes, c. S. Baseio 130
 Acipopulo, c. Rettimo 127
 Aconi, c. Piano di Canea 138
 Acra Apano, c. Bonifacio 120
 » Cato, c. » 121
 Acrococcaru, c. Piano di Canea 138
 Acromonastiri, c. Rettimo 128
 Acti, c. Chissamo 134
 Adheli, c. Rettimo 127
 Adiclerochori, c. Temene 117
 Adiscari, c. Nuovo 118
 Adriatico, mare 11
 Aerinò c. Chissamo 134
 Afrata c. Chissamo 136
 Aghalianù, c. S. Baseio 130
 Aghapi, c. Tine 261
 Agbinara, reduto di Standia 151
 Agia Barbara, c. Chissamo 135
 Agià, campagna di— 31
 Agià, c. Piano di Canea 137
 Agia Anna, c. Chissamo 136
 Agià Semni, c. Belvedere 121
 Agiès Paraschiès Apano - Cato, c. Padiada 123
 Agies Pera, c. Chissamo 135
 Agio Chirgianni, c. Chissamo 125
 Agio Panteleimo, c. Chissamo 135
 Aglizari, c. Padiada 121
 Agridia, c. Milopotamo 131
 Agrilea, c. Selino 136
 Agrilià, reduto di Standia 151
 Agrimomandra 33
 Agromulus, c. Amari 122
 Agustini, metochio Lassithi 30
 Aia, c. Milopotamo 131
 Aicò, c. Chissamo 134
 » Voradho, c. Chissamo 134
 » Cunenì, c. « 134
 Aicopoli, c. Chissamo 134
 Aidhonus, c. S. lino 136
 Aimonas, c. Milopotamo 131
 Ai Pandes, c. Chissamo 135
 Aius Dheka, c. Nuovo, 42, 118
 Alagni, c. Belvedere 122
 Alazzogremos, punta 12
 Albanesi di Tine 263
 Alessandria 11
 Alexena, metochio di Lassithi 30
 Alicambo Masa, c. Apicorna 133
 Alichì de Molini, c. Rettimo 128
 Alichianù, c. Canea 138
 Alichìès, c. Milopotamo 131
 Alissandro Calamici, c. Apicorna 134
 Alithinì, c. Nuovo 118
 Alivus, c. Selino 136
 Alizagni, c. Belvedere 121

- Alogirea Petres, c. Sesino 136
 Aloides, c. Milopotamo 131
 Aloria, antica città 49
 Alpha, c. Milopotamo 135
 Amari, c. Amari 128
 Amarianò, c. Pediada 123
 Ambellulo, c. Nuovo 118
 Amicheum, antica città sopra lo
 scoglio di Spinalonga 50
 Amigdalo, c. Chissamo 135
 » c. Bonifacio 120
 Amigdalochiefali, c. Chissamo 134
 Amighdalu, c. Apicorna 134
 Amnato, c. Rettimo 128
 Amnissos, antica città 52
 Amphilium, antica città 52
 Amudhi, S. Nicolò, redoto 16, 151
 Anapodhari, fiume 39, 146, 197
 Anapoli, c. Pediada 123
 Anargiri Santi, metochio Lassithi
 30
 Anasuari, c. Amari 129
 Anatoli, c. Gerapetra 113
 Anavalussa, c. Bonifacio 120
 Anavraconda, metochio Lassithi
 28
 Anazarachi, c. Selino 136
 Andrea, c. Rettimo 128
 Andro, isola 256
 Andricus, c. Bonifacio 120
 Anelachi, c. Rettimo 128
 Anghaladhes, c. di Temene 117
 angharie di Tine 262, 266
 Augusta, c. Canea 138
 Anicorium, antica città 53
 animali con mascelle indorate 19
 Anoia, c. Milopotamo 132
 Anoia Cato - Apano, c. Nuovo 118
 Anomeros, c. Amari 129
 Anopoli di Canea, campagna 32
 Antichità 40
 Antiparo, isola 256
 antiscari 233, 234
 Apano Choriò, c. Gerapetra 114
 Apessocari, c. Nuovo 118
 Apicorna Castello 133, 189, 190,—
 spiaggia 147, 149, 202,—muni-
 zioni 166
 Apighaiduri, c. Pediada 123
 Apodhulu, c. Amari 129
 Apoini, c. Bonifacio 120
 Apolona, c. Temene 117
 Apolonia, antica città 47
 Aposselemi, spiaggia 144, 148
 Aposselemi, c. Bonifacio 119
 Apossetis, c. Amari 129
 Apostoli, c. Amari 129
 Apostolus, c. Pediada 124
 aprestamenti 244, 251
 Aradena, antica città 52
 Arasus, c. Canea 138
 Arcades, antica città 51
 Arcadi, fiume 35, 188
 Arcadi, c. Bonifacio 120
 Arcadia, vescovado Belvedere 122
 Arcalochori, c. Belvedere 122
 Arcanes Cato c. Temene 117
 » Petrea, c. Temene 117
 » Abramochori, c. Temene
 117
 Arcivescovo, 25 cavallarie 70
 Archudena, c. Rettimo 127
 Ardactro, c. S. Baseio 130
 Arghalea, c. S. Baseio 130
 Arghastiri et Scafi, c. Selino 137
 Arghatia Apano - Cato, c. Bonifa-
 cio 120
 Argugliò, c. Milopotamo 132
 Ario Vescovado Rettimo 128
 Ariòdes, c. Milopotamo 131
 Armabella, c. Temene 117
 Armacha, c. Pediada 123
 Armanoia, c. Bonifacio 120
 armare delle galee 228 fg.
 Armenochoriò, c. Chissamo 135
 Armenus Apano - Cato, c. Rettimo
 128
 Armenus, c. Apicorna 134
 » c. Setia 114
 armerie 169,—di Candia 169

- Armirò, fiume Candia 35, 110, 186,
 201,—spiaggia 141, 148
 Armirò, fiume Canea 36, 188, 189
 —campagna 31,—spiaggia 148,
 150
 Arna, campagna 32
 Arnà Platanea, c. Selino 137
 Arnà Messa, c. Selino 137
 Arnadho, c. Tine 261
 arsenali del Regno 243
 arsili 245
 Artocina, antica città 53
 Aros, c. Rettimo 127
 Aros, antica città 50
 artiglieria e munizioni 154,—sum-
 ma 167
 Artos, c. Rettimo 127
 Arvi, Madonna d'Arvi, fiume 40
 Aschidhia, c. Rettimo 128
 Aschifo, campagna 32
 Ascordhalò, c. piano Canea 138
 Ascus, c. Pediada 123
 Asfedilea, c. Selino 136
 Asimi, c. Bonifacio 120
 Asimo, c. Miraballo 125
 Assirotus, c. Milopotamo 131
 Assites Apano - Cato, c. Malvesin
 115
 Aspregliano, c. Chissamo 135
 Aspro Choriò, Temene 117
 Assogieromuri, c. Apicorna 133
 Assogirea, c. Nuovo 118
 Assog'rea Giorgi, c. Selino 137
 Assomato, metochio Lassithi 29
 » c. Temene 117
 » de Mega Potamo, c. S.
 Baseio 130
 Assos, antica città al presente Leo-
 petro 49
 Asteri, c. Rettimo 127
 Asterussi, antica città 52
 Astiraca, c. Apicorna 133
 Astrà, c. Temene 117
 Astracus Apano, —Cato, c. Pedia-
 da 123
 Astratigho, c. Chissamo 135
 Astrici, c. Pediada 52, 124
 Astrico, c. Chissamo 136
 Asupadhes, c. Bonifacio 119
 Atali, porticello 35
 Athanatus, c. Malvesin 115
 Avdhelà, c. Milopotamo 131
 Avdù, c. Pediada 123
 Avierinò, c. Belvedere 121
 Avli, c. Pediada 123
 Axendi, c. Bonifacio 119
 Axia, isola 256
 Axos, antica città 48
 Axo, c. Milopotamo 131
 Azubanà, c. piano Canea 138
 » Zane, c. piano Canea 138
 Βαβέλοι, χ. Σητείας 114
 Βαγιωνιά, χ. Μονοφατισίου 121
 Βάθεια 'Απάνω - Κάτω, χ. Πεδιάδας
 123
 Βαθιακό, χ. 'Αμαρίου 129
 Βαθύ, λιμάνι στην Κολοκύθα 15, —
 κοιλάδα 184
 Βαθύπετρο 'Απάνω - 'Οπίσω, χ. Τε-
 μένους 117
 Βάϊ, τπν. στο Φραγκοκάστελο 38
 Βακιώτες, χ. Μπελβεντέρε 122
 Βαλί, χ. Μονοφατισίου 120
 Βάμος, χ. 'Αποκορώνου 134
 Βαρβάροι, χ. Πεδιάδας 124
 Βαρδοχώρι, χ. Σητείας 114
 Βαρόνες, χ. 'Αμαρίου 129
 Βαρσαμάκια, χ. Κισάμου 134
 Βαρσαμόνερο Κάτω, χ. Ρεθύμνου 56,
 127, —βάραθρο Περδίκη 57, —
 Γούρνες των Πέντε 'Αγ. Παρ-
 θένων 58
 Βαρσαμόνερο 'Απάνω, χ. Ρεθύμνου
 128
 Βαρχάλικο, χ. Σελίνου 136
 Βασιλιές, χ. Τεμένους 117
 Βασιλική, χ. Κατινούργιου 118
 Βασιλικό Πέραμα, χ. Μυλοποτάμου
 131

Βασιλικού, μετόχι Λασιθίου 30
 Βατέα, χ. Ρεθύμνου 127
 Βιτόλακκος, χ. Χανίων 138
 Βατος, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Βαφές, χ. 'Αποκορώνου 133
 Βελανιδιές, χ. Σελίνου 137
 Βελούλι, χ. Μονοφατίου 120
 Βενεράτο, χ. Τεμένους 117
 Βενέρη, μετόχι Λασιθίου 30
 Βενεροχώρι, χ. Χανίων 138
 Βενί, χ. Μυλοποτάμου 131
 Βήνη, άρχ. πόλη 47
 Βιάννος 'Απάνω - Κάτω, χ. Μπελβεν-
 τέρε 123
 Βίγλα (Στηβίγλα), χ. Ρεθύμνου 128
 Βιδιανώ, μετόχι Λασιθίου 29
 Βιεννος, άρχαία πόλη 49
 Βιζάρι, χ. 'Αμαρίου 129
 Βιζάς, χ. Σητείας 114
 Βίκες ντε Κούμια, χ. 'Αγ. Βασιλείου
 130
 Βικρό, χ. Καινούργιου 118
 Βιτζιμάνο Κάστρο, χ. Σελίνου 137
 Βιτσιλιά, χ. Μπελβεντέρε 122
 » χ. Μονοφατίου 51, 52
 Βλάτος, χ. Κισάμου 135
 Βλαχερωνίτισσα, χ. Χανίων 138
 Βλιθιάς, χ. Σελίνου 136
 Βλιθιάς (Βλιτές) ποταμός 38, 195
 Βόθωνας, χ. Χανίων 138
 Βόϊλα, χ. Σητείας 114
 Βολιώνες, χ. 'Αμαρίου 129
 Βόλος 257
 Βόνη, χ. Πεδιάδας 123
 Βόνη, χ. Ρεθύμνου 127
 Βονίδι, χ. Πεδιάδας 123
 Βορίξα, χ. Καινούργιου 118
 Βόροι, χ. Πυργιώτισσας 119
 Βοροῦ, χ. Μονοφατίου 120
 Βοροῦ, χ. Πεδιάδας 123
 Βορράς, χ. Μονοφατίου 121
 Βοῦβες (Γοῦβες), χ. Πεδιάδας 123
 Βοῦβες 'Απάνω - Κάτω, χ. Κισάμου
 136
 Βοῦζα, κάβος 193, 194

Βουιδομαγέρο, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Βουκολιές 'Απάνω - Κάτω, χ. Κισά-
 μου 136
 Βουλισμένη (Λίμνη), καστέλι Μεραμ-
 πέλου 124
 Βουλισμένη, χ. Μεραυπέλου 126
 Βουρβουλίτης, χ. Καινούργιου 118
 Βουργάρα, χ. Πεδιάδας 123
 Βουργάω, χ. Κισάμου 135
 Βούτες, χ. Μαλεβιζίου 115
 Βουτουφού, χ. Μπελβεντέρε 122
 Βραχάσι, χ. Μεραυπέλου 125
 Βρέλι, παλιό χωριό Καινούργιου 118
 Βρύσες, χ. Μεραυπέλου 125
 Βρύσες, χ. 'Αμαρίου 129
 Βρύσες, χ. Κισάμου 134
 Βρύση, χ. Χανίων 138
 Βρωμόνερο, χ. Τεμένους 117
 Βρωμόνερο, χ. 'Αμαρίου 129
 Badià, c. Belvedere 122
 Balee, antica città 53
 Banassò, c. Nuovo 118
 Banchalechori, c. Rettimo 128
 Barbaria 11
 Barbarossa 143
 Barozzi Pomogna, c. Apicorna 134
 Basilicata Francesco 3
 Bassano Enrico (Pescatore) 68
 Belvedere castello 51, 69, 121
 Bene, antica città 47
 Bethlehem, balloardo di Candia 81
 Bianco Porto 150, 193
 Bienes, antica città 48
 Bistagij, c. Amari 129
 bombardieri 167
 Bombea, c. Nuovo 118
 Bonifacio castello 52, 69, 119
 Bonum Situs antica città 48
 Borgogna, abbazia di—70
 Brussa, c. Temene 117
 Buso, cavo 12, 193, 198
 Γαβαλομούρι, χ. Κισάμου 135
 Γαβαλοχώρι, χ. 'Αποκορώνου 133

Γαβαλοχώρι· Τζιτζιφές, χ. 'Αποκο-
 ρώνου 134
 Γάζι, χ. Μαλεβιζίου 115
 Γάζι, ποταμός 34, άμμουδιά 134
 Γαϊδιχέα, χ. Κισάμου 135
 Γαϊδουριάνοι, χ. Πεδιάδας 124
 Γαϊδουρόμαντρα, μετόχι Λασιθίου 29
 Γαϊτανοῦ, μετόχι Λασιθίου 29
 Γαλατάς, χ. Πεδιάδας 123
 Γαλατάς, χ. Χανίων 137
 Γαλατέα, λιμάνι στο 'Ακρωτήρι 151,
 —άμυνα 218
 Γαλένι, χ. Τεμένους 117
 γαλέρες, έξοπλισμός 228
 Γαλιά, χ. Καινούργιου 118
 Γαλιά Μονόχωρο, χ. Καινούργιου 118
 Γάλιπε, χ. Πεδιάδας 124
 Γαλίφα, χ. Πεδιάδας 123
 Γάλου, χ. Ρεθύμνου 128
 Γαράζο, χ. Μυλοποτάμου 131
 Γαρίπα, χ. Μυλοποτάμου 131
 » χ. Χανίων 138
 » χ. Μπελβεντέρε 122
 Γάσι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Γάσι, χ. Σελίνου 136
 Γαῦδος, νήσος 174
 Γέννα, χ. 'Αμαρίου 129
 Γέννα, χ. Μονοφατίου 120
 Γερακάρι, χ. Μονοφατίου 119
 » χ. 'Αμαρίου 129
 Γεράκι, χ. Πεδιάδας 123
 Γεράνι, χ. Ρεθύμνου 128
 Γεράνι, χ. Χανίων 138
 Γεράπετρα, κάμπος 31, —χωριά 113,
 —παράλια 145, 149, 196, 197,
 198, 200, —πολεμοφόδια φρου-
 ρίου 167, άμυνα 216
 Γέργερη, χ. Καινούργιου 118
 Γέροντες, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Γέρων τὸ Μουρί, μετόχι Λασιθίου 29
 Γιαλομονόχωρο, χ. Καινούργιου 118
 Γιαννιού, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Γιαννίτσι, χ. Γεράπετρας 113
 Γιαννούδι, χ. Ρεθύμνου 127
 Γιένι, χ. 'Αμαρίου 129

Γιούχτας, όρος 20
 Γιοφυράκια, χ. Μαλεβιζίου 116
 Γιόφυρος, ποταμός 34,—παράλια 144,
 146
 Γκαγκάλες, χ. Μονοφατίου 120
 Γκούριλη Λάκκος, χ. Σελίνου 137
 Γκουρμάνι, χ. Τεμένους 117
 Γλέζος, άρχαία πόλη στο Παλαιόκα-
 στρο Σητείας 49
 Γληγοριά, χ. Πυργιώτισσας 119
 Γλόρος, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Γομαράς, χ. 'Αμαρίου 128
 Γοργορίνο, χ. Καινούργιου 118
 Γόρτυνα 43, 47
 Γοῦβες (Βοῦβες), χ. Πεδιάδας 123
 Γουργοῦθοι, χ. 'Αμαρίου 129
 Γοῦρνες, χ. Πεδιάδας 123
 Γοῦρνες, χ. Τεμένους 117
 γοῦρνες τῶν πέντε 'Αγ. Παρθένων 58
 Γουρνιά, χ. Μπελβεντέρε 122
 Γράμμιον, άρχαία πόλη 52
 Γρά Μπαμπακιά, χ. 'Αμαρίου 129
 Γραμποῦσα, νησι 13, —λιμάνι 150,
 193, 229,—πολεμοφόδια φρουρίου
 161, 211,—φρούριο 105, 150
 Γράντος, χ. Μονοφατίου 120
 Γράς, τής—ό πήδος πιν. Σούδας 14
 Γριμπιλοχώρι, χ. Κισάμου 136
 Γωνιά Μική, χ. Ρεθύμνου 128
 Γωνιά, χ. 'Αποκορώνου 133
 Γωνιές, χ. Μαλεβιζίου 116
 Γωνιές, χ. Πεδιάδας 123
 Γωνιές, χ. Μυλοποτάμου 131
 Caccianà, c. Chissamo 135
 Cacidoni, c. Sitia 114
 Caccochorio, c. Bonifacio 120
 Caccodiachi, c. Selino 137
 Cacon Oros 135
 Cacoperato, fiume 37
 Cacopetro, c. Chissamo 135
 Caglisso, c. Belvedere 122
 Caiafa, c. Temene 117
 Caina, c. Apicorna 133
 Calafati, c. Belvedere 122

- Calamafca, c. Gerapetra 113
 Calamazzo, redoto di Tine 258
 Calami, c. Chissamo 135
 » c. Selino 136
 » Suda 14, 50
 Calamici, c. Apicorna 133
 » Alissandro, c. Apicorna 134
 Calamona, Vescovado 128
 Calamù, c. Selino 137
 Calà Nerà, fiume di Sitia 33
 Calapodha, monte 21
 Calathades, c. Amari 129
 Calatones Apano, c. Chissamo 135
 Calergi, Spilia, c. Chissamo 136
 Calessa Apano - Cato, c. Malvesin 115
 Calestrum, antica città 53
 Calli Sichià, c. Rettimo 128
 Caliviani, c. Chissamo 134
 Calives, c. Apicorna 133
 Calivia, c. Priotissa 119
 Calivia, c. Belvedere 121
 Calivo, c. Milopotamo 131
 Calochorafiti, c. Priotissa 119
 Calogeni, c. Selino 136
 Calogeradho, c. S. Baseio 130
 Calogerico, c. Bonifacio 120
 Calogerus, fiume 40, 146
 Calogieni, c. Amari 129
 Calogierus, c. Gerapetra 113
 Calognisti, c. Rettimo 127
 Calosichià, c. Apicorna 133
 Calossa da Milan, c. Chissamo 135
 Calù, c. Temene 117
 Calus Limniones 17, 48, — antica città Idabria 50, —redoto 151, 196, 197
 Camalavri, c. Rettimo 128
 Camara Castelli, c. Chissamo 135
 » Rodopù, c. Chissamo 135
 » antica città 48, —c. 48
 » fiume 36
 Camarachi, c. Milopotamo 131
 Camares, c. Priotissa 119
 Camares, c. Belvedere 121
 Camari, Mertocamaro, c. Malvesin 116
 Camari, c. Pediada 124
 Camaria, c. Selino 136
 Camarioti, c. Milopotamo 132
 Cambanù, c. Selino 136
 Cambus, c. Canea 138
 Camilari, c. Priotissa 119
 Camillari Valle, c. Rettimo 128
 Caminachi, metochio Lassithi 28
 Caminadhes, c. Bonifacio 120
 Caminò, c. Pediada 123
 Campo, c. Tine 261
 Canava, c. Chissamo 134
 Candameanà, c. Amari 129
 Candaros, antica città 53
 Candia, Regno di —forma e positura 11
 Candia, città, cavallerie 72, 78, 80, 234, muri 81, porto 81, 95, 150, castello 95, 99, molo 95, territorio 126, chiese 126, San Tito 127, munizioni, artiglieria 154, armeria 169
 Candila, c. Nuovo 118
 Candinò, c. Milopotamo 78, 79, 131
 Candra, c. Sitia 114
 Candro Zane, c. Selino 136
 Candro Vizzimano, c. Selino 137
 Candrù, c. Belvedere 112
 Canea, 14, 68, porto 96, 104, 150, 202, cavallerie 72, città 79, 103, balloardi 103, arsenali 103, artiglieria e munizioni 158, Piano di Canea casali 137, 138, ordinanze, chiese 139, territorio 133, prato 32
 Canene, c. Sitia 114
 Canzeliero, redoto di Tine 258
 Capsadosto, c. S. Baseio 130
 Capistri, c. Gerapetra 114
 Capsagianà, c. 134
 Capsali, fortezza di Cerigo 134
 caratti, 70, 72

- carbone di Tine 262
 Caradhiotissa Apano, —Cato, c. Temene 117
 Carcaletudianà, c. Bonifacio 120
 Cardamuzza, metochio Lassithi 29
 Cardiotissa 25
 Carea, c. Tine 261
 Carea Capello, c. Chissamo 135
 Carès, campagna 31
 Cares, c. Mirabello 126
 Caridachi, c. Chissamo 135
 Caridachi, c. Amari 129
 Caridhi, S. Zorzi, c. Apicorna 133
 Caridhi, c. Apicorna 133
 Caristo, 256, 258
 Carofilatianà, c. Amari 129
 Caroti, c. Rettimo 127
 Carterò, fiume 31, 201, spiaggia 144, 148, 171, 172, 185, 186
 Carterò, c. Pediada 124
 casali di Creta 1155, 139
 casali e castelli 112
 Cassanus, c. Pediada 124
 Cassi clitero Zane, c. Selino 136
 Casso, c. Milopotamo 131
 Castanes, c. S. Baseio 130
 Castelfranco, 137
 Castel nuovo proprio, c. Nuovo 118
 castelli fabricati dal Pescatore 68, 69
 castelli e casali del Regno (15), 112, 139
 Castello Franco, confine 79
 Castelo del Beto, c. Pediada 123
 Castelo del Cornaro, c. Pediada 124
 Castello, c. Apicorna 133
 Castellos di Lassithi 51
 Castrisochori, c. piano Canea 138
 Catalaghari, c. Pediada 123
 Catagliona, c. Sitia 114
 Cato Chierà, c. S. Baseio 130
 Cato Choriò, c. Gerapetra 113
 Cato Clisma, c. Tine 259, 261
 Cato Milo, c. Milopotamo 131
 Catoporo, c. Rettimo 128
 Caussi, c. Rettimo 127
 Cavalleria 72
 Cavallerie, serventarie ecc. 70, 71
 Cavallerie di feudati (394) 73
 cavalli di lanza 73
 Cavalochori, c. Apicorna 134
 Cavalù, c. Bonifacio 121
 Cavochochi, c. Malvesin 115
 Cavussi 31, c. Gerapetra 113
 Cazzapan, fiume 34, 186
 Cazzeladochori, c. Malvesin 116
 Cazzicagli, c. Belvedere 121
 Cazzirado, c. Tine 261
 Cazzomatadho, c. Selino 137
 Cedros, monte 21
 Cerigo, relazione 252
 cernide 141, 199, 200
 Chabata, c. Apicorna 133
 Chaiaimea, c. S. Baseio 130
 Chalasso, c. Belvedere 122
 Chamari, c. Malvesin 116
 Chamarzo, c. Chissamo 134
 Chamarzo, c. Chissamo 134
 Characa S. Giovanni, c. Bonifacio 120
 Characa Libero, c. Bonifacio 120
 Characa condizionato, c. Bonifacio 120
 Charasso, c. Pediada 123
 Charchia, c. Rettimo 128
 Charcomatado, c. Apicorna 133
 Charea, c. Rettimo 128
 Chares, c. Canea 138
 Charines, c. Amari 129
 Chatarmadho, c. Chissamo 135
 Chaussi, c. Bonifacio 119
 Chavgå di Lassithi 26
 Chazzomatado, c. Chissamo 135
 Chiaro, c. Canea 138
 Chiechro, c. Tine 261
 Chiedri, c. Gerapetra 113
 Chiedri fiume 40
 Chiedùcla, c. Amari 129
 Chiefala, c. Pediada 123

Chiefala, Apano, -Cato, c. Apicorna 134
 Chiefala, c. Bonifacio 120
 » c. Chissamo 135
 Chiefali, c. Milopotamo 131
 Chieglià, c. Tine 261
 Chienurio Chorio, c. Pediada 123
 » c. Bonifacio 119
 » c. Mirabello 125
 Chieglià, c. Pediada 123
 Chieracladha, c. S. Baseio 130
 Chieramari, c. Chissamo 135
 Chieramea Apano, -Cato, c. piano Canea 138
 Chieramea, monti 21
 Chieramo, c. Nuovo 118
 Chieramotà, c. Milopotamo 131
 Chieramuci, c. Malvesin 115
 Chierassà, metochio Lassithi 29
 Chierassa, c. Malvesin 116
 Chieratea, c. Temene 117
 Chieratià, c. Bonifacio 120
 Chieratidea, c. piano di Canea 138
 Chierissonisso, c. Pediada, 123
 Chierissonisso, vescovado 45
 Chierissonissos antica città 50
 Chigres, c. Chissamo 136
 Chiliari, fiume 36
 Chiparissi, c. Temene 117
 Chiranna, c. Rettimo 127
 Chirlo, San—chiesa Lassithi 29
 Chirmussi, c. Nuovo 118
 Chissamo, campagna 32, antichità 46, munizioni 165, castello 66, 134, spiaggia 147, 149, 202, golfo 192
 Chissamopoli, antica città 46
 Chissamus, antica città 47
 Chissò, c. S. Baseio 130
 Chissùs, c. Priotissa 119
 Chitaridha, c. Malvesin 116
 Chitià, c. Nuovo 118
 Chitiro, c. Selino 136
 Chitiro Zane, c. Selino 137
 Chiturgia, c. Amari 129
 chonei di Lassithi 26, 27
 Chono, c. Milopotamo 131
 Chono Megalo, metochio Lassithi 29
 Choridachi de Zane c. S. Baseio 130
 Choridachi, c. Amari 129
 Choridachia, c. Bonifacio 120
 » c. Temene 117
 » c. Pediada 123
 Chortassà, valle, Lassithi 24
 Christò, porto 15
 Christochori, c. Rettimo 128
 Christogeraco, c. Selino 136
 Chrit'ares, c. Chissamo 135
 Chrussopoli, c. Apicorna 133
 Chudheci, c. Pediada 123
 Cicalarià, c. piano Canea 138
 » c. Mirabello 125, 182, 185,—riviera 201
 Cicalaria, c. S. Baseio 130
 » c. Chissamo 135
 Cidonia, antica città 47, 103
 Cinona, antica città 53
 Cipro 179
 Cissichianà, c. Selino 136
 Cisterne, redoto di Tine 258
 Cisternes, c. Canea 138
 Citheo, antica città 47
 Civara, c. Apicorna 133
 Cladissò fiume 37, 147
 Claimeno dri, c. Rettimo 128
 Clapta, c. S. Baseio 130
 Cletos, antica città in Settia 49
 Clima, c. Amari 129
 Cloro, Valle, Lassithi 24, 25
 Cnossos, antica città 45, 47
 Codru, c. Selino 136
 Codù, Tu, metochio Lassithi 24, 30
 Cofina, monte 21
 Collena, c. Apicorna 133
 Colena, c. Bonifacio 120
 Colochita, porto 15, 110, 184
 Colonia 70

Columna, antica città 47
 Comaro, c. Tine 261
 Comes, c. Pediada 124
 Comi, c. Tine 259, 261
 Comuci, c. Chissamo 134
 Condochinigi, c. Selino 136
 Condomuri, c. Canea 138
 Condro, fiume 40, 197
 Condro, c. Belvedere 122
 Constantin di drimipsi, c. S. Baseio 130
 Constantin, San, metochio Lassithi 30
 Constantino, c. Rettimo 128
 Copetri, c. Selino 136
 Copraneà, c. Bonifacio 120
 Coprana Edrochia, c. Apicorna 133
 Coprasti, c. Bonifacio 120
 Corfes, c. Malvesin 115
 Coriam, antica città 53
 Coritos, antica città 53
 Cornaro, Nissi —, c. Chissamo 135
 Corner Scutelona, c. Chissamo 136
 Corner Zorzi 51
 Coticadho, c. Tine 261
 Coxarès, c. S. Baseio 130
 Coxari, c. Pediada 123
 Crano, c. Milopotamo 131
 Crassi, c. Pediada 123
 Creta, antico nome 11
 Cretico, mare 11
 Crevata, c. Belvedere 122
 Cria, c. Sitia 114
 Cria Vrissi, c. S. Baseio 129
 Crices, campagna 31
 Crices Chiperianà, c. Mirabello 125
 Crices Christos, c. Mirabello 125
 Crices Cornarata, c. Mirabello 125
 Crilargia, c. Chissamo 135
 Crio, cavo 13, 194
 Criopotamos, fiume 39
 Critomadho, c. piano Canea 138
 Crothò, c. Bonifacio 120
 Croussamo, c. Belvedere 121
 Crussona, c. Malvesin 116
 Crusta, c. Mirabello 113
 Cudumaglià, metochio Lassithi 28
 Cuffaleto, c. Selino 136
 Cuffi, c. Rettimo 127
 Cuffò, c. piano Canea 138
 Culata della Suda 11
 Culata di Spinalonga 15
 Culoridha, c. Bonifacio 126
 Culucona, monti 21
 Cumassa, c. Bonifacio 121
 Cumeri, c. Milopotamo 131
 Cumeri, c. Belvedere 122
 Cumeriaco, c. Mirabello 125
 Cumgna, c. S. Baseio 130
 Cumia, Vices de—c. S. Baseio 130
 Cumassi, c. Rettimo 128
 Cunavus, c. Pediada 124
 Cuneni, Aicò—, c. Chissamo 134
 Cunetta, c. Rettimo 128
 cunicoli 86, 88, opposizioni 92
 Curadhochori, c. Belvedere 121
 Curatès, c. Amari 129
 Curcudhiti, c. Apicorna 133
 Curnà, c. Apicorna 133
 Curnochori, c. piano Canea 138
 Cussi, c. Nuovo 118
 Cussi, c. Selino 136
 Cussunari, c. Priotissa 119
 Cutri, punta 193
 Cutrufari, c. Pediada 123
 Cutù, c. Bonifacio 120
 Cutunda, c. S. Baseio 130
 Cuzzunara, c. Bonifacio 120
 Δαμαβόλου, χ. Μυλοποτάμου 131
 Δαμάνια, χ. Μονοφατίου 120
 Δαμάστα, χ. Μυλοποτάμου 131
 Δαμουλιανά, χ. Χανίων 138
 Δαμουλοχώρι, χ. Κισάμου 134
 δάση Κρήτης 22
 Δαφνέδες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Δαφνές 'Απάνω, - Κάτω, χ. Τεμένους 117

Δάφνη, χ. Σητείας 114
 Δεδάλου, ἀρχαία πόλη 53
 Δεκαριῶτες, χ. Μπελβεντέρε 122
 Δεμάτι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Δερμάτι, παραλία 146, ἄμυνα 217
 Δεσάδω, χ. Τήνου 261
 Δῆλος 256
 Δία, ἀρχαία πόλη 47, βλ. καὶ Ντία
 Διαβαΐδς, χ. Πεδιάδος 123
 Δικταῖον Ἄντρον 64
 δίκταμος, ὁ 19
 Διονύσι, χ. Μονοφατισίου 120
 Δισκούρι, χ. Μυλοποτάμου 131
 δόντια χρυσωμένα τῶν ζώων 19
 Δούλι, χ. Μονοφατισίου 120
 Δραγμός, ἀρχαία πόλη 22
 Δρακιανά, χ. Χανίων 138
 Δρακοδιανά, χ. Κισάμου 135
 Δρακουλιάρης, χ. Τεμένους 117
 Δράμια, χ. Ἀποκορώνου 133
 Δράπανο, ἀκρωτήρι Ἀποκορώνου 189
 Δράπανος, χ. Σητείας 114
 Δραπέτι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Δριλακινέα, χ. Χανίων 138
 Δριμισκος, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Δριμιτζή, χ. Ἀγ. Βασιλείου 129
 Δρόσοι, χ. Καινούργιου 118
 Δρῦς, χ. Σελίνου 136
 Δυὸ Χωριά, χ. Τήνου 261
 Δωράκι, χ. Μονοφατισίου 120

Dafnedes, c. Milopotamo 131
 Dafnès Apano, —Cato, c. Temene 117
 Dafnì, c. Sitia 114
 Dalabadianà, c. Rettimo 128
 Damagnianà, c. Bonifacio 120
 Damavolu, c. Milopotamo 131
 Da Moro, Serigli—, c. Canea 138
 Damuglianà, c. Canea 138
 Da Mulà, Modhi, c. Canea 138
 Damuli, c. Chissamo 138
 Damulochori, c. Chissamo 134
 Dandolo Enrico, duce di Venezia 65

Darmaru Lacus, c. Canea 138
 Da Verona, Paliano 65
 Debolochori, c. S. Baseio 130
 Decariones, c. Belvedere 122
 Dedagli, antica città 53
 Denotaro, c. Amari 129
 Dermato, Spiaggia 146
 Desado, c. Tine 261
 Dhamasta, c. Milopotamo 131
 Dhemati, c. Belvedere 122
 Dhionissi, c. Bonifacio 120
 Dhiscuri, c. Milopotamo 131
 Dhorachi, c. Bonifacio 120
 Dhrachianà, c. Canea 138
 Dhris, c. Selino 136
 Dia, antica città 47
 diamanti 20
 Diavaidhè, c. Pediada 123
 difesa del Regno di Candia 176
 dittamo 19, 48
 divisione del Regno 77
 Doi Casali, c. Tine 261
 Domestico, scoglio (Grabuse) 13
 Dopronea fiume 37
 Dracodianà, c. Chissamo 135
 Dragmo, antica città 52
 Dramia, c. Apicorna 133
 Drapanea, Cato, - Apano, c. Chissamo 135
 Drapanus, c. Sitia 114
 Drapeti, c. Belvedere 122
 Drilacinea, c. Canea 138
 Drimipsi, constantin di —c. S. Baseio 130
 Dromixo, c. S. Baseio 130
 Drossus, c. Nuovo 118
 Dugli, c. Bonifacio 120

Ἐβραίων μνήματα Χάνδικος 186
 Ἐδρόγια Κοπράνα, χ. Ἀποκορώνου 133
 Ἐθιά, χ. Μονοφατισίου 119
 Ἐθιά, χ. Σητείας 114
 Ἐθιά, χ. Πυργιώτισσας 119
 Ἐθος (Λύττος) 45

Ἐλαία, ἀρχ. πόλη 50
 Ἐλίνες, Ἀγίες—, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἐλιά, χ. Πεδιάδας 123
 Ἐλιόρος, ἀρχ. πόλη 48
 Ἐλευθέρα, ἀρχαία πόλη (Ἄπτερα) 50
 Ἐλεύθερε, ἀρχ. πόλη 52
 Ἐλεύθερα, ἀρχ. πόλη 53
 Ἐλευθερόνησος, Ἐλεύθερα 48
 Ἐλος, χ. Κισάμου 135
 Ἐλούντα, Ἰσατρα, ἀρχ. πόλη 50
 Ἐλυρος, ἀρχ. πόλη 53
 Ἐμπαρος, κάμπος— 31
 Ἐμπαρος, χ. Πεδιάδας 123
 Ἐμπενος, ἀρχ. πόλη 53
 Ἐξίποτα, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Ἐξοπλισμός γαλερῶν 228
 Ἐπίλιγχο, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Ἐπισκοπή Ἀρχαδίας 122
 Ἐπισκοπή Ἀρίου, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἐπισκοπή Καλαμών, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἐρημόπολη, ἀρχ. πόλη 49
 Ἐρήνη, χ. Ρεθύμνου 128
 Ἐρρους, χ. Μυλοποτάμου 131
 Εὔβοια 254, 258
 Εὐγενική, χ. Μαλεβιζίου 116
 Ἐψιρες, χ. Χανίων 138

Edrochia Coprana, c. Apicorna 133
 Egena, isola 256, 258
 Egeo mare 11
 Eglià, c. Pediada 123
 Elavthera, antica città 50
 Elea, antica città (Paleokastro di Candia) 50
 Elefthere, antica città 52
 Ellefthera, antica città 53
 Eleutheronissos, antica città 48
 Elioros, antica città 48
 Elos, c. Chissamo 135
 Elyros, antica città 53
 Embaro campagna 31
 Embaro, c. Pediada 123
 Endanasso, c. Amari 129
 engarici 42202, 140

Epiligo, c. S. Baseio 130
 Epodhes Castello Rettimo 128
 Epsires, c. campo Canea 138
 Eraclia, antica città 53
 Erfus, c. Milopotamo 131
 Erimopoli, antica città 49
 Erini, c. Rettimo 128
 Etheà, c. Bonifacio 119
 Etheà, c. Priotissa 119
 Ethos, antica città (Λύττος) 45
 Ettea, c. Sitia 114
 Evdhanites, c. Milopotamo 131
 Evjenichi, c. Malvesin 116
 Exipota, c. S. Baseio 130

Facariana, Ag. Theotoco, c. Selino 137
 Faganù, πιν. Λασιθίου 24
 Fagliero Muri, c. Chissamo 135
 Falandra, c. Priotissa 119
 Falatado, c. Tine 261
 Fanari, c. Pediada 123
 Faneromegni, c. Priotissa 119
 Fanos, antica città 53
 Faraci, c. Milopotamo 131
 Faragianà, c. Bonifacio 120
 Farangi, c. Bonifacio 121
 Farsari, metochio Lassithi 30
 feudati nobili 71
 fichi di Tine 258
 Phileros, antica città 53
 Figlissa, c. Pediada 124
 Filipido, c. Tine 261
 Filossameno Pirgo, c. Canea 138
 Finichià, c. Temene 117
 Finichià, c. S. Baseio 130
 fiumi di Creta 31
 Flabanochori, c. Nuovo 118
 Flachi, c. Apicorna 133
 Flathiaces, c. Nuovo 118
 Flavos, fiume 40, 197
 Flichianà, c. Chissamo 136
 Flori Messa, c. Selino 137
 Flori Cato, c. Selino 136
 Fodele, fiume 35

- Fodhele, c. Milopotamo 131
 Fonissa, c. S. Baseio 130
 Foradari, metochio Lassithi 30
 Fortezze del Regno 105
 Foscarini Giacomo, Prov. Generale 67, 72, 190, 233
 Fossa di Candia 86
 Foti e S. Theologo, c. Amari 129
 Fotini, c. Rettimo 128
 Fournèa, c. campo Cansa 138
 Frascià, 50, 78, 98, 187
 Frati, c. S. Baseio 129
 Fumustianà, c. Selino 137
 Furcochiefalo, monti di S. Atanasio, Rettimo 101
 Furfurà, c. Amari 129
 Furgni, campagna 31
 Furgni, Apano, —Castello, —Abrahamochori, c. Merabello 125
 Furnadho, c. Chissamo 134
 Furnofarango, c. Bonifacio 120
 Furnoschisma, redoto 151
 Gaglifa, c. Pediada 123
 Gaidarea, c. Chissamo 135
 Gaidurianus, c. Pediada 124
 Gaiduromandra, metochio Lassithi 29
 Gaitanù, metochio Lassithi 29
 Galata, c. piano Canea 137
 Galata, c. Pediada 123
 Galatea, redoto 151
 Galea, c. Nuovo 118
 Galea Monochoro, c. Nuovo 118
 Galegni, c. Temene 117
 Galipe, c. Pediada 124
 Galu, c. Rettimo 128
 Gandra, c. Bonifacio 120
 Gangales, c. Bonifacio 120
 Garabuse scogli 13, 79, —fortezza 105,—porto 150, 193, —munizioni 161
 Garasso, c. Milopotamo 131
 Garipa, c. piano Canea 138
 Garipa, c. Milopotamo 131
 Garipa, c. Belvedere 122
 Gassi, c. Belvedere 122
 Gasi, fiume 34, 144
 Gavalochori, c. Apicorna 133
 Gavalomuri, c. Chissamo 135
 Gavranu, c. piano Canea 138
 Gazi, c. Malvesin 115
 Gazzabano, fiume 96
 Gena, c. Amari 129
 Geofiro fiume 34, 96, 110, 144, 201, —valle di—116, 186
 Geracari, c. Bonifacio 119
 Geracari, c. Amari 129
 Gerachi, c. Pediada 123
 Geragni, c. Rettimo 128
 Gerapetra, spiaggia 146, 149, 196, 197, 198,—Campagna 31, —antichità 41, 48, —casali 113,—Castello 12,—Munizioni 167
 Gergeri, c. Nuovo 118
 Gero to Muri, metochio Lassithi 29
 Gerondes, c. S. Baseio 130
 Giagnizzi, c. Gerapetra 113
 Giagnù, c. S. Baseio 130
 Gianudhi, c. Rettimo 127
 Giena, c. Bonifacio 120
 Gieni, c. Amari 129
 Gioffirachia, c. Malvesin 116
 Giustiano Pietro, Capitan Generale 1
 Gladissò fiume e spiaggia 147
 Glamessi, c. Sitia 114
 Glesos, città antica in Paleocastro Sitia 49
 Glià, c. Pediada 123
 Glicastro, antica città sopra Mesochiefala di Lascithi 51
 Gligorià, c. Priotissa 119
 Glistaro, c. Nuovo 118
 Glisterni, c. Bonifacio 120
 Gloro, c. S. Baseio 130
 Gnissamo, campagnola di Lassithi 24
 Gnissi, c. Malvesin 116

- Gnivrito, c. Nuovo 118
 Gnossos βλ. Cnossos
 Gognà, c. Apicorna 133
 Gognes, c. Malvesin 116
 Gognes, c. Pediada 123
 Gomarà, c. Amari 128
 Gorgorino, c. Nuovo 118
 Gorguthus, c. Amari 129
 Gorne delle cinque Vergini 57, 58, 60
 Gortina, 41, 42, 43, 44, 47, 54
 Gozi, Isole 174
 Gradenigo Marin 258
 Grado, c. Bonifacio 120
 Gramium, antica città 52
 Gribilochori, c. Chissamo 136
 Guardie delle marine 151, 199
 Gurgnà, c. Belvedere 122
 Gurmagni, c. Temene 117
 Gurnes, c. Pediada 123, —spelunca 64
 Gurnes, c. Temene 117
 Ζαγουριάνοι (Γαΐδουριάνοι), χ. Πεδιάδας 124
 Ζάκρος, άκρωτ. 13, —ποταμός 33,—παράλια 145, 198, —άμυνα 216
 Ζαμπανιανά, χ. Πεδιάδας 124
 Ζάμπρες, χ. Μονοφατισίου 121
 Ζαρός, χ. Καινούργιου 118
 Ζίντα, χ. Μπελβεντέρε 122
 Ζίρος, χ. Σητείας 114
 Ζόια, μετόχι Λασιθίου 29
 Ζοῦ (Σίσου), χ. Σητείας 114
 Ζοῦ ὁ Λάκκος, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ζούρβα, (Σοῦρπο), χ. Ἀποκορώνου 133
 Ζώ, (So), χ. Μυλοποτάμου 131
 Ζωφόροι, χ. Πεδιάδας 123
 Zabagnanà, c. Pediada 124
 Zacro βλ. Xacro
 Zambres, c. Bonifacio 121
 Zancariaco, c. Selino 136
 Zane Cassi clitero, c. Selino 136
 Zancalocori, metochio Lassithi 30
 Zermiades, metochio Lassithi 29
 Ziziflè, c. Apicorna 134
 Zoforus βλ. Sofforus
 Zoia, metochio Lassithi 29
 Zuane, San—cavo 13
 Zuzzuro, spiaggia 39, 146, 149, 196, 197
 Ἡλέκτρας ποταμός, Πλατὺς ἡ Ἀμαριανὸς 78
 Ἡνὴ, αρχαία πόλη 47
 Ἡράκλεια, αρχαία πόλη 53
 Hebena, antica città 53
 Hebrei, sepolture di —Candia 186
 Hene, antica città 47
 Hirtacos, antica città 53
 Hyera, antica città 53
 Θέκλα, χ. Σητείας 114
 Θέρισο, χ. Χανίων 138
 Θερμιά, (Κύθνος) 256
 Θεωροῦ βλ. Ἄγ. Θεόδωρος
 Θραψανό, χ. Πεδιάδας 123
 Θρόνος, χ. Ἀμαρίου 129
 Ἰάρβα, αρχαία πόλη 53
 Ἰάρθανος ποταμός (Πλατανιάς) 37
 Ἰδαύρια, αρχαία πόλη στους Καλούς Λιμνῶνες 50
 Ἰδη, ὄρος 19
 Ἰέλιπο, χ. Ἀποκορώνου 134
 Ἰεράπνε, αρχαία πόλη 52
 Ἰεράπυτνα, αρχαία πόλη 48
 Ἰκαρία 256
 Ἰνι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Ἰνια, χ. Μονοφατισίου 121
 Ἴος, νησί 256
 Ἰουστινιανὸν Πέτρος 169
 Ἰποδόρα, χ. Πεδιάδας 124
 ἱππικὸ φρουδαλικὸ 73 ἐξ.
 Ἰρα, χ. Πεδιάδας 124
 Ἰρτακος, αρχαία πόλη 53
 Ἰσατρα, αρχαία πόλη (Ἐλούντα) 50

Ἰσπιτα, χ. Ρεθύμνου 127
 Ἰστρος, ἀρχαία πόλη 50
 Ἰστρονας ποταμός 34, 50, 149, 184,
 —σύνορα Σητείας—Χάντακα 78,
 182, —παράλια 144, 149
 Ἰτακόδο, χ. Κισάμου 135
 Ἰτάνια, χ. Πεδιάδας 48, 123
 Ἰτάνια Κάτω, χ. Πεδιάδας 124
 Ἰτανος, ἀρχαία πόλη 48
 Ἰταυρη, (Νίθταυρη), χ. Ἀμαρίου 129

Iarba, antica città 53
 Idabria, antica città appresso Calus Limniones 50
 Idha monte 19,—campagna 31
 Iellipo, c. Apicornia 134
 Ierapne, antica città 52
 Iesù, balloardo di Candia 81
 Igna, c. Bonifacio 121
 Igri, c. Belvedere 122
 Iove, monte 20, 82
 Ipidhitò, c. Pediada 124
 Ipodhora, c. Pediada 124
 Ipolighno, c. Nuovo 118
 Ira, c. Pediada 124
 Ispita, c. Belvedere 122
 Ispitti, c. Rettimo 127
 Istrona, fiume 34, 50, 182,—confine 78,—spiaggia 144, 149
 Istros, antica città, sopra il Pras-sonisso 50
 Issatra, antica città nella culata di Spinalonga 50
 Itacodho, c. Chissamo 135
 Itagnia Apano,—c. Pediada 123,—Cato 124
 Itanos antica città 38
 Itavri, c. Amari 129

Καβαλαρίες, φέουδα 70
 Καβαλοῦ, χ. Μονοφατίου 121
 Καβούσι, χ. Γεράπετρας 33, 113
 » χ. Μονοφατίου 119
 » χ. Ρεθύμνου 127
 Καβροχώρι, χ. Μαλεβιζίου 115

Καθιά (Ἀγκαθιά), χ. Σητείας 114
 Καθιανιά, χ. Κισάμου 135
 Καϊάφα, χ. Τεμένους 117
 Κάϊνα, χ. Ἀποκορώνου 133
 Καινούργιο, Καστέλι 22, 69,—χωριό 118
 Καινούργιο Χωριό, Μονοφατίου 119
 Καινούργιο Χωριό, Πεδιάδας 123
 Καινούργιο Χωριό (Νεάπολη) Μεραμ-πέλου 125
 Κακοδίκι, χ. Σελίνου 137
 Κακοδικιανός, ποταμός (Βλιθιάς) 38
 Κακόν Ὄρος 185, 216
 Κακοπέρατος, ποταμός Κισάμου 135
 Κακὸ Χωριό, Μονοφατίου 120
 Καλαθάδες, χ. Ἀμαρίου 129
 Καλαθᾶς, (Γκαλατέα) ὄρος 191
 Καλάθνες, χ. Κισάμου 135,—Ἀπά-νω - Κάτω, χ. Κισάμου 135
 Καλαμάτσος, ὄρος Τήνου 258
 Καλαμάφκα, χ. Γεράπετρας 113
 Καλάμι, χ. Κισάμου 135
 Καλάμι, τπν. 14, 50
 Καλάμι, χ. Σελίνου 136
 Καλαμίτσι, χ. Ἀποκορώνου 133
 » Ἀλεξάνδρου, χ. Ἀποκο-ρώνου 134
 Καλαμοῦ, χ. Σελίνου 137
 Καλαμώνια Ἐπισκοπή, χ. Ρεθύμνου 128
 Καλὰ Νερά, ποταμός Σητείας 33
 Καλανταρέ, χ. Μυλοποτάμου 131
 Καλαποδά, χ. Ἀποκορώνου 21
 Καλαφάτη, χ. Μπελβεντέρε 122
 Καλέργη, χ. Κισάμου 136
 Καλέσα Ἀπάνω,—Κάτω, χ. Μαλεβι-ζίου 115
 Καλέστριουν, ἀρχαία πόλη 53
 Καλὴ Συκιά, χ. Ρεθύμνου 128
 Καλισό, χ. Μπελβεντέρε 122
 Καλογεράδω, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Καλογερίκο, χ. Μονοφατίου 120
 Καλογέροι, χ. Ἀμαρίου 129
 Καλόγεροι (;) χ. Σελίνου 136
 Καλόγερος, ποταμός Γεράπετρας 40,

146
 Καλόγερος, χ. Γεράπετρας 113
 Καλοὶ Λιμνιῶνες, λιμάνι 17, 48, 50,
 196, 157,—ἄμυνα 217
 Καλονύχτης, χ. Ρεθύμνου 127
 Καλόσα ντὰ Μιλάν, χ. Κισάμου 135
 Καλοσυκιά, χ. Ἀποκορώνου 133
 Καλοῦ, χ. Τεμένους 117
 Καλοχωραφίτης, χ. Πυργιώτισσας 119
 Καλύβες, χ. Ἀποκορώνου 133, 189,
 Καλύβια, χ. Μπελβεντέρε 122
 » χ. Πυργιώτισσας 119
 Καλυβιανή, χ. Κισάμου 134
 Κάλυβος, χ. Κισάμου 134
 Καμάρα Καστέλι, χ. Κισάμου 135
 » ἑλληνική 36
 » Ροδωποῦ, χ. Κισάμου 135
 » ἀρχαία πόλη, χωριό 48
 Καμαράκι, χ. Μυλοποτάμου 131
 Καμάρες, χ. Μπελβεντέρε 121
 » χ. Πυργιώτισσας 119
 Καμάρι, χ. Μαλεβιζίου 116
 » Μερτοκάμαρο, χ. Μαλεβιζίου 116
 Καμάρι, χ. Πεδιάδας 124
 Καμάρια, χ. Σελίνου 136
 Καμαριώτης, χ. Μυλοποτάμου 132
 Καμηλάρι, χ. Πυργιώτισσας 119
 Καμηλάρη κοιλάδα 128
 Καμινάδες, χ. Μονοφατίου 120
 Καμινάκι, μετόχι Λασιθίου 28
 Καμινό, χ. Πεδιάδας 123
 Καμπανοῦ, χ. Σελίνου 136
 κάμποι τῆς Κρήτης 22
 Κάμπος, χ. Τήνου 261
 Κάμπος, χ. Χανίων 138
 Καναβάς, χ. Κισάμου 134
 Κάνδανος, ἀρχαία πόλη 53
 Κανένη, χ. Σητείας 114
 Κανταμιανιά, χ. Ἀμαρίου 129
 Καντήλα, χ. Καινούργιου 118
 Καντινό, χ. Μυλοποτάμου 131,—σύ-νορα Χάντακα - Ρεθύμνου 78
 Καντσελιέρης, ὄρος Τήνου 258
 Κάντρο Βιτζιμάνο, χ. Σελίνου 137

Καπίστρι, χ. Γεράπετρας 114
 Καραμανία 209
 Καράνου, χ. Χανίων 138
 κάρβουνα 227,—Τήνου 262
 Καρδαμούτσα, μετόχι Λασιθίου 29
 Καρέα Καπέλο, χ. Κισάμου 135
 Καρές, χ. Ρεθύμνου 128
 » χ. Μεραμπέλου 126
 » χ. Χανίων 138
 Καρίνες, χ. Ἀμαρίου 129
 Καρκαδιώτισσα Ἀπάνω,—Κάτω, χ. Τεμένους 117
 Καρκαλετουδιανιά, χ. Μονοφατίου 120
 Καροφυλλαθιανιά, χ. Ἀμαρίου 129
 Κάρπαθος 11
 Καρτερός ποταμός 34, 124,—παρα-λία 144, 148, 171, 172, 185, 201,
 216
 Καρούα, χ. Τήνου 261
 Καρυδάκι, χ. Κισάμου 135
 Καρυδάκι, χ. Ἀμαρίου 129
 Καρύδι, χ. Ἀποκορώνου 133
 » Ἀγ. Γεώργιος, χ. Ἀποκο-ρώνου 133
 Κάρυστος 256, 258
 Καρωτή, χ. Ρεθύμνου 127
 Κασάνοι, χ. Πεδιάδας 124
 Κασί Κλίτερο Τζάνε, χ. Σελίνου 136
 Κάσος, χ. Μυλοποτάμου 131
 Καστιανές, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Καστέλι τοῦ Κορνάρου, χ. Πεδιάδας 124
 Καστέλι Καινούργιου 118
 Καστέλι Πεδιάδας 44,—χωριό 122
 Καστέλια Κρήτης 112
 Καστέλο τοῦ Μπέτο, χ. Πεδιάδας 123
 Καστέλο, χ. Ἀποκορώνου 133
 Κάστελος, τπν. Λασιθίου 51
 » Πέρα, χ. Ρεθύμνου 127
 » Πόδε, χ. Ρεθύμνου 128
 Καστριζοχώρι, χ. Χανίων 138
 Καταλαγάρι, χ. Πεδιάδας 123
 Καταρμάδω, χ. Κισάμου 135
 Κατελιώνας, χ. Σητείας 114

- Κατσαμπᾶς, ποταμός 34, 186, —μεταφορά νερού στην κρήνη Μπέμ-πο 225
 Κατσελαδοχώρι, χ. Μαλεβιζίου 116
 Κατσιδόνι, χ. Σητείας 114
 Κατσικάλι, χ. Μπελβεντέρε 121
 Κατσοματάδω, χ. Κισάμου 135
 » χ. Σελίνου 137
 Κάτω Κερά, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 » Κλύσμα, χ. Τήνου 259, 261
 » Μύλος, χ. Μυλοποτάμου 131
 » Πόρος, χ. Ρεθύμνου 128
 » Χωριό, Γεράπετρας 113
 καυσόξυλα 227
 Καψάλι, φρούριο Κυθήρων 254
 Καψαλιανά, χ. Κισάμου 134
 Καψοδάσος, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κέδρος, βουνό 21
 Κελιά, χ. Τήνου 261
 » χ. Πεδιάδας 123
 Κεντούκλα, χ. Ἀμαρίου 129
 Κεντρί, ποταμός Γεράπετρας 40
 » χ. Γεράπετρας 113
 Κεραθιά, χ. Μονοφατίου 120
 Κεραμαρή, χ. Κισάμου 135
 Κεραμέ Ἀπάνω, -Κάτω, χ. Χανίων 138
 Κεραμειῶν βουνά 21
 Κέραμος, χ. Καινούργιου 118
 Κεραμούτσι, χ. Μαλεβιζίου 115
 Κεραμωτά, χ. Μυλοποτάμου 131
 Κερασά, μετόχι Λασιθίου 29
 Κεράσα, χ. Μαλεβιζίου 116
 Κερατέα, χ. Τεμένους 117
 Κερατιδέα, χ. Χανίων 138
 Κεραχλάδα, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κεφάλι, τπν. Λασιθίου 51
 » χ. Μονοφατίου 120
 » χ. Πεδιάδας 123
 » Ἀπάνω, -Κάτω, χ. Ἀποκο-ρώνου 134
 » χ. Κισάμου 135
 Κεφάλι, χ. Μυλοποτάμου 131
 Κιάρο, χ. Χανίων 138
 Κίγκρες, χ. Κισάμου 136
 Κιέχρος, χ. Τήνου 261
 Κιθαρίδα, χ. Μαλεβιζίου 116
 Κίθυρος Τζάνε, χ. Σελίνου 137
 Κίθυρος, χ. Σελίνου 136
 Κινόνα, αρχαία πόλη 53
 Κισαμόπολη, αρχαία πόλη 46
 Κίσσος, πεδιάδα 32, —Καστέλι 46, 47, 66, 192, 193, —ἄμυνα 218,—χωριά 134, —παράλια 147, 149, 202, —φρούριο πολεμοφόδια 165
 Κισικιανά, χ. Σελίνου 136
 Κισσοί, χ. Πυργιώτισσας 119
 Κισσός, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κιτιά, χ. Καινούργιου 118
 Κιτούργια, χ. Ἀμαρίου 129
 Κλαδισός ποταμός 37, —παράλια 147
 Κλαημένος Δρύς, χ. Ρεθύμνου 128
 Κλάπτα, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κλέτος, αρχαία πόλη Σητείας 49
 Κλήμα, χ. Ἀμαρίου 129
 Κλόρος (Γλόρος), χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κλώρος, τπν. Λασιθίου 21
 Κνωσός 45, 47
 Κόλαινα, χ. Ἀποκορώνου 133
 » χ. Μονοφατίου 120
 Κολένης, ποταμός (Νοπηγιάς) 37
 Κολοκύθα, λιμάνι Μεραμπέλου 15, 151, 184
 Κολούμνα, αρχαία πόλη 47
 Κολυμπήθρα, δρυς Τήνου 257
 Κομάρο, χ. Τήνου 261
 Κομούκι, χ. Κισάμου 134
 Κοντοκυνήγι, χ. Σελίνου 136
 Κοντομαρή, χ. Χανίων 138
 Κοντοῦ, χ. Μονοφατίου 120
 » μετόχι Λασιθίου 24, 30
 Κοξαρέ, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κόξαρη, χ. Πεδιάδας 126
 Κοπετοί, χ. Σελίνου 136
 Κοπράνα, χ. Μονοφατίου 120
 Κοπράνα Ἐδρόχια, χ. Ἀποκορώνου 133
 Κοπραστή, χ. Μονοφατίου 120
 Κόριον, αρχαία πόλη 53

- Κόριτος, αρχαία πόλη 53
 Κόρνερ Τζώρτζης 51
 Κορφές, χ. Μαλεβιζίου 115
 Κοτικάδος, χ. Τήνου 261
 Κουδουμαλιά, μετόχι Λασιθίου 28
 Κουερίνι, Προβλεπτής Στόλου 209
 Κουκάτα Σούδας 14, Σπιναλόγκας 15
 Κουλορίδι, χ. Μονοφατίου 120
 Κουλούκουνας, βουνό 21
 Κουμάσα, χ. Μονοφατίου 121
 Κούμια, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Κούμοι, χ. Ρεθύμνου 128
 Κουνάβοι, χ. Πεδιάδας 124
 Κούνενη Ἀϊκό, χ. Κισάμου 134
 Κουραδοχώρι, χ. Μπελβεντέρε 121
 Κουρκοδιτής, χ. Ἀποκορώνου 133
 Κουρᾶς, χ. Ἀποκορώνου 133
 Κουρνοχώρι, χ. Χανίων 138
 Κουροῦτες, χ. Ἀμαρίου 129
 Κούρτες, χ. Καινούργιου 118
 Κουσές, χ. Καινούργιου 118
 Κουσί, χ. Σελίνου 136
 Κουτουλουφάρι, χ. Πεδιάδας 123
 Κούτρι, ἀκρωτήριο 193
 Κουτσουνάρα, χ. Μονοφατίου 120
 Κουτσουνάρι, χ. Πυργιώτισσας 119
 Κουφαλωτός, χ. Σελίνου 136
 Κούφη, χ. Ρεθύμνου 127
 Κουφός, χ. Χανίων 138
 Κόφινας, βουνό 21
 Κράνα, χ. Μυλοποτάμου 131
 Κράσι, χ. Πεδιάδας 123
 κρασί, 221
 κρέας, 221
 Κρεβατάς, χ. Μπελβεντέρε 122
 Κριθαρές, χ. Κισάμου 135
 Κριθάρια, χ. Κισάμου 135
 Κρήνη, ἀγορά 65, διανομή σὲ φέου-δα 69, φέουδα 70, διοικητική δι-αίρεση 77, πόσα καστέλια ἔχει 139, χωριά 139, παράλιες 215
 Κρίος, ἀκρωτήριο 13, 194
 Κριτσές Κιπεργιανά, χ. Μεραμπέλου 125
 Κριτσές Χριστός, χ. Μεραμπέλου 125
 Κριτσές, Κορναράτα, χ. Μεραμπέλου 125
 Κριτσές, κάμπος 31
 Κρότος, χ. Μονοφατίου 120
 Κρουσάμο, χ. Μπελβεντέρε 121
 Κρουσταλλένια, μονή Λασιθίου 21
 Κρούστας, χ. Γεράπετρας 113
 Κρουσώνας, χ. Μαλεβιζίου 116
 Κρούα, χ. Σητείας 114
 Κρύα Βρύση, χ. Πυργιώτισσας 119
 Κρύα Βρύση, χ. Ἀγ. Βασιλείου 129
 Κρυοπόταμος 39
 Κυδωνία, αρχαία πόλη 47
 Κύθηρα, ἔκθεση 259
 Κύθνος (Θερμιά) 256
 Κυλιάρης, ποταμός 36
 Κύμαρον, ἀκρωτήριο 12
 Κυπαρίσσι, χ. Τεμένους 117
 Κύπρος 209
 Κυριάνα, χ. Ρεθύμνου 127
 Κυρμουσή, χ. Καινούργιου 118
 Κυρτωμάδος, χ. Χανίων 138
 Κῶμες, χ. Πεδιάδας 124
 Κώμη, χ. Τήνου 259, 261
 Κώρυκον, ἀκρωτήριο 12
 Λαβδιανά, χ. Μυλοποτάμου 131
 Λαβύρινθος, σχῆμα, διαστάσεις 53, λατομεῖο 54
 Λαγκά, ἡ, χ. Μυλοποτάμου 131
 Λαγκάδα, χ. Γεράπετρας 113
 Λαγκαδάς, ποταμός Σητείας 40, 198, ἄμυνα 216
 Λαγονήσι, λιμάνι Χανίων 103, 244
 Λαγοῦ, μετόχι Λασιθίου 29
 Λαγούτα, χ. Μπελβεντέρε 121
 λάδι, 221
 Λάκκος, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Λάκκος τοῦ Ζ. Ὡ, χ. Μυλοποτάμου 131
 Λάκκος Γκουράλη, χ. Σελίνου 137
 Λάκκος Νταρμάρου, χ. Χανίων 138
 Λαλουμάς, χ. Καινούργιου 118
 Λαμνόνι, χ. Σητείας 114
 Λάμπη, αρχαία πόλη 53

- Λαμπινή, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λαμπιώτες, χ. 'Αμαρίου 129
 Λάππα, ἀρχαία πόλη 53
 Λαράνι 'Απάνω, - Κάτω, χ. Μονοφα-
 τίου 121
 Λαρδᾶς, χ. Κισάμου 134
 Λασίθι, κάμπος 23, εἴσοδοι 25, πλημ-
 μύρες 25, χῶνος 27
 Λάστρος, χ. Σητείας 114
 Λασιίδα, χ. Μεραμπέλου 125
 Λεντάκι, μετόχι 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λευκώγεια, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λέων Βετράνος, πειρατής 69
 Λιά, χ. Πεδιάδας 123
 Λιβάδα, ὄρμος Τήνου 258
 Λιβάδα, χ. Σελίνου 135
 Λιβάδι, πεδιάδα Χανίων 32
 Λιβάδια, χ. Μονοφατίου 121
 Λιβάδια, χ. Ρεθύμνου 128
 Λιβάδια, χ. Μυλοποτάμου 131
 Λιβάδια, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λίγκρες, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λίγκρες, ποταμός 39
 Λιγούρτινος, χ. Μονοφατίου 141
 Λιθίνες, χ. Σητείας 114
 Λιμνάκαρο, ὄροπέδιο Λασιθίου 24
 Λίμνες, χ. Μεραμπέλου 126
 Λίμνη, χ. Κισάμου 135
 Λικοχώρι, χ. Τεμένους 117
 Λιόντα (Λέντα) ἀκρωτήρι 13
 Λιόπετρο, τπν. Σητείας 50, 80
 Λίσταρος, χ. Καινούργιου 118
 Λούκια, χ. Μονοφατίου 121
 Λούρες, χ. Μονοφατίου 121
 Λουσακιές, χ. 'Αμαρίου 129
 Λουσακιές, χ. Κισάμου 134
 Λούτρα, ή, χ. Ρεθύμνου 128
 Λουτρά, χ. Τήνου 261
 Λουτρά, τὰ, χ. Μονοφατίου 121
 Λουτράκα, ή, χ. Χανίων 138
 Λουτράκι, χ. Σητείας 114
 Λουτράκι, χ. Μαλεβιζίου 115
 Λουτράκι, ὄρμος στὸ Μαράθι 14, 151
 Λουτρό Σφακιῶν, λιμάνι 18, 151
 Λουτσάδι, χ. Σητείας 114
 Λόφια, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Λοχριά, χ. 'Αμαρίου 129
 Λοχρίδι, χ. Μονοφατίου 121
 Λύκαστος, ἀρχαία πόλη 51
 Λύκτος, ἀρχαία πόλη 51
 Λύττος, ἀρχαία πόλη 45
 Laberinto, spelonca 54
 Lacidha, c. Mirabello 125
 Laco, c. S. Baseio 130
 Laco tu Zu, c. Milopotamo 131
 Lacus Darmaru, c. piano Canea
 138
 Lacus Gurali, c. Selino 137
 Lagonissi 103, 214
 Lagù, metochio 29
 Laguta, c. Belvedere 121
 Laluma, c. Nuovo 118
 Lambiri, c. S. Baseio 130
 Lambiotes, c. Amari 129
 Lamnoni, c. Sitia 114
 Lampe, antica città 53
 Langà, c. Milopotamo 131
 Langadha, fiume Sitia 40, 198
 Langhadha, c. Gerapetra 113
 Lapa, antica città 53
 Laragni Apano, - Cato, c. Bonifa-
 cio 121
 Lardha, c. Chissamo 134
 Lassithi, Psiloriti, 19, campagna
 22, antica città Glicastro 51,
 spelonca 64, innondazioni 25,
 metochi 28
 Lastro, c. Sitia 114
 Lavdianà, c. Milopotamo 131
 Lefcogia, c. S. Baseio 130
 legni di Scacchia 22
 Lendachi, metochio S. Baseio 130
 Leopetro, antica città Assos 49, 80
 Lido (Λύττος) 45
 Lighortino, c. Bonifacio 121
 Ligres, fiume 39
 Limnes, c. Mirabello 126
 Limni, c. Chissamo 135
 Limniacaro, campagnola 24

- Limochori, c. Temene 117
 Lionda, cavo 13
 Lithines, c. Sitia 114
 Littos, antica città, al presente
 Xidhà 51
 Livadha, reduto di Tine 258
 Livadha, c. Selino 136
 Livadia, c. Chissamo 131
 Livadia, c. Bonifacio 121
 Livadia, c. Rettimo 128
 Locrea, c. Amari 129
 Locridhi, c. Bonifacio 121
 Lofia, c. S. Baseio 130
 Luchia, c. Bonifacio 121
 Lures, c. Bonifacio 121
 Lusachies, c. Chissamo 134
 Lutra c. Bonifacio 121
 Lutrà, c. Tine 261
 Lutrà, c. Rettimo 128
 Luttracha c. Piano Canea 138
 Lutrachi, reduto (Marathi) 14, 151,
 175, 190
 Lutrachi, c. Sitia 114
 Lutrachi, c. Malvisin 115
 Lutrà, porto di Scacchià 18, redoto
 151
 Luzzadhi, c. Sitia 114
 Μαγαρικάρι, χ. Πυργιότισσας 119
 Μαγαρίτες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Μαγατζές, μετόχι Λασιθίου 28
 Μαγουλᾶς, μετόχι Λασιθίου 28
 Μαδέ, χ. Τεμένους 117
 Μαδές, χ. Μονοφατίου 121
 Μάζα 'Αλικάμπος, χ. 'Αποκορώνου
 133
 Μαθέ, χ. 'Αποκορώνου 134
 Μαθιά, χ. Πεδιάδας 123
 Μαθιά 'Απάνω, - Κάτω, χ. Πεδιάδας
 117
 Μακρυλιά, χ. Γεράπετρας 113
 Μακρὺς Τοῖχος, χ. Τεμένους 45, 117
 Μάκρωνας, χ. Κισάμου 135
 Μαλάβα, βουνό 19, 33, 183
 Μαλάδες, χ. Τεμένους 117
 Μαλάθηρος 'Απάνω, - Κάτω, χ. Κι-
 σάμου 135
 Μαλάκι 'Απάνω - Κάτω, χ. Ρεθύμνου
 128
 Μαλάξα, χ. 'Αποκορώνου 133
 Μαλάξα, βουνό 21
 Μαλέας, ἀκρωτήρι 254
 Μαλεβίτσι, χωριά ἐπαρχίας 115
 Μάλεμε, χ. Χανίων 138
 Μάλια, κάμπος 31, παραλία 144, 148
 Μάλια χ. Πεδιάδας 124, πηγὰδι 185
 Μάλλες, χ. Γεράπετρας 113
 Μαλονίτης, ποταμός 39, 195
 Μαράθι, ὄρμος, νησίδα (Σούδα) 14,
 151, 175, 190, ἄμυνα 218
 Μαραθίτης 'Απάνω, - Κάτω, χ. Τεμέ-
 νους 117
 Μαραθοκεφάλα, χ. Κισάμου 135
 Μάρθα 'Απάνω, - Κάτω, χ. Πεδιάδας
 123
 Μαριοῦ, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 μαρκέλα, νόμισμα 67
 Μάρκο Ξεροχωριό, χ. Ρεθύμνου 128
 Μαρμακιότοι, μετόχι Λασιθίου 30
 Μάρμαρα, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Μαρουλᾶς, χ. Ρεθύμνου 128
 Μαρουλᾶς, κοιλάδα (Χρυσόπηγη 'Η-
 ρακλείου) 85
 Μαρωνιά, χ. Σητείας 114
 Μάταλα, ἀκρωτήρι 13, ἀρχαία πόλη
 48, Παναγία 41, 196
 Μάτροουμ, ἀρχαία πόλη 53
 Μαῦρα Πηλά, χ. Κισάμου 134
 Μαχαιρά, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μαχαιρούς, χ. 'Αποκορώνου 133
 Μεγάλη Βρύση, χ. Μονοφατίου 120
 Μέλαμπε, χ. 'Αγ. Βασιλείου 78, 130
 Μελέσες 'Απάνω, - Κάτω, χ. Πεδιά-
 δας 124
 Μελέχα, ἀκρωτήρι 13, 191
 Μελιδόνι, χ. Μυλοποτάμου 21, 132,
 σπήλαιο 61
 Μελιδοχώρι, χ. Μονοφατίου 120
 Μελιδοχωριό, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μέλισσα, χ. Μονοφατίου 120

- Μελισσουργάκι, χ. Μυλοποτάμου 131
 Μελισσουργειό, χ. Κισάμου 134
 Μέμπρος, χ. Κισάμου 135
 Μένιες, Ἅγιος Γεώργιος, λιμάνι 150, 192
 Μεντάνιες, χ. Πεδιάδας 123
 Μεραμπέλο, φρούριο (Βουλισμένη) 16 69, 182, 184, χωριά 124, πολεμοφόδια φρουρίου 167
 Μέριμγκας, χ. Μεραμπέλου 125
 μερόβιγλες (Τήνος) 263
 Μεσαρά, πεδιάδα 22
 Μεσαρία, χ. Τήνου 261
 Μεσελέροι, χ. Γεράπετρας 114
 Μέση, χ. Ρεθύμνου 128
 Μέση Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Μπελβεντέρε 122
 μεσίτες = πάροιχοι 67
 Μέσαπος, ποταμός 35
 Μεσίσκι, χ. Καινούργιου 118
 Μεσοβούνι, χ. Πεδιάδας 124, 171, 172
 Μεσόγεια, χ. Κισάμου 134, κοιλάδα 193, παραλία 147, ἄμυνα 218
 Μεσοκεφάλαι Λασιθίου 24, 25, 26, ἀρχαία Λύκαστος 51
 Μεσοκεφάλαι, χ. Μονοφατισίου 121
 Μεσομούρι, χ. Πεδιάδας 124
 Μεσονήσι, χ. Πεδιάδας 124
 Μεσονήσι, χ. Κισάμου 135
 Μεσονήσια, χ. Ἀμαρίου 128
 Μεσοσκάφη, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μεσοχωριό, χ. Μονοφατισίου 121
 Μηλιά (Μέλια), χ. Πυργιώτισσας 119
 Μηλιά, χ. Κισάμου 135
 Μητρόπολη, χ. Καινούργιου 118
 Μιαμοῦ, χ. Καινούργιου 118
 Μικὴ Γωνιά, χ. Ρεθύμνου 128
 Μικιέλ Λουκάς, Γενικός Προβλεπτής 239
 Μίλατος, χ. Μεραμπέλου 125
 Μίλητος, ἀρχαία πόλη 53
 Μιλιαρίσι Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Μπελβεντέρε 121
 Μιλίτσια Τήνου 266
 Μιξόρουμα, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Μιρένε, ἀρχαία πόλη 53
 Μιτσιτσίρι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μόδι Ντὰ Μουλά, χ. Χανίων 138
 Μόλος Πλάτανος, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Μομφεράτο Βαρθολομαῖος 64
 Μονασέρι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μοναστηράκι, χ. Ἀμαρίου 129
 Μοναστηράκια, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μοναστήρι, χ. Κισάμου 134
 Μοναστήρι, χ. Γεράπετρας 113
 Μονές, χ. Ρεθύμνου 128
 Μονή, χ. Σελίνου 136
 Μονή, χ. Μαλεβιζίου 115
 Μονονταφάλι, χ. Χανίων 138
 Μονοπάρι, χ. Ρεθύμνου 127
 Μονοπλάτανος, χ. Κισάμου 134
 Μονοφάτσι, καστέλι 23, 69, χωριά 119
 Μονόχωρο Γαλιᾶς, χ. Καινούργιου 118
 Μονφόρτε, τπν. Σητείας 49, 173
 Μόρο, σιταποθήκες Λασιθίου 24, 30
 Μοροζίνι Φραγκίσκος Γεν. Προβλεπτής 20, 226
 Μορόνι Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Καινούργιου 118
 Μούλετε, χ. Κισάμου 134
 Μούλια Ἀπάνω, χ. Καινούργιου 118
 Μούλια Κάτω, χ. Μονοφατισίου 121
 Μουλιανὰ Ἀγ. Γεώργιος, χ. Σητείας 114
 Μουλιανὰ Μέσα, χ. Σητείας 114
 Μουντάδος, χ. Τήνου 261
 Μοῦντρος, χ. Ρεθύμνου 128
 Μουρί Φαλιέρου, χ. Κισάμου 135
 Μουρνέ, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Μουρνιά, χ. Μονοφατισίου 121
 Μουρνίδι, χ. Πυργιώτισσας 119
 Μουρνιές, χ. Χανίων 138
 Μουρτζανά, χ. Μυλοποτάμου 131
 Μουσέλας ποταμός, σύνορα Ρεθύμνου - Χανίων 36, 79, 148, 188
 Μούση, μετόχι Λασιθίου 29

- Μουσουργιανὰ, χ. Κισάμου 136
 Μουσούτα, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μουστάκος, χ. Σελίνου 137
 Μουχτάρτοι, χ. Πεδιάδας 124
 Μοχός, κάμπος 31
 Μπαδιά, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μπαλέε (Μπαλή;) ἀρχαία πόλη 53
 Μπαρπαριά 11
 Μπασάνο Ἐρρίκος (Πεσκατόρε) 68
 Μπελβεντέρε καστέλι 23, 51, 69, χωριά 121
 Μπέμπο Ματθαῖος 225
 Μπέτο, Καστέλο, χ. Πεδιάδας 123
 Μπισταγή, χ. Ἀμαρίου 129
 Μποργκόνια, ἀββαεῖο 70
 μποῦζες (σιταποθήκες) 223
 Μποῦζο κάβος 12, βλ. καὶ Βοῦζο
 Μποῦσα, χ. Τεμένους 117
 Μυγιγιάννη, μετόχι Λασιθίου 30
 Μύκονος 256, 258
 Μύλοι τοῦ Μέγα Ποταμοῦ, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 μύλοι Τήνου 267
 Μυλοπόταμος, ποταμός 35, 188, ἐπαρχίας χωριά 130, φρουρίου πολεμοφόδια 166
 Μύλος, Κάτω Χωριό Μυλοποτάμου 131
 Μυλωνές, χ. Σελίνου 136
 Μύρτος, ποταμός 40, 197, σύνορα Σητείας - Χάντακα 78
 Μύρτος, χ. Μπελβεντέρε 122
 Μύρτος τοῦ Πολάνη, χ. Ρεθύμνου 128
 Μύρτος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Μῶλος παλαιὸς 51
 Machiera, c. Belvedere 122
 Machierus, c. Apicorna 133
 Macigogna (Μικὴ Γωνιά), χ. Ρεθύμνου 128
 Macrilea, c. Gerapetra 113
 Macriticho, c. Temene 45, 117
 Macrona, c. Chissamo 135
 Madhé, c. Temene 117
 Madhe, c. Bonifacio 121
 Madonna, redoto di Standia 151
 maestranze di arsenali 246
 Magharicari, c. Priotissa 119
 Magharites, c. Milopotamo 131
 Maghazen, metochio Lassithi 28
 Maglia, campagna 31, c. Pediada 124, 182, 185, spiaggia 144, 148
 Magulà, metochio Lassithi 28
 Malachi Cato, - Apano, c. Rettimo 128
 Malacsca, monte 21 (Malaxa)
 Maladhes, c. Temene 117
 Malatiro Apano, - Cato 135
 Malavra, monti di—19, 33, 183, 198
 Malaxa, c. Apicorna 133
 Malema, c. piano Canea 138
 Males, c. Gerapetra 113
 Malio, cavo 254
 Malipiero, balloardo di Canea 103
 Malogniti fiume 39, 195
 Malvesin castello 69, casali 115
 Marathi reduto 14, 151, 175, 190
 Marathiti Apano, - Cato, c. Teme ne 117
 Marathochiefala, c. Chissamo 135
 Maridachi βλ. Smaridachi
 Marina, Monoghloro della—118
 Mariù, c. S. Baseio 130
 Marmachiotti metochio Lassithi 30
 Marmara, c. S. Baseio 130
 Martha Apano, - Cato, c. Pediada 123
 Martinengo, belloardo di — Candia 81
 Maruglianò S. Zorzi, c. Sitia 114
 Marulà, valle di—84, 96, 116
 Marunea, c. Sitia 114
 Masa Alicambo, c. Apicorna 133
 Matala, cavo 13, ponta 196, —La Madonna di Matala, antichità 41
 Mathè, c. Apicorna 134
 Mathia Apano, - Cato, c. Temene 117

- Mathia, c. Pediada 123
 Matruum, antica città 53
 Mavra Pilà, c. Chissamo 134
 Medagnes, c. Pediada 123
 Mediterraneo mare 11
 Meghali Vrissi, c. Bonifacio 120
 Meghalo Potamo o Stamudhi, fiume 195, 196
 Meglia, c. Priotissa 119
 Meglidocori, c. Bonifacio 120
 Meglidochoriò, c. Belvedere 122
 Meglissa, c. Bonifacio 120
 Melissurghachi, c. Milopotamo 131
 Mellissurgìò, c. Chissamo 134
 Melambes, c. S. Baseio 130
 Melesses, Apano, -Cato, c. Pediada 124
 Melidone casal 21
 Melleca cavo 12, 191
 Membros, c. Chissamo 135
 Menies, San Zorzi—redotto 150
 Mermingha, c. Mirabello 125
 meroviglies Tine 263
 Merteia Papadiana, c. Selino 137
 Mertocamaro Camari, c. Malvesin 116
 Messarea, campagna 22
 Messarià, c. Tine 261
 Messi Apano, -Cato, c. Belvedere 122
 Messi, c. Rettimo 128
 Messiscli, c. Nuovo 118
 messites, parici comuni 67
 Messochiefala, c. Bonifacio 121
 Messochiefala, πιν. Λασιθίου 24, 25, 26, antica città Glicastro 51
 Messochoriò, c. Bonifacio 121
 Messogia, spiaggia Canea 147, 149, —valle 193
 Messoggia, c. Chissamo 134
 Messognissa, c. Amari 128
 Messolerus, c. Gerapetra 114
 Messomuri, c. Pediada 124
 Messonissi, c. Chissamo 135
 Messonissi, c. Pediada 124
 Messoscaffi, c. Belvedere 122
 Messovugni, c. Pediada 124, 171, 175, 173
 Metalia, cittadella e porto 48
 Miamù, c. Nuovo 118
 Miciciri, c. Belvedere 122
 Micono, isola 256, 258
 Miglià, c. Chissamo 135
 Migliarissi Apano, -Cato 121
 Migliogiani, metochio Lassithi 30
 Milato, c. Mirabello 125
 Miletos, antica città 53
 militia di Tine 266
 Mille done (Μελιδόνη), c. Milopotamo 61, 132
 Millones, c. Selino 136
 Milopotamo, castel 61, 130, munizioni 166, casali 130
 Mirabello castello 16, 69, 124, 182, 184, munizioni 167, casali 121
 Mirene, antica città 53
 Mirto de Megha Potamo S. Baseio 130
 Mirto fiume 40, 197, confine Sitia-Candia 78
 Mirto, c. Belvedere 122
 Mirto di Polani, c. Rettimo 128
 Mitropoli, c. Nuovo 41, 118
 Mixoruma, c. S. Baseio 130
 Mochò, campagna 31, βλ. καὶ Mogho
 Modhi da Mula, c. piano Canea 138
 Mogho, c. Pediada 123, βλ. καὶ Mochò
 Mogni, c. Malvesin 115
 Mogni, c. Selino 136
 Molini de Megha Potamo, c. S. Baseio 130
 molini di Tine 261
 Molo Platano, c. S. Baseio 130
 Monasseri, c. Belvedere 122
 Monastirachi, c. Amari 129
 Monastirachia, c. Belvedere 122
 Monestiri, c. Gerapetra 113
 Mones, c. Rettimo 128

- Monferato, Bartolomio Simeone, marchese di—64
 Monforte πιν. Σητείας 49, 173
 Monodafagli, c. piano Canea 138
 Monogloro di Galea, c. Nuovo 118
 Monoghloro della Marina, c. Nuovo 118
 Monopari, c. Rettimo 127
 Monoplatano, c. Chissamo 131
 Montadho, c. Tine 261
 monti principali del Regno 18
 Morea 256
 Morgnidhi, c. Priotissa 119
 Moro, metochio Lassithi 30
 Moroni Apano, -Cato, c. Nuovo 118
 Morosini Franc., fontana 21, 82
 Muazzo, S. Zorzi, c. Cissamo 136
 Muctarus, c. Pediada 124
 Muglia Cato, c. Bonifacio 121
 Muglia Apano, c. Nuovo 118
 Mnglianà San Zorzi, c. Sitia 114
 Mugliana Messa, c. Sitia 114
 Mulete, c. Chissamo 134
 Mundro, c. Rettimo 128
 munizioni 154
 Muri Fagliero, c. Chissamo 135
 Murnea, c. Bonifacio 121
 Murnea, c. S. Baseio 130
 Murnes, c. piano Canea 138
 Murzanà, c. Milopotamo 131
 Musachiès, c. Amari 129
 Mussella fiume 36, confine Rettimo-Canea 79, 188
 Mussi, metochio Lassithi 29
 Mussurgiana, c. Chissamo 135
 Mussuta, c. Belvedere 122
 Mustacho, c. Selino 137
 Νάξος 256
 Νασούς, χ. Καινούργιου 118
 ναυπηγεία τοῦ Βασιλείου 243, τεχνίτες—246
 ναυπήγηση πλοίων 22
 Νεγροπόντε βλ. Εἰβοια
 Νέο Χωριό, Ἀγ. Βασιλείου 130
 Νέο Χωριό, Κισάμου 133
 Νέο Χωριό, Κισάμου 134
 Νέο Χωριό, Χανίων 138
 Νεροκούρου, χ. Χανίων 138
 Νησί, χ. Μαλεβιζίου 116
 Νησί, χ. Ρεθύμνου 128
 Νησί, χ. Μυλοποτάμου 131
 Νησί Κορνάρου, χ. Κισάμου 135
 Νησί Ριζικάρι, χ. Κισάμου 135
 Νήσιμος, ὁροπέδιο Λασιθίου 24
 Νίδα, ὁροπέδιο Ἰδης 31
 Νίθαυρη, χ. Ἀμαρίου 129
 Νιπιδιτός, χ. Πεδιάδας 124
 Νίπλος, χ. Ἀποκορώνου 133
 Νίσπιτα, χ. Μπελβεντέρε 122
 Νοπηγιάς, ποταμός 37
 Νούπα, χ. Ἀμαρίου 129
 Νοχιά, χ. Κισάμου 136
 Νταβερόνα Παλιάνο 65
 Νταλαμπαδιανά, χ. Ρεθύμνου 128
 Ντά Μουλά Μόδι, χ. Χανίων 138
 Ντάντολο Ἑρρίκος 65
 Νταρμάρου Λάκκοι, χ. Χανίων 138
 Ντεμπλοχώρι, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Ντενότερο Φώτη, χ. Ἀμαρίου 129
 Ντία, λιμάνια 151, 171
 Ντομέστικο, νησί τῆς Γραμπούσας 13
 Ντοπρονέα, ποταμός 37
 Ντρομίζο (Δερμίσκος), χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Νύβριτος, χ. Καινούργιου 118
 νυκτόβιγλες Τήνου 263
 Νωπήγια, χ. Κισάμου 135, 152
 Νωπήγια παραλία 147, ποταμός 192
 Nassus, c. Nuovo 118
 Negroponte 254, 258
 Neo Choriò, c. Apicorna 133
 Neo Choriò, c. Chissamo 134
 Neo Choriò, c. piano Canea 138
 Neo Choriò, c. S. Baseio 130
 Nerocuru, c. piano Canea 138
 Nicaria isola 256

nictovigles di Tine 263
 Nio, isola 256
 Nipithitò βλ. Ipidhitò
 Nipo, c. Apicorna 133
 Nissi, c. Rettimo 128
 Nissi, c. Milopotamo 131
 Nissi Riscari, c. Chissamo 135
 Nissi Cornaro, c. Chissamo 135
 Nochia, c. Chissamo 136
 Nopia fiume 37, 135, 147, 192
 Nuovo castello 69, casali 118
 Nupa, c. Amari 129
 Βλ. καὶ Gn
 Ξενικοχώρι, χ. Χανίων 138
 Ξερές, ποταμός 36
 Ξεριώνας, χ. Μονοφατίου 121
 Ξεροκαμάρα, χ. Τεμένους 117
 Ξεροκαμάρα, χ. Μονοφατίου 121
 Ξερορίνα, χ. Τεμένους 117
 Ξερορίτισσα, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Ξεροστέρνη, χ. 'Αποκορώνου 133
 Ξεροχωριό Μάρκο, χ. Ρεθύμνου 128
 Ξιδάς, χ. Πεδιάδας 51, 123
 Ξιδάς, χ. 'Αποκορώνου 133
 Ξυδάς, ποταμός 36
 Ξύλα καύσιμα 227
 'Οδερος ποταμός (Κλαδισός) 37
 'Οκρα ἢ Πλαϊδένω (Πλαθιανῶ) μετό-
 χι Λασιθίου 28
 'Ολις, ἀρχαία πόλη 53
 'Ολουλις, ἀρχαία πόλη 53
 'Ομάλα, ἢ, χ. Μυλοποτάμου 131
 'Ομαλός, ὄροπέδιο 32, 195
 'Ομπρόσνερο, χ. 'Αποκορώνου 133
 'Ομφάλιον, ἀρχαία πόλη 47
 'Ονύχιουμ, ἀρχαία πόλη 53
 'Οξω Μεριά, χ. Τήνου 261, 262
 ὀπλοθήκη Χάνδακα 169
 'Ορθές, δ. χ. Μυλοποτάμου 131
 'Ορθούνι, χ. Χανίων 138
 'Ορνέ, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 'Ορνό, χ. Σητείας 114
 ὀρντινάντσες 141,—Τήνου 262

'Ορος, χ. Ρεθύμνου 127
 'Ορσίνοι Λατίνο 86, 87, 88, 91, 111,
 225
 'Οψυγιάς, χ. 'Αμαρίου 129
 Oces, campagna 31
 Ochiendria, c. Bonifacio 120
 Odra o Plaideno, metochio Lassithi 28
 Oleros, antica città 53
 Olis, antica città 53
 Olulis, antica città 53
 Omala, c. Milopotamo 131
 Omalo di Canea, campagna 32
 Omalo di Lassithi, campagna 31
 Omalo, monti 195
 Ombrosnerò, c. Apicorna 133
 Omphalium, antica città 47
 Onichium, antica città 53
 Ordinanze 17864, 111,—Tine 262
 O. nò, c. Sitia 114
 Orsini Latino 86, 87, 88, 91, 111,
 225
 Orthea, c. Milopotamo 131
 Orthuni, c. piano Canea 138
 Oxo Merià, c. Tine 261, 262

Παγάνα, ὄρμος Τήνου 258
 Παγκαλοχώρι, χ. Ρεθύμνου 129
 Παγολουτιά, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Πάλα, χ. Τεμένους 117
 Παλαιόκαστρο 'Αποκορώνου 14, 46,
 50, 189
 Παλαιόκαστρο Σητείας 16, ἀρχ. πόλη
 Γλέζος 49, παραλία 145, 149,
 151, 183
 Παλαιόκαστρο Χάντακα, ἀρχαία πό-
 λη 'Ελαία 50, φρούριο 109, 110,
 150, 187, πολεμοφόδια 161
 Παλαμίδα, βουνό Κυθήρων 255
 Παλαμιδιακό, χ. Χανίων 138
 Παλιάμα, χ. Καινούργιου 118
 Παλιόκαστρο 'Απάνω, -Κάτω, χ. Κι-
 σάμου 135
 Παλιόλουτρα, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130

Παλιοπέτσι, χ. Σητείας 114
 Παλιόχωρα (Καρτερός) 172
 Πάλλα, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Παναγία, χ. Καινούργιου 118, 121
 Παναγία Φάκτο, χ. Μονοφατίου 120
 Παναγιά, χ. Πεδιάδας 129
 Παναγία, λιμάνι στην Ντία 51
 Πάνακρα, ἀρχαία πόλη 53
 Πάναρο, ἀρχαία πόλη 53
 Πανασός, χ. Καινούργιου 118
 Πανέφημος, χ. Κισάμου 135
 Πάνορμο, λιμάνι Τήνου 257, 263
 Πανορμος, ἀρχαία πόλη 53
 Παντάνασσα, χ. 'Αμαρίου 129
 Παντομάτριον, ἀρχαία πόλη 52
 Παντομούντριος ποταμός 35
 Παπαδιανά, χ. Σελίνου 137
 Παπαδιανά, χ. Γεράπετρας 113
 Παπαχούρδω, χ. Σελίνου 137
 Π(α)ρσιός 47, 48
 παραλίες, ἄμυνα 215
 Παρανύμφοι Κάτω, -'Απάνω, χ. Μο-
 νοφατίου 120
 Παρασπόρι, χ. Σητείας 114
 Παρθένι, χ. Μονοφατίου 120
 πάροικοι 66
 Παρσάς, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πάρτηρα 'Απάνω, -Κάτω 122
 Πασαλίτες 'Απάνω, -Κάτω, χ. Μυλο-
 ποτάμου 131
 Πάσος, ἀρχαία πόλη 48
 Πασπαλοῦ, μετόχι Λασιθίου 29
 Πατελάροι, χ. Χανίων 137
 Πάτημα, χ. 'Αποκορώνου 133
 Πάτμος 256
 Πατισίδερος, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πατισίδες 'Απάνω, -Κάτω, χ. Πεδιά-
 δας 124
 Πατσός, χ. 'Αμαρίου 129
 Παχεάμμος 12
 Πεδιάδα, Καστέλι 23, 69, χωριά 122
 πεδιάδες Κρήτης 22
 Πεζά, χ. Πεδιάδας 123
 Πεζούλια, χ. Κισάμου 134
 Πελεκάνος, χ. Σελίνου 136
 Μηνμαίς Κρητικῆς Ἱστορίας V

Πενταμόδι, χ. Μονοφατίου 120
 Πενταμόδι, χ. Μαλεβιζίου 116
 Πέρουμ Βασιλικό, χ. Μυλοποτάμου
 131
 Περάστρα, χ. Τήνου 259, 261
 Περάτσο, χ. Σελίνου 137
 Περβολάκια, χ. Κισάμου 135
 Περγάμι, μετόχι Λασιθίου 29
 Περδίκη βάραθρο 57
 Πέρι, χ. Καινούργιου 118
 Πεσκατόρης 'Ερρίκος 68, 69
 Πέτρα, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Πετρέα, χ. Μονοφατίου 121
 Πετρές ποταμός 35, 148, 188
 Πετριανά, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130
 Πετροκεφάλια, χ. Μονοφατίου 120
 Πετροκεφάλι, χ. Καινούργιου 118
 Πετροκέφαλο, χ. Μαλεβιζίου 116
 Πετροκέφαλο, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πεῦκος, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πηγαϊδάκια, χ. Καινούργιου 118
 Πηγαϊδούρι, χ. Πεδιάδας 123
 Πηγή, χ. Ρεθύμνου 127
 Πιρές, χ. 'Αμαρίου 128
 Πισκοκέφαλο, χ. Σητείας 114
 Πισκοπή 'Αγ. 'Ηλία, χ. Κισάμου 135
 > χ. Μυλοποτάμου 131
 > χ. Γεράπετρας 113
 > 'Απάνω, -Κάτω, χ. Σητείας
 114
 Πισκοπή Χερσονήσου, χ. Πεδιάδας
 123
 Πισκοπιανό, χ. Πεδιάδας 123
 Πιτσιδία, χ. Πυργιώτισσας 119
 Πιτσούνι, χ. Πεδιάδας 124
 Πλαθιανῶ, μετόχι Λασιθίου 28
 Πλαϊδένω (Πλαθιανῶ), μετόχι Λασι-
 θίου 28
 Πλακαλώνα, χ. Κισάμου 135
 Πλακαλώνα, χ. Ρεθύμνου 128
 Πλακιώτισσα, χ. Μονοφατίου 120
 Πλακωτή, χ. Μυλοποτάμου 131
 Πλατανέα, χ. Σελίνου 137
 Πλατανέα, χ. Χανίων 138
 Πλατανές, χ. 'Αγ. Βασιλείου 130

- Πλατάνι, χ. Τεμένους 117
 Πλατανιάς, ποταμός Χανίων 37, 147, παραλία 49, 191, 202, ἄμυνα 218
 Πλατανιάς, ποταμός Ρεθύμνου, παραλία 148, 150, ἄμυνα 217
 Πλατανιάς ὁ ἴδιος, χ. Μονοφατίου 121
 Πλατανιάς τοῦ Καινούργιου, χ. Μονοφατίου 120
 Πλατανιάς, χ. Μεραμπέλου 125
 Πλατανιάς τῶν χοίρων, χ. Ρεθύμνου 128
 Πλατανιάς, χ. Ἀμαρίου 129
 Πλάτανος, χ. Ἀμαρίου 129
 Πλάτη, μετόχι Λασιθίου 29
 Πλατυπόδι, χ. Μεραμπέλου 125
 Πλατὺς ποταμός, Ἀμαριανὸς 78
 Πλένικος, ἀρχαία πόλη 53
 Πλουτή, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πλουτή, χ. Καινούργιου 118
 Πλώρα, χ. Καινούργιου 118
 Ποδομούρια, τιν. Σούδας 109
 Ποικιλασσός, ἀρχαία πόλη 52
 Πολάνη, Μύρτος τοῦ—, χ. Ρεθύμνου 128
 Πολεμάρχι, χ. Κισάμου 135
 Πόλις 51
 Πόλις (Ἀργυρούπολις), χ. Ρεθύμνου 60, 128
 Πόλκιμο, χ. Ρεθύμνου 128
 Πολυρρήνια, ἀρχαία πόλη 51
 Πομόνια Μπαρότση χ. Ἀποκορώνου 134
 Πομόνια Τζάνε, χ. Ἀποκορώνου 134
 Πομόνια Πολάνη, χ. Ἀποκορώνου 134
 Πόμπια, χ. Καινούργιου 118
 Πόρος Μεσόγεια, χ. Κισάμου 134
 πορπορέλα 189
 Ποστεγιανά, χ. Γεράπετρας 113
 Ποταμιές Ἀπάνω, Κάτω, χ. Πεδιάδας 123
 Ποταμίτης, χ. Πυργιώτισσας 119
 ποταμοὶ Κρήτης 33
 Ποτάμοι, χ. Μεραμπέλου 125
 Ποτάμοι, χ. Γεράπετρας 113
 Πουλέα, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πούλια, χ. Τεμένους 117
 Πουλιές Ἀπάνω, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πραισός, χ. Σητείας 114
 Πραιτώρια, χ. Μονοφατίου 120
 Πρασέα, χ. Χανίων 138
 Πρασές, χ. Μυλοποτάμου 131
 Πρασές, χ. Ρεθύμνου 128
 Πρασόνησος 50
 Πρέρι, χ. Ρεθύμνου 128
 πρεσταμένα 244, 251
 Πρετόρια, χ. Τεμένους 117
 Πρινέα Κάτω, χ. Μονοφατίου 120
 Πρινέα, χ. Γεράπετρας 113
 Πρινέας, χ. Καινούργιου 118
 Πρινές, χ. Ρεθύμνου 127
 Πρινιακό, χ. Κισάμου 136
 Πρινιάς, χ. Μονοφατίου 120
 Πρίνος, χ. Μυλοποτάμου 132
 Πρίρια, χ. Γεράπετρας 113
 Προδρομί, χ. Χανίων 138
 Πρόδρομος, χ. Κισάμου 135
 Προφήτης Ἡλίας, χ. Μαλεβιζίου 115
 Προφήτης Ἡλίας, βουνὸ Κισάμου 21
 Προφήτης Ἡλίας, βουνὸ Σητείας 49
 Πρωτόγεροι Τήνου 261
 Πύθιον, ἀρχαία πόλη 53
 Πυκνός, (Κυλιάρης) ποταμός 37
 Πυράθι, χ. Μπελβεντέρε 122
 Πύρανθος 49
 Πυργιώτισσα, Καστέλι 22, παραλία 146, 149, 194, 193, 202, χωριά 119, ἄμυνα 217
 Πύργος, χ. Μονοφατίου 121
 Πύργος Ψυχρόνερο, χ. Χανίων 138
 Πύργος Φυλασσόμενος, χ. Χανίων 138
 Πυργοῦ, χ. Σητείας 114
 Πυργοῦ, χ. Μαλεβιζίου 115
 πυροβόλα καὶ πυρομαχικά φρουρῶν 154, πυροβόλων σύνολα 167
 Pacchiamo 12
 Pacidharo, c. Belvedere 122
 Pacidhes Apano-Cat. c. Pediada 124
 Pagana, reduto di Tine 258

- Pagliama, c. Nuovo 118
 Paglia Rumata, c. Chissamo 135
 Pagliopezza, c. Sitia 114
 Pagolutia, c. S. Baseio 130
 Pala, c. Temene 117
 Palamedhiacò, c. piano Canea 138
 Palamida, monte di Cerigo 255
 Paleocastro di Sitia, forte e saline 16, 183, spiaggia 145, 149, 151
 Paleocastro di Candia, antica città Elea 50, 150, fortezza 109, munizioni 164, 187
 Paleocastro di Apicorna 14, 46, 50, 107
 Paleocastro Apano, -Cato, c. Chissamo 135
 Paleolutra, c. S. Baseio 130
 Paliano da Verona 65
 Palta, c. S. Baseio 130
 Pambachurdo, c. Selino 137
 Panacra, antica città 53
 Panagia, c. Pediada 123
 Panagia, c. Nuovo 118
 Panagia, c. Bonifacio 121
 Panapo, antica città 53
 Panassò, (Banassò) c. Nuovo 118
 Panefimo, c. Chissamo 135
 Panormo, porto di Tine 257, 263
 Panormos, antica città 53
 Pantemetrium, antica città 52
 Pantocratora, balloardo di Candia 81
 Papadianà, Merte, c. Selino 137
 Papadianà, c. Gerapetra 113
 Paragnifrus Apano, -Cato, c. Bonifacio 120
 Paraspori, c. Sitia 114
 Paresesos, antica città 47
 parici 66,—gratificati 66,—comuni 67
 Parissea, c. Belvedere 122
 Paro, isola 256
 Parthini, c. Bonifacio 120
 Partira Apano, -Cato, c. Belvedere 122
 Pasqualigo 259, 268
 Paspalù, metochio Lassithi 29
 Passalites Apano, -Cato, c. Milopotamo 131
 Passos, antica città 48
 Patellari, c. piano Canea 137
 Patima, c. Apicorna 133
 Patino, isola 256
 Pavlo San—fiume (Σφακιά) 38
 Pazzò, c. Amari 129
 Pediada, campagna 22; castello 69, 122, casali 122
 Pefco, c. Belvedere 122
 Pellechiano, c. Selino 136
 Pendamodhi, c. Malvesin 116
 Pendamodhi, c. Bonifacio 120
 Pera Castello, c. Rettimo 127
 Perama Vassilico, c. Milopotamo 135
 Perastra, c. Tine 259, 261
 Perazzo, Sarachina—, c. piano Canea 137
 Pergami, metochio Lassithi 29
 Peri, c. Nuovo 118
 Pervolachia, c. Chissamo 135
 Pervoglio, c. Chissamo 134
 Pescatore Enrico genovese 69
 Pesà, c. Pediada 123
 Pesuglia, c. Chissamo 134
 Petra, c. S. Baseio 130
 Petrea, c. Bonifacio 121
 Petrea, fiume 35, 188
 Petrianà, c. S. Baseio 130
 Petrochiefala, c. Bonifacio 120
 Petrochiefala, c. Malvesin 116
 Petrochiefali, c. Nuovo 118
 Petrochiefalo, c. Belvedere 122
 Pezzuni, c. Pediada 124
 Phalanea, antica città 53
 Phalasarna, antica città 53
 Phestos, antica città 53
 Philipo, c. Belvedere 121
 Picnilasium, antica città, oggi casali Vicilea 52
 Pighaidhachia, c. Nuovo 118

Pigaiduri βλ. Apigaiduri
 Pigi, c. Rettimo 127
 Piranto, antica città 47
 Piratià, c. Belvedere 122
 Pires, c. Amari 128
 Pirgo, c. Bonifacio 121
 Pirgo Psichronero, c. piano Canea 138
 Pirgo filassameno, c. piano Canea 138
 Pirgù, c. Sitia 114
 Pirgù, c. Malvesin 115
 Piscocchiefalo, c. Sitia 114
 Piscopi chierissonissi, c. Pediada 123
 Piscopi S. Elia, c. Chissamo 135
 Piscopi, c. Milopotamo 131
 Piscopi Cato, - Apano, c. Sitia 114
 Piscopi, c. Gerapetra 113
 Piscopianò, c. Pediada 123
 Pithium, antica città 53
 Pizzidia, c. Priotissa 119
 Placalogna, c. Rettimo 128
 Placanolla, c. Chissamo 135
 Plachiotissa, c. Bonifacio 120
 Placoti, c. Milopotamo 131
 Plaideno o Odra, metochio Lassithi 28
 Platagna dei Porci, c. Rettimo 128
 Platagna, c. Amari 129
 Platagni, c. Temene 117
 Platanea fiume 37, spiaggia 147, 149, 191, 192, 202
 Platanea il medemo, c. Bonifacio 121
 Platanea di Nuovo, c. Bonifacio 120
 Platanea, c. p. Canea 138
 Platanea, c. S. Baseio 130
 Platanea, c. Mirabello 125
 Platanea di Rettimo spiaggia 148, 150
 Platanea Arnà, c. Selino 137
 Platano, c. Amari 129
 Plati, metochio Lassithi 29
 Platipodhi, c. Mirabello 125
 Plenicos, antica città 53
 Plora, c. Nuovo 119
 Pluti, c. Nuovo 118
 Pluti, c. Belvedere 122
 Podomuria πιν. Porto di Suda 108
 Polcimo, c. Rettimo 128
 Polemarchi c. Chissamo 135
 Polirene, antica città, apresso castel Belvedere 51
 Polis (Ἀργυρούπολη), 58, 60, 128
 Polis 51
 Pomarmà, c. Nuovo 118
 Pomogna Barozzi, c. Apicorna 134
 Pomogna Zane, c. Apicorna 134
 Pomogna Polani, c. Apicorna 134
 porporella di Suda 107, 108, 189
 Portone di Candia 82
 Posteghianà, c. Gerapetra 113
 Potamies Apano, - Cato, c. Pediada 123
 Potamiti, c. Priotissa 119
 Potamos meghalo 39
 Potamos di Vianes 39
 Potamus, c. Gerapetra 113
 Potamus, c. Mirabello 125
 Potamus, fiume di Sitia 33
 Praces, c. Rettimo 128
 Prassea, c. piano Canea 138
 Prasses, c. Milopotamo 131
 Prassonisso, νησί στὸν κόλπο Μεγαμπέλου 50
 Prassus, c. Sitia 114
 Prato, compagna di Canea 32
 Preri, c. Rettimo 128
 Pressus, antica città 48
 Pretoria, c. Bonifacio 120
 Pretoria, c. Temene 117
 Priansòs, antica città 47
 Prinea, c. Gerapetra 113
 Prinea, c. Rettimo 127
 Prinea, c. Nuovo 118
 Prinea Cato, c. Bonifacio 120
 Priniacò, c. Chissamo 136
 Prino, c. Milopotamo 132

Priotissa, castello 119, casali 119, spiaggia, 146, 149, 194, 195, 202
 Priia, c. Gerapetra 113
 privilegiati del Regno 141
 Prodro, c. Chissamo 135
 Prodro, c. Canea 138
 protogeri di Tine 261
 Psalidha, c. Nuovo 118
 Psatoiorgio, c. piano Canea 138
 Psichrò, metochio di Lassithi 29
 Psichrò, c. Apicorna 133
 Psichronero, Pirgo—, c. piano Canea 138
 Psigia, c. Amari 129
 Psiloriti, monte di Lassithi 19
 Psironero, c. piano Canea 138
 Psomopula, c. Pediada 123
 Puglia, c. Temene 117
 Pulea, c. Belvedere 122
 Pulea Apano, c. Belvedere 122
 Ραβδόυχα, χ. Κισάμου 135
 Ραῦκος, ἀρχαία πόλη 53
 Ράφτης, χ. Καινούργιου 118
 Ρέθυμνο, 64 φέουδα, περιγραφή 100, χωριά 127, ἄμυνα 217, καστέλια, χωριά, ἀγγαρείες 132, 140, ὀρνυτινάντσες, ἀρχοντόπουλοι 132, προνομιούχοι 140, πυροβόλα καὶ πυρομαχικά 160, παραλία 187, Σαμπιονέρα 188, ἄμυνα 219
 Ρεμουδοχώρι, χ. Τεμένους 117
 Ριζηνία, ἀρχαία πόλη 53
 Ρίζικα, χ. Μονοφατισίου 120
 Ρίζικας, χ. Ἀμαρίου 129
 Ριζικάρι, Νησί—χ. Κισάμου 135
 Ρίθυμνα 47
 Ρίτρουμ, ἀρχαία πόλη 53
 Ρογδιά, χ. Κισάμου 135
 Ροδοβάνι, χ. Σελίνου 136
 Ροδωποῦ, χ. Κισάμου 136
 Ροδωποῦ Καμάρα, χ. Κισάμου 135
 Ρόκα, χ. Κισάμου 135
 Ροτάσι, χ. Μονοφατισίου 121
 Ρουκάκα, χ. Σητείας 114
 Ρουκάνι, χ. Τεμένους 117
 Ρούμα, χ. Μπελβεντέρε 122
 Ρούματα Παλιά, χ. Κισάμου 135
 Ρούματα Νέα, χ. Χανίων 138
 Ροῦπες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Ρουσσαναβλή (Ροῦσα Αὐλή), χ. Μυλοποτάμου 131
 Ρουσοσπίτι, χ. Ρεθύμνου 127
 Ρουσοχώρια, χ. Πεδιάδας 124
 Ρούστικα, χ. Ρεθύμνου 127
 Ρουφᾶς, χ. Καινούργιου 118
 Rafti, c. Nuovo 118
 Ravco, antica città 47, 53
 Ravduca, c. Chissamo 135
 Remudochori, c. Temene 117
 Resenia, antica città 53
 Rethimna, antica città 47
 Rettimo 64, 187, cavallerie 72, città 79, 100, 202, fortezza 101, porto 101, artiglieria e munitizioni 160, territorio 127, castelli, casali, popolazione, chiese 132
 revelino 103
 Risica, c. Bonifacio 120
 Resica, c. Amari 129
 Risicari, Nissi, c. Chissamo 135
 Rimopoli βλ. Erimopoli
 Ritrum, antica città 53
 Rocca, c. Chissamo 135
 Rodhopù, c. Chissamo 136
 Rodhovani, c. Selino 136
 Rogdià, c. Chissamo 135
 Romeli, Santa—fiume 38
 Rotassi, c. Bonifacio 121
 Ruccaca, c. Sitia 114
 Ruchani, c. Temene 117
 Ruffà, c. Nuovo 118
 Ruma, c. Belvedere 122
 Rumata Paglià, c. Chissamo 135
 Rumata Nea, c. piano Canea 138
 Rupes, c. Milopotamo 131
 Russanavi, c. Milopotamo 131
 Russochoria, c. Pediada 124

- Russospiti, c. Rettimo 127
 Rustica, c. Rettimo 127
- Σαβιδοχώρι, χ. Μονοφατίου 121
 Σαγούδι, χ. Ἀμαρίου 129
 Σαϊτοῦρες, χ. Ρεθύμνου 128, θαυμα-
 τουργός Σταυρός 55
 Σακέρνος, ἀρχ. πόλη Σητείας 49
 Σαλιάκες, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σάμος 256
 Σαμπᾶς, χ. Πεδιάδας 123
 Σαμπιονέρα ἢ Τορέτα Ρεθύμνου 188
 Σαμωνᾶς, χ. Ἀποκορώνου 133
 Σαμώνιο (Σαλαμών) ἀκρωτήρι 12, 13,
 16, 182, 198
 Σανούδος Μάρκος 65
 Σαντάλι, χ. Σητείας 114
 Σάντα Λουκία παραλία Σητείας 145
 Σαντορίνη 256
 Σαρακήνα, χ. Σελίνου 137
 Σαρακήνα, χ. Ρεθύμνου 127
 Σαρακηνό, μετόχι Λασιθίου 30
 Σαρακηνό Κεφάλι, χ. Σελίνου 137
 Σάρχος, χ. Μαλεβιζίου 115
 Σάσαλος, χ. Κισάμου 135
 Σάτα, χ. Ἀμαρίου 129
 Σαχτούρια, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Σγουροκεφάλι, χ. Πεδιάδας 123
 Σεληνάρης, χείμαρρος 185
 Σελί, χ. Ρεθύμνου 127
 Σελίνου χωριὰ 136, καστέλι 195, πο-
 λεμοφόδια φρουρίου 166
 Σέμπρωνας, χ. Κισάμου 136
 σερβενταρία 72
 Σερίλι ντὰ Μόρο, χ. Χανίων 138
 Σητεία, ἀρχαία Σίτος 49, πόλη περι-
 γραφή 79, 184, χωριὰ διαμερί-
 σματος 114, ἀγχαρικοί 140, προ-
 νομιούχοι 140, παραλία 149, πο-
 λεμοφόδια 161, ἄμυνα 216
 Σίβα, χ. Πυργιώτισσας 119
 Σίδερο (Ἅγιος Ἰσίδωρος) ἀκρωτήρι
 13, 49, 182
 Σιδιάκο, μετόχι Λασιθίου 30
 Σικίδια, χ. Χανίων 138
- Σίλαμος Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Τεμέ-
 νους 117
 Σιμόνε καὶ Κλήμα, χ. Ἀμαρίου 129
 Σίμπλα, ὄρεος Τήνου 258
 Σινάπι, χ. Τεμένους 117
 Σινιμπρούμι, χ. Σελίνου 137
 Σίσαραχα, χ. Μυλοποτάμου 131, 132
 Σίσεις, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σίσου (Ζοῦ) χ. Σητείας 114
 σιτηρὰ 220
 Σίτος ἀρχαία πόλη 49
 Σίφνος 256
 Σκαλάνι, χ. Μονοφατίου 120
 Σκαλάνι, χ. Πεδιάδας 123
 Σκαλέτα, ἀκρωτήρι 187
 Σκαλιά, χ. Σητείας 114
 Σκαλωτή, χ. Ἀγ. Βασιλείου 130
 Σκάφη καὶ Ἀργαστήρι, χ. Σελίνου
 137
 Σκαφίδια, χ. Σελίνου 136
 Σκαφίδια, μετόχι Λασιθίου 29
 Σκεπαστή, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σκιλλοῦς, χ. Πεδιάδας 124
 Σκινές, χ. Χανίων 137
 Σκινιάς, χ. Μπελβεντέρε 122
 Σκινοκάψαλα, χ. Σητείας 114
 Σκλαβεροχώρι, χ. Πεδιάδας 124
 Σκλάβοι, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σκλάβοι, χ. Σητείας 114
 Σκλαβοπούλα, χ. Σελίνου 136
 Σκονίζος, χ. Χανίων 137
 Σκόπελα, χ. Πεδιάδας 144
 Σκοπή, χ. Σητείας 114
 Σκορδιλιανά, χ. Κισάμου 134
 Σκοτεινό, σπήλαιο Ἀγ. Παρασκευῆς
 64
 Σκουλούφια, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σκούρτσας, χ. Ἀποκορώνου 133
 Σκουτελώνας Καπέλο, χ. Κισάμου
 135
 Σκουτελώνας Κόρνερ, χ. Κισάμου
 136
 Σκυλοχώρι, χ. Τεμένους 117
 Σκυλοχωριό, χ. Τεμένους 117
 Σκύρος 256

- Σμαρδαῖτω, χ. Τήνου 261
 Σμάρι, χ. Πεδιάδας 124
 Σμαριδάκι πηγή στὸν Τσοῦτσουρο 39
 Σμιλές, χ. Ἀμαρίου 128
 Σνάτος, ἀρχαία πόλη 53
 Σούγια, παραλία 194, ποταμός 38, 195
 Σούδα Παλιά (Μαράθι) 175, — λιμάνι
 13, 150, φρούριο 102, 109, 189,
 πολεμοφόδια 161
 Σούνια, χ. Μαλεβιζίου 115
 Σούρπο, (Σούρβα), χ. Ἀποκορώνου
 133
 Σπάθα, ἀκρωτήρι 12, 191, 192
 Σπαλαθέα, ἢ Ἀγ. Γεώργιος ὄρεος 14
 Σπανιάκος, χ. Σελίνου 136
 Σπήλι Ματωμένο, χ. Ἀγ. Βασιλείου
 130
 Σπήλι Μουδάτσου, χ. Ἀγ. Βασιλείου
 130
 Σπήλι, χ. Ἀμαρίου 129
 Σπηλιά, χ. Κισάμου 135, 136
 Σπήλια Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Πεδιάδας
 123
 Σπιλούφια (Σκουλούφια) χ. Μυλοπο-
 τάμου 131
 Σπίνα, χ. Σελίνου 137
 Σπιναλόγκα λιμάνι 14, 150, 182, φρού-
 ριο 16, 110, ἀρχαία πόλη Ami-
 cheum 50, πολεμοφόδια 164
 Στάβγιες, χ. Μονοφατίου 121
 Σταμνοί, χ. Πεδιάδας 123
 Σταυράκια Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Μαλε-
 βιζίου 115
 Σταυρός, χ. Μονοφατίου 120
 Σταυρωμένος, χ. Μυλοποτάμου 131
 Σταυρωμένος, χ. Μονοφατίου 121
 Στέρνες, χ. Χανίων 138
 Στέρνες, ὄρεος Τήνου 258
 Στέρνες, χ. Μονοφατίου 120, 121
 Στήλαι, ἀρχαία πόλη 47
 Στίρνας, χ. Μπελβεντέρε 122
 Στόλοι, χ. Μονοφατίου 120
 Στόρσαπο μετόχι Ἀγ. Βασιλείου 130
 Στουβάτση (στοῦ Βάτση) ὄρεος Τή-
 νου 258
- Στραβοδοξάρι, χ. Σητείας 114
 Στραβορά, χ. Μονοφατίου 121
 Στραβορίνα, χ. Πεδιάδας 123
 στραθιώτες 74, 200
 Στράτοι, χ. Σελίνου 136
 Στράτος, ἢ Βλιθιάς ποταμός 38
 Στρήνος, ἀρχαία πόλη 53
 Στροβλές, χ. Σελίνου 136
 Στύλος, χ. Ἀποκορώνου 133
 Σύβριτος, κάμπος 31, ἀρχαία πόλη
 47, 48
 Σύβριτος, χ. Ρεθύμνου 128
 Συία, ἀρχαία πόλη 53
 σῦκα Τήνου 258
 Συκιά, χ. Σητείας 49, 114
 Συκολόγος, χ. Μπελβεντέρε 122
 Σύμη Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Μπελβεν-
 τέρε 122
 Σύμη Χριστός, χ. Μπελβεντέρε 122
 Συμπάλουσα, χ. Πυργιώτισσας 119
 Συμπραγού, χ. Κισάμου 135
 Σύρα 256, 258
 σύρικας, σύρκος, 27
 Σύρινθος, ἀρχαία πόλη 53
 Σφάκα, χ. Σητείας 114
 Σφακιά, καστέλι 38, 195, πολεμοφό-
 δια φρουρίου 166
 Σφακοπηγάδι, χ. Κισάμου 135
 Σφεντήλι, χ. Πεδιάδας 124
 Σφινάρι, χ. Κισάμου 34, 134
 Σωκαρά, χ. Μονοφατίου 121
 Σωματᾶς, χ. Ρεθύμνου 127
 Σωτήρα, χ. Σητείας 114
- Sabà, c. Pediaa 123
 Sabionara di Rettimo 188
 Sabionera, balloardo di Candia 81
 Sacernos antica città appresso il
 casal Sichià di Setia 49
 Sacturia, c. S. Baseio 130
 Sagliachies, c. Milopotamo 131
 Saitures, c. Rettimo 128, la croce
 miracolosa della madonna 55
 Salamone, cavo 12, 13, 16, 78, 182,
 198

- Saline, Paleocastro di Sitia 16, di Spinalonga 10, 112, reduto di Tine 258
 Salto della Vecchia 14
 Samo 256
 Samonà, c. Milopotamo 133
 Sandali, c. Sitia 114
 Sant' Andrea, c. Priotissa 119
 Sant' Antonio, chiesa latina di Tine 264
 Sant' Antonio di Sitia, antica città Cletos 49
 Sant' Atanasio (Furcochiefalo) monte di Rettimo 101
 San Basegio di Viannes, c. Belvedere 39
 San Baseio Crevatà, c. Belvedere 122
 San Baseio di Schilus, c. Pediada 123
 San Baseio, c. Rettimo 129, casali di—129
 San Basilio, c. S. Baseio 131
 San Biasio, c. Temene 117
 Santo Blassi, c. S. Baseio 130
 San Chirlo, c. Bonifacio 120
 San Chirlo, metochio Lassithi 29
 San Chirlo, c. Nuovo 118
 S. Constantino, metochio Lassithi 24
 S. Constantino, c. Nuovo 118
 S. Constantino, c. piano Canea 138
 S. Dimitri, forte di Candia 82, 83
 S. Dimitri, c. Rettimo 127
 S. Elia Piscopi, c. Chissamo 135
 S. Elia, monte di Chissamo 21
 S. Elia, balluardo di Rettimo 101
 S. Elia, c. Malvesin 115
 S. Francesco, piattaforma di Candia 81
 Santo Galini 78, 79
 S. Giorgio, redoto di Suda 14
 S. Giovanni, c. Priotissa 119
 S. Giovanni Characa libero, c. Bonifacio 120
 S. Giovanni d' Arcò, c. Rettimo 127
 S. Giovanni, c. Milopotamo 132
 S. Giovanni, valle di Carterò 172
 S. Giovanni, porto di Tine 257
 S. Lefter', c. Bonifacio 121
 S. Luca, balloardo di Rettimo 101
 S. Mama, c. Milopotamo 131
 S. Marco, chiesa di Candia 127
 S. Martino, chiesa ordodossa di Tine 264
 S. Miro, c. Malvesin 115
 S. Nichita, c. Belvedere 122
 S. Nicolò d' Amudhi (Mirabello) 16, 151
 S. Nicolò, c. Priotissa 119
 S. Nicola, porto di Tine 257
 S. Pavlo, fiume Sfachia 38
 S. Paulo, redotto, 150, 192, spiaggetta 194, fiume 194, 195
 S. Paulo, monasterio Bonifacio 120
 S. Romano, reduto di Tine 258
 San Salvador, balluardo Rettimo 101
 S. Sidero, cavo 13, 49, 182
 S. Sila, c. Temene 117
 S. Soso, cavo 12, 187
 S. Sosto, campagna di Tine 259
 S. Spirito, balloardo di Candia 81
 S. Stefano, c. Rettimo 128
 S. Theologo e Foti, c. Amari 129
 S. Thodoro, fortezza 195
 S. Tito di Candia 127
 S. Todorò, scoglio 147, 150, munizioni 162, 192
 S. Thomà, c. Bonifacio 52, 120
 S. Zorzi Maruglianò, c. Sitia 114
 S. Zorzi, metochio Lassithi 30
 S. Zorzi dei Barozzi, c. Rettimo 128
 S. Zorzi, c. Milopotamo 131
 S. Zorzi Muazzo, c. Chissamo 136
 S. Zorzi Megnes 150, 192
 S. Zorzi, redoto Standia 151
 S. Zuane, cavo di Mirabello 182, 184

- Santa Anna, c. Temene 117
 Santa Barbara, c. Bonifacio 120
 Santa Chiriachì, c. Chissamo 135
 Santa Croce, c. Bonifacio 120
 Santa Elena di Tine 271, 272
 Sanda Elendi, c. Pediada 123
 Sante Elene, c. Amari 129
 Santa Erigni, c. Bonifacio 120
 Santa Erini di Pazzò, c. Amari 129
 Santa Erini, c. Chissamo 136
 Santa Lucia, fiume Sitia 40, spiaggia 145, 149
 Santa Lucia, balloardo Canea 103
 Santa Lucia, c. Temene 117
 Santa Lucia, c. Bonifacio 121
 Santa Lucia, c. Apicorna 134
 Santa Margherita, reduto di Tine 258
 Santa Maria, balluardo di Rettimo 101
 Santa Maria facto, c. Bonifacio 120
 Santa Marina, c. Nuovo 118
 Santa Marina, c. piano Canea 138
 Santa Pelagia, valle 78
 Santa Romelli, fiume 38, 194, 195, spiagge 191
 Santa Sofia, chiesa di Tine 269
 Santa Trinità, c. Priotissa 119
 Santa Trinità, c. Rettimo 128
 Santa Veneranda, c. Rettimo 128
 Santa Veneranda Sagudho, c. Amari 129
 Santa Veneranda di Spinalonga 15
 Santa Veneranda, c. S. Baseio 129
 Santorini 256
 Sanudo Marco 65
 Sarachinè, c. Rettimo 127
 Saracina Perazzo, c. Selino 137
 Sarachinico, porto di Gozi 174
 Sarachino chiefali, c. Selino 137
 Sarachinù, metochio Lassithi 30
 Sargò, c. Malvesin 116
 Sarò, c. Nuovo 118
 Sassali, c. Chissamo 135
 Sata, c. Amari 129
 Savidochori, c. Bonifacio 121
 Savorgnano Luglio 87
 Scaffi e Argastiri, c. Selino 137
 Scaffidhia, metochio Lassithi 30
 Scaglià, c. Sitia 114
 Scalagni, c. Pediada 123
 Scalagni, c. Bonifacio 120
 Scaletta, punta di Rettimo 187
 Scaloti, c. S. Baseio 130
 scapoli 142
 Scarpanto, mare 11
 Schiavo, balloardo di Canea 103
 Schiepasti, c. Milopotamo 131
 Schifo, βλ. Aschifo
 Schilochori, c. Temene 117
 Schilochoriò, c. Temene 117
 Schilus, c. Pediada 124
 Schinea, c. Belvedere 122
 Schinea, c. piano Canea 137
 Schinocapsala c. Sitia 114
 Schiro 256
 Scio 256, 257
 Scira 256, 258
 Sciro, c. Sitia 114
 Schlaffò, c. Milopotamo 131
 Sclaverochori, c. Pediada 124
 Sclavopula, c. Chissamo 136
 Sclavus, c. Sitia 114
 Scognisso, c. piano Canea 137
 Scopela, c. Pediada 124
 Scopi, c. Sitia 114
 Scordhiglianà, c. Chissamo 134
 scudieri 73
 Scurza, c. Milopotamo 133
 Scutelona Capello, c. Chissamo 135
 Scutelona Corner, c. Chissamo 136
 Sdile, (Δήλος) 256
 Seli, c. Rettimo 127
 Selino Castello 136, 195, munizioni 166, casali 136
 Sembrona, c. Chissamo 136
 Semiclea, c. Amari 128
 Serigli da Moro, c. piano Canea 138
 serpi di Tine 256

- serventarie 70, 72
 Settia, città 78, confini 78, 79, casali 113, munizioni 161, spiaggia 145, 149, 184
 Sfacca, c. Sitia 114
 Sfacchià, monti 22, 68, castello 18, 137, 175, munizioni 166
 Sfaccopighadhi, c. Chissamo 135
 Sfendigli, c. Pediada 124
 Sgurochiefali, c. Pediada 123
 Sfinari, 37, c. Chissamo 134
 Sibla, reduto di Tine 258
 Sibragù, c. Chissamo 135
 Sibritos, antica città 47
 Sichià, c. Sitia 114
 Sichidia, c. piano Canea 138
 Sicologo, c. Belvedere 122
 Sidiaco, metochio Lassithi 30
 Siffanto 256
 Silamo Apano, - Cato, c. Temene 117
 Simbalussa, c. Priotissa 119
 Simi Apano, - Cato, c. Belvedere 122, - Christò 122
 Simone et Clima, c. Amari 129
 Sinapi, c. Temene 117
 Sinda, (Zida) c. Belvedere 122
 Sinibrumi, c. Selino 137
 sirica 27
 Sissarca, c. Milopotamo 131
 Sissarià, c. Milopotamo 132
 Sisses, c. Milopotamo 131
 Sisu, c. Sitia 114
 Sitos, antica città (Sitia) 49
 Sittia βλ. Settia
 Siva, c. Priotissa 119
 Sivrito campagna 31
 Smardaitto, c. Tine 261
 Smari, c. Pediada 121
 Smaridhachi fonte 39
 Snotos, antica città 53
 So, c. Milopotamo 131
 Socara, c. Bonifacio 121
 Sofforus, c. Pediada 123
 Soggia (Σούγια) fiume 38, 194, 195
 Somata, c. Rettimo 127
 Soria mare 11
 Sotira, c. Sitia 114
 Spada, cavo 12, 147, 191
 Spagnaco, c. Selino 136
 Spalatheia, redoto di Suda 14
 Spartivento, cavo 12
 Spelonca di Μελιδόνι 61
 spiaggie 143
 Spiglia, c. Chissamo 135
 Spiglia Calergi, c. Chissamo 136
 Spiglia Apano, - Cato, c. Pediada 123
 Spiglio, c. Amari 129
 Spili sanguinoso, - Mudazzo, c. S. Baseio 130
 Spilufia, c. Milopotamo 131
 Spina, c. Selino 137
 Spinalonga, porto 14, 15, 150, 182, 184, fortezza 16, 110, munizioni 164, antica città 50
 Stamnùs, c. Pediada 123
 Stamudhi, o Meghalo potamo, fiume 195, 196
 Standia 100, reduti 151, porti 171, 173
 Stavies βλ. Tavies
 Stavrachia Apano, - Cato, c. Malvesin 115
 Stavromeno, c. Milopotamo 131
 Stavromenos, c. Bonifacio 121
 Sternes, c. Bonifacio 121
 Stele, antica città 47
 Stilo, c. Apicorna 36, 133
 Stirachi, c. Milopotamo 132
 Stirona, c. Belvedere 122
 Stiviglià, c. Rettimo 128
 Stulus, c. Bonifacio 120
 stradiotti 74
 Stratus, c. Selino 136
 Stravodhoxari, c. Sitia 114
 Stravorà, c. Bonifacio 121
 Stravorina, c. Pediada 123
 Strenos, antica città 53
 Strovilès, c. Selino 136

- Stuvazzi, reduto di Tine 258
 Suda, golfo di—13, porto 150, fortezza 107, 189, munizioni 163
 Sugna, c. Malvesin 115
 Surita, c. Rettimo 128
 Surpo, c. Apicorna 133
 Syia, antica città 53
 Syirintos, antica città 53
 Τάρες, χ. Μεραμπέλου 125
 Τάρρα, αρχαία πόλη 42, 53
 ταρανάδες Χάντακα 96, - τοῦ Βασιλείου 243
 Τάφος τῶν Φοινίκων (Χάντακα) 225
 Τεμενέλι, χ. Πυργιώτσας 119
 Τεμένια, χ. Σελίνου 137
 Τέμενος, καστέλι 52, 59
 Τένι, χ. Κισάμου 136
 Τεφέλι, χ. Μονοφατίου 120
 Τζερμιάδες, μετόχι Λασιθίου 30, 51
 Τζιβαράς, χ. Ἀποκορώνου 133
 Τζιτζιφές Γαβαλοχώρι, χ. Ἀποκορώνου 134
 Τηγάνι, πιν. Χερσονήσου 50, 144, 148, 151
 Τήνος, ἐκθεση 256 ἔξ., ὄροι 258, παραγωγή 258, κάτοικοι 259, 260, ἀμπέλια 259, φεουδάρχες 260, χωριά 261, πόλη 265, φρούριο 265, 269, ἐκκλησίες 265, 269, 271, 272, σπίτια 266, ὑδρευση 267, ἀνεμόμυλοι 267
 Τιέπολος Ἰάκ. 70
 Τιλίφο, χ. Κισάμου 134
 Τοπόλια, χ. Κισάμου 134
 Τορέτα, παραλία Ρεθύμνου 148, 188, ἄμυνα 217
 Τουρλάνο, χ. Μονοφατίου 120
 Τουρλουρού, φρούριο, (Ἄγ. Θεόδωροι) 105, 107
 Τουρλωτή, χ. Σητείας 114
 Τουρλωτή, χ. Μπελβεντέρε 122
 Τουρτουλοῖ, χ. Σητείας 114
 Τραπεζάκι, χ. Πεδιάδας 123
 Τραπεζάκι, χ. Μαλεβιζίου 115
 Τραπεζούντα, χ. Σητείας 114
 Τράχηλα, Προφήτης Ἡλίας στὸν—χ. Κισάμου 134
 Τράχηλα, ἀκρωτήρι 193
 Τραχινιάκος, χ. Σελίνου 136
 Τρίγαμος, χ. Σελίνου 137
 Τρόδι, χ. Ἄγ. Βασιλείου 130
 τροφίμα 219
 Τρύπες, Χαβγᾶς Λασιθίου 26
 Τρυπητά, χ. Καινούργιου 118
 Τσαγκαλοχώρι, μετόχι Λασιθίου 30
 Τσαγκαράκι, χ. Τεμένους 117
 Τσαγκαριάκος, χ. Σελίνου 136
 Τσικαλαριά, χ. Μεραμπέλου 125, 182, 185, 201, ἄμυνα 216
 Τσικαλαριά, χ. Ἄγ. Βασιλείου 130
 Τσικαλαριά, χ. Κισάμου 134
 Τσικαλαριά, χ. Χανίων 138
 Τσοῦτσουρος, παραλία 39, 146, 149, 196, 197, ἄμυνα 217
 Τύλισος, χ. Μαλεβιζίου 115
 Τυμπάκι Ἀπάνω, - Κάτω, χ. Πυργιώτσας 119
 τυρὶ 221
 Ταϊापiera Benetto, Capitan Generale 64
 Tapes, c. Mirabello 125
 Tarra, antica città 53
 Tavies, c. Bonifacio 121
 Tefegli, c. Bonifacio 120
 Telese, c. Malvesin 115
 Temegna, c. Selino 137
 Temene castello 52, 69, 116
 Temenegli, c. Priotissa 119
 Teni, c. Chissamo 136
 territori del Regno 77
 Thecla, c. Sitia 114
 Therisso, c. piano Canea 138
 Thermià, (Κύθνος) 256
 Thrapsanò, c. Pediada 123
 Tiepolo Giacomo, primo duca di Candia 70
 Tigani, porto di Cherissonisso 45, spiaggia 144, 148, redoto 151

- Timbachi Apano, - Cato, c. Priotisa 119
 Tine, relazione dell' isola 256 εξ., reduti 258, produzione 258, abitanti 259, 260, vigne 259, feudatari 260; casali 261, città 265, castello 265, 269, chiese 265, case 266, acqua 267, molini 267
 Topoglia, c. Chissamo 135
 Torretta spiaggia Platanea di Rettimo 148
 Trachila, punta di—193
 Trachila, Santo Elia di—, c. Chissamo 134
 Trapano, punta di Apicorna 189
 Trapesachi, c. Pediada 123
 Trapesachi, c. Malvesin 115
 Trapesonda, c. Sitia 114
 Trighamo, c. Selino 137
 Tripes, valle, Chavgà 26
 Tripità, c. Nuovo 118
 Troddi, c. S. Baesio 130
 Tu Codù, metochio Lassithi 30
 Turlano, c. Bonifacio 120
 Turloti, c. Belvedere 122
 Turloti, c. Sitia 114
 Turlurù, (S. Thodoro) 105
 Turtulus, c. Sitia 114
 "Υδρευση τοῦ Χάντακα 20
 ὕδρευση 223
 "Υδροῦσα (Τήνος) 256
 Yera, ἀρχαία πόλη 53
 Vachiotas, c. Belvedere 122
 Vaffes, c. Apicorna 133
 Vagionea, c. Bonifacio 121
 Vagli, c. Bonifacio 120
 Vai, fiume (Castel Franco) 38
 Vamu, c. Apicorna 134
 Varchalico, c. Selino 136
 Vardochoi, c. Sitia 114
 Varones, c. Amari 129
 Varsamonero Apano, c. Rettimo 56, 128
 Varsamonero Cato, c. Rettimo 127
 Vervarus, c. Pediada 124
 Vassigliès, c. Temene 117
 Vassilichì, c. Nuovo 118
 Vassilichù, metochio Lassithi 30
 Vassilicò Perama, c. Milopotamo 131
 Vatea, c. Rettimo 127
 Vathi, porto di Spinalonga 15, 184
 Vathia, Apano, - Cato, c. Pediada 123
 Vathipetro Apano, - Opisso, c. Temene 117
 Vatiaco, c. Amari 129
 Vato, c. Amari 130
 Vavellus, c. Sitia 114
 Velagnidhes, c. Selino 137
 Velugli, c. Bonifacio 120
 Venerato, c. Temene 117
 Veneri, metochio Lassithi 30
 Venerochori, c. piano Canea 138
 Veni, c. Milopotamo 131
 Vetona, c. piano Canea 138
 Vianes fiume 39, 197
 Vianes, Apano, - Cato, c. Belvedere 122
 Vicilea, c. Belvedere 122, antica città Picilasium 52
 Virco, c. Nuovo 118
 Vidianò, metochio Lassithi 29
 Visari, c. Amari 129
 Visea, c. Sitia 114
 Vitturi balloardo di Candia 81, di Canea 103
 Vizzimano Candro, c. Selino 137
 Vlachierondissa, c. piano Canea 138
 Vlatos, c. Chissamo 135
 Vlithe, c. Selino 136
 Vlithea fiume 38, 195
 Vogni, c. Pediada 123
 Vogni, c. Rettimo 127
 Vognidhe, c. Pediada 123
 Voila, c. Sitia 114
 Volo 257
 Vorà, c. Bonifacio 121

- Vorisa, c. Nuovo 118
 Vorù, c. Pediada 123
 Vorù, c. Bonifacio 120
 Vorus, c. Priostissa 119
 Votholaco, c. p. Canea 138
 Vraculiari, c. Temene 117
 Vraghassi, c. Mirabello 125
 Vregli, pagliò Choriò, c. Nuovo 118
 Vrisses, c. Mirabello 125
 Vrisses, c. Amari 129
 Vrissi, c. piano Canea 138
 Vrissina, monte Rettimo 21
 Vromonero, c. Temene 117
 Vromonero, c. Amari 129
 Vucoglies Apano, Cato, c. Chissamo 136
 Vulismeni, c. Mirabello 126
 Vurgara, c. Pediada 123
 Vurgharo, c. Chissamo 135
 Vurvugliti, c. Nuovo 118
 Vutes, c. Malvesin 115
 Vutufù, c. Belvedere 122
 Vuves, c. Pediada 123
 Vuves Cato, c. Chissamo 136
 Φαγανοῦ, τπν. Λασιθίου 24
 Φαιστός, ἀρχαία πόλη 53
 Φαλόνναια, ἀρχαία πόλη 53
 Φαλάντρα, χ. Πυργιώτισσας 119
 Φαλίσαρνα, ἀρχαία πόλη 53
 Φαλατάδος, χ. Τήνου 261
 Φαμαγκόστα Κύπρου 209
 Φανάρι, χ. Πεδιάδας 123
 Φανερωμένη, χ. Πυργιώτισσας 119
 Φανός, ἀρχαία πόλη 53
 Φαράγγι, χ. Μονοφατίου 121
 Φαραγκιανιά, χ. Μονοφατίου 120
 Φαράτσι, χ. Μυλοποτάμου 131
 Φαρσάροι, μετόχι Λασιθίου 30
 φουδα 70
 φίδια της Τήνου 256
 Φίλερος, ἀρχαία πόλη 53
 Φιλίπιδω, χ. Τήνου 261
 Φιλίππου, χ. Μπελβεντέρε 121
 Φιλίσια, χ. Πεδιάδας 124
 Φλάβος, ποταμός Βιάννου 197
 Φλαθιάκες, χ. Καινούργιου 198
 Φλακή, χ. "Αποκορώνου 133
 Φλαμpanoχώρι, χ. Καινούργιου 118
 Φλιχανιά, χ. Κισάμου 136
 Φλώρη Κάτω, χ. Σελίνου 136
 Φλώρη Μέσα, χ. Σελίνου 137
 Φόδελε, ποταμός 34
 Φόδελε, χ. Μυλοποτάμου 131
 Φοινικιά, χ. Τεμένους 117
 Φοινικιά, χ. Μυλοποτάμου 130
 Φόνισσα, χ. "Αγ. Βασιλείου 130
 φόντικο (σιταποθήκη) 223
 Φοραδάρη, μετόχι Λασιθίου 30
 Φοσκαρίνι "Ιάκ. 67, 72, 190, 233
 Φουμουστιανά, χ. Σελίνου 137
 Φουνάρους, χ. Πεδιάδας 123
 Φουρνάδω, χ. Κισάμου 134
 Φουρνέα, χ. Χανίων 138
 Φουρνή "Απάνω, —Καστέλι, —"Αμπραμοχώρι, χ. Μαραμπέλου 125
 Φουρνή, κάμπος 31
 Φουρνόσχιμα, δρόμος στο "Ακρωτήρι 151, 191, άμυνα 218
 Φουρνοφάραγκο, χ. Μονοφατίου 120
 Φουρφουράς, χ. "Αμαρίου 129
 Φραγκοκάστελο, 38, 137, 195, σύνορα Ρεθύμνου - Χανίων 79
 Φρασκιά, λιμάνι 50, 98, 187, άκρωτήρι (Ρογδιός) 187
 Φρατί, χ. "Αγ. Βασιλείου 129
 φρουρά των παραλίων 151
 φρούρια της Κρήτης 105
 Φωτεινό, χ. Ρεθύμνου 128
 Φώτη Ντενότερο, χ. "Αμαρίου 129
 Χαβγας, τπν. Λασιθίου 24, 26
 Χαϊταμέα, χ. Ρεθύμνου 130
 Χαλασός, χ. Μπελβεντέρε 122
 Χαμαλεύρι, χ. Ρεθύμνου 128
 Χαμαρίκι, χ. Κισάμου 135
 Χαμάτσο, χ. Κισάμου 137
 Χαμέζι, χ. Σητείας 114
 Χάμπαθα, χ. "Αποκορώνου 133
 Χανιά, 96, φέουδα 72, περιγραφή 103,

- λιμάνι 150, πυροβόλα καὶ πυρομαχικά 158, φρουρά 210, ἄμυνα 217, 219, καστέλια καὶ χωριά 133, 137, 138, ἀγγαρεῖες 138, 140, γαλέρες 139, ὀρντινάντισες 139, ἐκκλησίες 139, προνομιστοὶ 140, παραλία 191
 Χάντακας, ὕδρευση 20, 223, περιγραφή 80, λιμάνι 95, 150, φέουδα 72, μνήματα Ἑβραίων 186, φρουρά 210, ἄμυνα 217, 218, καστέλια (8) καὶ χωριά (479) 115, ἀγγαρεῖες 140, προνομιστοὶ 140, πυροβόλα καὶ πυρομαχικά 154, Καστέλο τοῦ Μώλου, πυροβόλα 156, ὀπλοθήκη 169, ἐκκλησίες 126
 Χαντράς, γ. Σητείας 114
 Χαντράς, γ. Μονοφατισίου 120
 Χάντρο (Κάδρος) Τζάνε, γ. Σελίνου 136
 Χαντροῦ, γ. Μπελβεντέρε 122
 Χαντροῦ, γ. Σελίνου 136
 Χάρακας, γ. Μονοφατισίου 120
 Χάρακας, condizionato, γ. Μονοφατισίου 120
 Χάρακας, Ἅγιος Ἰωάννης ἐλεύθερο, γ. Μονοφατισίου 120
 Χαρασό, γ. Πεδιάδας 123
 Χάρκια, γ. Ρεθύμνου 128
 Χαροματάδι, γ. Ἀποκορώνου 134
 Χατζιράδος, γ. Τήνου 261
 Χερσόνησος 45, ἀρχαία πόλη 50
 Χερσόνησος, γ. Πεδιάδας 123
 Χίος 256, 257
 Χιώρα, ὄρμος Τήνου 258
 Χόντρος, γ. Μπελβεντέρε 122
 Χόντρος, ποταμὸς Βιάννου 40, 197
 Χορτασά, κοιλάδα Λασιθίου 24
 Χουδέτσι, γ. Πεδιάδας 123
 Χουμέρι, γ. Μπελβεντέρε 122
 Χουμέρι, γ. Μυλοποτάμου 131
 Χουμεριάκο, γ. Μεραμπέλου 125
 Χριστογέρακο, γ. Σελίνου 136
 Χριστός, λιμάνι σὴν Κολοκύθα Μεραμπέλου 15
 Χρυσόπολη, γ. Ἀποκορώνου 133
 χρυσωμένα δόντια τῶν ζώων 19
 Χρωμοναστήρι, γ. Ρεθύμνου 128
 Χῶνος, πν. Λασιθίου 27
 Χῶνος Μεγάλος, μετόχι Λασιθίου 29
 Χῶνος, γ. Μυλοποτάμου 131
 Χωριδάκι τοῦ Ζάνε, γ. Ρεθύμνου 130
 Χωριδάκια, γ. Τεμένους 117
 Χωριδάκια, γ. Πεδιάδας 123
 Χωριδάκια, γ. Μονοφατισίου 120
 Χacro cavo 13, fiume 33, 198, spiaggia 145
 Xenicochori, c. piano Canea 138
 Xeriona, c. Bonifacio 121
 Xerocomara, c. Temene 117
 Xerocomara, c. Bonifacio 121
 Xerochoriò, c. Rettimo 128
 Xerorina, c. Temene 117
 Xeroritissa, c. S. Baseio 130
 Xerosterni, c. Apicorna 133
 Xidà, c. Pediada 123, casale di Z. Corner, antica città L. ttos 51
 Xidhà, fiume 36
 Xidhà, c. Apicorna 133
 Ψαθογιώργη, γ. Χανίων 138
 Ψαλίδα, γ. Καινούργιου 118
 Ψεῖρες, γ. Χανίων 138
 Ψειρόνερο, γ. Χανίων 138
 Ψηλορείτης, βουνά τοῦ Λασιθίου 19
 Ψύχιον, ἀρχαία πόλη 53
 Ψυχρό, μετόχι Λασιθίου 29, σπήλαιο —64
 Ψυχρό, γ. Ἀποκορώνου 133
 Ψυχρόνερο Πύργος, γ. Χανίων 138
 Ψωμοπούλα, γ. Πεδιάδας 123
 Ὠλεος, ἀρχαία πόλη 53

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Forma e positura del Regno di Candia	11
2. Longhezza e larghezza et quanto circonda	12
3. Cavi principali del Regno	12
4. Nota di tutti i porti	13
5. Monti principali del Regno	18
6. Campagne seminabili del Regno	22
7. Nota di tutti i fiumi del Regno	33
8. Antichità del Regno	40
9. Nomi delle 100 città	47
10. Forma e misure del Laberinto	53
11. Croce miracolosa della Madonna di Saitures	55
12. Dichiarazion delle Gorne delle cinque Vergini	57
13. La gran spelonca apresso il casal Melidoni	61
14. In che modo questo Regno venne sotto il dominio della serenissima signoria di Venezia	64
15. A che modo li parici di Candia dominano	65
16. Dodici nobili mandati da Venezia li quali divisero tutto il Regno in quattro parti	69
17. Dichiarazione delle cavallarie, serventarie et carati	70
18. Divisione degli quattro territori	77
19. Descrizione delle quattro città principali. Sitia	79
20. Descrizione particolare della città di Candia	80
21. Opinioni sopra il forte di S. Dimitri	83
22. I cuniculi e la fossa	86
23. Opposizione fatta ai detti cuniculi	92
24. Il porto, il molo e il Castello di Candia	95
25. Descrizione della città di Rettimo, della fortezza e porto	100
26. Descrizione della città della Canea e suo porto	103
27. Nota di tutte le fortezze del Regno, e prima fortezza delle Garabuse	105
28. Fortezza di S. Thodoro	105
29. Fortezza della Suda	107
30. Fortezza di Paleocastro di Candia	109
31. Fortezza di Spinalonga	110

32. I Castelli del Regno	112
33. Castelli e casali di Sitia	113
34. Castelli e casali di Candia	115
35. Castelli e casali di Rettimo	127
36. Castelli e casali di Canea	133
37. Summa di tutti i castelli e casali, engarici e privilegiati	139
38. Le cernide e le ordinanze	141
39. Spiagge dove potrebbe sbarcare armata	143
40. Le guardie delle marine	151
41. Artiglieria e munizioni del Regno	154
42. Summa di tutta l'artiglieria	167
43. Arme e armerie	169
44. Standia e Messovugni	171
45. Sito Monforte	173
46. Isole di Gozi	174
47. Il Marathi	175
48. Difesa del Regno	176
49. Vittovaglie necessarie	219
50. Le acque	223
51. Provisione delle legne e carboni	227
52. L'armar delle galee	228
53. Gli arsenali del Regno	243
54. Le maestranze degli arsenali	246
55. Relazione dell'isola di Cerigo	253
56. Relazione dell'isola di Tine	256

“Υστερα από την πολύτιμη έκθεση του Francesco Basilicata δημοσιεύω εδώ—παρά τη μεγάλη δαπάνη που στοίχισαν—53 ολοσέλιδους πίνακες, για πληρέστερη κατανόηση του κειμένου της έκθεσης. Στους πίνακες αυτούς έχει σχεδιάσει ο ίδιος Φραγκ. Βασιλικάτα τα κυριότερα φρούρια, τις παραλίες, τους κόλπους και τους όρμους που προσφέρονται για αποβάσεις και τα λιμάνια του «Βασιλείου της Κρήτης», για τα όποια λεπτομερώς αναφέρει στην έκθεσή του.

Ο Βασιλικάτα έζησε στην Κρήτη από τις αρχές του 1600 μέχρι το 1638, και σαν μηχανικός των δημοσίων έργων επισκεφτόταν τα διάφορα φρούρια, και συνεπώς τα είχε μελετήσει και τα γνώριζε καλά. Κατά τις περιόδους του επισκεφτόταν ασφαλώς και τις διάφορες παραλίες που προσφρόνταν για αποβάσεις, ως και τους άλλους τόπους που έχει σχεδιάσει. Συνεπώς τα σχεδιαγράμματά του έχουν γίνει από το φυσικό και γι' αυτό είναι αυθεντικά. Άλλοι παρόμοιοι γνωστοί άτλαντες, όπως του Marco Boschini¹ είναι αντίγραφα από τα σχεδιαγράμματα του Βασιλικάτα².

Τα δημοσιευόμενα σχεδιαγράμματα, σχεδιασμένα σε χαρτί αρκετά χονδρό, με πεννάκι, με λεπτότατες γραμμές, αποτελούν ένα ολόκληρο τόμο, βιβλιοδετημένο, διαστάσεων 40,50X27,6 εκατοστόμετρα. Στην αρχή ο τόμος έχει 10 φύλλα άγραφα. Τα επόμενα αριθμούνται με αραβικούς αριθμούς από το 1 μέχρι το 103 και στο τέλος είναι επίσης 7 φύλλα άγραφα. Τα σχεδιαγράμματα έχουν γίνει στα φύλλα των μονών αριθμών, στο 1, 3, 5, 7, 9 κλπ. Τα άλλα είναι λευκά.

Σε πολλούς πίνακες, στην κάτω γωνιά αριστερά ή δεξιά, γράφει³: *Umil(issi)mo et Devot(issi)mo Serv(ito)re Francesco Basilicata fece adi 25 Novembre 1619*, που σημαίνει: Ο ταπεινότατος και πολύ άφοσιωμένος δούλος Φραγκίσκος Βασιλικάτα έποίησε στις 25 Νοεμβρίου 1619.

Σύμφωνα με τις σημειώσεις αυτές οι πίνακες 19, 20, 27, 32 και 44 σχεδιάστηκαν το 1614, οι πίνακες 15, 25, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50 και 53 σχεδιάστηκαν το 1615, οι πίνακες 12, 13, 14 και 21 σχεδιάστηκαν το 1619 και οι πίνακες 16 και 28

¹) Il Regno tutto di Candia, ecc., Venezia M. DC. LI.

²) Βλ. G. Gerola, Monumenti Veneti ecc., vol. I, pag. 50.

³) Βλ. Πίν. 11.

σχεδιάστηκαν τὸ 1626. Εἰς τοὺς ἄλλους δὲν ἀναφέρεται χρονολογία.

Ὁ Βασιλικάτα ἔδωσε σὲ πολυτελέστατο τόμο τὰ σχεδιαγράμματα μὲ σκοπὸ νὰ τὸν προσφέρει δῶρο σὲ κάποιο ἰσχυρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τοῦ 1630, καὶ ἔγραψε στὴν ὠραία προμετωπίδα τοῦ τόμου¹: *All' Illus(strissi)mo ed Ecc(ellentissi)mo S(igno)re S(igno)re et Padrone mio Coll(endissi)mo il S(igno)r.....* ποὺ σημαίνει: Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατο καὶ ἐξοχότατο κ.κ. καὶ Προστάτη μου σεβάσμιο κ.... δίχως νὰ συμπληρώσει τὸ ὄνομα τοῦ δωρεοδόχου.

Ἐπειδὴ ἡ ἀφιέρωσή του εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀφιέρωση ποὺ ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τῆς ἔκθεσός του², ποὺ τὴν ἀφιερώνει στὸν Pietro Giustiniano, ἀξιότατο Καπιτὰν Γ'κενεράλε στὸ Βασίλειο τότε, ὑποθέτω ὅτι καὶ τὸν ἄτλαντα τὸν ἐδώρησε, ἢ εἶχε σκοπὸ νὰ τὸν δωρήσει, στὸν ἴδιο Pietro Giustiniano, καὶ λησμόνησε νὰ γράψει τὸ ὄνομά του στὴν προμετωπίδα. Ἕνας λόγος παραπάνω γιὰ νὰ δημοσιευτεῖ μαζί μὲ τὴν ἔκθεση.

Ὁ ἄτλας αὐτὸς τοῦ Βασιλικάτα, γιατί ὁ ἴδιος ἔχει σχεδιάσει καὶ ἄλλους³, ἔχει δωρηθεῖ τὸ 1890 στὸ «Φιλεκπαιδευτικὸ Σύλλογο Ἡρακλείου» ἀπὸ τὸν W. R. Paton, ὅπως ἔχει γράψει ὁ ἴδιος στὴν ἀρχὴ τοῦ κώδικα⁴. Ὁ ἄτλας, ὅπως καὶ ὅλη ἡ περιουσία τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου, περιῆλθε στὴν κυριότητα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, ὅπου καταχωρήθηκε μὲ τὸν ἀριθ. Δ 897. Τώρα βρίσκεται στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης, ὅπου καὶ ἄλλα βιβλία καὶ χάρτες παραχωρήθηκαν ἀπὸ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο γιὰ ἔκθεση.

¹) Βλ. Πίνακα 1.

²) Βλ. σ. 1.

³) Βλ. σχετικὰ τὴν εἰσαγωγή, σ. 4.

⁴) Βλ. σ. 325, ὅπου μεταφέρω ὁλόκληρη τὴν ἀφιέρωσή του.

CITTA
FORTEZZE, CASTELLI
SITI FORTI,
SPIAGGIE, PORTI, E, REDOTI
DEL REGNO DI
C A N D I A

ALL' ILL^{MO} ED ECC^{MO} S^{RE}
S^{RE} ET PADRONE MIO COL^{MO}
IL S^R

D. V. ECZA ILL^{MA}
HUMIL^{MO} E DEVOTISMO SERVIDORE
FRANCESCO BASILICATA F. IBIS

ΤΩ ΕΝ ΗΡΑΚΛΕΙΩ
ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩ ΣΥΛΛΟΓΩ
ΔΩΡΟΝ

W. R. PATON
10 - 4 - 1890

Τὸν πλαγκτόν, μήτερ, με, θέθεν δ' ἰνδαλμ' ἔτ' ἐόντα,
δέξο πάλιν κόλποις ὅψ' ἐ μὲν ἄλλ' ἐσσεῖ

W R P

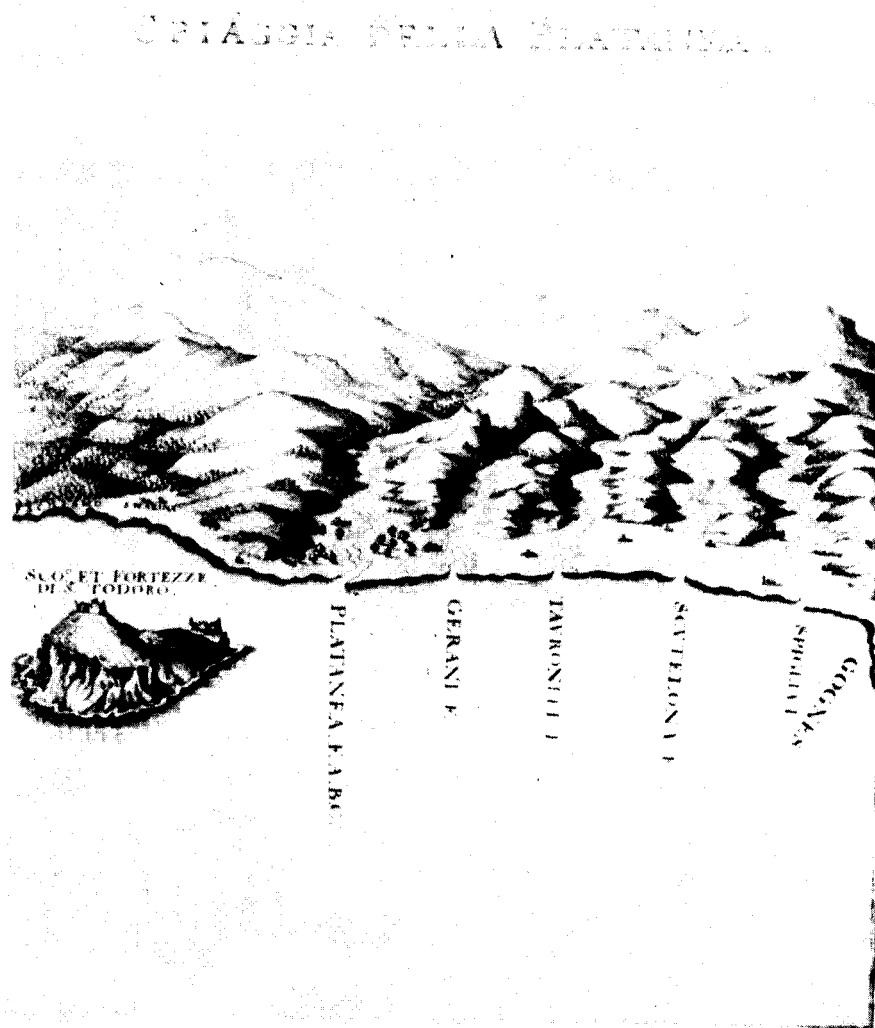
TAVOLA
DELLI DISEGNI CO(N)TENVTI
NEL P(RESE)NTE VOLVME

	Carte Πίνακες	
Frontespizio		1
NELLA PARTE DI PONENTE		
1. Scoglio et Fortezza delle Garabuse	1	2
NELLA PARTE DI TRAMONTANA		
2. Golfo et spiaggia del castel Chissamo.	3	3
3. Spiaggia della Platanea	5	4
4. Scoglio et fortezza di S(an) Todoro.	7	5
5. Città della Canea	9	6
6. Scoglio e fortezza del Marathi	11	7
7. Porto della Suda	13	8
8. Scoglio et fortezza della Suda	15	9
9. Spiaggia del Castello Apicorno	17	10
10. Spiaggia del'Armirò di Rettimo	19	11
11. Città et fortezza di Rettimo	21	12
12. Spiaggia della Torre di Rettimo	23	13
13. Castel di Milopotamo e reduto di Atali	25	14
14. Spiaggia di Fodele	27	15
15. Reduto della Fraschia	28	16
16. Paleocastro di Candia	29	17
17. Fort(ez)za di Paleoc(ast)ro et belloardo S(an) Spirito.	31	18
18. Spiaggia della Città di Candia	33	19
19. Candia Città	35	20
20. Forte di S. Dimitri	37	21
21. Isola della Standia	39	22
22. Spiaggia di Messoavgni	41	23
23. Passo di Cacconoros.	43	24
24. Porto e redoto di Tighani	45	25
25. Spiaggia di Maglia	47	26
26. Porto di Spinalonga	49	27

	Carte Πίνακες	
27. Scoglio e fortezza di Spinalonga	51	28
28. Redoto detto Cacichi	53	29
29. Castel Mirabello e porto S(n) Nicolo	55	30
30. Spiaggia di Pachiammo	57	31
31. Città e Castel di Settia	59	32
32. Paleocastro di Settia	61	33
NELLA PARTE DI LEVANTE		
33. Spiaggia di Xacro	63	34
NELLA PARTE D' OSTRO		
34. Spiaggia di S(anta) Lucia	65	35
35. Spiaggia et Castello di Gerapetra	67	36
36. Spiaggia di Mirto	69	37
37. Redoto detto Aspes	71	38
38. La Mad(onn)a di Arvi	73	39
39. Vale di Viannes	75	40
40. Spiaggia di Dermato	77	41
41. Spiaggia di Zuzzuro	79	42
42. Redoto di Paleo Molo	81	43
43. Porto di Calùs Limniones	83	44
44. Vale di Matala	85	45
45. Spiaggia di Priotissa	87	46
46. Franco Castello	89	47
47. Castel della Sfacchia	91	48
48. Isole di Ghozi sfachioti	93	49
49. Porto di Lutrò	95	50
50. Castel Selino	97	51
51. M(onte) Forte (sito nel Territorio di Settia)	99	52
52. Lassithi Campagna nel ter(ritori)o di Ca(n)dia	101	53
53. Temene Castello nel ter(ritori)o di Candia	103	54
54. Φωτοτυπία τοῦ F ^o 11r (Bλ. σσ. 28, 29).		55

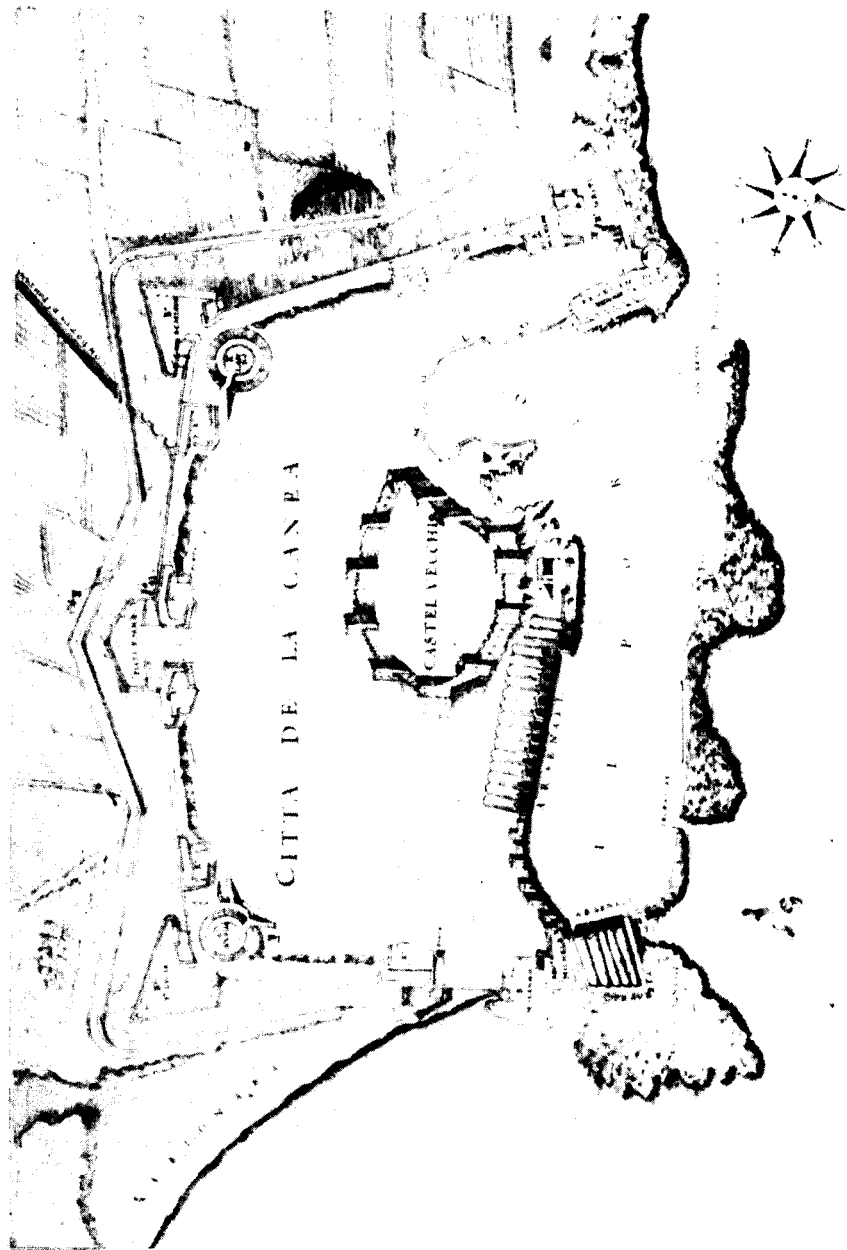
1. — Frontespizio del volume.

4. — Spiaggia della Platanea.

5. — Scoglio et fortezze di San Todoro.

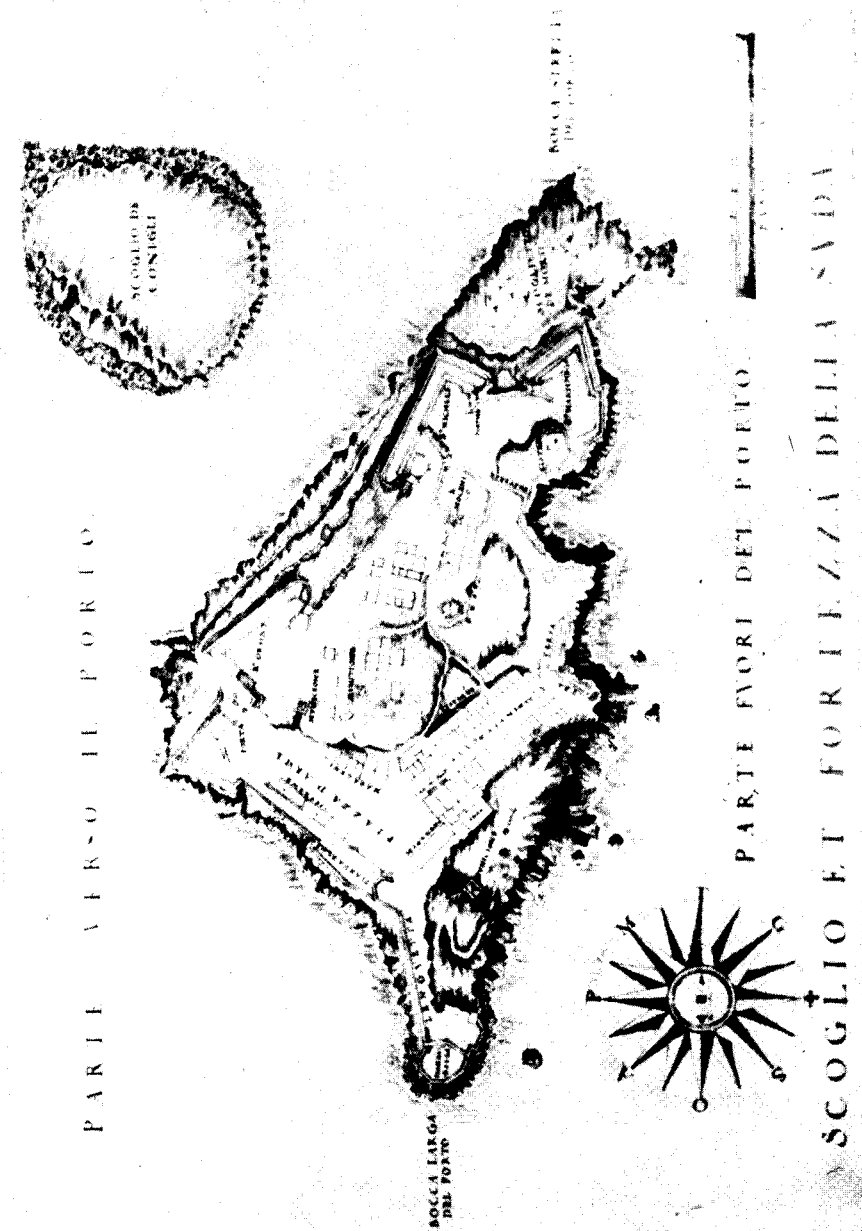
6. — Città della Canea.

7. — Scoglio et fortezza del Marathi.

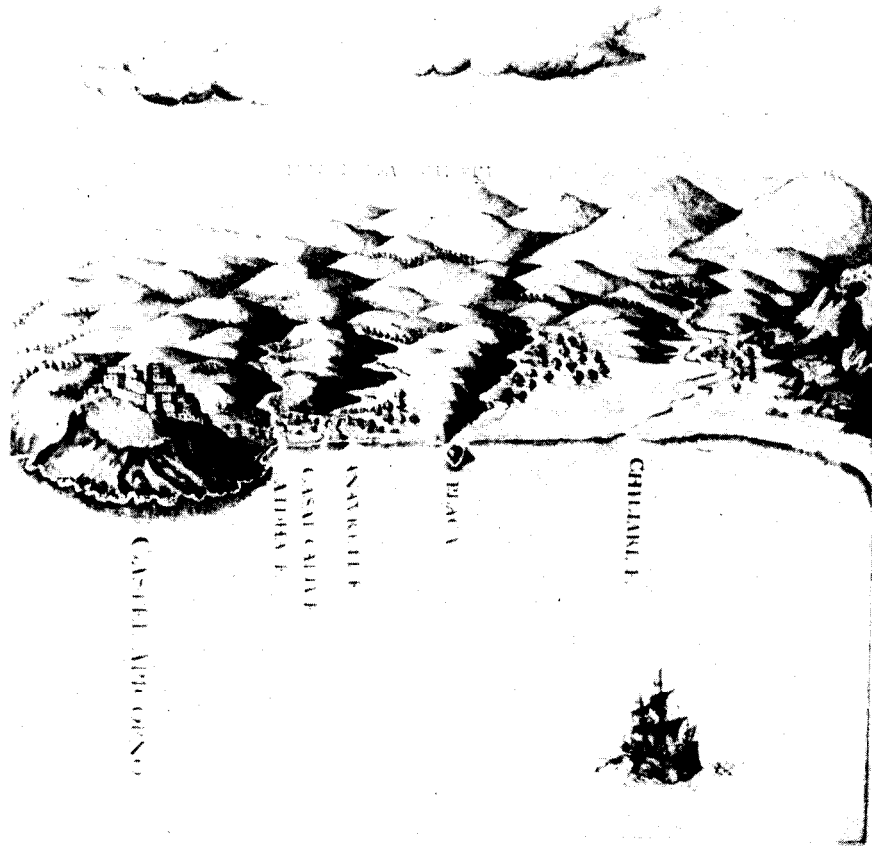

8. — Porto della Suda.

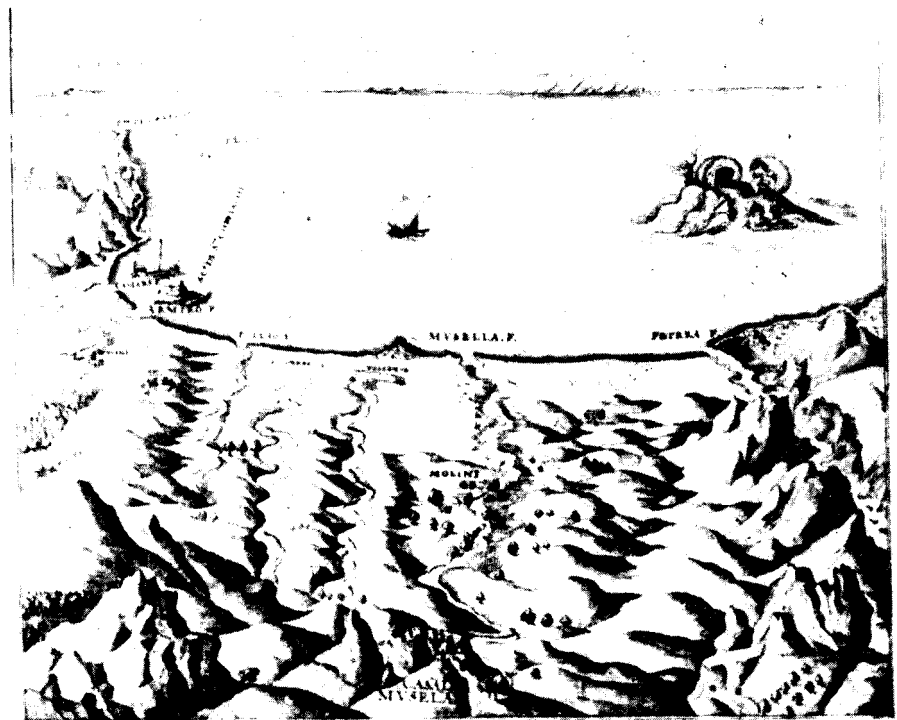
9. — Scoglio et fortezza della Suda.

CASTELLO ET SPIAGGIA DEL APICORNO.

10. — Spiaggia del Castel Apicorno.

SPIAGGIA DEL ARMIRÒ DI RETTIMO.

Umil.mo et Devot.mo Serv.re | Francesco Basilicata fece | adl 25 Novembre 1619

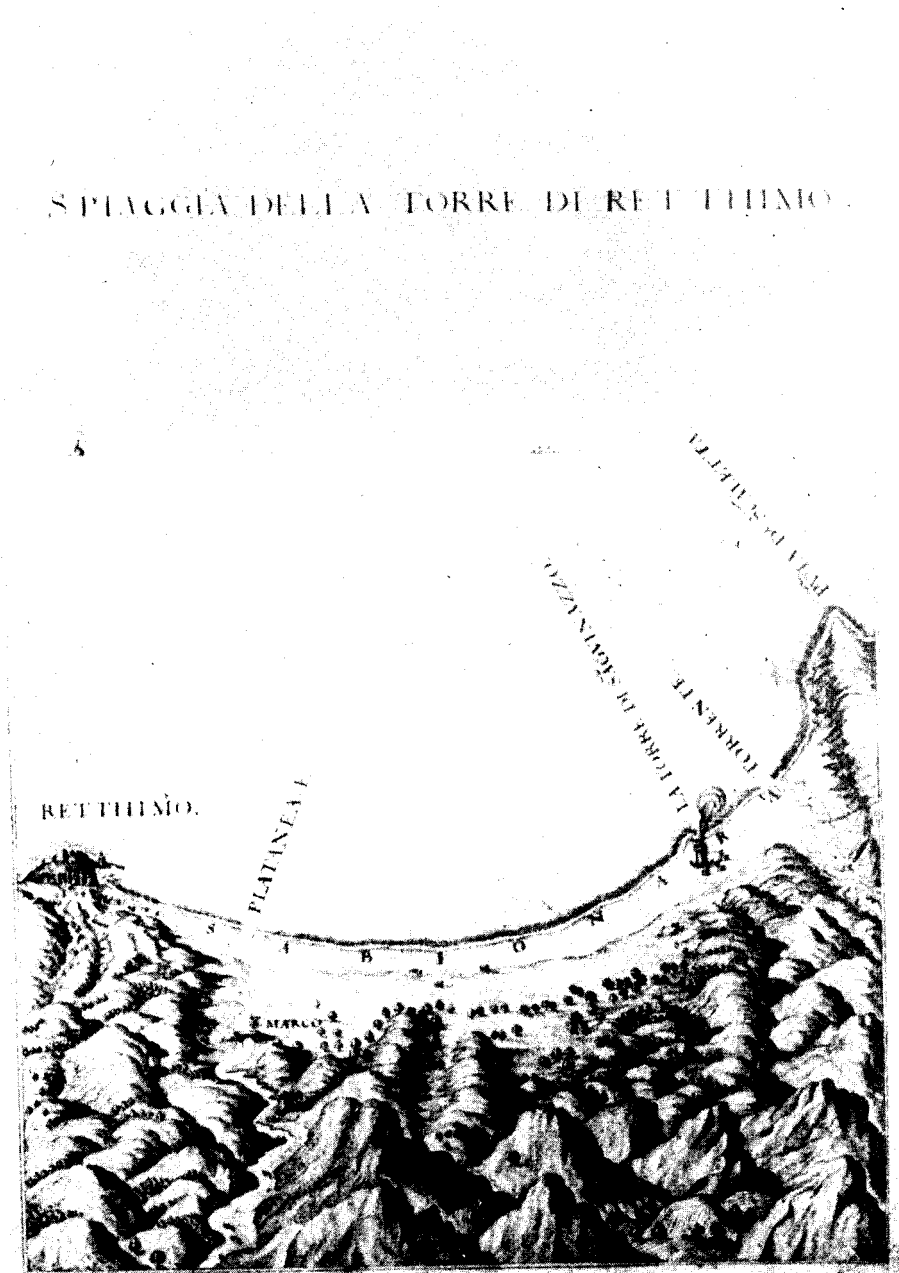
11. — Spiaggia dell' Armirò di Rettimo.

CITTA ET FORTEZZA DI RETTIMO

Umil.mo et Devot.mo Serv.re | Francesco Basilicata fece | adi 25 Novembre 1619

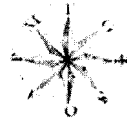
12. — Città et Fortezza di Rettimo.

Umil.mo et Devot.mo Serv.re | Francesco Basilicata fece | adi 25 Novembre 1619

13. — Spiaggia della torre di Rettimo.

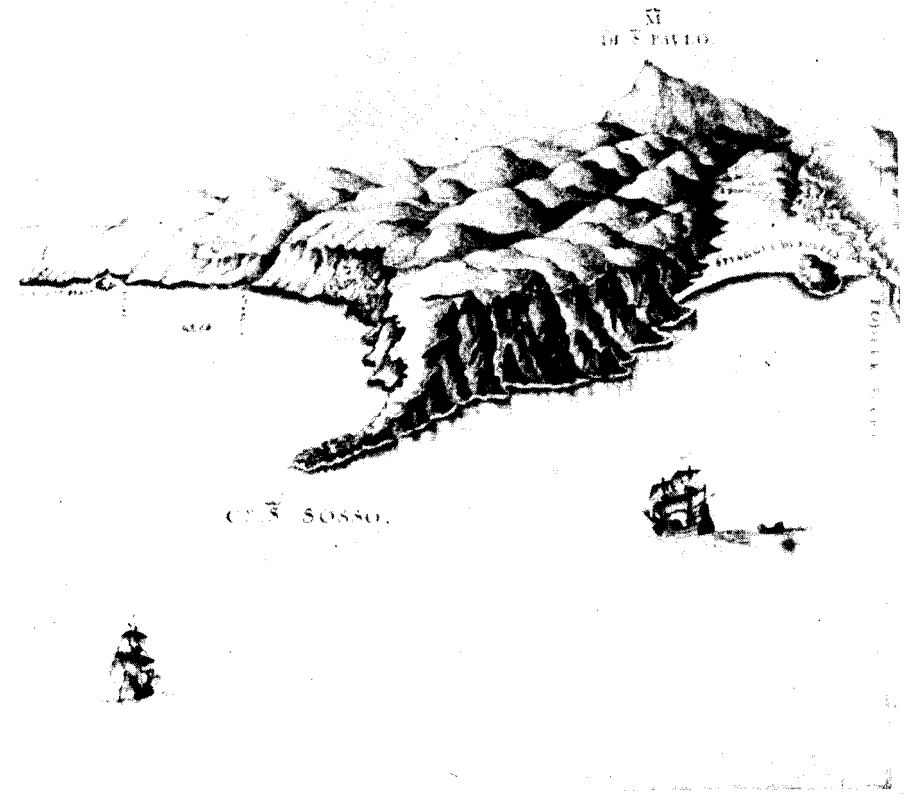
REDUTO DI ATALI.

Umil.mo et Devot.mo Serr.re | Francesco Basilicata fece | adl 25 Novembre 1619

14. — Castel di Milopotamo, e reduto di Atali.

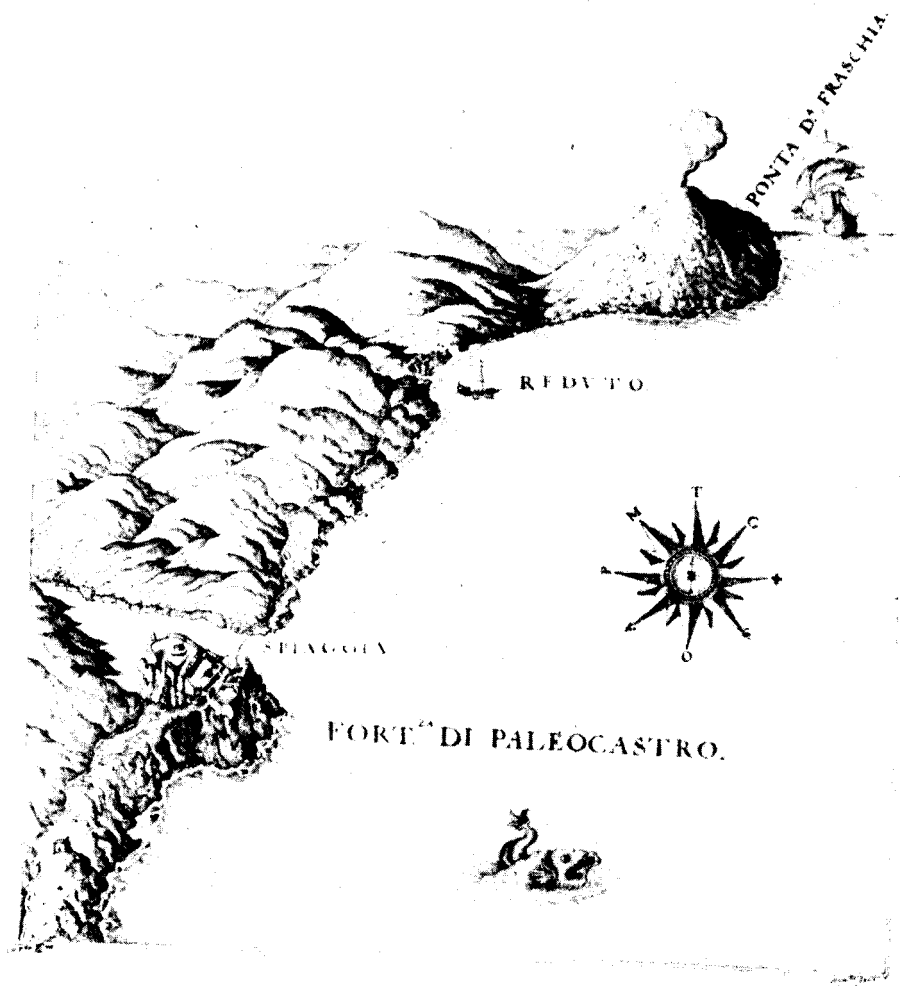
SPIAGGIA DI FODELE.

Humilissimo et Devot.mo S.re | Francesco Basilicata fece | adl 17 Genaro 1615

15. — Spiaggia di Fodele.

REDUTO DELLA FRASCHIA.

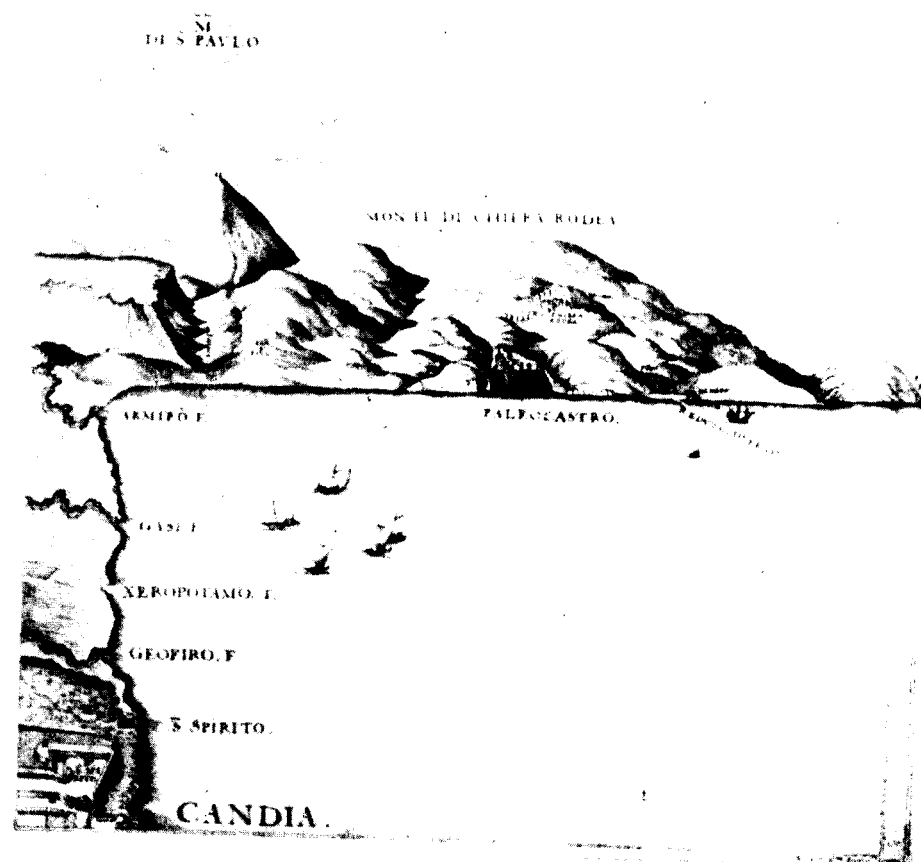

D. V. E. za Ill. ma | Humil. mo Ser. e F. o Basilicata fece 1626

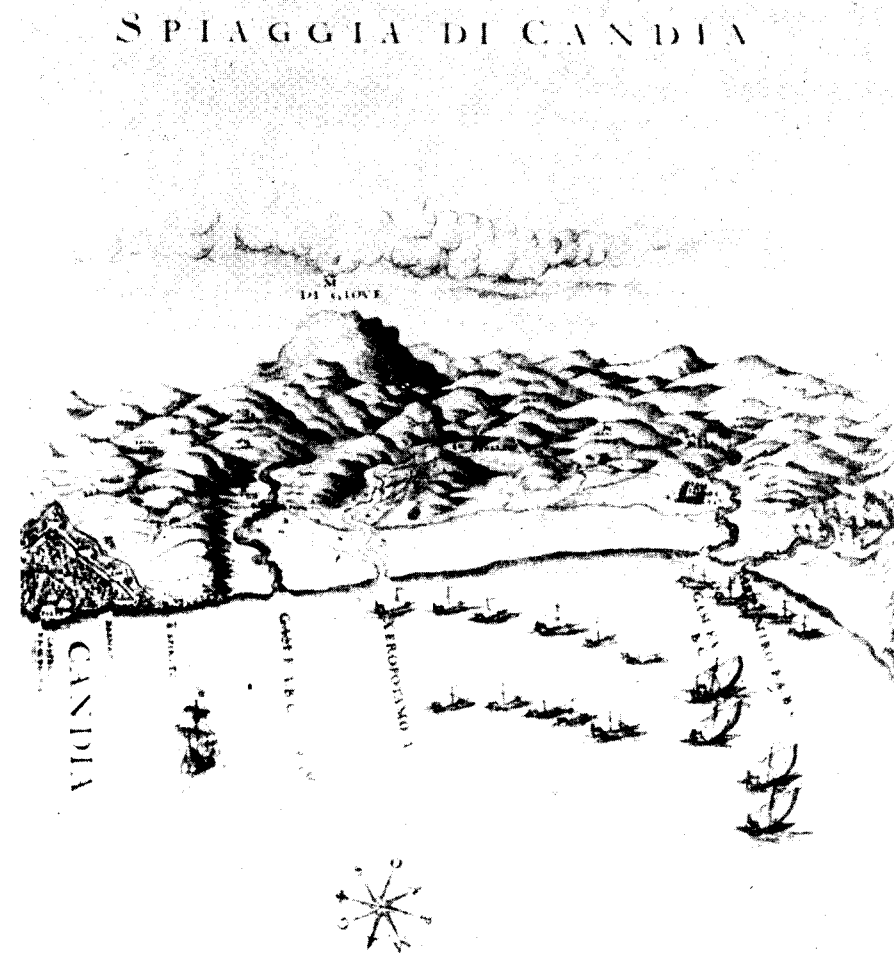
16. — Reduto della Frascià.

17. — Paleocastro di Candia.

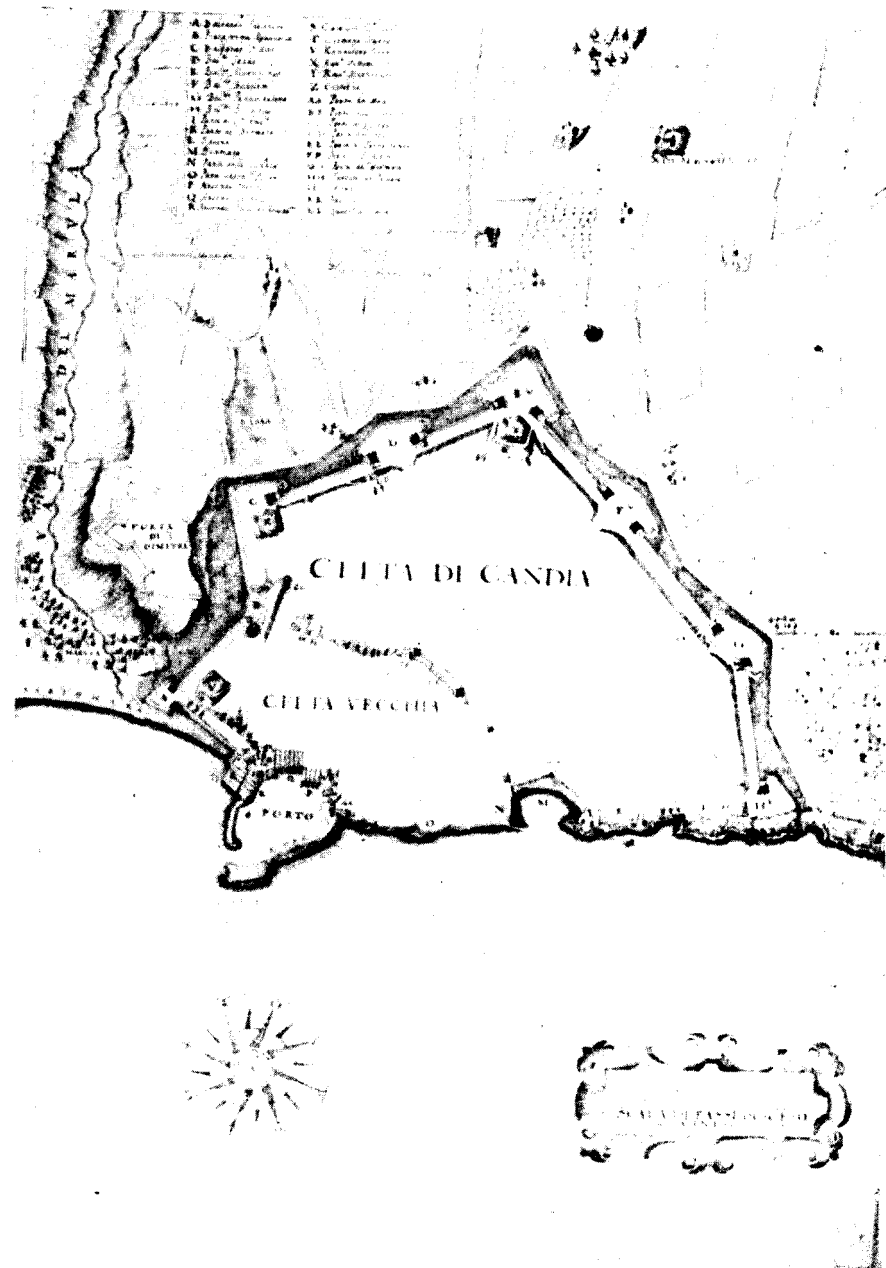

18. — Fortezza di Paleocastro et belloardo S. Spirito.

D. V. E. za Ill. ma | Hum. mo Devot. mo et obligat. mo Servitore | Franc. co Basili-
cata fece adl 19 Genaro 1614 in Candia

19. — Spiaggia della città di Candia.

D. V. E. za Ill. ma | Humil. mo Ser. re | Fran. co Basil. a f. l' anno 1614.

20. — Candia Città.

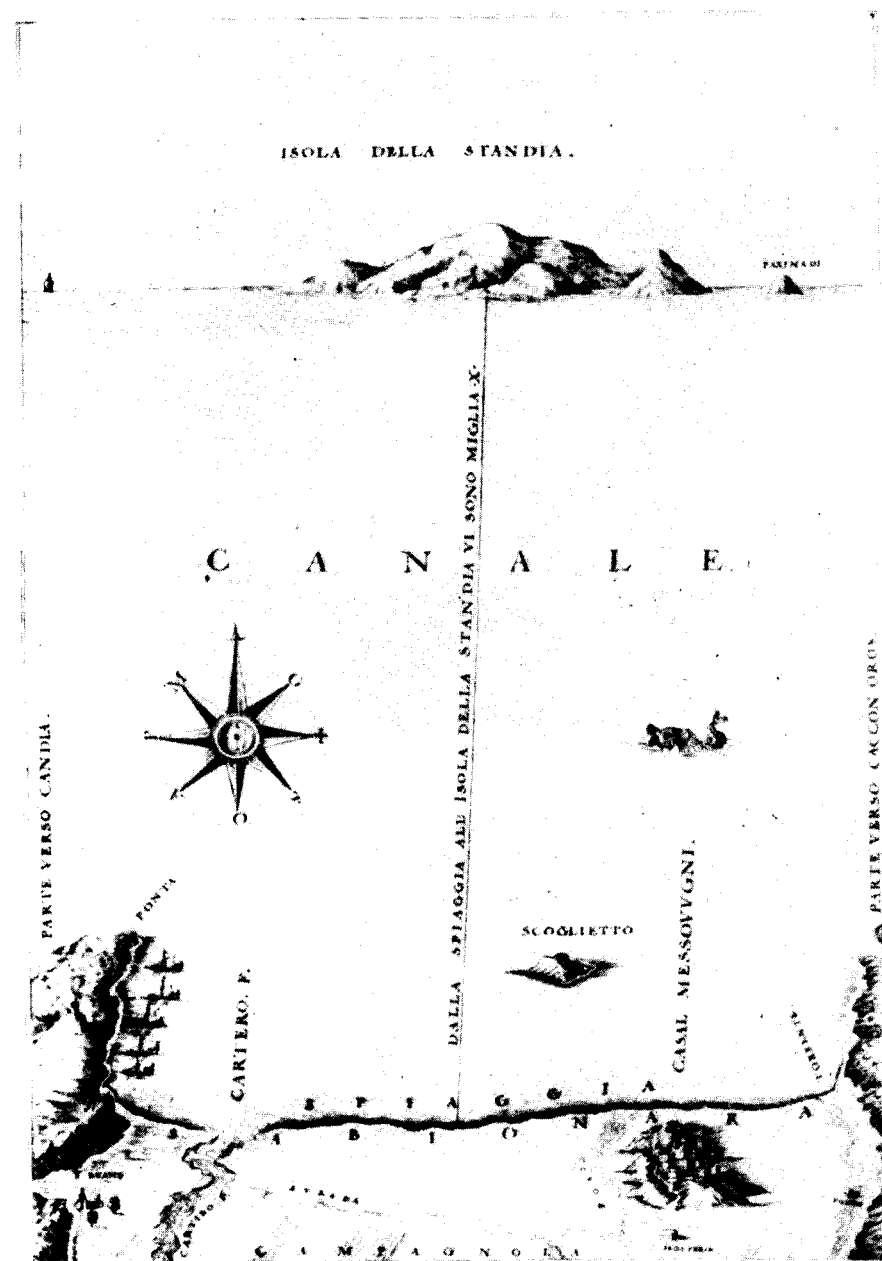

Francesco Basilicata fece adl 25 Novembre 1619

21. — Forte di San Dimitri.

22. — Isola della Standia.

23. — Spiaggia di Messovugni.

24. — Passo di Caconoros.

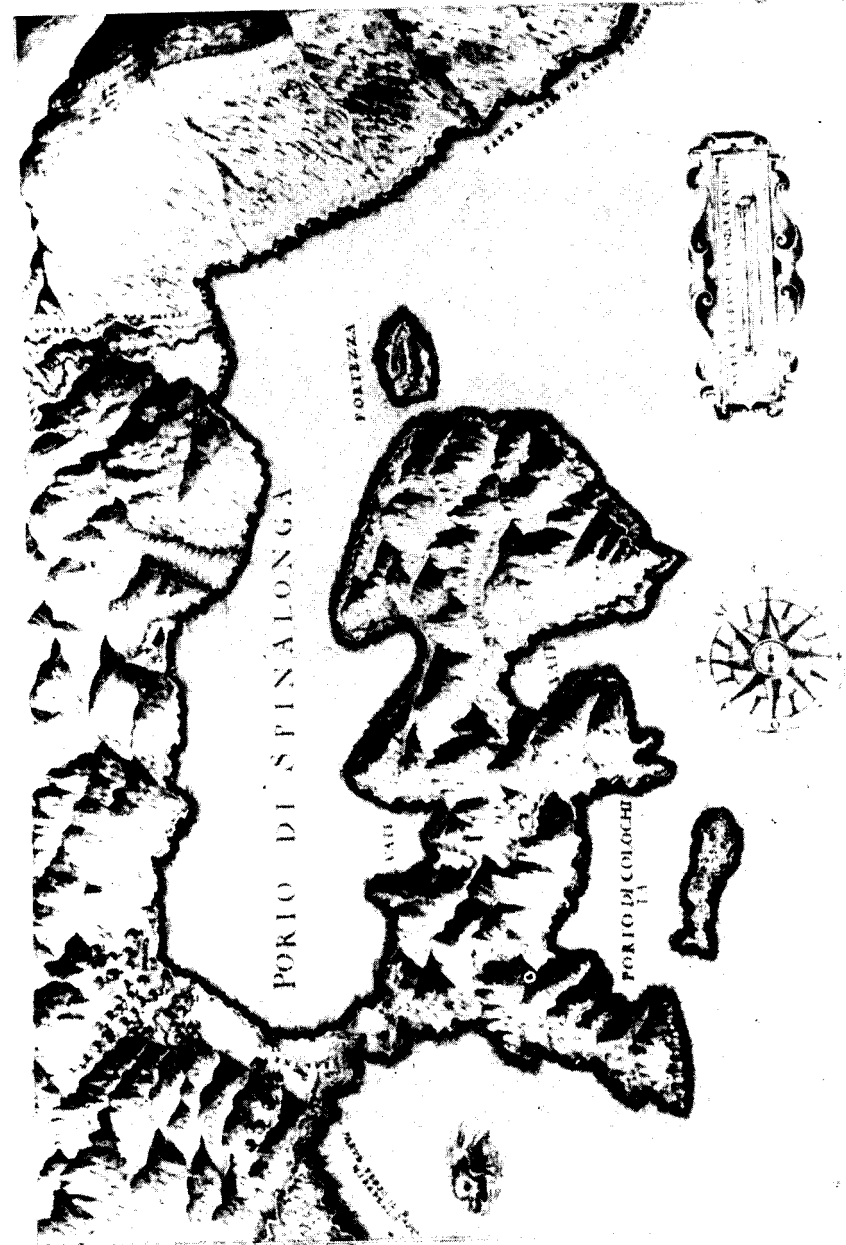

Humil.mo Serv.re | Franc.co Basilicata fece adi 22 Gen.o 1615

25. — Porto e redoto di Tighani.

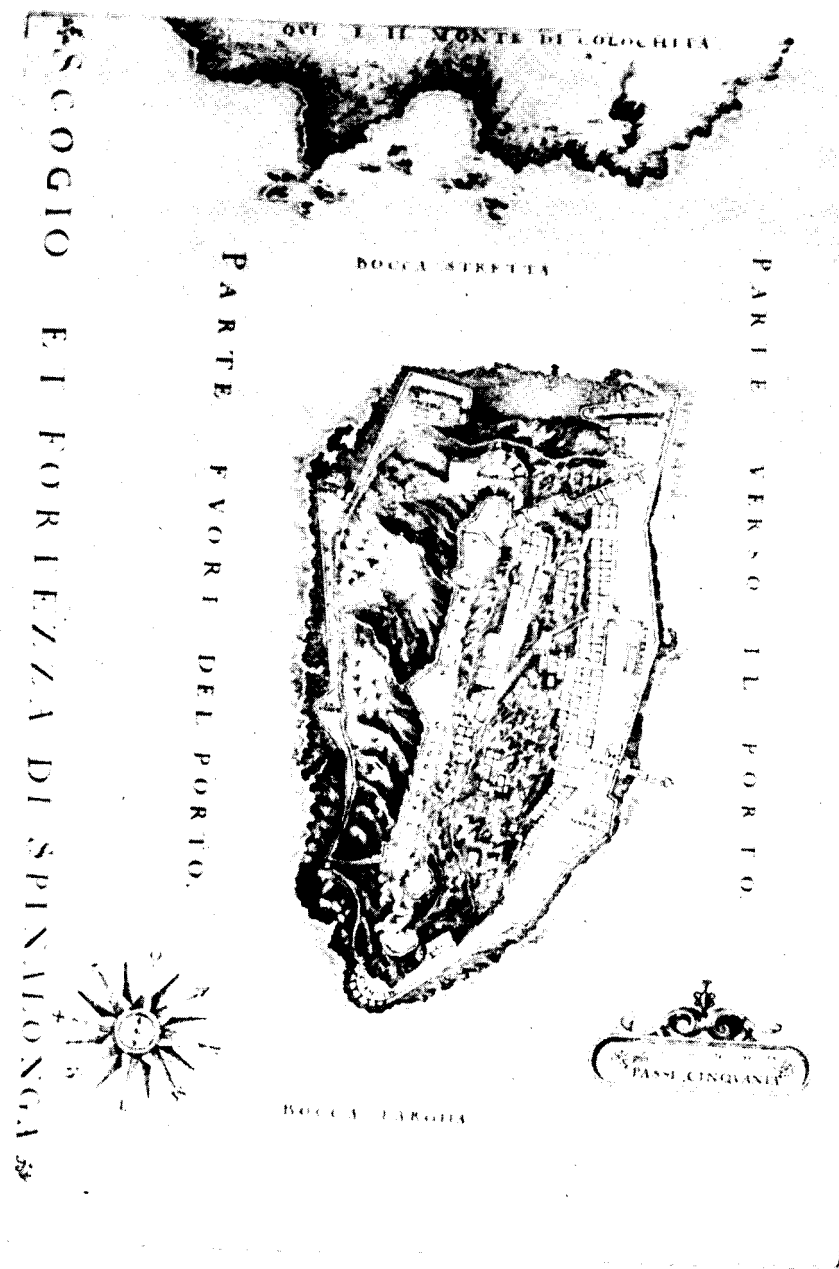

26. — Spiaggia di Maglia.

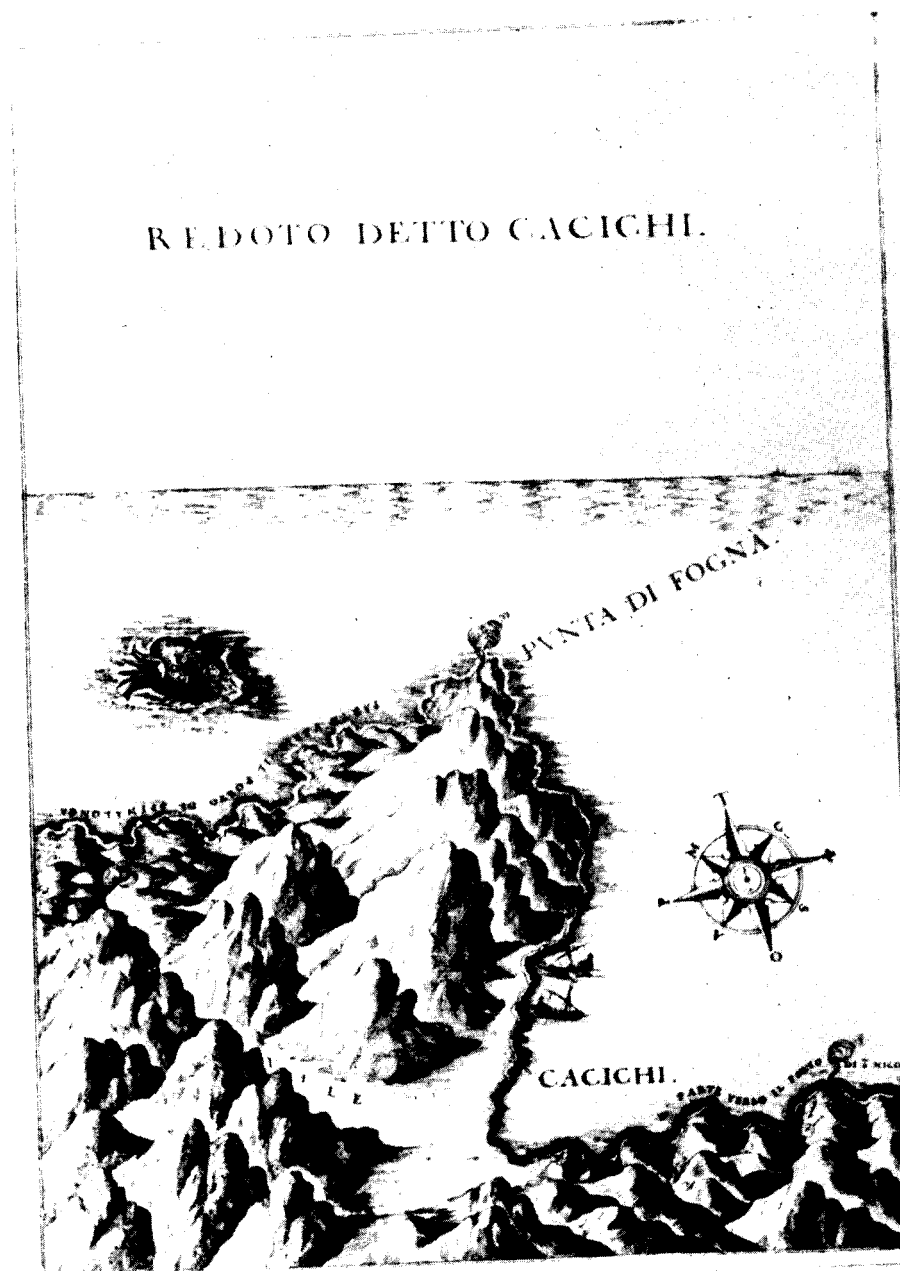
Humil.mo et Ubliq.mo Servitore | Francesco Basilicata fece adi 8 7bre 1614 in Candia

27. — Porto di Spinalonga.

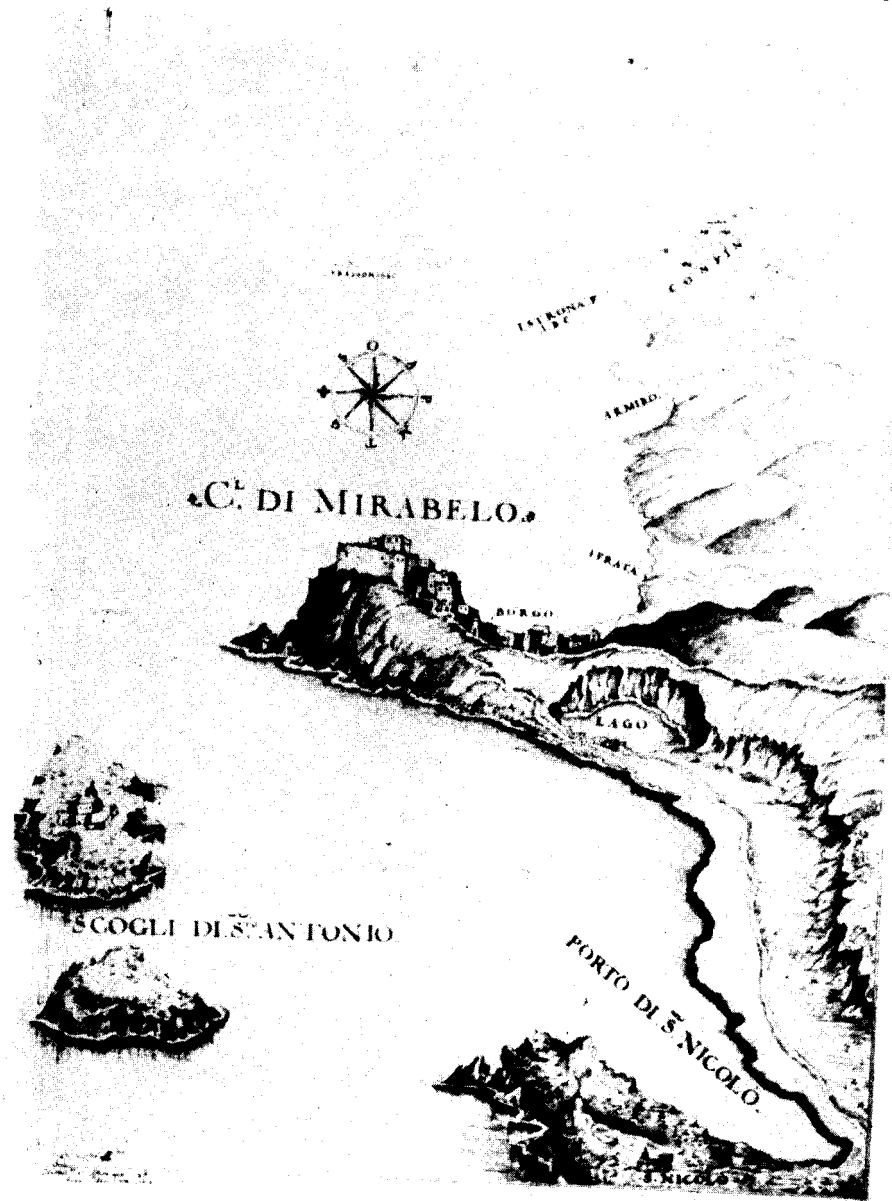

D. V. E. za Ill. ma Umil. o Serv. e F. o Basilicata f. 1626

28. — Scoglio e Fortezza di Spinalonga.

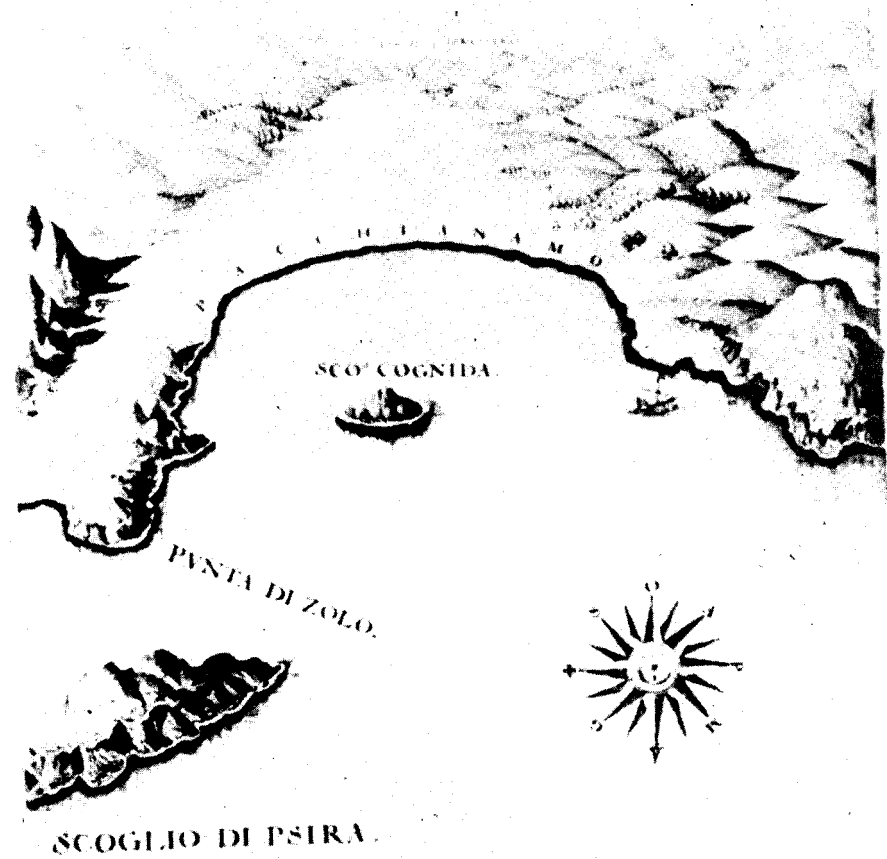
29. — Redoto detto Cacichi.

30. — Castel Mirabello, e Porto S. Nicolò.

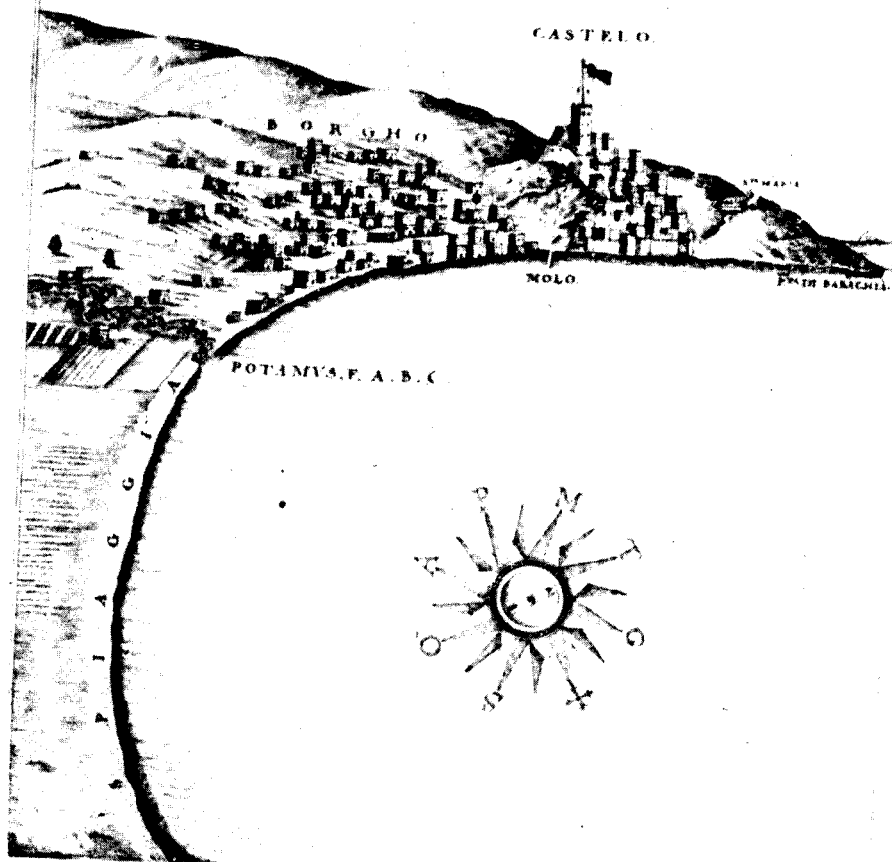
SPAGGIA DI PACCHIANAMO

DI MALAVIA

31. — Spiaggia di Pachiamo.

CITTA DI SITTHIA.

Humil.mo et Deuot.mo Ser.re | Franc.co Basilicata fece l' anno 1614 | in Candia

32. — Città e Castel di Settia.

SITO DEL PALEOCASTRO DI SITTHIA.

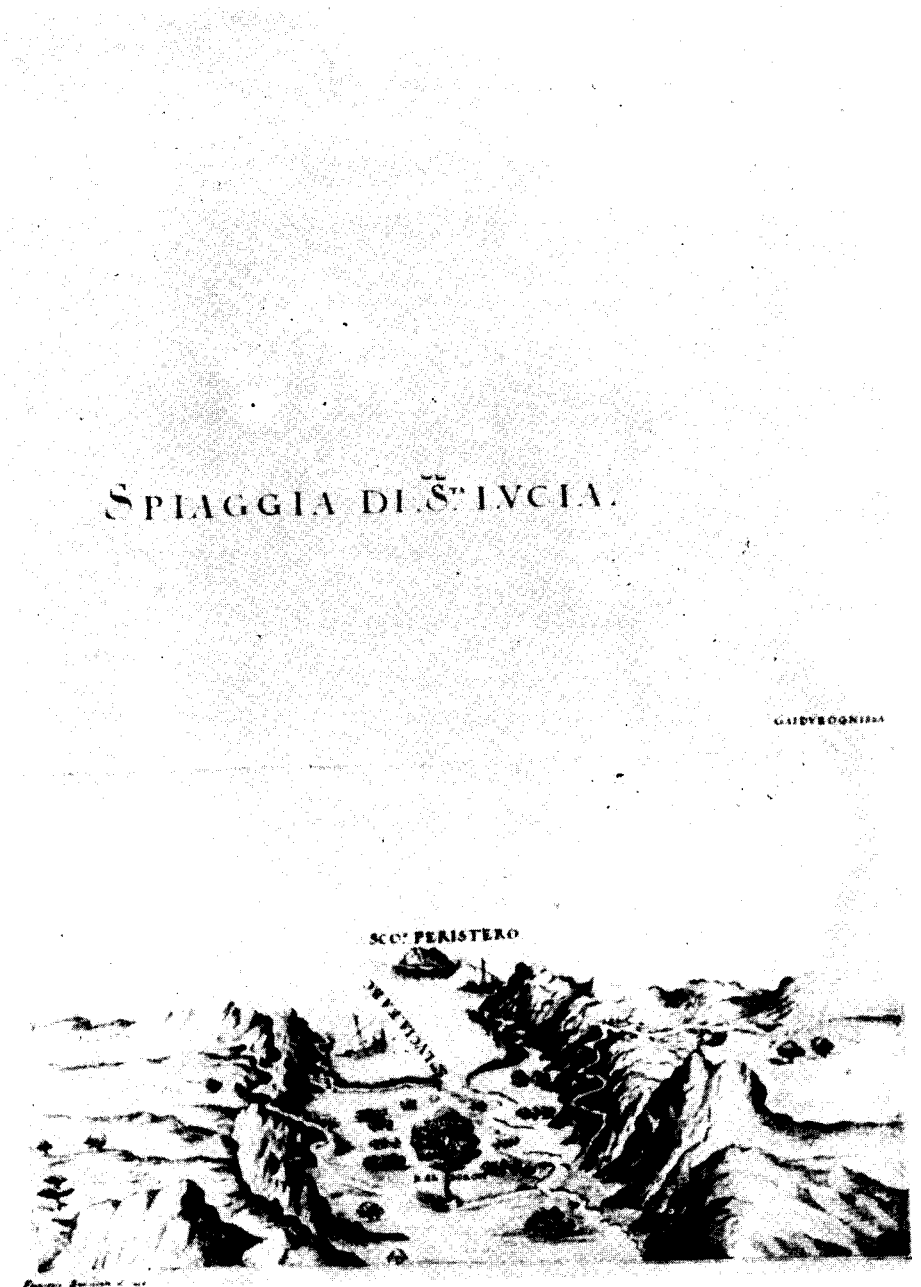
Humil.mo et Deuot.mo Ser.re | F. Basilicata f. 1615

33. — Paleocastro di Settia.

Servitore Humil.mo Francesco Basilicata | fece l' anno 1615

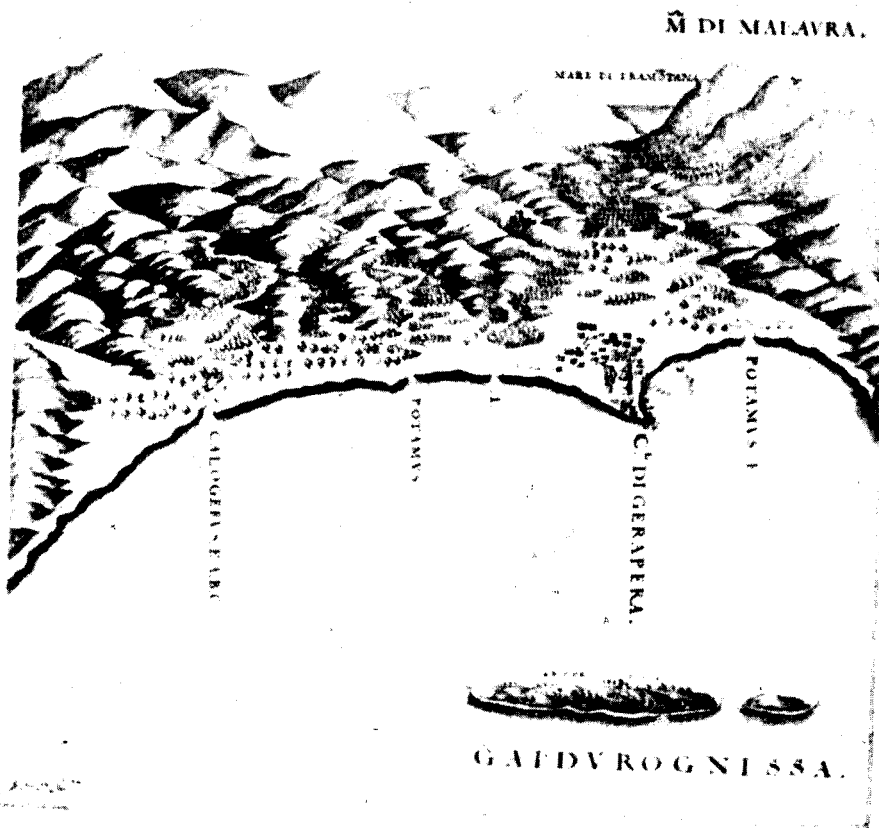
34. — Spiaggia di Xacro.

Francesco Basilicata f. 1615

35. — Spiaggia di Santa Lucia.

SPIAGGIA DI GERAPETRA.

D. V. E. za Ill. ma | Affetionatiss. o Seruidore | Franc. o Basilicata f. | 12 Marzo 1615

36. — Spiaggia et Castello di Gerapetra.

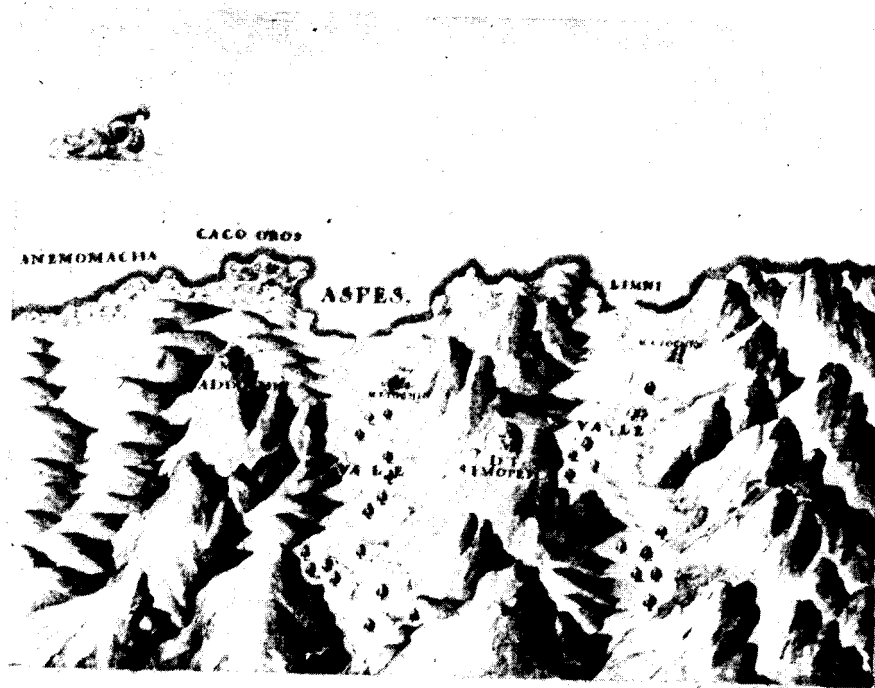
SPIAGGIA DI MIRTO.

D. V. Ecc. za | Ill. ma | Devotiss. o Ser. re | Franc. co Basilicata f. adì 17 Marzo 1615

37. — Spiaggia di Mirto.

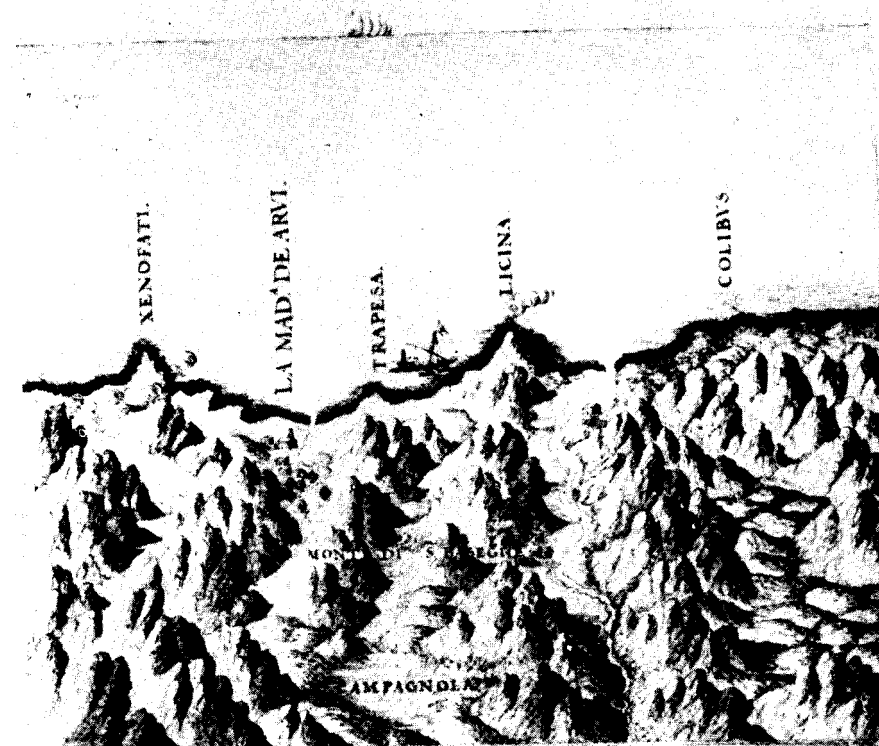
REDUTO DETTO ASPES.

Di Vostra Eccellenza Illustrissima | Afetionatissimo Servitore F. B.

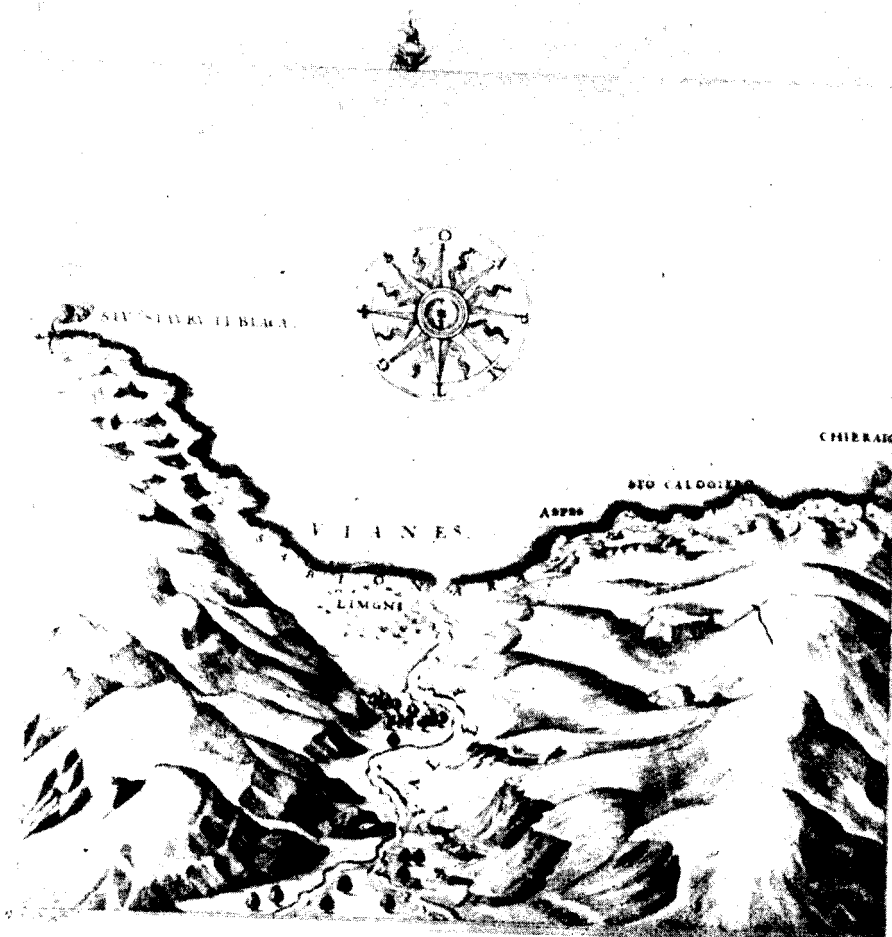
38. — Reduto detto Aspes.

LA MAD^A D'ARVI.

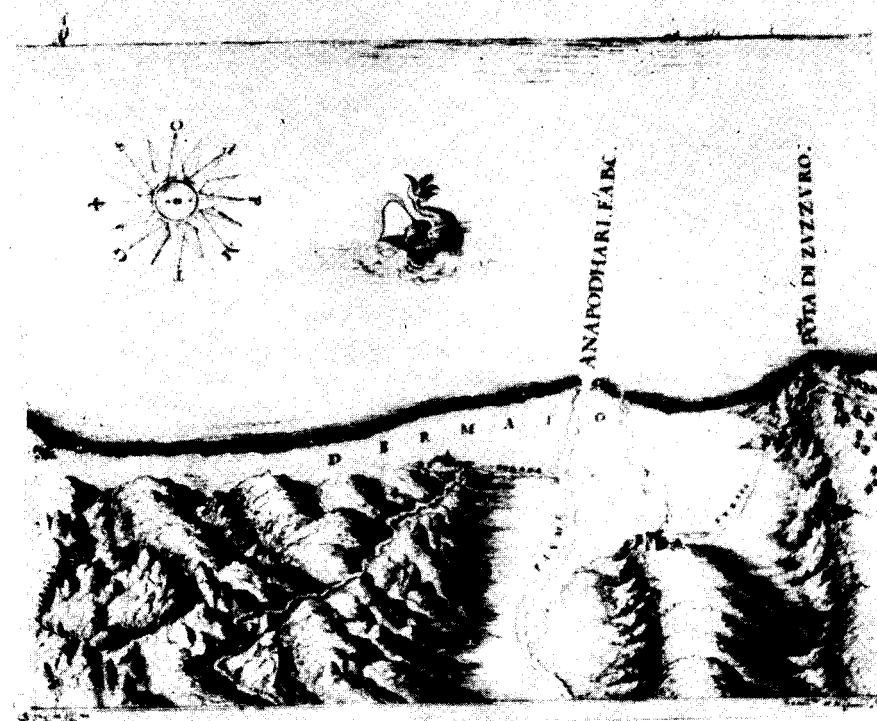
39. — La Madonna di Arvi.

VALLE DI VIANES.

40. — Vale di Vianes.

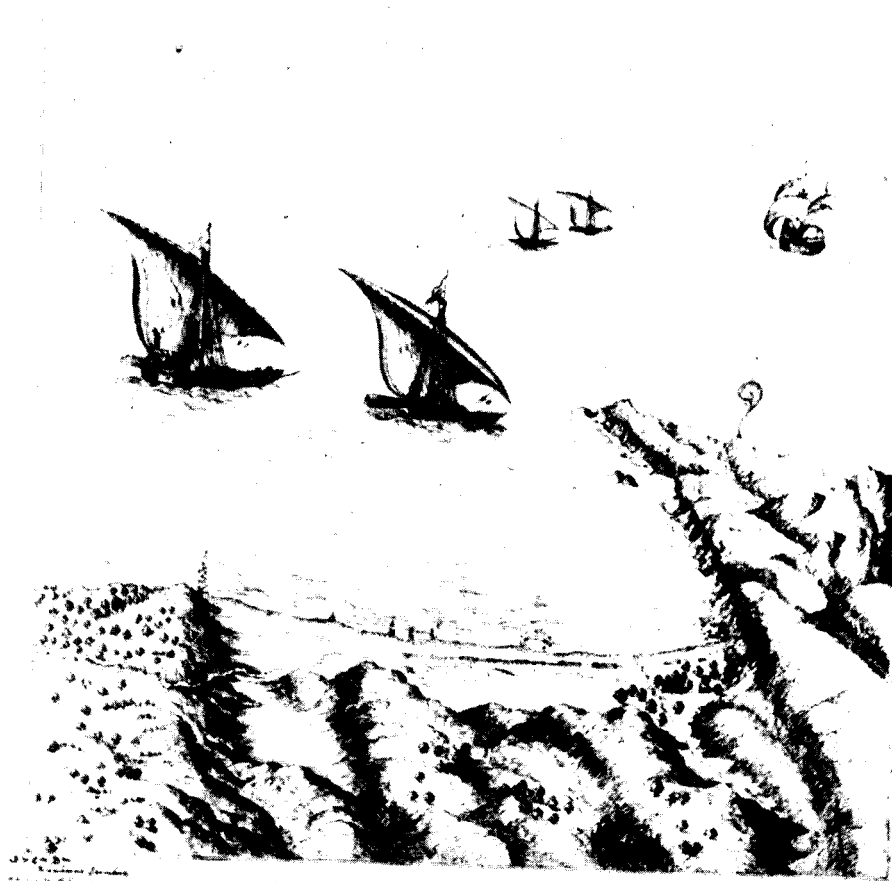
SPIAGGIA DI DERMATO.

D. V. E. za Ill. ma | Humill. mo et obligatiss. o Servitore | Francesco Basilicata
fecit 1615

41. — Spiaggia di Dermato.

SPIAGGIA DI ZUZZURO.

D. V. E. za Ill. ma | Humilissimo Servidore | FRAN.CO BASILICATA F. 1615

42. — Spiaggia di Zuzzuro.

REDUTO DI PALEO MOLO.

D. V. E. za Ill. ma | Affetionatiss.mo S r. re | F. o Basilicata F. 1615

43. — Reduto di Palò Molo.

*D. V. Ecc.za Ill.ma | Hum.o Devot.o | et Vbtig.mo | fran.co Basilicata fece Adì
25 Settembre 1614*

44. — Porto di Calus Limniones.

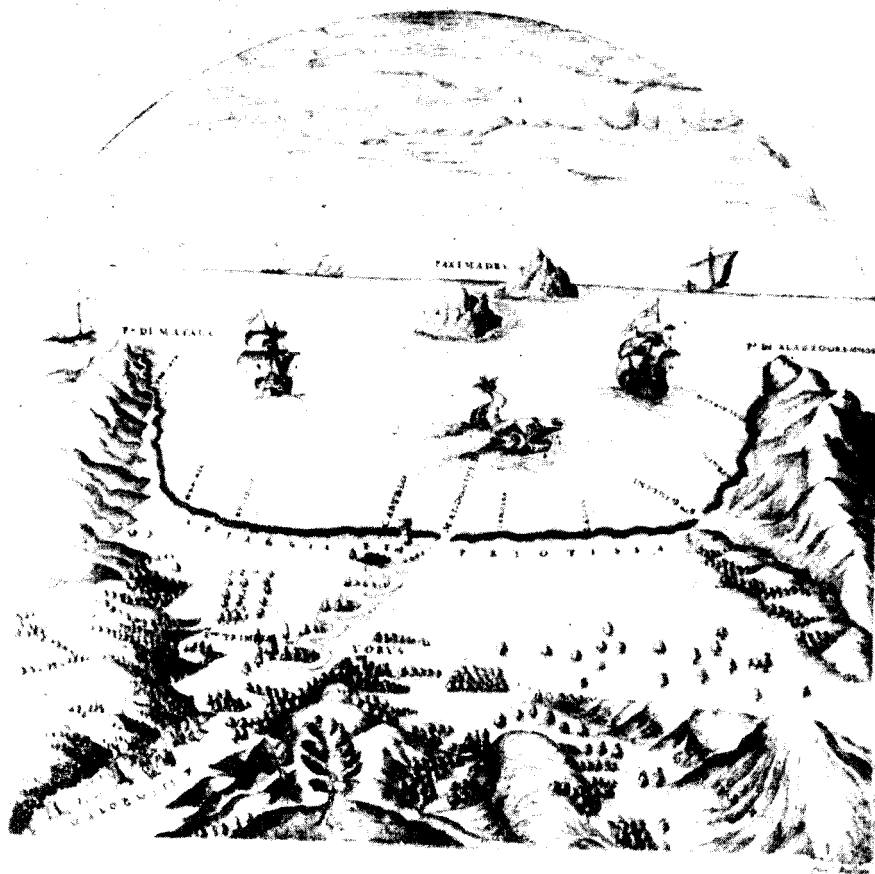
VAL DI MATALE

Vmlissimo Seruidore | Francesco Basilicata f. 1615

45. — Vale di Matala.

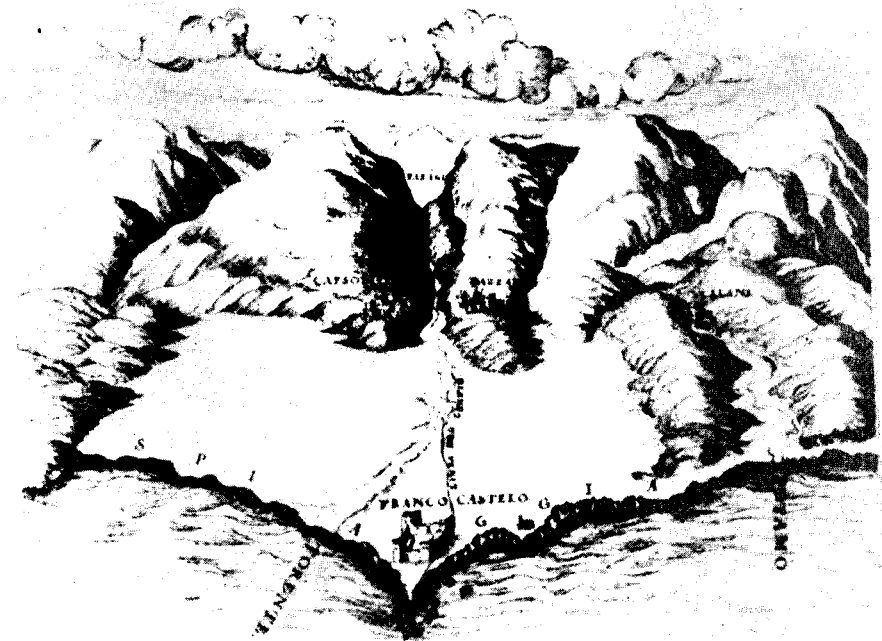
SPIAGGIA DI PRIOTISSA.

D. V. Ecc.za | Humill.mo et obedient.mo Ser.re | Fran.co Basilicata F. Die 20
Marzo 1615

46. — Spiaggia di Priotissa.

SPIAGGIA DI FRÀCOCASTELO.

M A R E D' O S T R O.

47. — Francocastelo.

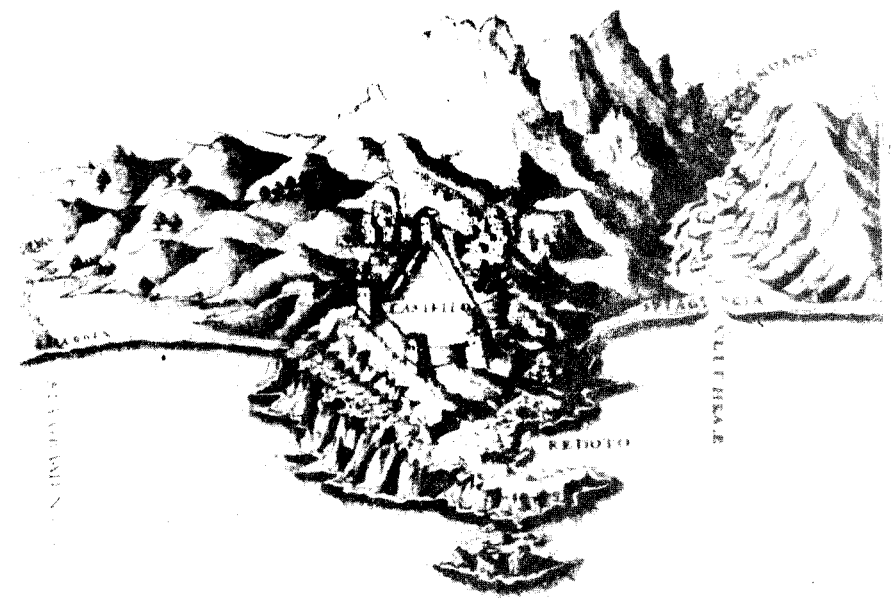
PORTO LUTRÒ.

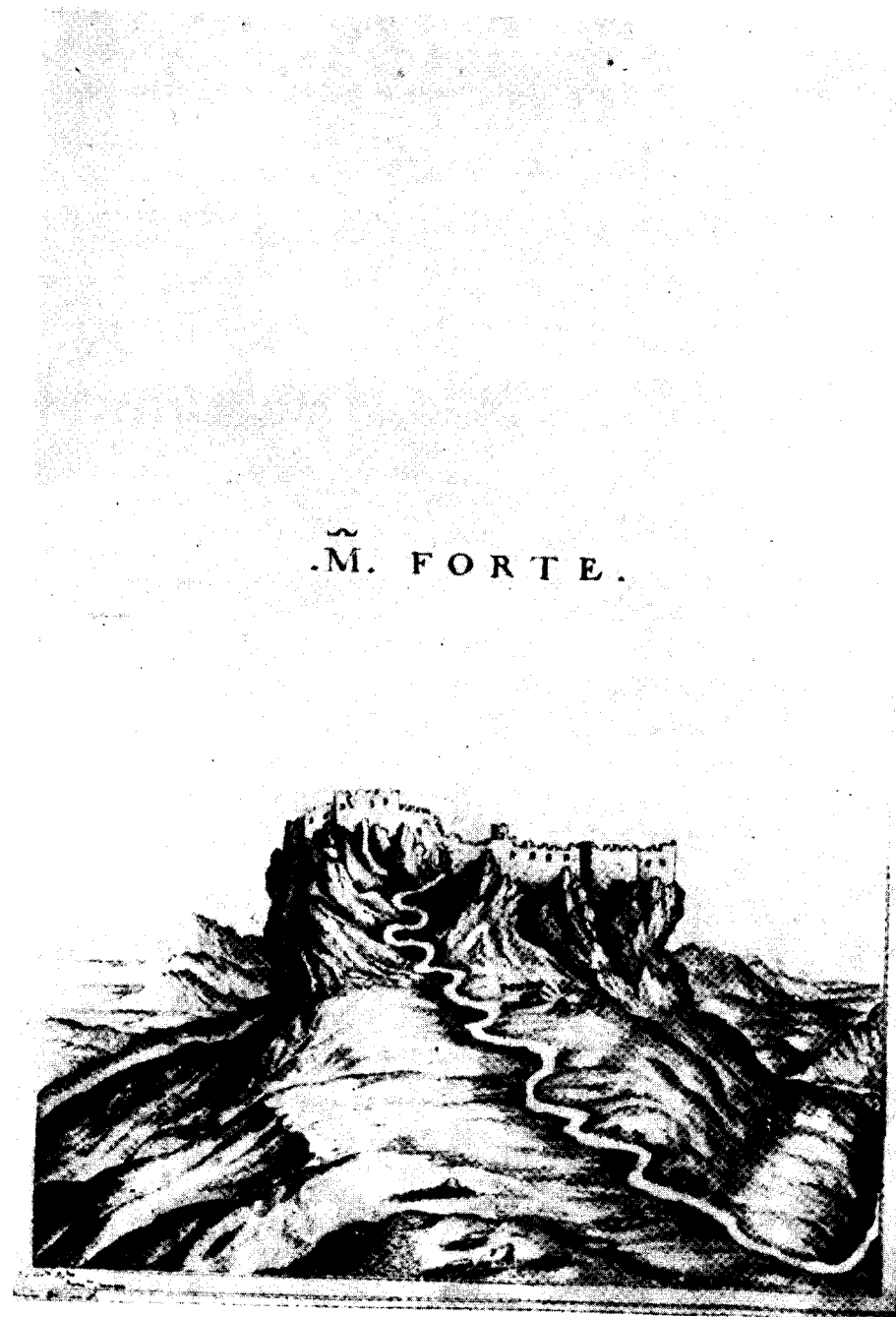
*D. V. Ecc.za Ill.ma | Obedientiss.mo Servitore | Franc.o Basilicata f. adl 27
Marzo 1615*

50. — Porto di Lutrò.

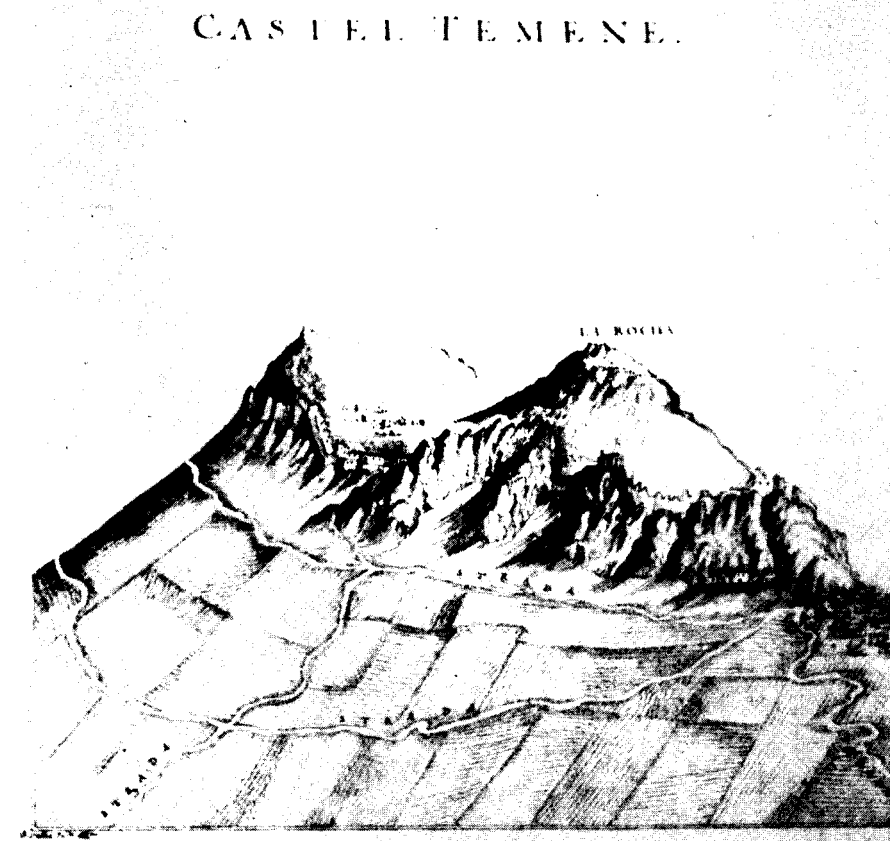
CAS^{te} SELINO.

51. — Castel Selino.

52. — Monte Forte. Sito nel territorio di Settia.
(Έχει δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν Gerola στὸν I τόμο σελ. 285, fig. 177, τῶν Monumenti ecc.)

D. V. Ezza Ill.ma | Humil.mo Servitore | fran.co Basilicata fece 1615

53. — Lassithi Campagna nel ter.o di Candia.

CAMPAGNA DI LASSITTHI.

54. — Temene Castello nel ter.o di Candia.

(Ἔχει δημοσιευθεῖ ἀπὸ τὸν Gerola, στὸν I τόμ. σελ. 182, fig. 91 τῶν Monumenti Veneti dell' isola di Creta)

La quale non come altre delle altre Città, et Fortezze contr.
e non Governata dalla Prudenza de' Ministri di questa
Repubblica.

Nome della Metropoli, che si trovano esser nella Campagna di LA
SSITTHI con il Numero delle Case, che servono per l'habitatione
de' Citi Metropolitani.

Metropoli Candamassia	Casa n.º 5.
Metropoli Anaxoronia	Casa n.º 5.
Metropoli Marpaca	Casa n.º 2.
Metropoli Odra di Paliacno	Casa n.º 6.
Metropoli Camirado	Casa n.º 5.
Metropoli Mapala	Casa n.º 19.
Metropoli Pictoro	Casa n.º 20.
Metropoli S. Carlo chiesa	Casa n.º
Metropoli Assomato	Casa n.º 5.
Metropoli Massi	Casa n.º 6.
Metropoli Geroto Rari	Casa n.º 10.
Metropoli Zila	Casa n.º 3.
Metropoli Pergani	Casa n.º 2.
Metropoli Pian	Casa n.º 3.
Metropoli Pastali	Casa n.º 3.
Metropoli Gaidromandea	Casa n.º 18.
Metropoli Cloro Rerbaso	Casa n.º 2.
Metropoli Vidiano	Casa n.º 8.
Metropoli Candamussa	Casa n.º 6.
Metropoli Laga	Casa n.º 10.
Metropoli Clorassa	Casa n.º 3.
Metropoli Gaitaan	Casa n.º 6.

Φωτοτυπία τοῦ F.º 11r (Bλ. σσ. 28, 29).